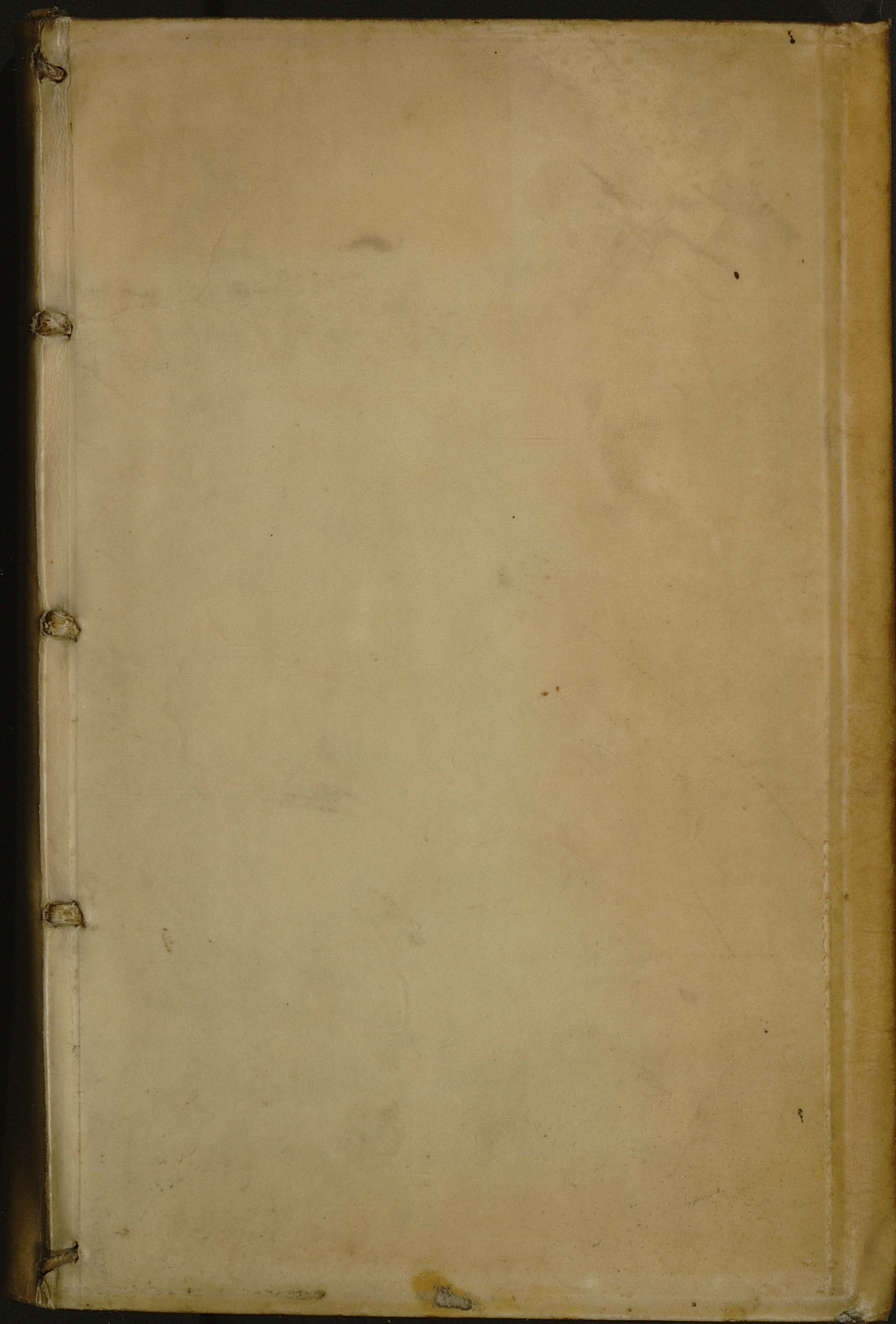
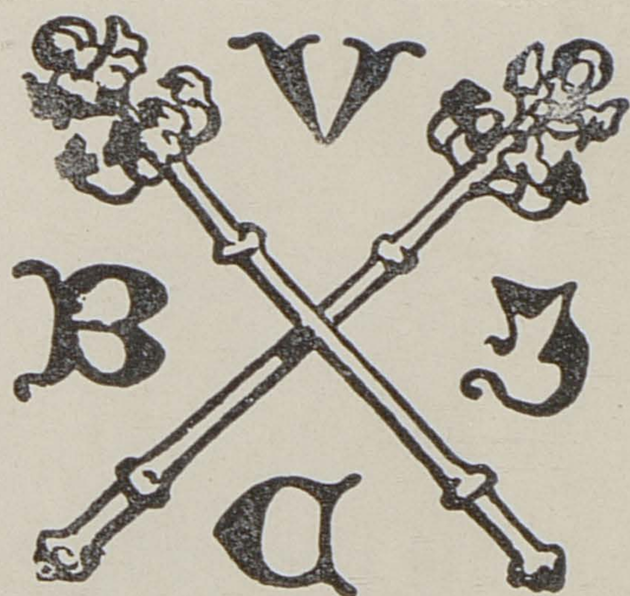

V
B
J
C

GEMMARUM
ET
LAPIDUM
HISTORIA.

QUAM

Olim edidit ANSELMUS BOETIUS de BOOT Brugensis, RUDOLPHI II. Imperatoris Medicus.

NUNC VERO

Recensuit, à mendis repurgavit, Commentariis, & pluribus, melioribusque Figuris illustravit, & multo locupletiore indice auxit,

ADRIANUS TOLL Lugd.-Bat. M. D.

LUGDUNI BATAVORUM,
Ex officina JOANNIS MAIRE.
cIↄ Iↄ c XXXVI.

Viris Amplissimis, Prudentissimisque,

D. GULIELMO BONTIO, I. C. & Prætori.

D. IOANNI RIPPARDI à Groenendijck.

D. GERARDO à LANSCHOT, Med. Doct.

D. GULIELMO MOERBERGEN, Med. Doct.

D. ROBERTO à ROSSVM.

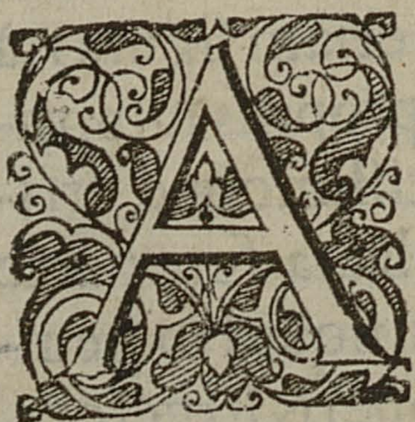
Vrbis Leydensis Consulibus. Nec non eiusdem Reip. SCABINIS dignissimis.

ET

D. JOANNI WEVELICHOVIO, I. C. *Vrbis Leydensis Syndico, & Curatoribus à Secretis.*

MARTINUS TOLLIUS, & JOANNES VERBVRGH, Petri TOLLII, A.T.F. tutores,

Felicitatem vovent.

ANSELMI BOETII lapidum gemmarumque historiam, nunc demum perfectionẽ ac nitorem suum adeptam, nomini Vestro inscribi nemo mirabitur, nisi alterum eius operis parentem TOLLIUM qui ignoret: cuius caussa tot impleta lachrymis verba, ab iis, quibuscumque opera ipsius usui esse poterat. Dixeratis illum, grassante per universam civitatem Vestram gravi adeo pestilentia, Medicum urbis, quo ægrorum, penuria pres-

preſſorum, iuſta haberetur cura. Qua in re ut prudenter à Vobis factum, ita & ipſe maxima diligentia, donec vixit, ſuam exornavit Spartam. Nec aliter debuit, nec voluit civis Leydenſis, & ſui Magiſtratus cultor. Neque ſuo fuiſſet onere oppreſſus, niſi aliter omnium rerum Adminiſtratori viſum fuiſſet. Tanta enim in ipſo animi erat magnitudo, ut moriendum potius duceret, quam id, quod ſemel impoſitum erat, aut propter perfidiam abiiceret, aut propter infirmitatem animi deponeret. Nec alium res ſortita eventum fuit. Vix enim quatuor & decem in munere ſuo implerat dies, cum ipſe, lue correptus, extremum DEO Spiritum reddidit; eo profecto feliciorem, quod in pio & periculoſo opere, cæteris detrectantibus, propriam ſalutem Reipublicæ poſthabuerit. Nos ille teſtamento ultimæ voluntatis executores reliquit: & inter alia verborum hoc fuit, Ampliſſimo nomini Veſtro hunc ut inſcriberemus librum; luculentiſſimis Commentariis à ſe illuſtratum auctumque, cuius etiam figuras, à negligenti ante & inculta manu, propriis ſumptibus ad vivum à politiſſimo exactiſſimoque artifice exprimi curaverat, easque altera fere parte auctiores, perſuaſiſſimum habens, ſiquid in gemmeo hoc ac ſplendido opere, ſeu operis ſtructore, deſiderari poſſet, id porro à Veſtro ſplendore, ſplendorem mutuaturum ſuum: gnarus ſpeculum à Sole illuſtratum longius ſuos emittere radios. Cuius cum fuerit auctor opinionis, nequaquam noſtrum eſt reſilire ab eius inſtituto: & ſi

velle-

vellemus, nec digniores Vobis reperire, nec aliis iustius dedicare poteramus. Subditus non solum fuit, sed civis, Vestra in urbe natus & educatus, Vestro etiam probatus iudicio. Et ut antea BOETIUS, CÆSAREÆ MAIESTATIS, Medicus non alteri opus suum dedicavit: ita & TOLLII conamina non nisi vobis debentur. Paratus enim vobis ad omne obsequium vixit, nec alia morientis mens fuit. Faxit DEUS omnipotens, Amplissimi Prudentissimique Viri, multi tales vobis obtingant subditi, quo summa in felicitate civitatem Vestram regere valeatis.

Lugduni Batavorum VI. *Kal. Ianuarias, Anno* CIↃIↃC.XXXVI.

In Historiam Gemmarum & Lapidum ANSELMI BOETII,

Editiam nova cura clariſſimi doctiſſimique viri

Adriani Toll, Medicinæ Doctoris,

SCAZON.

RECTE TOLLI, *cujus indoles geſtit*
Debere ſeclo, & otio fatiſcentes
Incuſat horas ſemifeminatorum,
Per eruditas ambulare doctorum
Suëta curas, extricare perplexa,
Purgare verum ſordibus vetuſtatis;
Γαληνικωτερωτάτων *decus grande,*
Recentiorum lima terſa ſcriptorum:
Vt nunc Eöos Indicoſque ſplendores
Inter refulges, & tuos Smaragdorum
Radijs honores Sardioque diffundis,
Ditemque Hydaſpen gemmeumque derivas
In noſtra Gangen regna. Non tibi ſputa
Et inquinata fercla ventris affecti
Moleſta nunc ſunt, pituita vel putris,
Aut ore manans turpe fœtido tabum,
Aut pravè olentis vultus ater urinæ.
Quin tranſmarinis elegantijs totus
Nites decorè, & fulgetris lapillorum

Gem-

Gemmiſque luces undique, & coruſcantem
Beryllon ardes, ſuccinumque lychninque;
Onycheſque nigras ipſe quas iacit flammas
Pyropus, in te torquet, & vireſcentes
Notas Iäſpis lætior tibi pandit.
Carbunculuſque, & pulcher ora Sapphirus,
Non uſitatis ignibus magis, flagrant.
Precioſa ſcribis, ut Cylindrus, ut Baccæ
Vndis latenter obſtrepant Erythræis,
Adamaſque duras nil moretur incudes:
Quàm multiformis lividas averruncet
Peſtes Achates, languidamque Torcöis
Venerem laceſſat; vulſaque è mari magno
Coralla largas fluminum vias ſiſtant.
Et tu feracis munus inclytum Cypri
Cærulea Cyanos, ſeu Pharum magis laudas
Scythicaſque rupes, Caucaſique prærupta,
Per te fugari diſce torva nocturni
Portenta Morphei, & Incubum gravem lectis.
Cum ventre matris abditum latet pondus,
Pullus medetur & ſonorus Ætites.
Aquaſque Magnes allicit putreſcentes.
Electra mentem, margarita languentes
Vires redonat; quique friget, inſomni
Hyacinthus ægro ſomnolentiam ſuadet.
Quis ſplendor artis, quàm ſuperba maieſtas
Medici theatri eſt, Æſculapidûm Patres.
Queîs apparatus Cælites parant tantos,
Famulantur aſtra; format unda, quod ſanet;
Aër medelam ſufficit, vomunt fontes,
Montes miniſtrant. queîs ſalubre quodcunque eſt,

Arbu-

Arbusta stillant, saxa robur indulgent;
Gemmas, lapillos, ferra, vitra, tot petras,
Hic Porphyriten, hic dat Alabastriten,
Illic Pyriten, hic bitumen & gypsum,
Aurum, cerussam, nitra, sulphur, argentúm,
Opesque cunctas Mater alma largitur.
    Centum iuvatur, læditur modis centum
Humana Vita. totus orbis obiectat
Et damna & usus. commodusque viventi
Incommodusque est: causa mortis, atque idem
Salutis autor, qualis hasta Pelidæ.
Ante ora morbi fomes & comes iuxta
Medicina præsto est. quicquid obvium tangis,
Sanum flagellat, allevat laborantem.
Corpus vacillat sæpius remorbescens,
Cadaverosis debitum sepulcretis.
Rursum resurgit, & valemus athletæ,
Vicesque servant Sanitasque Morbusque.
Et nunc amica; nunc iniqua Natura.
    Quæ cuncta dum nos impiger doces TOLLI,
Æternitatis præmio supervive.
Quod si nepotes nomen oscitabundi
Tuum silentî nubibus tenebrabunt,
Lapides loquentur. & Boëtij famam,
Tuasque laudes Gemmulæ recognoscent.

CASPAR BARLÆUS.

Ad

Ad Lectorem.

INTER omnes, benevolè Lector, qui de lapidibus, ac gemmis scripserunt, ac ad manus meas pervenerunt, nulli hactenus peculiari aliqua methodo usi sunt. Nam alii secundum alphabeti ordinem, ut Plinius, Albertus Magnus, & Ludovicus Dulcis, alii promiscue ut Franciscus Rueus, ac Andreas Baccius de iis tractarunt. Solus quod sciam Gesnerus in classes, vel à similitudine, vel nominibus rerum sumptas, gemmas, & lapides discrevit. Quia vero Gesneri methodus propter varias causas, quas hic recensere longum esset, mihi non placebat; à rarioribus, & carioribus tractationem incipere, mihi gemmis ipsis dignius esse, magisque convenire videbatur. Itaque à Diaphanis, ut ab Adamante omnium gemmarum pretiosissima, diaphana, nulloque colore prædita, exordium sumpsi: Deinde ab ea ad diaphanas colore præditas, & viliores gradatim progressus sum. Ita tamen, ut quæ eiusdem generis videbantur, licet dignitate multum inter se differrent, iisdem capitibus subiungerentur. Vt videre est post caput de Carbunculo, cui cæteræ gemmæ omnes rubræ, & diaphanæ licet viles subsequuntur, ut Granatus, Amethistus, Hyacinthus &c. Post rubinorum, & rubrorum lapidum Historiam, sequitur Margarita dignitate tertia ab Adamante: licet proprie inter lapides recenseri non deberet, quod potius mixtum osseum, quam petrosum sit. Sed sequutus sum hac in re vulgi sententiam, quod Margaritas inter gemmas numerat, ac plerunque Adamantibus, & rubinis aliis gemmis exclusis, dum peculiare, & regium aliquod

opus ex gemmis concinnat, adiungit. Post Margaritas, sequuntur Cæruleæ gemmæ ut saphirus, & Opalus, qui aliquid cærulei habet. Has gemmas subsequuntur virides, flavæ, & semi diaphanæ: tandem opacæ, ac pretiosiores primo, ut Turcois, & Cyaneus. Deinde quæ fere ab animalibus desumuntur. Ita ut ab his paulatim ad ignobiliores lapides, & saxa perveniatur. Qui tamen ordo, ut verum fatear, mihi ipsi conscripto iam opere, non satisfecit. Existimabam enim illustrius esse methodo aliqua absoluta, quam manca de gemmis agere. Itaque cum non dubitarem quin in classes non minus lapides, & gemmæ redigi, quam animalia, Herbæ, ac alia quævis possent: Tandē differentias quibus lapides, vel gemmæ à sese mutuo differunt diligenter observavi, (ut ex capitibus nonnullis huius libri notari potest) ac ex iis duabus tabellis lapides in genera, & species dividi posse ostendo: secundum quas tabellas optime, ac methodice de lapidibus, & gemmis opus hoc conscribi potuisset. Verū quia prius à me non sine magno labore, ac molestia perscriptū, Typographoq; paratum erat, Intempestivum fuit ordinē iam observatum mutare, ac iterata scriptione me novis molestiis, & tædiis deficiente otio, ac prohibentibus curis afficere. Quod ad gemmas attinet, quæ à veteribus descriptæ hoc tēpore ignotæ, aut à recentioribus confictæ, & nunquam visæ, aut dubiæ sunt: quia in ordinē redigi, ut omnia incerta non potuerunt, secundum alphabeti ordinē à me sub finem operis annectuntur. Itaque hæc quæcunque à me præstita sunt boni consule Lector, ac grato animo suscipe. Id si feceris, ad maiora edenda calcar addes. Vale.

CATA-

CATALOGUS LAPIDUM

Omnium, quorum mentio in ſequenti libro fit.

A.

ABſinthus.
Achates.
Adamas.
Adarces.
Ægyptilla.
Ægophthalmus.
Æriuſa.
Æroides.
Ætites.
Agapis.
Ageratus.
Alabandinus.
Alabaſtritis.
Alabaſtrum.
Alcionium.
Alcionum.
Amandinus.
Amatides.
Ambra.
Amethiſtus.
Amianthus.
Amigdaloides.
Ammochryſus.
Amoſteum.
Amphitane.
Anachitis.
Androas.
Androdamas.
Antachates.
Anterotes.
Antipates.
Aphroſidiace.
Aphroſelinitis.
Apiſtos.
Aquileus.
Argenon.
Argyritis.
Argyrodamas.
Armenius.
Aromatites.
Aſbeſtus.
Aſius.
Aſinius.
Aſpilates.
Aſteria.
Aſtrion.
Aſtrobolus.
Aſtroitis.
Aſyctos.
Atizoen.
Augites.
Autoglyphus.
Azurum.
Azul.

B.

BAlanites.
Balaſſius.
Baptes.
Baroptis.
Baſaltes.
Baſanites.
Baſanus.
Batrachias.
Batrachites.
Belemnites.
Beli oculus.
Bellochio.
Berillus.
Betulus.
Bezoar.
Bolenia.
Borax.
Borea.
Borſicites.
Boſtrichites.
Botrytis.
Brontia.
Brocatella.
Bucardia.
Bufonius lapis.
Buga.

C.

CActonites.
Cadmitis.
Calaminaris.
Calamites.
Calcarium ſaxum.
Calcedonius.
Calcophonos.
Callais.
Callainas.
Callimus.
Calendrimus.
Camaſeus.
Cambnites.
Camehuia.
Cantharias.
Capnites.
Carabe.
Caratobates.
Carbunculus.
Carb. Æthiopicus.
Alabandicus.
Anthracitis.
Amethiſtizontas.
Charcedonius.
Ionis.
Lychnitis.
Lythizontas.
Sandaſtros.
Syrtites.
Trœzenius.
Cardiſce.
Cariſteus.
Carneolus.
Carrarieſe marm.
Carpionum lapis.
Catochites.
Catoptrites.
Catorites.
Cegolithes.
Celicolus.
Cepionites.
Cepites.
Cepocapites.
Cepoides.
Cerachates.
Ceraunia.
Ceramites.
Cerites.
Cæruleum.
Chabatre.
Chalaxias.
Chalcoſmaragdus.
Chalcedonius.
Chelidonius.
Chelonia.
Chelonitis.
Chermites.
Chloates.
Chlorites.
Choaſpis.
Choaſpites.
Cholo.
Chryſantherinus.
Chryſolectron.
Chryſolithus.
Chryſoberillus.
Chryſopagion.
Chryſopilon.
Chryſitis.
Chryſolampis.
Chryſopation.
Chryſophis.
Chryſopteris.
Cimilianthus.
Cinedia.
Ciſſites.
Ciſteolithus.
Citrinus.
Clenites.
Cletrites.
Clites.
Coaſpis.
Cola.
Conchites.
Confecti lapides.
Corallium.
Corallina.
Corallachates.
Coracias.
Coramus.
Cornu foſſile, amonis, monocerotis.
Corneolus.
Cornelius.
Corſoides.
Corvinus lapis.
Coravus.
Cos.
Crapaudina.
Craterites.
Criſopilone.
Criſtallus.

Cro-

Crocallis.
Crocia.
Cyanus.
Cyamea.
Cydonites.

D.

DActilus ideus.
Daphnia.
Dæmonius.
Dendrachates.
Dendrites.
Diadochus.
Diacodus.
Diphris.
Dorialtides.
Dotto.
Drosolithus.
Dryites.
Duchodnych.

E.

EBenum fossile.
Echidna.
Echinites.
Echistis.
Echytes.
Elatites.
Electrum.
Egyptilia.
Elossites.
Encostis.
Engangis.
Enhydros.
Enorchis.
Entrochos.
Emetres.
Emites.
Encrinos.
Encardia.
Epimelas.
Epistis.
Epistites.
Eristalis.
Erotilos.
Eumeces.
Eumetren.
Eureos.
Eusebes.
Eurrheus.
Ennophius.
Eupetalos.
Exhebenus.
Exacolithos.
Estiomenes.
Execantholitus.
Exolicetus.

F.

FElis oculus.
Filaterius.
Fingites.
Fongites.
Fungifer lapis.

G.

GAgates.
Galactites.
Galaicon.
Gangitis.
Garamantica.
Garatronius.
Galaicos.
Gallatides.
Gallaticides.
Gallatica.
Gagatronica.
Galaricides.
Galarictis.
Galaxia.
Gamaia.
Gallerica.
Gasidane.
Gamites.
Gatti oculus.
Gemites.
Gecolithus.
Gelosia.
Gelatia.
Gemonides.
Geodes.
Gelachides.
Genianes.
Gelatides.
Geratides.
Girasole.
Glossopetra.
Glessum.
Gorgonia.
Grammatias.
Granatus.
Gypsum.

H.

HÆmachates.
Hæmatites.
Hæphestites.
Hammites.
Hager.

Haloſachne.
Heliotropius.
Henui.
Hepatitis.
Heraclius.
Hexagonus.
Hexecantholithus.
Hieracitis.
Hiſmero.
Holoſteus.
Hoplites.
Hormeſion.
Horminodes.
Horco.
Hyacinthus.
Hyacinthus bellus.
Hydrinus.
Hyenia.
Hyppopotami cornu.
Hyſterapetra.
Hyſtecolithus.

I.

IAſpis.
Iaſpachates.
Iaſponix.
Icterias.
Idachates.
Ideus dactilus.
Intrita.
Indica.
Ionis.
Iris.
Iſcuſtos.
Iſodomos.
Iudaicus lapis.
Iuguntia.

K.

KAkaman.
Kaman.
Kalcabre.
Kacabre.
Karate.
Karadre.
Kenne.
Kimedinus.
Kinocetus.

L.

LAmiarũ dens.
Lactea.
Lac lunæ.
Lap. armenus.
Bezoar.
Caimanum.
Cevar.
fabalis.
felleus.
Lazuli.
Limacis.
molaris.
malacenſis.
manualis.
Nephriticus.
Palumbellarum.
Porcinus.
Percæ piſcis.
Rhenalis.
Syriacus.
Sanguinalis.
Sabuloſus.
Tuberonum.
Lydius.
Leſbias.
Leucachates.
Leucas.
Leucogea.
Leonina.
Leucophragis.
Leucophthalmos.
Leontios.
Leucopetalos.
Lepidotes.
Leucoſtilus.
Libanochros.
Lithodemum.
Linurgus.
Lichinus.
Lince.
Limacius.
Limoniates.
Lito.
Leucoſaphirus.
Lunæ ſpuma.
Lythantrax.
Lychnitis.
Lycophthalmos.
Lydius lapis.
Lychnitis Carb.
Lyncurius.
Lythiſontas Carb.
Lyſimachus.

M.

MAgnes.
Malachites.
Maltha.

Mache-

Machera.
Margarita.
Marmor Cinereũ.
flavum.
nigrum.
rubeum.
viride.
album.
Parium.
Medea.
Medus.
Meconitis.
Melitites.
Melichryſis.
Melichryſon.
Memphites.
Menois.
Meſpileus.
Meſomelas.
Meroctes.
Menonia.
Mirtites.
Molybdos.
Molochites.
Monocerotis cornu.
Morion.
Morochtus.
Myites.
Myrmecias.
Myrmecites.
Myrrhites.
Myrſinites.
Mythrax.

N.

NArciſſites.
Naſamonites.
Nebrites.
Nemeſites.
Nephriticus.
Nichomar.
Nicolus.
Niſus.
Noſes.
Nympharena.

O.

OBſidiana gemma.
Obſidianus lapis.
Oculus felis.
Oculus cati.
Oculus cancri.
Oculus ſolis.
Olaris lapis.
Olea.
Ombria.
Onagrus.
Onoſteus.
Onyx.
Opalus.
Ophites.
Ophicardelon.
Oritorius.
Ornicus.
Orites.
Orea.
Oripendulus.
Orphanus.
Oſſifragus.
Oſteocolla,
Oſteolithus.
Oſteites.
Oſtracites.
Oſtracias.
Oſtreites.
Othonna.
Ovum anguinum.

P.

PAachee.
Paederos.
Pagurus.
Pallacius.
Panchrus.
Pancros.
Pangonius.
Panis dæmonum.
Panſebeſtos.
Palmatus.
Pantarbes.
Panthera.
Paragone.
Pardalios.
Paredonium.
Parium marmor.
Parnia.
Peantides.
Pentagonus.
Pentaurea.
Perdiates.
Perla.
Perileucos.
Peruzaa.
Peramites.
Perite.

Pœnites.
Petra Columbina.
Phaſachates.
Phengites.
Phænicites.
Phrigius lapis.
Phycitis.
Phloginos.
Piperitis.
Piſolithus.
Polia.
Polo.
Polygrammos.
Polyzonos.
Polytrix.
Pontica.
Porcellana.
Porus.
Porphirites.
Pramnion.
Praſſius.
Præconiſſus.
Prontea.
Pſeudoadamas.
Berillus.
Corallium.
Opalus.
Topaſius.
Saphirus.
Smaragdus.
Pumex.
Pygargus.
Pyrene.
Pyrimachus.
Pyrrhopœcilon.
Pyrobolus.
Pyrites.

Q.

QUadratum.
Quandros.
Quiricia.
Quiris.
Quirinus.

R.

RAbri.
Radaim.
Radainus.
Ramai.
Ramius.
Reiben.
Rhodites.
Roſten.
Rubinus.
Rub. pallacius.
Spinellus.
Rubacellus.

S.

SAetta.
Sagitta incubi
Sagda.
Sagada.
Salamandra.
Salegre.
Samius lapis.
Samothracia.
Sandaſtros Carb.
Saphirus.
Saphirolucus.
Sarcophagus.
Sarcites.
Sardachates.
Sarda.
Sardius.
Sardoiaſpis.
Sardonix.
Sarmenius.
Sartoplios.
Savalia.
Saxum.
Saurites.
Sanguinalis lapis.
Sallius.
Scambia.
Scarites.
Sciſſilis lapis.
Schiſtus.
Scolopentrites.
Sedehego.
Selenites.
Senochites.
Serp. marmor.
Smaragdus.
Smaragdopraſius.
Smiris.
Solis gemma.
Soriani granati.
Solis oculus.
Spartopolios.
Spongites.
Spongiæ lapis.
Spuma maris.
Spinellus.
Stalactites.
Stalagmites.
Stelechites.

Stella terræ.
Stellaris lapis.
Stignites marmor.
Strombites.
Strusites.
Succinum.
Sycites.
Syenites.
Synephites.
Syringites.
Syrtites.
Sydonites.
Synodontis.
Syfinus.
Syderopecillus.
Syrites.
Syrus.

T.

TAbarget.
Tarti.
Taos.
Talcum.
Tarak.
Tecolithus.
Telicardius.
Tephria.
Tephrites.
Thracius.
Theamedes.
Thyitis.
Thyites.
Thyrisites.
Tillinites.
Topasius.
Tophus.
Trachinus.
Trapendanus.
Telithus.
Telirrhisus.
Trochites.
Triglites.
Triophthalmos.
Trichrus.
Trœsenius.
Turcois.

V.

VErdello.
Vientana.
Ultramarinum.
Umbilicus marinus.
Umbria.
Unicornu.
Unio.
Vulturius.

X.

XAnthos.
Xiphinus.

Y.

YEttus.
Ydrinus.

Z.

ZAmarrur.
Zamech.
Zauthene.
Zeblicium marm.
Ziazaa.
Zignitis.
Zingrites.
Zirites.
Zmilaces.
Zoronostios.

CATALOGUS AUTHORUM,

Quorum opera usus est Author in hoc Libro.

Albertus Magnus.
Andreas Baccius.
Andreas Libavius.
Andreas Mathiolus.
Bartholomæus Anglicus.
Dioſcorides.
Epiphanius.
Conradus Geſnerus.
Franciſcus Rueus.
Galenus.
Georgius Agricola.
Hieronymus Cardanus.
Iacobus Mockius.
Ioannes Centmannus.
Ludovicus Dulcis.
Mathias Maichofer.
Plinius.
Proſper Alpinus.
Ioſephus Quercetanus.

DE LAPIDIBVS, AC GEMMIS IN GENERE,

LIBER PRIMVS.

CAP. I.

De Lapidum, Gemmarumque definitione, & divisione.

NATVRALEM cuiuſque rei ſcientiam adipiſcimur, dum ſub quo genere res contineatur, & quo pacto ab aliis rebus vere differat, id eſt, quos affectus producat, quam formam, & figuram habeat, ac ex quibus conſtet, cognoſcimus. De gemmis itaque, ac lapidibus in ſpecie ſcripturus operepretium videtur, ut non ſolum quid lapis, aut gemma in genere vocetur, explicem; ſed etiam in differentias, ſpecies, vel claſſes diſtribuam, ut hoc modo ſingulorum lapidum, vel gemmarum à ſeſe mutuo differentia, ac exinde natura, & eſſentia facilius dignoſci, & perſpici poſſit. Differentia enim rem à re diſtinguit, ac quo pacto hoc aliud non ſit, oſtendit. Dum eſſentialis eſt, eſſentiam rei in apertum profert, dum accidentalis ignotæ eſſentiæ tantum index eſt. Accidentalis ea eſt, quæ ab extrinſeca figura, ac qualitatibus ſumitur. Eſſentialis quæ ab effectu, effectuum cauſis, forma, ac materia depromitur. Verum hæc non facile in gemmis, & lapidibus

pidibus innoteſcit: quod tanquam corpora inanima vix aliquos effectus edant, ac communem quandam, eandemque videantur habere formam, & materiam; ita ut figura extrinſeca, qualitateſque illi inhærentes ſolæ differentiam omnem conſtituere debere videantur. Quæ ſane difficultas me ſæpe ab hoc opere deterruit, ac calamum deponere compulit. Huic difficultati accedebant aliæ, quæ fere perſuaſerunt ἀδυνάτον prorſus eſſe in claſſes lapides, & gemmas redigere. Nempe quod à multis authoribus ita lapidis, gemmæque nomen confundatur, ut quod mixtum hic gemmam vocat, alius non gemmam, ſed lapidem eſſe velit, & vice verſa. Deinde quod ea, quæ minime ad gemmas, aut lapides referri deberent, pro iis habeantur; ut animalium nonnullorum oſſicula, vel teſtæ, terraque paulo durior, item Gagates, & Succinum, aliaque complura, quæ vel ad animalium, terrarum, vel vegetabilium claſſem potius, quam ad lapidum, aut gemmarum ſpectant. Hæ difficultates etiamſi me aliquoties perturbarint, ac à ſuſcepto onere, ut dixi, dimoverint: Nihilominus tamen potius aliquid, quam nihil in medium proferendum eſſe utilius iudicavi, Dabitur enim hoc modo anſa aliis ſtudioſius ea, quæ à me inchoata ſunt, ſcrutandi, ac perficiendi. Quia itaque de lapidibus, & gemmis agendum eſt. Primum omnium quid lapis, & gemma ſit explicandum eſt; Deinde genus in ſpecies, aut differentias dividendum eſt. Licet autem nonnulli nolint gemmas ſub lapide tanquam genere comprændi: quia tamen genus proximum commune habent, (cum utrumque corpus mixtum ſit, & inanime) ac neutrum, neque metallum, neque ſal, neque bitumen, reſtat ut proximum eorum genus ſit terra indurata, quæ nullo alio nomine quam lapidis appellatur. Merito

itaque

itaque lapis genus ſtatuetur, ac etiam de gemma prædicabitur; ut gemma quævis ſit lapis, ſed non quivis lapis gemma.

Lapis itaque eſt corpus mixtum, inanime, durum, inductile, in aqua non liquabile, & ſolidum quod è terra ſimplici tanquam præcipua, magiſque conſpicua materia citra multas alterationes à natura concretum eſt. Quia vero infiniti ſunt lapides qui gemmæ non ſunt, ut gemmæ definitio, aut deſcriptio habeatur, neceſſe eſt lapidem in ſuas differentias, vel accidentia dividi, donec gemmarum claſſis occurrat. Lapis itaque alius à natura magnus, alius parvus producitur. Parvus alius rarus inventu, alius frequens, rarus alius durus, alius mollis. Durus alius pulcher, aſpectuque gratus, alius turpis. Pulcher, gemmæ nomen meretur. Erit itaque gemma lapis parvus, rarus, durus, & pulcher à natura procreatus. Hac definitione excluditur Onyx, Crapaudina, & ſimiles lapilli, quos ſi quis velit definitione contineri, pulchritudinis nomen à definitione auferendum eſt. Sed conſultius videtur in gemma pulchritudinem requiri, reliquoſque lapillos duros, & raros tantum lapilli prætioſi nomen (ſi care veneant) retinere. Excluduntur etiam à definitione criſtallus, Topaſius, Iaſpis, Nephriticus, Heliotropius, ac omnes qui à natura magni non parvi procreantur, ac lapidum prætioſorum nomen ſervare poſſunt. Verum quia magnitudinis, raritatis, duritiei, ac pulchritudinis vocabula varie accipi, & extendi poſſunt, circumſcribenda ſunt. Parvi itaque ſi lapides habendi ſunt, qui ovi gallinacei magnitudinem nunquam ſuperare, aut per quam raro viſi ſunt. Rari qui in paucis provinciis, neque copioſe reperiuntur. Duri dicuntur, qui neque digitis teri, neque ferro ſcindi poſſunt. Qui enim poſſunt, hi mol-

Definitio gemmæ.

Parvi lapides qui.

Rari qui.

Dur. qui.

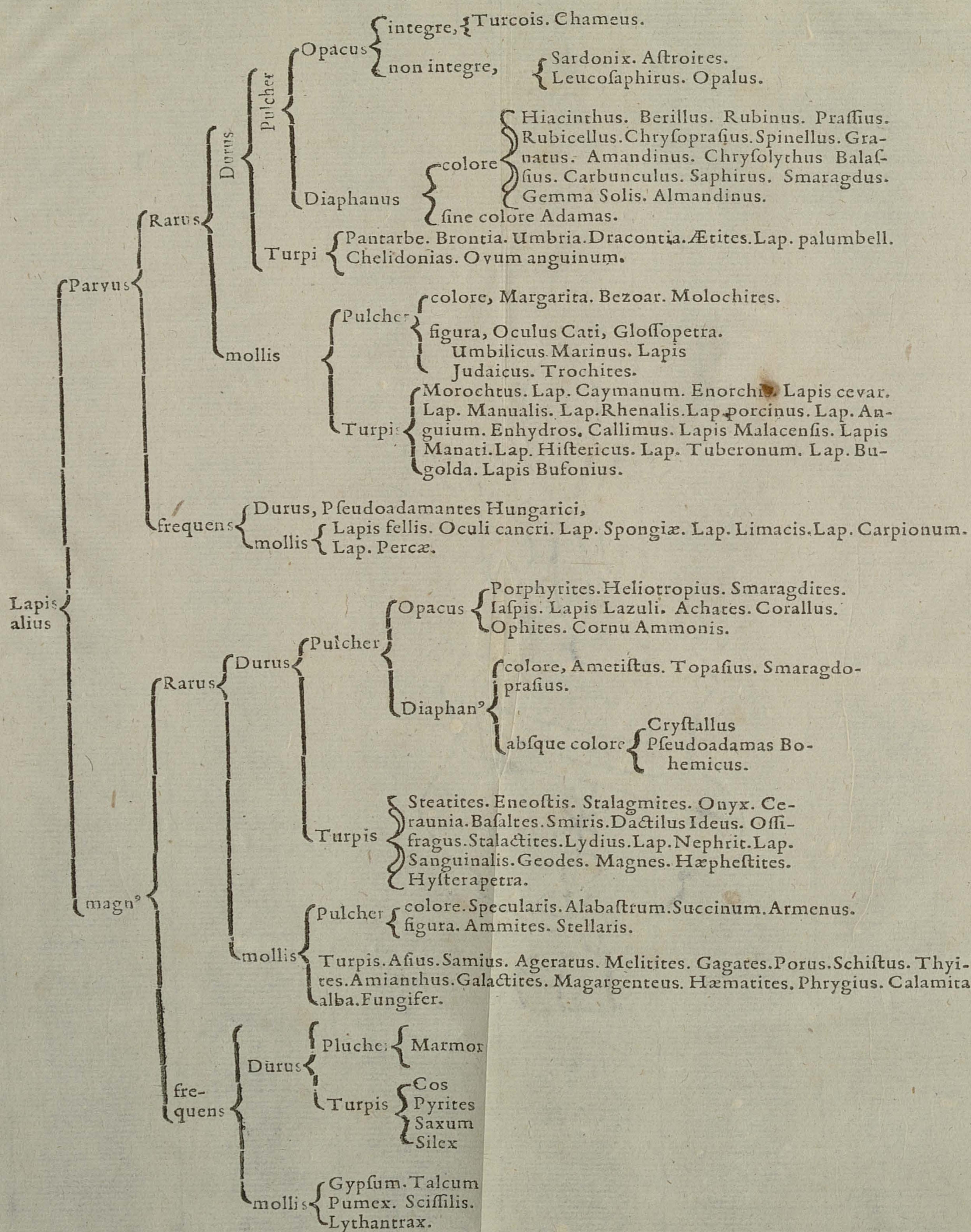
Duritiei tres gradus.

hi molles, cum duriorbus comparati, dicuntur. Digitis teri poſſunt porus, pumex, & armenus lapis: ferro ſcindi poſſunt fluores omnes, qui etiamſi pulcherrimi ſint, pro gemmis propterea haberi non debent. Duritiei tres ſtatuo gradus, Primus cum chalibea ſolummodo lima lapis radi poteſt, qualis in Turcheſia deprehenditur. Secundus cum non niſi Smiri lapide teri poteſt, qualis in Iaſpide obſervatur. Tertius cum adamante tantum teri poteſt, qualis in adamante ipſo, & Topaſio orientali, ſeu chryſolitho veterum animadvertitur. Pulchri dicuntur lapides à colore, diaphanitate, radiorum reflexu, aut figura concinna, viſuique grata. Colorem pulchrum habet Turcheſia; diaphanitatem Criſtallus; radiorum reflexum Iris: figuram concinnam aſteria, & oculus cati. Si qui ſint lapides qui plures pulchritudinis notas habeant, ii eo magis gemmæ nomen merentur, ut Opalus, qui coloribus variis diaphanitate, radiorumque reflexu egregie præ aliis gemmis ſuperbit. Ad pulchritudinem ſplendor referendus non eſt, quia polituram durioris lapidis, ac abſurdo colore præditi, ſequitur.

Pulchri qui.

Hactenus lapidis, gemmæque definitiones traditæ ſunt, quæ procul dubio non omnibus placebunt, quod differentias eſſentiales non contineant, ſed tantum accidentales, & quæ non videntur debere diſcrimina in rebus conſtituere. Quid enim ſi adamas reperiatur humani capitis magnitudine, & copioſe in aliqua provincia nondum cognita? an propterea deſinet eſſe id quod eſt, videlicet Adamas, & gemma? fateor manere quidem Adamantem. Sed propter magnitudinem, & copiam vileſcet, nec amplius nomen gemmæ habebit. Quia gemmæ vocabulum potius raritatem, pretiumque lapilli, quam eſſentiam ipſius explicare videtur, propterea quod omni-

DIVISIO LAPIDUM ET GEMMARUM.

Hæc Tabula ad fol. 15. post cap. 1. lib. 1. pertinet.

omnibus linguis id nomen pro lapillo pretioſo explicetur. Quæ autem frequentia ſunt, & magna mole inveniuntur, pretioſa, & rara nunquam ſunt. Si quis differentias eſſentiales quibus lapis à lapide, aut gemma à gemma differt, perſcrutari, ac inde diviſionem generis in ſpecies elicere velit: neceſſe eſt ut vel formam, vel materiam lapidum, vel utramque iſtorum cognoſcat. Nam cum ſint corpora naturalia, forma, & materia conſtant; Quæ materia licet homogenea videatur, tamen ex rebus diverſis conflata eſt, quæ inter ſe ut ſunt diverſo modo mixtæ, ita etiam diverſos lapides producunt, ut ex capite de lapidum, & gemmarum materia intelligetur. Ut itaque diverſitas hæc innoteſcat, & quid unicuique proprium ſit appareat, imprimis quot modis lapides à ſe differant oſtendere convenit.

CAP. II.

De Lapidum differentia in genere.

VT planta in arborem, fruticem, cremium, & herbam dividitur magnitudinis præcipue habita ratione, ita etiam in lapidis diviſione non plane abſurdum viſum fuit in priore tabella pręcipuas differentias, & communiſſimas à magnitudine ſumere. Quia tamen differentiæ illæ quæ à forma, & materia rerum accipiuntur, rei uniuſcuiuſque naturam melius explicant, quam illæ quæ deſumuntur à figura externa, ac qualitatibus, quæ ſenſus externos afficiunt, qualis magnitudo, color, & ſimiles ſunt: nihilominus tamen, quia iſtæ palam ſunt, ac ſenſibus omnibus, viſuique præcipue obviæ, taleſque, ut dum forma, aut materia non facile indagari poteſt, ipſæ lapidem à lapide diſtinguere videantur: utile iudicavi omnes hic, aut ſaltem quas obſervare potui, oſtendere.

CAP.

Cap. III.

Differentiæ Lapidum, & Gemmarum à loco natali, & à modo ortus.

LApides, quia à ſemine ut plantæ, vel animalia non naſcuntur, alii vel ex humore qui terreſtres portiones in minima reſolutas in ſe continet, paulatim augentur additione novi humoris ut Unio, & Bezoar, vel ex luto areſcente coaleſcunt. Nonnulli etiam è radicibus aut quod radicum loco eſt excreſcunt, ut Criſtallus, Amethiſtus, Baſaltes, & ſimiles qui confuſam quandam materiam pro radice habere videntur, à qua in angulares figuras prorumpunt: Nonnulli abſque radice oriri videntur ut granatus Bohemicus, Geodes, Unio, Bezoar, aliique ex animalibus eruti lapides, qui omnes integri nulli alteri materiæ adhærentes oriuntur. Alii rurſus in matre, ſeu theca proveniunt, ut Calimus in Ætite, Rubinus in Pallacio, alii in veſte, ſeu tegumento, ut Hoplites, alii nudi giguuntur, ut granatus Bohemicus, Silex, ac innumeri alii. Sunt etiam qui ex animatis corporibus eruuntur, videlicet è plantis, quadrupedibus, avibus, piſcibus, ac inſectis: ut ſemen Lithoſpermi, Bezoar, Alectorius, lapis tuberonum, ac Limacius; Sunt alii qui in corporibus anima privatis oriuntur, ut in aëre Ceraunia, in aqua Silices, in terra diverſi, prout illa diverſo modo ſe habet. Nam in molli, & friabili granatus Bohemicus, in molli, & viſcida Cos. In aſpera, & lapidoſa ſilex, in aſpera, & metallica magnes, & marchaſita. Alii rurſus lapides cuticulis, ſeu ſquammis ceparum inſtar, ac humoris acceſſione augentur: alii acceſſione pulveris, ut ſaxa aëri expoſita. Pulvis enim in lapidem deiectus accedente pluvia illi affigitur, ac paulatim ſpiritus lapidifici beneficio indureſcit in lapidem.

Inve-

Inveniuntur præterea qui per additionem diversarum maſſarum excreſcunt ut Marmora, Iaſpides, & Achatis genera, in quibus partes diverſæ coniunctæ conſpiciuntur: ac alii qui per contractionem in lapides abeunt, ut Criſtalli, & angulares omnes, quos recedente à maſſa humido non eſt dubium ſe contrahere, ac in angulos faceſſere. Atque hæ ſunt præcipuæ differentiæ, quæ à modo, ac loco ortus proveniunt, quarum differentiarum cauſæ in ſequentibus capitibus oſtendentur. Scio alios lapides in oriente, alios in occidente naſci, ſed iſta loca differentiam nullam conſtituunt, cum omnis generis lapides in quavis cœli conſtitutione naſcantur, vel naſci poſſint.

CAP. IV.

De differentiis, quæ à ſubſtantia ſumi poſſunt.

INter lapides, alii partes habent in ſe diſtinctas, alii indiſtinctas. Quæ diſtinctas habent, vel punctulis diſtinguuntur, vel corporibus. Punctulis diſtinguuntur Laſpides nonnulli, Ophites, Saxaq; vulgaria, in quibus arenulæ conſpici poſſunt. Sunt enim corpuſcula exigua atomis vix maiora: corpora vero, quibus diſtinguuntur lapides, vel ſunt unius coloris, vel plurium colorum, unius coloris, nempe rubei corpora habet Heliotropius, vulgus guttulas ſanguineas vocat. Plurium colorum corpora habent Marmora diverſi generis. Ad ſubſtantiam etiam refertur durities, alii enim molles ſunt, alii duri. Molles, vel digitis teri, ut lapis Armenus, vel ferro poſſunt, ut Bezoardicus, ac infiniti alii. Duri vel chalibe teri, & ſcindi, ut Criſtallus, vel Smiri lapide, ut Iaſpis, & Smaragdus, vel tantum Adamante poſſunt, ut Adamas, & Topaſius orientalis neoteri-

corum. Ad ſubſtantiam non minus, quam priores differentiæ videtur ſpectare forma, & figura extrinſeca, qua alii lapides ſunt angulares, alii rotundi. Angulares pluribus angulis, ut Baſaltes, vel ſex, ut Cryſtallus proveniunt. Rotundi aliqui ſecundum longitudinem ſunt, ut Silex, vel ſecundum omnem dimenſionem, id eſt, fere ſphærici Granatus, Geodes, aliique complures.

Ad figuram refertur quod alii habeant lineas à ſeſe coloribus diſtinctas, ut Sardonix, alii ſuperficies, ut Achates, Marmor, & Iaſpis. Deinde quod alii poroſi ſint, ut Alabaſtrum, quod humorem tranſudat, alii denſi, ut Achates. Item quod aliqui concavi ſint, ut Geodes, Ætites, Bezoar, & Calcophanos, alii pleni, ut cæteri fere omnes.

Cap. V.

De differentiis Lapidum, quæ ab actione, & paſſione eorum accipiuntur.

Quemadmodum uniuſcuiuſque rei actio ab intrinſeca quadam vi, id eſt, forma ſubſtantiali videtur originem ducere, ita paſſio à materia quæ formæ ſubiacet. Differentiæ propterea quæ ab his ſumuntur, id eſt, effectuum varietas, lapidem à lapide melius diſtinguit, quam qualitas, quæ à figura extrinſeca, aut ſenſuum externorum obiectis (ut ſæpius monui) deſumitur. Lapides itaque nonnulli electricam vim fricatione calefacti habent, ac pilos trahunt, ut diaphani, & duri nempe Topaſius, Rubinus, Adamas; alii non, ut opaci, nempe Iaſpis, Sarda, Achates, exceptis bituminoſis, ut Succino, Gagate, & Lytanthrace. Præterea ſunt è quibus ignis excutitur, ut è Silice, Iaſpideque, & è quibus non: nam ex Unione, aut Bezoar nullus excutitur.

Alii

Alii ſunt præterea lapides, qui accenſi ardent, ut Succinum, Gagates. Alii qui non, ut Iaſpides, Marmora, Saxa, ac complures alii. Ad actionem lapidum etiam ſpectat quod nonnulli homini amici ſint, ut Nephriticus, Unio, Turcheſia, nonnulli inimici, ut Onyx. Qui amici ſunt, infinitis modis diſtinguuntur. Nam alii urinam movent, ut Nephriticus, alii ſudorem movent, ut Bezoar, alii purgant, ut Molochites, Cyaneus, & lapis Armenus, alii à caſu præſervant, ut Turcheſia, alii à dæmoniis, faſcinis, & morbis, ut Corallia, alii morbos curant, ut ſingulis capitibus, ubi de ipſorum facultatibus agetur, explicabitur.

Lapides homini amici qui.

Ad materiam, ut dixi, refertur paſſio. Huc ſpectat quod alii colorem in igne perpetuo ſervent, ut Granatus Bohemicus, alii ſatis diu, ut Saphirus, alii non diu, ut Topaſius. Deinde quod nonnulli lapides perennent, nec vetuſtate facile ipſorum venuſtas corrumpatur, nonnulli vero è contra facile ſeneſcant, ac ætate turpeſcant, ut Margaritæ, & Turcheſiæ, quæ coloris magnam faciunt iacturam. Præterea quod aliqui ab acribus ſtatim lædantur, & corrumpantur, ut Uniones, alii non facile, ut Adamas, & Saphirus. Alii rurſus lapides polituram egregie recipiunt, ut duriores omnes, alii nequaquam, ut Nephriticus, licet durus, & molliores omnes. Alii inſuper tincturam recipiunt, ut Adamas, qui hac nota ab aliis omnibus diſtinguitur, alii nequaquam.

Sunt præterea lapides qui ignis vim perferunt, ut Adamas, & Granatus Bohemicus, & qui non ferunt, ſed in calcē reſolvuntur, ut Saxum calcarium, Unio Corallium, multique alii. Sunt etiam qui fluunt in igne aquæ inſtar, ut Silices glaciales, & qui non fluunt, illi nempe, qui vel calcinantur in igne, vel igni reſiſtunt. Alii iterum ſciſſiles ſunt, ut lapis Sciſtus,

ſtus, Amianthus, Talcum, Specularis, alii frangibiles, ut molliores omnes.

Cap. VI.

De differentiis, quæ à qualitatibus, ac obiectis quinque ſenſuum ſumuntur.

Lapides omnes quia ex partibus ſimilaribus conſtant, ac inſtrumentales nullas habent, ut animata corpora temperiem quandam primarum qualitatum determinatam ab elementis manantem, qua conſerventur, requirunt. Hæc ut varia eſt pro formæ cuiuſque conſervatione, ita etiam diververſos effectus ſi homini applicetur, edit. Nam calida qualis in Succino, & gagate deprehenditur calefacit: frigida vero quæ in unione, corallio, ac cæteris percipitur refrigerat. Quemadmodum ſicca quæ in omnibus lapidibus apparet, ſi in pulverem redigantur, exiccat. Differunt autem maxime inter ſe colore. Nam aliqui ſunt diaphani, aliqui opaci. Diaphani aliqui colorem habent, eumque vel rubrum, ut Rubinus, vel roſeum, ut Balaſſius, vel ſanguineum ut Granatus, vel violaceum, ut Amethiſtus, vel viridem, ut Smaragdus, Praſſius, Topaſius, id eſt, Chryſolitus recentiorum, vel cæruleum ut Saphirus, vel flavum, aureumve, ut Chryſolitus, Cryſopatius, & quicunque ab auro nomen habent. Aliqui colorem non habent, ut Adamas, & Criſtallus. Opaci lapides alii pulchrum, viſuique gratum habent colorem, alii abſurdum. Gratus eſt albus, viridis, flavus, cæruleus, & ruber; Albus apparet in Margarita, Pario Marmore, & Alabaſtro, viridis in Turcoſa, & Malachite. Cæruleus in Cyaneo, & lapide Armeno. Flavus in Iaſpidis ſpeciebus. Ruber in Sarda, & Iaſpide. Inter hos aliqui ſemiopaci ſunt,

ut Calcedonius, & Sarda, aliqui in una parte tantum opaci, in altera diaphani ſunt, ut Sardonix, Achates, & Iaſpis; abſurdum colorem habent Saxa, Silices, ac viliſſimi quique lapides. Niger color qualis in Onyche, Gagate, & Lydio lapide conſpicitur, à nonnullis pulcher ſi ſplendeat politura, ab aliis turpis, quod iucundus non ſit, habetur. Sæpe etiam uno in lapide non unus color, ſed diverſi apparent, ut in Iaſpide, & Achate videre eſt. Quæ ſæpe multicolores ſunt, imo vix color reperiti vel ſimplex, vel compoſitus poteſt, qui in Iaſpide non inveniatur. Differunt præterea lapides odore. Nam aliqui odorem habent, aliqui non. Odor vel gratus eſt, vel ingratus. Gratum odorem Iridis Florentinæ, vel violæ habet Geodes Miſenus, ſeu lapis Aldebergicus. Moſchi odorem habet lapis Mariebergius, qui in vena divi Fabiani, & Sebaſtiani invenitur, Serpilli odorem habet Thuringicus, qui prope arcem Beiclingam invenitur. Muſti odorem habet Zeblicius, Ophites. Vinum olet Echites apud Solinum. Lac olet Galactites, & Cornu Monocerotis foſſile. Ingratum odorem cornu uſti habet, Onoſteus. Sulphuris odorem habent Silices illi, ex quibus ignis excutitur. Reſinæ odorem refert Succinum, ac Gagates, aliaque bituminoſa, quæ inter lapides referri non deberent, ſapores in lapidibus vix deprehenduntur, quam in mollioribus, & qui digitis teri poſſunt: qui à materia unde conſtant, & præcipue à ſalibus, qui iis immiſcentur, diverſitatem ſaporis acquirunt. Differunt inſuper lapides à ſe ſonitu. Nam aliqui ſonum habent intrinſecum, ut concavi omnes, nempe Geodes, Ætites, & Calcophanos, alii extrinſecum ſonum propter duritiem, alii nullum, vel exiguum, ut lapis Armenus, & quicunque digitis teri poſſunt.

Cæteris qualitatibus accedit quantitas, qua lapides in genere à ſe invicem diſtinguuntur. Nam alii magni ſæpe à natura procreantur, ut Marmora, alii parvi, ut Adamas, Rubinus, Saphirus, & gemmæ omnes, à qua differentia nos lapidem tanquam genus diviſimus. Raritas, & frequentia, etiamſi qualitas nulla lapidis ſit, tamen quia hac nota à ſeſe diſcerni poſſunt non inepte (ut nobis videtur) ea pro differentia uſi ſumus.

Lapides etiam inter ſe differunt pondere, ſi enim eadem quantitate ſint, non ideo eodem ſunt pondere, leviſſimus omnium eſt Pumex, & Tophus. Quo denſiores eo graviores, ac illi qui ex metallis originem habent, alios ut plurimum pondere excedunt.

Cap. VII.

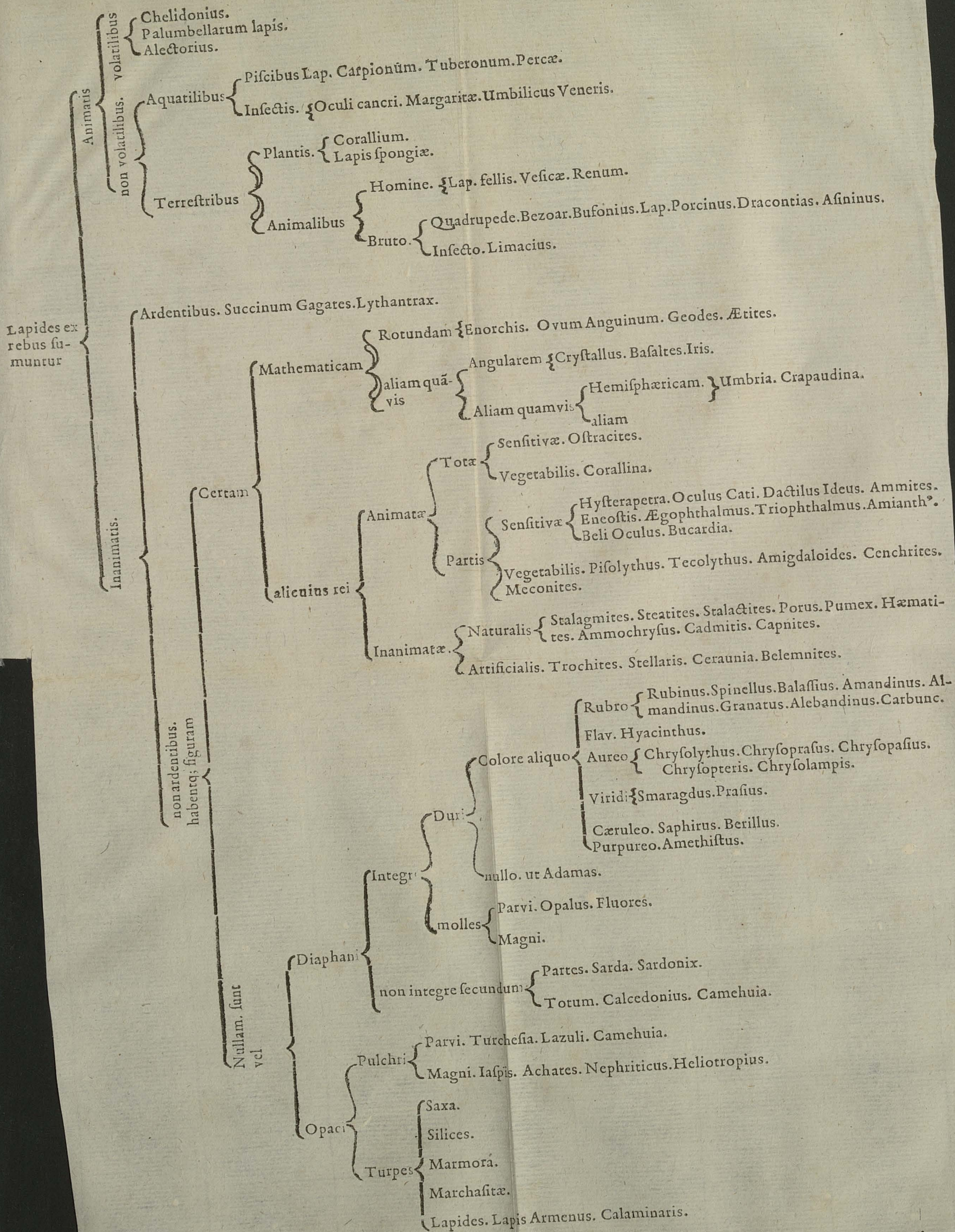
Vſus differentiarum.

HActenus differentias præcipuas, quæ in lapidibus, & gemmis deprædhendi poſſunt oſtendi: quarum uſus eſt, ut ex illis diverſæ diviſionum ſpecies eruantur, ac ſinguli lapides à ſe invicem melius diſcerni poſſint. Cui itaque prior à me tradita diviſio diſplicet, is facile aliam ex prædictis capitibus concinnare poterit, cum multis diviſionibus ſuppeditent materiam: ut ſequens diviſio demonſtrabit, quæ ex variis capitibus deſumpta eſt, ac nonnullis fortaſſis magis, quam prior.

Cap. VIII.

De mixtorum, gemmarum, & lapidum cauſa efficiente.

CUm D. Opt. Max. ab initio totum hoc univerſum ex nihilo infinita ſua potentia creaſſet, terram,

Hæc Tabulæ ad fol. 22. post cap. 7. lib. 1. spectat.

ram, & aquam tanquam materias ad quævis fabricanda, ac omne formarum genus ſuſcipiendum procreavit. Terra primo fuit inanis, & vacua, hoc eſt, nulla prorſus re ornata, neque ſemine turgida. Poſtmodum die creationis tertio ſeminalem, & formatricem facultatem, qua herbas, & arbores, omneque vegetabile protulit, à Creatore ſuo obtinuit. Hæc facultas procul dubio pro vehiculo habuit Spiritum illum divinum, qui prius ferebatur ſuper aquas, & coadiutricem lucem primis diebus nondum conglobatam: tum ut Spiritus beneficio motus in rebus, tum ut lucis ope cui adnatus fuit calor, alteratio, & conſervatio rerum creatarum fieret. Spiritus enim is potentia calidus eſt, & à lucis calore eius calor in actum redigitur; ita ut motus omnis author, & efficiens rerum omnium cauſa videatur. Rebus enim inſidens, rerumque ſeminalem, & formatricem facultatem in ſe ferens, tanquam architectus quidam, plantam, ſeu arborem fabricat, pingit, ac tandem infinitum multiplicat. Similem Spiritum ubi animantia crearet, D. Opt. Max. illis ad varia officia obeunda, vitamque cuſtodiendam, ac ſpeciem multiplicandam dedit. Homini etiam eundem inſpiravit tanquam animæ proximum inſtrumentum, quo vitam, & poſteritatem conſervare poſſet. Hic ut rerum omnium fere author poſt Deũ eſt, ac proximum quaſi eius inſtrumentum terræ viſceribus, aquæ, & aëri inſidens, otioſus nunquam manet: Sed perpetuo materiam quam nanciſcitur calore, qui illi innatus eſt, ac ab externo cœleſti excitatur, exagitat, format, ac in varias ſpecies, pro ſeminis ſibi adiuncti, aut materiæ immixti varietate mutat. Hæc varietas efficit ut præter animantia, inſecta, & vegetabilia; tam varia, & multa mixtorum ſint genera. Nam ut pictores ex albo, nigro, rubro, cæruleo,

Spiritus mundi, lucis, & caloris facultas.

Spiritus mundi igneus, & aëreus.

Spiritus mundi

architectus mirabilis.

leo, & flavo colore omne colorum genus facere possunt, ita ex rebus à Deo prius formatis,& diversis, licet paucioribus infinitas res componere, & efficere potest hic Spiritus, formatrice facultate, instructus. Dum enim materiam, multas alterationes passam nanciscitur, ac ipse copiosus est, nobiliora mixta ut animantia imperfecta, insecta, herbas, arbores, & vegetabilia efformat. Dum rudem, ac parum passam, metalla, mineralia, lapides, aut gemmas tanquam proxima earum efficiens causa, producit. Verum vel materia Seminarium futuræ formæ, vel ipse Spiritus continere debet. Id si non fuerit nihil generatur, aut producitur. Errant propterea,qui sola elementorum varia commixtione, ac primarum qualitatum beneficio,tanquam efficientibus causis, rerum illam varietatem, effici opinantur, id enim & sacris literis, & rationi contrarium est. Quia sacræ literæ vim, & facultatem seminalem, seu formatricem Deum creasse, & terræ indidisse tradunt, sine qua nunquam terra, quacumque ratione aliis elementis commixta, quicquam ope qualitatum primarum solarum, producere potuisset. Deficiente siquidem semine, vel formatrice facultate, commixtio diversarum partium, semper remansisset, & compositum nullam peculiarem formam habuisset. Si quis obiiciat Gemmas ex materia, quæ exiguam alterationem subierit constare, ac ex ea,quæ adhuc minorem passa fuerit lapides, qui à terra simplici vix alio modo, quam quod firmiter illorum partes cohæreant distare videntur, Scire debet nullam amplius reperiri terram simplicem, & inanem, qualis primò die creationis fuerat. Sed ab eo tempore quo illi à summo Opifice rerum Seminaria infusa fuerunt, mansisse formatrice facultate fœcundam. Quæcunque itaque terra lapidescit,

Elementorũ mixtio simplex nihil producit.

Terra simplex nulla.

Spiritus lapidificus.

aut

aut in Gemmam abit, lapidificum Spiritum in ſe, tanquam proximam efficientem lapidum, & gemmarum cauſam, continet: qui motionis, & alterationis ad formam cauſſa efficiens proximior eſt. Nam calor cœleſtis, qui Spiritus calorem in actum redigit, remotior cauſa efficiens eſt, & remotiſſima D. Opt. Max. rerum omnium parens.

Calor universi communis causa.

CAP. IX.

De causa materiali Gemmarum, & lapidum.

COmmunis fere Philoſophorum opinio eſt, omnia mixta ex quatuor elementis terra, aqua, aëre, & igne, tanquam materia conſtare, ac lapides plus terræ, gemmas plus aquæ, quam lapides, aut plurima mixta habere. Quod ad terram attinet, nemini dubium eſt, in lapidibus opacis, plus terræ, quam cæterorum elementorum eſſe. Id enim gravitas, durities, color, & analyſis, ſi in pulverem terantur, aut redigantur evidenter demonſtrat. De gemmis non ita conſtat, propter diaphanitatem, perſpicuitatem, & tranſparentiam, quam multi putant ab aqua, quæ etiam diaphana eſt, Si videlicet à ſicco terreſtri condenſetur, provenire, non ſecus, quam aqua à frigore condenſata in ſpeciem Crijſtalli abit. Verum vehementer falluntur: Quia diaphanitas, aut perſpicuitas gemmarum non propter aquæ copiam condenſatam, ut poſtea fuſius docebo. Sed propter terræ exactam in minima reſolutionem, talemque partium unionem, ut totum corpus nullis poris, aut atomorum terminis diſcretum ſit, efficitur. Continuitas enim omne corpus diaphanum facit, quæ in terra fieri non poteſt, niſi ipſa in corpuſcula atomis longe minora redigatur, ac illis terreſtre quippiam tranſparens addatur, ut vin-

Diaphanitatis causa.

culum minimarum partium ſit, ac earum terminos obliteret, atque ex illis continuum corpus faciat. Non eſt itaque magis aqua gemmarum materia, quam lapidum, cum à gemmis lapides aliter non differant, quam quod lapidum materia impurior, craſſior, minuſque ſubacta, & cocta, gemmarum tenuior, purior, magiſque ſubacta, excocta, ac condenſata ſit. Utriuſque profecto fere tota terreſtris eſt, minimum aëris, aquæ, vel ignis in ſe habens; licet ad lapidis, aut gemmæ generationem aqua, aut ignis magis quam aër neceſſaria ſint. Aër enim à diaphanis, & gemmis plane excludi debere videtur, ne partium continuitatem, & diaphanitatem impediat. In lapidibus ſiquidem aër atomos terreſtres terminat, ac illorum poros opplet. Neceſſitas aquæ præcipue requiritur ad coniungendas ſubtiliſſimas terreſtres partes ignis ad ſubigendas, exiccandas, & condenſandas ut indureſcant, & corruptioni reſiſtant, quam humiditas, & corporis mollities promovet. Verum ignem, aquam, & aërem actu manere in gemmis, & lapidibus omnibus, potius ratione, quam ſenſibus probari poteſt. Quis enim in Adamante, & auro (à quo chymica arte, igniſque beneficio nullæ heterogeneæ partes ſeparari poſſunt) hæc oſtendere poteſt. Philoſophorum tamen omnium fere opinio eſt omnia mixta, & proinde lapides, & gemmas ex quatuor elementis tanquam materialibus cauſis conſtare. Id etiam ſi concedatur, remotæ tamen eæ ſunt, ut pote omnibus mixtis communes. Ab hac opinione decedunt Paracelſiſtæ, qui mixtorum omnium, & proinde gemmarum, & lapidum principia materialia alia conſtituunt, videlicet ſalem, ſulphur, & mercurium; propterea quod partibus mixtorum ignis opera, ac ſpagyrica arte ſeparatis, ſal aperte, mercurius vaporis aquei

Aqua neceſſitas.

Gemmarum, & lapidum cauſa.

Materia gemmarum ſecundum Paracelſum.

aquei inſtar, ac deinde ſulphuri quiddam ſimile, & quod ignis noſtri vulgaris ſit pabulum, & alimentum appareat. Hæc opinio etſi multis veriſſima videatur propter analyſin, quæ idem in omnibus fere mixtis comprobare videtur, tamen neque in auro, neque Adamante hæc principia oſtendi facile poſſe exiſtimo. Scio multos iactare ab auro ſe hæc principia ſeparare, tandemque oſtendere poſſe: Sed nemo hactenus vir bonus mihi ſe id præſtitiſſe auſus fuit aſſerere. Quæcunque auri ſolutiones à Chymicis oſtenduntur, ab adiunctis materiis, non ab auro venire videntur. Interdum enim ſali, ſulphuri, aut mercurio quid ſimile ſe ab auro ſeparare oſtentant, ſed vel illi ſe, vel alios decipiunt, quod huiuſmodi ab auro non provenire, reductio manifeſte demonſtret. Si enim materia iterum igni concredatur, redit iterum ad priorem formam aurum; quod ſi in principia ſua reſolutum fuiſſet, nequaquam contingeret: quia à privatione ad habitum (Philoſophorum teſtimoniis) non datur regreſſus. Verum etſi id præſtare poſſent Chymici, ut multi opinantur, quibus non repugno, ac illorum opinio de tribus dictis principiis veriſſima eſſet: non tamen propterea Ariſtotelis falſa eſſet. Utræque enim ſimul veræ eſſe poſſunt: Nam neque ſulphur, neque mercurius, aut ſal Chymicorum, ſimplicia corpora ſunt, & elementa, ſed mixta ex ſimplicioribus conflata, videlicet ex elementis Ariſtotelicis, ex ſale enim quolibet etiam depurato, quem principium mixti vocant, & aqua, & combuſtibile, ac terreum quippiam elici poteſt. Idem de ſulphure aſſeri poteſt. Nam quod in eo flammam concipit ignem Ariſtotelis, quod vero illi tanquam corpus aſſiſtit, reliqua elementa refert. Verum ſi iſta ſua principia nec heterogeniis partibus conſtare velint, nomine aliud;

Aurum non ſolvitur facile.

Principia Paracelſica compoſita.

aliud, re elementa habent. Nam ſal quia grave, & durum, terra erit; Mercurius quia levis, & mollis aqua, Sulphur vero quia combuſtibile, & aër, & ignis erit Ariſtotelicus. Ut itaque ex quatuor elementis mixta, gemmæque, & lapides conſtare, ita etiam ex tribus illis Paracelſi principiis poſſunt. Manifeſtius tamen in gemmis, & lapidibus fere omnibus, terræ elementum, quam dictorum principiorum aliquod, conſpicitur. In chymica tamen eorum analyſi Paracelſi principia, ex elementis compoſita, non minus, quam elementa aperte in conſpectum veniunt: præ cæteris autem ſal, ſine quo nullum mixtum coagulari poſſe à Chymicis putatur. Hoc enim gemmarum, & lapidum præcipuum coagulum arbitrantur. Sed ut elementa nonnulla remotæ ſunt lapidum, & gemmarum materiales cauſæ, ita etiam Paracelſica principia. Proximior cauſa materialis gemmarum, communiter ab Ariſtotelicis ſtatuitur, lutum lentum, ſuccus, qui vehementi frigore congelaſcit, in quo aqua ipſa terram ſuperat, ramenta Saxorum, & ſuccus lapideſcens. Hæc etſi vere ſtatuantur, non tamen materiam ſatis explicant. Quid enim lutum lentum, & ſuccus lapideſcens ſit non conſtat. Puto itaque proximam gemmarum materiam eſſe terram, tam tenuem, & ſubtilem, ut aquæ immixta diaphanitatem ipſius non impediat, lapidum vero craſſiorem. Deinde amborum ſalem aliquem terræ viſceribus concluſum, ac poſtremo exhalationem pinguem, vel humidam. Non quod omnes neceſſariæ ſint pro lapidum, vel gemmarum materia, ſed quod aliquæ. His ſi accedat cauſa efficiens, lapidem, aut gemmam generari exiſtimo. Materiæ proximæ, aqua plerumque inſervit, tanquam cauſa quædam adiuvans, ut exhalatio. Aqua enim dum terram tenuiſſimam humectat,

Gemmarũ principia.

Chymia prodit principia rerum.

Elementa remotæ cauſæ ſunt gemmarum.

Proxima gemmarum cauſa.

Vera cauſa materialis gemmarũ.

Aqua cauſa adiuvans.

ctat, lutum facit; Dum id maiori copia diluitur ac aqua, vel lutum ſalem continet, iam proxima lapidis materia conſtituitur, ac propter aquæ copiam non lutum amplius, ſed ſuccus lapideſcens, ſi facultas lapidifica illi inſit dici poteſt. Quod ſi non inſit accedente efficiente cauſa, id eſt, ſpiritu lapidifico, aut exhalatione, eundem ſpiritum deferente materia in lapidem, excluſa aqua, omnique humido ſuperfluo quod coagulationem impedit, convertitur.

Succus lapideſcens.

CAP. X.

De cauſa formali, & modo quo lapides, & gemmæ generentur.

CAuſa formalis lapidum, vel gemmarum nihil aliud eſt, quam virtus lapidifica, quæ vel materiæ præparatæ inſidet, vel efficienti cauſæ accedere debet, ut lapis fiat. Hæc à Deo Opt. Max. ut aliarum rerum ſeminaria, ordinata, conſtituta, & creata eſt, nec ut Ariſtoteles, Galenus, aliique Ethnici opinati ſunt ex quatuor elementorum combinatione, ac illorum temperie, cooperantibus primis, aut ſecundis qualitatibus naſcitur, oritur, aut producitur. Nam, ut ante admonui, ex illorum quantumvis varia mixtione abſentibus rerum ſeminariis nullum mixtum propria, novaque forma ornatum produci poteſt. Manent quippe confuſa, ſibique invicem appoſita, ac proprias, & ſingulares ſuas formas, ut ante mixtionem retinent. Quod ſi abſque rerum ſeminariis potuiſſet forma è materia ex elementis compoſita gigni, fruſtra Deus rerum ſemina terræ indidiſſet.

Virtus lapidifica.

Modus quo lapides, & gemmæ generantur non unus eſt, ſed multiplex, & diverſus. Idque propterea

Quomodo gemmæ generentur.

rea quod lapides ex craſſiori materia, gemmæ ex tenuiſſima generentur. Deinde quod aliquæ diaphanæ ſint, aliquæ angulis creſcant, variiſque coloribus ornentur: quemadmodum & lapides, quorum aliqui, ut Baſaltes angulis excreſcunt, aliqui ad gemmarum naturam proxime, ut Marmora quædam, accedunt: qui ex non adeo craſſa materia conſtant. Hæc in lapidibus, & gemmis varietas, etiam diverſum modum quo procreentur, deſiderat. Lapides craſſiores plerunque ita generantur. Dum aqua ſuccum lapidificum ferens terræ partes nectit, ac aqua è maſſa iterum exſtillat, vel ab exhalatione calida expellitur, aut abſumitur, maſſa illa paulatim expulſo humido indureſcit, donec in lapidem, formam maſſæ ſervantem abeat. Si humidum à calore non expellatur, ſed à caloris defectu excludatur, ac terra, ſeu materia lapidea in aqua ſoluta ſe ad intima recipere conetur, multorum angulorum lapis producitur ut Baſaltes: ſi ad centrum ſe recipere conetur globoſus lapis naſcitur, & ſphæricus. Gemmæ diaphanæ hoc modo procreantur. Dum in materia ad generationem lapidis apta concavus locus aliquis aëre plenus eſt, ac is ab exhalatione, vel à ſucco lapideſcente, & diaphano è ſubtiliſſima lapidum materia conſtante repletur, abſorpto à materia circundante concavitatem humido, aut eo evaporato, terreſtris ſucci lapideſcentis pars in gemmam perſpicuam concreſcit, quæ concavitatis figuram ſervat, ſi tantum materiæ, quantum ſpatium requirit continuus ſucci affluxus ſecum tulerit. Alius ſiquidem humido aquoſo abſorpto, vel à materia ſecreto, quod propter caloris defectum (ut in nitri congelatione oſtenditur) fit, in angulos gemma contrahitur, ita Cryſtallus generatur. Dum abſorbetur humiditas lapideſcentis ſucci à circunſtante materia illa

Craſſiorum lapidum generatio.

illa in lapidem qui mater, vel cutis gemmæ dicitur concrescit, sic Calcedonii fere nascuntur, in cute opaci, intus vero diaphani. Dum vero è materia circumstante exhalat in aquam, aut aërem conclusum cum spiritu tenuissima, & perspicua terrestris materia, etiam aër, vel aqua paulatim indurescit, consumitur, vel evaporat, ac in locum illius gemma diaphana ex immissa materia excrescit.

CAP. XI.

De forma substantiali, & essentia lapidum, & gemmarum.

FOrma substantialis lapidum, vel gemmarum est quæ dat ipsis esse proprium, & propter quid vel Adamas, vel Ophites, vel Pumex, est id quod est. Quilibet enim lapis, quævisve gemma propriam formam habet, qua hæc, vel illa gemma dicitur, & ab aliis distinguitur: forma illa proficiscitur à seminario, & spiritu qui in materia est, ac illam pro ut seminarium postulat, efformat. Hanc formam multi ex mixtura certa, & proportionali elementorum produci existimant. Sed rerum formæ à seminariis suis proficiscuntur, ac ab architectonico Spiritu elaborantur, ut prioribus capitibus ostendi. Seminaria vero à Deo creata sunt tanquam rerum principia, ex quibus singulæ rerum species suas essentiales formas nanciscuntur. Hæc seminaria non semper certis corporibus & distinctis concluduntur, ut in herbarum seminibus fit, in quibus seminarium, & Spiritum architectonicum concludi videmus, sed sæpe in materia ita manent, ut conspici nulla ratione possint. Sic in ramo salicis seminarium arboris confusum est, quod tamen ibi esse, propagatio arboris docet. Nam si ramus amputetur, ac terræ com-

Seminaria rerum.

committatur, producitur ex ramo arbor, ac ex illa infinitæ aliæ. Seminarium gemmarum, & lapidum in materia lapidifica eodem modo conſpici etſi non poſſit, tamen futuris gemmis, vel lapidibus principium præbet, & ope Spiritus formatrice facultate præditi in gemmam, vel lapidem abit. Ut autem ſeminarium iſtud eiuſque eſſentia ignota eſt, ita etiam forma ſubſtantialis, ſeu eſſentia lapidum, & gemmarum. Hanc ſicut umbra corpus ſequitur, ita virtutes, & facultates ſequuntur. Gemmarum enim, & lapidum vires nobiliores, & occultæ à forma ipſarum, ut ignobiliores, & manifeſtæ à materia manant. Sic vis trahendi ferrum in Magnete, ac ſiſtendi ſanguinem in Hæmatite à forma, exiccandi vero in Pumice, à materia proveniunt; atque hæ virtutes vel efficaces, vel minus efficaces fiunt pro diſpoſitione materiæ. Hæc enim ſi impura fuerit, non exacte elaboratam fuiſſe, neque ſeminarii vires efficaces ſuſcipere potuiſſe certum eſt, & proinde formam ſubſtantialem imperfectam eſſe; ut nec hominis eſt, ſi ſtultus ſit, & ratione uti nequeat. Ratio enim præcipuam facultatem à forma, & eſſentia hominis proficiſcentem conſtituit.

Seminarium gemmarum occultum.

Gemmarum vires à forma.

Cap. XII.

De loco, & ſubſtantia in qua lapides, & Gemmæ generantur.

De cauſis lapides, & gemmas generantibus, earumque eſſentia, ſeu forma ſubſtantiali ſatis dictum videtur. Nunc quia abſque loco generari non poſſunt, ac ille abſque ſubſtantia, ſeu materia non ſit, cum nihil vacuum in natura detur, non ſolum is, ſed etiam illa oſtendenda eſt, ac præterea in quo loco, vel materia facilius, commodius, & perfectius

fectius generentur. Quod ad locum attinet, experientia teste, in quavis mundi plaga viliores, & crassiores lapides generantur, turpes, saxa, & montes sub polis, æquinoctiali, & tropicis consistentes id demonstrant. Lapides ex tenuiori materia constantes, ut Marmorum genera, rarius circa arcticum circulum inveniuntur. Puto tamen non minus ibidem, quam alibi non deficientibus aliis requisitis ad earum generationem produci posse. Gemmas etiam aliquas in quovis cœli climate produci posse, docet nova Zembla sub arctico circulo posita, in qua totum littus, (testantibus Hollandis, qui primi Europæis hanc terram aperuerunt,) Pseudoadamantibus, qui silicum instar globosi sunt, scatet. Testatur etiam Germania, Silesia, & Bohemia, in quorum montium iugis perpetuis algoribus, & nivibus rigentibus, gemmæ variæ, ut Topasii, Amethisti, Crystalli, Iaspides, Corneoli, Saphiri, Turcosæ, aliaque gemmarum genera inveniuntur. Nobiliora gemmarum genera in Indiæ orientalis regionibus præcipue reperiri satis notum est. Procul dubio ob id, quod illæ intra tropicos sitæ sint, ac propterea perpetuo Solem vicinum habeant, illiusque æstu fruantur, sine quo è terra exhalationes, quæ ad gemmarum nobilium propagationem, & generationem copiose requiruntur, produci non possunt. Quod autem in Indiæ orientalis regionibus gemmæ nobiliores producantur, in Africa vero, & America, aliisque regionibus, quæ sub eodem climate, aut latitudinis gradu constitutæ sunt, raro, & si producantur, orientalibus gemmis conferendæ non sint, multi in causa solem existimant; quia virtus eius ut aiunt in oriente efficacior est, quam in occidente. Tum quia vicinior, tum quia citius orientales regiones suis radiis ferit. Sed ut verum fatear absurda

Saxa ubiq; reperiuntur.

Pseudo adamantes sub arctico polo inveniri.

India gemmarum fertilis.

C mihi

mihi hæc ratio videtur. Quia nulla pars orientalis dici nisi respectu alterius potest, & eadem, respectu suorum antipodum, vel etiam vicinorum, aut orientalis, aut occidentalis est. Exempli causa Hispanis Italia, Italis Græcia, & Græcis Persia est orientalis. Iterum vice versa Indis Persia, Persis Græcia, Græcis Italia, Italis Hispania est occidentalis. Simile etiam antipodibus contingit. Nam Americani Indorum sunt antipodes. India Americanis orientalis est, eadem ipsis occidentalis, cum proficiscenti occidentem versus in eam pervenire liceat, neque maius itineris spatium sit, sive occidentem, sive orientem versus ad eam iter instituatur. Cum itaque eadem regio cum antipodum regione comparata, vel orientalis, vel occidentalis sit: Quid, quæso, iste respectus qui non aliter se habet, quam dextrum, & sinistrum in homine, & per se nihil est, ut omnis relatio efficere poterit? nihil profecto. Si itaque India orientalis gemmarum nobiliorum ferax est, id non propterea quod orientalis sit nostri respectu contingit; sed propter aliquam aliam causam. Non quia Sol illis vicinior est; omnibus enim sub eodem latitudinis gradu habitantibus æque vicinus est, apud quos tamen non nascuntur. Non etiam quia, ut aliqui opinantur, citius orientem Indiam suo calore fovet, quam occidentem; Quia neque hoc nisi respective verum est. Nam in Hispania prius oritur Sol quam in Mexicana, in hac prius quam in Iaponia, & in Iaponia prius quam in India; ut hac ratione dici possit, citius in Hispania oriri. Verum dum Sol Hispanis oritur, verum est ante paucas horas elapsas Indis ortum fuisse. Quemadmodum verum est solem qui hoc momento Hispanis oritur, post 18. horas Indis oriturum fore. Ita idem ortus solis in Hispania, vel prior, vel posterior, sed respective

Cur India gemmarum ferax.

dici

dici poteſt. Cum itaque Sol eodem modo ad quemvis latitudinis gradum dum orbem terrarum circumit, ſe habeat, neque aliquo in loco prior, vel poſterior niſi reſpective dici poſſit: certiſſimum eſt propter id nihil ſolem in rebus mutare, neque propterea uni regioni plus quam alteri tribuere. Cauſa ergo quod in India gemmæ nobiliores inveniantur potius quam in aliis locis, vel eſt terræ natura, vel cœli, ſtellarumque ſupra eminentium virtus. Cœlum, vel ſtellæ ſupra Zenith conſtitutæ ſi id efficerent, non tantum in India, ſed ſub eodem climate propter orbis quotidianum motum naſcerentur. Id quia non fit reſtat terræ peculiarem diſpoſitionem in cauſſa eſſe, quod in India nobiliores gemmæ naſcantur. Niſi forte quis velit in Africa, & America ſub eodem climate eaſdem non minus, quam in India generari: Verum hactenus repertas non eſſe quod ab incolis barbaris incognitæ, & neglectæ ſint. Ab Indis vero orientalibus, ante multa ſecula omnes regni angulos, & loca ita eſſe explorata, ut illis nulla gemma latere poſſit. Nam & nunc in Germania, Bohemia, Sileſia, aliiſque Europæ provinciis contingit à peritis metallariis, ac ſimpliciſtis multa in lucem trahi, quæ priori ævo abſcondita, & incognita fuerunt. Multæ etiam gemmæ cuti, aut ciſti ſaxeo ita includuntur, ut pro ſaxis habeantur, & non niſi à perito noſci poſſint. A paucis annis hic in Bohemia multi lapides pretioſi in lucem protracti ſunt, & in Hungaria Opali, qui cum orientalibus certare poſſunt, imo illos raritate, & dignitate ſuperare. Vidi enim qui ex nigro colore, (cum alias albeſcant) ignem iacerent vivi carbonis inſtar, quos quis recte Carbunculos vocare poſſet. Si quis itaque aſſerat in America, & Aphrica æque nobiles, ac in orientali India gemmas generari poſ-

Cur India gemmas nobiliores habeat.

ſe, non repugno. Sub eodem enim climate cur terra ad gemmas æque diſpoſita, ac in India orientali eſſe non poſſit non video. Verum an ſit, dubium eſt, propterea quod, ut dixi, ab iis qui gemmarum habent cognitionem, illæ provinciæ non ſint adhuc examinatæ. Poteſt ſane India terram habere gemmarum generationi aptam, America vero, & Aphrica nequaquam.

In qua materia naſcantur gemmæ.

Hactenus locus in quo lapides, & gemmæ generentur demonſtratus eſt; nunc materiæ in quibus generentur oſtendendæ ſunt. Hæ ſunt aër, aqua, terra, & ignis reliquorum corporum elementa. Nam in horum ſingulis gemmæ, vel lapides fieri, vel generari poſſunt. In aquis naſcuntur plerunque lapides, vel gemmæ perſpicuæ, dum exhalatio terreſtris, vel ſuccus lapideſcens eam indurat. In aëre ſubterraneo ſimili modo gemmæ tranſparentes naſcuntur; Dum is in terræ meatibus concluditur, ac exhalatio concavum locum terreſtri materia ſubtili replet. In aëre vero ſuperiori lapides interdum generantur: dum exhalatio ex copioſa materia terreſtri à nubium frigore in anguſtum locum cogitur, & induratur. In igne vero noſtrate terram lapideſcere lateres, vaſa coctilia, & vitra quæ gemmas æmulantur, oſtendunt. Terra vero gemmarum, & lapidum omnium haud dubie eſt feraciſſima; quia illa præcipuam ipſis materiam præbet. Sed non ſolum in illa, ſed etiam in animalibus aquatilibus, aëreis, terreſtribus, & arboribus gemmæ, ac lapides locum generationis habent. In homine ſiquidem, ſue, capra, bove, bufone, capriceruo, gallo gallinaceo, hyrundine, palumbellis, lucio, perca, cyprino, conchis, oſtreis, aliiſque animalibus ſæpe lapides gemmarum inſtar reperiuntur. Gaudent præterea peculiaribus ſuis locis multæ gemmæ, & lapides; Cryſtallus,

In animalibus lapides.

ſtallus, & molliores gemmæ fere omnes libenter frigidis regionibus, locisque humidis, Nobiliores, & duriores, ut Adamantes & Rubini calidis delectantur. Omnes facilius, & perfectius in terra molli minuta, & humida ubi exhalationes, & aquæ metallicæ plurimæ sunt, quam in terra arenosa, quæ non facile cohæret, sed diffluit, proveniunt, ac gignuntur. Metallicæ enim aquæ, & exhalationes plerumque lapidificam facultatem in se habent, ut ipsa metalla, quæ facile in gemmas, & lapides etsi non veros, commutantur. Stibium enim, & plumbum in Iacinthi formam, minium in Smaragdi transmutatur. Quod profecto non fieret nisi magna cognatio Spiritus metallici cum gemmis esset. Aquas autem metallicas, vel minerales loca ubi defluunt efficere gignendis gemmis, & lapidibus idonea, commonsttant non solum arborum frusta, quæ ab aqua transeunte in lapidem vertuntur. Sed ipsa animalia, ut limaces, & conchæ, ac animalium partes, ut ossa, cornua, & caro, quæ tandem lapidescunt, & in rimis suis concavis, & inanibus transparentes lapides gemmarum instar gignunt aëre ab exhalatione perspicua condensato, vel succo diaphano illic concreto. Terrestria itaque loca mineralibus aquis, vel exhalationibus gravida, præ cæteris omnibus locis gignendis lapidibus, & gemmis maxime sunt indonea.

In aquis metallicis lapides.

CAP. XIII.

De Lapidum, & Gemmarum accidentibus, earumque forma accidentali.

CAusis, forma, & loco generationis lapidum, & gemmarum explicatis, nunc accidentia, ac formæ extrinsecæ explicandæ sunt. His enim, nobis

(qui essentias rerum intrinsecas prorsus ignoramus) in cognitionem veniunt. Inter accidentia numero formam accidentalem, duritiem, pondus, colorem, opacitatem, & perspicuitatem. Ad formam accidentalem gemmarum, vel lapidum bene constituendam magni momenti est, materierum, quæ ad eas producendas necessariæ sunt, proba dispositio, & mixtio, nec non concurrentium qualitatum iuxta temperies, ac formatricis Spiritus copia sufficiens, situsque, seu loci aptitudo. Hæc omnia si legitime, & ut cuiusque lapidis, vel gemmæ natura postulat, se habeant gemmæ, vel lapides absque vitio producuntur, si secus, vitiosæ fiunt. Cum itaque Spiritus formatrix, cum materia arenosa, lutosa, argillacea, lapidosa, humida, sicca, calida, vel frigida, ad lapidis, vel gemmæ generationem, non requisita quantitate concurrit, ac in loco inidoneo, vitium oritur in lapide qui generatur. Hinc fit gemmas nonnullas festucas, atomos, plumulas, nebulas, micas, terram, vel lapides in se continere, item hiulcas esse, ac alienis coloribus tingi, nec eam formam extrinsecam habere, quam solent dum legitime producuntur. Dum singulorum lapidum, vel gemmarum materia necessaria locus, & seminarium præsto est, tum legitima singulorum accidentalis forma erumpit; quæ sane in tanta lapidum, & gemmarum varietate diversissima est. Nam nunc globosa, angularis ut quadrangula, pentagona, hexagona, heptagona, & poligona, nunc concava, plena, aspera, lævis, magna, & parua est. Interdum animalibus, eorumque partibus, arboribus, aut herbis, rebusque inanimatis similis efficitur. Globosam formam habet Granatus Bohemicus inter gemmas, & inter lapides fusci illi qui punctis referti partim albis, partim nigris in ditione Comitum Mansfeldensium durio-

Ad formã gemmarum statuendam necessaria.

Cur gemmæ vitium habeant.

Quando gemmæ perfectæ fiant.

duriores, & graviores vulgaribus lapidibus inveniuntur. Quadrangulam formam habent Smaragdi occidentales, & Granati ſpurii, hexagonam Cryſtalli fere omnes, ac complurimæ aliæ gemmæ, polygonam habet Baſaltes, concavam Crapaudina, lævem ſuperficiem habent Cryſtalli, & quicunque angulis excreſcunt. Aſperam, qui cuti, aut ciſti includuntur. Nam exempti omnes lęvigari à ſculptoribus poſſunt. Magnam formam habent rupes, & lapides ignobiliores: quia ad earum generationem, terra multa, eiuſque exigua alteratio deſideratur, paruam habet Adamas, quia ex puriſſima terræ condenſatæ parte, ac exhalatione ignea, quæ raro miſceri optime poſſunt, generatur. Animalibus ſimilem habet formam Conchitis, animaliũ partibus Oſteocolla, & Odontia: Arboribus ſimilem habet Corallus, herbis ſimilem Corallina, rebus inanimatis Aſteria, Trochites, &c. (ut in tractatu proprio gemmarum, & lapidum oſtendetur) formam ſimilem nacta eſt. Quod autem aliqui lapides uniti ex una, ſimilique materia geniti videantur, ut Alabaſtrum, & Lydius lapis, ille totus albus, hic totus niger, aliqui vero ex particulis etiam diverſis coloribus conſtare, & nonnulli ex venis diverſis coloribus aquæ fluentis inſtar, ut Achates, Iaſpis, & Chalcedonius conſpiciantur: id propter mixtionem materiæ, ac diſtincta tempora, quibus exhalationes tingunt materiam, dum ea à calore excoquitur, & ab aqua, ſeu ſucco lapideo irrigatur, contingit. Partes enim ſi non uno tempore uniantur, ex fruſtis lapis coagulatus videbitur, ut Marmora maculoſa. Si inter fruſta fluat ſuccus lapideſcens, variis coloribus ab exhalatione tinctis, fluentis aquæ inſtar in lapidibus, vel gemmis venæ variæ conſpiciuntur, ut in Achate, Chalcedonio, & Iaſpide. Ut mixtio materiæ diverſa la-

Cur diverſi colores in gemmis.

ſa lapidum, & gemmarum genera conſtituit, ita etiam in ſingulis lapidibus, & gemmis ſi à determinato modo recedat vitia plurima efficit. Qualis autem mixtio legitima eſſe debeat, natura ſola novit, ſi homini nota eſſet, veras gemmas procreare, & gignere poſſet, quod hactenus nemo præſtare unquam potuit. Tentarunt id à multis annis Chymici: ſed nihil præſtiterunt, niſi quis mendacium pro veritate habere velit. Nam quas illi concinnant gemmas, nihil commune cum veris habent, cum neque materiam, neque locum, neque efficientem cauſam, quæ veras gemmas gignere debet, habeant, ac gemmæ ab illis factitatæ, vitra ſint gemmarum coloribus tincta, ita ut præter colorem diaphanitatem, aliquamque duritiem, nihil ſimile gemmis, habeant, ſed de iis ſuo loco. Cur autem rotunda forma lapidibus, & gemmis nonnullis peculiaris ſit, ut Granato Bohemico, Geode. & Margaritis: aliis figura hexagona in pyramidem hexagonum deſinens, ut Cryſtallo, Amethiſto Bohemico, & Adamantibus Hungaricis, admiratione non caret; Tam enim arcte æquales ſuperficies habet Cryſtallus ut ab artifice politus videatur. Rotundam figuram nanciſci videtur Geodes, quia ex portiuncula argillæ gignitur, quæ cum humectatur, arenoſę particulę illi poſtea facile adhęrent, & adhęrentes ab expirante paulatim humido aquoſo, metallica, aut minerali exhalatione, gravido, lutum circumſtantes facile uniuntur, & condenſantur, ac rotundam neceſſario figuram, ſi gleba rotunda fuerat, lapidi faciunt: quantum autem à ſphærica figura declinat, tantum & lapis, lutum vero ipſum humido, & exhalatione privatum, pulverulentum, ac locus internus ex parte vacuus, redditur. Margaritæ rotundæ fiunt, quia quodammodo ab atomo, aut exigua ter-

Gemma chymica falſa.

Cur fiant rotunda.

Cauſa rotundæ figuræ.

Perlarum rotunditas unde.

rę,

re, aut lapilli portiuncula excrescunt, adiecto semper novo humore. Is enim cum portiunculam ab omni parte humectet, & postea concrescat, & induretur, necessario etiam orbicularem figuram Margaritis tribuit. Nam si in corpore animalis, hæc adiectio ab omni parte non fieret, sed tantum ab una parte, quia videlicet particula illa fortassis conchæ affixa esset, tum non rotundæ, sed hemisphæricæ Margaritæ, quales ob eam causam plures iveniuntur, fierent. His enim humor non exacte, & libere omnem partem humectare potest. Quod ad Granatos attinet, videntur ex aquæ guttis in terram, quam humectare non potuerunt, delapsis, ac postea sanguinea exhalatio, antequam humidum evanescere potuerit, tinxit, coaluisse. Sed nihil in istis lapidibus, vel gemmis, quæ formam etiam accidentalem ab essentia intrinseca sumere videntur, certi quicquam definire ausim. Dabo paulo post in hoc capite aliam rotunditatis non solum Granatorum, sed etiam Silicum rationem, quæ fortassis magis lectori placebit. De Crystallorum angulis, & causa cur fere semper sex angulos habeant, varia est authorum sententia. Cardanus tentat rationem reddere, sed principium petit. Aretinus, & alii probabilius exemplo aluminis, calchanti, salis nitri, & sacchari candidi, quæ post coctionem evaporato humido, à terrestri materia in angulosas superficies, congelantur: idem in Crystallo fieri arbitrantur. Quod autem sex angulis perpetuo oriantur hoc imprimis mirantur; ac ideò quia corporibus inanimatis figuram certam asscribere velle, id illis videtur rationi minime consentaneum: cum ad virtutem organicam pertineat certam figuram efficere, quæ ideo solis animatis inest, anima alicuius gratia agente: figuram autem omnem determinatam esse or-

Granati cur rotundi.

Cur Crystalus sex angulos habeat.

ganici corporis, non similaris quæ nullam habet determinatam figuram. Sed quia omne corpus figuratum esse debet, aiunt particulas humidorum cum per se fuerint, rotundas fieri, ut aquæ guttulæ, aut à continente corpore figurari, siccas autem, qua contigerit eas discindi, tales servari: ac ob eam causam, quæ in discissione ordinatam habent divisionem, ordinatam etiam figuram necessario retinere, quæ variam, variari etiam figuram. Divisionem solidorum corporum aliquando fieri ordinatam, ut quæ in crustas solvuntur, ex quibus coagmentata sunt. Aliquando in varias fortuito, ut cum frangitur malleo lapis. Posse etiam fieri divisionem in coagulatione, dum humida adhuc sunt corpora, & partes in diversa tendunt: quo casu pro divisione determinatas figuras fieri, perinde ac in exiccatione soli palustris, scinditur solum in rimas diversæ figuræ. Simile etiam fieri in Crystalli coagulatione, succum enim lapidescentem, cum totum spatium impleat loci, in quo est, in coagulatione discedentibus in diversa partibus terrenis, & ad latera saxi continentis attractis, agglutinatisque figuram facere in concretis lapillis, quæ apta sit spatium replere, ac propterea si non uniformiter, sed vario modo divisiones contingant, etiam varietate figurarum impleri spatium. Si autem uniformiter, quod ob puritatem, & æqualitatem succi contingit, necessario unum genus figuræ oriri in omnibus, eamque quæ apta nata sit spatium implere. Tres autem esse huiusmodi figuras, triangularem, quadratam, & hexagonam. Non fieri autem triangularem, quia medium non habet ad quod, tanquam ad centrum, undiquaque æqualiter constringantur partes. Non quadratam, quia imperfecta est, oriens tantum ex duabus lineis se invicem secantibus ad angulos rectos, & habens angu-
los

los à centro remotiſſimos. Supereſſe itaque ſolam hexagonam perfectam, ad circuli naturam prope accedentem, quia ex triplici diviſione ſuperficiei ad angulos acutos, ſex triangulis in unum veluti centrum coëuntibus, ut omnes maiores ſint recto, conſtat. Sed ut verum fatear iſtorum opinio mihi non ſatisfacit. Nam Cryſtalli, etſi in ſpatio oriantur; id tamen non implent, neque angulis, ſaxi lateribus adhærent, ſed à radice quaſi expullulant, ac corpus reliquum in libero ſpatio habent, quemadmodum alumen, ſal nitrum, & calchantum ſimili modo in libero ſpatio, imo in humido ipſo angulares figuras ſortiuntur. Deinde ſi hexagona figura perfectior eſt triangulari, & quadrangulari, quia ad circuli naturam propius accedit, & propterea illam Cryſtallus optat, multo magis duodecim triangulorum figuram, aut circularem, optabit, tanquam omnium perfectiſſimam, & in qua omnes extremitates à centro æquidiſtant. In huiuſmodi enim figura commodius, æqualiter, & uniformiter puritas ſucci ad centrum tendet. Sed Cryſtalli nulli circulares inveniuntur, alia itaque huius figuræ cauſa eſſe debet. Putat Aretinus contra rationem eſſe Cryſtallo, & rebus inanimatis certam figuram tribuere, quod figura tantum animatis competat, & ab anima fiat alicuius gratia agente. Animam autem proculdubio etiam vegetativam, & non ſolum rationalem, aut ſenſitivam intelligit, propterea quod arbores frutices, herbæ, & flores ſuas peculiares figuras habeant, quibus à ſe invicem diſtinguuntur. Nam ſi hæc excluderet, naturam in iſtis contra rationem (quæ tamen nihil fruſtra facit) quid efficere diceret, quod abſurdum eſſet. Ut itaque plantæ quia creſcunt, & in varias figuras formantur, vegetativam animam habere, ſtatuuntur, longiſſime ab animantium ani-

ma

ma diſcretam, non video cur lapides nonnullos, qui creſcunt, aut formantur, ut Cryſtalli, creſcitivam, aut formativam animam habere, ſtatui non poſſit. Præſertim cum tanta differentia inter hanc animam, & vegetativam non ſit, quanta inter vegetativam, & ſenſitivam. Plantæ enim à lapidibus tantum differunt, quod ſemen, quo reſuſcitantur, proferant, lapides id, aut nunquam, aut raro faciunt, dicitur ſiquidem, ut in cap. de Adamante notabo: Adamas alium parere. Verum quia nondum conſtat, an Cryſtallus creſcat per augmentationem, an vero per ſeparationem oriatur, ac propterea hæc eius facultas, quæ format ſex angulos, anima creſcitiva appellari non debeat, formativam tamen dici poſſe nihil prohibet, cum rebus nomina libere dentur, & huius facultas ſemper eandem figuram in ſua ſpecie ſervans, animæ (ſed ignobilioris, quam vegetativæ) nomen mereatur, quod rem ipſam melius explicat, non mutat. Non eſt itaque contra rationem, ut ipſe putat facultatem in re aliqua, ſeu animam ſi quis ita appellare velit, formam aliquam certam producere. Nam, ſi facultatem ineſſe neget, magis contra rationem peccabit. Cum quicquid illud ſit quod ſemper eodem modo hexagonam figuram Cryſtallo tribuit, aliquid ſit & hoc ipſum efficiendi vi, hoc eſt, facultate figuram faciat. Nec refert an hoc per expreſſionem materiæ inutilis, an per attractionem utilis ad centrum futuri corporis fiat, quia utrumque à facultate aliqua, ut dixi, efficitur. Sed aliorum ſententiis referendis diutius immorari nolo: nunc meam, non contemptis tamen aliorum ſententiis, proferam.

Autoris ſententia cur Cryſtallus he-

Notum eſt, ut antea recenſui, Sal nitrum, ſal urinæ, alumen rochæ, calchantum, ſaccharum candidum, aliaque multa ſalium genera, humore diſ-

ſoluta,

ſoluta, eoque ex parte poſtea evaporato, congelari, ſeu coagulari, ac formam angularem adipiſci. Demonſtratum etiam eſt in capite de materiali gemmarum cauſa, ad earum generationem, ſalis multum concurrere. Ex quibus probabiliter colligi poteſt, Cryſtallum, alioſque lapides, aut gemmas angulares, à ſale angularem formam habere. Fit autem forma hoc modo, Sal humore diſſolutum terreſtri materiæ ſubtiliſſimæ miſcetur, eamque in minima acrimonia ſua redigit, & ſubigit. Sal ſi copia vincat terreſtrem materiam, evaporato ex parte aqueo humido, in angulos concreſcit, cum materia terreſtri ſibi unita. Si terreſtris materia à ſalis portione regi non poſſit, aliam formam ſuſcipiet gemma, aut lapis ut rotundam, vel irregularibus angulis præditam. Rotunda fit, dum materiæ coagulandæ partes ſunt prorſus uniuſmodi, ac æquali tempore, & vi ad centrum corporis, vel lineam in corporis medio exiſtentem tendunt. Ut in Granatis Bohemicis, quorum nulli vitium (ob materiæ optimam, & eiuſdem naturæ mixtionem) habent, contingit. Angularis dum non æque cito, neque æquali vi partes medium cupiunt; ut in ſilicibus, & quadratis nonnullis lapidibus fit. Cur autem ſalia in hexagonam figuram abeant, difficile eſt coniectu. Exiſtimo quia ſalia homogeneæ naturæ non ſunt, ſed ex diverſis partibus compoſita, ut chymica reſolutio oſtendit omnes in congelatione ad medium quoddam, ubi initium coagulationis fit, ut eo uniantur, tendere, ac ſic rotundam figuram tanquam perfectiſſimam ambire: ſed in eo conatu hæterogeneas partes, & quæ cæteris ſubtiliores, vel magis aëreæ ſunt, vel tardius ad medium properare, & in angulis relinqui, vel à reliquis ad angulos pelli, ac ſic non rotundam, ſed hexagonam figuram oriri, quæ rotundæ

xagonus naſcatur.

quam

quam proxima eſt, ac aliis omnibus figuris angularibus perfectior, quia ex ſex triangulis rectilineis æqualium laterum conſtat, habetur. Fieri autem potius ſex augulos, quam plures, puto ob id, quod natura per plura nunquam faciat, quod per pauciora commodius facere poteſt: facit autem commodius, quia rotundam citius, ordinatius, & æqualius contrahit. Dividit enim circulum per centrum tribus lineis tali modo, ut ſex inde fiant trianguli æquilateri, ac quilibet centrum habeat ab omni angulo, & à cuiuſque lateris medio æquidiſtans; quod in nulla alia figura plurium angulorum, vel pauciorum contingit. Si enim in quadrangulum circulus contrahatur, ac id in duas partes dividatur, quatuor quidem emergunt trianguli æquales, ſed illorum latera neque ſunt æqualia, neque etiam centrum habent ab angulis, & à cuiuſque lateris medietate æquidiſtans. Pentagonæ, & heptagonæ figuræ rectis lineis, & tranſverſalibus dividi non poſſunt. Octogona poteſt quatuor lineis dividi, & in octo triangulos æquales contrahi: ſed trianguli, neque æqualia latera habent, neque centrum à ſingulis angulis æquidiſtans. Eſt itaque hexagona figura omnium figurarum perfectiſſima, & aptiſſima, ut circulus in eam contrahatur, & per conſequens ut Cryſtallus in eam coaguletur. Sed, ut ingenue fatear, mihi non plane ſatisfacio, & naturam ut Cryſtallus hac nota ab aliis gemmis diſtinguatur, hexagonam figuram dediſſe autumo, non ſecus quam arborum frondibus, & herbarum floribus peculiares ſuas figuras dat, quæ ab architectonico ſpiritu, & formatrice facultate ignoto nobis modo fabricantur.

CAP. XIV.

De perspicuitate, & opacitate Gemmarum, & lapidum.

MUlti hactenus ut notavi in capite de causa materiali gemmarum, diaphanitatem in gemmis, vel lapidibus ab aquæ, & opacitatem à terræ copia, quæ tanquam materiæ ad ipsorum generationem concurrunt provenire putant. Opinionis huius causa est aquæ diaphanitas, sine qua nihil diaphanum esse arbitrantur, & quicquid tale est, ab illa hoc habere, existimant. Sed falluntur maxime, quia non solum aqua, sed & aër diaphanus est, licet atomis sit plenissimus. Deinde ignis elementum seu aër æthereus, aërem adhuc diaphanitate superat. Quod autem aliquid absque aqua diaphanum fieri, & generari possit ostendunt vitra, quæ omni aqueo humore privata sunt, & Lapis Specularis, quo vix aliud mixtum maiori diaphanitate præditum, reperiri posse puto. Est tamen omni humido privatus, & siccissimus. Non erit itaque aquæ copia, diaphanitatis causa, sed aliud quiddam. Existimo diaphanitatis causam esse propter terræ exactam, & in minimas particulas resolutionem, talemque earum unionem ut corpus quod constituunt nullis poris, aut atomorum terminis discretum, sed plane continuum sit. Continuitas enim sola omne corpus diaphanum facit, quia in ea visus terminum non habet; Dum habet, quod per accidens contingere potest, perspicuitas impeditur. Nec ob aliam causam aqua diaphana est, quam quia nulla est partium in ea discretio. Aër ob eandem causam diaphanus est; qui licet atomis constet, ac ii superficiem habeant, qui visus obiectum esse, eumque

Aqua non est causa diaphani.

Continuitas causa diaphani.

Aër cur diaphanus.

que terminare possint; tamen quia exigui, & in loco undique illuminato non videntur, diaphanitatem non impediunr. Ubi videri possunt, ut in cubiculo occluso solis radiis per rimam, aut foramen admissis, eos illuminantibus, aëris diaphanitatem impediunt: In iis enim terminatur visus, quia umbram habent in parte Soli aversa, quæ pars à circumstanti corpore tenebroso illuminari, quin obscuritas deprehendatur, non potest. Quod autem verum sit continuitatem diaphanitatis causam esse; ea expresse ostendunt, quæ diaphana cum non sint, talia reddantur, si id adveniat quod partes discretas continuet, hoc est, uniat absque discretione: Deinde vice versa ea, quæ cum diaphana sint, discretione partium, vel amota earum continuitate, opaca redduntur. Prioris conditionis est charta simplex, quæ opaca cum sit, affuso oleo calido diaphana, & transparens redditur. Oleum siquidem diaphanum, inserit se omnibus chartæ particulis, easque humectat, & poros omnes sua materia implet. Id cum facit corpus ipsius per totam chartæ substantiam continuatur, non secus, ac si absque charta esset: continuatio hæc diaphani causa est. Adhibetur oleum calidum ut melius penetret chartæ substantiam, & poros omnes repleat. Posterioris conditionis exemplum glacies est, aut Crystallus, quæ si malleo percutiantur, ut fissuræ intrinsecæ fiant, licet exterius nullæ appareant, & inter fissuras nullus aër esse possit; tamen quia una pars ab altera fissura secernitur, & singulæ suas distinctas superficies habent impeditur diaphanitas propter lucis reflectionem. Sed longe apertius si glacies, aut Crystallus in pulverem redigantur. Sic enim nihil diaphani in se habent, ac terræ instar, quæ semper opaca esse solet, se habent. Quia itaque gemmæ multum terrestris materiæ in se ha-

Atomi cur in occluso cubiculo videantur.

ſe habent: ut diaphanæ fiant, continuitas in terra fieri debet, hoc eſt, terræ particulæ ita iungi debent, ut harum nulla terminum, vel ſuperficiem habeat, ſed omnes ſimul unam tantum conſtituant extrinſecam, & talem, quæ viſus obiectum eſſe non poſſit, propter tranſparentiam. Non poteſt autem talis eſſe, niſi unio partium ſit intrinſeca. Unio porro partium terreſtrium non fit, niſi illæ in minimas particulas, multo videlicet minores, quam atomi in ſole volitantes ſint, reſolvantur, ac illis terreſtre quippiam tranſparens addatur, (ut exemplo chartæ oſtendi paulo ſuperius) quod minimas illas partes vinciat, ſecum continuet, ac earum terminos tegat, ne viſus obiectum fiant, eiuſque radios ſiſtant, & diaphanitatem impediant. Res illa terreſtris tranſparens ſalis ſpecies eſt, quæ aqua diluta, ac terram in minimas partes ſua acrimonia ſecans, illam aptam diaphanitati facit, ac illi unita (exploſa aqua quæ illi vehiculi loco fuit) in gemmam diaphanam concreſcit. Quæ gemmæ plus ſalis habent, cæteris molliores, magiſque diaphanæ ſunt, ut Cryſtallus, Berillus, Iris Citrinus, & ſimiles. Quæ duræ ſunt minus ſalis obtinent, nec adeo diaphanæ, ut Adamas, qui plus micat, quam tranſparet. Vitrum, Selenites, cornu, & alia complura, quæ tranſparent ſale non carent. Sal itaque iuvat, ut facilius terra diaphana fiat, quia eam nectit, & in minima reſolvit. Quod cum fit oritur continuitas corporis, & per conſequens diaphanitas. Dum id non fit & terreſtres particulę ſibi invicem adduntur tantum, ac ſingulæ vel terminis propriis ſecretæ manent, aut poris à ſe invicem diſtinguuntur, totum corpus ex iis conflatum opacum redditur. Sed exiſtimare poſſet aliquis aërem cum ſit diaphanus, diaphanum impedire, dum videlicet partium continuitatem impe-

Sal iuvat ad diaphanitatem.

Aer non impedit diaphanitatem.

dit, quod tamen contra rationem videtur. Reſpondeo aërem non impedire diaphanum, dum ſecernit corpuſcula à ſe invicem, quia vel illa habent terminos viſibiles, vel non habent. Si habeant viſibiles hoc eſt, non continuos, ſed poris oppletos, illi ſunt in cauſa, non aër. Si non habeant, aër non impedit diaphanitatem. Propterea aër incluſus diaphanæ gemmæ, ipſius diaphanitatem non tollit. Gemma tamen ipſa minus eſt perſpicua propter propriam ſuperficiem, in quam lux incidens reflectitur, & viſum terminat, non ſecus, quam aquæ ſuperficies ſæpe impedit propter lucis incidentes in illam radios, eiuſque reflectionem, quo minus ad fundum ipſius conſpici poſſit. Atque hæc de cauſis diaphanitatis, & opacitatis ſufficiant.

Cap. XV.

De gemmarum, & lapidum coloribus.

Tanta eſt difficultas in explicanda natura, & eſſentia coloris, eiuſque tradenda definitione, ut pauci inter ſe conveniant Phyſici, ego colorem eſſe qualitatem in corpore viſibilem, & illuminabilem, vel illuminatam dicerem. Lux enim colorem, quo ad ſe actu exiſtentem, & quo ad viſum tantum potentia, viſibilem facit. Alii aliter definiunt, ac Ariſtotelis definitionem refellunt. Mihi ſupervacuum videtur, rem ſenſu notiſſimam, intellectu percipere velle; qui tamen nihil niſi quod prius in ſenſu fuit, cognoſcit. Color oculis viſibilis, ſenſu inviſibilis eſt. Relicta igitur curioſa de colore diſputatione, unde, & quo modo in gemmis, & lapidibus oriatur, & ſit color, explicandum eſt. Color duplici modo in gemmis viſitur, vel diaphanus, vel opacus. Opacus color eſt, qui lucem excipit, non tranſmit-

Color ſenſu inviſibilis interiori.

tit; diaphanus, qui transmittit. Uterque vel actu etiam absente luce est, vel absente luce non est; sed ex lucis, & umbræ commixtione producitur, ut in Iride. Quomodo autem idem coloratum, & diaphanum esse possit, investigatu difficile videtur; Quia in diaphano visus, vel lux terminari non debet; color autem omnis terminat, atque is est in diaphano; & per totam ipsius materiam diffusus etiam sensu deprehenditur, quod videtur absurdum, dicendum colorem terminare, cum non est continuus, & in fluore, ut in opacis lapidibus, & gemmis contingit. Cum vero est unitus, & illius partes materiales superficiem non habent, non terminare absolute ipsum diaphanum: sed tantum ex parte, & imperfecte quatenus in ipso diaphano visibilis est. Manet itaque diaphanum non obstante colore tale, sed imperfecte, quia à colore lumen afficitur, & alteratur, ac non proprio colore, sed alieno in opaco terminatur. Perfectum, & absolutum diaphanum, id est, quod omni colore caret, ac lucis colorem, ut recepit eodem prorsus modo rectis lineis transmittit. Dico rectis lineis, ne excludam Iridem gemmam, aut Crystallum hexagonum qui absolute diaphani etsi sint, propterea, quod rectis lineis recipiant lucem, & eandem transmittant; tamen ex luminis refractione in superficies multiplices, possunt varios colores, & quos neque habent, neque receperunt, vel in vicinum corpus transmittere, vel in se conspicuos ex diverso oculorum situ etiam diversos reddere. Imperfectum diaphanum est duplici differentia, vel enim est, ut dixi, colore tinctum, quo lux transiens terminatur; vel in parte aliqua, colore perspicuo tinctum, eundem colorem (accedente lumine per plures superficies refracto) variat, vt in Opalo gemma contingit. In hac enim vere color est

Diaphanũ posse esse coloratum.

Duplex diaphanum.

Perfectum diaphanum.

Imperfectum diaphanum.

perſpicuus, ac idem per luminis refractionem alteratur, mutatur, ac ex diverſo aſpectu, vel oculi ſitu, eodem in puncto ſe alium viſui offert. Quomodo autem lux ſimplex, in diaphano colore omni privato, diverſos colores gignere poſſit, difficile eſt aſſequi. Experientia tamen ex luminis reflexi, cum umbræ varia mixtione id fieri docet. Difficultatem hanc parit intellectui umbra, quæ cum nihil ſit, quam privatio, poſitivum tamen aliquod efficere poſſit. Sed à ſenſu recedendum non eſt, licet intellectus id non capiat. Viſibilium oculus, & ſenſus communis iudex eſt, non intellectus interior, qui nullos colores in Iride eſſe, ſed tantum apparere arbitrantur colorum naturam, non recte comprehendunt. Diſtinguitur enim color in realem, & apparentem. Realis in gemmis ſemper eſt, etiam abſente lumine, apparens ex reflectione luminis in gemmis naſcitur. Omiſſo apparente, qui ſatis explicatus eſt, & ad opticam pertinet, explicandum reſtat, unde reales colores in gemmis oriantur.

Color duplex realis, & apparens.

Hac de re variæ ſunt doctorum virorum ſententiæ. Communis ſententia eſt ab exhalationibus, vel ſpiritibus metallicis, & mineralibus varios iſtos colores gemmis induci, propterea, quod metallica, & mineralia colorum varia genera in ſe, potentia habere videntur, quæ à movente aliquo in actum deducuntur. Videmus ſiquidem ex plumbo, ſummam albedinem fieri, ſolo aceto, nigredinem ſummam, oleo, ex eadem uſtione flavus, miniatus, Hyacinthinus, viridis, & ruber elicitur: Quemadmodum ex vitriolo ruber, albus, viridis, niger, cæruleus, & flavus. Ita ut nullum fere ſit minerale, quod non innumeros colores in ſe potentia, habeat, ac tandem proferat. Alii proximiorem cauſam coloris quærunt, ac volunt ſalem armoniacum naturæ, qui maxima

Colorum materia.

Colorum cauſa ſalis ſpecies.

xima copia in mineralibus, & metallis, ac terra invenitur, colores istos varios producere, ac non solum in illis, sed in plantis, eorumque floribus, ac omni animalis parte, præterea etiam in gemmis, & lapidibus, ac cæteris rebus omnibus colores gignere. Salem autem armoniacum naturæ vocant, sal quoddam spirituale vivificum, quod vino sublimato iunctum, illo prius ascendit. Id ab illis putatur esse primum movens in rei alicuius generationem, nec minus balsami instar conservans, variisque coloribus quævis ornans. Causa illius opinionis est. Quod in omnibus rebus inveniatur, & ex iis elici possit. Deinde quod collectum, & distillatum, omne genus colorum per se proferat, ac quod igneæ sit naturæ, & quasi incorruptibile, minimoque calore in auras solutum, exhalationis instar (quæ aptissima est ad quævis tingenda) vitra variis coloribus tingat, ut tradit Iosephus Quercetanus. Alii, colores ab elementorum varia commixtione, eorumque concoctione produci arbitrantur. Alii rursus colores à primis qualitatibus in materiam derivant. Alii ex varia commixtione albi, & nigri quasi extremis, cæteros oriri asserunt, sicuti ex luce (quam copiosam habet albus) & umbra (quam refert niger) Iridis exemplo, varii colores oriuntur. Ego D. Opt. Max. rebus omnibus certas figuras, aut formas extrinsecus, quibus ab aliis discernerentur, certosque colores, quibus ornarentur, dedisse existimo: ac propterea neque à primis, vel secundis qualitatibus, neque ab elementorum certa mixtione, eorumque varia coctione, aut ex albi, & nigri tanquam lucis, & umbræ confusione eos prodire, sed potius ex proprio seminario, ex quo figura ipsa extrinseca oritur, mihi persuadeo. Eorum vero vehiculum esse puto, sal illud armoniacum è Quercetano naturæ balsamum

Sal armoniacum natura.

Autoris opinio de gemmarum coloribus.

appellatum; Quod Spiritui architectonico, qui ſtatuto tempore adiuvantibus primis qualitatibus, colores in lucem producit, adhibetur. Qui ad primas, & ſecundas qualitates, ac elementorum, aut colorum mixtiones confugiunt, à plumis pavonis refelluntur. In his enim architecti, & pictoris voluntas, & delectus manifeſte deprehenditur. Una enim plumula, quę lunam illam orbicularem, ſeu oculum in cauda cum multis aliis plumulis repræſentare debet, permultos habet diverſos, & diſtinctos à radice ſua ad extremitatem uſque colores, & ita ut vicinæ eandem diſtinctionis rationem ſervent, ac orbicularem illam inſignem figuram omnes ſimul efficiant. Quæ quæſo hic in tanta colorum variatione, & repetitione imaginari temperiei mutatio, & variatio, aut elementorum diverſa commixtio poteſt? Nonne in tota plumula eadem elementorum commixtio? nonne eadem qualitatum temperies? Aut ſi non eadem, cui idem color, qui in principio eſt, interiectis aliis diverſiſſimis, iterum repetitur? nonne ad picturam abſolvendam, & avis ornatum, à natura id quaſi cum ratione, & intellectu conſtitutum eſt. Qualitates agunt in materiam cœco modo, nullamque figuram obſervant. Hic figura in coloribus obſervatur, & terminus quouſque talis color eſſe debeat, non ſecus, quam natura facere ſolet, dum hominem fabricat, figuram enim certam in omnibus obſervat, & terminum quouſque progredi debeat materiæ, conſtituit. Hinc fit oculi utriuſque eandem eſſe in omnibus ſui partibus figuram, & magnitudinem, quam primis qualitatibus nemo qui ſapit, ſed ſemini, eiuſque facultatibus aſſcribet. Hoc præſtant elementa, & qualitates, quod illa materiam præbeant remotam, hæ eam moveant, ut ignis, qui aſſando colores aliquos in lucem

cem

cem profert, ut rubrum in lateribus, cinereum in lignis, purpureum in ferro, flavum in plumbo, atque alios in rebus aliis: Sed eos tantum qui primum potentia in rebus fuerunt. Ut itaque ad gemmas, & lapides redeam, color vel in ipsis, & ex earum materia oritur propter seminarium coloris quod tale, vel tale illis inest, vel aliunde in materiam aptam, & præparatam inseritur. Lapides illi, vel gemmæ, quæ peculiarem, & propriam formam habent, ut Glossopetra, Asteria, Corallus, lapis Iudaicus, Oculus cati, & si qui sint alii, seminarium, & principium coloris in materia, ex qua formantur, ut plurimum habent. Qui nullam determinatam figuram habent, plerunque ab exhalatione, tanquam remotiore, sed à Spiritu minerali, & sale armoniaco, tanquam propinquiore causa, tinguntur: eoque modo ut ante explicavi. Nonnullis etiam lapidibus, vel gemmis aqua adfert colorem, dum videlicet illa materiam à prædicto Spiritu tinctam, ad se traxit, vel in se recepit. Colores porro, qui lapides, & gemmas tingunt, omnis generis sunt, & inter se variis modis miscentur. Maxima eorum varietas in Marmoribus spectatur. Præcipui, & qui ex aliorum commixtione non oriuntur, sunt albus, niger, cæruleus, flavus, ruber, & miniatus, qui ex plumbo usto fit. Inter hos, albus, & niger videntur quasi contrarii, vel potius oppositi; hic tenebris similis, alter luci. Reliqui omnes dicuntur medii, quia putantur à nonnullis ex priorum commixtione oriri: sed illi mirum in modum decipiuntur. Quia nunquam commixtione nigri, & albi aliquem prædictorum efficies. Sed tantum cinereum, qui solus ex prædictorum mixtione confici potest. Si plus albedinis adhibeatur clarus cinereus, si parum, obscurus cinereus reddetur. Ex omnium, vel aliquorum præ-

Colorum mixtiones.

prædictorum varia commixtione, omnis fere generis colores, fieri possunt. Ex cæruleo, & flavo fit viridis, ex rubro, & cæruleo, violaceus, ex miniato, & rubro, purpureus, ex albo, & rubro, roseus. Ex albo, & cæruleo lacteus: Ex miniato, flavo, rubro, & albo helvus, vel gilvus: Ex flavo, & viridi melinus: Ex miniato, flavo, albo, & rubro mellinus, & cereus: Ex albo, & mellino pallidus: ex miniato, & flavo luteus; ex viridi, flavo, & albo buxeus: Ex rubro, flavo, & miniato croceus, ruffus, fulvus, impluviatus, pullus, & ravus, pro varia portione singulorum colorum. Ex diversa enim colorum mixtione, infiniti alii oriuntur, quos enarrare longum esset. Hoc notandum medios omnes posse esse diaphanos, & transparentes. Album, & nigrum non posse. Proinde nullas gemmas perspicuas esse perfecte albas, vel nigras; forte quia albedo non est color realis, sed tantum apparent, propter multitudinem superficierum, ex quibus materia cui inhæret, constat: quæ multitudo superficierum, quia terminat plenarie visum, gemmæ diaphanitatem impedit, eamque opacam facit. Quod si albedinis materia continua, & unita esset, non amplius alba, sed diaphana, omnique colore privata esset; ut nix ostendit, quæ albissima si uniatur, & in aquam solvatur, diaphana redditur. Non potest itaque aliqua gemma esse perfecte diaphana, & alba: non nihil esse potest ut charta tenuissima, & Luco-Saphirus; quæ etsi alba sint, tamen aliquid diaphanitatis habere videntur, in huiusmodi, quantum accedit albedinis, tantum diaphanitati decedit, &c. contra, quantum diaphanitatis accedit, tantum albedini decedit. Nam ut calidum, & frigidum simul esse non possunt, ita nec diaphanitas, & albedo. Quia tamen misceri calidum, & frigidum possunt, ac ex illorum

Album, & nigrum non est diaphanum.

Albedinis materia diaphana.

lorum

lorum mixtione, temperatum quid, quod neque calidum, neque frigidum dici poſſit, oritur, Ita ſi albedo iuſte temperatur diaphano, neque diaphanum, neque album apparebit mixtum, Sed ſemialbum, aut ſemidiaphanum. Quod autem realem habere colorem non videantur diaphana, ſed tantum apparentem, propter ſuperficierum multitudinem, in quam lux incidit, manifeſte oſtendere videntur omnia diaphana, ut glacies, Cryſtallus, Lapis Specularis, & vitrum; quæ colores nullos reales habent: nihilominus tamen in pulverem triti, omnes albi apparent. Albus autem color neceſſario oritur, quia omne diaphanum, cum ipſius continuum ſolvitur, viſum terminare, & apparentem non realem (quam à nulla re accepit) aliquem colorem aſſumere debet, qui ſane eſt albus. Si quis obiiciat Rubinum, Saphirum, Smaragdum eſſe diaphanas gemmas, non tamen illarum pulveres eſſe albos: Aſſero quantum diaphanitatis ineſt gemmis, tantum albedinis pulveri accedere, ac propterea Rubini pulverem multum albedinis in ſe habere, neque tam Rubrum eſſe, quam ipſe Rubinus, propterea quod exigua rubedinis portio, quæ ad tingendum diaphanam gemmam ſufficit, vix apparere in eius pulvere poſſit, qui fere à materia diaphani totus albus eſt. Quod autem in diaphano exigua coloris portio gemmam tam coloratam reddat, hoc fit propter lucem, quæ colorem illuſtrat per totum gemmæ corpus, ac quodammodo radiis ſuis multiplicat. Nigrum autem colorem diaphanum impedire, & propterea nullas nigras gemmas diaphanas eſſe: fit, quia nigredo potius coloris privatio, quam color videtur. Tenebris enim ſimillima eſt; quæ in ſe viſum abſque coloribus, & luce terminant. Deinde quia nigredo nullum

Diaphana colore carent.

Niger color diaphanum impedit.

lum colorem in se suscipere, nec lucem transmittere posse videatur, sed sistat quasi in conspicuam, ut umbra, & privatio. Quod cum fit, ipsa terminat complete visum, ac opacum corpus cui insidet, reddit. Albedo non solum terminat visum, ut lux, sed quasi reiicit, iterum ad suum principium, ut speculum ad alia. Ut albedo color non esse videtur, ita nigredo, è contra absque luce color videtur, cum in tenebris semper visum terminet, & propterea proprie, & actu color semper sit: neque diaphanus esse possit, dum visum sistit. Quinimo neque à luce, cui resistit, & à quo nihil afficitur, penetrari potest. Deinde ut alii colores sine luce esse non possunt, ita hic absque eo esse potest, ac tenebræ de die in spelunca ab eo, qui in sole est videntur, ita hic color semper conspici potest. Nullus itaque color perfectius visum terminare potest, quam nigredo, propterea & in sole, & in tenebris maxime perspicua est, ut lux, & albedo, quæ & in luce, & in semitenebris conspiciuntur. Dum nigra corpora, non habent superficiem utcunque lævem, quia lux retinetur, nigra apparent ut sunt. Si lævem habeant reiicitur lux ad vicina, à quibus corpus nigrum coloratur. Si lævissima est superficies, fit inde speculum.

Nigredo color proprie.

Cap. XVI.

De gemmarum, & lapidum duritie, & mollitie.

Durities, vel mollities lapidum provenit, partim à materia, partim à primis qualitatibus in eam agentibus. Si enim materia bene unita sit, ac multum terræ habeat, parumque salis, ac aqueæ, & aëreæ partes optime à calore, vel frigore elicitæ, vel expressæ fuerint; fiet lapis, vel gemma dura, & quo

quo magis diaphana, ac transparens, eo durior. Quia perspicuitas signum est materiam optime unitam, & compactam esse. Ob hanc causam Adamas omnium gemmarum est durissimus, materiam siquidem habet tam bene unitam, ut perspicua sit: Deinde parum salis in eius compositionem venit, ita ut præcipua eius materia terrestris sit. E contra Crystallus Bohemicus, Topasius, & Opalus omnium gemmarum mollissimæ, & Selenites illis mollior, inter lapides est. Hæ etsi constent materia tam bene unita, & iuncta, ut diaphana sit, tamen tantum salis habent, ut duritiem magnam habere non possint. Terra itaque duritiei, & sal mollitiei præcipua causa est in perspicuis, & opacis. Sed mollitiei causa etiam esse potest aqua, & aër, ac quidvis quod compagem, & unionem impedit, ac ne partes materiæ sibi invicem bene adhæreant, prohibet. Aër friabilem facit lapidem, aqua mollem, quia materiæ exsiccationem prohibet; sine qua non indurescit. Quia autem hæc ut elementa ad materiam lapidum constituendam concurrunt; propter variam illorum commixtionem, tam varii gradus duritiei, vel mollitiei in gemmis, & lapidibus sunt. Adiuvans causa duritiei est interdum calor, interdum frigus. Calor dum exsiccat extrahendo humidum, frigus vero dum cogendo exprimit. Sed hæ qualitates absque materia apta, ut dixi, nihil possunt. Quia si materia terrestris multum salis habuerit, calidum extrahendo, vel frigus cogendo non duram, sed mollem gemmam efficiet. Errant propterea summopere qui aquam putant duritiei esse causam, cum contrarium verum sit. Sed illos perspicuitas decipit, quam ab aqua gemmas habere putarunt. Si aqua duritiem præstaret, glacies durissima esset. Sed hac nihil mollius, nec mirum,

Adamas cur aliis sit durior.

Mollitiei causa alia.

Aqua non est duritiei causa.

mirum, cum nihil quam aqua ſit. Eſt itaque Adamas omnium gemmarum duriſſimus, poſt hunc Topaſius orientalis, ſeu veterum Chryſolithus, deinde Saphirus, Granatus, & Hyacinthus. Inter lapides omnium duriſſimus Smiris, qui vitrum ſecat, ab hoc Iaſpis, Achates, & Baſaltes. Inter gemmas Opalus videtur omnium molliſſimus, ut inter lapides Selenites.

Durities quid faciat in gemmis.

Durities in gemmis, vel lapidibus in cauſa eſt, quod polituram artificialem optime recipiant, & politi ſplendeant; ut Marmorum, & Iaſpidum genera omnia, quæ quia dura, ubi polita fuerint, lævorem, & ſplendorem egregium habent, quo plurimum commendantur. Mollities interdum polituram admittit, interdum non ſolet admittere, dum in diaphana, beneque unita materia eſt: nequaquam cum in friabili, ac male unita. Ob hanc cauſam Selenites, & Margaritæ polituram non recipiunt, illæ quia friabiles, hæ quia ſquammis, & proinde male unitæ ſunt. Opalus molliſſimus admittit, quia diaphanus, ac ſatis bene unitus eſt. Id præterea durities præſtat, quod quo durior gemma, eo melius igni reſiſtat, ac ab eo minus patiatur, Adamantis exemplo, qui propter duritiem ab igne vix aliquid pati poteſt, ut propterea in ſymbolis permulti principes, dum conſtantiam ſignificare volunt eo utantur. Quemadmodum in tertio tomo ſymbolorum à me explicatorum, obſervare licet. Ut duræ gemmæ igni reſiſtunt, ita è contra molles ab igne ſuperantur, Cryſtalli, & Opali exemplo, qui non difficulter ab igne in calcem rediguntur. Quæ autem gemmæ duræ, quæ molles ſint, in ſingulis capitibus explicabitur.

Raritas. Friabilitas.

Sub mollitie hic etiam comprehendimus friabilitatem, & raritatem, quia ab eiſdem cauſis fiunt, à qua mollities, nihil enim aliud eſt friabile, quam continuum, quod facile

cile discretum fieri potest, & rarum, quod partes non bene unitas, sed discretas habet, ut porosa omnia, quæ aërem in se continent, Pumicis exemplo. Sub duritie etiam densitatem contineri volo, quia ab eadem causa fit, à qua durities; cum nihil aliud sit densum, quam illud quod bene compactam, & unitam habet materiam.

Densitas.

CAP. XVII.

De gemmarum, & lapidum pondere, seu gravitate.

GRavitas quæ nihil aliud est, quam qualitas quædam materiæ insidens, qua movere se ad centrum terræ conatur, lapidibus omnibus inest propter materiam terrestrem, & aqueam ex quibus constant. Illa enim insita quadam proprietate deorsum movetur, ac quietem ni impediatur, in centro terræ quærit, ubi & nusquam alibi, absque ullo substentaculo quiescere potest. Quod autem aliquæ gemmæ, vel lapides aliis graviores sint: id propter materiæ terrestris, & aqueæ vel compositionem, vel substantiam contingit. Si enim materia bene unita, ac coarctata fuerit, gravior erit lapis, aut gemma, quam si porosa fuerit, multumque aëris, aut aquæ in se habeat. Ob id diaphanæ opacis graviores sunt, si ex eadem materia, ac eiusdem magnitudinis fuerint. Nam materia ipsa plurimum ad gemmæ gravitatem facit. Quæ enim multum ignis, aquæ, aut aëris in se continet, non tantam gravitatem habere potest, quam quæ è maiori portione terrestris materiæ, conflata est. Deinde inter terrestres materias illæ, quæ multo sale abundant, leviores sunt multo iis, quæ parum habent. Præterea quæ mercurii substantiam continent, aut ab exhala-
tione

tione metallica genitæ ſunt, graviores ſunt cæteris, quod metalla reliqua terreſtria pondere ſuperent; ut manifeſte oſtendunt gemmæ factitiæ, quæ quia ex metallis conflantur, naturalibus gemmis ſunt graviores.

Cap. XVIII.

De nonnullis aliis gemmarum, & lapidum accidentibus.

PRæter iam dicta gemmarum, & lapidum accidentia ſunt & alia quædam, quod videlicet aliqui igni reſiſtant, & in eo nihil patiantur, ut Adamas. Alii ab igne in calcem, alii in cineres redigantur, aliave ratione mutentur. Sunt præterea qui ab aëre indurantur, vel ab eo corrumpuntur, item qui colores in igne amittunt, & qui non; ut Granatus Bohemicus. Qui igni reſiſtunt, ut Adamas, Granatus Bohemicus, Saphirus, ac alii nonnulli, illi parum ſalis in ſua habent materia, ac eam bene compoſitam; qui in calcem, vel cineres igne abeunt, multum ſalis habent. Qui ab aëre indurantur, aquam, aut exhalationem continent, quæ dum paulatim expirant lapides exciccantur, & indureſcunt. Qui ab aëre corrumpuntur, multum aëris, vel ignis receperunt, quæ dum vi calidi ambientis extrahuntur, partes remanentes vinculo deſtitutæ facile, ſi humidæ actu, vel poteſtate fuerint corrumpuntur. Cur autem Granatus Bohemicus colorem in igne ſervet, reliqui autem fere omnes nequaquam, id quia difficile coniectu eſt, aliis expiſcandum relinquo. Exiſtimo enim tam difficulter huius rationem dari poſſe, quam cur Sol luceat, & terra gravis ſit. Plurima ſane ſenſibus obvia, à forma ſubſtantiali rei, manant, quorum tamen cur, aut quomodo

Igni cur reſiſtant.

Cur in calcem abeant.

Cur ab aëre indurentur.

Cur facile corrumpantur.

Granatus Bohemicus colorem in igne ſervat.

modo

modo sint ratio non magis intelligi, quam ipsa rei essentia potest.

CAP. XIX.

De discernendis veris gemmis à factitiis.

HActenus varia de lapidibus, & gemmis accidentia explicata sunt, quæ scitu non solum iucunda, sed maxime utilia sunt, quod veræ gemmæ à falsis non nisi accidentibus, iisque quæ sub sensum cadunt, distinguantur. Imo adhuc satis ægre, ac difficulter propter gemmariorum industriam, artificium, & fraudem. Sæpe enim gemmæ exigui valoris, positione, seu collocatione maiores videntur, quam sint. Sæpe etiam extraneo colore illis supposito, colorantur, & interdum additione vitri, vel ignobilioris gemmæ massa maior duplo quam sit, illis datur. Hæc si colorata in utriusque coniunctione, mastice, & colore fuerit, veram gemmam tota massa refert, nec agnosci fraus à perito gemmario semper, nisi è cista eximatur, potest. Solent Gemmarii, ut explorent num gemma sit duplicata, ac intermedio quodam colore tincta, eam ungui pollicis supraponere, ac inter pollicem, & planitiem gemmæ, visum dirigere. Nam si superior pars candida fuerit, candida apparet, nec color adiectus, ac sub lateribus cista latens, se videndum præbet. Sed id etsi in nonnullis deprehendi possit, tamen in omnibus non potest. Multi enim angulorum multiplici sectione, ita aptare gemmam norunt, ut propter angulorum reflectionem, color ex omni gemmæ angulo spectetur. Ingeniosior fraus eorum est, qui gemmam excavant per exiguum foramen, ac eandem transparente colore, qui per totum gemmæ corpus diffunditur colorationem, aut aliam, quam sit,

Quomodo falsæ, & duplatæ gemmæ noscantur.

Fraus.

ſit, ementiuntur. Ita Cryſtallus, Rubini, Saphiri, vel Smaragdi imaginem referre poteſt. Sed nobilior fraus eſt, cum gemma in aqua colorata maceratur, vel in igne, aut alio modo ita tingitur, ut color corpus gemmæ ſubintret. Hæ fraudes nulla ratione prudentius, & exactius deprehenduntur, quam ſi gemma, de qua dubitatur, ciſta eximatur, ac oculorum iudicio nuda committatur. Tres alii modi ſuperſunt, quibus factitiæ gemmæ, pro veris ſubſtituuntur. Primus cum vitra duo, interpoſito colore, vel vitro colorato ſibi invicem agglutinantur. Secundus modus cum ex unico vitri colorati fruſtulo ignis beneficio, gemmæ veræ effigies conflatur. Tertius cum ex metallis, & exhalationibus, aliiſque aquis igne gemma effingitur. Primus modus fictitiarum gemmarum vulgaris eſt, & nullius fructus, quod cito ſplendor earum omnis intereat, & faciliime fucus à mediocriter perito deprehendatur. Quia enim ex vitris tantum conflatæ ſunt, pelliculam in ſuperficie habere videntur, quaſi quis oleo illas inunxiſſet. Pellicula, quæ linteo non facile deleri poteſt, propter mollitiem vitri, quod ab aëre, & cinerum acrimonia è quo conflatur, paulatim exeditur, inducitur. Idque vitris omnibus accidit, veris gemmis nequaquam. Nam etſi quidem pellicula, vel tela illorum ſuperficiei adhæreat aliquando, ea tamen facile linteolo abſtergitur. Ita ut propterea lixivio, aut cineribus, aliove abſterſivo opus non ſit. Secundus modus gemmas veras quam proxime imitatur, præſertim ſi vitrum nobilius ſit, unde componantur. Nobile voco quod ex Cryſtallo, Topaſio, vel Silicibus, & plumbo abſque cineribus conflatur. Id enim durius eſt vulgari vitro, & Cryſtalli inſtar ſplendet. Huic ſi addantur metalla, vel colores è metallis facti, qui neceſſarii ad gemmæ colorem requi-

Alia fraus.

Gemmæ falſæ fiunt tribus modis.

quiruntur, ac materia igni committatur; fit gemma factitia satis elegans, & quæ vix à vera distingui possit, si artifex peritus fuerit; alias plerunque bullas, aut atomos in corporis meditullio habere videntur; qua nota veræ carent. Bullæ istæ ab igne non æqualiter in materiam, aut nimis vehementer agente, proveniunt. Quæ bullis carent non nisi lima à nobilioribus gemmis distinguuntur, factitiæ enim omnes lima abraduntur; veræ limam respuunt, excepto Topasio Bohemico, & Smaragdo, aliisque nonnullis, quæ ob hanc causam etiamsi veræ sint, nunquam adulterii suspicione carent. Sed vitium accusat pondus: Veræ enim leviores multo sunt factitiis (licet aliqui falso contrarium scribant.) Hacque sola nota optime ab illis distinguuntur. Gravitas factitiarum à plumbo, & metallis provenit. Splendor etiam quidam vivax ex reflectione superficierum inest veris omnibus, nequaquam factitiis, quæ si diutius inspectentur, mortuæ videntur, nec oculos pascunt ut illæ. Tertius modus à Raimundo Lullio docetur, quo pollicetur se veras gemmas naturalibus similes essentia, & facultatibus omnibus producere. Sed Chymici quorum princeps ille fuit, temerarie maiora promittere solent quam præstare possint; tum ut sibi fidem faciant, & authoritatem pariant, tum ut specie boni decipientes, ditescant. Construit ille ex mineralibus aquas lapidificas, easque cereis formis imponit; deinde eas mergit in aquam indurativam, ita putat indurari in gemmas. Sed iste modus etsi à multis valde celebretur, mihi ignotus est, nec quicquam veri simile habere videtur, quia neque locus, neque materia observatur, qua natura dum gemmas gignit, utitur. Artificem tamen iunctis materiis aptis, ac adiuvante natura, tanquam agente veris similes, sed

Factitiæ gemmæ limam non ferunt.

Factitiæ gemmæ graves.

Splendent veræ gemmæ.

non eiſdem facultatibus præditas, efficere poſſe gemmas non dubito. Novi enim amicum qui caſu ex ferri ſcobe, certa in aqua macerata, Adamantibus ſimiles lapillos produxerit. Poſſet quartus modus addi dum videlicet artificio ſingulari ex parvis gemmis una concinnatur. Sunt qui iactent ſe ex parvis Granatis magnum efficere poſſe. Sed id artificium mihi ignotum eſt. Credo gemmas parvas ſolvi, ac ex iis iterum quiddam gemmæ ſimile effici poſſe. Verum id habere facultates gemmæ, & illius ſpeciei eſſe, cuius erant partes unde conflatum eſt, vix arbitror; quia gemma nulla ſolvi, niſi ipſius forma ſubſtantialis pereat, poteſt: forma ſemel ablata non reſtituitur maſſæ, & materiæ quia illa aliam ſumpſit, dum prior periret; Nec redit materia ad priorem formam. Quia à privatione ad habitum non datur regreſſus, ſecundum Philoſophorum omnium ſententiam. Qui formam in diſſolutione ſervare poſſet, is etiam ex pluribus unam conflaret.

Cap. XX.

Quomodo Gemmæ factitiæ fiant.

PRiori capite modos nonnullos recenſui, quibus gemmæ imitari poſſint: hoc capite obiter quo pacto id fiat, ut facilius falſæ à veris diſtingui poſſint, oſtendendum ſupereſt. Maiores quam ſint viſui ſe offerunt gemmæ, dum multis ſuperficiebus inferior pars, id eſt, ea quæ ciſtæ includitur, cælatur. Multiplici enim ſuperficierum reflexione, magnitudinis ſpecies quædam ſpectanti promittitur. Dum etiam inter inferiorem ſuperficiem, & ſuppoſitam bracteam aër intermedius, eſt corpore vacuus, gemmæ maiores, quam ſint, apparent. Quia aër corpo-

ris vices ſubit, ac tanto craſſiores gemmas, quanto ipſe eſt videri facit. Si loco aëris vitrum ſuppoſitum ſit, aut Cryſtallus, & abſque glutino, vel colore intermedio; multo maior gemma, quam ſit, videtur. Si color additur in coniunctione cum maſtichis lachryma, aut vitrum coloratum ſit colore gemmæ; non ſolum maior, ſed coloratior apparet, atque hic modus frequens, & uſitatus eſt. Coloratiores etiam gemmæ redduntur, dum illorum inferior ſuperficies colore perſpicuo illinitur, ac deinde bractea ſplendens ſupponitur. Fit autem color perſpicuus, adiiciendo maſtichen igne depuratam. Depuratur, ſi granum maſtiches cuſpidi ferreo adhærens igni adhibeatur ut fluere incipiat, & excrementa opaca digitorum preſſu à parte perſpicua ſecludantur & abiiciantur. Colores qui adduntur varii ſunt, & tales quos gemma deſiderat. In ſingulis capitibus veros colores, qui ſingulis gemmis competant, docebo. Nam hic tantum in genere fuci gemmarum oſtenduntur. Dixi nobiliſſimum fucum eſſe cum Cryſtallus, aut Pſeudo Adamas, aliave gemma colore vacans, & diaphana in aqua aliqua colorata maceratur, vel in igne, aliove modo ita tingitur, ut corpus gemmæ intrinſecus colorem perſpicuum ſuſcipiat. Aqua gemmas penetrans ex terebinthina, & aqua vitæ conficitur, huicque color additur ex metallis extractus, ac in aqua urinæ ſtillatitia diſſolutus, ac per alembicum elicitus. In hanc aquam tepidam Cryſtallus tepidus immittitur, & maceratur aliquot horis, donec tincturam in ſe recipiat. Recipit autem facile, quia mollior redditur lapis. Ad rubeum colorem inducendum croco martis, ad viridem ærugine, ad cæruleum Luna, ſale armoniaco, & aqua forti, ad Cyaneum ærugine, & Lapide Lazuli opus eſt. Verum quia ut dixi molleſcunt gemmæ,

Coloratio gemmarũ.

Puræ gemmæ redduntur.

mæ, possunt pristinæ duritiei restitui, hac ratione. Cystis fit ex pasta siliginea, huic intruditur crocus martis. Deinde gemma una, aut plures chartæ includuntur, ac croco imponuntur, ita ut croco charta undique tecta sit. Postmodum occluditur pasta, ac fornaci cum panibus committitur, ac post panem exemptum remanens adhuc per horas sex in furno, recuperant gemmæ pristinam, aut maiorem duritiem, quam prius habuerant. In igne tinguntur Crystalli integri, *a* Baptista à Porta authore, hoc modo. Sumuntur stibii partes senæ, auripigmenti quaternæ, arsenici Crystallini ternæ, sulphuris pares, tutiæ binæ, omnia seorsim teruntur, & tenui cribello discernuntur, ac ollæ induntur. Crystalli frustula, vel æneis pilis suspensa, vel pulveribus demersa igni opponuntur, ut quaternis, vel quinis horis excandescant, sed sine follium flatu, ne in partes dissiliant, vel liquescant. Argumentum legitimæ colorationis est, si exemptum frustum flagrantissimi, & fulgentissimi sit coloris, sin minus igni denuo tradendum, ac post aliquam moram eodem modo tollendum. Diligens autem cura adhibenda ne dum ex igne tolluntur, refrigerentur extemplo. Nam friantur, & in plures partes dissiliunt. Si Hyacinthi color placuerit cito ab igne tolluntur, si satura purpura desideratur diutius igne relinquitur: Hactenus porta. Gemmæ coloratæ ut Saphirus, Topasius, Amethistus, & Granatus, si illorum color auferatur Adamantem effingunt. Solet in eum scopum præcipue Saphirus eligi, qui vel ferri scobe, vel creta obrutus, ignitur donec artificem voti compotem faciat, ut suo loco docebo. Ignis beneficio etiam, *b* à Porta docente, altera tantum gemmæ pars, colore suo privari potest: ita ut gemma ex parte Adamas, & ex parte Saphirus videatur. Eodem modo Rubi-

Crystalli tinctura.

Rubino Saphirum facere.

Rubinus una parte Adamantis ſpeciem reddit. Ait ille partem quam proprium colorem ſervare volumus, creta oblinendam eſſe. Sic alteram quæ igni expoſita eſt, ac flammæ radios nuda ſuſcipit colorem amittere, ac Adamantem oſtendere. Gemmæ factitiæ veris ſatis ſimiles ex Cryſtallo, Topaſio, Silicibus, aliiſque mollioribus gemmis, vel ex nobiliori vitro, metalliciſve corporibus, aut ex illorum commixtione fiunt. *c* Alexius Pedemontanus ſequentem paſtam ad factitias gemmas deſcribit. Recipit plumbi à figulis calcinati uncias tres, ac tantum aquæ ſupra fundit ut uno, aut duobus digitis emineat, eamque agitat digito, ut plumbum ima petat. Poſtmodum effundit aquam, & ſervat ad vas vitriandum, ne materia vaſi adhæreat. Deinde recipit tres uncias minii ſicci, immiſcet plumbo, adiicit unciam unam Cryſtalli, aut Calcedonii calcinati, ac ſcrupula duo, aut tria ad ſummum lamellarum tenuiſſimarum cupri. His bene mixtis, & contuſis imponit ea ollæ argillaceæ bene plumbatæ, & humectatæ aqua dicta, ac eam bene obſeratam committit furno vitriario, aut ventis per diem, & ita habetur optima paſta. Ad Smaragdos effingendos accipit ſal alcali, quod diſſoluit aqua, filtrat, ac exiccari ſinit, idque opus tertio repetit. Poſtea in pollinem redigit, quemadmodum etiam Cryſtallum. Deinde accipit uncias duas & ſemis Cryſtalli, Salis alcali uncias duas, æruginis aceto macerati, & colati unciam unam, miſcet, ac vaſculo plumbato imponit, ac luto, ne quid expiret, optime munit, ac per triduum exiccari ſinit, aut diutius, tandemque per diem figuli furno commitit. Si Rubinum cupit cinnabarim loco æruginis, ſi Saphirum lapidem Lazuli, ſi Hyacinthum Corallium adiicit. Calcinat autem *d* Alexius Cryſtallum, vel Calcedonium hoc

Paſta ad gemmas factitias Alexii.

modo. Tartari calcinati uncia una in aqua clara dissoluitur, & colatur. Crystallus vero, vel Calcedonius ignitur in cochleari ferreo, ac in aqua prædicta extinguitur, idque opus septies repetitur, ita optime calcinatus, in pulverem teritur, ac mixturæ, seu pastæ adiicitur. Si Smaragdus optatur, in mortario æneo, si Rubinus, in ferreo tundendus est. Sed quia gemmæ factitiæ molliores Crystallo propter additiones alterius materiæ redduntur; docet *e* Alexius aquam, cuius beneficio indurescunt. Iubet itaque capere Magnetis frustula, ac calcinare, ut de Crystallo dictum est, ac deinde in pulverem teri, in loco humido poni, ut in aquam solvantur: aquam istam nutriri vult vitriolo Romano, vel pannonico crudo pultis instar. Deinde ex ea præcipit per retortam extillari aquam, ut ea humectetur farina hordei, & fiat pasta dura in quam imponantur fomati lapides. Nam si ea dum panis coquitur, in furno relinquatur, ac cum pane eximatur, ait ille duritiem maximam gemmas acquirere. Vidi apud Gallum quendam factitias gemmas perquam elegantes, & naturalibus quam simillimas. Is se non alio, quam prædicto modo eas confecisse mihi asserebat. Opus dictum neque sumptuosum, neque magni laboris videtur, à me tamen hactenus nondum expertum est.

Pasta alia. Pasta ad gemmas factitias nobilior est quæ ex Crystallis, Silicibus, aut Topasio Bohemico fit. Nam si vitrum additur, aut plumbum, graviores, & molliores fiunt. Calcinantur autem Silices, & Topasius ut Crystallus. Deinde color qui desideratur additur. Minium, & viride æris Smaragdi colorem præbent, Cerussa, & crocus martis Hyacinthi, minium, & cerussa Chrysoliti, Zaphara, vel Lapis Lasuli, item sal armoniacum, & argentum Saphiri colorem

lorem exhibent. Aurum Rubini colorem à nonnullis Cryſtallo tribuere aſſeritur. Stannnm Adamantis aquas oſtendere dicitur. Harum rerum curioſi ex variis metallorum mixtionibus varios colores, in opere ipſo deprehendent. Paſta ad gemmas ignobilior eſt, ſi vitrum addatur Cryſtallis, vel Silicibus. Hæc à Bapt. *f* à Porta ſtudioſe deſcribitur in libello de magia natur. ubi varii modi, quo pacto factitiæ gemmæ concinnari poſſint, docentur, ad quem lectorem remitto. Quæ hic à me deſiderari videntur in ſingulis gemmarum capitibus tractantur, ubi gemmarum fuci, aut imitationes oſtenduntur. Hic nihil aliud reſtare videtur, quam ut ſi quis fingere gemmas velit, doceatur paſtam igne æquali regere, ne inæquali bullæ, vel atomi fucum prodant: Deinde paſtæ materiam exactæ mundare, & à ſordibus eluere poteſt calcinationem, ne vitia fucatæ gemmæ habeant oportet. Quæ ſane diligens artifex abſque alia admonitione ſi ſedulus fuerit, facile ſervabit.

a *Libro 6. Magiæ Naturalis cap.* VII.
b *Libro 8. capite citato.*
c *Libro 6. de ſecretis.*
d *Libro citato.*
e *Alexius Pedemontanus lib. 6. dæ ſecretis fruſtulæ calcinare jubet calamitæ quæ author noſter bene notavit eſſe fruſta Magnetis, nam Italis Magnes vocatur, pietra Magnete, & calamita teſte Petro Andrea Mathiolo in Dioſcorid. cap.* 105. *lib.* V.
f *Libro 6. Magiæ Naturalis cap.* VII.

CAP. XXI.

Quo pacto factitii Lapides fiant, & Saxa ingentia pro columnis, vel obeliscis.

NOn solum gemmæ factitiæ fiunt, sed Saxa, & Marmora ex materia prætiosiori conflantur, nempe ex gypso, calce, sale, sanguine bovino, pulvere lapidum, & frustulis Marmorum, vel Iaspidum, quæ omnia aceto, vino, cerevisia, vel lacte, aut eius sero excipiuntur, & in pultem rediguntur, ut in mensas, vel columnas fundi possint. Prius tamen adduntur pulti colores varii, qui virgula agitantur hinc inde, ut Marmor fictitium venas omnis coloris veri instar habeat, ubi id exsiccatum fuerit, vel smegmate, vel oleo, polituram recipit optimam. Ad Saxa vilior materia sufficit, nempe cerevisia, gluten, sal, calx & lapidum pulvis, seu arena. Acetum quia acre partes lapidum tenuiores, densiores, & firmiores efficit. Modum hic non describo exactius quod ab ingeniosis tantum, & qui naturæ arcana perscrutantur, nequaquam ab ineptis, & qui inanem physices cognitionem habent, hæc intelligi nolim. Ex prædictis ad pavimenta cellarum, ne aqua impleantur, & ædificiorum perpetuitatem, strata sternuntur. Ad aquas prohibendas ex calce, lapide calcario crudo, aut coctis lateribus cum cerevisia acida fit puls durior, qua oblinitur cellæ stratum, eiusque parietes: deinde ubi fere exaruerit puls, inungitur oleo lini, quod igne exsiccatum, prohibet ne aqua per maltham erumpat; Ad pavimenta ædificiorum oleo opus non est. Ad statuas Pario Marmori simile factitium fit, si albi Silices in pulverem redacti, calci vivæ addantur, ac glutinis aqua misceantur. Idem ad Epitaphia imitari licet, creta,

Statuæ egregia.

Epitaphia.

creta, & aqua glutinis, ſed duritiem nullam habet, ob quam cauſam pictoribus utile eſt, qui ubi id exaruerit, cultro in quamlibet formam redigere poſſunt. Si quis ichthiocollam pro glutine adhibere operi velit, præſtantius opus, & durius efficiet, ſed maiori labore id in formam rediget.

CAP. XXII.

De bracteis, ſeu foliolis, quæ gemmis ſupponuntur.

GEmmæ, quæ diaphanæ ſunt, annulis, aut ciſtæ incluſæ, ſplendere non poſſunt, niſi ſub ſe quiddam, quod lucem repercutiat ſpeculi inſtar, habeant. Ad hunc finem bracteæ, ſeu foliola metallica inventa ſunt, quæ non ſolum id præſtant, ſed etiam colorem gemmarum adaugent. Nam variis coloribus ad libitum tinguntur, ut hoc modo gemmæ, quæ prius mortuæ, & diluti coloris erant, vivaciores, & coloratiores videantur. Bracteæ ex ære ſolo, vel ære, auro, & argento, ut chartæ tenuiſſimæ inſtar ſint, percutiuntur. Deinde poliuntur creta tenuiſſima, vel argilla, quæ Tripoli adfertur, & Smir. lapide lævigato tamdiu, donec veſtigia lapidis in bracteis non appareant. Bracteis præparatis furnus conſtruitur duplex, ſupernus, & infernus: In utriuſque parte ſuprema foramen eſt. Inferiori furno carbones accenſi, ac ab omni fœtida exhalatione prius exuſti, induntur, ac bracteæ ſuperiori orificio ſupraponuntur, aut filis in eo ſuſpenduntur, ut fumum ſuſcipiant, qui Hyacinthi colore eas, abſque alia additione, tingit. Si alii colores deſiderantur plumis avium id efficitur. Nam virides viridi, cærulei cæruleo, rubri rubro, & flavi flavo colore bracteam, ſi in furno exurantur, tingunt. Saphiri color plumis anſerum cæruleis, Smaragdi buxi foliis, Ru-

bini floccis panni coccinei habetur. Hæc omnia exactius deſcribit I. Bapt. à Porta, lib. VI. Mag. nat.

Cap. XXIII.

De gemmarum, & lapidum ſcalptura.

SCalpturam voco rudem gemmæ, vel lapidis ante polituram præparationem, qua in formam optatam ſibi convenientem, ut aſpectui gratus ſit, redigitur. Si ignobilior fuerit lapis, ut Iaſpis, Achates, aut Marmor, aut multum ſuperflui habeat, ut gemmæ ſæpe habent: prius cote aquatica, & verſatili, in formam redigitur rudiorem. Deinde Smir. lapidis pulvere craſſiore, ad exactiorem formam, ſupra orbem ſtanneum elaboratur, ac poſtmodum terra Tripolitana politur ut ſplendeat. Solus Adamas propter ſummam duritiē proprio tantum pulvere teritur, & formatur. Qui aliis gemmis figuras inſculpunt, aut eas excavant, illi etiam Adamanti pulvere utuntur, ſi citius opus abſolvere velint, ac terendo id perficiunt: in quem ſcopum orbiculus ferreus verſatilis, iugi, & celerrima rotatione pulverem Adamantis ſculpendæ gemmæ affricans, eam paulatim excavat. Ferro ſiquidem, vel chalibe ſolo, quantumvis duro, gemmæ excavari abſque fracturæ periculo, & ut oportet, non poſſunt: Marmora, & Saxa poſſunt. Qui molliores gemmas excavare debent, aut non feſtinant, ut cito opus abſolvant, Smir. pulvere utuntur Adamantis vice; Hoc enim poſt Adamantem nullus durior, & illi operi aptior, viliorque reperitur. Molliores lapides etiam ſculpi, vel excavari poſſunt aquis ſtigiis, ſed non ut lubet, quod aqua metam non ſervet, ſed eadem profunditate lapidem exedat. Hic excavandi lapidem modus literis effingendis, aliiſque muſaicis operibus, quæ æqua-

Literas lapidibus inſcribere.

æqualem excavationem tantum postulant utilis est. Peragitur opus hac ratione; Lapis cera, vel sevo tenui obtegitur, deinde cera à locis, quæ excavari debent, aufertur penicillo ferreo; postmodum aqua stigia superinfunditur ceræ, ac relinquitur per diem. Ita exeditur lapidis pars à qua cera ablata est, reliqua cera obtecta integra remanet. Alii aceto forti cui ærugo, & sal imposita sunt idem efficere conantur. Non dubito quin variis mediis eundem scopum attingere liceat.

CAP. XXIV.

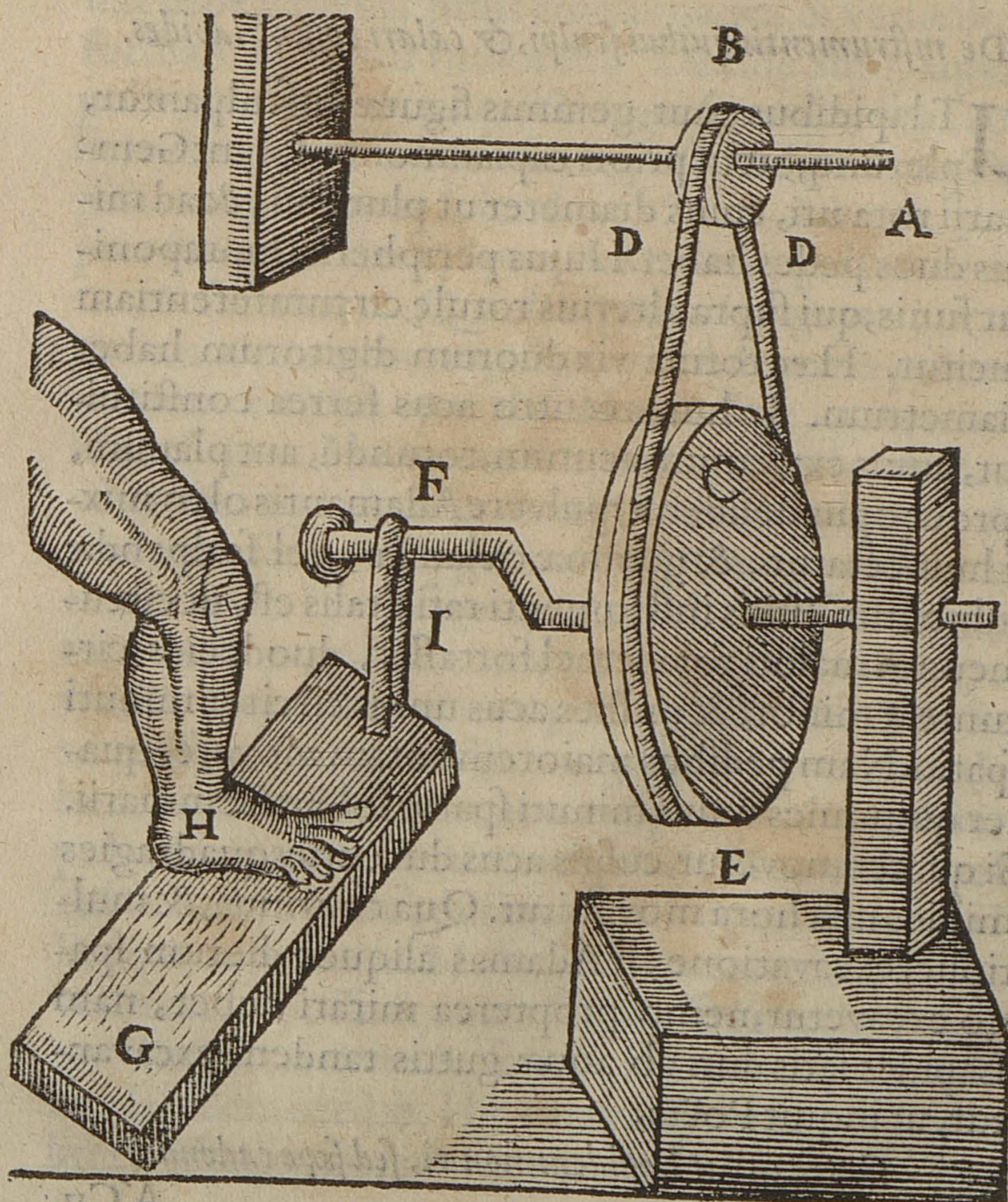
De instrumentis quibus sculpi, & cælari possint lapides.

UT lapidibus, aut gemmis figuræ insculpantur, plerunq;, ut in priori cap. admonui, solent Gemmarii rota uti, cuius diameter ut plurimũ, & ad minus duos pedes habet. Huius peripheriæ supraponitur funis, qui supra alterius rotulę circumferentiam ducitur. Hæc rotula vix duorum digitorum habet diametrum. In huius centro acus ferrea constituitur, cuius extremum acutum, rotundũ, aut planum, (prout opus desiderat) pulvere Adamantis oleo mixti humectatur, & gemmæ cælandæ, vel scalpendæ adhibetur. Istius instrumenti ratio talis est, ut circumeunte maiori rota semel fortassis, duodecies circumeat minor, & millies acus unius circiter minuti spatio. Nam pedibus maiorem rotam movere, quater quinquies unius minuti spatio solent Gemmarii. Si quater movetur, cuspis acus ducentiesquadragies millies una hora movebitur. Qua continua, & multiplici excavatione, si Adamas aliquot dierum spatio excavetur, nemo propterea mirari debet, nam Lapides satis duri ab aquæ guttis tandem excavantur, ut inquit Poëta,

Gutta cavat Lapidem, non vi, sed sæpe cadendo.

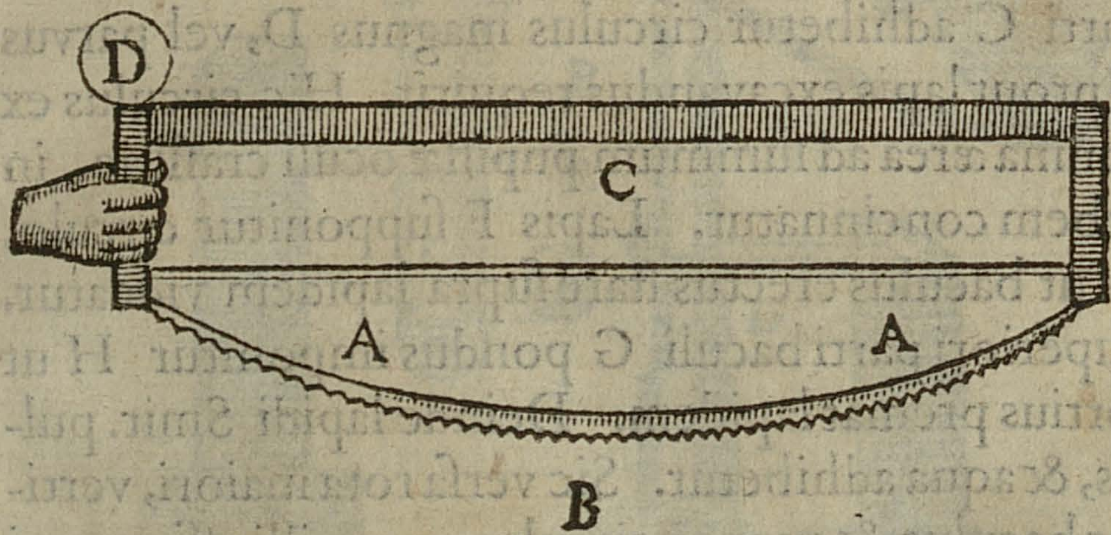
A Cu-

A Cuſpis, ſeu acumen, cui adhibetur pulvis Adamantis oleo inunctus, ad cælandas gemmas.
B Rota duos digitos lata, quæ continet cuſpidem, vel acum ferream.
D Funis qui movet rotam B.
C Rota maior. F Manubrium. I Funis.
G Aſſer cui alligatur funis. H pes eſt operarii, aut ſculptoris, qui premens aſſerem, ut terram attingat, circumagit manubrium F, ac ea ratione movet rotam magnam G, quæ movet beneficio funis parvã rotam, & acum ferreã.

Ad ſecandos lapides, & gemmas maiores, ſerra ex ære, quæ nullos dentes habeat utuntur gemmarii. Serra craſſitiem pupillæ oculi non ſuperat. Hac enim duriſſimos lapides ut Iaſpides, & Marmora ſecant, adhibentque aquam, & Smir. lapidis pulverem. Pulvis æri adhærens lapidem fricat, & propter aquæ motum idem pulvis non perpetuo æri adhæret, ſed ſingulis momentis novus ab aqua ſerræ, ſuppeditatur. Ubi vero pulvis à gemmæ duritie in tenuiſſimum pollinem redactus (ante enim groſſo modo tantum contuſus fuit) nullã amplius aſperitatem, ut in gemmam agere poſſit, habere animadvertitur: novus, vel recens ſubſtituitur; Ita paulatim gemmæ durities ſuperatur, ac ligni inſtar ſecatur. Aqua adhibetur non ſolum, ut pulverem vehat, & agitet, ſed ut prohibeat ne æs incaleſcat, & molleſcat.

A Lamina ærea. B craſſities laminæ ſecans lapides, gemmaſque. C lignum.
D Manubrium quo regitur ſerra.

Ad lapides perforandos aliud inſtrumentum commodiſſimum eſt. Fiat fruſtum chalibis unius pedis longitudine, rotundum pro amplitudine foraminis. Deinde in extremitate, ſeu plana ipſius baſi,

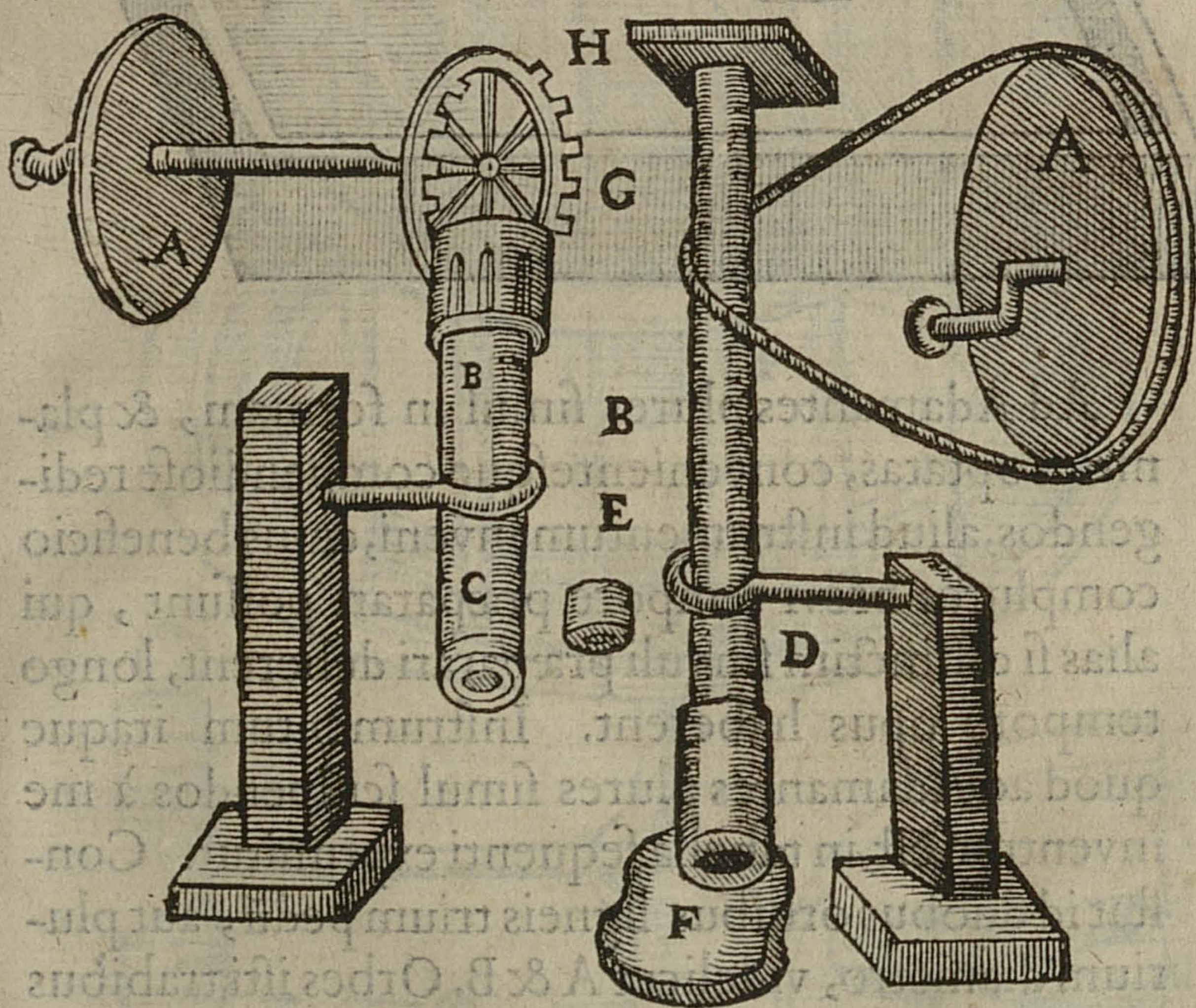
baſi, ſectiones fiant, lineis tranſverſalibus ſatis profundæ, atque hoc modo ut baſis dentata videatur. Duritie deinde chalibi conciliata malleo adigatur continuo planities dentata in Marmor, ſed adhibita aqua, & Smiri. pulvere, ita brevi tempore per ſatis craſſum Marmor foramen fiet. Sed pulvis ſubinde, affuſa alia aqua ſæpe mutandus, quia facile ſcabritiem amittit, qua amiſſa non amplius agit Marmor. A Fruſtum chalibis. B planities dentata.

Ad gemmas excavandas, ut partes ablatæ uſui eſſe poſſint, & ne tantum temporis, & Smir. lapidis, quantum opus eſt, ut in ſcyphi formam excaventur, conſumatur: commodiſſimum, & ingenioſiſſimum inſtrumentum inventum eſt. Rota maior A movet baculum rotundum B cuius inferiori parti C adhibetur circulus magnus D, vel parvus E prout lapis excavandus requirit. Hic circulus ex lamina ærea ad ſummum pupillæ oculi craſſitie, in orbem concinnatur. Lapis F ſupponitur circulo, ita ut baculus erectus ſtare ſupra lapidem videatur. Superiori parti baculi G pondus imponitur H ut fortius premat lapidem. Deinde lapidi Smir. pulvis, & aqua adhibetur. Sic verſa rota maiori, vertitur baculus, & cum eo circulus æneus illi affixus, qui beneficio aquæ, & Smir. pulvere lapidem pro craſſitie circuli ænei, excavat. Pars vero illa, quæ à circulo non attingitur, & in medio circuli intacta eſt, integra manet, & ad alias formas ſuſcipiendas idonea eſt. Dum inferior eximendæ particulæ pars, ſeparari

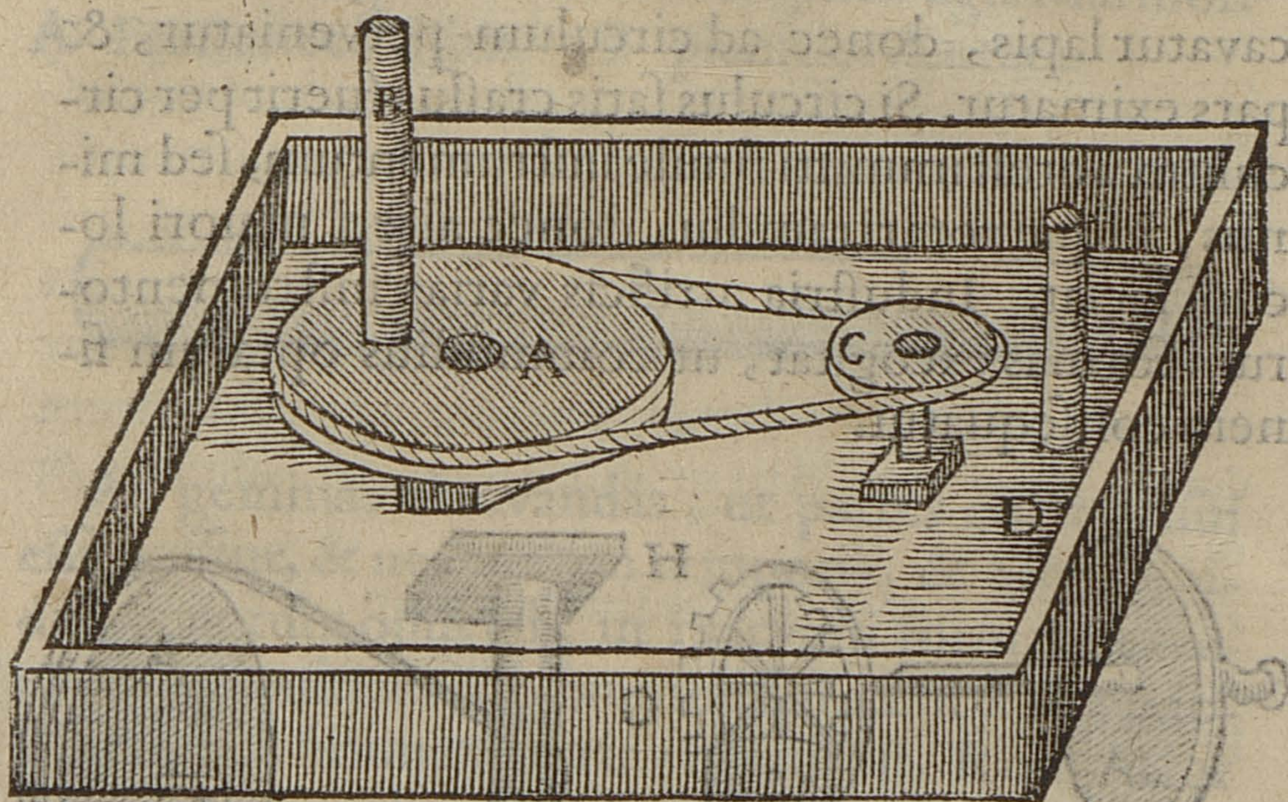

parari à lapide debet, cautela opus eſt, alioque inſtrumento, quod baculi inferiori parte affigi debet, idque etiam ex ære fabricandum eſt. Nam omnibus figuris non inſervit circulus. Solet autem æs dictum iſtam figuram habere, quam litera K demonſtrat. Si artifex velit, facto prius in medio lapidis F foramine ope inſtrumenti D, per foramen immittitur inſtrumentum iam dictum, ac paulatim excavatur lapis, donec ad circulum perveniatur, & pars eximatur. Si circulus ſatis craſſus fuerit per circulum poteſt immitti ſimile inſtrumentum, ſed minus, idque rotari tamdiu, donec alteri maiori locum faciat. Induſtria artificis varias inſtrumentorum formas excogitat, ut commodius optatum finem conſequatur.

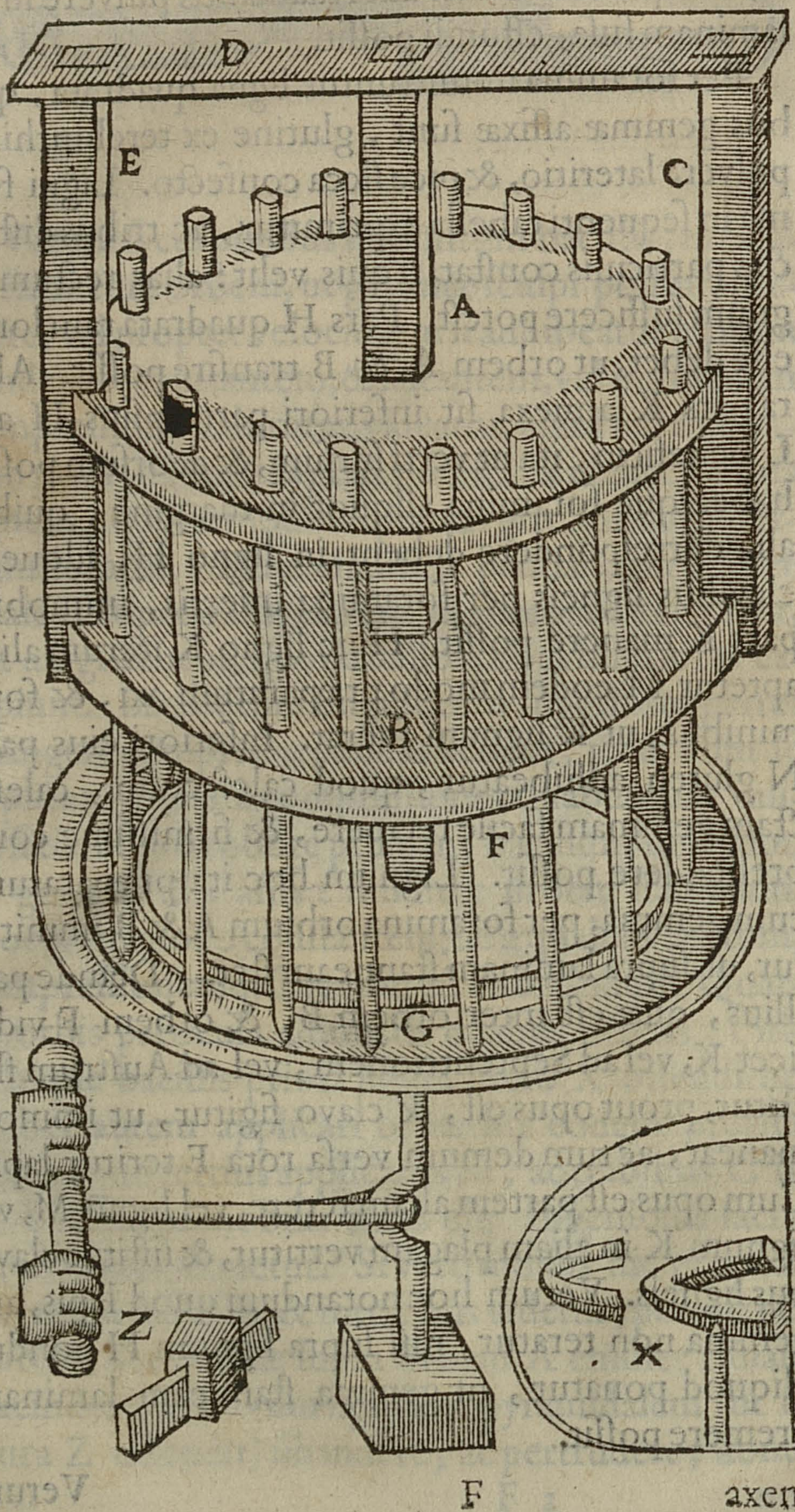
Ad planities ſculpendas gemmarii rota lignea A utuntur, è qua ſurſum verſus erigitur manubrium

brium ligneum B. Rota A movet per funem ſtanneam rotam C, cui aqua cum Smir. pulvere inſpergitur, non procul à ſtannea rota, aut orbiculo potius, erectum eſt lignum D, quod excipit quadrantem; inſtrumentum maxime idoneum ad planities gemmarum, vel lapidum æquandas, & ſculpendas, cuius figura hæc eſt.

Ad Adamantes plures ſimul in formam, & planities optatas, convenienteſque compendioſe redigendos, aliud inſtrumentum inveni, cuius beneficio complures brevi tempore præparari poſſunt, qui alias ſi diſtinctim ſinguli præparari deberent, longo tempore opus haberent. Inſtrumentum itaque quod ad Adamantes plures ſimul ſculpendos à me inventum eſt, in tabella ſequenti exprimitur. Conſtat id duobus orbibus ligneis trium pedũ, aut plurium diametro, videlicet A & B. Orbes iſti trabibus C D E ſunt affixi, ne moveri poſſint. Circa marginem orbis ſuperioris & inferioris ſunt foramina quadrata digiti craſſitie, quæ invicem ita correſpondent,

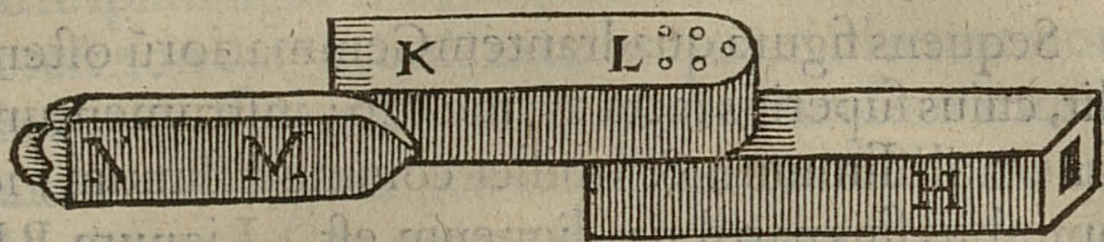
dent, ut lignum rectum quadratum per utrunque foramen immitti possit ne hinc inde vacillet. Sub istis orbibus alius orbis est F ligneus, & mobilis

axem habens, quæ in centro orbis B circumvolvitur. Circa marginem orbis F lamina est ſtannea circularis G, marginibus latum digitum altis ita munita, ne aqua cum Smir. aut Adamantis pulvere ſupra laminam fuſa, effundi poſſit.

Per foramina immittuntur ligna quadrata, quibus gemmæ affixæ ſunt, glutine ex terebinthina, pulvere lateritio, & pice ſicca confecto. Ligni forma in ſequenti tabella exprimitur, ac tribus diſtinctis particulis conſtat, ſi quis velit: alias rectum lignum ſufficere poteſt. Pars H quadrata tam longa eſſe debet, ut orbem A, & B tranſire poſſit. Altera pars K annexa ſit inferiori parti ipſius H axis L beneficio, ita ut verti ſurſum, & deorſum poſſit, habeatque foramina aliquot in margine, quibus alia correſpondere debent in ligno H, idque ut clavibus ligneis per foramina inſertis, immobilis pars K manere poſſit. Huic ligno K iterum aliud aptetur M eodem modo præparatum axi, & foraminibus, ut K lignum fuerat. Inferiori eius parti N gluten adhibeatur, quod calefactum, calefactam gemmam facile recipere, & firmiſſime comprehendere poſſit. Lignum hoc ita præparatum, cum gemma, per foramina orbium A & B immittitur, ut ſupra laminam ſtanneam ſtet. Deinde pars illius, quæ eſt inter orbem B, & orbem F videlicet K, vel ad Septentrionem, vel ad Auſtrum flectitur, prout opus eſt, & clavo figitur, ut immota maneat, ac tum demum verſa rota F teritur lapis. Cum opus eſt partem aliam terere, vel lignũ M, vel lignum K in aliam plagam vertitur, & ſiſtitur clavibus ligneis. Verum hoc notandum quod lapis, aut gemma non teratur, niſi ſupra lignum H pondus aliquod ponatur, ut gemma ſtanneam laminam premere poſſit.

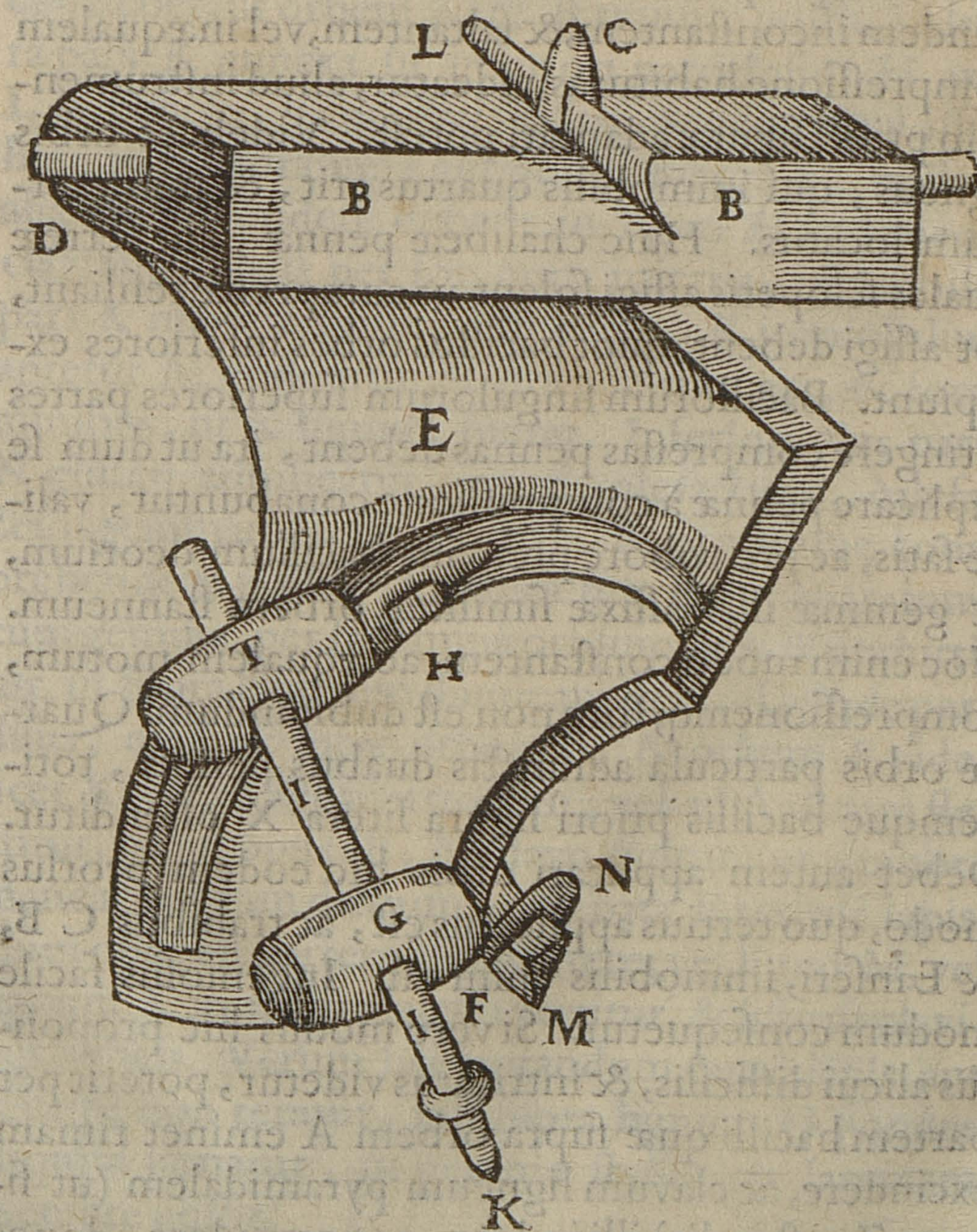
Verum

Verum ſi cui pondus impoſitum bacillis, non ſatis ſtanneum orbem, ut gemmæ ſculpi poſſint, premere, vel propter velociorem ſi adhibeatur motum eundem inconſtantem, & ſaltantem, vel inæqualem compreſſione habituras, videatur, aliud inſtrumentum priori figuræ adaptari poteſt. Videlicet orbis ligneus, qui immobilis quartus erit, & ſupra tertium locatus. Huic chalibeæ pennæ, aut ferreæ quales ſclopetis affigi ſolent ut compreſſæ reſiliant, tot affigi debent, quot bacillos orbes inferiores excipiunt. Bacillorum ſingulorum ſuperiores partes attingere compreſſas pennas debent, ita ut dum ſe explicare pennæ à compreſſione conabuntur, valide ſatis, ac pro robore premant bacillum deorſum, & gemmæ illis affixæ ſimiliter orbem ſtanneum. Hoc enim modo conſtantem, ac æqualem motum, compreſſionemq; fore non eſt dubitandum. Quartæ orbis particula adiunctis duabus pennis, totidemque bacillis priori figura litera X oſtenditur. Debet autem applicari orbis hic eodem prorſus modo, quo tertius applicatus eſt, ac trabibus C B, & E inſeri, immobilis enim eſt. Ingenioſus facile modum conſequetur. Si vero modus hic propoſitus alicui difficilis, & intricatus videtur, poterit per partem bacilli quæ ſupra orbem A eminet rimam excindere, ac clavum ligneum pyramidalem (ut figura Z oſtendit) illi indere, ac pertrudere, donec

non amplius poſſit, ita gemma ſatis premet orbem mobilem, & ſtanneum.

Sequens figura quadrantem Gemmariorũ oſtendit, cuius ſuperius facta eſt mentio; inſtrumentum ſane utiliſſimum, & opifici commodiſſimum; id omnibus ſuis partibus, ligneum eſt. Lignum B B perforatum eſt, ac excipit baculum D quintæ figuræ. Supra axem C vertitur una cum axe lignum E E circulariter. Circa extremum ipſius ligni E E ubi eſt F, foramen eſt, in quo vertitur lignum N G,

quo

quo moto una movetur H circulariter in excavata parte ipsius ligni E E, ac quadrantem circuli facere potest non magis, quia excavatio ligni ulterius non procedit. Ligna H G excipiunt baculum rotundum I cui affigitur gemma K, quæ ut sculpatur applicatur orbi C in quinta figura. Notandum totum instrumentum supra baculum D quintæ figuræ moveri in orbem posse. Deinde lignum E E cum adiunctis lignis H G I etiã moveri posse circulariter in foraminibus lignorum. H & G. Verum artifex dum uti vult hoc instrumento omnes partes ne vacillent hinc inde optime constringere debet. Bacillo L astringitur lignum E E ligno B B Bacillo M astringuntur G H ligna, ligno E E Baculus vero I ita fabricari debet ut non facile verti possit. Omnibus ita rite accommodatis, & fabricatis partibus, gemmæ sculpendæ facies, applicari omnes fere orbi stanneo, ad sculpendum poterunt.

Quod ad septimam figuram attinet, quæ à me inventa est, notandum est, illius partem H esse concavam, ac concavam habere figuram quadratam, ut ligna illa quadrata, quæ transeunt rotam A & B sextæ figuræ excipere possit, ac firmiter, ne hinc illinc vacillent, continere. Notandum etiam septimam figuram, seu ligna illa tria unde constat, paulo breviora esse, quam sit spatium quod est inter rotam F, & rotam B, idque ut ligna quadrata commode concavitati ligni H, immitti possint. Dum Adamantes sculpuntur plures, vix opus est septima figura, quia tarde sculpuntur, & singulis septimanis vix semel situm illorum mutare oportet. Figura sexta absque septima, ostendit simplicem Adamantum sculpturam.

Cap. XXV.

An Gemmæ vires, & facultates habeant.

MUlti inepte exiſtimant gemmas nullas prorſus habere vires; alii illis tantum elementales facultates concedunt, ut calefaciendi, refrigerandi, humectandi, ſiccandi, aſtringendi, indurandi, extenuandi, incraſſandi, obſtruendi, aperiendi, exedendi, & ſimiles, quæ ex iis ſequuntur, atque à materiæ conſtitutione, & temperamento proveniunt. Alii rurſus peculiares quaſdam facultates à forma, ac eſſentia manantes ſingulis tribuunt gemmis, perſuaſi Magnetis exemplo, qui ferro uniri, ac ad terræ plagas ſuas accommodare cupit. Alii ſupranaturales vires, & facultates gemmas habere volunt à cœlo, quæ neque materiæ, neque formæ aſſcribi poſſunt. Nullas prorſus habere gemmas, & lapides vires inſanum eſt affirmare, & contra omnem experientiam, ac propterea longiorem confutationem non meretur. Habere autem ab elementis, materia, & eſſentia, ſeu forma vires, non ſolum Magnes, & ſuccinum; Sed Hæmatites, Iaſpis, aliique lapides experientia certiſſima convincunt. De ſupranaturalibus virtutibus maior eſt difficultas. Complures enim ſunt qui habere negent, ſupranaturales voco non ſolum eas, quæ ab ordinariis naturæ inſtrumentis fieri non poſſunt, ut inviſibilem aliquem facere, (quæ facultas Ophthalmio) aut ſolem obſcurare (quæ Heliotropio tribuitur) ſed eas omnes, quas natura ignorat, aut quæ à rebus inanimatis fieri non poſſunt, abſque rerum animatarum conſenſu, aut ope. Tales ſunt, eloquentem, pauperem, acceptum omnibus, divitem, fortunatum, tutum, & ſecurum aliquem facere. Alii è contra

Gemmæ vires habent ab elementis materia, & eſſentia.

An gemmæ habeant vires ſupernaturales.

huiuſmo-

huiusmodi vires à gemmis effici, approbante id experientia, existimant. Ac præcipue exemplo Adamantis, quem pontifex sancta sanctorum ingrediens, gestabat in pectore, ac colorem aëreum, si Iudæi contra Deum peccarant in nigrum convertebat. Item Smaragdi, qui adulteria prodit, & Turcoidis quæ casus pericula excipit. Sed ut meam sententiam adferam per gemmas sæpe admiranda facta fuisse non nego: à gemmis tamen, tanquam mixtis naturalibus, non nisi naturalia effici posse assero. Si supernaturale quid per gemmas, aut lapides fiat, aut naturale, quod tamen à gemma, vel lapide fieri posse, doctis non videtur, quia connexio causæ cum effectu nulla probabilis inveniri potest; id non gemmis, vel lapidibus; sed alteri causæ, occultæ, vel supranaturali videlicet asscribendum est, quæ idem per quodvis subiectum agere, potest, si vult. Causa supernaturalis, & agens est Deus, angelus bonus, & malus. Bonus Dei voluntate, malus Dei permissu. Nam astra à quibus supranaturales in gemmas facultates secundum multorum opinionem mittuntur, nihil contra naturam efficere, nec animantium voluntatem, & libertatem inclinare, aut cogere ad aliquid agendum, nec gemmis dare quas ipsa non habent facultates, possunt. Divitiarum, & castitatis donum quod non habent, & natura ipsa ignorat, quo pacto gemmis dare, ut id hominibus impertiantur, non video. Cum divitiæ nihil aliud quam ius quoddam sint possidendi, & ens nullum, easque hominis consensus faciat, & non natura, quæ sua omnibus hominibus æque communicat. Castitatem in coniugio, aut adulterio cognoscere stellas, eamque facultatem Smaragdo tribuere, ut adulteria sentiat, & prodat, tam est absurdum quam bovem à curru trahi. Adulteria

Gemmæ naturaliter operantur.

Causa supernaturalis quæ.

Divitiæ. Castitas.

ria enim quæ propter legem talia ſunt quemadmodum caſtitatem, omneſque virtutes, & vitia; quæ ab animatis tantum noſcuntur natura ipſa prorſus ignorat. Effectus itaque omnes qui à gemmis fiunt, ab iis tanquam cauſa fieri debent. Nam qui ab alia cauſa fiunt licet interpoſitis, vel adhibitis gemmis, ab iis inepte effici dicuntur. Divitiarum cauſam videmus induſtriam, artificium, ingenium, fortunam, & caſum fortuitum. Adulterii vero impietatem, ebrietatem, corruptos mores; ſecuritatis prudentiam. Amicitiæ, modeſtiam, liberalitatem, & comitatem. Inimicitiæ, iram, ſuperbiam &c. Cur itaque dum manifeſtas iſtorum cauſas habemus, eas in ſtellis, & cœlo quærimus, & gemmas quæ cauſæ non ſunt, cauſas facimus. Deinde effectus qui contra naturam ſunt, nunquam à gemmis tanquam cauſis producti cenſeri debent. Aliquem inviſibilem reddere contra naturam eſt; quia omne corpus opacum quale hominis eſt, viſum terminat, & proinde in conſpicuum eſſe non poteſt. Futura contingentia præſcire contra naturam eſt. Non poteſt propterea gemma cauſa eſſe, ut effectus quorum cauſa incerta, & nulla adhuc eſt, ante cauſam genitam præſciatur. Abſurdum itaque eſt, ſi quis inviſibilis adhibita gemma ſit, ut de Gygis annulo legitur, vel ſi quem futura divinaſſe exitus rei approbet, id gemmæ aſcribere. Sed multi ut has ſupranaturales vires gemmis ineſſe, & à cœlo, ſtelliſve accepiſſe probent; experientiam allegant, quam refelli non poſſe putant. Verum operepræcium hic eſt declarare quid neceſſarium ſit, ut quis experientiæ niti poſſit. Dum aliquid experientia, (quæ nihil aliud eſt, quam eiuſdem rei ſæpius, & eodem modo factæ, obſervatio) probatum volumus: Imprimis tria obſervare debemus, quæ neceſſario concurrere

Divitiarum cauſa.

Amicitiæ cauſa.

Futura ſcire.

Experientia quæ vera ſit.

currere debent, ut nos certos reddant, effectum ab illa causa, quam putavimus, productum esse. Primum est si effectus ab illa causa, quam veram existimamus, sæpe facta fuit, & proprie non per accidens. Secundum si nulla alia causa fuerit præsens, à qua effectus fieri potuisset. Tertium si naturæ non repugnet, neque absurdum sit talem effectum, à tali causa proficisci. Primum requiritur, quia si effectus quispiam semel, bis, terve solummodo fiat, vel ignoratur, vel non probe dignoscitur causa ipsius. Deinde proprie, & non per accidens effectus fieri debet, alias quod alteri debetur causæ, gemmæ, vel lapidi tribueretur. Secundum etiam necessarium est, quia non semper quod præcedit, aut præsens est, eius quod sequitur causa est, ut nec novilunium, causa est eorum omnium, quæ post novilunium contingunt. Nec Sol cum lucet causa est actionum humanarum, quæ in ipsius lumine peraguntur. Si itaque aliquid mihi contingat dum gemmam, aut lapidem apud me habeo, & aliud quiddam præsens sit in quod causa effectus verisimilius reiici possit, gemmæ non statim effectus asscribendus est. Tertium etiam desideratur, videlicet ut non repugnet naturæ effectum talem, aut talem à gemma, vel lapide fieri posse. Repugnat naturæ ut dixi, aliquem invisibilem facere, & futura præscire: proinde id à gemmis fieri non posse credendum est. Falluntur itaque facile, & sæpe ingenia crassiora, dum id, quod per accidens fit, proprie fieri putant: dum id quod post aliud, aut præsente alio fit, ab eo quod præcessit, vel præsens est, fieri autumant: Et dum id, quod ab aliquo fieri nullo modo potest, fieri posse opinantur. Hi errores in gemmis multum committuntur. Nam gemmarii ut eas caro pretio vendant, miras virtutes, facultates, & effectus illis tri-

 buunt,

buunt, easque mirum in modum prædicant, quas dum observant emptores, & sequi, prout promissum fuerat, animadvertunt: etiamsi casu, vel ab alia causa fiant: nihilominus tamen à gemmis, & lapidibus fieri arbitrantur. Magnetem unionem ferri appetere, Sardam, vel Corneolum, vel Iaspidem rubrum, sanguinem etiam è vulneribus fluentem sistere experientia probatur, eæque illis facultates non à materia, & elementorum crasi, sed ab essentia, & forma proveniunt; quæ non solum propterea occultæ merito dici possunt, sed quia causa etiam efficiens harum facultatum, non minus, quam essentia, homini prorsus ignota est. Probantur autem prædictæ facultates experientia gemmis, & lapidibus illis inesse, quia singula illa tria, quæ requiruntur ad certam experientiam, adsunt. Nam Magnes proprie, & non per accidens, aut propter aliud, quam propter se ferro uniri cupit, ac semper cum non procul à ferro est, unionem appetit. Deinde dum appetitus iste Magnetis observatur, nulla res alia præsens unquam depræhensa est talem appetitum habere. Ac tertio absurdum non est, & contra naturam Magnetem unionem ferri appetere: quia natura gaudet similibus, & similia appetit. Similes est Magnes ferro, quia in ferri minera reperitur, vel ferri minera est. Imo ferrum eandem, sed obscuriorem habet in se, quam Magnes facultatem. De Corneoli, Iaspidis rubri, & Hæmatitis facultate, quæ sanguinem sistit idem asseri potest. Semper enim sistunt, nisi vehementior, & nota causa prohibeat. Deinde nihil aliud præcessisse, aut præsens esse animadvertitur, à quo ille effectus fieri potuerit, & tertio contra naturam non est sisti sanguinem, quem natura ultro sæpe retinere satagit. Quod autem experientia approbet interdum

per

per gemmas, aut adhibitis gemmis ſupranaturalia fieri, ut adulteria prodi ruptura Smaragdi, aut caſum, & pericula innoxia fieri ruptura Turcoidis; non inde inferendum eſt, illa à gemmis, tanquam cauſis, fieri. Quia ut dixi à gemmis, tanquam cauſis, non niſi naturales effectus produci poſſunt, qui vel à temperie, materia, forma, aut eſſentia illarum proveniunt. Reliqui effectus qui contra naturam ſunt, illiſque adhibitis fiunt, ſupernaturalem habent cauſam, Deum, angelum bonum, vel malum. Adamas quem ſummus pontifex apud Iudæos in pectore geſtabat, dum ſancta ſanctorum ingrederetur, colorem aëreum habebat: Qui cum Iudæi contra Deum peccarant, colorem aëreum in nigrum mutabat; non propria facultate, ſed Dei voluntate, quæ ſola cauſa efficiens, & mutans colorem fuit. Quod autem Deus per ſe facere poteſt, hoc etiam per miniſtros, angeloſque bonos, qui ſingulari Dei beneficio, & ad hominum conſervationem ſeſe gemmis inſinuare poſſunt, ac homines à periculis conſervare, vel gratia aliqua afficere peculiari. Verum ut nihil certi de angelorum in gemmis præſentia affirmare licet, ita etiam huiuſmodi gemmis fidere, & nimium tribuere, placet imprimis malo genio, qui ſe in lucis angelum transformat, & in gemmulæ corpus inſinuat, ac per illam mire operatur, ut quis non Deo, ſed gemmæ fidat, ac ab eo habeat, quod à Deo impetrare deberet. Ita fortaſſis nobis imponit per Turcoidem, ut paulatim doceat, non à Deo ſecuritatem, ſed à gemma petendam eſſe.

Adhibitis gemmis fiunt ſupranaturalia.

CAP.

Cap. XXVI.

Quinam effectus à Gemmis fieri possint, & qui non.

SUperiori capite an gemmæ vires habeant, nec ne, explicatum est, & nonnulli effectus, qui à gemmis fieri possint, vel non, obiter ostensum est. Verum quia brevitas obscuritatem parere solet, ac propter multorum errores gemmis nimis magnæ vires, quam par sit, tribuuntur, necessarium videtur, paulo fusius demonstrare, quinam effectus à gemmis, & qui non, fieri possint. Id ut commode, & distincte fiat operepræcium est, omnia effectuum genera, quæ in hoc universo fiunt, perpendere. Sunt autem quatuor.

Quatuor effectuum genera in mundo.

Primo genere continentur illi effectus, qui perfectione vires causarum naturalium superant. Talis est igni vim calefaciendi auferre, hominem invisibilem facere &c. Nulla enim causa naturalis efficere potest, ut ignis ardeat absque calore; ut nec aliqua, quæ corpus opacum, & non perspicuum, aut transparens, nullo præsente impedimento inconspicuum reddat.

Secundo genere continentur effectus, qui etsi quidem vires naturalium causarum non excedant, tamen modum, quo causæ naturales ex præscripto à natura ordine utuntur, superant. Talis fuit effectus dum ex Beata virgine natus fuit Salvator. Naturaliter enim ex muliere procreatur homo, sed non sine viri adiumento, Modus itaque generandi hic fuit non naturalis. Hæc duo effectuum genera à solo Deo, vel diabolo, Deo permittente, fieri possunt.

Tertio genere continentur illi effectus, qui vim naturalium causarum effectricem non excedunt.

Sed

Sed modum tantum, quo ordinarie ad efficiendum applicantur non ſervant. Talis effectus eſt dum ex argento chymica arte fit aurum, aut dum arbor pomifera, propter ramuſculi piri inſitionem, pira fert. Hi à voluntario agente fiunt.

Quarto genere continentur illi effectus, qui à cauſis naturalibus fieri poſſunt, ac eo modo, ut ipſis quatenus ordinarie ad agendum applicantur effectus, reſpondeant. Tales ſunt dum pluviæ à vaporibus generantur, dum glacies à Sole in aquam ſolvitur, dum homo à maſculo, & fœmina generatur, & infiniti alii qui ordinarie quotidie efficiuntur. Hæc quatuor genera effectuum, à gemmis effici poſſe nonnulli credunt authores. Nam Albertus Magnus inviſibilitatem Heliotropio, & Ophtalmio attribuit, qui tamen effectus à cauſa nulla naturali effici poteſt. Idem author Heliotropium Solem obſcurare tradit. Qui effectus etiamſi naturaliter nubis interiectu fieri poſſit, tamen ab Heliotropio in aquam iniecto, id fieri non poteſt. Iterum alii putant Iaſpidem Sole ſcorpionem ingrediente, figura ſcorpionis ſculptum, calculum curare. Item alias gemmas certis conſtellationibus ſculptas, varias facultates ſuſcipere, taleſque, quæ mixtis ineſſe poſſunt: ſed quas gemmæ tamen non haberent, niſi ſculptæ, obſervato certo tempore, eſſent.

Quarti generis effectus à gemmis effici poſſe, nemo unquam dubitavit. Hi enim à forma, materia, vel eſſentia gemmarum promanant, tales ſunt exiccare, calefacere, & quicunque à materia elementali, eiuſque temperie, forma, & eſſentia proficiſcuntur.

Omnia iſta effectuum genera quia à ſuis cauſis fiunt, neceſſarium eſt, ut dum à gemmis effici putantur,

Causæ quatuor. Causa efficiens duplex.

tur, illæ causæ statuantur. Causæ autem sunt quadruplices, efficiens, formalis, materialis, & finalis. Efficiens causa proprie est, ad cuius esse sequitur esse alterius, totaliter ab ipsa distinctum; plerumque ita ut causa sit in alio subiecto, quam in quo est effectus. Causa formalis, & materialis extra subiectum, in quo fit effectus, nunquam sunt. Causa finalis proprie causa non est, sed tantum analogia, quia tantum est intentionalis, non realis. Quia itaque gemmæ distinctæ ab effectibus suis sunt, & nunquam in gemma, ab ipsa procreatus effectus apparet, necessario gemma effectus à se geniti, efficiens causa esse debet. Causa porro efficiens alia agit ex determinatione naturæ, alia ex voluntate libera. Quæ agit ex determinatione naturæ, & incorruptibilis est, (nam aliquæ sunt corruptibiles, quæ deficere possunt, antequam effectus fiat) aut ab extrinseco non impeditur, omnibus necessariis ad agendum positis, statuto tempore sine intermissione, effectum ex se prodit. Quæ agit ex voluntate libera, ut Dei, diaboli, vel animantis omnibus necessariis præsentibus, & nullo interposito impedimento, nihilominus potest actionem suspendere, ita ut positis omnibus requisitis, effectus non ponatur necessario. Si itaque gemmæ causæ efficientes sint, vel naturales erunt, id est, agentes ex determinatione naturæ, vel agentes ex voluntate libera. Verum quia voluntatem nullam habent, sequitur esse efficientes causas naturales, & ex ordinaria naturæ determinatione, & præterea effectus ab iis productos etiam esse naturales, non supranaturales. Quia caussa naturalis, non nisi naturales effectus producere potest. Propterea quod omnis causa efficiens in se perfectionem effectus producendi, vel virtute, vel formaliter continere debet. Is effectus si præterna-

Causa libera.

Causa naturalis tantum naturales effectus producit.

ternaturalis ponatur, eiusque perfectionem in se causa aliqua continebat, illa non naturalis, sed præternaturalis erat. Cum illæ supranaturales dicuntur, quæ effectus supranaturales producunt. Quia itaque eadem causa, respectu eiusdem effectus, & naturalis (qualem esse posui) & non naturalis esse non potest: manifestum, & clarum est à gemmis, quæ tantum causæ naturales sunt, supranaturales effectus produci non posse, ac ob id quicunque ab illis effici supranaturales putantur, aut per ipsas fiunt, non ab ipsis, sed ab efficiente libero, Deo videlicet, vel diabolo fieri. Homo siquidem supra naturam nihil efficere, nisi Dei, vel diaboli ope potest, licet instrumentum interdum sit, ut miri aliquid fiat. Dum videlicet applicat efficienti naturali materias, quas natura nunquam, aut rarissime iungit. Hoc enim modo efficit, ut natura etiam producat id, quod nunquam, aut rarissime sola produceret: quemadmodum arbores, quæ diversi generis fructus, propter insitionem, quam homo facit, ferunt, ostendunt. Deo omnes illi effectus præternaturales, qui per gemmas, aut lapides fiunt asscribi possunt, qui referuntur ad manifestandam ipsius sapientiam, potentiam, & reliqua quæ illi ut Deo asscribenda sunt, ut hac ratione cultus ipsi debitus in animis hominum excitetur. Ita aquæ effluxio ex petra, & lapide sicco in deserto, tanquam supranaturalis effectus, Deum habuit autorem, & causam efficientem ad manifestandam ipsius potentiam, & confirmandos homines in vero cultu, & religione. Sic etiam per Adamantem, quem summus sacerdos in pectore gestabat, potentiam, & iram suam Deus, mutando illius colorem significabat, quæ certe coloris mutatio, à naturali nulla causa fieri potuit, ut postea apparebit, ubi naturalis causæ notionem doce-

Homo mira facit.

Deus quando causa.

Adamas Aaronis.

Diabolus quando causa.

docebo. E contra diabolo, tanquam causæ efficienti, omnes illi effectus tribuendi sunt, qui prudentia vera iudicari possunt, ad vanitatem, peccatum, idolatriam, lucrum, vel alias res obtinendas, quæ à Deo solo petendæ sunt pertinere. Diabolus enim per gemmam facit, & dat, quod à Deo solo dari, vel fieri debet, idque ut paulatim hominum mentes à Deo avocet, & si non ipse, saltem vilis creatura colatur, effectus obtinendi gratia, Deoque hac ratione debitus cultus minuatur, & auferatur. Deinde ut hoc modo ille facile, tanquã per gradus, hominem ad maleficam ducat magiam. Dum enim quis huiusmodi effectus miratur, & gemmis inesse putat, etiam figuris, verbis, aliisque nugis inesse credit, ac earum viribus mirifica, & supranaturalia effici, dæmonibusque imperari posse autumat. Quod dum animadvertit satan, facile orationibus se cogi ad servitia posse simulat, & vocatus imperio paret, miraque si cum illo pactum ineatur, promittit: idque solum ut decipiat credulum, & irretitum illaqueet, suumque faciat. Nam promissa non solum non servat, sed dominum suum de salute, gratiaque & misericordia divina desperantem facit, ac ad neces aliorum hominum, & maleficia, etiam verberibus cogit, illique imperat, & ad iudicia tractum contra omnia promissa, & pacta deserit, ac fori secularis iudicio crematum, gehennæ perpetuo igne cruciat. Hic finis (si æternitas finis) societatis, aut imperii est. Verum non solum prædictis modis per gemmas spiritus nequam mira operatur, sed etiam naturalia, & verisimilia, ut prudentiores decipiat. Quod facit duplici modo. Primo si quis gemmam, superstitiose certis ceremoniis adhibitis, habeat, gestet, aut annulo includi curet. Sive illa Deo tantum debeantur (quod peius est) sive nihil ad rem spectare vi-

Quomodo ad magiam diabolus hominem trahat.

Diaboli fraus.

Superstitio.

Turcois.

re videantur. Huiuſmodi ceremoniæ Turcoidi adhibentur,quem putant aliqui caſuri hominis caſum in ſe ſuſcipere, ſi dono data fuerit: nam alias nihil efficere poſſe credunt, Secundo modo, dum quis cauſas ex ſe inſufficientes animo tali quis applicat, ut dæmonis auxilium ſpectet, aut deſideret. Primo dicto modo, licet diaboli auxilium neque expectetur, neque deſideretur; tamen dæmon facile per gemmam operatur, ut doceat gemmis confidere, & ut dixi ſupra, tanquam per gradus, ad magiam maleficam hominis mentem ducat. Primus gradus magiæ eſt, dum naturale quid fit adhibitis mediis inconſuetis, & quæ nihil ad rem facere poſſunt. Ut cum quis leporis capturam prohibet, inverſo lapide aliquo qui in viaiacet. Secundus gradus dum naturale quid fit adhibitis iis, quæ tantum ad honorem divinum ſpectant, aut ſacra ſunt. Ut dum quis ſacrificante ſacerdote crucem ex ligno fabricat ad febres ſanandas. Hic enim ſuperſtitio gravis committitur, niſi quis diaboli opem deteſtetur, & precibus à Deo iuvari (non confidens figuræ materiæ, vel tempori) petat. Nam omnes circunſtantiæ, & ritus ab Eccleſia Catholica non permiſſæ; rebuſque ad effectus obtinendos adhibitæ ſuperſtitionem faciunt. Quæ ſi effectum pariat contra conſuetum naturæ ordinem Satanã habet cauſam efficientem.

Gradus ad magiam.

Quando diabolus efficiens.

Tertius dum quis ſupranaturale quid facit adhibitis orationibus piis, aut rebus ſacris, ſed adiunctis ceremoniis, quæ nihil ad rem faciunt, & ab eccleſia non ſunt approbatæ. Quartus dum quis naturale, aut ſupernaturale opus efficit, expectans, vel deſiderans tacite dæmonis auxilium. Quintus dum quis expreſſe ipſius auxilium petit. Sextus dum quis cum illo paciſcitur, & ſe illi devovet, Deumque, ac omnes creaturas abiurat, qui certe gradus ſcopus

eſt diaboli, ad quem per gradus prædictos paulatim pervenitur.

Sed non ſolum, ut hactenus oſtenſum eſt, ſupranaturales effectus à gemmis fieri non poſſunt naturaliter: verum etiam multi naturales. Quia ut naturaliter à cauſa naturali efficiente propria, & propinqua effectus naturalis producatur, multæ conditiones neceſſariæ requiruntur. Prima eſt conditio. Ut ſubiectum aliquod ſit præſens, quod effectum ab efficiente productum, recipiat.

Conditiones requiſitæ ut effectus ſit naturalis.

Secunda ut certa latitudo diſtantiæ ſit inter efficiens, & ſubiectum ex quo effectus eſt producendus, ita ut extra illam diſtantiam non poſſit effectum producere, quemadmodum neque Sol regiones circa arcticum polum ſitas ita calefacere poteſt, dum in tropico Auſtrali hæret, ſicut facit dum circa cancri tropicum verſatur.

Tertia conditio eſt, ut ſpatium inter cauſam, & effectum ſit plenum, id eſt, continuum: non ſolum quia vacuum non datur: Sed quia res naturales plenitudinem, vel coniunctionem immediatam inter ſe requirunt, ut in ſe mutuo agant, & ſic perfectionem conſequantur. Nam quæ mediate in ſubiectum agunt, tantum ſunt cauſæ per accidens non efficientes. Agentia ſiquidem duplicia ſunt, alia mediata, alia immediata. Immediata rurſus duplicia; alia immediata, immediatione virtutis; quæ nempe producunt effectum virtute ſibi naturaliter ingenita, quomodo ignis reſpectu caloris, quem producit, eſt agens immediatum: alia ſunt immediata, immediatione ſuppoſiti; illa nempe inter quæ, & effectum nullum intercedit aliud agens, cui vim ſuam communicent.

Agentia duplicia.

Quarta conditio eſt, quod cauſa efficiens, ſeu agens

agens immediatum immediatione ſuppoſiti, non poſſit agere in ſubiectum ab ipſo per medium corpus diſſitum, ſive diſtans. Diſtare autem inter ſe dicuntur, inter quæ medium eſt corpus extenſum, ita ut à neutro eorum penetretur. Et ratio eſt quia ſi ageret, agentia abſque continuatione, & plenitudine agerent, quod eſt abſurdum. Si itaque inter cauſam, & ſubiectum corpus aliquot medium ſit, id debet ſuſcipere virtutem agentis, vel ſinere ut virtus permeet ad ſubiectum. Ita aër medius inter Solem,& terram lumen Solis tranſmittit, ut terram illuminet, calefaciat, & fructus producat. Corpus vero opacum impedit, ne lux permeet. Corpus medium interiectum virtute agentis in ſe recepta alterari poſſe eſt neceſſe: Sed illam virtutem non oportet ſemper, & omnino eſſe eandem, qua ſubiectum proxime ad effectum producendum immutatur. Quia neque Sol cum calorem in terra excitat, illum prius aëri imprimit, ut media aëris regio frigida oſtendit. Nec ſimilem etiam neceſſe eſt virtutem eſſe prorſus ei, quem agens ipſum impreſſum continet. Sed poteſtate imitari debet utramque, & talis eſſe præterea, quæ veluti actio agentis in ſubiecto extrinſeco exiſtens, præſentiam agentis deſideret: & quanto eidem eſt propior, tanto ſit perfectior, & quanto longius diſtat, tanto imperfectior, & quæ in parte remotiori medii exiſtit, producatur virtute quidem exiſtente in parte proxima; Sed dependente ab ea, quæ eſt in agente,& hinc effici, ut quo longius ab agente virtus in medium diffunditur, tanto perfectione imminuatur.

Quinta conditio eſt ut mediũ, quod inter cauſam, & ſubiectum eſt, ſit apte diſpoſitum ad recipiendam virtutem agentis. Nam ſi non fuerit, reliquis omnibus poſitis effectus univerſaliter ſequi non poteſt.

Regulæ ad sciendum num causa sit vera effectus putati.

Conditiones causæ efficientis explicavi: nunc regulæ ostendendæ sunt quibus sciri possit num causa aliqua sit vera causa illius, vel istius effectus, vel non sit. Nam sæpe, quæ causæ non sunt, causæ putantur. Ut itaque causa aliqua sit naturalis istius, vel istius effectus. Primo talis esse debet cui non repugnet, ut talis est habere perfectionem effectus vel virtute, vel formaliter. Secundo necesse est ipsa inter certos alicuius spatii limites præsente, & reliquis quæ ad agendum sunt necessaria positis, nulloque intercedente impedimento sequi effectum tempore statuto, & pro effectus exigentia debito variari, prout intra spatii limites adhibetur ad ipsum producendum propinquius, vel remotius.

Tertio, ut applicata ab iis, qui de superstitione minime sunt suspecti, eandem vim semper habeat.

Quarto ut ipsa sublata, cæteris omnibus etiam positis, effectus non sequatur. Omnes itaque effectus, sive motus rerum, quorum causæ sufficientes ex rebus naturalibus applicatis, per regulas iam positas, assignari à viris doctis, & in rerum naturalium cognitione versatis, nequeunt, proveniunt ab agente occulto, quod est divinum, vel diabolicum, ut paulo ante explicavi. Regulæ autem iudicandi id quod causa putatur causam non esse, hæ sunt.

Prima si constet effectum nunquam sequi causam, vel sequi per accidens, quod simul iungitur.

Secunda, si prudentes, qui rerum usum habent, supposito omni affectu ordinato, negent quod putatur causa esse causam.

Tertia si comparatione rei facta cum aliis causis, quæ notæ sunt, modus involvatur applicandi nimium discrepans, vel qui merito possit cogitari esse voluntarius.

Quarta cum res cum effectu nullam habet affini-

tatem, qualis, rebus, quæ vim habent procreandi, cum suis effectibus intercedit. Inde enim infertur quod nec virtute, nec formaliter effectum contineat. Ut cum arbor dicitur producere bovem, virtute continet vermem, & formaliter malum, sed nunquam bovem.

Quinta quando nunquam separatim res effectum producit, sed cum coniunctione aliorum, quæ vim habent producendi effectum.

Sexta quando constat rem aliquam ob aliquem finem esse institutam, quo non pertinet effectus.

Septima si effectus à causa iisdem conditionibus existentibus nunquam amplius evenit.

Hæ regulæ facile detegunt falsam causam à vera, ac sæpe causam aliam alicuius effectus esse, quam quæ putetur, & quæ naturalis putatur sæpe occultam esse, divinam nempe, vel diabolicam ostendunt. Sed antequam hæc omnia, tanquam generalia, ad gemmas, & lapides referantur, operæprecium est, prius scire, effectus aliquos proprie, alios improprie esse. Effectus proprie est id, quod qua ratione à causa procedit est vera res, & non motus aliquis rei, proinde ante ens non erat, ut ignis in ligno, & sic effectus à causa productiua fit. Improprie effectus, dicitur motus entis, secundum quem ens aliter se habet, quam prius, tamen non producitur de novo, ut motus localis in lapide prius quiescente, cuius causa non productiva vocatur, nam causa motus revera fuit prius in lapide. Effectus improprie dictus, sive motus rei duplex est, alter realis, alter intentionalis. Realis est rei motus quidam se habendi in ordine ad alterum, qui ordo convenit rei citra cognitionem, id est, non ut res est in cognoscente obiective. Intentionalis effectus est, qui non convenit rei, nisi quatenus est

Effectus proprie.

Effectus improprie duplex.

Realis.

Intentionalis.

obiectum cognoscentis, sive repræsentantis. Realis motus iterum duplex. Permanens, & fluens, seu successivus. Permanens est figura, ubi situs, habitus, raritas, densitas, relationes, aliaque ut esse simile æquale, &c. Fluens, ipsa quæ permanent continet, sed quatenus illa res fluentes afficiunt. Deinde motus localis ut actio, passio, & similia. Effectus naturales rursus, alii sunt materiales, alii spirituales, seu immateriales, qui vi causarum naturalium immediate produci non possunt. Quia causarum naturalium vis, & efficientia subiectum præsens, in quod agat, immediate desiderat: & materiæ concursu astricta tenetur in rebus, vel materialibus effectibus producendis, ut superius in prima conditione effectuum ostendi. Immateriales autem effectus, seu spirituales sine concursu ullo subiecti, vel ex potentia tantum animæ rationalis producuntur. Hinc fit gemmas, vel lapides dum causæ naturales, & materiales effectuum statuuntur in actus intellectus, voluntatis, habitus, scientiarum, virtutum, & vitiorum propensiones, quæ parti rationali animæ ingenerantur nihil efficere, ut nec in alias res spirituales, impressionem immediatam facere posse. Proinde eloquentiam castitatem, liberalitatem, affabilitatem, pietatem, divitias, honores, favores, &c. dare, vel tribuere alicui non possunt. Mediatam tamen impressionem facere possunt, sed non ita, ut libertas hominis circa obiectum tollatur. Mediatam faciunt dum spiritus recreando corroborant, ac id postea roboratum, alios in corpore affectus producit, ut confidentiam, magnanimitatem, audaciam, similiaque, quæ corporis constitutionem sequuntur. Quod autem corporis constitutionem animi mores sequantur, peculiari docet Galenus tractatu, quem consulere lector potest.

Effectus naturales alii materiales, alii immateriales.

Gem-

Gemmas vero, aut lapides dum corpori applicantur aliquid in ipſo efficere poſſe experientia multorum ita approbatum eſt, ut temerarius videatur (licet ratio non ſemper aſſequi cauſam valeat) qui id negare audet. Probat id Corneolus, Hæmatites, & Iaſpis, qui omnes ſanguinẽ ſiſtunt appoſiti. Quem effectum nemo frigiditati illorum aſſcribere poteſt, quod alii lapides æque frigidi id non faciant. Putant aliqui virtutem quandam occultam lapidibus ineſſe, actione aſtrorum impreſſam. Sed non eſt neceſſe, meo iudicio, ad aſtra recurrere, cum formæ proprietas occultas vires habeat ſibi divina ordinatione impreſſas, quas ſemper ubi nullum impedimentum præſto eſt, ordinarie tanquam è ſinu ad hominis, & animantium utilitatem depromit. Hoc tamen imprimis obſervandum, multas vires falſo aſſcribi gemmis quas nec habent, nec habere poſſunt.

Virtus occulta an ſit in lapidibus.

Effectum improprie dictum paulo ante à cauſſa non productiva effici diximus. Ut vero ille in realem, & intentionalem dividitur, ita & cauſa, quia quot genera effectuum, tot cauſarum. Cauſa itaque non productiva alia realis, alia intentionalis. Realis multiplex eſt. Sed illa tantum huic tractatui convenit, qua res moventur loco; quæ vel in animalibus eſt, & animalis vocatur, vel in cæteris rebus omnibus, ac naturalis vocatur, & ad locum unum aſtringitur, ſequiturque naturæ determinationem, tanquam principium movens, cum è contra animalis ad locum certum non aſtringatur, & ſequatur cognitionem, tanquam movendi principium. Propterea quæcumque res naturales naturaliter impelluntur in varias partes indeterminate, non poſſunt citra vim extrinſecam impellentis moveri. Quæ ſi aperta non eſt habet motorem ſpiritualem,

Cauſarum diſtinctio.

tualem, & ocultum Deum, vel diabolum. Propterea motus quo annulus Turcoidem habens, & ex filo perpendiculari pendens horas ad vitri latera pulsus indicat: si propter tenentis manum (quod puto) non fiat, dæmonis opera perficitur.

De causa non productiva intentionali, eiusque effectu, qui nihil aliud est, quam res, qua ratione est obiectum repræsentantis, vel cognoscentis; ita ut ratio formalis eius in hoc posita sit, ut obiiciatur cognoscenti, nihil dicemus; quia gemmæ cum animantia non sint, & cognitionem nullam habeant, huiusmodi effectus efficere non possunt.

Conclusio. Ex præscriptis itaque colligi facile potest gemmas, & lapides dum naturales tantum, ut ante ostendi, suorum effectuum causæ sint, ac effectus ob id necessario etiam tantum naturales sint; eosdem semper esse reales, nunquam intentionales. Deinde plerumque esse materiales, raro spirituales, & tum tantum cum per medium aliquod efficiuntur, quod verius causa, quam gemma ipsa statui potest. Exempli causa, si Corneolus, Iaspis, aut Hæmatites ab eo qui continuum sanguinis profluvium passus fuerit, & propterea pusillanimus, & debilis redditus sit gestetur, & sanguis sistatur: potest propter sanguinis retentionem, cor ita corroborari, ac temperies viri restitui, ut loco pusillanimitatis, magnanimitatem acquirat, virtutem immaterialem: sed quæ à materia tamen, videlicet sanguine, dependeat, ut omnis animi habitus, & intelligendi actus. Sed, ut dixi, impropriè huiusmodi effectus, qui propiorem habent aliam causam, nempe copiam sanguinis, & spirituum, à gemmis effici dicuntur. Sapientiam vero, eloquentiam, prudentiam, comitatem, memoriam, aliasque virtutes,

tutes, & intellectus habitus à gemmis effici, & produci, ut hactenus creditum fuit, longe est absurdius. Cum hæ neque ab humoribus, neque spiritibus, ut ita, pusillanimitas, verecundia, & timor proveniant: Sed à rationalis animæ parte, rerumque usu, & consuetudine, quæ habitum induxit. Res vero externas, quæ neque à corpore, neque ab anima ortus sui initium habent, ut divitiæ, principum favor, paupertas, fortuna in peregrinatione, immunitas à periculis, & similia in hominis corpus transferre gemmas, tanquam veræ harum causæ sint efficientes, mirum est quomodo hominibus persuaderi potuerit. Præsertim cum res materiales non sint, & opinione potius res, quam re vera. Divitiæ enim fortuna, paupertas, favor, licet res sibi habeant subiectas, circa quas ita dicuntur: nihil tamen aliud sunt, quam relata, quæ ratione alterius, quid videntur esse. Divitiæ sane ratione paupertatis tales dicuntur ut fortuna ratione infortunii talis dicitur. Dixi ante primam conditionem causæ naturalis esse, ut subiectum sit præsens, quod effectum suscipiat. Hic certe nullum est, cum divitiæ, & fortuna, ut relata omnia nihil sint: nisi forte ex homine aurum, aut pecuniam gignat gemma, quod tamen nemo asseret. Sed si gigneret, neque sic divitias produceret, cum aurum à divitiis distinguatur. Si animum hominis regere dicas gemmam, ut is studiose divitias quærat, & comparet, iam per subiectum voluntarium causam naturalem agere statues, & sic per medium, quod potest impedire effectum, idque absurde: quia sic à voluntate, non à gemma, dependebit effectus, falso ergo si fiat effectus gemmæ tribuatur. Sed præter prædicta mirum est, quod aliqui scribant gemmis Deum reddi gestantibus propitium, ac iisdem dæmones fugari. Id si

Intellectus habitus à gemmis non fiunt.

Quæ homini extrinsecus accidunt à gemmis non fiunt.

verum esset, non ille Deus, qui est, esset: sed gemma, quæ in illum ageret, eiusque voluntatem flecteret. Sed quonam devenit humana stultitia, quæ corpus inanime in Deum liberrimum, ac nullius potestati subiectum, imperium habere, & in eum quid efficere, qui omnium rerum causa est credit? Quonam etiam humana nequitia, quæ sæpe contra conscientiam, propter avaritiam, gemmis divinas asscribit facultates, ut immenso pretio divendi possint? Divitias, sanitatem, Deique, & Principum favorem, quia nemo est, qui non exoptet, propterea non mirum ab imperitissimis facile credi gemmis huiusmodi admirabiles virtutes inesse, easque tanquam felicitatis authores coli, ac caro pretio coëmi. Sed hæc præstare, & efficere non posse gemmas peritiores, & vel parum docti, ac naturali iudicio præditi, facile intelligere possunt. Nullus itaque effectus naturalis, qui connexionem cum sua causa non habet ab illa effici potest. Ex prædictis etiam regulis facile colligi potest gemmas gestatas causas productivas nunquam esse posse, id est, nunquam effectum producere posse, qui ens sit, quod ante non fuerat, nisi subiectum attingant, & aliud afficiens accedat, ut illæ potius materialis causæ rationem obtineant. Ut dum ex Calcedonio, & ferro excitatur ignis: Hic enim motus, sive voluntarius, sive casu adhibitus ex Calcedonio, & ferro tanquam materiis producit ignem, quem gemma quiescens nunquam produceret, & multo minus si subiectum non attingeret, ex quo effectus esset producendus. Non solum quia gemmæ formaliter, vel virtute nullum effectum proprie in se continent, sed quia etiamsi continerent, tanquam res quiescentes, & mortuæ, in subiectum distans, & quod non attingunt, nihil efficere possunt, ut docet secunda

An Deum reddant gemmæ propitium.

cunda conditio. Quicquid itaque efficiunt gemmæ, tanquam causæ non productivæ id faciunt, ac effectus tantum improprie dictos producunt. Si intus sumantur ab homine, materiales causæ redduntur suorum effectuum, & causa efficiens fit calor nativus. Gemmas vero à causis agentibus, quæ reales non sunt aliquid pati posse, ut Smaragdum ab actu adulterii, & Turcoidem à casu, non quatenus concutitur, sed quatenus nocere casus potuit gestanti, disrumpi; plus quam absurdum est. Fortassis à nimia calefactione quæ coitu excitatur excalefacta gemma, subitoque hyemali tempore frigori exposita rumpi posset. Sed hoc propter adulterium non fit. Turcois quia mollis, propter annuli concussionem à casu rumpi posset. Quod si huiusmodi effectus à prædictis gemmis fieri videantur, vel propter allatas causas, vel propter occultam efficientem fiunt. Sed putantur gemmæ propter figuras certis temporibus illis insculptas, situm, aut propter hominis gestantis imaginationem, & sympathiam mira sæpe efficere. De his etiam ne quid desit dicendum.

Gemmæ quo modo quid efficiant.

An figuræ gemmarum operentur.

Quod ad figuram attinet, illa est terminus quantitatis finitæ secundum superficiem externam, & dividi potest multipliciter. Primo ratione dimensionis, secundum quam alia plana, alia incisa. Secundo ratione materiæ cum alia ex Iaspide, alia ex Corallo sit, &c. Tertio ratione temporis quo fit. Quarto ratione significationis. Quinto ratione similitudinis. Sexto ratione qua figura est. Ratione dimensionis, facultas nulla agendi in figura est, quia quantitas, neque ut quantitas est vim agendi habet, alias omne quantum haberet, neque ratione specierum, in quas quantitas per se dividitur, sic enim futurum esset, ut agendi virtus essentialiter de speciebus

Figura multiplex.

ciebus quantitatis diceretur, quod vel hinc falſum eſſe dignoſcitur, quod nullius prædicamenti differentiæ eſſentiales, quibus contrahitur, de ſpeciebus alterius poſſint eſſentialiter prædicari.

Ratione materiæ figura vim immutandi per accidens conſequitur, eam ſcilicet, quam materia ipſa habet, quia cum materia figura idem eſt, & abſurde illi aſcribitur effectus, qui ab illa non ut figura, ſed quia à tali materia facta eſt, provenit.

Ratione temporis quo conflata eſt vim habere non poteſt, cum tempus ens reale non ſit proprie, ac non ens, ens producere non poſſit. Quod ſi tempus adhibeatur propter certum cœli aſpectum, qui concurrit ad deſtinatum temporis punctum; quaſi ille vim ſuam impertiret gemmæ; incertum quid, & hactenus nulla demonſtratione oſtenſum, neque experientia approbatum creditur. Aſpectus enim & cœleſtia ſi quid agant in materias, non propter figuram, quæ artificialis eſt, & à natura non agnoſcitur: Sed propter materiæ eſſentiam, ſuas illi vires imprimunt, idque ſemper; cum figurata, vel non figurata æque apta ſit, ad vires, quas cœleſtia corpora illis infundere poſſunt, ſuſcipiendas.

Ratione ſignificationis figura vim aliquam efficiendi habet, ſed illa intentionalis eſt, neque gemmæ, aut materiæ aſſcribenda eſt. Agit autem figura dum obiecta intellectui, movere poteſt voluntatem, & appetitum, & ratione huius facultatem motricem ad movendum impellere lege quadam ſubordinationis, qua facultates hæ inter ſe nectuntur. Hoc modo figura laſciva, luxuriam excitare poteſt.

Ratione ſimilitudinis figura etiam agere poteſt, quatenus movet appetitum, & voluntatem, propter id quod intellectui repræſentat. Sed hac ratione gemma, vel materia, ex qua conſtat figura, non eſt

est causa effectus, neque aliquid ad effectum facit, quia similitudo, quæ movet sensum animalis, idem in quavis materia facere potest.

Figura autem sola, absque aliis circumstantiis considerata, quatenus figura est, nihil prorsus efficere potest. Quia figuræ non inest perfectio effectus formaliter, vel virtute. Deinde figura per se solo motu locali perficitur, qui philosophorum sententia, producendi virtutem nullam habet. Deinde nunquam experientia visum fuit, motum aliquem non posse alteri asscribi quam figuræ, proinde potentiam movendi nullam habere figuram, certissimum videtur. Præterea figura, sive sit Geometrica ut circulus, vel triangulus, sive character alicui planetæ, aut spiritui dicatus, sive actum aliquem humanum referat, aut figuram alicuius substantiæ, duntaxat qualitas quædam ipsius quantitatis est, ac nunquam actionis principium, neque conprincipium in motu locali, qui per alterationem fit, esse potest.

Situs an operetur in gemmis.

Quod ad situm attinet gemmarum, sive illæ in auro, argento, aut alia materia includantur, sive ad certas plagas mundi accommodentur, nihil situs iuvare ad gemmæ vires augendas potest naturaliter; quia proprie situs ens reale non est, & tantum ratione alterius, aliquid esse videtur, ut relata omnia. Si materia cui imponitur gemma aliquid efficere naturaliter potest, vim gemmæ naturalem augere potest. Sed tum situs quoad situs nihil operatur.

An gemmæ propter imaginationem gestantis agant.

Quod ad imaginationem attinet, multi putant, & credunt gemmas vires per se solas non habere: Sed si effectus aliqui ab illis fieri videantur, ab imaginatione gestantis effici. Sed notandum imaginationem, ut imaginatio est formaliter immediatam

vim,

vim, ſive movendi, ſive producendi habere nullam aliam, quam eſt actus imaginationis. Quia cauſa debet virtute, aut formaliter perfectionem affectus continere. Imaginatio autem perfectionem obiecti repræſentatiue tantum imitatur. Deinde imaginatio ut talis eſt, id eſt, qua ratione ſubſtantiis corporeis, & mutationi obnoxiis convenit, nec movendi, nec producendi virtute immediata eſt prædita. Quia ipſa remota, & aliis poſitis, non propterea impeditur effectus. Nam vis eorum effectuum, qui imaginationi tribuuntur, reſidet in qualitatibus complexionalibus, quæ imaginationi ſubordinantur. Quia effectus quicunque imaginationi vere tribui poſſunt, vel complexionales ſunt, vel complexionem veluti diſpoſitionem quandam ſequuntur.

Imaginatio illa, quam vehemens appetitus ſequitur, vim habet producendi, & movendi mediatam, ſubordinatione quadam ſpirituum, & humorum, ex quibus corpus conflatur, facultatis item motricis, quæ animali eſt ingenita. Non poteſt tamen illa excedere vires ſpirituum, humorum, & virtutis motricis. Interdum, ſed admodum raro poteſt accedere virtus aliqua occulta, cuius applicatio, imaginationi eſt ſubiecta. Ut itaque imaginatio proprium corpus non niſi dictis modis alterare poteſt, ita neque alienum, quod non alterat, niſi qua ratione ſpiritus animales, aliqua qualitate imbutos, aut infectos, fumoſve venenoſos à corpore pellit in corpus alterius. Nam virtus mediata imaginationis, maior eſſe non poteſt, quam quæ eſt ſpirituum, & humorum, & virtutis motivæ, quæ ab anima regitur. Si itaque gemma beneficio imaginationis, aut adiuvante imaginatione effectum putatur produxiſſe, qui dictis modis fieri ab imaginatione non poteſt,

Imaginatio an agat in corpus alterius.

test, credendum eum cacodæmonis ope fuisse productum. Sed putant aliqui gemmas, aut figuras, vel characteres illis insculptos, sympathiam habere cum rebus nonnullis inferioribus, vel superioribus, astris nempe, vel aspectibus, atque hac ratione mira interdum, & quæ præter rationem videntur, efficere. Sympathiam istam contingere existimant propter similitudinem, quam habent inferiores figuræ, & characteres naturales, vel artificiales cum superioribus, & cœlestibus. Sed falluntur: quia cœlestia corpora, neque figuras, neque characteres habent, neque etiam similitudinem aliquam cum figuris, aut characteribus inferioribus, sive illæ naturaliter casu, aut artificio rebus insint. Nam etsi leonis, anguis, ursæ, cancri, piscium, capricorni, aut alterius rei figura, in cœlo ab Astronomis statuatur, non id fit, quod revera ibi huiusmodi animalium aliqua figura, aut similitudo sit: sed tantum quia illis placuit, astris tale nomen docendi causa tribuere. Quod ursæ sidus demonstrat, id enim aliquibus currus nominatur: An autem similitudinem habeat currus cum ursa iudicent prudentes. Fictitiæ res sunt figuræ cœlestes, & nulla entia realia, ac propterea nihil agere, aut cum rebus inferioribus convenientiam nullam habere possunt. Quia tamen harum opinionum autores inferiores figuras, seu characteres sympathiam cum corporibus cœlestibus aut earum fictitiis figuris habere, ac ita propter similitudinem, & convenientiam, ut dixi, admirabiles vires ab astris accipere, easque deinde circa obiecta idonea exercere existimant. Explicandum est quidnam sympathia, cui tanquam causæ multi multa tribuunt, sit.

Gemmæ an sympathiã habeant.

Sympathia, & eius contrarium antipathia, non aliud significant, quam rerum naturalium vires, pro-

Sympathia quid.

propriasque affectiones cum tali respectu, ut comparando unius perfectionem cum alterius, intelligantur, aut repugnare, aut consentire inter se.

Perfectio rerum duplex, altera essentialis, accidentalis altera. Hæc rursus quadruplex. Una est potentia rei naturalis, altera operatio, tertia modus certus se habendi ex natura rei debitus, ut situs est, quarta effectus qui rei extra ipsum, in supposito distincto debetur. Ut perfectio dividitur ita sympathia, & antipathia rerum. Essentialis ex accidentali tanquam à signo colligitur, nec ad propositum facit, itaque de accidentali tantum agendum.

Sympathia. Sympathia itaque (ut illam describamus) est consensio rerum secundum accidentia propria, operationes, & effectus, qua sibi mutuo suppetias ferunt ad perfectiones debitas obtinendas. *Antipathia.* Antipathia vero est repugnantia inter affectiones proprias, operationes, & effectus rerum, talis, qua sibi mutuo impedimento sunt ad debitas perfectiones accidentales consequendas. Sic inter ignem, & aquam est antipathia, inter ignem, & aërem sympathia. Putare autem inter res naturales talem esse sympathiam, ut opportune applicatæ possint effectus supranaturales efficere, aut opinari sidera cum homine, aut figuris ab eo factis sympathiam habere, absurdum est. Quia si vim aliquam in rebus efficiendis obtineant sympathia, aut antipathia ea ad causam aliquam debet revocari; & cum non possit reduci in materiam, aut formam; quippe antipathia, & sympathia rerum non concurrunt ad efficiendas res constituendo, & explendo ipsas sicut partes, nec etiam ad finem, cum finis causa tantum sit intentionalis: Sequitur cum causæ tantum quatuor sint, vim quam antipathia, & sympathia habent in effe-

ctione

ctione rerum, ad efficientem causam pertinere. Sed quia ex definitione sympathiæ, & antipathiæ, colligitur duo contineri nomine utriusque, nimirum perfectiones rerum naturales : deinde respectum quendam secundum quem inter se repugnant, & conveniunt : ratione huius respectus nullam vim agendi participant. Quia relatio, sive realis, sive rationis, quatenus relatio est, agendi vi caret. Quod si sympathia, vel antipathia pro fundamento huius respectus accipiantur, possunt esse conditio necessario requisita, ut res in se mutuo agant. Sed ita non sunt causæ: ac proinde falsum est ex astris posse communicari virtutem gemmis, vel lapidibus ut effectus pariant contra communem naturæ ordinem, & quorum ratio verisimilis nulla à prudentibus dari potest. Cœlum, & astra tanquam causæ communes, & universales regunt quidem ista inferiora, ac vires per radios, & calorem rebus immittunt : sed effectus qui inde proveniunt, semper inde proveniunt, nec propter figuram, aut characterem promoventur, aut impediuntur. Qui autem inde proveniunt, facile experientia deprehenduntur, nec contra naturam, aut rationem esse deprehenduntur, etiamsi ratio fortassis intelligi non possit. Sic cœli plaga septentrionalis ferrum Magnete tactum, & in æquilibrio positum ad se respicere cogit semper, etiamsi ratio cur id fiat ignota, aut inventu difficillima sit, facile quidem perspicitur, inter cœli plagam, & Magnetem sympathiam esse, ac propter sympathiam motum fieri, verum causa cur fiat ignoratur.

Hactenus satis tum hoc, tum præcedenti capite me ostendisse arbitror, quinam effectus à gemmis, vel lapidibus fieri possint, & qui non possint. De-

prehenduntur ſane omnes illi effectus, qui à materia, forma, vel accidentibus rerum corporearum fieri poſſunt, etiam à gemmis, vel lapidibus fieri poſſe, quales ſunt calefacere, humectare, ſiccare, refrigerare, attenuare, incraſſare, emollire, indurare, exedere, obſtruere, & qui ex illis proveniunt. Ac præterea etiam omnes illi, qui à rebus inanimatis fieri poſſunt, licet ratio quomodo fiant, ignoretur, præſertim ſi experientia approbentur. Id eſt, ſemper fiant, & nulla alia res præſens ſit, in quam cauſa effectus coniici poſſit, & deinde contra naturam non ſit, effectum à gemma, vel lapide fieri. Nunc ſingularum gemmarum, & lapidum Hiſtoriæ deſcribendæ ſunt.

DE LAPIDIBUS, AC GEMMIS IN SPECIE,

LIBER SECVNDVS.

CAP. I.

De Adamante.

DAMAS *a* Græce ἀδάμας, Germanice *ein demuth, demant, diamant*, Gallice *vn diamant*, Italice *uno diamante*, Arabice & Mauritanice *almas*, Indice, ubi invenitur, *Iraa*, & à nonnullis *naifes* vocatur.

Adamas omnium gemmarum eſt duriſſimus, abſque colore, aquæ pellucidæ inſtar diaphanus. Nam ſi aliquid albedinis, flavedinis, aut nigredinis habeat, vitio id illi eſt, ac multum valori ipſius propterea decedit.

Proprium Adamanti.

Proprium Adamanti legitimo, id eſt, quod tincturam ad ſe rapiat, ſibique ita applicet, & uniat, ut micantes, nitenteſque, ac vividos ſuos radios procul iaciat. Hæc nulla alteri gemmæ, ita applicari ut micet, ac niteat, veri Adamantis inſtar poteſt. Propterea Gemmarii hac nota, verum à ſpurio, aliiſque gemmis diſtinguere ſolent. Tinctura autem hæc fit maſtice mundato, cui exiguum eboris in atrum pollinem exuſti adiicitur, ut nigreſcat. Maſtix deinde calefieri parum, quemadmodum & Adamas debet,

idque ut impoſitus, ac ſuprapoſitus maſtici, ſtatim illi unione vera uniatur, ac vivos undique radios à ſe iaciat. Hanc unionem reſpuunt aliæ omnes gemmæ diaphanæ: impoſitæ enim huic tincturæ, vel in ſuperficie gemmæ, vel tincturæ terminatur viſus: ita ut ſuperficiei partes nonnullæ cognoſcantur, ac viſus radii ab obiecto, ut in Adamante non reflectantur, aut ſi reflectantur per nebulam (quam ſuperficies lapilli promit) id fieri videatur. Has notas dignoſcendi verum Adamantem ab alia gemma, ut eludant, & tegant falſarii, ex frumenti grano ferro candenti oleum exprimunt, quod vel fuligine picis, vel eboris uſti atro pulvere tingunt, ac Pſeudoadamanti ſubſternunt. Deinde lapillum, aut gemmam ſupra ita accommodant, ut ſpatium aliquod inter Adamantem, & tincturam aëre vacuum ſit. Ita enim diaphanum partim ex lapide, partim ex aëre conſtans, ſatiſque ſpatioſum, ne facile viſus in tincturæ ſuperficie terminetur, ac viſus radii ab atro, & non ſplendenti tinctura ſiſtantur, & hæreant, efficit. Hoc modo alia gemma veri Adamantis ſpeciem ita reddit, ut ſæpe fallantur peritiſſimi gemmarii. Nonnulli nigri holoſerici particulam eodem modo ſubſternunt. Alii ſpeculum ita exacte ſubiiciunt, ut Pſeudoadamas micet, niteat, ac vivat veri inſtar, neque commode niſi è ciſti exemptus, aut lima examinatus, ſe prodat, & dignoſcatur. Cur vero legittimus Adamas ſolus tincturam illam recipiat, aliæ gemmæ non, difficile eſt ſcire. Exiſtimo mutuum illum, & amicum complexum propter ſimilitudinem aliquam, quam habent in materia, & qualitatibus (hoc eſt tota utriuſque natura) fieri. Natura enim natura gaudet, & ſimilia ſimilibus delectantur, & conſervantur. Quæcumque enim ſimilem materiam obtinent facile ſeſe

Adamantis fraus.

Cur verus Adamas tincturam recipiat.

mutuo

mutuo complectuntur, & commiſcentur. Ob id aquea aquoſis, oleoſa oleoſis, & mercurialia mercurialibus, & ſulphurea ſulphuratis (ut chymice loquar) miſcentur. Quæ diſſimilem habent materiam non coniunguntur; ita aqua cum oleo commiſceri non poteſt, licet humidum ſit, quia calidum eſt, & igneæ naturæ. Gummi ceraſorum aquæ miſceri, ac in ea diſſolvi poteſt, quod aqueæ ſit naturæ. Gummi maſticis nequaquam, quia igneæ eſt naturæ, oleo ob id facile iungitur, à quo etiam diſſolvitur, ut omnia alia quæcunque igneæ ſunt naturæ, & facile in flammam redigi poſſunt. Quod itaque maſtix, quæ igneæ naturæ eſt, Adamanti facile iungi poſſit. Signum eſt id propter materiæ ſimilitudinem fieri, ac Adamantis materiam igneam, & ſulphuream eſſe, atque ipſius humidum intrinſecum, & primogenium cuius beneficio coagulatus eſt, plane fuiſſe oleoſum, & igneum, aliarum vero gemmarum aqueum. Hanc meam ſententiam *b* Monardes approbare videtur: dum refert Adamantem in calidiſſimis tantum regionibus, (ut ſub tropico cancri) reperiri; ubi nempe exhalationes calidæ, ſiccæ, igneæ, & ſulphureæ ſunt, ac in illis locis Cryſtallos nuſpiam inveniri: ſed tantum in frigidis regionibus, quia frigida, & aquea materia ad ſui generationem indigent, qua India caret. Deinde quod calefactus ut Succinum (quod igneum eſt) feſtucas trahat. Non mirum itaque ſi pinguis, oleoſa, & ignea maſticis ſubſtantia illi abſque viſus termino adiungi, & applicari, aliis vero gemmis non poſſit. Qui hac à me data ratione contentus non eſt, meliorem adferat: interim ſciat rerum οὐσίαν, & ſimilitudinem ut plurimum ignotam eſſe, quemadmodum ferri, & Magnetis. Gemmæ quæ ſolent Adamantem ementiri, ſunt Saphirus, Amethiſtus orien-

Æmulatio Adamantis aliis gemmis.

orientalis, Topaſius, Chryſolitus, ac omnes quæ duritiem habent, perſpicuæ ſunt, & quibus color auferri poteſt. Colores enim igne auferri debent. Id ſolent artifices calce viva, vel chalibis limatura perficere. In illam enim gemmam ſepeliunt, ac tigillo impoſitam igne carbonum obruunt, ut lente calefiat lapis, ac aucto calore evaneſcat illius color. Id dum perfectum arbitrantur paulatim ignem extingui ſinunt, donec ne tepidus quidem calor amplius appareat. Tum è tigillo gemmam capiunt, quæ ſi perſpicua diaphana, & abſque omni colore ſit, recte negotium peractum eſt. Si colorem non omnem amiſerit, repetunt opus paulatim ut prius, id enim neceſſarium eſt. Nam ſi velociter incaleſceret gemma, vel calefacta ſubito frigido aëri committeretur, in rimas fatiſceret, vel diffringeretur. Præ cæteris gemmis huic operi imprimis inſervit Amethiſtus orientalis, & Saphirus (niſi quod albicet) ac Topaſius orientalis; cæteræ quo duriores eo aptiores. Topaſium quia durior Amethiſto, aliis præferrem. Vidi 7. Ceratiorum pondere 300. thaleris æſtimatum, qui à vero Adamante diſcerni vix poterat.

a *Adamas teſte Georgio Agricola lib.* VI. *de Natura Foſſilium cap.* IX. *Ita dictus, quod non poſſit domari nec ferro, nec igne: ſumptum nomen ab ἀ privativa particula, & δαμάζω, quod domo, & ſupero ſignificat. Duritiei cauſam, tam in Adamante, quam in reliquis lapidibus, nativam ſiccitatem Philoſophi prodiderunt. Serapio lib. Aggreg. cap.* 391. *ſcribit Adamantem eſſe frigidum, & ſiccum in quarto gradu, aitque has duas naturas raro aggregari in aliquo lapide. Quæ durities efficit, ut is maximum in rebus humanis, non ſolum inter gemmas pretium habeat.*

habeat. Huius duritiei quoque rationem egregie tradit Auctor lib. I. huius libri cap. XVI. Illud præcipuum Adamanti, quod eius ramenta etiam sunt pretiosa: nam scrupulus unus sex aureis venditur Coronatis, Cardano lib. VII. de subtilitate id asserente. Noster vero author scrupulum scobis, decem thaleris vendi solere asserit cap. 6. huius libri.

b *Auctor hic deceptus est, existimans Nicolai Monardis locum esse, cum sit Garciæ ab Horto lib. I. Aromatum, & simplicium historia cap. 47. ut ibi videre est.*

CAP. II.

De Adamantum generibus.

PLinius *a* sex ponit Adamantum genera. Indicum non in auro, sed quadam Crystalli cognatione nascentem, laterumque sexangulo lævore turbinatum in mucronem ad nucis avellanæ interdum magnitudinem. Arabicum ei similem, sed minorem, & in auro nascentem, utrumque narrat incudem, & malleum ita ferre, ut ferrum, incudesque dissiliant, ipsis illæsis. Tertium Cenchron milii magnitudine. Quartum Macedonicum in Philippico auro repertum, cucumis semini parem. Quintum Cyprium, vergentem in aëreum colorem, in medicina efficacissimum. Sextum Sideritidem appellat ferrei splendoris, pondere ante cæteros, sed natura dissimilem, quem ut & Cyprium ictibus frangi, alioque Adamante perforari posse, degeneremque esse, ac tantum nominis authoritatem habere asserit. Hæc genera à Plinio tradita hodie ignota sunt, cum tantum unum genus Adamantis habeatur: id videlicet quod tincturam recipit: nisi quis velit ratione loci natalis, colorisue, cum alii al-

bicent, alii pallescant, alii nigrescant, diversa genera constituere, vel Pseudoadamantes, ad Adamantum genera referre, qui à loco natali plerumque nomen habent. Tales sunt, Bohemici, Arnhemii, Anglici, Hungarici, Clabbequii, & qui sunt alii; nam passim inveniuntur. Inter hos, duas differentias notatu dignissimas, animadverti. Nonnulli enim hexagoni, nonnulli globosi nascuntur, duritie multum differentes. Qui enim angulis excrescunt molliores, & vix Crystallo nobiliores sunt, ut Hungarici. Qui vero globosi, aut rotundi silicum instar proveniunt longe duriores sunt, ac orientalium splendorem, & nitorem non inepte mentiuntur. Sed tincturam non recipiunt, ut proinde pro veris haberi nullo modo possint, ac nominis authoritate indigni videantur. Ad hos Cyprii, & Macedonici referri debent. Veri siquidem in illis regionibus non reperiuntur. Orientales à locis ubi inveniuntur, distinguuntur. Alii enim de rupe veteri, alii de rupe nova nominantur, neque duritie, neque colore, omnes conveniunt, omnes tamen tincturam recipiunt, quod illis proprium est, nulli aliæ gemmæ conveniens. Quo duriores, eo meliores, magisque nitent, nisi perspicuitati aliquid desit.

Pseudoadamantes.

Hungarici.

a *Libro 37. Naturalis historiæ cap. 4. ex Iacobi Dalechampii editione (quam continuo in hisce notis sequor) littera b.*

Cap. III.

Loci natales, magnitudo, & quomodo nascantur.

IN Bisnager orientalis Indiæ provincia duæ, vel tres rupes sunt, quæ Adamantes ferunt, qui interdum

dum ſuperant pondus 37. Ceratiorum, ſed qui Regi cedunt. In Decan Indiæ provincia alia rupes eſt, non procul à ditione Imadixa, ac alia in dominio cuiuſdam reguli, in qua præſtantiſſimi inveniuntur, ſed minores cæteris, qui vulgo de rupe veteri vocantur, & venum portantur in urbem Liſpor, regionis Decan, iſti Naifes ab indigenis vocantur, & in magno ſunt pretio, ac uti naſcuntur, ita geſtari, arte impoliti, ſed natura politi ſatis, ſolent. Alia eſt rupes ad fretum Tanian in Malacca, quæ etiam profert Adamantes, qui de rupe veteri vocantur. Hi exigui quidem, ſed laudati, cæteriſque ponderoſiores ſunt. Inveniuntur in Biſnager Adamantes pendentes 140. ceratia, qualem ſe Monardes vidiſſe ſcribit. A fide dignis narrat etiam ſe audiviſſe extare unum qui 250. ceratia ponderet, eumque eſſe exigui ovi gallinacei magnitudine. Grandes in infima rupis, aut fodinæ parte, minores in ſuperiore naſcuntur. Exhauſta fodinæ ſuperiori parte, poſt biennium ibidem novi enati, & perfecti (quod mirum eſt) deprehenduntur. Cryſtallo nunquam innaſcuntur ut Plinius exiſtimavit. Prodit Rueus Adamantem unum alium gignere, ac Dominam Heverenſem è Luxemburgorum illuſtri genere oriundam, duos habere hæreditarios Adamantes, qui alios crebro producant, ut eos quicumque ſtatis temporibus intuetur σύγγενῆ, id eſt, congenerem ſibi prolem eniti palam iudicet. Id ſi verum ſit, non minimum eſt naturæ miraculum, ac Adamanti ſeminarium Adamantinum, & facultatem Adamantificam ineſſe, accedente aëre, & vapore, ſeu halitu extrinſeco (omni aëri inſito) pro materia apta ſtatui debet.

Magnitudo Adamantum.

Adamas alium gignit.

Cap. IV.

Adamantis proprietates, qualitates, & facultates.

ADamas ignis iniurias ita perfert, ut etiamsi per aliquot dies illi immoretur, nullum non solum noxam contrahat, sed potius nitidior, & præstantior inde eximatur. Quinimo ignis ope, certaque aqua mercuriali ex stibio distillata, ita auferri nativæ maculæ, nubes, & colores, qui illum viliorem efficiunt, possunt; ut nitidus, purusque inde prodeat, ac valore priorem statum longe superet. Huiusmodi aquam mihi communicavit nobilis, & humanissimus vir Ioannes Macinius Electoris Coloniensis consiliarius, artis spagiricæ peritissimus, amicusque meus ab ineunte ætate singularis, similem facultate aquam etiam invenit, & habet Invictissimus, & Augustus Rom. Imper. Rudolphus secundus Dominus meus clementiss. Vidi enim Adamantem vix 6. millibus emptum, qui ab ipso emendatus 12. vendi potuit. Sed hoc arcanum non cuivis innotescere debet.

Ratio emẽdandi Adamantes.

Malleum, & incudem innoxie Adamantem ferre tradit. *a* Plinius, verum id experienti falsum deprehenditur: cum nullus hoc seculo inventus sit, qui mallei ictu in partes non dissiliat, ac in pollinem redigi possit. Fama etiam est hircino calido sanguine, præsertim si hircus iis herbis, quæ calculos dissolvere perhibentur, nutritus fuerit, Adamantem emollescere, ac in scobem ferreo pistillo comminui: verum absque sanguine id omni Adamanti contingit, ut ante scriptum est. Magneti etiam vires adimere Adamantem quo minus ferrum trahere possit, ut hactenus creditum fuit, falsum multorum experientia deprehenditur; nisi varia Magnetis,

Malleum non perfert Adamas.

Adamas Magnetis vires non tollit.

tis, & Adamantis genera experientes fefellerint.
Nam Adamas, perhibetur vere ut Magnes, ſepten-
trionem oſtendere, & ferrum ea facultate imbuere.
Id ſi verum, abiget adverſam Magnetis faciem, ut
in cap. de Magnete poſtmodum explicabo. Sed ve-
reor ne ferro omni ea facultas inſit, & falſo Ada-
manti aſſcribatur. Plumbum etiam, ut hactenus
creditum eſt, Adamantis aciem non obtundit. Id
verum à *b* Monarde de Adamante ſtatuitur, quod
ſi alteri diu affricetur, illi ſatis firmiter adhæreat, ac
ſi calefiat (ut ſuccinum paleas attrahat, quod ſi-
gnum eſt, ut antea oſtenſum eſt, igneæ, ſulphureæ-
que eſſe naturæ.

Adamas plagas oſtendit.

Plumbum Adamantis aciem non obtundit.

Paleas trahit.

Scribunt præterea authores Adamantem capiti
mulieris, ipſa inſcia ſuppoſitum, ſi fidelis ſit mari-
to, efficere ut dormiens in ipſius amplexus ruat, ſin
adultera, eoſdem averſetur. Sed experientia, & ra-
tio iſta Adamanti non vere tribui, demonſtrant.
Nam ſive cum marito, ſive cum alio Venerem exer-
ceat uxor, eundem actum naturalem, & ad generis
humani converſationẽ neceſſarium exercet. Hunc,
ut natura vitioſum non agnoſcit, ita nec Adamas,
qui ſi vitium, vel peccatum commiſſum fuiſſe co-
gnoſcere, vel oſtendere deberet; tantum naturali,
& ingenita ſua facultate id præſtare poſſet. Sed ſi
natura non poteſt, nec ille poterit. Ignorat autem
natura adulterium, quia matrimonium, & pacta
mutua coniugum non à natura, ſed à lege, homi-
numque voluntate, quæ adulterium pro vitio, &
peccato conſtituit, proficiſcuntur, quam ſenſu or-
batus Adamas ſcire non poteſt. Ante Moyſen dum
naturæ lex ſola vigeret, adulteria nulla erant, & ta-
men vario concubitu vivere licebat. Si ne tunc qui-
dem homines pii, & prudentes vitium deprehen-
dere potuerunt; quomodo iam Adamas abſque
ſenſu

Fidelitatem an prodat.

ſenſu poterit? Valeant itaque nugæ, & aniles fabulæ, quas qui ſolide refutatas cupit legat caput 25. & 26. de gemmarum facultatibus. libro 1.

An Adamas ſit venenum.

Adamantis pulveri etiam aſſcribitur vis deleteria, tam exitioſa, ut nullis remediis extingui, aut emendari poſſit. Huius ſcobe, Theophraſtum Paracelſum chymicum ſublatum, ipſius diſcipuli, & iurati aſſerunt: fortaſſis ut ipſius impoſturam tegant. Nam cum ille vitam perennem, vel longævam medicamentis ſuis promiſiſſet, in flore tamen virili extinctus eſt. Aut itaque mentitus fuit ſe huiuſmodi pharmaca, quæ omnibus morbis mederentur, & vitam producerent, habere, aut ſi habuit, ratio danda fuit, cur iuvari decantatis medicamentis, inſtante morte, non potuerit. Commodior ſane fingi non potuit ea, quę ab Adamantis pulvere ſumitur, quem aiunt, non quia venenum eſt, ſed quia duritie inteſtina corrodit, interficere. Verum experientia, & ratio huic opinioni refragatur. Nam Monardes refert mancipia quædam plurimos Adamantes, ut furtum tegerent, devoraſſe, quos poſtea integros abſque iactura valetudinis, egeſſerunt, ſi maiores, qui acutos angulos habent, inteſtina non lædunt, difficilius pulvis, qui excrementis craſſioribus ita involvitur, ut vix inteſtina attingere poſſit, lædet. Pulveris exemplum adfert Monardes; mulierem videlicet quampiam marito antiqua dyſenteria laboranti, Adamantis ſcobem per multos dies propinaſſe, abſque aliquo detrimento. Sola itaque materiæ duritie, vel acumine præſertim in pulverem redactus interficere non poteſt. Si itaque venenum eſt, vel manifeſta, vel occulta qualitate eſſe debet. Manifeſta non, quia neque prima, neque ſecunda qualitas in illo vehemens aliqua deprehenditur, cum potius tanquam mortuum, & in

altera-

alterabile corpus omni manifesta qualitate videatur carere. Sed neque occulta qualitate hominem necare poterit, si enim necare debebit, aget in hominis corpus, agere autem nihil qualitate potest, nisi agendo patiatur. Sic arsenicum ut necet, primum à ventriculo humano dissolui, & alterari, deinde ipsi adhærere, ut in ipsum agat, debet. Id enim omnibus venenis commune est, ut ab humano corpore alterentur, ac ab eo earum vis venefica in actum, ut noceant, redigatur. Quæ alterari non possunt, etiam qualitate nocere non possunt, ut aurum, lapides, nuclei cerasorum, ossa & similia, ista enim ut sumpta sunt, ita integra eiiciuntur. Adamas autem quia ita solide compactus est, ut alterari ab igne non possit, ab humano corpore multo minus poterit. Nullas itaque à se qualitates, ut noceat, emittit, præsertim cum illæ absque instrumento, & spiritu aliquo non communicentur, qualis ab Adamante, ut separari ne igne quidem, ita nec humani corporis calore potest. Non habet itaque Adamas veneficam qualitatem, neque in pulverem redactus interficere valet, ut falso à Paracelsi discipulis hactenus iactatum fuit.

Ad venena, & multa alia.

Creditur Adamantē contra venena, pestem, fascinationes, incantamenta, insaniam, metus vanos, terrentia intersomnia, incubos, & succubos, dæmonumque nocumenta, & præstigia, præsentaneum esse amuletum, eaque omnia arcere, ac præsente veneno madere, ac constantiam, victoriam, animique fortitudinem efficere. c Proditur etiam iram comprimere, coniugumque amorem fovere, ob quam causam reconciliationis gemma vocatur. Singulares has, multoque plures, per hanc gemmam divinitus exerceri posse facultates, humano generi commodas, non est dubium. In Dei enim pote-

Reconciliationis gemma.

state

ſtate eſt vel bonos, vel malos ſpiritus certis corporibus addicere, vel alligare, ut aut nocere, aut prodeſſe homini poſſint. Boni ſi præſto ſint, illum qui Deo confidit, ac huiuſmodi inſtrumentis, & mediis iuvare poſſe, & velle firmiter credit, iuvant. Mali vero Deo non confidentem, Deo permittente, offendunt. Si quid itaque metaphyſicum huic gemmæ aſſcribitur, id non à ſuo temperamento, eſſentia, vel natura, ſed à ſupremi motoris lege, & ordine promanare putandum eſt. Huius præſcripto Adamas, quem ſummus Hebræorum pontifex geſtabat, dum morte Hebræi propter peccata puniendi eſſent, colorem aëreum in atrum mutabat. Dum gladio plecti debebant, ſanguineus apparebat, ac cum nihil criminis commiſſum eſſet, nitebat, & ſplendebat ſupra modum. Has facultates nemo gemmæ, ut naturales aſſcribet, ſed ſpiritibus tantum, quibus huiuſmodi facultates exercere à Deo commiſſum, vel permiſſum eſt. Fortaſſis etiam gemmarum, propter ſplendorum pulchritudinem, & dignitatem ſubſtantia apta eſt, ut bonorum ſpirituum ſtatio, aut receptaculum ſit: ſicut malorum Medicorum, Theologorumque ſententia loca fœtida, horrida, ſolitaria, & humores melancholici, in quibus dum ſedem ſpiritus mali fixerunt: efficiunt, ut obſeſſus peregrino, ſibique ignoto idiomate utatur, futura prædicet, multaque, alia ſupra naturam faciat. Ut per hos humores mali, cur per gemmas boni agere, & incredibiles facultates exercere Deo ſic ſtatuente, & volente non poſſunt?

Adamas Aaronis.

Pulchritudo gemmæ quid poſſit.

Dum itaque ſupernaturale quid à gemmis efficitur, id non gemmarum viribus, ſed ſpiritibus aſcribendum eſt. Hoc modo adulterium Adamas prodere, & hominem interficere, aliaque plura perficere, quorum prius facta eſt mentio contra omnem ratio-

Spiritus per gemmas metaphorice operantur.

rationem poſſet. Nonnulli arbitrantur ſupra in medium allatas, admirandaſque facultates ab Adamante tum demum depromi, dum illi certi characteres, aut figuræ accommodo conſpirante cœli aſpectu, inſculptæ ſunt. Exempli cauſa victoriam efficere, dum ea hora, qua aſpectus, qui victoriam ſignificat, Martis, vel Herculis hydram ſuperantis effigies illi inſculpitur. Fateor profecto huiuſmodi effectus ſupra naturam hac ratione interdum Deo permittente produci. Verum, ut ſupra monui, malorum ſpirituum beneficio id fit, qui in gemmæ corpuſculum vana hominis credulitate, ne dicam ethnica impietate pellecti, ſeſe inſinuant, illoque abutuntur; ut naturales gemmæ facultates tegant, obruant, ac ignotas homini reddant, & pro iis ſuas, falſaſque ſubſtituant, atque hac ratione paulatim hominem ad vana, & ſuperſtitioſa ducant, tandemque à vero Dei cultu avocent, ad ſuum trahant, ac in æternum perdant. Qui inſculpi ea, quæ bonos ſpiritus alliciant, vult, martyria Salvatoris, eiuſque vitæ actus, qui virtutes exemplo edoceant, inſculpi curet, ſæpeque pie contempletur. Haud dubie divina affulgente gratia, boniſque ſpiritibus auxiliantibus, facultates mirabiles (gemmæ, aut ſculpturæ nudæ non aſſcribendas, ſed Deo) percipiet.

Adamantis ſculptura.

Cur gemma interdum ſupranaturalia operentur.

Quæ gemmis inſculpi debeant.

a *Libro 37. Naturalis hiſtoriæ cap. 4. littera d.*

b *Auctor rurſus in errore (ut cap. 1. huius libri demonſtravi) verſatur, cum Garciæ ab Horto locus ſit.*

c *Pſellus in libello de lapidum virtutibus, quem primus Philippus Iacobus Mauſſaccus vulgavit, latine vertit, & emendavit, teſtatur Adamantem febres ſemitertianas ſuſpenſum, aut alligatum reſtinguere.*

CAP.

Cap. V.

Dignitas, & valor Adamantis.

DIgnitatem Adamantis auget tum *a* ſplendor, quo dum radios hinc inde iacit Iridem intrinſeco ſuperficierum reflexu imitatur, & refert, tum materia, quæ fere incorruptibilis eſt. Præcipue autem divina authoritas, quæ Pontificem hac gemma ornari, dum Sancta Sanctorum ingrederetur, voluit. Ponebatur autem ſupra pectus ſummi Sacerdotis, ubi ille talarem veſtem, & ſupra talarem humeralem induiſſet.

A Regibus olim tantum expetitus fuit, nunc à quovis fere petitur, & geſtatur. Nihil tamen propterea illius diſceſſit pretio, cum longe pluris, quam ante aliquot annos veneat, ac indies licet in copia haberi poſſit, ipſius pretium creſcat. Hoc enim tempore Adamas perpolitus, & abſque omni vitio, ſi granum piperis ponderet, decem florenis, aut quinque ducatis venditur. Interdum maiori, interdum minori pretio, prout multi ad mercatum portantur. Solent ad pondus vendi dum iuſtam craſſitiem habent, & ſine macula ſunt, ac perfectam à ſculptore formam habent. Hoc eſt dum in ſuperiore ſuperficie tabulam quadratam, altera parte longiorem habent, ac duas laterales tabulas ſuperiori æqualem: deinde tres inferiores etiam ſuperiori æqualem, ac laterales ita pendentes, ut anguli recti hypotenuſam conſtituant.

Plerunque qui minus quatuor ceratiis pendent, ſæpe variant pretium; qui plus, id quod à me hic ſtatuetur, ſemper ſervant, uſque ad 10. ceratia. Inde ſinguli ſequentes præcedentes, ut ceratio ſuperant, ita etiam hoc numero videlicet 1010. Nam 11.

Cera-

Ceratiorum Adamas valet 9590, ergo 12. Ceratiorum, valet priori numero addendo 1010, 10600. & ſic deinceps, in infinitum valor augeri poteſt. Nunquam tamen maiorem illo qui pendebat $187\frac{1}{2}$. Ceratia, cuius mentionem facit *b* Monardes, inventum fuiſſe puto.

Ut autem proportio pretii ſtatuatur, & inveniatur. Primo unius Adamantis perfecti, omnibuſque modis abſoluti, ſi granum ponderet pretium ſtatuendum eſt, & ſit exempli cauſa 10. vel thalerorum, vel florenorum, vel coronatorum, prout quis velit. Nam variat pretium, ut dixi, ſi variaverit, poterit valor numeri manens, etiam mutari. Nam ex 10. thaleris poteſt quis 10. florenos, ducatos, philippicos, aut coronatos efficere, ut tabula omni pretio inſerviat. Si quis vero velit pretium illius Adamantis habere qui 2. grana pendet; quadret numerum, hoc eſt, in ſe ducat, nempe bis duo ſunt 4. Hũc quotientem ducat in pretium unius grani, nempe 10. habebit in quotiente 40. ſic eſt valor 2. granorum, ſuperet itaque 30. unitatibus unius grani valorem, quam differentiam voco. Iam ut trium granorum valor habeatur. Differentia præcedens augenda denario ut ſit 40. illaque addenda valori 2. granorum, qui erat 40. & ita conſtituetur numerus 80. valor trium granorum. Huic differentiæ quæ eſt 40. iterum adde 10. & conſtitues 50. differentiam, & numerum, qui additus 3. granorum valori nempe 8. conſtituet 130. valorem 4. granorum, id eſt, unius ceratii. Atque hoc modo augendo poſtremam differentiam numero denario conſtitues ſequentem, quæ addita poſtremo valori etiam ſequentem indicabit, ut in tabula licet videre. Nam ſingulæ differentiæ uſque ad quadrageſimum granum, vel 10. ceratia, hoc modo, ut in tabula apparet, progrediuntur.

Regula pretii inveniendi.

tur. Inter 10. & 11. ceratium differentia est mille tantum, ne nimis excrescat pretium. Deinde non per grana proceditur amplius, quia negliguntur. Nam si 10. ceratia Adamas pendet, vel 10. & 3. grana, perinde habetur. Vix enim mercatores huiusmodi excessum æstimant. Ceratiorum differentiæ etiam progrediuntur per denarium numerum, ut granorum: quæ optime tabella ostendit. Verum si quis paulo curiosior granorum valorem scire vellet, nempe 10. ceratiorum, & trium granorum. Dividat differentiam 1000. quæ est inter 10. & 11. ceratia, in quatuor partes ac tres addat 10. ceratiorum valori nempe 750. Hac tamen cautione, ut adhuc tres unitates addantur, quia tertium granum est. Si 2. grana 10. ceratiis addendæ essent duæ partes, nempe 500. adderentur. Si vero unum granum, tum tres unitates ab una parte 250. auferendæ essent, idque ut differentiæ crescant, ita differentiæ hæ erunt 247. 500. 753. ut itaque 10. ceratiorum, ac trium granorum valor habeatur adde numero 8590. qui constituit 10. ceratiorum pretium 753. & habebis 9343. Hoc modo cum reliquis agendum. Simili ratione si quis pretium 10. granorum cum dimidio scire velit, sumat differentiã quæ est inter 10. & 11. grana nempe 120. Hanc dividat in duas partes, nempe 60. ab una abstrahat 4. unitates, ut differentia minor sit, quotiens ergo fit 56. quem addet valori 10. granorum 640. & fient 696. pretium quæsitum, ita cum cæteris agendum.

Tabu-

Tabula sequẽs habet columnas quatuor. In prima, & secunda columna ponitur pondus Adamantũ: in tertia, pretium, & in quarta, differentia. Prima columna ceratia habet, unum ceratiũ pendet 4. grana.

Ceratia	Grana	Pretium	Differentia	Ceratia	Grana	Pretium	Differentia
	$\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$			9	530	110
	1	10			10	640	120
	$\frac{1}{2}$	23	30		11	760	130
	2	40		3	12	890	140
	$\frac{1}{2}$	58	40		13	1030	150
	3	80			14	1180	160
	$\frac{1}{2}$	103	50		15	1340	170
1	4	130	60	4	16	1510	180
	5	190	70		17	1690	190
	6	260	80		18	1880	200
	7	340	90		19	2080	210
2	8	430	100	5	20	2290	220
					21	2510	230
					22	2740	240

Ceratia	Grana	Pretium	Differentia
	23	2920	250
6	24	3230	260
	25	3490	270
	26	3760	280
	27	4040	290
7	28	4330	300
	29	4630	310
	30	4940	320
	31	5260	330
	32	5590	340
8	33	5930	350
	34	6280	360
	35	6640	370
9	36	7010	380
	37	7390	390
	38	7780	400
	39	8180	410
	40	8590	—
10		9590	1000
11		10600	1010
12		11620	1020
13		12650	1030
14		13690	1040
15		14740	1050
16		15800	1060
17		16870	1070
18		17950	1080
19		19040	1090
20		20140	1100
21		21250	1110
22		22370	1120
23		23500	1130
24		24640	1140
25		25790	1150
26		26910	1160
27		28120	1170
28		29300	1180
29		30490	1190
30		31690	1200
31		32900	1210
31		34120	1220
33		35350	1230
34		36590	1240
35			1250

Ceratia	Pretium	Differentia
36	37840	1260
37	39100	1270
38	40370	1280
39	41650	1290
40	42940	1300
41	44240	1310
42	45550	1320
43	46870	1330
44	48200	1340
45	49540	1350
46	50890	1360
47	52250	1370
48	53620	1380
49	55000	1390
50	56390	1400
51	57790	1410
52	59200	1420
53	60620	1430
54	62050	1440
55	63490	1450
56	64940	1460
57	66400	1470
58	67870	1480
59	69350	1490
60	70840	1500
61	72340	1510
62	73850	1520
63	75370	1530
64	76900	1540
65	78440	1550
66	79990	1560
67	81550	1570
68	83120	1580
69	84700	1590
70	86290	1600
71	87890	1610
72	89590	1620
73	91120	1630
74	62750	1640
75	64390	1650
76	96040	1660
77	97700	1670
78	99370	1680
79	101050	1690
80	102740	1700
81	104440	1710
82	106150	1720
83	107870	1730
84	109600	1740
85	111340	1750
86	112090	1760

Ceratia	Pretium	Differentia
87	114850	1770
88	116610	1780
89	118490	1790
90	120190	1810
91	121990	1820
92	123800	1830
93	125620	1840
94	127450	1850
95	129290	1860
96	131140	1870
97	133000	1880
98	134870	1890
99	136750	
100	138640	
110	158090	
120	178540	
130	199990	
140	222440	
150	237300	
160	276340	
170	305790	
180	322240	
190	349690	
200	378140	

Abſque tabella pretium venari.

Verum ſi quis abſque tabella memoriter pretium aliquot ceratiorum, exempli gratia, decem velit ſcire ; redigat ceratia in grana : deinde, quia quatuor grana ceratium faciunt, multiplicet numerum 10. per 4. erunt 40. grana. Poſtmodum numeret quotus ſit ille numerus à primo grano, & inveniet eſſe trigeſimum nonum, hoc eſt unitate minorem propoſito. Nam primus non computatur, idque neceſſarium, & perpetuum eſt. Auferat itaque à propoſito numero 40. unitatem, ut maneant 39. Hunc multiplicet per 10. quia ſingulæ differentiæ augentur per denarium, & quotiens erit 390. Huic addantur 30. quæ eſt prima differentia, & quotiens erit 420. differentia videlicet, quæ ſequitur proxime quæſitum numerum, auferatur ab ea 10. & exurget differentia, quæ præcedit quæſitum numerum, nempe 410. Ut vero à primo differentiarum numero 30. uſque ad 410. habeatur omnium ſumma: ſecundum regulam progreſſionis addenda ſimul 30. & 410. & emergent 440. quæ medientur, ſintque 220. ac poſtea multiplicentur cum 39. tot enim ſunt numeri, qui per 10. augentur, & quotiens erit 8580. Huic addatur unius grani pretium, nempe 10. & ita 40. granorum pretium erit 8590. Hæc regula ſervit ad decem ceratia, vel ad 40. grana, ulterius non, quia alia in differentiis proportio ſervatur, & non amplius per grana, ſed per ceratia fit progreſſus : deinde differentiæ etiam tantum denario numero augentur, ac prima differentia ſtatuitur mille. Si itaque, exempli cauſa, quæratur pretium 22. ceratiorum, quia duodecimus hic numerus eſt à decem ceratiis, computatione facta, & ſingula pretia per decem adiecto millenario augentur, multiplicanda 12. per 10. fiunt 120. huic addenda 1000. fiunt 1120. Hæc eſt differentia, ſequens numerum

merum quæsitum, ab hac aufer 10. fiunt 1110. huic adde 1000. fient 2110. media fient 1055. cum hoc numero multiplica 12. quotiens erit 12660, huic addendum 10. ceratiorum pretium 8590. & emergit 21250. pretium 22. ceratiorum. Regula eadem est quæ superior, nisi quod primus numerus alius sit.

Alius modus computandi.

Si vero iste modus computandi difficilis videtur, dabo alium usque ad decem ceratia. Redigatur itaque ceratiorum numerus in grana. Exempli causa, quæro pretium quatuor ceratiorum, fiant inde 16. grana, & ducantur illa in se, fient 256. Hunc numerum duc in pretium unius grani, nempe 10. fiunt 2560. Qui numerus secundum Linscotium est valor Adamantis; sed fallitur is vehementer, quia hac ratione nimis augetur valor Adamantis. Hoc enim modo 20. Ceratiorum hoc est 80. granorum valeret 64000. Quamobrem ne ita excrescat pretium, à trium granorum pretio auferenda decem, à 4. granorum 30. & à 5. granorum 60. & sic deinceps, semper augendo differentiam numero denario usque ad 41. granum, circa quod mutatio fit.

Quia itaque à tertio grano progressio fit, addendo priori numero decem. Summa colligenda per regulam progressionis, collectaque à summa putati valoris auferenda. Verum quia 16. granorum valorem quæro, auferam ab eo numero 2. erunt 14. tot enim progressionis tantum sunt numeri, quia à tertii grani valore decem abstrahuntur, qui primus progressionis numerus est. Unum enim granum 10. valet. duo grana 40. Sed tria grana 90. demptis 10. id est. 80. Ut itaque postremum numerum progressionis habeam, multiplico illum per numerum excessus quo fit progressio, videlicet 10, & habebo 140. huic numero addendus primus, nempe 10. ut

regula

regula progreſſionis docet, & habebo 150. Huius medium multiplicabo cum 14. vel quod perinde eſt medietatem 14. nempe 7. cum 150. & quotiens erit 1050. qui numerus eſt ſumma omnium qui additione 10. aucti fuerunt ad 14. uſque numerum. Hic abſtrahitur à putativo pretio 2560. & remanent 1510. verum 16. granorum pretium. Breviter ita tradi poteſt regula. Exempli cauſa, ſi quæras 16. granorum pretium duc in ſe, habes 256. Hunc quotientem duc in 10. unius grani valorem habebis 2560. iterum abſtrahe à 16. duo, habebis 14. hunc duc in differentiam progreſſionis 10. habebis 140. huic adde primum progreſſionis numerum nempe 10. & habebis 150. huius medium duc in 14. & habebis 1050. hunc abſtrahe à putativo pretio 2580. & habebis 1510. pretium quæſitum.

Regula pretii compendioſa.

Tabella præcedentẽ regulam oſtendens

Grana	pretium putativum	numeri auferendi	verum pretium
1	10		10
2	40	numerus progreſſionis	40
3	90	10	80
4	160	20	130
5	250	30	190
6	360	40	260
7	490	50	340
8	640	60	430
9	810	70	530
10	1000	80	640
11	1210	90	760
12	1440	100	890

Poteſt hæc tabella ad libitum extendi, augendo numerum progreſſionis denario; ſed fruſtra, quia in præcedenti tabula pretium verum, quod ab hoc

non differt expressum est, ut inspicienti perspicuum est.

Hactenus pretium perfecti Adamantis, id est, qui omni vitio caret, ac legitimam corporis habet constitutionem traditum, & præsciptum est. Qui vitium habet, his regulis æstimari non debet. Nam si aliquo colore, vel exiguo tinctus sit, mox illi tertia statuti in tabella pretii pars auferri debet. Si nubecula aliqua, fissura, granum, aut pilus adsit, pro quantitate illorum, vitiique magnitudine, vel media pars, vel duæ, tertiæ, vel etiam plus auferendum est. Si non satis crassus fuerit etiamsi purus, etiam aliquid ipsius pretio detrahitur. Forma enim legitima ut commodius radiet requiritur. Nec hic certa regula statui ulla potest. Examinatori enim prudenti æstimatio relinquenda est. Hoc tamen notandum quod Adamantes non crassi, & superius lati qui videntur plus ponderis habere, quam revera illis sit, pluris paulo, quam pendent, æstimentur. Sed minoris, quam appareant. Qui magnam tabulam habent, & latera angusta dimidium tantum pondus habent.

Pretium Adamantis imperfecti.

a *Quod calor Corrumpat splendorem, colorem, & vires Adamantum, testis est VVolfangus Gabelchoverus in annotationibus cap.* XV. *Andreæ Baccij de Gemmis, & Lapidibus, cuius hæc sunt verba. Notandum hoc loco est, Adamantem à calore corrumpi, & vires suas, & colorem amittere. Ideo qui ipsos præservare volunt, cum vesperi eunt dormitum, sibi annulum extrahunt, & in cyathum aquæ frigidæ ponunt, vel illum supra Marmor, aut in alio loco frigido collocant.*

b *Auctor non maiorem Adamantem inuentum fuisse putat, quam cuius meminit Nicolaus Monardes,*

at

at non est locus Monardis, sed Garciæ ab Horto, ut capitibus præcedentibus docuimus. Cl. v. Carolus Clusius maiorem Adamantem in Belgio conspectum haud putat, quam quem Philippus Hispaniarum Rex, Ducturus Elizabetham Henrici II. *Galliarum Regis maiorem natu filiam, emit de Carolo Affetati Antverpiæ, Anno* 1559. *octogies millenis Coronatis: pendebat autem ceratos septem, & quadraginta cum semisse, hoc est,* 190. *grana.*

CAP. VI.

Usus Adamantis.

NOn solum Adamas ornatui inservit, sed in scobem malleo redactus ad alias gemmas duriores sculpendas, & cælandas utilis est. Absque ipsius enim ope, nec ille commode, nec ipsemet ullo modo cælari, aut sculpi, ut dignitatem, & pulchritudinem adipiscatur, potest. Cum ipse à nullo pati possit, ac omnes alias gemmas, imo omnes res creatas duritie superet. Solet autem in hunc usum oleo misceri, cuius guttula, vel gemmis ipsis, vel ferro acuto, quod gemmam, aut Adamantem excavare debet, instillatur. Deinde ferrum à rota circulariter, & celerrime motum gemmæ adhibetur: ita multis rotationibus, & continuo affrictu pulveris, tandem excavatur gemma. Verum Adamas multos dies resistit antequam effatu dignum quid ab ipso ablatum appareat. Paulatim tamen cedere sibi ipsi, ut lapis à guttis aquæ stillatitiis excavatur, cogitur: testante versiculo

Ad sculpendum.

Gutta cavat lapidem, non vi, sed sæpe cadendo.

Si quis miretur cur pulvis in Adamantem, cum illo durior non sit, agere possit, ac agens fortior pa-

tiente esse debeat; mirari desinet, si particulam, quæ excavatur eandem, pulverem qui excavat, non eundem semper esse animadvertat. Nam propterea in pulverem redigitur, ut singula pulveris corpuscula suum officium faciant, locumque excavandum terant. Deinde cum pulveris vis evanescit, iterum recentior, & non hebetatus adhibetur. Solet enim pulvis in usum admissus duritiem amittere. Quod similiter Smir. lapidi, quo molliores gemmæ expoliuntur, & cælantur, contingit. Scrupulus unius scobis solet decem thaleris vendi.

Ad arma penetranda.

Adamantis cuspis si telo, aut sagittæ imponatur omnia arma facillime penetrat. Novi medicum familiarem, qui iactabat se singulari artificio, cuspidi acus imponere facile posse Adamantem, ac unguibus quemvis Adamantem, absque alio instrumento, vel materia, quam quæ à corpore humano sumitur, posse in squammas Specularis lapidis instar dividere.

Adamantem frangere.

Ad symbola.

Quid designet Adamas.

Usus etiam Adamantis est in symbolis, vel emblemat. In his enim illius figura innocentiam, constantiam, fortitudinem, aliasque virtutes designat. Adamantis figura usi sunt Cosmus Medices Magnus Hetruriæ dux, Borsius dux Modenæ, Regii, & Ferrariæ, primus Marchio Estensis, ac comes Rovigii. Fridericus Gonzaga dux Mantuæ primus Marchio Montis Ferrati. Laurentius Medices Urbini dux, Alphonsus Carretus Marchio Savonæ. Antonius Carraciolus, aliique complures ut videre in tertio tomo symbolorum à me Pragæ editorum, licet.

Cap.

CAP. VII.

Quo pacto Adamas sculpatur.

ADamas varia figura scinditur, cæteris præstantior habetur quadrata, hoc est dum superficies in quadratam tabulam redigitur. Dum autem in talem formam Adamas aptatur, id observari debet, ut duæ tabulæ laterales unam superiorem faciant, ac laterales hypotenusam anguli recti constituant. Deinde ut una pars superioris tabulæ, longior sit alteri necesse est, ita enim perfectissima illius forma est. Cui si accedat substantiæ puritas, ita ut nullus color in eo appareat, plerunque 50. ducatorum pretio, si ceratium ponderet æstimatur. In pretii tabella unius ceratii valor indicatur numero 130. eo numero floreni, vel thaleri, vel semisolares aurei intelligi possunt, prout nempe pretium intenditur, vel minuitur à mercatoribus. Solent etiam Adamantes in pyramidis formam, ex quadrangulo emergentem, *a* sculpi, sed huiusmodi figura licet cæteris aliis prævaleat, dignitate tamen, & valore figuræ tabulatæ cedit. Aliæ figuræ plerunque propter lapidis nondum sculpti formam ita eliguntur ut quam minimum ipsius corpori decedat.

a *Vtuntur autem hodie Adamantum, gemmarumque sculptores, hoc glutine, cui gemmas ut poliantur inserere solent.* ℞ *Resinæ libram semiss. ceræ flavæ, mastichis ana unciam semiss. hisce liquefactis admiscebis imbricis, aut tegulæ frictæ pulverem per setaceum traiectæ, & lotæ ad sufficientem duritiem, & quantitatem. Experimentum autem consistentiæ capies si aliquid lapidi madefacto instillabis. Attendendum autem est sudo, & sicco cœlo, tantum pulveri-*

pulverizati Imbricis, seu tegulæ non addendum, quantum udo, & humido. Huius, sed non tali modo præparati glutinis meminit auctor fol. 82. Hoc unicum, (quoniam Adamantis mentionem fecimus) addendum putavimus, quod Aurifabri ut Adamantem non inficiant, sublatumque tuto paleæ applicent, soleant uti hoc glutine. Frustum eboris chrysibulo indunt, alioque chrysibulo superimposito, quod tamen eiusdem profunditatis non est, rimam argilla, sale bene subacta oblinunt, ne aër intret, igneque ustum in materiam nigram vertunt, ceræ liquefactæ ad sufficientem quantitatem eboris pulverizati admiscent, eaque materia stilum, ligneumve bacillum inungunt, quo & lævia quæque tollunt. Huius ferme formam tradit Auctor folio 115. sed tantum utitur pro colore Adamantibus substernendo.

Cap. VIII.

De Carbunculo.

MAgna fama est Carbunculi. Is vulgo putatur in tenebris carbonis instar lucere; fortassis quia Pyropus, seu Anthrax appellatus à veteribus fuit. Verum hactenus nemo unquam vere asserere ausus fuit, se gemmam noctu lucentem vidisse. Garcias ab horto proregis Indiæ medicus refert se allocutum fuisse, qui se vidisse affirmarent. Sed iis fidem non habuit. *a* Ludovicus Vartomannus regem Pegæ tantæ magnitudinis, & splendoris habere scribit, ut qui regem in tenebris conspicatus fuerit, eum splendere quasi à Sole illustretur existimet, sed nec ille vidit. Si itaque gemmam noctu lucentem natura producat, ea vere Carbunculus fuerit, atque hoc modo ab aliis gemmis distinguetur, omnesque alias dignitate superabit. Multi autumant gem-

Carbunculus.

gemmas in tenebris lucentes, à natura gigni non posse; verum falluntur. Nam ut lignis putridis, nicedulis, halecumque squammis, & animalium oculis, natura lucem dare potest; non video cur gemmis idonea suppeditata materia (in tanta rerum creatarum abundantia) tribuere non possit. An itaque habeatur, aut non, incertum adhuc est. Doctissimorum tamen virorum omnium sententia huiusmodi gemmæ non inveniuntur. Hinc fit quod rubentes, & transparentes gemmæ omnes; ab iis Carbunculi, Anthraces, Pyropi, & Carbones nuncupentur. Quia videlicet carbonis instar lucent, ac ignis instar flammeos hinc inde radios iaciunt.

Gemmas posse noctu lucere.

Incertum an habeatur.

a *Addendum hic etiam puto illud, quod Ælianus lib. 8. de historia animalium refert, nempe ciconiam ob crus fractum, & ab Heraclea muliere curatam, Carbunculum (veram Æthiopum Amethistum) qui nocturnas tenebras instar lampadis illustrat, prætervolantem, gratitudinis ergo in sinum illius mulieris deiecisse.*

CAP. IX.

Carbunculorum genera.

CArbunculorum apud Plinium genera varia sunt. Imo sexus discrimen facit. Acriores masculos, languidiores fæmellas arbitratur. Inter cætera genera recenset Amethistizontas, quorum extremus igniculus in Amethisti violam exit; Sirtitas pinnato fulgore radiantes. Lythizontas, Charcedonios, nigriores aspectu, sed qui igne, vel Sole, & inclinatione acrius, quam cæteri excitantur, ac umbrante tecto purpurei videntur, & sub cœlo flammeos contra radios Solis scintillant, atque stellas

Amethistizontas.

intus

intus habent ardentes, si masculi sint. Nam fœminæ universum fulgorem extra se fundunt. Æthiopicos pingues, lucemque non emittentes, sed convoluto igne flagrantes. Alabandicos cæteris nigriores, sed scabros: Troëzenios intervenientibus maculis albis, ac Corinthios colore pallidos. Inter Carbunculorum genera etiam *a* à Plinio recensentur: Anthracitis, Sandastros, *b* Lychnitis, ac Ionis. Anthracitis præcincta candida vena in ignem iactata, velut intermortua extinguitur, contra aquis perfusa exardescit. Sandastros duplex Indicus, vel Arabicus, eius commendatio summa, cum in translucido stellantes intus fulgent aureæ guttæ, semper in corpore, nunquam in cute, fere & stellas Hyadas, & numero, & positione imitantes, unde in religione habitus, & in cæremoniis apud Chaldeos. Indici hebetare visus dicuntur. Blandior fœmellis flamma alliciens magis, quam accendens. Arabici fumidi Chrysolito similes dicuntur, negant aliqui Sandastros poliri propter teneritatem, Lychnitis circa Orthosiã in Caria, sed probatissima in Indis, quam quidam remissiorem Carbunculum vocant, habetur. Ionis Lychniti similis duplex; quædam radiat purpura, altera cocco. Calefactæ digitorum attritu paleas ad se trahunt. Nascuntur apud Nasamonas in montibus. Potoria vasa ex hoc lapide, & è Lychnite factitata traduntur. Omnia hæc genera scalpturæ contumaciter resistunt, partemque ceræ in signo tenent. Hæc sunt genera à Plin. ita confuse tradita, ut non internoscantur; non dubium tamen est, quin Rubinos, Granatos, Almandinos, Hyacinthos nostros, aliasque rubentes gemmas omnes hic descripserit, & Carbunculi nomine appellarit. Ne itaque confuse historia illorum tradatur. Carbunculi hoc est rubentis, & diaphanæ gem-

mæ genera ſunt Rubini, Granati, Almandini, & Hyacinthi rubri: nam tales inveniuntur. Horum hiſtoriam ordine deſcribam.

a *Libro 37. Naturalis hiſtoriæ cap. 7. littera 1. Anthracitin hanc Hæmatitis genus facit Georgius Agricola lib. V. de Natura Foſſilium cap. V.*

b *Lychnitis lapidis meminit Philippus Iacobus Mauſſacus libello de fluviis Plutarcho adſcripto fol. 2. in deſcriptione fluvii Hydaſpis, pluribuſque in notis ſuis ad eundem libellum (edidit autem eum Toloſæ 1615. in 80.) fol. 213. Idem vero Pſellus de lapidum virtutibus ſupra cap. 4. huius libri citatus, teſtatur Lychnitem collo ſuſpenſum, oculorum fluxiones ſiſtere, appoſitum fronti linea lacinia involutum.*

CAP. X.

De Rubinis.

RUbinus eſt gemma diaphana, rutilans, rubenſque exigua portiuncula cærulei coloris, ac limam reſpuens. Rubedo ipſius non eſt puri minii, vel cinnabaris, ſed ſanguinis potius, cocci, laccæ Indicæ, aut kermeſini. Quo tamen minus cærulei, modo aliquid in extremo igniculo appareat, eo nobilior eſt. Si ex flavedine rubeat gemma, non ad Rubini, ſed Granati, vel Hyacinthi ſpecies referenda eſt, hac enim nota ab iis diſtinguitur.

CAP. XI.

Genera Rubinorum.

RUbinorum quatuor ſunt genera. Verus, & ſimpliciter appellatus Rubinus; Rubacellus, Ballacius, & Spinellus. Inter hos aliqui albicant, & vix

vix rubedinem habent, albi Rubini nuncupati, alii cerasi maturi instar rubent, aliqui mixtos habent colores, aut media parte rubent, media candicant, alii media parte Saphiri, media Rubini sunt, Qui albi sunt duritie à cæteris gemmis distinguuntur.

Cap. XII.

De vero Rubino.

Rubinus verus, ut dixi, cocci, & laccæ Indicæ colorem refert, vitrumque eodem colore admixto lini oleo tinctum, apprime veri Rubini colorem ostendit. Habet coccus, vel lacca Indica nonnihil coloris cinnabaris, Verum parum cærulei in extremo igniculo subesse videtur. Si enim nimis multum cærulei appareret, Balassium referret. Hic verus Rubinus si magnus fuerit, & 20. Ceratiorum pondus excedat Carbunculi celebrati nomine dignus est, atque is censeri debet, qui tanto in pretio apud veteres fuit, ac cui inter tenebras lucendi facultas falso data fuit.

Carbunculus est magnus Rubinus.

Rubinus ab Indis vocatur *Tokes*, vel *mamca*, à Persis & Arabibus *Iacut.*

Cap. XIII.

Loci natales magnitudo, & quomodo nascatur Rubinus.

Nobiliores Rubini in insula Zeilan nascuntur. Alii & minores in Coria, Calecut, Cambaia, & Bisnager. Optimi in flumine Pegu, quos incolæ ore, & lingua explorant. Nam frigidiores, & duriores meliores arbitrantur. Illorum colorem igne, in quo coquunt augere dicuntur. Nasci solent in quadam lapidea matrice rosei coloris, quam aliqui

si per-

ſi perſpicua fuerit Balaſſium Rubinum vocant. Nam ſi tranſparens, gemmæque inſtar non ſit, ab omnibus mater, aut matrix Rubinorum appellatur: propterea quod (ut infans in utero materno ſanguine nutritur) in hac Rubinus formetur, alatur, ac excreſcat. Primum candicat, deinde paulatim matureſcens ruborem contrahit. Hinc fit quod albi, & albicantes qui nondum maturi ſunt, reperiantur. *a* Naſcitur plerunque in eadem fodina ubi Saphiri reperiuntur. Si alimentum varium fuerit, & non omnino Rubino idoneum; mixti coloris inveniuntur, nempe partim albicantes, partim rubentes, aut media parte Rubini, media Saphiri, quos Indi *Nilacandi* quaſi Saphiro Rubinos appellāt.

Balaſſius mater Rubini.

Veri Rubini ſatis magni reperiuntur. Rudolphus Secundus Imperator Auguſtus, & invictiſſimus, ac Dominus meus clementiſſimus, Rubinum habet qui parvi ovi gallinacei magnitudinem æquat, ac ceratia pendet.

Cæſaris Rubinus.

Is, à ſorore ſua Galliarum regis vidua, ad ipſum hæreditario iure pervenit. Illo maiorem in Europa inveniri non puto. Si quæ gemma pro vero Carbunculo unquam habita fuit, illa haberi debet. Intellexi olim 60. ducatorum millibus emptam fuiſſe. Verum ſi quod rarum, & pulchrum eſt, magno æſtimari debet, ille aut inæſtimabilis prorſus, aut longe pluris æſtimandus eſt. Cleopatræ Margarita 234375. ducatis æſtimata fuit. Ut illa omnes ſui generis pulchritudine, & magnitudine ſuperavit, ita & hic Carbunculus. Nec propterea, quod non pluris veniit, exiſtimandum iuſto pretio fuiſſe venditum. Quia mercatores tanti pretii gemmas ſervare non poſſunt. Nam ſi otioſas pecunias, aut divitias ſteriles habere, aut ære alieno gravati, bonis cedere nolint, divendere coguntur.

a *Author hæc sequentia habet ex Garciæ ab Horto lib. 1. Aromatum & simplicium historia cap. 49.*

Cap. XIV.

Rubini proprietates, qualitates, & facultates.

Ad venena.

TRadunt authores Carbunculum, seu verum Rubinum gestatum, vel ebibitum venenis vehementer resistere, ac à peste præservare, tristitiam arcere, libidinem coërcere, malas cogitationes, & terrentia somnia avertere, animum exhilarare, corpus incolume conservare, *a* ac si homini infortunia instent, ea mutatione coloris in obscuriorem significare, iisque præteritis iterum pristinum colorem recuperare. Interim tamen somnum minuere, ac sanguinem nonnihil exagitare, ut gestantes facile excandescant.

a *VVolfangi Gabelchoveri insignem de se ipso historiam notatu dignam, hic annectere placuit. Cuius verba in comm. cap. 6. Andreæ Baccii de gemmis, & lapidibus, hæc sunt. Notatu vero dignum est, Rubinum verum orientalem, coloris crebra mutatione, & obscuritate, homini ipsum gestanti, certum aliquod infortunium, & calamitatem non diu absuturam denunciare, & pro maiori, vel minori infortunio, ad maiorem, vel minorem nigredinem, & opacitatem declinare. Id quod tum à viris Clarissimis frequenter audivi, tum quoque proh dolor ipse expertus fui. Cum enim 5. Decembris Anni 1600. post Christum natum, cum dilectissima coniuge, Catharina Adelmannia piæ memoriæ, Stutgardia Calvvam proficiscerer, observavi in itinere manifestissime, Rubinum pulcherrimum, quem annulo aureo inclusum ab eadem dono acceptum, in manu gere-*

gerebam, ſemel atque iterum ſplendidiſſimum colorem fere prorſus amiſiſſe, & pro ſplendore obſcuritatem, & luce tenebras acquiſiviſſe: quæ nigredo, & obſcuritas non ſolum per unum, vel alterum diem, ſed aliquot perduravit, adeo ut vehementer perterritus, annulum ex digito removerim, & in ciſtam recondiderim. Vnde non raro coniugem admonui inſtare vel mihi, vel illi inſigne periculum, quod ex Rubini mutatione, & varietate collegeram. Neque ſane animus meus me fefellit, ut quæ intra paucos dies lethali morbo correpta fuerit, qui ipſam ad mortem uſque comitatus eſt. Poſt mortem vero priſtinus ſplendor ſua ſponte denuo redijt.

CAP. XV.

Dignitas, & valor Rubini, ſeu Carbunculi.

RUbini dignitas dum 10. ceratiorum pondus excedit maxima eſt, propter gratiſſimum quo oculos paſcit colorem. Proinde Adamantum pretio omnino æſtimari poteſt, nec autem 10. ceratiis ulterius alia, quam priori tabula, qua Adamantum pretia ſtatuuntur opus eſt. Scribit *a* Garſias ab horto 34. ceratiorum Rubinum à regulo in Decan 32. libris auri emptum, aureis Luſitaneis 20000. æſtimatum fuiſſe, quod pretium proxime illi, quod tabella oſtendit, accedit. Minorum Rubinorum pretium certum vix ſtatui poteſt. Hodie tamen gemmarii pretium illius ab Adamante cui aſſociari poteſt Rubinus, accipiunt. Ut ſi videatur ex magnitudine habere 4. ceratia, valore Adamantis (modo perfectus ſit, & colore abſoluto) qui quatuor ceratia pendet æſtimetur. Eodem modo æſtimantur, & illi qui in tabulas redigi non poſſunt, ac meliores crudi, quam præparati, apparent. Reliqui

Rubinorũ

matronalium pretium.

qui ad collaria matronarum, vel mundum muliebrem exornandum eliguntur, neque exactam formam habent, non tanti æstimandi sunt, quanti qui tabulam constituunt. Qui vero tenues sunt, sed tamen colore, & pulchritudine absque cavitate inferiori perfecti, tanto pretio valent, quanto qui iustam crassitiem habent, cum neque ponderis, neque crassitiei, sed tantum amplitudinis, coloris, & perspicuitatis in illis habeatur ratio.

a *Libro* I. *Aromatum, & simplicium historia cap.* 49, *non* 34, *sed* 24. *caratiorum habet: & male Auctor scribit emptum fuisse* 32. *libris auri, cum Garcias ipse affirmet emptum fuisse sex auri manus, quæ quinque Lusitanicas arrobas efficiunt. Cum Lusitanica Arroba constet* 32. *libris teste cl. v. Carolo clusio.*

Cap. XVI.

Imitatio, & adulterium Rubini.

Adulterari, vel fucari solet Rubinus tribus modis. Primo dum ipsi, si absque aliqua, vel pauca rubedine sit, rubra bractea, aut color, aut vitrum aliquod rubeo colore tinctum, & splendens substernitur. Qui modus nonnullis ideo carere fraude putatur, quod vera gemma licet colore non proprio adiuta, appareat. Verumtamen fraus est pretium gemmæ alieno colore augere. Ob hanc imposturam famæ iacturam fecit gemmarius quidam, dum Rudolphum Imperatorem invictissimum, & Dominum meum clementiss. decipere conaretur. Secundo dum alia gemma nobilis candicans, ut Saphirus albus, Crystallus, Topasius, aut Pseudoadamas in illius locum substituitur, atque propter colorem, bracteam, aliudve corpus diapha-

diaphanum ſubſtratum, ita rubet, & radiat, ut à vero Rubino nihil differat. Tertio dum vitri partes duæ maſtice ita glutinantur, ut maſtix colore cocci tincta per utrumque vitri corpus ita pelluceat, ut verus Rubinus videatur. Horum modorum ſecundus, & tertius uſitatiſſimi ſunt. Verum non adeo difficulter deprehenduntur. Primo modo fucati dignoſcuntur, quia non exacte ſcintillant, limam non perferunt, ac colore pulchriores veris videntur. Horum fraudē ſolent aliqui ad unguem noſcere. Nam ſi colore rubro caruerit, ac gemmæ planities ungui ſuperponatur, viſuſque per ſuperficiem gemmæ, & unguis dirigatur, candor abſque colore apparebit. Verumtamen gemmarii, inferiores gemmę ſuperficies, variis angulis ita artificioſe ſcalpere norunt, ut multiplici ſuperficierum in omnem partem reflexu fraus innoteſcere perito artifici non ſemper poſſit. Propter has fraudes Rubini hoc ſeculo non tanti quam olim fiunt.

Duplata.

Nonnulli Rubinum ementiuntur auripigmento, quod excoquunt in vitro, non exacte obturato lento igne: ac fruſtula vitri lateribus adhærentia, ſed admodum frangibilia ſtatuis cereis adhibent, ut Rubini vices, quos exacte referunt, ſuppleant.

Auripigmentum coctum in Rubini ſpeciem abit.

CAP. XVII.

De Rubino Balaſſio.

HIc Rubinus qui Balaſſius, aut Pallacius vocatur, inde nomen habere putatur, quod pallatium, ſeu mater Rubini veri ante deſcripti, in quo naſcitur, & tanquam in palatio, vel domicilio reſidet, ſit. Habet iſte Rubinus laccæ florentinæ, aut cremeſinum colorem, ita ut parum cærulei coloris vero rubro admixtum videatur, roſei coloris

rubentis instar. Verum color hic dilutus est admodum, visui admodum gratus, ac Rubini veri instar satis splendens. Sæpius in venis Saphiri hoc genus reperitur, è cuius tinctura cærulea huius rubedo diluitur, & temperatur. Nascitur in iis regionibus in quibus Carbunculi, & veri Rubini.

Cap. XVIII.

Dignitas, virtus, & usus Balassii.

RUbini veri, putatur Balassius, habere vires, & facultates, licet languidiores. Peculiariter tamen furoris, iræ, atque libidinis impetus frænare, & coërcere putatur, ob id mulieribus maxime convenire. Deinde iecoris omnia vitia emendare creditur.

Cap. XIX.

Balassii pretium, & valor.

LOnge vilior Rubino est Balassius. Nam, teste Linschotano, 1. ceratium pendens, 10. ducatis æstimatur, 2. ceratia pendens 20, 3. pendens 30, 4. pendens 40. & sic ulterius multiplicando numerum ceratiorum per 10.

Cap. XX.

Imitatio, & fucus.

ADulterantur ut veri Rubini, ac difficilius in illis fraus deprehenditur.

Cap.

CAP. XXI.

De Rubino Spinello.

MAgis hoc genus rubet, quam Balaſſiorum. Attamen non habet Spinellus ſplendorem legittimi Rubini, fortaſſis fæmina Plinio eſt. In iiſdem locis invenitur, ubi alii Rubini: minores etiam vires habet, quam Rubinus, ac facile adulteratur.

Locus natalis.

Spinellorum aliquot ſunt genera, aliqui enim tam perfecti ſunt, ut Rubinis comparentur. Aliud genus de rocca veteri eſt, quorum aliqui colorem Rubaſſorum habent, aliqui vergunt ad Hyacinthi colorem, neque adhuc ſtatutum eſt an Spinelli ſint. Gemmarii periti pro Spinellis non habent; ſed pro Rubacis, aut Rubicellis, vel etiam Hyacinthis, ſed etiam præſtantes ſunt, ut Spinellis comparentur. Volunt enim illos ita laudare, ut pro Spinellis vendere poſſint. Expoliunt etiam eo modo quo Spinellos, licet colore Hyacinthi, vel Rubicelli ſint. Cum Spinellus de rupe veteri præ manibus eſt, qui Adamanti unius ceratii ſociari poteſt, & in tabulam redactus eſt, valet dimidium pretii Adamantis, ſi perfectus ſit. Nam ſi vitium habeat proceditur, ut in regula de Adamantibus docui.

Genera.

CAP. XXII.

De Rubacis, aut Rubicellis.

GEmmæ iſtæ ambigunt inter Spinellos, & Hyacinthos, ut neſcias num ad hos, vel illos referre debeas, videtur enim color ex utriſque mixtus. Bohemicis Granatis interdum etiam valde ſimiles ſunt, ac igne num Granati ſint probantur. Nam

Granati Bohemici ignem abſque coloris, vel minima iactura ferunt, illi nequaquam, quia vel amittunt colorem, vel mutant, ut facile Granatos non eſſe manifeſtum fiat. Extremus iſtorum igniculus plerunque flaveſcit. Vilioris ſunt pretii, quam Spinelli, ac Balaſſiorum pretio dimidio æſtimari poſſunt ſi vitio careant.

Cap. XXIII.

De Granatis.

AD Carbunculi genera merito Granati referendi ſunt, cum luci, aut Soli expoſiti carbonis imaginem oſtendant, meliuſque quam Rubini. Granati enim fere omnes ex flavedine rubent, ignis inſtar, miniique nativi, vel factitii colorem quo ignis depingi ſolet in ſe habere videntur, ob id à Gallis *vermeille* vocantur, quo nomine etiam minium ſignificatur. Nam Galli minium *vermeillon* appellant, à quo derivatur *vermeille*.

Cap. XXIV.

Granatorum genera, & loci natales.

GRanati alii orientales, alii occidentales. Orientales ex India, Calecutio, Cananor, Cambaia, & Balaguate, ac ex Æthiopia adferuntur, ibique inveniuntur. Hi trium generum reperiuntur. Nam aliqui nigriores ſunt cæteris, ſanguiniſque atri colorem referunt, ſatis tamen rutilant, ac ſplendent. Bractea ſuppoſita alba in Sole carbonis igniti ſpeciem referunt: ut propterea à nonnullis veri Carbunculi putentur. Magni hi inveniuntur. Nam vidi qui ovum gallinaceum magnitudine ſuperarent. Aliud genus eſt, quod Hyacinthi colorem refert,

Magnitudo.

refert, ac nisi nimia rubedo adesset, Hyacinthus putaretur, iste à gemmariis Soriana appellatur. Si nimium flavedinis habeat, inter Hyacinthi species referenda est, ac ea erit gemma quam Itali, *Iacintha la bella*, vocant. Sæpe enim ita nutant, aut ambigunt gemmæ, ut nescias ad quam speciem referre debeas. Hinc fit ut sæpe ne à gemmariis quidem dignoscantur. Nam duritie, eiusdem speciei gemmæ non semper æquali sunt: ita ut hac ratione discerni nequeant, ac certissimum sit ambigere. Constat enim plures gemmas interdum à natura non solum misceri, sed coniungi. Tertium Granati genus Martii violæ colorem habet rubedini intermixtum. Hoc cæteris præstantius iudicatur, ac Italice à gemmariis, *Rubino della rocha*, vocatur. Fortassis Carbunculus Amatistizontas Plinii est. Verum difficile est hic aliquid certi statuere.

Soriana.

Iacintha la della.

Occidentales Granati aliqui sunt dilutioris coloris, ut Hispanici, qui Grani punici colorem referunt, ac satis magni reperiuntur, flammamque coruscantem æmulantur. Aliqui ex flavedine rubent colore admodum saturo, & qui igne ab iis removeri non potest, tales sunt Bohemici. Tanta enim copia rubedinis in iis est, ut nigrescant nisi excaventur, ac bractea argentea illis supponatur. Huius enim beneficio quodammodo diluitur coloris abundantia, quemadmodum excavatione minuitur. Quotquot in Bohemia inveniuntur omnes vitio ita carent, ut ostentum sit, si unus reperiatur qui vel nebulam, vel fissuram, vel simile quid habeat. Prope Balnea Teplicensia non procul ab Albi, & ab oppido Bilina reperiuntur. Hi orientalibus nobiliores sunt. Tum quia vitio carent, tum quia igne resistunt,

Differentia in colore.

Puritas Granati Bohemici.

veriſque carbonibus ſimiles ſunt. Hos ruſtici in agris paſſim abſque matrice arenæ, aut piſorum inſtar inveniunt, venumque Pragam deportant. Dum reperiuntur ita nigricant extrinſecus, ut niſi contra lucem quis eos intueatur, rubedinem percipere vix poſſit. Aliqui præterea ſunt Granati Iſerini vocati, qui nempe ad Iſerin pratum circa confinia Syleſiorum colliguntur: ſcabri hi ſunt, plerunque vitiis pleni, ac raro plane perſpicui, Rubinis Spinellis viciniores, quam Bohemici. Dum perſpicui non ſunt matres Granatorum vocantur.

Sileſiaci.

Cap. XXV.

Qualitates, proprietates, uſus, & dignitas Granatorum.

GRanatos manifeſtam aliam qualitatem, quam exſiccandi, ſi in pollinem redigantur, habere non puto. Alias collo ſuſpenſi, & ebibiti triſtitiæ multum reſiſtere, ac cor confirmare, melancholiæque adverſari putantur. In medicos uſus dum recipiuntur, calcinantur, ac electuariis cordialibus adhibentur. Præparantur autem optime hoc modo. Primo igniuntur, & in oleo ſalis aliquoties extinguuntur donec ſolvantur. Soluti oleo tartari in lactis cremorem coagulantur, lavanturque aqua calida, poſtmodum uſui adhibentur.

Præparatio Granatorum.

Quod ad dignitatem attinet Bohemicos omnibus aliis præferrem quod rariſſime magni, ac vix piſis maiores inveniantur: & præterea quod illorum color nullo igne auferri, aut minui poſſit, quod nulli gemmæ coloratæ proprium eſt. Ita ut hac ratione quodammodo immortalis, & Adamanti, auroque obriſo comparandus ſit. Novi qui per multos menſes in igne detinuerant, variiſque modis colorem

Dignitas Bohemici magnitudo.

lorem mutare, aut demere tentarant; ſed fruſtra, quod color igni reſiſtat, & in vaporem, aut halitum abire non poſſit.

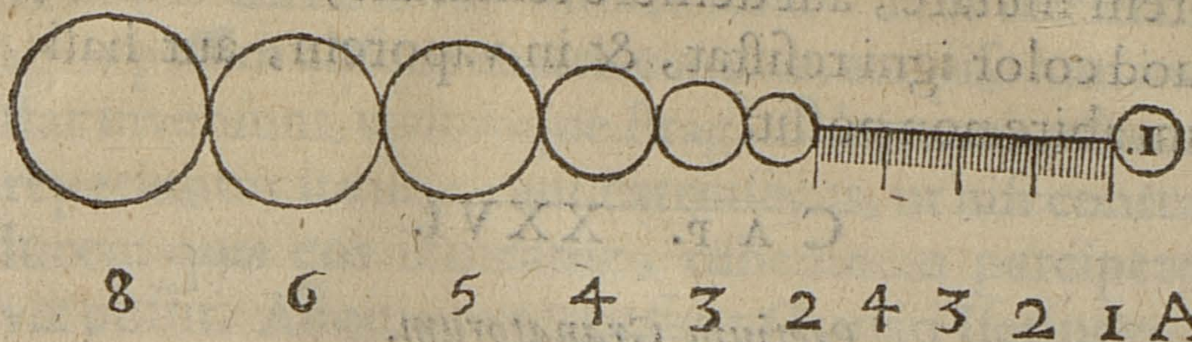
CAP. XXVI.

Pretium Granatorum.

IMperator Rudolphus inviɑiſſ.& Dominus meus clementiſſ. magnos Bohemicos in pretio habet, & merito, cum rariſſimi ſint, & ſi quis avellanæ magnitudinem æquet, Rubini veri pretium æquare debeat. Exigui innumeri reperiuntur, ſed viliſſimi ſunt ob copiam, ut Margaritæ parvæ. Orientales, & reliqui, quia maximi, ac ſatis multi inveniuntur, iſtos neque dignitate, neque pretio ſuperare debent. Bohemici parvi, & minuti ad libram venduntur, ac pro eorum magnitudine augetur pretium. Maiores foraminibus rotundis examinantur. Nam qui primum foramen, formati, & politi tegere ne id tranſeant, poſſunt. Hi ſi quatuor numero ſint thalero venduntur. Qui ſecundum tegunt unum thalerum valent. Qui tertium tres thaleros valent. Qui quartum 9. Qui quintum 27. Qui ſextum 81. Qui octavum quod ſub ſe cyphram 8. habet 364. Nam ſeptimum foramen errore pictoris omiſſum eſt in figura, ſed eius pretium tabula indicabit. Qui cupit foramina ſibi deſcribere, hac ratione fiet. Sumatur Granati thalerum vel coronatum valentis diameter, ac ſecundum longitudinem quater multiplicetur. Exempli cauſa diameter ſit piſi magnitudine, adiiciantur adhuc tres diametri, ita ut fiat 4. piſorum longitudo,

Circuli hic deſcripti foramina ſunt.

tum

tum ſinguli diametri à primo, videlicet ſecundus, tertius, & quartus, dividantur in ſex partes æquales, ita erunt ſectiones octodecim. Nam primus diameter nullam habet, quia eos qui minus thalero valent, taxare hic nolui, ſi tamen quis magnitudinem foraminis eorum, quorum quatuor thalerum valeant habere volet, dividat in ſex partes primum diametrum. Nam quinque partes diametri conſtituent diametrum illorum. Primus circulus qui in ſe notam 1. habet foraminis quantitatem indicat, ex quinque ſectionibus primi diametri in linea conflatum. Non ſecui tamen in partes primum diametrum, ſed tantum reliquos tres. Diametros illos quatuor indicant numeri ſuppoſiti prope litteram A 1. 2. 3. 4. Sectiones litteris non notantur. Ex ſingulis ſectionibus tanquam diametris, ſi quis velit, formentur circuli pro foraminibus. Initium diametri eſt ipſum A punctum, altera extremitas eſt punctum ſectionis.

Primi diametri circulus, ſeu foramen quod ſub ſe 2. habet, finiens in prima ſectione, Granatum ea magnitudine præditum, uno thalero, ſeu coronato æſtimat. Secundus circulus qui ſub ſe 3. habet, ac à ſecunda ſectione ad litteram A extenditur, 3. thaleris æſtimat. Tertius ſub ſe habens cyphram 4, qui à tertia ſectione ad A litteram extenditur, 9. thaleris æſtimat. Quartus ſub ſe habens cyphram 5. thaleris 27. & ita deinceps augendo pretium

tium proportione tripla uſque ad ſeptimam ſectionem, quæ à ſexta ſeſquialtera differt, & in reliquis obſervatur. Ita decimatertia ſectio, quæ tres diametros exacte continet, Granatum ea magnitudine præditum, *6165.* thaleris æſtimat: quæ 4. diametros *45666.* thaleris. Id obſervatum eſt in ſeſquialtera proportione elicienda, quod dum impar numerus fuit, cuius dimidium accipiendum erat unitatem abiecerim. Licet autem maiorem decima ſectione reperiri Granatum non putem, tamen ad decimam quartam uſque ſectionem tabulam feci, & ſectiones in figura ad decimam nonam ſectionem, ubi quartus diameter finitur, produxi: ut intelligat Lector inæſtimabilem, aut ingentis pretii eſſe poſſe, ſi ad illam magnitudinem perveniat. Si Margaritæ dum communem menſuram excedunt, inæſtimabiles fiunt, propter raritatem, cur Granati iſti eſſe non poſſint, neſcio. Cum hominum opinio, & raritas ſola pretium faciat. Ego qui per multos annos in Bohemia habitavi affirmare poſſum, me nunquam quinta, aut ſexta ſectione maiorem vidiſſe, licet magno ſtudio quæſierim.

Tabula

Tabula Sectionum.

Ab A littera ad primam ſectionem, craſſus Bohemicus Granatus valet ut ſequitur,

Ab A litera ad	Sectione valet	
primam	1	Thalerũ
ſecundam	3	Thaleros
tertiam	9	
quartam	27	
quintam	81	
ſextam	143	
ſeptimam	364	
octavam	546	
nonam	819	
decimam	1218	
undecimam	1827	
duodecimam	2740	
decimamtertiã	4115	
decimã quartam	6165	

Iſerini Granati dum abſque vitio ſunt, & colorem gratum habent, ac igne reſiſtentem orientalium pretio æſtimantur. Orientales primi generis, & ſecundi, ſi exemplares fuerint, id eſt, figura, colore, ac duritie perfecti, atque 1. ceratium pendent, duobus thaleris æſtimari poſſunt. Si 2. ceratia pendent 4. thaleris, ſi 3. ceratia 6. ſi 4. ceratia 8. Duplando ceratiorum numerum uſque ad pondus 20. ceratiorum. Inde pondus ad quadrageſimum ceratium uſque triplicandum, à quo ad 60. quadruplicandum, ac deinde ad 100. quintuplicandum, ut 100. ceratiorum 500. thaleros valeat. Atque poſtremo ad 200. ceratium ſextuplicandum ut 200. ceratiorum, valeat 1200. thaleros. Habenda tamen maxima ratio coloris. Quia enim variant colore, & ita interdum ambigunt, ut prope ad Rubini colorem accedant, poſſunt periti gemmarii iudicio, vel pluris, vel minoris æſtimari. Neque ſolum ob hanc cauſam

Color ſtatuit gemmis pretiũ.

causam inconstans habent pretium, sed quia paucis noti sunt, & à paucis expetuntur, ac interdum copia illorum ad nundinas defertur. Maiores quia rariores sunt, priori regula semper æstimari commode possunt. Orientales tertii generis qui Rubini della rocha Italice vocantur Spinellorum pretio æstimari possunt: cæteris enim Granatis orientalibus præstantiores habentut.

Rubini della rocha.

CAP. XXVII.

De Almandinis.

ALmandini ambigunt inter Granatos, & Rubinos, ita ut Rubini nigriore colore tincti videantur. Viliores sunt Rubinis, atque imbecilliores vires habent. Olim Alabandici vocati fuerunt, pretium habent Granati orientalis.

CAP. XXVIII.

De Amandinis.

HI à *a* Plinio Troëzenii vocantur, variisque coloribus interstinguentibus maculis albis rubent. Paucis hæc gemma nota est, & ob id vix in pretio ullo.

a *Libro 37. Naturalis historiæ cap. 7. littera f.*

CAP. XXIX.

De Hyacintho.

HYacinthi quia ex flavedine rubent, ignisque flammas imitantur ad Carbunculi genera referuntur. Verum non omnes, sed id genus tantum, quod cæteris rubicundius est, sanguinisque biliosi

colo-

colorem ostendit. Hoc genus vix pisi magnitudinem excedere ait Plinius. Ego Hyacinthum maiorem, qui egregia rubedine splendet, omnino à veteribus inter Carbunculi genera numeratum fuisse autumo: nostrates vero aliquos inter Chrysoliti genera à veteribus numeratos fuisse non dubito.

Cap. XXX.

Genera Hyacinthorum.

QUatuor Hyacinthorum ratione coloris genera statuo. Primo genere continentur qui ignis instar rutilant, ac cocci colorem referunt, minii nativi, aut sanguinis admodum biliosi instar. Hos *Galli Iacinte la belle* vocant, atque proxime Granati Bohemici colorem referunt, sed dilutiorem absque ulla nigredine intermixta. Hi cæteris omnibus præferuntur, ac ad Carbunculi genera referri possunt. Secundo genere continentur qui rubedine croci flavescunt, planeque vitri è stibio concinnati, aut plumbi cum lateribus, ter in laminam ferri fusi, & vitrificati colorem repræsentant. Tertio genere continentur qui Succini flavi colorem ita exacte ostendunt, ut dignosci à Succino nisi duritie, aut palea (quam non attrahunt) non possint. Talem ego habeo. Hi omnium sunt vilissimi, neque omnino pellucent, propter atomos, & corpuscula quæ in se continent, ac diaphanitatem impediunt, eosque antiquorum Lyncurios potius, quam Succinum putarem. Vix enim credibile est veteres Succinum molle, ignisque iniuriis obnoxium, pro lapillo, aut gemma habuisse. Quarto genere, qui nihil prorsus rubedinis in se habent, quique albi, pellucidi, Succini colorem referunt, continentur. Hi omnium

omnium sunt vilissimi. Refert aliud genus Rueus quod fulvum & cæruleum colorem commixtum habeat. Verum id ut à me, ita ab alio nunquam visum fuisse puto. Propterea quod viride sit oportet. Fulvus enim color cæruleo mixtus, perpetuo viridem colorem efficit, ut norunt pictores, qui Indico, & auripigmento, atque quovis flavo, ac cæruleo colore, viridem efficiunt. Si quis in gemmæ corpore distinctos hos duos colores ponat, plures apparebunt; videlicet viridis, rubellus, & purpureus, ut in iride cælesti, & Opalo gemma, quæ rubro, cæruleo, flavoque colore tincta, viridem, & purpureum propter reflectionem ostendit. *a* Plinii Hyacinthus hodie inter Amethisti genera ponitur. Quemadmodum Amethistus veterum, nunc Granati nomen obtinet. Ætas, ac gemmariorum imperitia, gemmarum nomina ita confundit, ut vix aliquid certi hac in re statui possit.

Plinii Hyacinthus.

a *Libro 37. Naturalis historiæ cap 9. littera 1.*

CAP. XXXI.

Locus natalis, virtus, usus, proprietatet, pretium, ac adulteria Hyacinthorum.

AD Iseram fluvium in confinibus Silesiæ, & Bohemiæ, torrentemque Georgii prope Hirspergam inveniuntur ignobiliores. Nobiliores enim ab oriente deferuntur, ac in Cananor, Calecut, & Cambaia reperiuntur. Præcipuus usus est ad pestem arcendam, si pro amuleto collo appensus, aut annulo inclusus gestetur. Ad hæc somnum conciliare, virtutes cordis tueri, divitias, honores, ac prudentiam augere, animi alacritatem efficere, ac à fulgure portantem defendere creditur. Primum genus maiori in pretio est. Deinde secundum

Vires.

Pretium.

poſtmodum tertium. Inde quartum viliſſimum, nec ipſa cælatura maius, ita ut lapidis pretium cælaturæ non ſuppleat. Exempli cauſa, ſi pro cælatura ſolvendi ſint 2. thaleri vix 4. valeat. Primum genus cælaturæ pretium, octupla proportione excedere poteſt. Secundum quadrupla. Tertium dupla, vel ſi quid certius deſideres primum genus Granati orientalis duplum pretium habeat, ſecundum idem, & tertium dimidium. Verum ut in vilioribus gemmis nihil certi ſtatui poteſt, ita nec hic: nam gemmarii in pretio gemmarum inconſtantes ſunt, licet aliquid certi pro norma, ut hic facimus, ſtatui poſſit. Color, puritas, magnitudo, ac forma mutant gemmarum pretia. Hic abſolutæ gemmæ non vitioſæ æſtimantur. Adulterium Hyacinthus vix meretur. In illius locum aliquando ſubſtituitur ex plumbo vitrum, quod à vera gemma pondere, & duritie facile diſtinguitur, mollius enim, & gravius vera gemma.

Vitrum plumbi.

Cap. XXXII.

De Amethiſto.

AMethiſtus Hebraice *Achlamach*, Chaldaice *enegla* vocatur. Violacei eſt coloris, qui ex mixtione rubri, & cærulei coloris emanat. Huius differentiæ ratione loci natalis, & coloris diſtinguuntur. Aliqui enim ut Indici, flavedinem immixtam habent, cuius ratione inter Carbunculi genera referuntur, & Hyacinthis proximi ſunt. Aliqui vini ſuppurpurei colorem habent etiam in India reperti. Alii violaceo quidem colore tincti exacte ſunt, ſed pauco, ita ut plane tranſparentes ſint, qui ut cæteris molliores, ita etiam viliores ſunt, ac in Bohemia. Saxonia, aliiſque regionibus ut præcedentes inve-

inveniuntur. Quibus vero in purpura refulget roſeus nitor Carbunculi inſtar, præ cæteris commendantur, tum quod duriores, tum quod in Adamantem ita verti poſſint, ut fucus à peritiſſimis gemmariis vix deprehendi poſſit. Vidi enim Adamantem 18. mil. aureorum emptum, aureoque annulo incluſum cum Amethiſto orientali dealbato eiuſdem formæ, & magnitudinis, eodemque modo auro inſertũ, ita conferri ut à me nulla differentia animadverti potuerit. Hic ducentis thaleris ab Imperatoris aurifabro æſtimatus fuit, ob aquas ut vocant Adamanti vero ſimiles, quas hinc inde micans iaciebat. Vertuntur in Adamantem eo modo ut Saphiri, quibus præferuntur, quod non ita albicent, ac genuinum Adamantis ſplendorem egregie ementiantur.

Amethiſti uſti nitor, & pulchritudo.

Pretium.

CAP. XXXIII.

Loci natales, ac pretium.

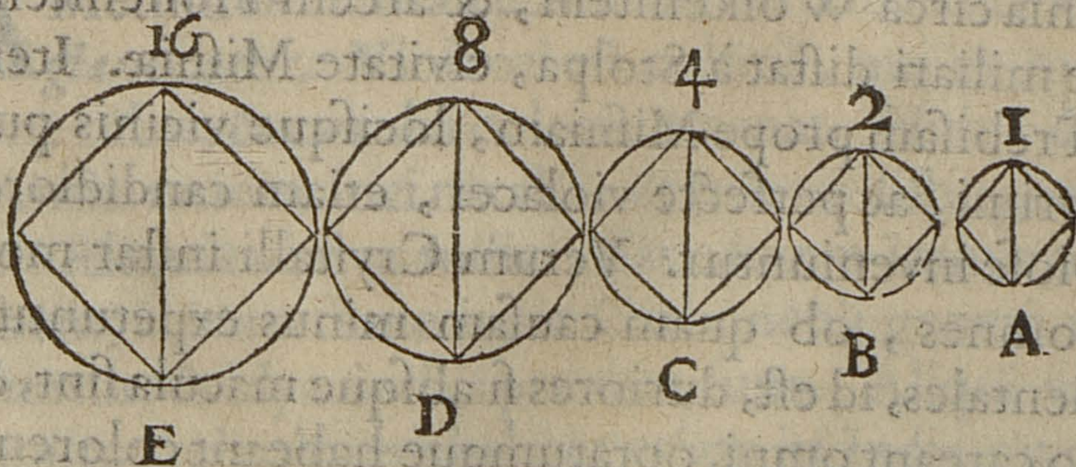
Reperiuntur in India, Arabia, Armenia, Æthiopia, Galatia, Thaſo, ac Cypro, aliiſque locis orientalibus, celebriores. In Germania, Bohemia, Miſnia circa Wolkenſtein, & arcem Hohenſtein, quæ miliari diſtat à Stolpa, civitate Miſniæ. Item ad Trebiſam prope Miſniam, lociſque vicinis pulcherrimi, ac perfecte violacei, etiam candidiores copioſe inveniuntur. Verum Cryſtalli inſtar molles omnes, ob quam cauſam minus expetuntur. Orientales, id eſt, duriores ſi abſque macula ſint, & vitio careant omni, optatumque habeant colorem, dum unum ceratium pendent, unum thalerum, aut coronatum valere poſſunt. Dum duo pendent, duos thaleros, dum tres, quatuor, dum quatuor ſeptem, ita ut differentiæ ſemper unitate augeantur, ut ta-

bula indicat, ac differentia præcedenti pretio addita sequens pretium constituat. Sic 20. ceratiorum valebit 201. thaleros. Si quis loco thaleri ducatum velit perinde fuerit: modo proportionem tabulæ servet. Nam Gemmarii facile variant istarum gemmarum pretia, quia coloris maximam habent rationem, neglecto pondere.

Tabula.

Ceratia	Pretium	Differentia	Ceratia	Pretium	Differentia	Ceratia	Pretium	Differentia
1	1	1	9	37	9	17	147	17
2	2	2	10	46	10	18	164	18
3	4	3	11	56	11	19	182	19
4	7	4	12	67	12	20	201	20
5	11	5	13	79	13	21	221	21
6	16	6	14	92	14	22	242	22
7	22	7	15	116	15	23	264	23
8	29	8	16	131	16	24	287	24

Bohemici, & Saxonici à magnitudine æstimantur.

Minima figura præditi thalerum, dupla vero superficie 2. thaleros, quadrupla quatuor, octupla octo, & sedecupla 16. thaleros valent. Magnitudo au-

do autem duplæ ſuperficiei habetur, ſi in circulo quadratum æquilaterum fiat, ac ex hypotenuſa aliud quadratum, id enim duplum eſt. Intelligo autem quadrata æquilatera, & rectangula. Quadrupla autem ſuperficiei magnitudo habetur, ſi primi quadrati latus dupletur, ac inde quadratum conſtituatur, aut ſi ex dupli quadrati hypotenuſa, aliud quadratum conſtituatur. Conſtitutis quadratis circuli inde fieri poſſunt, & excavari, ut foraminum loco ſint, ad explorandam gemmæ magnitudinem, nam quæ foramen tranſit minor eſt, quæ non tranſit maior: proximum autem foramen illi per quod tranſit, magnitudinem gemmæ indicat. Verum ut prædictæ gemmæ valorem à me præſcriptum habeant, fere puræ eſſe debent, alias longe viliori pretio æſtimandæ ſunt. Sed raro à vitiis omnibus liberæ inveniuntur. Quæ nubeculas, fiſſuras, plumulas habent, vix mediam ſtatuti pretii ſummam attingunt. Si magnitudo gemmæ trium, quinque 6. 7. aut plurium thalerorum deſideretur: ex Geometria quantitas quærenda. Invenitur autem hac ratione: fiat triangulus orthogonius ex lateribus illorum quadratorum, quorum numeri quæſitum numerum conſtituunt: hypotenuſa enim latus erit quadrati æquilateri, & orthogonii cuius quantitas deſideratur. Exempli cauſa, volo invenire trium thalerorum foramen, aut quadratum. Unum latus trianguli orthogonii erit latus quadrati A. Alterum latus trianguli erit quadrati B. Horum hypotenuſa quadratum conſtituet, eiuſque circulus foramen trium thalerorum. Si quinque thalerorum velim accipio latus quadrati C. & latus quadrati A, ac conſtituo triangulum orthogonium, cuius hypotenuſa conſtituet

 quadra-

quadratum quod quinquies continebit primum, & pro 5. thalerorum pretio inserviet. Si 10. thalerorum cupiam ex latere D quadrati, ex latere B quadrati, triangulum erigo, cuius hypotenusa quadratum quæsitum ostendit.

Cap. XXXIV.

Amethisti vires, facultates, & usus.

PUtatur gestatus ebrietatem prohibere, idque vini colore, quo præditus est, indicari, quasi illum pro facultatis characterismo habeat. Ab hac facultate Græce Amethisti nomen accepit. Nonnulli umbilico admotum vini vaporem ad se trahere, eumque discutere, ac proinde ebrietatem, crapulamque arcere scribunt. Adduntalii malas cogitationes prohibere, fœlix ingenium, vigilantiam, ac industriam efficere, imo gestantem principum gratiam sibi facile conciliare.

Cap. XXXV.

Fucus, seu adulterium Amethisti.

ADulteratur colore violaceo mastice mixto, ac inter duo vitra, glutinato, aut vitro, eiusdem coloris inter duas Crystalli particulas, posito. Germanici adulterium non merentur, quod satis magna illorum habeatur copia.

Cap. XXXVI.

De Margaritis, & Unionibus.

MArgaritæ, & Uniones, seu Perlæ etiamsi inter gemmas referri non deberent, quod in terra non nascantur, ut aliæ omnes, sed in animalibus, conchis

conchis videlicet. Quia tamen vulgo in maximo pretio, gemmarumque instar habentur, ac ab omnibus ad ornatum, muliebremque mundum, & luxum imprimis, ut olim, ita & nunc expetuntur: Non male me facturum existimavi si post Adamantem, & Carbunculum ipsarum historiam describerem. Solent enim hæ tres gemmæ principatum habere. Margaritæ itaque omnibus notissimæ, Perlæ etiam vocantur, & dum magnæ sunt, Uniones: Arabibus, & Persis *lulu*, Indis *moti*, Malanaribus *mutu*. Lusitanis *Aliofar*, à portu Persiæ *Iulfar* appellantur. Plerumque tamen minores, & qui ad unciam venduntur hoc nomen habent.

Præcipuæ gēmæ quæ. Vniones qui sint. Nomina varia.

CAP. XXXVII.

Margaritarum genera. Quomodo nascantur, ubi, & qua magnitudine.

MArgaritæ ratione loci natalis, & pulchritudinis tantum discernuntur. Proinde Europæi, quia orientales cæteris sunt pulchriores, eas à domesticis distinguunt.

Nascuntur in conchis. Scribit *a* Plinius certo anni tempore conchas luxuriare, ac maritimum rorem, veluti maritum sitire, cuius desiderio hiant, & cum maxime lunares liquantur aspergines, oscitatione quadam haurire humorem cupitum: sic concipere, gravidasque fieri, ac pro qualitate roris accepti, ac cœli serenitate pulchras fieri. Cœli enim, Solisque maiorem illis esse, quam maris societatem. Turbido cœlo turbidas, ac claro claras fieri, sanosque partus multiplici constare cute. Verum hæc Plinii de earum conceptione, & generatione opinio, veritati mihi consentanea nunquam visa est. Nam ex conchis Margaritas exemi complures, ac

Plinii error.

deprehendi in animalis corpore naſci ex eo humore, ex quo teſta conchæ excreſcit. Humor enim ille teſtæ adhærens, quia ex terreo, viſcoſo, ac exacte in minima (ab aqueo animalis humore) reſoluto conſtat, ſicceſſit paulatim, & induratur, ac certo tantum tempore, non ſemper, ab animali pro teſtæ fabrica eructatur. *Cur Conchæ cutim habeant.* Hinc fit conchas multiplici conſtare cute, dum poſterior exiccatur, priuſquam nova adiiciatur. Dum humor ille ab animali morboſo eructari, & expelli non poteſt, ac in corpore hæret; detineturque, ſi ibidem exiccetur; rudimentum, atque initium fit Margaritæ; quæ adiecto ſæpius novo humore, eoque exiccato; cute ſubinde nova augetur, ac in Unionem abit, *Unionis origo.* non ſecus, quam in fellis veſicula, & urinæ veſica lapides generantur. Quorum materia, quæ per urinam expellitur, dum in corpore veſicæ detinetur, ibidem exiccatur, & in lapidem abit. *Bezoar,* Hoc modo Bezoar in capris Indicis multis cuticulis generatur. Dignoſcuntur facile conchæ, quæ Margaritas proferunt. Cum enim ſine tuberculis extrinſecus pulchræ, beneque formatæ ſunt, Margaritis carent. Dum tuberoſæ, inæquales, ac morboſæ quodammodo ſunt, tum Uniones habent. Si Margaritæ concharum partus eſſent, omne conchilii genus, eodem modo, partus ſuos efficeret, quod experientia non approbat, multæ enim conchæ ſunt eiuſdem prorſus formæ, quæ Uniones, aut Perlas non proferunt, Deinde non globoſis, & ex orbicularibus cuticulis, ſed oblongis pro futuræ conchæ rudimento naſcerentur: niſi quis poſtea dum grandiores Margaritæ factæ ſunt findi pro duplici, aut utraque concha aſſerat. Verum nullæ unquam tales apparuerunt, ac inconveniens eſt corpus tam durum poſtea findi. Præterea quæcunque animalium rudimenta primo ſunt, mollio-

molliora ſemper, & apta ad fabricam animalis ſunt, non dura ut Perlæ etiam munitiſſimæ, quæ ob id ad omnem figuram, & extenſionem ineptæ, & inidoneæ ſunt. Falſum enim eſt quod in aquis molles ſint, ac extractæ Corallorum inſtar duræ evadant.

Laudatiſſimæ in ſinu Perſico inveniuntur inter Ormus inſulam, & Baſſoram, nempe circa Baroyn, Catyffa, Iulfa, Camaron, aliaque ſinus Perſici loca, ex quibus locis in Ormus inſulam deferuntur, quæ cæteris præferuntur. Inter promontorium Comorin, & inſulam Zeilan quotannis maxima copia invenitur, ſed cum Perſicis conferendæ non ſunt. Taprobana inſula hodie Sumatra appellata, inter Iavam maiorem, & Indiam ſita Margaritarum etiam feraciſſima eſt, ut & Palane, & Caralcd promontorium Indiæ. Sed parvæ ſunt, ob quam cauſam viliores ſunt. In inſula Borneo, & Aynon grandiores generantur, formæ tamen elegantia à Perſicis vincuntur. Occidentales, quia lacteſcunt, ac argenteum ſplendorem, & ſuperficiei polituram tantam non habent, ut quis exacte ſpeculi inſtar propriam faciei formam, in ea intueri poſſit, minus commendatæ ſunt. Conchæ quo altius in mari reſident, eo minores dicuntur proferre Margaritas. Conchæ læves, & candidæ Indis *Cheripo* vocatæ, è quibus cochlearia, & pocula conficiuntur, præſtantiſſimas Margaritas proferunt. Illæ vero quæ *chanquo*, & matres Perlarum appellantur, nequaquam. Quia tamen intrinſecus pulcherrimæ & læviſſimæ ſunt, inſerviunt menſis, aliiſq; rebus ornandis; ob quam cauſam Bengalam advehuntur, ubi armillæ, aliaque inde fiunt opera. Fuit enim iſtic mos ne virgines corrumperentur, niſi huiuſmodi armillis brachia ornata haberent. In Europa etiam in multis locis inveniuntur, ut in Scotia, Sileſia, & Bohemia, ac nõnullæ in Fri-

Locus ubi iveniantur.

Cheripo.

Chanquo.

Vbi inveniantur Margarita.

Ostreæ feraces. in Frisia in conchis marinis, ostreisque vulgaribus reperiuntur. Sed minutæ admodum sunt. Apud Vogesum montem Lotharingiæ, & in Voitlandia Perlæ satis elegantes reperiuntur. *Bohemicæ Margaritæ.* Verum quæ in Bohemia prope Horasdiovitium, Straconitium, & Rabi arcem colliguntur, mihi cæteris præferri posse videntur. Vidi enim nonnullas, quæ vix ab orientalibus discerni potuerant. Id in illis reprehenditur, quod albiores sint orientalibus, quę argenteum quendam candorem, ut illæ lacteum præ se ferunt. Collegi in prædictis locis aliquot Margaritas præstantissimas, verum ex quingentis conchis, quas aperui, vix decem absque vitio habere potui. Nam maxima pars vel nigrescit, vel flavescit, ita ut ex argilla facta videantur. Deinde eæ conchæ, quæ Margaritas fuscis coloribus præditas proferunt, etiam interiorem testam, eodem colore tinctam habent. Quinetiam & humor, unde diximus testam, quasi lamellis, aut cuticulis invicem superadditis augeri, eodem colore plerunque est: ita ut non dubium sit, quin inde & non ex rore, ut vulgo hactenus creditum fuit, Margaritæ nascantur. *Vnionis nomen.* Magnæ Margaritæ Uniones vocantur, quod raro sibi æqualem magnitudine habeant. *Vbi magnæ nascantur.* Magnæ circa promontorium Comorin centum frumenti grana pendentes generantur. Sed maximæ prope insulam Burneo, verum non tam elegantes, ita ut 160. grana tritici ponderent. *Cleopatræ Vnio.* Maior proculdubio Cleopatræ fuit, quam aceto dissolutam devoravit, ut se cænam pretiosiorem Antonio habuisse ostentaret. Hæc enim centies sestertium (id est Budæo computatore) ducentis quinquaginta millibus aureorum æstimata fuit. *Rudolphi Vniones.* Ego complures vidi in Corona aurea August. Cæs. Rudolphi secundi D. mei clementiss. quarum præcipua pyri muscatellini magnitudine, ac omni

decoris specie absolutissima, pendens ceratia triginta, aureorum millibus empta dicebatur. Narrat Budæus in Gallia avellanæ magnitudine tribus aureorum millibus emptam fuisse. Verum mihi exiguum pretium videtur, nisi exigua fuerit avellana.

a Libro 9. Naturalis historiæ cap. 35. littera f. Plura de Margaritis tradit Petrus Andreas Matthiolus in Dioscorid. cap. 4. lib. 2. contra Plinium, ut ibi videre est.

CAP. XXXVIII.

De natura, facultatibus, qualitatibus, & proprietatibus Margaritarum.

PUtant nonnulli ducem ut apes habere conchas Margaritiferas, ac duce capto facile reliquas, quæ gregatim regem ad pascua sequuntur, retiis capi, ut pote, quæ regem comitari, nec ab eo separari volunt.

Senescunt. Margarita.

Margaritæ senecta flavescunt, verum color dempta cuticula superiori pristinus redit. Demitur autem spiritu vitrioli; verum cautione opus est, ne damnum sentiant: alias pulvere Alabastri, Coralli albi, vitrioli albi, & tartari albi restituitur illis iuventus. Idem fit si columbis devorandæ præbeantur, aut si oriza, & sale dui fricentur, vel si in milio contuso grosso modo, saleque mixto sepeliantur. Maculæ abolentur rore Maii, qui foliis lactucæ insidet, si per diem illi immorentur, aut eo perlinantur. Existimant nonnullis aqua molles esse ut Corallium. Verum ego qui plures ex aquis, & ex ventræ animalis exemi, æque duras, & in aquis, & extra deprehendi. Crescente luna aliqui Margaritas crescere, deficiente obscuras, gibbosas, & tortas evadere scri-

Gratiam reddere Margaritis.

re ſcribunt. Verum hæc veritati conſentanea non eſſe ex ſuperioribus facile colligi poteſt.

Cor roborant. a Margaritæ cor, ſpirituſque vitales roborant; proinde venenis omnibus, peſti, & putredini reſiſtunt; animum exhilarant; cardiacos, & melancholicos affectus, ac ſyncopen tollunt, cordiſque ſubſtantiam, ne extabeſcat, legitime præparatæ, conſervant. *Ad febres, & phthiſin.* Phthiſicis, maraſmo, febreque ardente, aut peſtilentiali correptis ob id utiliſſimæ ſunt. Valent præterea contra ſanguinis fluxum, omniaque alia alvi profluvia, cerebrum, neruoſque roborant, & *Ad fluxus oculorum.* oculorum lachrymas butyro recenti commixtæ, palpebris ſuperioribus inunctis, aut collyriis additæ, exiccant. *Lac.* Lac muliebre emendant, augentque.

Præparatio. Præparantur autem hoc modo ſordibus expurgatæ aqua roſarum, gariophillorum, violæ matronalis, aut meliſſæ lotæ lapide Marmoreo, aut Porphirio teruntur, donec lævigentur: idque eo modo fit, quo pictores colores terunt. Metallis fieri id non debet, quia illarum corpori metallicum quid facile adhæret, quod naturæ noſtræ inimicum eſt, & graviſſima ſymptomata excitare poteſt, uti quotidiana experientia docet.

Præparatæ ut diximus modo Margaritæ, variis rebus commiſceri poſſunt. Extant apud pharmacopeos duæ ex Margaritis compoſitiones. Diamargaritum calidum, & diamargaritum frigidum. *Diamargar. calidi vires.* Calidum virium imbecillitatem firmat iis, quibus animus deficit; ſive à corde, ſive à ſtomacho deliquium originem ducat, omnem noxę cauſam diſcutit. Inſuper aſthmaticis, tuſſientibus, ac tabidis auxiliatur, longo morbo deiectos, & imbecillitate languentes recreat, & ad priſtinum robur deducit. *Diamargar. frigidi vires.* Diamargaritum frigidum ad virium omnem imbe-

imbecillitatem, quæ à nimio calore, vel cui nimius calor adiunctus eſt, confert. Proinde in febribus malignis, & peſtilentibus eius uſus commodiſſimus eſt. Syncopen etiam à ſpirituum reſolutione dependentem aufert. Pulvis earum præcedenti modo præparatus, datur à drag. una ad dragmam unam & ſemis, atque huic aliquando Bezoar, unicornu, cornu cervi, vel os de corde cervi additur, pro affectus diverſitate. Hic pulvis ad omnia venena, & animalium morſus nulli comparandus ad manus ſemper eſſe deberet R. Perl, præp. Scrup. unum, Bezoardici lapidis grana decem, oſſis de corde cervi gran. quinque, cornu cervi gran. quinque. Unicornu gran. decem, Bac. uvæ paridis grana decem. fiat pulvis dandus à ſcrup. ſemis ad drag. ſemis. Si quis in ſucco citrii mali ſolvat Perlas, eumque propinet, facilius ad principes partes earum vis deducitur. Commodiſſime autem aqua Perlata confici poteſt, quæ ad vires reficiendas, & quaſi mortuos reſuſcitandos, admirabilis eſt, hac ratione. Solvantur Perlæ in aceto vini fortiſſimo, aut utilius in ſucco citri, aut ſpiritu vitrioli, vel ſulphuris, donec in liquorem abeant, adiecto ſubinde novo ſucco, ac priori decapulato. Deinde huic ſolutioni lacteſcenti, & turbidæ adiice ſacchari q. s. ad dulcedinem. Si ſolutionis fuerint unciæ quatuor adde aq. roſarum, fragorum, florum borraginis, meliſſæ ana unciam unam. aq. Cinnamomi uncias duas. Cum propinare volueris agita aquam, ut ſedimentum una ebibi poſſit. Poteſt propinari ab uncia ſemis ad unciam unam, nec quicquam præſtantius haberi poteſt: in febribus malignis, & peſtilentibus vulgares aquæ Perlatæ huic comparandæ non ſunt. Id tantum obſervandum eſt, ut dum ſolvuntur Perlæ exacte vitrum obtu-

Pulveris ad omnia venena deſcriptio.

Aqua Perlata.

Tabellæ Perlatæ.

obturetur, ne ſpiritus earum exhalent. E præcedentis aquæ ſedimento tabellæ hac ratione fieri poſſunt. R. ſedimenti à quo per balneum aqua omnis extracta eſt unciam ſemis, adde ſacchari uncias quatuor, aquæ roſarum, & cinnamomi q. s. fiant tabellæ. Hæ valent ad vires promptiſſime reſtituendas, & marcorem ſenilem emendandum. Aqua extracta ut præcedens, ſed paulo maiori doſi ad præcedentia omnia nihilominus utiliſſima eſt. Si tabellæ ex pulvere Perlarum præparatarum concinnatæ fuerint, non tam efficaces ſunt, quam prædictæ, quia illarum vis non tam facile, quam ſi in liquorem ſolvantur, deduci poteſt. Præparatur etiam ex Perlis aqua, quam quintam eſſentiam ſpagyrici appellant. Quæ præcipue valet contra venena, ac vitalem facultatem cordis roborat, ut non facile à veneno affici poſſit, ſanitatem conſervat, obſtructiones lienis, hepatiſque reſerat, febres ardentes mitigat, ſitim tollit, cor exhilarat, coitum incitat, calculos, & urinam ciet, nervoſas partes corroborat, apoplexiam, ſpaſmum, comitialem, & paralyſin arcet. Phthiſin, maraſmum, ac ſenilem marcorem emendat, Phrenitidem domat, hęmorrhoïdum fluxum ſedat, cancri ulcerati exeſionem impedit, ac quovis morbo etiam contrario correptum roborando, & ad temperiem redigendo quemvis exceſſum, priſtinæ ſanitati reſtituit.

Q. eſſentiæ Perlarum vires.

Paratur hoc modo R. Margaritas optime lotas, & in pulverem lapide marmoreo tritas, his violæ inditis ſuperfunde menſtrui acidi volatilis, vegetabilis, vel mineralis tantum ut duo digiti ſupereemineant liquoris, ac violam bene occluſam, ne ſpiritus exhalent, cineribus calidis impone, donec Perlæ omnes ſolvantur. Menſtruum deinde, balnei ope, ad ſiccitatem aufer: calcinatis affunde aqu. diſtillatam, ac abſtrahe

Q. eſſentiæ Perlarum præparatio.

terna

terna repetitione, ut omnis auferatur acrimonia. Qua ablata superfunde vini spiritum, quem aliquoties cohobando extilla, ut in liquorem oleo similem abeant. Spiritus balneo auferendus, ita in dante remanet oleum. Essentia vero, si per arenam distillaveris cohobando cum spiritu vini, illi miscetur, & alembicum transcendit. Huius aliquot guttæ, cum aqua appropriata, propinantur, ac si spiritum salis, oleum salis, aut vitrioli affuderis, iterum congelatur essentia. Hæc enim bonæ operationis nota est, ex matre Perlarum eadem fieri, quæ ex Perlis possunt, neque minores habent vires, sed prorsus easdem.

a *Margaritæ in tam frequenti usu sunt adversus morbum omnem occultæ malignitatis participem, ut vix ullum compositum sit Alexiterium, quod eas non recipiat: quædam etiam ab iis nomen sortita sunt, veluti nobilissimæ duæ confectiones Diamargaritum calidum, & frigidum, cuius facultates auctor hoc capite satis egregie explicat: quarumque laudes abunde recensent auctores, qui Antidotaria conscripsere, qui hoc loco consulendi sunt.*

CAP. XXXIX.

Valor, & pretium Margaritarum.

MArgaritarum earum, quæ rotundæ, pyriformes, omnibusque dotibus absolutissime sunt, pretium difficulter admodum statui potest. Partim quia gemmarii vel augent, vel diminuunt pro libitu, & copia illarum pretium; partim quia pulchritudine, & colore etiamsi elegantissimæ videantur, non parum inter se differunt. Budæus pretium Margaritarum certa quadam proportione constituit,

tuit, verum id ingens admodum est, & nequaquam servandum. Exactius puto hac ratione constitui. Primum unius ceratii, hoc est, quatuor grana pendentis Margaritæ pretium, quod solet esse trium thalerorum, pro norma statuatur. Si vero maius, vel minus sit, applicetur pretium florenorum, vel coronatorum, vel quale quis volet numero ternario, perinde enim est; hacque ratione error committi non poterit, & regula omni monetæ conveniet. Si itaque Margarita pendens ceratium valet tria, & quæras quanti valeat, si quatuor ceratia ponderet duc in se 4, fiunt 16. quæ duc in pretium unius ceratii, nempe 3. habebis 48. pretium Margaritæ. Hæc regula valet pro Margaritis, quæ pendent minus, quam 11. ceratia. Si velis valorem 11. ceratiorum, duc 11. in se habebis 121. quæ duc in 3. pretium unius ceratii addendo illi prius unitatem, ut sint 4. & habebis 484. pretium 11. ceratiorum. Atque hæc regula valet ad quinquagesimum ceratium usque. Si quæras itaque plus pendentium pretium, duc in se cratiorum numerum, ac quotientem in tres thaleros, ita emerget pretium certum Margaritarum, & perpetuum in omnibus regionibus pro iis Margaritis, quæ pondere superant 50. ceratia. Nam quę tantum pondus non habent, quia maiori copia habentur, sæpe illarum pretium mutatur. Si vero mutetur (exempli causa unius ceratii Margarita duos thaleros valeat) etiam omnium ad quinquagesimum usque ceratium pendentium mutari debet. Verum eadem regula, quam supra tradidi, observanda est ad decimum usque ceratium, ac à decimo ad quinquagesimum usque. Quadratus enim ceratiorum numerus cum pretio duorum thalerorum multiplicandus est, ut quotiens ostendat pretium pro iis qui minus, quam undecim ceratia pendent.

Dum

Dum enim plus pendent, quam 10. ceratia, ceratiorum quadratum multiplicatur cum duobus thaleris, adiecta unitate, hoc est cum ternario numero, ut quotiens ostendat pretium.

Minorum Perlarum pretium.

Hactenus pretia Unionum statui, nunc Margaritarum, quę ceratium non pendent, ac nobilium virginum, ac matronarum pectora, & colla catenarum instar, exornant, pretium statuendum est. Hæ si omnibus modis absolutæ, id est, pulchro colore, absque tuberculis, & rotundæ sint, granumque ponderent, possunt tredecim cruciferis æstimari. Est autem cruciferus $\frac{1}{70}$ thaleri pars. Si duo grana pendent 52. si tria 117. si quatuor, hoc est ceratium, 210. id est tres thaleros. Nam & hic ducitur numerus granorum in se, deinde multiplicatur cum unius grani valore. Si medii grani pondus, addatur excessus posterioris numeri, id est, maioris à minore sumitur, eiusque dimidium minori adiicitur numero, ut pretium satis iustum habeatur. Exempli causa, si quæratur pretium Margaritæ pendentis granum cum dimidio. Quia unius grani pretium est 13. & duorum 52. aufer 13. ab 52. remanent 39. huius accipio dimidiam partem nempe 19. ac addo priori numero 13. fiunt 32. Hoc erit pretium satis iustum, posset quippe aliquid in his accuratius institui, verum necessarium id minime est, cum semigrani ratio vix habeatur, & oculis potius, quam ponderibus pretio à gemmariis examinentur.

Hemisphærica Perlæ.

Rotundarum Margaritarum, & præcipuarum pretia posui, nunc illæ, quæ rotundę non sunt, etiam æstimandæ veniunt, harum aliquę hemisphęricę, conuexa superficie satis pulchrę sunt, & vel cum tuberculis, vel sine. Quæ absque tuberculis sunt, duplo, triplo, aut quadruplo excedunt aliarum pretium. Solent tamen mercatores eas lusoriis chartis

filo affigere, ac commiſcere inter ſe ut æquali pretio diuendi poſſint, & quod uni deeſt, altera ſupplere poſſit. Harum uſus eſt ad torques, & aureas cathenas exornandas. Si tam magnæ ſint, ut octo ceratiorum pendentis Margaritæ foramen æquent, perfectionique nihil deſit, 50. thaleris æſtimari poſſunt. Sed reliquæ, & imperfectæ, ut tabula ſequens indicat, æſtimantur.

Margaritæ rotundæ foramen ſi æquet hemiſphærica.

foramē explens	valet cruciferos	Granorum	valent cruciferos
unius grani	3	11	85
2 ceratiorū	6	12	95
3 ——	10	13	105
4 ——	15	14	115
5 ——	25	15	125
6 ——	35	16	135
7 ——	45	17	145
8 ——	55	18	155
9 ——	65	19	165
10 ——	75	20	175

Præter has Margaritas, aliquæ perforatæ non ſunt, & minimæ, papaveris ſeminis inſtar, aut paulo maiores; quæ unciatim ad medicos uſus divenduntur, harum uncia medica hoc anno 1604. thalero divenditur. Sunt & aliæ maiores perforatæ, non perfecte rotundæ, quæ ad fimbrias, coronas, veſteſque muliebres exornandas uſui ſunt, quarum pretium pro magnitudine variat. Nam ſi earum 400. numero unciam ponderent, thaleris 30. æſtimari poſſunt, quæ quo minus vitii habent, eo pretioſiores ſunt. Earum omnium pretium ex numero colligi debet ut tabula ſequens indicat.

Pen-

Pēdentes unciam unā numero	valent thaleros	Pēden tes unciam unā numero	valent thaleros		
100	100	900	16	4500	7
200	70	1000	14	5000	6
300	50	1500	13	5500	5
400	30	2000	12	6000	4
500	24	2500	311	6500	3
600	22	3000	210	7000	$2\frac{1}{2}$
700	20	3500	9	7500	2
800	18	4000	38	8000	$1\frac{1}{2}$
				9000	1

Margariræ occidentales, Bohemicæ, Scoticæ, multo viliores sunt orientalibus. Si tamen proximæ illis pulchritudine videntur, satis magno pretio æstimari possunt, præcipue si omni macula careant, nullaque tubercula habeant, ac tantum argenteus ille orientalium splendor illis desit, locoque illius egregium, gratumque candorem, seu albedinem habeant. Huiusmodi hac tabula æstimari possunt.

Pendentes cerat.	valent thaleros	Pēdentes ceratia	valent thaleros
1	$\frac{1}{4}$	11	$30\frac{1}{4}$
2	1	12	36
3	$2\frac{1}{4}$	13	$42\frac{1}{4}$
4	4	14	49
5	$6\frac{1}{4}$	15	$56\frac{1}{4}$
6	9	16	64
7	$12\frac{1}{4}$	17	$72\frac{1}{4}$
8	16	18	81
9	$20\frac{1}{4}$	19	$90\frac{1}{4}$
10	25	20	100

Ratio autem tabulæ hæc est: unum ceratium pendens Margarita quarta thaleri parte æstimatur. Deinde aliarum Margaritarum pondus ceratiorum, in se ducitur, ut quotiens ostendat pretium, Quod in thaleros, si quotientis quarta pars accipiatur, re-

ducitur: nam emergunt ex multiplicatione quartæ partes. Sic 20. ceratiorum Margarita valet. 400. quartas, id eſt centum thaleros. Si Margaritę vix orientalibus diſtingui ob elegantiam poſſint, quartę partes pro altera parte thaleri haberi poſſunt; ita. 20. ceratiorum 200. thaleris æſtimari poterit, atque non quarta, ſed altera pars, id eſt, dimidia quotientis oſtendet pretium. Quinimo poſſet quotiens pro thaleris accipi ut 10. ceratiorum.100. valeret. Hic enim gemmarii oculus, & peritia, ut bene elegantiam examinet, requiritur.

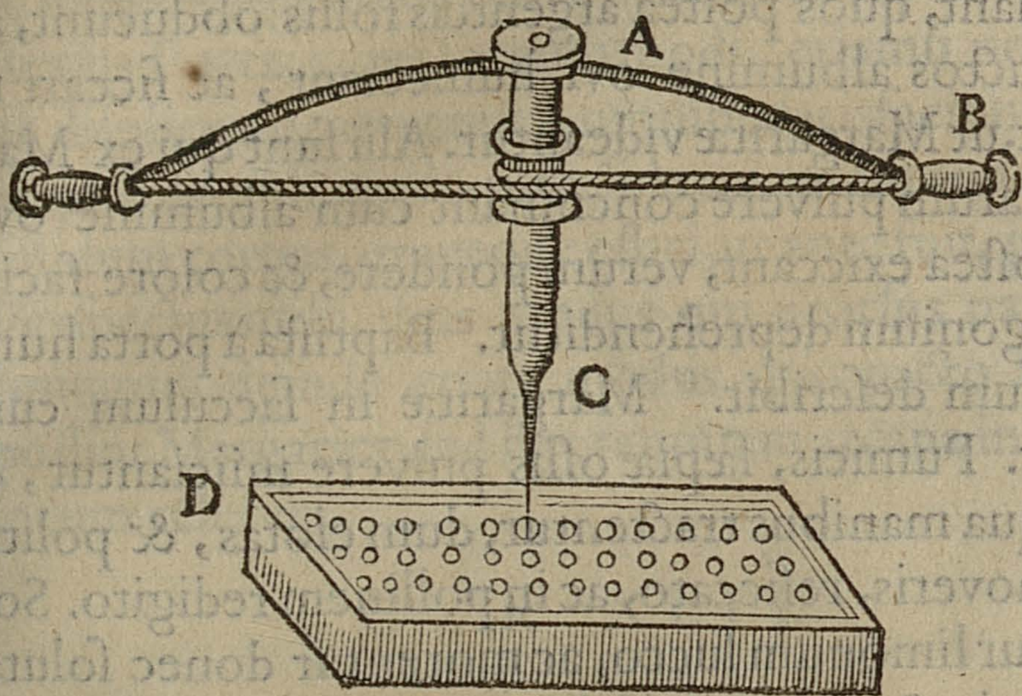
Cap. XL.

Quomodo Margaritæ perforentur.

Quia non omnibus notus eſt modus quo pacto a Margaritę perforari poſſint: volui hic eum in lucem proferre. A manubrium ſiniſtra manu tenetur. Dextra manu manubrium arcus B. truditur, & trahitur, ut reciprocus motus pugionis A C. fiat, extrema pars C. acum habet non plane acutam, ut punctum faciat, ſed ut lineolam. Acus inſidet Margaritę perforandę, Margaritę ſi exiguę fuerint, aſſeri ex molli ligno malleolo affiguntur ciſtę D. ne vacillent, aſſer undiquaque concluditur aſſerculis ne aqua Margaritis ſuperfuſa defluat. Agitata arcu C acus penetrat, & perforat Margaritam, neque propter aquam exuritur.

a *Quoniam auctor iam modum tradit Margaritarum perforandarum, non abſonum erit modum exhibere, quo auro, argentove etiam ea, quæ non perforata ſunt optime figi poſſint, ut hæreant. Aluminis internam partem igni admovebis, eaque gutta, quæ per ſe puriſſima, & clara exſtillare ſolet,*

let, cavam partem inunges, quæque infixeris, solidissime, & ad miraculum inhærebunt.

CAP. XLI.

Adulteria Margaritarum.

VIx ob aliam causam tanto in pretio sunt Margaritæ, quam quod non facile adulterari possint. Aurum adulteratur facillime. Gemmæ ex vitris duplicatis concinnatæ, auroque inclusæ ita fallunt oculos, ut gemmarii periti, nisi eas eximant, à veris non discernant. Sola Margarita neque corrigi, neque alieno fuco elegantior reddi potest. Tradit tamen Linschotanus Indos ut Margaritas pulchras reddant oryzam cum sale contundere, ac ea mixtura fortiter illas fricare, ita fieri pulcherrimas Crystalli instar, ac splendorem non amittere. Non mirum itaque cathenas Margaritarum ab heroinis, & fæminis nobilioribus aureis præferri, meliusque divitias ostentare, fastumque facere, quam gemmę, aut aliud quicquam quod adulterio, fucove

 obno-

obnoxium eſt. Tradunt varii authores rationes quomodo Margaritæ falſæ fieri poſſint. Nam nonnulli ex pulvere concharum, alii ex creta orbiculos formant, quos poſtea argenteis foliis obducunt, ac obductos albumine ovi humectant, ac ſiccari ſinunt, ut Margaritæ videantur. Alii ſunt qui ex Margaritarum pulvere concinnant cum albumine ovi, ac poſtea exiccant, verum pondere, & colore facile mangonium deprehenditur. Baptiſta à porta hunc modum deſcribit. Margaritæ in ſacculum cum Smir. Pumicis, ſæpiæ oſſis pulvere iniiciantur, & ex aqua manibus tractentur, dum elotas, & politas cognoveris, reſiccato, ac in pollinem redigito. Solvantur limonum ſucco, ac morentur donec ſolutas noveris, & pingue quoddam olei inſtar in humoris ſuperficie natare videas, id argenteo cochleari excipe. Poſtea pulverem in orbes redigito, manibus, vel typis argenteis, ac porci ſeta perforatas Margaritas oleo inungito, ac è filo pendentes vitro includito, Solique exponito. Dum ſiccatas videris milii, vel hordei fermento non ſalito, neque acido involue, ac in furno excoqui ſinito, aut columbis manducandas præbeto, vel in lacte ficus ebuli, & præſtantes habebis. Si aliter placuerit ubi ſucco, vel forti aqua fuerint diſſolutæ Margaritæ, clara lavabis lympha, vel diſtillata, lotiſque manibus, ne tractando ſordeſcant, & palleant, ſic lacteo fici ſucco, cochlearum aqua ferventi balneo diſtillato, aut ovi albore glutinabis, perforabis, & ſiccabis, argentea lavando ſemper aqua, & commiſcendo. Aquam argenti ſic parabis. Forti aqua ſolutum fatiſcat purgatum argentum, lenibus prunis evolet aqua, tertium relinquendo, mox ab igne vas tractum dimittito, deinde ſub dio noctu relinques, donec glaciet, & argentum in Cryſtallini lapilli ſpecie reperies, rite ablues

Aqua Argentea quomodo fiat.

ablues fontis aqua, ut lucidiores conſpiciantur, quos vitreo condes vaſe, ac putri fimo ſolvere ſinas, quo mergas factitios Uniones, & immorari ſinito, & lucidos argenteo colore pellucenti reperies. Hactenus Porta, cuius fucandi modi, etiamſi non plane diſpliceant, non tamen omnino ſatisfaciunt, quia ex pulvere Margaritarum ſolutarum nunquam ita ſolidum corpus, graveque effici, ut ante fuit, poteſt. Perſpectus mihi alius modus qui prorſus naturam imitatur, deinde etiam modus quo pacto augeri poſſint Margaritæ, ſed hęc tanquam arcana in alium locum reſervo.

CAP. XLII.

De Saphiro.

SAphirus apud omnes fere gentes hoc nomen obtinet. Indis tamen *Nilaa* vocatur, & à loco ubi naſcitur *Podia*. Quam gemmam *a* Plinius Saphirum vocat, Cyanus eſt, ſeu lapis Lazuli. Gemma hæc cæruleo colore, pellucida, & diaphana eſt, ac florum myoſotidis, aut ſcorpioidis colorem refert. In ea nulla rubedo ſubeſſe videtur, quæ in Amethiſto facile obſervatur. Saphiri aliquæ albidæ, aliquæ colore cæruleo ſaturo ſunt: hæ mares, illæ fæmellæ appellantur. Si omni colore careant, albę Saphiri vocantur, ac Adamantibus admodum ſimiles ſunt, eorumque vices ad ornatum ſupplent. Saphiri aliæ orientales, aliæ occidentales, quæ orientalibus ſunt viliores. Inveniuntur in Calecut, Cananor, regno Biſnagar, Zeilan, & præſtantiſſimę in regno Pegu. Occidentales variis in locis reperiuntur. Confinia Bohemię, & Sileſię ſatis pręſtantes ferunt, in quibus locis aliud quoddam genus reperitur, mollius, perſpicuum quidem, ſed lacteo, al-

Vbi inveniatur.

bove colore, cui aliquid cærulei immixtum videtur, has Lucoſaphiros vocant. Vitiis Saphirus multis obnoxia eſt, dura tamen ut limam reſpuat, & ſatis incommode cælari poſſit. *b* Color ipſius igne facile aufertur, ut in Adamantem vertatur, non verum quidem, ſed tamen ita elegantem, ut auro incluſa, niſi à perito gemmario dignoſci non poſſit.

Lucoſaphirus.

a *Libro 37. Naturalis hiſtoriæ cap. 9. littera f.*
b *Quem modum docet Alexius Pedemontanus lib. 6. de ſecretis ex Baſilienſi editione in 8. fol. 246.*

Cap. XLIII.

Proprietates, qualitates, & facultates Saphiri.

QUalitate frigida, & ſicca prædita eſt Saphirus, ut cęterę fere omnes gemmę. His facultatibus in pulverem levem redacta, oculorum humiditates exſiccare, inflammationem arcere, & extinguere, collyriis adhibita, aut butyro loto excepta, palpebriſque oblinitis ſuperioribus, poteſt. Valet etiam pulvis ad omnia alvi profluvia, ad dyſenteriam, fluxum hepaticum, hæmorrhoidum, ſanguiniſque reiectiones, ſi intus ſumatur cum aqua plantaginis, tormentillę, aut alia his affectibus propria. Integra Saphirus fronti adhibita hęmorragiam ſiſtit, ac inflammationibus applicata, eas extinguit. In orbiculum redacta piſi magnitudine, ac perpolita, oculis impoſita, pulveres, culices, & quicquid in oculum cecidit aufert, inflammationem ſedat, veteraque oculorum vitia omnia aufert, & oculos à variolis, & morbillis tutatur. Verum quotidie ſæpius imponi debet; ſi ſæpius quis Saphirum contueatur, oculos ab omni iniuria

Ad oculi vitia.

iniuria defendet, ac ita tutabitur, ut nihil illis adversi contingere possit.

Pulvis etiam exhibitus cum lacte, ulcera interna, ac vulnera sanare perhibetur. Ad cordis corroborationem præstantissimus est, proinde corpus vegetum, membraque principalia integra conservat. Pesti etiam, omnique veneno, febribusque malignis omnino adversatur. Cor lætificat, cardiacos, ac melancholicos affectus quosvis lenit, tollitque. Ob hanc causam adhibetur antidoto de gemmis. Chymici in salem Saphirum redigunt, quem putant longe maiores vires habere. Saphirum enim duplo pondere sulphuris commixtam, in calcem adurunt, quem deinde aqua stillatitia sæpius abluunt, rursusque exiccant, postea spiritu vini perfundunt, ac macerant, tum rursus extillant, quodque in fundo remanet, iterum calcinant, distillantque toties, donec in vino eliquescat, nivis instar, tandem in coquendo sal provenit quod in loco humido in liquorem, & magisterium solvitur. Alii tincturam Saphiri, & essentiam extrahunt, quam putant ad prædictos affectus, præcipue autem ad venena, & pestem, cordisque roborationem esse præstantissimam. Calcinatur Saphirus bis, ac postea oleo vitrioli solvitur, Deinde spiritu vini essentia extrahitur, ut Chymicis peritis notum est.

Ad cordis affectus.

Sal Saphiri.

Tinctura, & essentia Saphiri.

a Saphirus gestata ab homine impuro, & intēperante, rebusq; Venereis dedito, sordescit, ac nitorē amittit, ut alię fere omnes gemmæ, quę amissa pulchritudine adulterum, & fornicatorē facile produnt. Dicitur tamen Veneris tentigines gestata prohibere, ac scabiem minuere, carbunculorumq; etiā pestiferorum ortū arcere; imo natos iam anthraces apposita, extinguere, & ne pestiferū halitum ad cor mittant, ipsiusque spiritus inficiant impedire. Tota enim

Saphirus quando sordescat.

Ad venerē amuletū.

Ad venena.

natura putatur venenis resistere, & cor mirifice recreare. idque adeo vehementer ut si vitro parvo includatur aranea, vitrique ori supraponatur Saphirus, illa brevi intereat, verum id à me hactenus expertum non est. Inflammationibus, tumoribus, & inflationibus adhibita, eas, si modo in principio adhibeatur reprimit. Contusionibus etiam statim adhibita, ne inflammentur miraculi instar impedit. Verum contusa pars paulo fortius Saphiro premenda est.

Ad contusiones.

Ad febres.

Si circa cordis arterias pendeat, febrium ardorem non parum mitigat, ac hominem continentem efficere dicitur, sacerdotibus, & ecclesiasticis personis qui castitatem voverunt ob id ad gestandum utilissima censetur. S. Hieronymus in explicatione capitis 19. Prophetæ Esaiæ, portatum Saphirum gratiam apud homines, & principes conciliare, inimicos placare, incantamenta prohibere, carcere detentos liberare, ac irā Dei mitigare, affirmat. Verum existimare gemmam, ac creaturam in creatoris sui, summęque maiestatis mentem, & voluntatem quicquam agere posse nefas existimo; Non flectitur enim lapillis, aut coloribus Deus, sed piorum precibus, quibus sua liberalitate, & bonitate si ardentes fuerint, se flecti velle promisit. Virtutes etiam alię, ac hominum favor divino tantum auxilio, hominisque industria comparantur.

Ad cordis affectus, & lætitiam.

Fioravantus Italus nobilis empiricus Saphirum ad lętitiam summopere commendat, ac pręterea cordis affectus omnes miraculose sanare asserit. Iubet autem Saphirum in tenuissimum pollinem redigi, quem postea aceto forti, & succo limonum solvit, ac solutionis ad prædictos affectus prębet cum essentia vini dragmam unam, adiecto scrupulo olei, vel tincturę extractæ ex melle, ac exigua quanti-

quantitate ſyrupi violacei. Mihi ſequens modus magis probatur. Accipe aceti terebinthinæ uncias quatuor: in iis extingue quatuor, aut plures ducatos vigeſies, quo ſæpius eo melius, deinde in eo aceto ſolve Saphiri pulverem, huic ſolutioni adde ſpiritus è meliſſa cum q. eſſentia vini extracti uncias duas, ac ſyrupi violacei ſcrupulum unum, aquęque theriacalis dragmam unam, ac croci ſcrupulum ſemis, omnibus commiſtis, ac per menſem digeſtis præbe ſcrupulum unum, non dubito, quin effectum nobiliſſimi medicamenti, ſis admiraturus.

Oleum Saphiri.

Oleum Saphiri multi ad prædicta commendant. Sed plerunque ægros decipiunt chymici impoſtores. Novi enim quendam qui cum magni à Magnatibus fieret hic in Bohemia, multis cariſſimo pretio pro Saphiri oleo, obtruderet chamomillæ oleum, id enim ſi certo modo diſtilletur oleum prębet Saphiro omni colore pulchrius, ſed neque hoc ſincerum chamomillæ oleũ eſt, ſed alterius rei, floribus chamomillæ adiungunt oleum album, ſeu ſpiritum terebinthinæ, ac ſatis magnam portionem ſalis armoniaci factitii, hanc mixturam veſicæ æneę indunt, huicque aquam communem addunt, deinde extillant aquam, & oleum prorſus vulgari, & communi modo. Aqua extillata, oleum in ſuperficie ſua Saphiro colore ſimile continet; id oleum terebinthinæ eſt oleo chamomelino iunctũ (nam herba ipſa, aut flores herbę aliquid olei prębent) ſed color à ſale armoniaco eſt, qui ex ære exugens colorem eum oleo indidit. Ætate ſi diu ſervetur oleum, color is perit, ac poſtea manifeſte odor ipſius terebinthinæ deprehenditur. Quia multi hac ratione decipiuntur, & aliqui chimici tam imperiti ſunt, ut putent colorem à chamemelo proficiſci,

cisci, placuit hic imposturam, & fucum, vel errorem Chymicorum detegere. Qui non credit salem armoniacum cæruleum colorem efficere, vasi æneo imponat adiecta calcis vivæ aqua, ac deprehendet se paucis diebus ultramarino similem colorem habere. Solent agirtæ aquam Saphiream, ut vocant, ad oculorum omnia vitia præstantissimam ex dictis simplicibus conficere. Primum calcem vivam extinguunt vulgari aqua, quam, ubi resederit calx, decapulando puram colligunt, ac in ea parum salis armoniaci solvunt. Id ubi solutum exacte fuerit, in prædicta calcis aqua; eam in æneam pelvim coniiciunt, quæ ubi per noctem in pelvi steterit Saphiri colorem conquirit, ac in vitro seposita, diaphana est, & ad omnia fere oculorum vitia, imo ad ulcera quævis mundanda utilissima. Cancrum, ambustionem, aliaque multa vitia etiam hæc aqua sanare perhibetur; oculis aliquot guttæ tantum imponuntur, quia si multum salis habeat, aut multum ex ære, mordicat. Si parum habuerit plus imponi oculis potest. Si multum æris habeat, etiam pelles oculorum aufert, si nimis acris fuerit, aqua rosarum, vel fœniculi dilui potest.

Aqua Saphirea ad oculorum vitia, & ulcera.

a *Rationem, cur qui adulterio se contaminant, thorumque legitimum, ac genialem commaculant, tum qui vago, sordidoque concubitu se polluunt, nunquam speciosas, nitidasque gemmas circumferant, VVolfangus Gabelchoverus in Comm. cap. 7. Andreæ Baccii de gemmis, hanc tradit: contrahunt enim aliquod vitii ex putidis corporibus, quæ virus exhalant, illasque venenato halitu inficiunt, ut mulieres menstruo inquinatæ, speculi nitorē obfuscant.*

Cap.

CAP. XLIV.

Dignitas, & valor Saphiri.

MAximam olim Saphirum habuisse & gratiam apud Deos, & authoritatem apud Pontifices, Sacerdotes, ac Principes perhibet antiquitas. Cum enim sacra fierent Phœbo, aut ab eo responsa peterentur, creditum fuit, illi magis placere, & ab eo facilius aliquid obtineri posse, si Saphirus tanquam concordiæ signaculum adhiberetur. Scribit Epiphanius visionem quæ Moisi apparuit in monte & legem datam, in Saphiro fuisse expressam. Hac ætate Saphirus post Adamantem, Rubinum, ac Unionem quartum locum obtinet. Ego tamen Opalum legitimam huic omnino præferri debere existimo, ut in ipsius capite paulo fusius ostendam. Propter pulchritudinem Saphirus à multis expetitur, sereni enim cœli, & lucidissimi habet colorem, ac oculos sua venustate mirum in modum recreat.

Saphiri pretium à colore, puritate, ac magnitudine sumitur. Si nihil vitii habeat, & colore sit pleno, aut saturo qui diaphanitatem non impediat, magnitudo index pretii esse solet. Iustius tamen pretium pondere constituitur, quod hic sequi volo, ac ceratiorum pondere pretia statuere. Unum itaque ceratium absoluta Saphirus pendens, 2. thaleros valet. Ut autem habeas aliorum valorem, duc ceratiorum numerum in se, & quotientem in dimidium pretii Saphiri unum ceratium pendentis, & quotiens ostendet quæsitum, ita 10. ceratia pendens valebit 100. thaleros. Viginti pendens 400. Centum vero ceratia pendens 10000. & sic de cæteris. Occidentales viliores sunt.

Cap. XLV.

Adulterium Saphiri.

SOlet Saphirus vitro Cæruleo inter duos Bohemicos Adamantes glutinato, egregie adulterari. Alii ex vitro maſſam cęruleam in igne conflant, eamque expoliri iubent, indurant, & imperitis pro Saphiro venditant. Solet id artificium variis modis perfici. Plerunque in maſſam vitream ex Cryſtallo, aut Silicibus paratam, momentum zaphuræ iniicitur, videlicet dragmę duę ad libram unam, ac movetur maſſa igne candens quam optime, ferreo unco. Deinde exempta particula exploratur, num plus zaphurę, aut maſſæ addendum ſit. Si iuſta menſura apparuerit, per ſex horas effervеſcere ſinitur. Poſtea eximitur, ac Saphirum referens maſſa, perito ſculptori ſculpenda, ac expolienda traditur. Si rite maſſa facta fuerit vix à vera Saphiro diſtingui Pſeudoſaphirus poterit. Quæ fictitię ſunt, plerunque bullulas, ſeu atomos in corpore habent, qui propter ignem non æqualiter in maſſam agentem proveniunt.

Cap. XLVI.

De Opalo.

OPalus gemma eſt omnium pulcherrima, meoque iudicio omnibus aliis pręferenda, non ſolum propter ſummam ipſius elegantiam, dum omnis generis colores, lucis reflectione, in eadem parte oſtentat (Ineſt enim illi Carbunculi tenuior ignis, Amethiſti fulgens purpura, Smaragdi virens mare, & cuncta pariter incredibili miſtura lucentia) verum etiam, quia ut aliæ gemmę adulterari nulla

Varii colores in Opalo apparētes.

nulla ratione poteſt. Si ſubieceris enim Cryſtallo varios colores illi in eodem loco hęrebunt, neque diverſos pro radiorum reflectione edent. Apparet in Opalo, cęruleus, purpureus, viridis, flavus, & ruber, interdum niger, & albus, id eſt, lacteus. Non videntur hi colores omnes ineſſe gemmę: quia ſi frangatur Opalus pereunt, ita ut tantum ex reflectione unius, aut duorum colorum oriri, (ut in iride apparet, & in triangulo Cryſtallino, in quo ex ſola lucis reflectione in angulos varii colores ſeſe efferunt) putandum ſit.

Pæderos. Olim Pęderos hęc gemma vocata eſt, à puero, & amore, quod pueri pulcherrimi, & innocentiſſimi inſtar omni amore digna ſit. Ab hoc nomine forte deductum eſt nomen illud Germanicum, quo appellatur *ein VVehſe*, id eſt, pupillus, quod nomen pueris tantum convenit. Peritiores tamen gemmarii in quavis lingua Europęa Opali nomen retinent. Nam illi Opali, qui in verorum Opalorum matre abſque colore naſcuntur, illo nomine ſolent tantum appellari. Itali *Giraſole*, vel *Scambia*, ſi dum verſantur, in oppoſita parte lux perpetuo appareat, vocant. *Giraſole. Scambia.*

Naſcuntur in lapide molli (qui Gummi Benjoini colores non abſurde refert,) venis nigris, flavis, vel fuſcis diſtincto, corpus lapidis albeſcit, flaveſcit, nigreſcit, & interdum iiſdem coloribus perſpicuum eſt.

CAP. XLVII.

Genera, & loci natales Opali.

AB uno lapide Opalifero, interdum omnia Opali genera haberi poſſunt. Genera quatuor ſunt. Primum genus eſt diaphanum abſque opaco aliquo

aliquo corpore intrinſeco, ac rubro, viridi, cæruleo, purpureo, flavoque colore iridem imitatur, id præſtantiſſimum eſt. Alterum nigrum eſt, ac ex nigredine ignem, ac Carbunculi fulgorem emittit, quod omnino vivum anthracem, ſeu carbonem refert, viſu quam iucundiſſimum, rariſſimum, & pretioſiſſimum, huiuſmodi generis Opalum piſi maioris magnitudine vidi apud amicum meum qui & exiguo Opalo iſtius generis me donavit. Tertium genus varios colores habet, ſed ita in flaveſcenti, vel flavo corpore, ut quieti videantur, & non exacte ut primi generis, reflectione radiorum oculos paſcant. Hi fere omnes ex Hungaria adferuntur, ſatiſque elegantes ſunt, quia Unionum colorem, aliarumque gemmarum omnium imitantur. Ad hoc genus referri poteſt qui lacteo colore Opacus eſt, quique ex matre Opalorum concinnatus ab Italis *occhio del gatto*, id eſt, Oculus Cati dicitur. Is à nonnullis Pſeudopalus appellatur. Quartum genus Pſeudopali nomine inſignitum diaphanum eſt oculis piſcium ſimile, parumque cærulei lactis inſtar, aut etiam flavi coloris, in ſe habet, ac luci oppoſitum, ſi vertatur in extremo cardine, lucere propter lucis reflectionem videtur. Id proprie *ein VVehſe* à Germanis, & ab Italis *Giraſole* vocatur. Nonnullis *Aſtroites*, vel *Aſteria* dicitur, quia intus includit lucem ſtellæ inſtar deambulantem; quanquam alii duriorem Pſeudopalo gemmam, prorſuſque candicantem Aſteriam eſſe velint, eamque Solis Oculum vocari, & proprie *Giraſole* vocari. Oculus etiam Cati à gemmariis ad Opali genera non refertur; ſed peculiaris gemma putatur. De qua paulo poſt agam, licet commode inter Pſeudopali genera numerari poſſet: ſimiles enim ex matre Opalorum licet molliores eruuntur. Opali primi, & ſecundi generis raro magni inve-

Niger Opalus.

Variis coloribus Opalus.

Oculus Cati. Pſeudopalus.

Giraſole. Aſtroites.

Oculus Solis. Oculus Cati.

inveniuntur. Nonius ſenator Romanus primi generis avellanæ magnitudine 20000. aureorum æſtimatũ habuiſſe dicitur. Tertii & quarti generis ſatis magni reperiuntur. Vidi enim quendam variis coloribus perſpicuum, & lacteſcentem, nucis iuglandis minoris quantitate, qui 200. thaleris æſtimatus fuit.

Nonii Opalus.

Quantitas Opali.

Omnia Opali genera in India reperiuntur, viliores in Cypro, Ægypto, Arabia, Galatia, Thaſo, & Hungaria. In Hungaricis Opaliferis lapidibus interdum, ſed raro primum genus invenitur. Secundum genus rariſſime. Tertium & quartum frequens eſt. Verum fodina una tantum eſſe dicitur, quam nunc ruinis obrutam deſeri fama eſt.

Vbi naſcantur Opali.

CAP. XLVIII.

Facultates, proprietates, & virtutes Opali.

ARbitrantur authores omnium aliarum gemmarum vires habere Opalum, quod omnium colores exhibeat. Ineſt enim illi Carbunculi (ut inquit Plinius) tenuior ignis, Amethiſti fulgens purpurea, Smaragdi virens mare, & cuncta pariter incredibili miſtura lucentia. Cordis itaque ſpiritus recreat, illud adverſus venena, aëriſque contagia, melancholiam, triſtitiam, ſyncopen, cardiacam, alioſque pravos affectus tuetur, Peculiare hoc Opalo aſſcribitur, quod geſtatus oculorum aciem, & nitorem conſervet. Mollis eſt adeo hæc gemma, ut dum expolitur ſtannum, vel plumbum non ferat, ſed tantum terra tripolitana ligneo orbi impoſita poliri poſſit. Qui exactius vires huius gemmæ ſcire cupit: Rubini, Smaragdi, Amethiſti, ac Iaſpidis facultates exquirat in propriis capitibus, votiq; compos fiet. Nam putant gemmarii dictarum gemmarum omnium vires in Opalo concurrere.

Omnium gemmarũ vires habẽt Opali.

Cap. XLIX.

Dignitas, & valor Opali.

OLim apud Romanos in magnâ existimatione, & pretio fuit Opalus. Constat enim historiis Nonium Rom. Senatorem maluisse patria, & senatoria facultate privari, quam petenti Antonio Opalum quem habebat 20000. festertiis æstimatum, tradere. Mirum nunc illius pretium decrevisse, cum Margaritas, & omnes alios lapides elegantia, puritate, nitore, & colore superet, neque adeo copiose reperiatur, præsertim primum genus. Primi, & secundi generis Opalos, qui vitio carent, ac rubro, cæruleo, flavo, viridi, purpureoque colore rutilant, Unionum pretio omnino æstimandas iudico. Propterea Lectorem ad Unionum pretia remitto, & unius ceratii Opalum tribus thaleris æstimo. Secundi generis si lactescentes varios colores habeant Saphirorum pretio æstimandas iudico, alias si proxime ad primi generis Opalos accedant, duplo, vel triplo, prout sunt elegantes, Saphirorum pretia excedere possunt. Nam hic nihil certi statui potest, cum periti gemmarii oculus, gemmæ decorem, illiusque vitia perpendere debeat. Quarti generis viles sunt, nullaque regula æstimari possunt, cùm raro, etiamsi unguis humani magnitudinem æquent, ducati pretium superent.

Cap. L.

Adulterium Opali.

ADulterari duplici vitro, vel colore, ut aliæ gemmæ Opalus non potest. Scribit tamen *a* à Porta calcem stanni in vitrum Crystallinum excandens

dens iniectum illud obnubilare, & colorare Opali instar. Sed oportet sæpius ex igne eximere, & accommodare, donec quis voti compos fiat. Quercetanus à spiritu nitri alembicum vitreum intrinsecus ita tingi variis coloribus asserit, ut Opalus videatur. Qui modum tingendi scire cupit, legat libellum *b* quem edidit de priscorum Philosophorum vera medicina.

a *Libro* VI. *Magiæ Naturalis cap.* 7.
b *Cap.*4.*fol.*26.*in* 8o. *Aureliæ Allobrogum.*

CAP. LI.

De Smaragdo.

INter virentes gemmas nulla præstantior, elegantior, & iucundior Smaragdo, grato enim suo virore oculorum aciem ita demulcet, animumque ita recreat, ut herbarum omnium, viridariorumque amœnitatem longe superet. Pellucida est hæc gemma, & diaphana. In colore ipsius nihil neque cærulei ut in Turcoide, neque flavedinis, ut in veterum Topasio, quem nunc Chrysolitum appellant, animadvertitur.

CAP. LII.

Nomina, & genera Smaragdi.

Prasinus. Neronianus. Domitianus.

A Nonnullis Prasinus vocatur, item Neronianus. aut Domitianus, teste Epiphanio. Neronem enim, sive Domitianum aiunt oleum in multa vasa infudisse, & intervallo temporis oleum viridem colorem contraxisse, hocque oleo petram copiosius rigatam floridioris coloris evasisse. Alii dicunt Neronem quendam antiquum artificem, & gemma-

rum ſculptorem, Smaragdi præcipuum uſum inveniſſe, & gemmam iſtam ab illo Neronianam dictam, alii vero Domitianam appellari malunt. Hactenus Epiphanius. Perſis & Indis vocatur *Pachee*, Arabibus *Zamarrut*, unde Smaragdi nomen deductum eſt. Serapio & Pandectarius *Tabarget* vocant, ſed vitioſe.

Genera Smaragdi duodecim.

Smaragdi genera *a* à Plinio duodecim recenſentur: qui Schiticis ſummam tribuit authoritatem, quod nulli auſteritas, & durities maior, nec minus vitii ſit, ac quantum Smaragdi à cæteris gemmis diſtent tantum Schitici à cæteris Smaragdis. Secundum locum apud ipſum obtinent Bactriani, in commiſſuris ſaxorum nati. Tertium Ægyptii, quorum gratia non in colore liquido, nec diluto, verum ex humido pingui. Reliqua genera in ærariis metallicis inveniuntur, qui duritie, colore, ac perſpicuitate à primo genere diſtinguuntur. Hi à locis ubi olim reperiebantur nomen habebant. Æthiopici acriter quidem virides ſunt, ſed non puri, aut concolores. Perſici non tranſlucidi, viſum nihilominus recreant, in umbris refulgent, longius quam cæteri nitent, ac in Sole hebetantur. Medici plurimum viriditatis habent, qui interdum rerum diverſarum imagines complectuntur. Attici in argentariis metallis reperti è longinquo ſpecioſiores, minus pingues ſunt, iiſque ſenecta evaneſcit viriditas, ac Sole læduntur. Charcedonii fragiles, colore incerti, ac virentium in caudis pavonum ſimiles ſunt plumis. Recenſentur & Laconici, Medicis ſimiles, & Siculi. Item Chalcoſmaragdus gemma è Cypro turbida æreis venis, & Tanos in Perſia reperta ſordida, ac ingrate viridis. Smaragdus quem *Colam* vocant in Arabia, ædificiorum ornamentis occludebatur. Hæc Plinii

Sma-

Smaragdorum genera hoc ſeculo vix diſcerni poſſunt.

Hodie Smaragdi in duo genera tantum diſtinguuntur. Alii enim ſunt Orientales, alii Occidentales. Orientales duriſſimi, virentique iucunditate amœniſſima prata repræſentant, ſolique præ aliis omnibus oculos ubertim explent, & ſatiant, eorumque aciem iugi intuitu hebetatum reficiunt, ut vel ob hanc cauſam à ſculptoribus libenter tractentur.

Orientales.

Hi quia neque Soli, neque umbris, ſeu lucernis cedunt, ſed potius virenti fulgore contra nituntur, & irradiant, ut ſe ſuperari non poſſe oſtentent: deinde etiam quia prorſus tranſlucidi, ac in magno pretio ſunt, ad primum genus referri debent. *b* Omnes ex India Orientali ad nos adferuntur, verum in quibus locis reperiantur incertum adhuc, quia fragmenta in loco natali propter illorum pretium nulla à negotiatoribus relinquuntur, Putant multi Iaſpidi, vel Praſſio innaſci Smaragdos, ut Rubinus Balaſſio. Vidi lapidibus metallicis angulares ita innaſci, ut politi, ac impoſiti, arte, non natura, viderentur. Si huius generis Smaragdi maculis, nubeculis, opacitate, aliiſque vitiis obnoxiæ fuerint, multum illorum dignitati decedit. Bonitas cognoſcitur ſi in orbe detentus frigidus appareat, ac in Sole viriditatem ſervet.

Incertum ubi naſcatur Smaragdus.

Occidentalis in duo genera diſtingui poſſunt. In Europæos, & Peruvianos. Peruviani etiamſi iucundiſſimum habeant virorem, tamen quia abſque radiis mortui videntur, ac plerunque hinc inde nubeculis viridibus pleni ſunt, nec ut Orientales translucent, & irradiant: deinde quia copioſe, ſatiſque magni, neque ita duri ut Orientales reperiuntur,

Occidentales duplices.

exiguam nunc authoritatem obtinent. Alii ex vicinis regionibus adferuntur prædictis paulo duriores: verum qui interdum nigricant, ac noctu pulchriores apparent, non plane virides, sed Prassio similiores, è cuius frustis eruuntur. Europæi qui in Cypro, Britannia, aliisque in locis reperiuntur, prædictis omnibus ignobiliores, nisi duritiem, & elegantiam habeant, sunt. Orientales illi præstantissimi, raro nucis avellanæ maioris quantitatem excedere visi sunt. Occidentalès tam magni reperiuntur, ut palmæ manus magnitudinem superent. Europæi raro magni reperiuntur.

Magnitudo.

a *Libro 37. Naturalis historiæ cap.* v. *littera b.*

b *Hæc verba auctor desumpsit ex Garciæ ab Horto lib.*I. *cap. 48. Aromatum, & Simplicium historia, quam opinionem videtur sequi. Verum alia certior, & vera ratio hæc est, quod Smaragdi in Scythis, Bactris, Ægypto, regionibus procul dissitis ab India, in qua Garcias degebat, reperiantur. Qui plura ad Smaragdum pertinentia scire desideret, consulat Raphaëlem Volateranum Comm. Vrbanor. lib. 27. de gemmis. Item Conradum Gesnerum libro de Fossilibus &c. Impress. Tiguri Anno 1565. in 8o. fol.112. verso, & VVolfangum Gabelchoverum in Andreæ Baccii de Lapidibus, & Gemmis cap.* v. *qui ibi plura ad medicinam pertinentia tradit.*

Cap. LIII.

Vires, facultates, & proprietates Smaragdi.

SMaragdus ut omnes gemmæ frigidæ, & siccæ est temperaturæ, ob id omnem alvi, sanguinisque fluxum, & præcipue dysenteriam ebibitus sistit, teste Avenzoare, nec refert an à mordaci humore, an à vene-

à veneno ortum habuerit. Propinantur ad venena, dysenteriam, alvique fluxum, sex grana in pollinem redacta cum aqua aliqua cordiali, ut tormentillæ, acetosæ, nympheæ, vel boraginis. Quibus haustis extemplo æger, si venenum sumpserat, cordis anxietates, animique defectus patitur: quos si exceperit sudor, & somnus liberatur 10. horarum spatio. Eadem dosi sumptus, venenatis morsibus, animaliumque puncturis, *a* pesti, febribusque pestilentibus medetur.

Ad venena, fluxus alvi.

Ad morsus animaliũ.

Inter amuleta præcipue commendatur Smaragdus. Nam si è puerorum collis pendeat, eos ab Epilepticis paroxysmis tutari creditur; digitis etiam gestatus comitialem morbum impedire omnes authores asserunt, eamque habere facultatem, ut si morbus ita vehemens sit, ut superari à gemma non possit, eam in partes diffringi, itaque vel tollere morbum, vel frangi quasi pugnando à potentiori devicta. Coxæ mulieris alligatus Smaragdus partum accelerare, ventri appositus retinere, ori inditus hæmorrhagiam sistere perhibetur. Ventri adhibitus indubitato dysenterias omnes, teste Antonio Guainerio, miraculi instar aufert, ac hæmorrhoidum fluxum nimium compescit. E collo pendulus inanes timores, ac dæmones arcere, fugareque creditur, ac hemitritæam febrem tollere. Memoriam etiam firmare, ac visum reficere, & recreare à multis creditur. Communi etiam hominum opinione castitatis custos, ac adulterii proditor existimatur, quod venereos actus illegittimos non ferat, ac si peragantur in partes dissiliat. Verum id naturæ (quæ actum legittimum ab illegittimo non discernit) adversari omnino videtur. Agricola si pendulus cutim tangat illius, qui actum venereum exercet, disrumpi existimat. Id si in quovis actu, le-

Ad epilepsiam.

Partum accelerat, & retinet.

Hæmorrhagiam sistit.

Dysenteriam miraculose sistit.

Dæmones, & timores fuges.

Castitatẽ prodit.

gitimo vel illegitimo contingit, necesse est vel motum, vel halitum seminalem in Smaragdum agere, nisi metaphysica facultas ipsi insideat aliqua, quæ nulla ratione investigari possit. Huiusmodi facultate dæmones arcere, hominum ad secreta invenienda habilem reddere, futurorum cognitionem dare, eloquentem efficere, ac opes augere, credere licet Christiano qui Dei in rebus naturalibus metaphysicas vires, potius admirari, quam intelligere interdum debet.

Tinctura Smaragdi.

b Ex Smaragdis tinctura ad superius narratos affectus, & morbos utilissima spagyrico artificio elicitur hoc modo. In ferreo vase pulverisatur, ac per linteum traiicitur, huic superfunditur spiritus urinæ, qui aliquid phlegmatis adiunctum habet, ut colorem extrahat; spiritusque iterum distillatione aufertur, ut in fundo remaneat Smaragdi, extractum griseum, è quo tandem spiritu vini color Smaragdi extrahitur. Variis casibus obnoxius est Smaragdus. Facile enim à contactu duriorum gemmarum, ab æstu, igne, chalybe, ære, ab ictibus, & attritu læditur. Id etiam Smaragdo asscribitur, quod speculi instar rerum circunstantium ideas in se recipiat, ac intuentium oculis exhibeat. Neque hoc ignoravit Nero, qui gladiatorum certamina Smaragdo conspexit. Existimo omne diaphanum, si altera ipsius superficies, nigredine, vel materia aliqua exacte lævigata, ut visus radios non recipiat, neque proprius color agnoscatur, idem efficere. Id probant puteorum aquæ, ligna, metalla lævigata, aliaque infinita, quæ omnia circumstantes species referunt. Dum enim radios visivos non recipiunt, ad species oppositas illi reflectuntur.

Debilitas Smaragdi

a *Hoc*

a *Hoc unicum addendum existimo, nullum præstantius inveniri remedium in pulsu intercepto, viribusque statim reficiendis Smaragdi pulvere, teste Helidæo Padoano in curationibus, consiliis, & processibus fol. 98. & 229. in quarto, cuius hæc sunt verba. ℞ pulveris Smaragdi scrupulum semiss. detur in cochleare vini, & Syrupo de pomis, talis enim pulvis in materiis malignis, & pulsu intercepto, est præstantissimus, & statim vires reficit. Huc pertinet etiam illud, quod Ioannes Crato de pestilentis febris curatione cap. 4. scribit, nempe, Omnes prope Medici post theriacam, & mythridatium, Smaragdum laudant, datur ad grana 6. cum mythridatio. Deinde Hyacinthus ita describitur, quod non solum intra corpus sumptus, sed etiam foris gestatus pesti resistat, &c. Ferunt etiam in virginum desloratione egregias Smaragdos frangi.*

b *Theophrastus Paracelsus tractat. 4. de præparationibus. Magisterium ex Smaragdo confectum (teste Henrico Nollio in Physic. Hermetic. lib. VIII. capit. VI. section. 3.) peculiariter succurrit epilepsiæ, si per destillationem fuerit præparatum, sanguinisque expuitionem arcet.*

CAP. LIV.

Dignitas, & valor Smaragdi.

SMaragdi selectissimi semper in magna fuerunt dignitate, existimatione, & pretio, adeo ut olim illis aliquid insculpere vetitum fuerit. Fabulosum etiam quippiam quo maiorem haberent authoritatem, traditum ab antiquis fuit. Nempe Schiticos, hoc est, præclarissimos in metallis aureis nasci,

unde non ſine magno diſcrimine, ac negotio poſſint conquiri: Gryphis alitibus ferociſſimis in iis nidificantibus, illoſque ab Arimaſpis populis monoculis, qui armati eo auri, & Smaragdorum cupidi accedunt, tentantibus. A quinquaginta annis quo Peruviani ad nos allati ſunt, Orientales viliores facti ſunt. Narrat Aloiſius Mundella Brixienſis medicus à Franciſco Maria Urbinatium Principe duorum ceratiorum pondere Orientalem Smaragdum 113. aureis emptum fuiſſe, ingens ſane pretium, quodque Adamantis eiuſdem ponderis dimidiatum æquat. Orientales perfectiſſimos, omnibuſque modis abſolutiſſimos, iuſte æſtimari quarta parte Adamantis eiuſdem ponderis puto. Si itaque 10. ceratia pendentis Smaragdi pretium ignoretur, in Adamantis tabula pretium 10. ceratiorum quæratur, cuius quarta pars oſtendit pretium. Statuitur ibi pretium 8590. cuius quadrans eſt 2147. pretium Smaragdi quæſiti, nec hic alia regula opus eſt. Linſchotanus, qui iter orientalis Indiæ deſcribit, longe maioris æſtimat, quam Adamantem. Nam Orientalem Smaragdum, qui aſſociari unius ceratii Adamante poteſt, 80. ducatis æſtimat, cum tamen Adamantem tantum 70. æſtimet. Meo tamen iudicio nimis magno æſtimat. Quarta pars pretii Adamantis dum illi magnitudine par eſt, mihi hoc tempore, quo tanta copia Smaragdorum occidentalium habetur, non ſolum ſufficere, ſed excedere videtur, præſertim cum gemmarii complures, præferant Peruvianos Orientalibus quia gratiorem viriditatem habent. Iuſtius itaque duplum pretii Smaragdi occidentalis tantum habeat.

Pretium orientalis.

Cap.

CAP. LV.

Adulterium Smaragdi.

OMnibus fere modis Smaragdi adulterari possunt. Nobilior modus fit Crystallo, vitro, & Silicibus calcinatis, & fusis, si iis exigua quantitas minii adiiciatur. Ita ego præstantes feci. *a* Alii æs ustum in tenuissimum pollinem redactum addunt, adiecta croci ferri dimidiato pondere, ac sex horarum spatio coquunt, ac vas per se refrigerari sinunt, gemmamque polituræ committunt. Si exacte quis operatus fuerit, Americanis omnino similes efficiet Smaragdos.

a *Garcias ab Horto lib.*1.*Aromatum, & Simplicium historia cap.* 48. *scribit, fictitios Smaragdos in Balaguate, & Bisnager ex vitrearum lagenarum crassioribus fragmentis confici (addendum existimo cum Iacobo Dalechampio, si pars Iaspidis viridis addatur) eximii coloris, & insignis magnitudinis.*

CAP. LVI.

De Prasio, Smaragdite, & Chrysoprasio.

PRasius, Prassius, Italice *Prasma*, Germanice *ein Praesem.* Mater Smaragdi à multis putatur, & non immerito, quod aliquando in eo reperiatur, etiamsi non semper. Nam quæ partes viridiores absque flavedine, & perspicuæ in Prasio reperiuntur, Smaragdi rite appellari possunt, ut illi quorum flavedo aurea est Chrysoprasii. Color istius gemmæ proxime ad porri, vel prasii colorem accedit, unde Prasii nomen obtinuit. Fit prassii color è mixtura flavi, viridisque coloris. Prassius nubeculis perspicuus

ſpicuus eſt, vel totum corpus opaco quadam diaphanitate impeditur. Huic interdum rubri, albi, vel atri quippiam inſidet, quia adnaſcitur Iaſpidi, Cryſtallo, aliiſque gemmis à quibus varia corpuſcula, varioſque colores nanciſcitur. Differentiæ tres ratione coloris hic ſtatui poſſunt. Prima continentur, qui ex acte viridis porri colorem æmulantur. Secunda qui multum flavedinis habent, ac filicis areſcentis fere colorem referunt. Hi ſi aurei ſint ſplendoris Chryſopteri veterum ſunt. Tertia quæ exigua viriditate, maiorique flavedine lacteſcunt. Has tres ſpecies omnes apud me reſervo. Poſtremum genus, quod ſemiperſpicuum eſt, ad nephriticos lapides omnino referri debere exiſtimo, ut ſuo loco docebo.

Praſii non ſolum in India Orientali, & Occidẽtali, verum in Europa inveniuntur, præcipue in Bohemia, viciniſque regionibus.

Cap. LVII.

Dignitas, & valor Praſii.

VIlis eſt hæc gemma, quia in magna copia, tantaque mole interdum reperitur, ut inde ſtatuæ fieri poſſint. Ultra cælaturæ pretium vix unquam, niſi ſingularis elegantiæ ſit, æſtimatur. Tertium genus, quod rarius eſt, & ad nephritidem curandam ſingulare, maximo in pretio iis, qui ipſius facultatem norunt, eſt. Praſius quia vilis, non adulteratur.

Cap.

CAP. LVIII.

Vires, facultates, & proprietates Prasii.

VIres habet Smaragdi, verum minores, hoc proprium illi ascribitur, quod veneno præsente viriditatem amittat, quam non nisi lotus recuperat. *Ad venena.*

CAP. LIX.

De Chrysopraso.

NOn dubium est, quin veteres omnes gemmas aureum splendorem habentes, Chrysolitos appellarint. Hinc Prasii, Topasii, Berilli aureis radiis fulgentes, Chrysoprasi, Chrysopatii, Chrysoberilli vocati fuerunt. Chrysoprasus itaque Prasius est, aureum splendorem porri viriditate immixtum habens. Grata admodum est aspectui gemma, ac iisdem cum Prasio viribus, ipso tamen nobilior, & amœnior aspectu.

CAP. LX.

De Smaragdoprasio.

AMbigit hæc gemma inter Prasium, & Smaragdum, unde Germanice nomen obtinuit *Smaraldprasem.* Graminis enim habet virorem, neq; flavedinis quid in eo deprehenditur, si conferatur cum Prasio; si vero cum Smaragdo conferatur, flavescens quædam viriditas, magis in ipso, quam in Smaragdo conspicitur. Raro perspicuus est, nonnunquam tamen; ut plurimum opacam habet diaphanitatem. Ego illum pro Pseudosmaragdo habeo fortassis Chlorites *a* Plinii est. In Bohemia, ac Occidētali India reperiuntur. Duo itaq; illius sunt genera Bohe-

Bohemici, & Americani, illi plerunque opaci sunt, isti vitrioli instar; cuius colorem exacte referunt semitransparentes. Indi hunc formant columnæ instar, ut maiorem æquet digitum longitudine, minoremque latitudine. Deinde alteram extremitatem reliquo corpori paulo crassiorem faciunt, ut pertusis labiis inseri, ac pendulus prominere ornatus gratia possit. Hac enim ratione Principes se ab aliis distinguunt, ac viliores huiusmodi ornatu indignos arbitrantur. Quidam affinis meus, mihi frustulum istius lapidis dono dedit, qui eundem magni faciebat, ac Nephriticum verum lapidem esse asserebat, cui opinioni non repugno, quod eius multa sint genera, ac omnia colore plurimum inter se differentia, ut loco explicabo. Ut Bohemicum Smaraldoprasum, vel Pseudosmaragdum appellavi, ita hunc optime Smaragditem appellari posse existimo.

Ab Indis gestatur.

Nephriticus lapis.

Smaragdites.

a *Libro 37. Naturalis historiæ cap.* x. *littera* a a.

Cap. LXI.

Vis, facultas, dignitas, & valor Smaraldoprasii.

VRinam brachio applicatus ciere, proinde arenulas pellere, calculi generationem prohibere, nephriticos, ac arthriticos dolores compescere, & è collo suspensus ne oriantur vetare, puerorum etiam terriculamenta impedire, omnesque Smaragdi vires, sed imbecilliores habere, creditur. Paucis nota est hæc gemma, hinc fit nondum esse in pretio.

Ad calculum, & nephritidem.

Cap.

CAP. LXII.

De Topaſio veterum, ac Chryſopatio, qui hodie Chryſolitus appellatur.

TOpaſius veterum, viridis fuit gemma, ac diaphana: ſi aureo quodam fulgore ſplendebat Chryſopatius appellatur. Nunc utraque à Gemmariis Chryſoliti nomen obtinet. Topaſius, ſeu Chryſolitus vulgaris Smaragdo eſt colore dilutior, cui nonnihil flavedinis adiectum videtur. Huic dum viror aureus eſt Chryſopatii nomen tribuitur, & mater Smaragdi putatur. *a* Plinius multa de Chryſopatiis, Chryſolitis, & Chryſopraſis tradit, ſed omnes iſtas gemmas ita confundit, ut nihil inde certi colligi poſſit. Chryſopatius non abſurde hodie à Gemmariis Chryſolitus appellari poteſt, quod revera aureus color per viridem in illo fulgeat. Qui ſi noctu igne admoto vehementer ſplendeat *b* Chryſolampis Plinii eſt. A nonnullis hæc gemma cum Chryſopraſio confunditur, quia parum inter ſe differunt. Topaſius, teſte *c* Plinio, à Iuba Mauritaniæ rege qui eam in inſula Chiti Arabiæ, mariſque rubri primum invenit, nomen accepit. Reperitur authoritate Plinii in lapidicinis Alabaſtri, & prope Thebas Ægypti.

Chryſolampis.

a *Libro 37. Naturalis hiſtoriæ cap. 8. littera b. c. d. & cap. XI. littera k.*

b *Chryſolampis eſt Chryſolithi genus, Chryſopaſion vocant Iſidorus, & Marbodæus: Chryſopagion Albertus Magnus: Chryſopſin quidam. Dicitur autem Chryſolampis* ἀπὸ τοῦ χρυσοῦ, καὶ λάμπω, *id eſt, ab auro, & ſplendeo. Ab hac gemma ſumptum eſt adagium* ἐν νυκτὶ λαμπρὸς, ἐν φάει δ' ἀνωφελής, *id eſt,*

est, in nocte lucens, luce vero inutilis. De praepostris qui sapiunt ubi nihil est opus, cum opus est dormiunt. D. Erasmus magis arbitratur competere in eum, qui inter indoctos videatur aliquid esse in litteris, inter eruditos nihil sapiat: & posse inverti proverbium ἐν φάει λαμπρὸς, ἐν νυκτὶ δ' ἀνωφελής. Chrysolampis etiam fuit in tabula illa aurea inaestimabili inter alias quoque gemmas longe pretiosissimas, quam nobilis illa matrona Hildegardis olim Theodorici Comitis Hollandiae uxor D. Adelberto tutelari Egmondensium praesidi dono dedit, qui nocturnis temporibus ita totum hinc inde illustravit sacrarium, ut ad preces horarias noctu intempesta lectas vice lychnorum perdui haberetur.

c Hallucinari videtur Auctor, aliam enim rationem, & mentem verborum Plinii, statuendam crediderim, cum aetymologiam nominis Topazii aliam faciat. Eius verba haec sunt libro 37. Naturalis historiae cap. 8. Iuba Topazon insulam in rubro mari à continente stadiis 300. abesse tradit, nebulosam, & ideo saepe quaesitam navigantibus, ex ea causa nomen accepisse. Topazin Troglodytarum lingua significationem habere quaerendi. Ex quibus verbis Plinii manifeste constat nomen non sortitum à Iuba Mauritaniae rege, sed ab insula ubi fuit inventa. Quod vero Plinius putet Topazin Troglodytarum lingua habere significationem quaerendi, hoc de suo Plinium addidisse testatur v. Cl. Claudius Salmasius in Plinianis exercitationibus in Caii Iulii Solini polyhistora fol. 1084. cum τοπάζειν in significatione quaerendi mere Graecum sit, nam coniectura, aliquid colligere, & indagare significat. Nec enim de Troglodytis ipsis accipiendum, qui insulam incolebant, patria sua illis quaesita non fuit, nec ignota, sed à navigantibus vel Graecis, vel Aegyptiis nomen imposi-

impositum fuisse: Troglodytarum vero provinciæ nomen non sumptum (ut quidam existimant à Troglodytiæ amne Arsinoen præterfluente) sed ἀπὸ τῆς τρώγλης, *hoc est à specu, quod in specubus, & Cavernis degant. Quod idem nobiscum sentit idem. V.Cl. Claudius Salmasius libro iam citato fol.1267. Cuius hæc sunt verba. Et sane* τρωγλίτας, *&* τρωγλοδύτας *eadem ratione appellare fecit, quod cavos, & specus subirent. Ab eadem causa &* τρωγλίτης *genus passeris, qui &* τρωγλοδύτης *potest recte dici, quod cavis, & rimis turrium, ac murorum sese inlatebret, & in his nidum congerat.*

CAP. LXIII.

Natura, vires, & facultates Topasii veterum, seu Chrysolithi Gemmariorum, & Chrysopatii.

TOpasius limam sentit, ac in tantam molem interdum excrescit, ut statuæ inde fiant. Scribit enim Iuba, Arsinoë Ptolemæi Philadelphi uxori statuam cubitorum quatuor fuisse, ex Topasio in delubro sacratam. Sanguinis eruptiones sistere, vulnerique admotus extemplo fluentem compescere, bilem, iramque, ac phrenitidem mitigare, si pro amuleto gestetur, perhibetur. Nocturnos etiam timores, & puerorum terriculamenta, ac lunaticos paroxismos arcere creditur. In mensa positus Chrysopasius (quem à Chrysopraso differre non puto) præsente veneno traditur colorem amittere, eoque semoto iterum recipere. Sed huiusmodi vanas, & præter rationem omnem, de gemmarum viribus opiniones, experientia rerum omnium magistra refutat. Potus Chrysopatius comitialem curat perfecte, teste *a* Cardano.

Ad sanguinis profluvia, & phrenitidem.

Ad comitia.

a *Auctor hic mentem Cardani non recte percepisse videtur. Quum Cardanus lib. VII. de subtilitate Chrysopatium potum non Comitialem morbum (ut Auctor habet) perfecte curare, sed melancholicis auxilio esse testetur, cuius hæc sunt verba. Expertus tamen sum quindecim illius grana, auxilio præsenti melancholicis esse.*

Cap. LXIV.

Valor, dignitasque Topasii, seu Chrysolithi vulgaris.

NOn magnam habet authoritatem hæc gemma, neque cælaturæ pretium excedit. Causa est quantitas, & magnitudo, quæ illam vilem efficit. Chrysopatii tamen si egregie aureis radiis splendeant paulo nobiliores sunt.

Cap. LXV.

De veterum Chrysolitho, Chryselectro, & Melichryso, seu vulgari Topasio.

HOc tempore gemmariorum Topasii, gemmæ sunt aurei coloris, & omni dubio procul, inter veterum Chrysolithos numerandi. Fortassis à Plinio Chryselectri, aut Melichrysi appellantur. Nam Chrysolithi nomen tanquam genus omnibus gemmis, quæ aureum habent colorẽ, applicat. Color illius nullo alio colore intermixtus est, & aquam reubarbaro, vel croco tinctam refert. Duo ipsius sunt genera Orientalis, & Europæus. Orientales illi habentur, qui purissimi auri instar rutilant. Hi omnibus gemmis, Adamante excepto, duriores, aliquando ita tincti sunt, ut nimium croci in illis appareat. Nonnunquam tamen dilutiores, quam conveniat, sunt, imo interdum Adamantum aquas habent

habent abſque aliquo colore, quos propterea referunt. Qui medio modo ſe habent cæteris nobiliores, & præſtantiores habentur. Europæi Chryſtalli inſtar molles, cum aureo colore, vel multum, vel parum nigricant. Inter hos nonnulli tam parum flavedinis habent, ut niſi nigredine à Chryſtallis diſtinguerentur, ab iis diſcerni non poſſent. Inveniuntur in Bohemia paſſim. Dum aureo colore, eoque puro ſplendent, ab Orientalibus, niſi duritie diſtingui poſſunt, tam ſunt elegantes. Orientales in Æthiopia, & Arabia inveniuntur. Præſtantiores in India, & Bactriana. Reperiuntur aliquando permagni Topaſii, & qui 12. pondo ponderent. Vidi Bohemicum duarum ulnarum longitudine, & fere ſemiulnæ latitudine, qui Rudolpho ſecundo Cæſari invictiſſimo, & Domino meo clementiſſimo dono datus fuit.

CAP. LXVI.

Natura, vires, & facultates Topaſii vulgaris, ſeu Chryſolithi veterum.

NAturæ Solaris, cuius ſpeciem aliquo modo refert hæc gemma aureo ſuo colore, eſt. Proinde ut aurum, ac Sol vitalis facultatis fomentum eſt; ita Chryſolithus, timores enim nocturnos, & melancholiam minuere, atque depellere, intellectum confortare, moleſtiſque inſomniis adverſari, dæmones terrere, & fugare, puſillanimitatem, ſtultitiamque auferre, ſapientiam, animique conſtantiam promovere, ac à faſcinationibus ferentem tueri, brachio ſiniſtro alligatus, aut è collo ſuſpenſus, auroque incluſus, creditur. Refert Cardanus in libro de admirandis curationibus mira de Chryſolithi viribus his verbis. Cæſarem Palavicinum,

Ad melancholiam.

aliumque nobilem ex oppido Gallerati, melancholia, & comitiali morbo alternatim (quorum unus iam quindecim diebus cum febre, Palavicinus, alter iam ſex menſibus, ſed ſine febre, verum cum clamoribus) laborantes, & fruſtra à medicis vexatos, ſomniferis lotionibus capitis, ſolo potu pulveris Chryſolithi ex vino, in octo dierum ſpatio, ſic liberavi, ut nunquam morbus redierit. Præter dictas facultates, ſanguinem vulneribus applicatus ſiſtit, ac libidinis œſtrum compeſcit. Chryſolithus tritus, & potatus aſthmatis, & orthopneæ paroxiſmos mitigat. Has vires omnes, multi non huic Chryſolitho, ſed præcedenti gemmæ, nempe illi gemmæ, quæ nunc Chryſolithus appellatur, & è viridi colore aureus eſt, attribuunt. Frigidæ, & ſiccæ naturæ eſt, ut omnes gemmæ. Hoc peculiare habet, quod ſub lingua detentus ſitim febrientium extinguat.

Ad comitialem.

Ad ſanguinis profluvia.

Cap. LXVII.

Topaſii vulgaris, ſeu Chryſolithi veterum dignitas, & valor.

ORientales Topaſii vulgares ſi puriſſimi auri inſtar rutilent, & abſq; vitio ſint, quia aſpectui admodum grati ſunt, à nonnullis expetuntur ad ornamenta pileorum, ſtatuarũ, ac reliquiarum in eccleſiis. Qui ceratium pendent duobus thaleris æſtimandi ſunt. Qui 2. ceratia, quatuor thaleris, qui 3. 9. thaleris. Inde ut aliorum pretia ſciantur, ceratiorum numerus ducatur in ſe, & quotiens oſtendet pretium quæſitum. Sic 4. ceratiorum valebit 16. thaleros, & 10. ceratiorum 100. thaleros. Hæc regula ad 20. ceratia tantum valere poteſt. Nam ulterius vilius ſunt æſtimandi, propter magnitudinem quam aliquando attingunt. Propter ſummam duri-

duritiem quam habent uruntur ut Saphiri, ac tum veros Adamantes melius æmulantur, quam alia gemma. Vidi vix 10. ceratia pendentem 200. thaleris venditum. Ita enim exacte annulo inclusus Adamantem referebat, ut vix à perito gemmario differentia cognosci potuerit.

Topasii Bohemici Orientalibus similes eadem regula taxari possunt. Si tamen quotientis quartam partem accipiat pro Bohemici valore. Reliqui qui nigricant, & fortassis pro veterum Obsidiana gemma haberi possunt, aut parum aurei coloris habent, his viliores sunt, nec commode æstimari possunt. Si quis regulam viliorem velit sumat octavam partem pretii dicti.

CAP. LXVIII.

Adulterium Topasii.

TOpasii aurei coloris ob elegantiam adulterantur omnibus modis, quibus aliæ gemmæ adulterari solent. Præstantior modus est dum in Crystallo, Silicibus, & vitro fuso aureus color conciliatur, id fit si ad singulas vitri libras quarta unciæ pars ferrei croci remisceatur, atque tantillum minii addatur. Sed primum addendum minium post crocus, teste *a* Baptista à Porta. Si Crystallo calcinato triplum plumbi addatur Topasius absque aliqua adiectione emergit, si per diem in fornace moretur. Aliter sic conficies; fac pollinem ex ære usto, cinnabari nativo, ac Crystallo, quadruplumque stanni usti adde, fusorioque vasi ex terra fortissimo inde, fornacique committe per diem. Sed ignis vehemens non sit, ac semper eodem gradu permaneat, facile enim fluit pulvis prædictus.

Præstans modus.

Alius modus.

a *Libro 6. Magiæ Naturalis cap.* v.

Cap. LXIX.

De Berillo.

Aqua-marina.

Berillus gemma est quæ aquæ marinæ colorem refert ex viridi cæruleum. Italis à colore *Aqua-marina* vocatur, Hebraice *Iaschpech* vocatur: unde nonnulli putant Iaspidis nomen deductum. Dum Berilli aureos radios habent, aut ex auro scintillant, Chrysoberilli appellantur, quos aliqui ad Chrysoprasos referunt. Transparent Berilli omnes, & dilutum habent colorem, si enim colore saturo sint, pro aliis vulgo gemmis habentur. Eius colorem refert aqua si exigua quantitate Indici, ac decima parte viridis coloris adiecta, tingatur. Est autem Indicum color quo pictores sæpe utuntur. Sculpuntur Berilli pluribus angulis ut illorum repercussu vivaciores fiant, magisque fulgeant.

Chrysoberillus. Chrysoprasus.

Cap. LXX.

Genera, & loci natales.

a Plinio authore multa Berillorum sunt genera. Probatissimi viriditatem puri maris imitantur. Proximi his sunt Chrysoberilli paulo pallidiores, sed in aureum colorem exeunte fulgore. Vicinum genus huic est pallidius, vocatur Chrysoprasus. Quarto loco Hyacinthizontes colore Hyacinthi. Quinto Æroides viridiores qui ab ære nomen habent. Post hos Cerini, ceræ, & Oleagini oleo, ac tandem Crystallis nonnulli similes. Sub istis generibus non dubito quin multæ aliæ gemmæ, quæ nunc ad alias referuntur, contineantur. Nam videtur Berilli nomen commune fuisse, ac fere omnes eas gemmas quæ Crystalli instar diluto aliquo colore tin-

Chrysoberillus. Chrysoprasus. Hyacinthizontes. Æroides. Cerini. Berillus veterum multas gēmas cōprehendebat.

re tinctæ fuerunt ſub ſe comprehendiſſe. Nam quos nunc Citrinos, Topaſios, Lucoſaphiros vocant, ut & Hyacinthi quædam genera, non eſt dubium quin inter Berillos numerata fuerint. Itali etiam hodie Cryſtallos qui angulorum multiplici reflexu aliquos colores in ſe habere videntur, Berillos vocitant. Reliquarum nationum gemmarii illos tantum qui marinæ aquæ colorem, vel dilutum, vel exacte referunt, Berillos vocare ſolent. Naſcuntur Berilli ad radices Tauri montis in Eufratis littore, ac in India, dilutioris coloris, & qui Cryſtallis ſimiles ſunt, in variis regionibus, ut in Germania, & Bohemia.

Locus ubi naſcatur Berillus.

a *Libro 37. Naturalis hiſtoriæ cap. v. littera* I.

CAP. LXXI.

Facultates, & vires Berilli.

GEmmarii Berillum geſtatum contra hoſtium pericula, vitia hepatis, ſuſpiria, eructationes valere, ac oris morbos, faciei, gulæ, & pariſthmia prohibere, credunt. Illius ex aqua dilutum oculos humidos ſanare perhibetur. Ad vulnera oculorum etiam aliqui celebrant, ſive illa pupillæ, ſive alteri parti inflicta fuerint. *a* Reducitur Berillus contuſus, & tritus in pollinem exactiſſime, ut impalpabilis ſit. Deinde lentis quantitate pulvis quotidie mane ſupino iacente ægro, in oculum donec ſanetur, infunditur, ac præcipitur ut æger immotus aliquandiu ſupinus permaneat. Si pupilla vulnerata fuerit etſi commode ſanari non poſſit, tamen ita emendatur, ut oculus deformis non fiat. Si læſio extra pupillam fuerit, præclare ſanat Berillus, quemadmodum etiam omnes oculorum con-

Ad oculorũ vitia.

tusiones quacunque re factæ fuerint. Suaderem ad contusiones, & sugillata ut infusio fieret aqua verbasci: si adiuncta esset inflammatio aqua rosarum, plantaginis, eufrasiæ, vel simili. Si vulnus esset, aqua bethonicæ, tormentillæ, vel plantaginis. Magi putant contra segnitiem hanc gemmam pollere, ingenio prodesse, & coniugatos invicem conciliare.

a *Idem Psellus de lapidum virtutibus (cap. 4. huius libri citatus) testatur Berillum curare convulsiones, oculorum dolores, & icterum.*

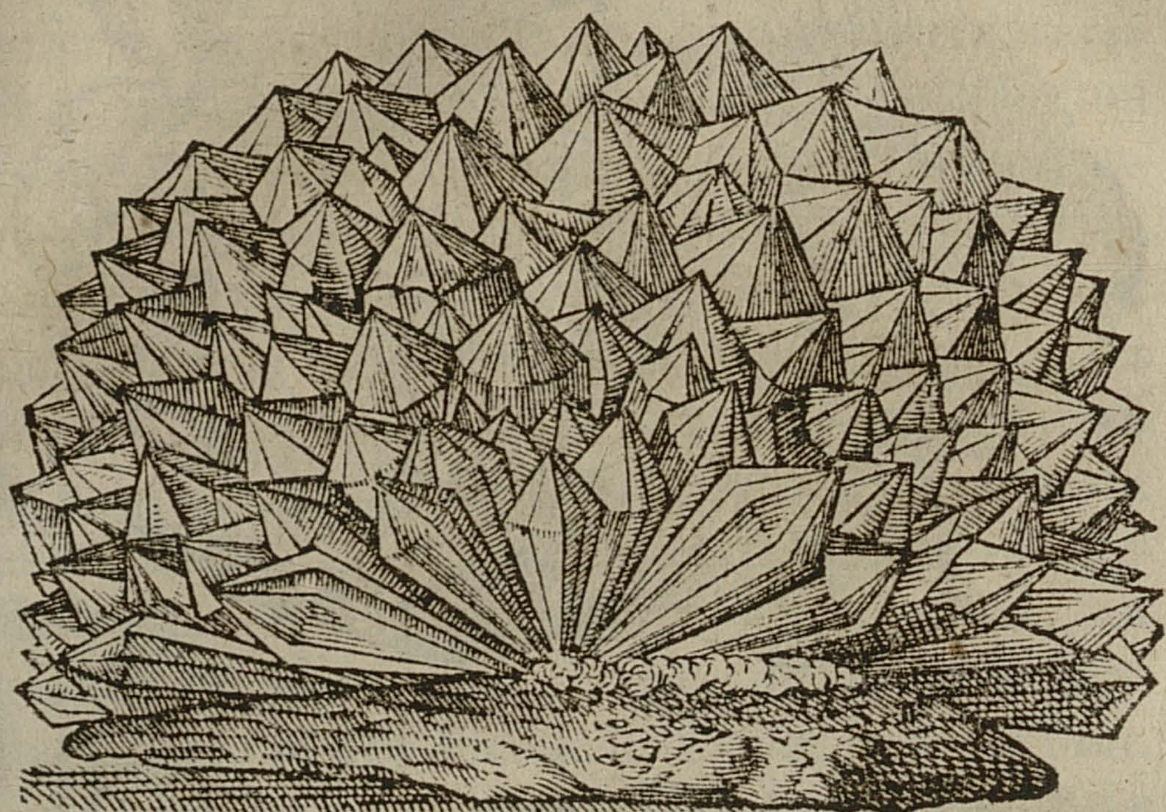
Cap. LXXII.

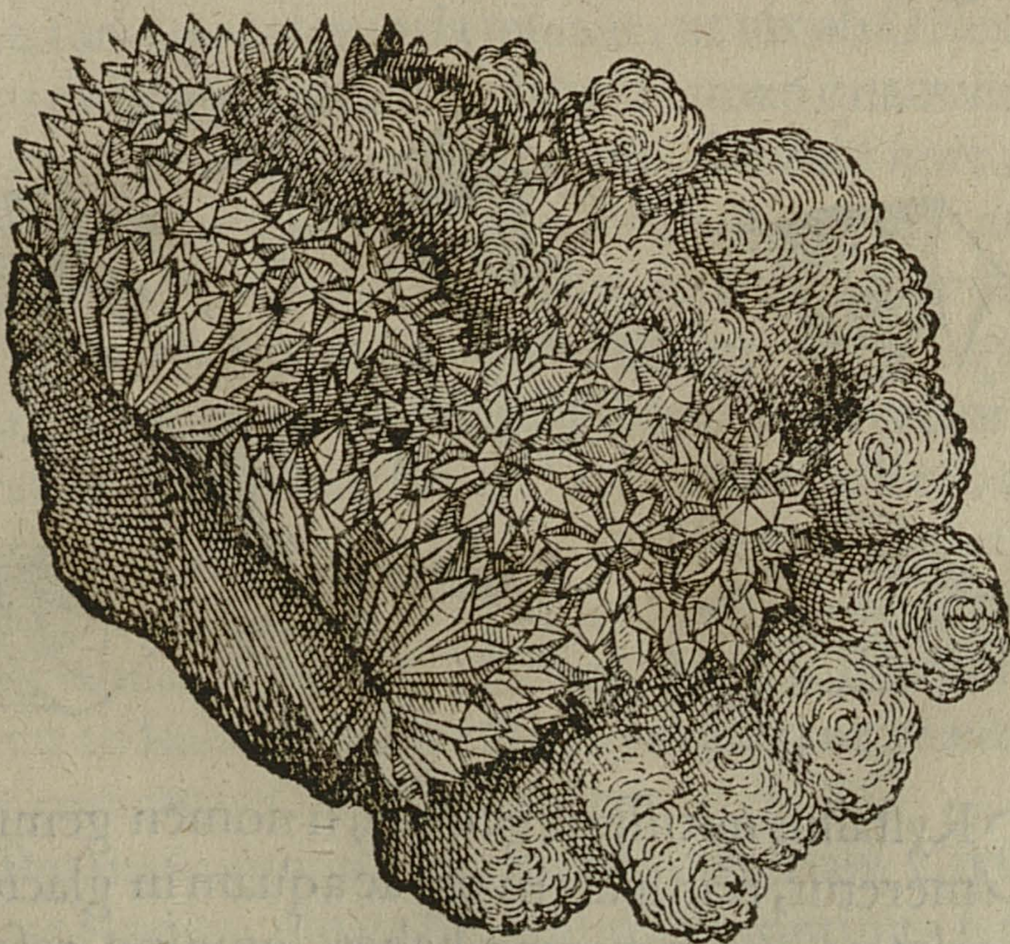
Dignitas, valor, & adulterium Berilli.

Berilli non sunt in maiori authoritate quam Topasii Orietales, olim Chrysolithi appellati; proinde eodem pretio æstimari possunt, pro coloris tamen elegantia augetur, vel minuitur pretium, idque in omnibus gemmis servandum est. Adulteratur Berillus iis modis quibus aliæ gemmæ omnes. Nobilior modus est dum æs ustum in tenuissimum pollinem redigitur, ut omnem tactum effugiat, ac Crystallino vitro, aut Crystallo calcinato, vitroque illi adiecto miscetur, ac fornaci committitur, æris una dragma pro vitreæ massæ libra sufficit.

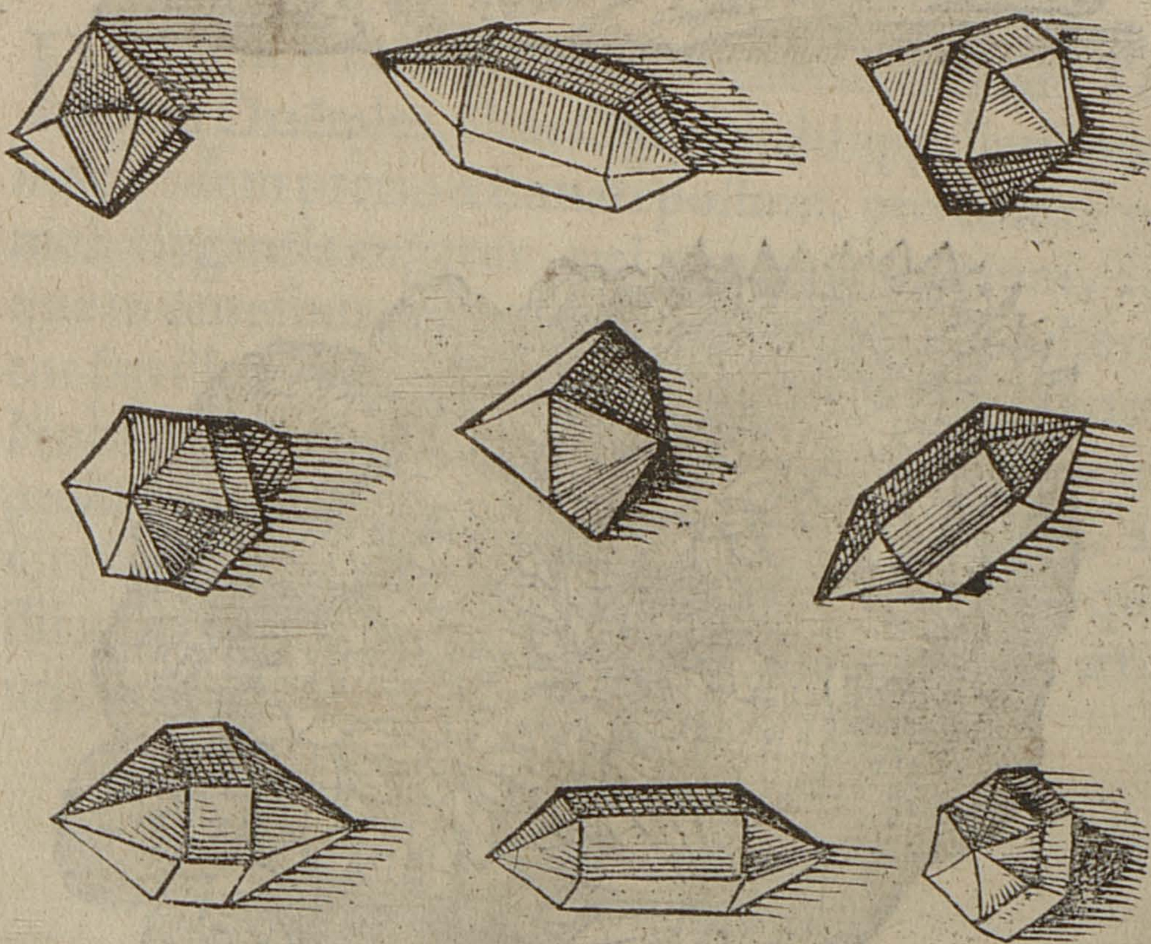
CAP. LXXIII.

De Crystallo, & Pseudoadamante.

CRyſtallus notiſſima gemma, ſi nomen gemmæ meretur, tranſparens eſt, ac aquam in glaciem congelatam, unde nomen habet, omnino refert, nomen deducitur à κρύος, id eſt, gelu, & στέλλω, id eſt,

eſt, contraho. Molliſſima eſt omnium gemmarum. Dum coloratur non iam pro Cryſtallo amplius, ſed pro alia gemma habetur; quanquam in vere gemmæ locum ſubſtitui non poſſit. Si enim Berillum referat, Pſeudoberillus, ſi Topaſium Pſedotopaſius, ſi Saphirum Pſeudoſaphirus, ſi Smaragdum Pſeudoſmaragdus, & ab illa gemma, cuius ſimilitudinem refert, appellatur. Tales autem in Bohemia, & vicinis locis complures reperiuntur, qui omnes ſola duritie à veris gemmis diſtinguuntur; molles hi enim omnes Cryſtalli inſtar ſunt, & pro Cryſtallis haberentur, niſi coloris elegantia gemmariis, ut aliud nomen illis darent, ſuaderet. Naſcuntur Cryſtalli plerunque hexagoni. Nam qui rotundi, aut globoſi, ut Silices, reperiuntur: illi duriores Cryſtallis ſunt, & pro Pſeudoadamante habendi ſunt. Tales ſunt Arnhemii prope Arnhemum Geldriæ oppidum, Clabequii prope Bruxellam, Gallici, Bohemici, & Sileſiaci. Hi enim aliquando tam duri ſunt, tantaque elegantia micant, ut vix ab Orientalibus diſtinguantur. *a* Tincturam tamen quam verus Adamas admittit, non recipiunt, Deinde igne, & ſenecta corrumpuntur, quod Adamanti non accidit. Horum mentio in capite de Adamante facta eſt. Gemma etiam illa quæ Iris appellatur, quod omnes colores iridis, ſi quis fronti applicatam intueatur, conſpicuos faciat, ſpecies Cryſtalli eſt, quæ partim ob iuſtam angulorum reflexionem huiuſmodi colores, ut vapores iridem, partim quia minus pellucet Cryſtallo, offert. Hæc ſi ſubcitrina, fuerit ab Italis & Gallis *Citrino* vocatur, ac præſtantior communi Cryſtallo habetur.

Falſæ gemmæ quæ dicantur. Bohemiæ gemmæ fere omnes Cryſtalli ſunt. Pſeudoadamantes. Arnhemii. Clabequii. Bohemici, Iris. Citrinus.

Putant *b* nonnulli aquam eſſe materiam Cryſtalli, ac glaciem diu in frigidiſſimis montibus ſervatam tandem in Cryſtallum converti: verum omnino

An aqua ſit materia Cryſtalli.

no falluntur, ut in tertio Tomo ſymbolorum Principum (ubi ſymbolum Ludovici Gonzagæ, *ex glacie Cryſtallus evaſit*, explicatur) notavi. Nunquam enim aqua in Cryſtallum mutari poteſt, abſque tamen aqua non generatur. Solvi enim terræ tenuiſſima portio ab aqua debet, aut illi aliunde miſſa commiſceri, quæ recedente aqua tum primum in Cryſtallum concreſcit. Si Cryſtallus ex aqua congelata conſtaret, igne ſolveretur, (quæ enim frigore concreſcunt calore ſolvuntur) ac aqueæ partes igne conſumerentur, quod non fit experienti. Igne enim crematus calcem, ſeu terram, & ſal, cuius ſpiritus beneficio coagulatus fuit, oſtendit. Hæc fuſius ante, ubi de cauſis concretionis gemmarum egi, explicantur.

Cur Cryſtallus hexagonus naſcatur.

Naſcuntur plerunque Cryſtalli forma hexagona in mucronem deſinente, quia terreſtris ſubtilis materia ſe ſeparans ab aqua nititur ſe unire, ac omnibus modis ſingulæ particulæ, centrum corporis ſui ambiunt, & appetunt. Quod cum fit vel circularem, vel hexagonam figuram faciant oportet, nulla enim alia à circulo perfectior videtur. Circularis figura fit dum materiæ partes ſunt prorſus uniuſmodi; qualis in iis qui proximi ſunt Adamantibus, quos duriores dixi, conſpicitur: hexagona, cum partes nonnullæ ipſius mixti, reliquis ſunt vel ſubtiliores, vel magis aëreæ, aut alia ratione differunt; hæ enim à reliquis circa angulos pelluntur, vel ipſe non tam cito, quam aliæ centro ſe unire cupiunt: hacque ratione concreſcente materia, hexagona figura circulo quam proxima, aliiſque omnibus angularibus perfectior, efficitur. Si ſtatueretur, omnes particulas eiuſdem naturæ temperamenti, & qualitatis eſſe, ſphæricam figuram habere deberet omnis Cryſtallus, omnibus ad centrum æquali vi tendentibus,

Cauſa hexagonæ figuræ.

bus, aut absque ratione nobis manifesta, figuram certam illi à natura, & Deo datam esse hexagonam statuere oporteret, ut in multis rebus contingit. Nam neque cur homo, aliudve animal suam formam extrinsecam, neque cur flores, & frondes certam perpetuo habeant unquam ingenium humanum perscrutari potest. Quod admirari hæc natura non vero intelligi velit. Invenitur Crystallus variis in locis etiam in Europa. Circa Pisas reperitur in quodam torrente qui ex monte Magno fluit. In Verruca etiam monte propinquo foditur. Saxis adhæret conglobatus, ut difficulter avelli possit. In Alpium iugis, Germania, Bohemia, Hungaria, Cypro, & Lusitania frequens est, ubi ingentis ponderis interdum invenitur. Sæpe in agris ut prope Tsaltoniam Bohemiæ, & Coutebergam. Multa vitia Crystallo innasci solent, ut sales, festucæ, nebulæ, atomi, rubigo, & ferrugini quid simile. Dum plane perspicui sunt Crystalli montani nomen illis tribuitur. Crystallus obscurior, aut nigrior aqua perspicuus, & qui à nonnullis Iris appellatur, eo loci ubi Crystalli reperiuntur, inveniri interdum solet. Qui in agro Pisano inveniuntur, ac raro digiti magnitudinem excedunt Iridis colores angulorum repercussu imitantur. Ob quam causam à gemmariis Adamantum instar scalpuntur, ac Berilli nomine tanquam præstantes gemmæ divenduntur. Est tamen Berillus alia gemma, ut suo capite explicavi.

Locus ubi inveniantur Crystalli.

Vitia Crystalli.

Iris.

Berillus.

Ex prædictis itaque facile colligi potest Crystalli nomen accommodari ad omnes gemmas perspicuas, mollesque, quæ colorem nullum manifestum in se habent. Hæ videntur esse in quadrupli ci differentia. Ut prima contineatur quæ glaciem refert Crystallus montanus dictus. Secunda Iris. Tertia Citrinus. Quarta Pseudoadamas. Aliis nobilior

Species, seu genera Crystalli.

bilior est Pseudoadamas, ut Citrinus Iridi, & Iris Crystallo.

a *Crystallus omnium gemmarum tincturas in se recipere potest, ut vel hinc mater gemmarum quibusdam statuatur, præsertim quia Philosophi, qui lapidem Philosophorum, singulari benedictione adepti sunt (ut Henricus Nollius in physic. Hermetic. lib.* VIII. *cap.* VI. *sect.* 3. *ex Raymundo Lullio de animæ transmutatione testatur) gemmas alias ex eo arteficiose conficiunt, & tincturas earum Crystallo imprimunt.*

b *Opinionem hanc habet Plinius lib.* 37. *Naturalis historiæ cap.* 2. *littera c, qui Crystallum gelu concrescere, nec aliubi reperiri, quam ubi maxime hybernæ nives rigent, glaciemque esse pro certo scribit. Quam Plinii opinionem etiam amplectitur* V. *Cl. Claudius Salmasius (libro post cap.* 62. *huius libri citato) fol.* 205. *Cuius contrarium satis dilucide tradunt Auctor hoc loco, & cap.* X. XII. *&* XIII. *lib.* I. *Petrus Andreas Matthiolus in Dioscord. lib.* V. *cap.* 116. *& Georgius Agricola lib.* 6. *de natura Fossil. cap.* 7. *ut ibi videre est, quibus etiam nos assentimur.*

Cap. LXXIV.

Natura, qualitates, & facultates Crystalli.

Ad febrim. Frigidæ, & siccæ naturæ adeo est Crystallus, ut sub lingua positus sitim febrientium sedet, manibusque detentus acuta febre correptos recreet, & refrigeret, præsertim si satis magnus fuerit, ac sphæricæ figuræ, sæpeque in aqua rosarum mergatur, ubi à manu ægri incaluerit. *Ad dysenteriam.* *Ad uteri fluxus.* Crystallus in tenuissimum pulverem redactus, ac cum vino propinatus, dysenteriam curat, ac albos uteri fluxus sistit.

Cum

Cum melle, vino, aut iusculo exhibitus lactantibus, lactis ubertatem, & copiam à proprietate promovet. Præterea dragma pulveris cum oleo amigdalarum dulcium exhibitus; extemplo curat eos quibus argentum sublimatum oblatum est. Fluxum præterea cholericum vel cœliacum citissime, & à proprietate tanquã Bezoar aliquod compescit, calculum etiam rumpit, & per urinam expellit. Collo appensus Crystallus somnia prohibet, & vertigini medetur.

Ad lactis abundantiam. *Ad sublimatum.* *Ad alvi fluxus, calculum.* *Ad somnia, & vertiginẽ.*

Oleum, & sal Crystallorum.

Ad prædictos omnes affectus Chymici è Crystallo salem, vel essentiam eliciunt, quam crudo Crystallo præstantiorem, & tutiorem existimant, & ad calculum pellendum utiliorem. Crystalli in pollinem redigantur his adde duplum sulphuris, tere optime simul, sine sulphur exuratur, ac reverbera optime sex horarum spatio. Calcinato Crystallo affunde aquam urticæ, ut sex digitis emineat, ac in fimo equino digere quatuordecim diebus. Postmodum distilla, & magna Crystallorum pars extillatur. Remanentiæ iterum affunde aquam urticæ, ac repete prius opus, donec omnes Crystalli transcendant, nihilque in dante vitro remaneat. Extillato iniice parum salis fusi, ac sine ut stet aliquandiu, hac enim ratione oleum Crystalli separatur ab aqua quæ superiorem partem occupat. Aquam effunde, ac aliam aquam distillatam Crystallis affunde, in qua iterum salis portio dissoluitur. Hoc opus repete donec omne sal in ea solutum fuerit, & Crystalli oleum dulce fiat. Id serva ad usum, ac dragm. semissem, cum uncia una aq. appropriatæ exhibe ad prædictos affectus. Aliter præparatur ut & sal ipsius, hac ratione. Crystalli subtilissime conteruntur, & vel æquali nitri, vel duplo sulphuris pondere commixti in calcem aduruntur. Hæc deinde ex aqua plu-

Oleum dulce Crystalli. *Alius modus.*

pluviali stillatitia lavatur aliquoties, rursusque siccatur. Postea spiritu vini perfunditur, maceraturque in loco calido aliquot diebus, tum extillatur rursus, & quod in fundo remanet, iterum calcinatur, lavatur, maceratur, distillaturque toties, donec salis instar sit, ac in vino eliquescat nivis instar, tandem id sal in loco humido resolvitur, & pro oleo Crystallorum haberi potest. Ad calculum maiori compendio vis Crystallorum haberi potest. Crystallus in pollinem redactus excandescat ignis vi per horam, ac in aqua raphani, ononidis, aut petroselini, cui quarta pars olei vitrioli, aut sulphuris acidi addita est extinguatur, idque opus decies repetatur. Postea saccharo optime trito affunde paulatim aquam prædictam, ac diligenter spatula lignea move. Huius sacchari offer quotidie mane, & vesperi semicochlear, aut quantum medietas nucis iuglandis capere potest. Valet etiam ad omnes viscerum obstructiones, teste Quercetano: & quia tartarum in homine resoluit, podagricis convenit, syncopi præterea, ac capitis morbis, quia cerebrum confortat, apprime conducit in eum usum datur à granis 10. ad 30.

Sal Crystalli in vino solubile.

Sal Crystalli ad calculum aliter.

Ad obstructiones.

Podagrā.

Syncopen.

Sal Crystallorum etiam alia ratione, non tamen à prædicta dissimili haberi potest. Calcinatur Crystallus, ac in tenuissimum pulverem supra Marmor conteritur, postea sulphure, & sale nitro calcinatur, perque diem, ac noctem reverberatur, in vas vitreum, longū collum habens, inditur, ac acetum terebinthinatum superfunditur, obturatoque vase, supra cineres calidos per noctem relinquitur, sequentique die quod solutum est, effunditur, custoditur, novumque iterum acetum suprafunditur. Hocque tamdiu repetitur donec Crystallus solvatur. Acetum postea in quo Crystallus solutus est filtratur, ac in balneo humiditas evaporatur, ut in fundo

Sal Crystallorum aliter.

do

do Cryſtalli ſal reſideat, quod tritum, & ſupra Marmor poſitum in liquorem ſolvitur.

CAP. LXXV.

Dignitas, valor, uſus, & adulterium Cryſtalli.

CRyſtallus non ſolum ad mundum muliebrem, dum catenæ, nodi, aliaque huiuſmodi inde fiunt, ſed etiam ad ſpecula, perſpicilla, pocula, ſcyphos, patinas, lavacra, & ſimilia uſui eſt. Adeo ut dum abſque vitio eſt, huiuſmodi pocula, vel ſcyphi à Principibus appetantur, & ſat magno in pretio ſint. Aureus enim ſcyphus pedis magnitudine interdum centum thaleris divendi poteſt, aliquando etiam pluris. Exigui Cryſtalli ex quibus nodi, aut coronæ fiunt, viles ſunt, ac cælaturæ pretium non ſuperant. E Cryſtallo etiam adiecto vitro, ac arena puriſſima, ſaleque alcali nobiliſſima vitra, Cryſtallo vero quam ſimilia, fiunt Venetiis. Inſervit etiam Cryſtallus ad gemmas imitandas dum calcinatus plumbi tribus partibus miſcetur. Huic ſolent metallica addi, ut optatus Smaragdi, Topaſii, vel alterius gemmæ color prodeat. Cryſtalli beneficio etiam ignis ſolet è Solis radiis colligi, dum nempe rotunda planities modicum convexa Soli ita opponitur, ut corpus id, quod ignem ſuſcipere debet, circa convexi centrum ponatur. In mollioribus etiam corporibus & delicatulis, cauterii ferrei vices ſupplet, quanquam non minus quam ferrum urere, & dolere exiſtimem. Adulteratur vitro Cryſtallino quod illi ſimillimum, verum Cryſtallo mollius, & ponderoſius eſt.

Vitra ex Cryſtallis.

Ad gēmas imitandas.

Cauteriū ex Cryſtallo.

Pſeudoadamantes dum perite cælati ſunt etiam auro includuntur, ac dum exigui ſunt, ita veros æmulantur, ut non niſi à peritis dignoſci poſſit. Hinc fit

Pſeudoadamas.

P apud

apud Bohemos, Polonos, Hungaros, & Moſcos non exiguam habere authoritatẽ, maioris tamen, quam cælaturæ pretium ſit, non venduntur, niſi duri ſint, & egregie ſcintillent. Eadem ratio Citrinorum, & Iridum, qui omnes ſupra cælaturæ pretium non plus valent, quam velit emptor. Habentur enim in ſatis magna copia, magnaque fruſta pugni inſtar nondum elaborata, & prorſus perſpicua uno, aut duobus thaleris tantum divenduntur. Elaborata, & in ſcyphos aptata venditoris arbitrio, ac emptoris deliciis commiſſa, ſæpe ſatis magno diſtrahuntur.

Citrinus. Iris.

Cap. LXXVI.

De Aſteria, aut Solis gemma, Italis Giraſole,

IN capite de Opalo mentionem feci Aſteriæ gemmæ, ac ad Opali genera retuli, ſimiles enim ex matre Opalorum ipſemet extraxi. Si tamen Opalo longe durior ſit, poteſt ſui generis gemma eſſe, & ab Opalo diſtingui. Quo enim durior eo elegantius ſi Soli obiiciatur, & vertatur ſolem deambulantem in ſe conſpicuum facit, unde nomen habet. Quia etiam lux illa deambulans ſtellæ ſimilis eſt, nomen Aſteriæ illi à nonnullis tribuitur. Sed meo iudicio rectius id nomen opacæ gemmæ, quæ Stellaris appellatur, ac ſtellas quaſi arte depictas continet, Germanice *Sternſtein* aut *ſigſtein* convenit. Perſpicua eſt hæc gemma, Cryſtalloque ſimilis, durior tamen: Opalis Cryſtallizontas admodum ſimilis, ac tantum duritie ab iis differens. A Plinio Aſtroites, & quæ deterior Ceraunia, à Michaële Mercato Aſtrobolus, ab aliis Oculus Felis, quia radiat modo clarius, modo obſcurius, ut felium oculus, vocatur. Differt à gemma, quæ Beli oculus, aut *Bello-chio*

Ceraunia, Aſtrobulus, Oculus Felis. Beli Oculus.

chio Italice dicitur, ac exacte oculum iride, & pupilla imitatur. Opaca enim eſt, ac Achatis ſpecies. Plinius Aſteriam, & Aſtrion, tanquam diverſas gemmas deſcribit, cum gemma una videatur. Agricola Stellarem lapidem opacum Aſtroitem putat: Aſteriam vero quam gemmam Solis vocamus. Plinius lib. 37. Cap. 9. ita ſcribit. Candidarum dux eſt Pæderos, &c. Proxima candicantium eſt Aſteria, principatum habens proprietate naturæ, quod incluſam lucem pupillæ modo quandam continet, ac transfundit, cum inclinatione velut intus deambulantem ex alio, atque alio reddens, eademque contraria Soli regerens candicantes radios, unde nomen invenit, difficilis ad cælandum. Indicæ præfertur in Caramania nata, ſimiliter candida eſt, quæ vocatur Aſtrios Cryſtallo propinquans in India naſcens, & in Pallenes littoribus intus à centro, ſeu ſtella lucet fulgore lunæ plenæ. Quidam cauſam nominis reddunt, quod Aſtris oppoſita fulgorem rapiat, ac regerat. Optimam in Caramania gigni, nullamque minus obnoxiam vitio. Cerauniam enim vocari quæ ſit deterior, peſſimam lucernarum lumini ſimilem. Et paulo poſt. Eſt & inter candidas quæ Ceraunia vocatur fulgorem ſiderum rapiens. Ipſa Cryſtallina ſplendoris cærulei in Caramania naſcens, albam eſſe Zenothemis fatetur, ſed habere intus ſtellam coruſcantem. Fieri & hebetes Ceraunias, quas nitro & aceto per aliquot dies maceratas concipere ſtellam, eam quæ poſt totidem menſes elangueſcat. Hactenus Plinius ex cuius verbis colligi poteſt Aſteriam, ſeu Aſtrion; gemmam eſſe, eiuſque ſpeciem unam Cerauniam. Putat Agricola Aſtroiten à Plinio alibi Solis gemmam appellatam fuiſſe, ac Aſtrobolon oculis piſcium ſimilem à ſudine. Solis enim gemma Plinio

Aſtrios.

Pæderos.

Locus natalis.

Ceraunia.

Agricolæ opinio.

candida est, & ad speciem sideris in orbem fulgentes spargit radios. Eidem Mitrax dicta Persis accepta est, è rubri maris montibus multicolor, ac contra Solem varie refulgens. Ex præcedentibus Plinii verbis vix aliquid certi colligi potest. Ego Asteriam, seu Solis gemmam eam puto, quæ Crystalli lactescentis instar rotundam lucem inclusam transfundit, cum inclinatione deambulantem. Astroiten vero eam, quæ è medio corporis stellulas radiantes ostentat, quam inter Opali species retuli, aut si mavis eam, quæ multicolor contra Solem varie refulget, ut felis oculus. Hanc apud me, ut & priorem servo, quam ex Opalorum matre abstraxi; elegantem sane, ac quæ Soli exposita plurimas, ac scintillantes stellulas exhibet. Prædictæ tres gemmæ omnes, commode pro Opalis haberi possent. Sed quia duritie, & coloribus Opalum non semper referunt, à gemmariis distinguuntur. De posteriori quam Astroiten, Oculum Solis, aut Oculum Cati vocant, sequenti capite agam.

Mitrax.

Cap. LXXVII.

Facultates, proprietates, usus, dignitas, & pretium Asteriæ.

Usus istius gemmæ est ad aurea manubria, gestata enim, somnum conciliare, & somnia terrifica abigere creditur. Orientalis tam dura est ut vix cælari possit, satisque vilis, nec pretiosior duplo cælaturæ pretio.

CAP. LXXVIII.

De Oculo Cati.

OCulum Cati, esse Astroiten Plinii quam multicolorem asserit, existimo, ac eam esse gemmam quæ à nonnullis Solis Oculus, & à Persis Mithrax, quod Solem significat, appellatur. *a* Cardanus hanc Pseudopalum vocare videtur. Opalo enim similis est variis coloribus, quanquam non ita distincti in hac gemma ut in Opalo appareant, & hæc longe durior sit; tenerrimus enim est Opalus. Differt hæc gemma ab alia quadam opaca, quæ oculi depicti imaginem refert ac etiam Oculus Cati vocatur, aut Beli Oculus, Italice *Bellocchio*, quia Achatis, vel Onychis species est. Laudatissimi inveniuntur in Zeilan, interdum ex Pegu advehuntur, qui eo deferri ex regione Bramaa dicuntur.

Solis Oculus.
Mithrax.
Pseudopalus.

a *Libro* VII. *de subtilitate.*

CAP. LXXIX.

Dignitas, valor, & facultates.

MAgno est in pretio apud Indos, qui sibi persuadent eius, qui hanc gemmam gestat, divitias non posse imminui, sed semper incrementum facere, & augeri. Ait *a* Garsias ab Horto se expertum, lineum pannum ita compressum ut ipsius gemmæ meditullium, sive oculum tangat, nullo igne uri posse. Id scio verum esse, verum (quod ille non animadvertit) gemmæ viribus, aut facultatibus tribuendum non est, cum omni lapillo idem contingat ad modicum tempus. Ignis enim flamma neque statim lapillum ignitum facere; neque

Ad divitias.

partes panni complecti propter compressionem ut exurat, potest. Reiicit enim, ac repercutit à se flammam lapillus, ut ignis urat, corpus vere attingere, & complecti debet. Id quilibet ex tempore filo alligato lapillo, ac flammæ candelæ adhibito experiri poterit.

Pretium. Apud Indos tanto, ut dixi est in pretio: ut qui in Lusitania 90. aureis æstimatus fuit, in India 600. venditus fuerit. Potest itaque pretio Opalorum æstimari minoris, vel pluris, prout elegans est, variisque coloribus ornatus, nihil enim hic certi statui potest.

a *Libro* 1. *Aromatum & simplicium Historia cap.* 54.

CAP. LXXX.

De Sardio, seu Corneolo.

HActenus de perspicuis, & transparentibus gemmis egi: nunc de semiperspicuis, aut semiopacis agendum. Nobilitate autem cæteris præstantior videtur Sardius, prima gemma rationali Aaronis imposita, quam Iudæi putant Rubinum fuisse, nunc Sardius, Corneolus, vel Carneolus appellatur. Italice, Gallice, & Germanice paucis litteris mutatis idem nomen retinens. A carne sanguinolenta cui similis est colore, nomen Carneoli, vel corrupte Corneoli habet. Sanguinis biliosi, vel subcitrini colorem exactius refert. Semiperspicuus est, loturæ carnis similis. Nam in corpore ipsius quasi rubrica, aut caro pellucere, sed offundi obscura nubecula videtur. Plinius Sardam apud antiquos frequenti in usu fuisse asserit, precipue ad sigilla: nihil enim ceræ in signo tenet. *a* Serapionis Sarda alia ab hac videtur; Eam vocat Hager albuzedi,

Ad sigilla. Sarda Serapionis succinum videtur.

zedi, ac lapidem rubentem languidius, quam Hyacinthus, ac lividius esse dicit, ac adferri ex Oriente rudem, obscurum, perpolitum nitere, oculos tactu roborare, paleasque capillis affricatum trahere, ut Magnes ferrum, idem asserit. Quæ omnia Succino conveniunt, quod Hiacinthi vulgaris colorem exacte refert.

a *Libro de simplicibus cap. 399.*

CAP. LXXXI.

Genera, loci natales, & magnitudo Sardii.

SArda primum Sardibus reperta, ut *a* Plinius asserit, sed laudatissima circa Babilonem hærens in saxi corde. In India trium generum. Rubrum, & quod demium vocant à pinguedine. Tertium quod argenteis bracteis sublinitur. Indicæ prælucent, crassiores sunt Arabicæ. Inveniuntur & circa Leucada Epiri, & circa Ægyptum quæ aurea bractea sublinuntur. Mares excitatius fulgent, fæminæ pinguiores sunt, & crassius nitent. Hactenus Plin. Albertus magnus Sardam à Corneolo distinguit nominum copia deceptus; eadem enim gemma est. Nisi velit Corneolo albo Sardæ nomen tribuere, & rubro Sardii vel Corneoli. *b* Franciscus Rueus aliud caput de Sardio, aliud de Corneolo habet: fortassis orientalem Sardium nostratem Corneolum statuit. Durior enim ille isto, ac alio nomine dignus. Apud me tria genera Sardii, vel Corneoli servo. Primum rubrum à me supra descriptum, alterum exigua sanguinis rubedine tinctum, ac semiperspicuum. Tertiumque subflavescens ex rubedine. Laudatissimus Corneolus in Sardinia invenitur. Secundum locum obti-

Sarda, Sardius, & Corneolus.

Genera.

net, qui in Epiro, & Ægypto reperitur. Sed Babylonius cæteris præfertur. Indici, & Arabici etiam non contemnendi, ut nec Europæi. Nam ad Rhenum, in Bohemia, Silesia, aliisque regionibus, quales apud me habeo, præstantes inveniuntur. Aliis lapidibus adnasci solent.

a *Libro 37. Naturalis Historiæ cap. VII. littera n.*
b *Nempe cap. 6. lib. 2. gemmis de Sardio agit, & cap. XX. eiusdem libri de Corneolo.*

Cap. LXXXII.

Natura, facultates, qualitates, & proprietates Corneoli, & Sardii.

Refert Albertus gestatum Sardium, seu Corneolum animum exhilarare, timorem pellere, audaciam præstare, fascinationes prohibere, ac corpus contra venenata quævis, quæ ex humorum corruptione proveniunt, tueri. Imprimis autem sanguinem undecunque fluentem peculiari proprietate, mirabili modo sistit. Ventri etiam alligatus partum conservare creditur. Tumoribus etiam calidis applicatus medetur, pulvis ad omnem sanguinis fluxum ex vino rubro austero propinatur. Is etiam liventes dentes, eorumque sordes affrictu emendat. Acuere ingenium, somnia mala prohibere, & malignitati Onychis obsistere, dicitur. Stultum est cum Cardano asserere, quod litigantes victores, & gestantes divites faciat.

Ad sanguinis fluxus.

Cap.

CAP. LXXXIII.

Dignitas, valor, & usus Corneoli.

APud Hebræos olim in summa authoritate extitit, Quia prima gemma fuit, quam Deus rationali inseri iussit, quod Aaron summus Pontifex supra pectus gestabat. Quanquam Iudæi existiment Rubinum fuisse. Verum illis à quibus gratia omnis divina ablata est hac in re credendum non est, sed 70. interpretibus, & scriptoribus ecclesiasticis, ac Iosepho; qui etsi non Sardium, tamen Sardonichen ex Sardio, & Oniche constantem, non Rubinum interpretatur. Apud Romanos etiam in satis magna dignitate fuit. Eo enim ad sigilla utebantur, quia ceram non recipit, ob duritiem, cuius beneficio ab aqua non facile hebetatur. Nunc quia præstantiores gemmæ in maiori copia inveniuntur dignitatem suam non parum amisit. Ad sigilla tamen, & fæminarum manubria exornanda inter gemmas sanitatis (ut vulgo vocantur) recipitur. Cęlaturæ pretium non superat, nisi nucis iuglandis magnitudinem excedat. Tum enim quia ad sanguinis fluxus sistendos expetitur, venditoris arbitrio æstimatur, & aliquando duobus, tribus, aut etiam quatuor thaleris divenditur.

Vitro simili colore prædito, ut aliæ omnes gemmæ adulteratur.

CAP. LXXXIV.

De Sardonyche, ac Cameo.

SArdonyx *a* ex Sardio, & Onyche à natura simul compositis gemma est. Huic interdum aliæ gemmæ adnascuntur, verum à Sardio, & Onyche

tanquam præcipuis denominationem habet. Constat plerunque ſanguineo, albo, & nigro colore; qui à ſe invicem circulis, aut zonis ita diſtinguuntur ut arte facti videantur. Quæ carneo colore carent Sardonychis nomine non ſunt appellandæ. Hodie à gemmariis & Onyx, & Sardonyx Nicolus vocatur, communiter tamen ille qui ex nigris, & albis zonis conſtat, ut in capite de Onyche explicabo. Dum cruſta unius coloris ſcalpitur, ac alterius coloris pro ſtrato relinquitur, tum gemmarii *Camehuyam*, vel *Cameum* vocant, ſive Onyx, ſive Sardonyx ſit.

Nicolus.

a *Sardonychis nomen compoſitum ex Sarda, quæ Græcis ζάρδιον, & ὄνυξ, quæ unguem ſignificat, & gemmam unguis colore: ergo Sardonix ita olim intelligebatur, velut unguis carnibus impoſitus eſſet. Nam ſuperficiem habebat Onychis gemmæ, vel unguis humani inſtar candidam: radicem vero, ſive fundum, inſtar Sardæ, vel Carnium, hic enim Sardæ color. ζάρδιον αἱμαλόεν Orpheo dicitur: ſic Sardonyx erat velut unguis carnibus impoſitus. Hæc autem fuit gemma ſignatoria, quam Polycrates volens proiecit in pelagus, erat enim Tyranno ea gemma rerum omnium ſuarum gratiſſima, quum plurimum triſtaretur. Quinto, ſextove quum hæc acta ſunt die, piſcator quidam captum eum piſcem, qui Polycratis gemmam caſu abſorbuiſſet, Polycrati dono detulit, in cuius eviſcerati alvo gemma ea reperta eſt. Exſtat proverbium βάμμα ζαρδονικὸν, id eſt, tinctura Sardonica de colore præcellenti, præcipue purpuræ, per iocum autem transfertur ad eum qui pudeſit, aut qui ob plagas ſanguine tingitur. Sardonichis etiam meminit Doctiſſimus Philippus Iacobus Mauſſaccus in libello de fluviorum, & montium nominibus, quem ille ſub nomine Plutarchi*

Græce,

Græce, & Latine edidit Toloſæ (ut poſt caput 9. huius libri monuimus) in titulo de Euphrate fluvio fol. 68. ſub finem capitis.

CAP. LXXXV.

Genera, & loci natales, dignitas, & pretium Sardonychis.

INfinita eius ſunt genera, ſi coloris diverſitas, diverſa genera ſtatuere debet. Nam in his ludit natura. Si rubedo ad cocci, vel laccæ colorem vergat, vulgo *Incarnati* vocantur. Colorum varietas dignitatem auget. Interdum enim in iis purpureus, cæruleus, roſeus, flavuſque apparet circulus, cui Baſis quædam (ut Arabibus) nigerrima, Indis cerea, vel cornea ſubſternitur. Præferuntur aliis quibus candidæ, vel purpureæ, aut roſeæ zonæ, aut etiam cæruleæ ſeſe ex ordine citra alterius rei intermixtionem ita ſubſequuntur, ut iridis aliqua forma referatur. Quæcunque zonas non unitas, ſed diffluentes habent, & mellei coloris ſunt, ac fæces in ſe habere videntur, tanquam ignobiles non ſunt in pretio. Sardonyche primum uſus apud Romanos dicitur fuiſſe Scipio Africanus, ut tradit Demoſtratus, quæ poſtea Romanis, & Indis ab iis perſuaſis fuit celebris. Puto vaſa Myrrhina olim ita decantata ex hac gemma fuiſſe fabricata. Vidi enim partes poculorum olim cælatas. Quæ iridis varios colores, ut de Myrrhinis ſcribitur, anhelabant. *a* Porcellana enim vaſa (quæ hodie ita vocantur,) excocta igne, ac ex terra ſubtiliori pingui conflata ſunt, ac ex China huc deferuntur, & nequaquam antiquorum Myrrhina vaſa ita decantata eſſe, exiſtimo, Scribitur de Mythridate Pontis rege, quod ex Onyche 4000. poculorum habuerit. Inde coniicio non ex ſimplici

Incarnati.

Myrrhina vaſa ex Sardoniche.

Porcellana.

Onyche,

Onyche, sed ex Sardonyche, & Calcedonio, elegantioribus, Regiisq; mensis dignioribus gemmis, & quæ fortassis à suis nomine non distinguebantur etiam pocula fuisse elaborata. Prima dignitas Indicis, altera Arabicis datur. Invenitur quoque in Germania, Bohemia, Silesia, locisque vicinis: sed raro absque fæcibus sunt; sæpe etiam melleum in se colorem habent, nec zonas, aut circulos à se ita exacte distinctos ut orientales. Sardonychum magna frusta, ut pocula, & scyphi inde elaborari possint inveniuntur. Hinc fit exiguas ad sigilla, coronas nisi coloribus excellant, vix cælaturæ pretium bis superare. Magna frusta eleganter cælata vigecuplo interdum cælaturæ pretium excedunt. Coloris varietas, & elegantia præcipui valoris sunt indices.

a *Quoniam auctor hoc loco de Myrrhinis, & Porcellanis vasis tractat, non abs re futurum censui, insignem de Myrrhinis vasis (Petri Bellonii observat. lib. 2.cap.71.) narrationem, huic loco inserere; cuius hæc sunt verba. Ingens Murrhinorum vasorum copia in Cairo à mercatoribus publice venalis proponitur. Cum autem videremus ea novo Porcellanæ nomine appellari, eius appellationis Gallicum etymon perquirere libuit, atque animadvertimus, denominationem sumpsisse à Conchylii quodam genere Murex Latinis dicto, quod Galli concham porcellanicam nuncupant: tametsi affinitas vocabuli Murex satis respondeat voci Murrhina: Gallicæ tamen appellationis etymon duntaxat perquirimus, quoniam Porcellanica vasa ea nuncupamus: nec ignoramus Latinos Myrrhæ vocem à Græco σμύρνα deduxisse. Vasa quæ Porcellanæ appellatione apud nos hodie venduntur, nulla nota cum veterum vasis conveniunt. Sed nec summi totius Italiæ artifices similia*

milia parare norunt, utpote qui commoda materia destituuntur attamen vasa ab ipsis conflata, Porcellanæ nomine donant, atque etiam venundant. Latæ significationis est Porcellanæ vocabulum, & multis conchis marinis applicatur. Quoniam porro elegans vas è concha marina paratum aptius denominari non posset secundum veterem appellationem, quam Porcellanicum: expolita illa, & splendentia conchylia Margaritiferis conchyliis respondentia arbitratus sum affinitatem aliquam habere cum materia vasorum antiquorum Porcellanicorum. Huc accedit quod Galli sphærulas illas precatorias è magnis cochleis confectas, Porcellanicas sphærulas appellant. Murrhina vasa ex Iaspide Viridi etiam fieri author est Garcias ab Horto lib. 1. Aromat. & simplic. histor. cap. 52. cuius hæc sunt verba. Invenitur Iaspidis genus Viride, ex quo vasa Murrhina fiunt (Porcellanas vocant) adeo virentia, ut ex Smaragdo conflata videantur. Ex hoc forte genere erit id quod Genuæ ostenditur, quodque ex Smaragdo esse contendunt, rarius videndum proponentes, quo maiorem auctoritatem concilient. Huiusmodi vas Murrhinum aliquando mihi propositum fuit venale ducentis pardaons sive aureis Hispanicis: cuius si ex Smaragdo conflatum fuisset millesimam partem eo pretio vix nancisci potuissem.

CAP. LXXXVI.

Natura, & facultates Sardonychis, & adulterium.

ONychum nocuos effectus, animi fastum, & venena domare creditur, ac ad ea valere ad quæ Sardius, seu Corneolus, vitro adulteratur, quod in ipsius locum substituitur, sed facile dignoscitur, quod facile ab aëre exedatur, & pulverulentam super-

ſuperficiem contrahat, neque ita ut Sardonyx niteat.

CAP. LXXXVII.

De Calcedonio, vel Charcedonio.

CHarcedonios *a* Plinius inter Rubini genera recenſet, ac nigrioris aſpectus, Carbunculoque pallidiores, & obſcuriores videri, igne tamen, vel Sole, & inclinatione acrius quam cæteros excitari, umbrante tecto purpureos videri, ſub cœlo flammeos, contra radios Solis ſcintillare, ceras liquefacere, aſſerit. Duo etiam facit genera, maſculum, & fœminam. In maſculis ſtellas intus ardere, fæminas univerſum fulgorem extra ſe fundere ſcribit. Quæ omnia potius Granato Orientali, aut Amethiſto, quam noſtris Calcedoniis videntur convenire.

b Calcedonius itaque gemma eſt quaſi per nubem, vel nullo, vel levi aliquo colore tinctam, totumque corpus occupantem ſemiperſpicua, ſcalpturæ propter duritiem contumax. Olim ſub Onyche comprehenſa, cuius ſpecies eſt, appellabatur Onyx candida. Nam candicans veterum Onyx, ſive tranſlúceat, ſive non, nunc Caledonii nomen apud Europæ populos retinet.

a *Libro 37. Naturalis hiſtoriæ Cap. 7. littera b. e.*

b *De Calcedonij etymologia plura reperies in Conradi Geſneri lib. de Foſſilibus edit. Tiguri (ut poſt cap. 52. huius libri monuimus) fol. 79. verſo, & in V. Cl. Claudii Salmaſii libro (cap. 62. huius libri) citato fol. 381. Turcæ pro confringendis ſtraminibus, & paleis, utuntur Chalcedonio lapide, teſte Petro Bellonio lib. 1. obſervat. Cap. 64. Cuius hæc ſunt verba. Collecta meſſe, frumentum triturant (de Turcis loquitur)*

quitur) haud flagellis, ut apud nos, sed bobus, quemadmodum per universam Græciam: idque facientes, asseres Chalcedonio lapide munitos post se trahunt, ut stramina, & paleas confringant.

CAP. LXXXVIII.

Genera, loci natales, dignitas, & usus Calcedonii.

a PLinius, ut dixi, marem à fœmina distinguit, ac imbre divino generari, lunaque plena maxime reperiri, olim putatum fuisse, atque in Nasamoniis montibus nasci, deinde & apud Thebas in Ægypto, verum prædictis obscuriores, magisque fragiles, venosi, & morientis carbonis instar, non absimiles scribit.

Calcedonii hoc tempore in Orientales & Europæos distinguuntur. Qui colore aliquo diluti, duri, ac oculis grati sunt pro Orientalibus habentur. Tales sunt in quibus purpura, vel cæruleum quid albo permixtum, aut grata quædam laccæ rubedo (quales apud me complures, qui pro veterum Charcedoniis haberi possunt, servo) apparet. Qui terreum, aut obscure candidum habent colorem cæteris ignobiliores sunt, ac in tota Germania passim inveniuntur. Hos etiam in Belgio circa Lovanium in agro Heverensi, & prope Bruxellam reperi. Qui flavedine, aut rubedine ingrata transparent, etsi pro Orientalibus non habeantur, tamen proxime præcedentes dignitate antecellunt. Tales dicuntur miræ magnitudinis in Lotaringia reperiri, ac ferro percussos, authore Symphoriano Campegio sonoros esse; adversus raucedinem utiles, quod vocem clariorem efficiant, Cæteris omnibus præfertur in quo Cæruleus, albus, & flavus, ruberque color confusus apparet, quique Soli expositus iridis

In Lotharingia.

Præstantes.

iridis colores radiorum reflexu ostentat. Nam distinctum colorem rubrum, vel nigrum non habet. Dum ruber adest Sardonyx est, dum niger Onyx. Ex hoc olim pocula illa, & vasa Myrrhina appellata, quæ tanto in pretio apud Romanos fuerunt, elaborata fuisse, quemadmodum ex Sardonyche, & Onyche, ut superiori capite annotavi, non dubito. Olim Sardonyx, & Calcedonius pro Onyche habiti fuerunt. Hinc fit pocula illa 2000. numero Mythridatis ex omni specie Onychis (ut Sardonyche, Calcedonio, aliisque) elaborata, ex Onyche facta fuisse scribant authores. Species enim omnes generis nomine continentur. Hoc tempore etiam pocula, effigies Principum, coronæ pensiles, aliaque infinita ex Calcedonio fiunt. Præcipuus usus est ad sigilla, quia cera illi non adhæret.

Pocula Mythridatis.

a *Libro 37. Naturalis historiæ Cap. 7. littera f.*

Cap. LXXXIX.

Facultates, vires, pretium, & adulterium Calcedonii.

Commendatur Calcedonius contra omnia atræ bilis symptomata, hoc est, tristitiam, timorem, dæmonumque insultus. Nec desunt authores vani, qui gestanti victoriam (quæ tantum à Deo datur) promittant. Ex India occidentali afferuntur nonnulli modice translucidi, ex albo pallescentes, nonnulli lacteis zonis distincti, quos prædicant appensos valere ad lactis ubertatem. Hodie propter copiam non magni fit. Si tamen maiora frusta egregie sculpantur, nec desit color insignis magno interdum vendi possunt: ac non multo viliori pretio quam Sardonyx. Adulterium Calcedonius vix mere-

meretur. Sic tamen imitaberis. Igni ad colliquefaciendum, Cryſtallum immittes, argenti calcis parum remiſceto, per diem fornaci immorari ſinito, & habebis.

CAP. XC.

De Onyche, & Camehuia.

ONyx Græce eſt unguis, unde & nomen gemmæ. Humani enim unguis ſimilitudinem colore, & ſplendore ut plurimum refert. Tranſlucet raro, opaca enim eſt. Conſtat plerunque colore & albo, & nigro, qui à ſe invicem ita diſtinguuntur, ut arte diſtincti videantur. Nigram *a* Plinius Morion Indicam, vel Pramnion vocat. Corneus etiam color in illis ſæpe viſitur cingentibus candidis venis, aut zonis oculi modo intervenientibus, Germanice *Onykel*, Italice *Nicolo* vocatur, quo nomine etiam Sardonychen appellant: confundunt enim has duas gemmas, fortaſſis quia olim etiam ſub Onychis, tanquam generis nomine continebatur. *b* Plinius Onychen vocat eam, quæ plurimas, variaſque cum lacteis zonis habet venas, omnium in tranſitu colore inenarrabili, & in unum redeunte concentum ſuavitate grata. Dioſcoridis Onyx, Alabaſtrum eſt, quia id unguis colorem refert. *Alabaſtrum.*

a *Libro 37. Naturalis hiſtoriæ Cap. x. littera pp. Iacobus Dalechampius hanc gemmam putat Morochtum eſſe, quem & Galaxiam, & Leucographida Dioſcorides lib. v. de re medica Cap. 109. vocari ſcribit, mollis, liqueſcens, dealbandis veſtibus utilis, in Ægypto naſcens.*

b *Libro 37. Naturalis hiſtoriæ Cap. 6. littera d.*

Cap. XCI.

Onychis genera, loci natales, & magnitudo.

ONychum genera vel à loco ubi inveniuntur, vel à coloribus diſtinguuntur. Onyx Arabica nigra eſt, candidis zonis, multiſque modis colores in ea componuntur. Dum zona alba imagine ſcalpitur, ac nigra zona loco ſtrati ſubſternitur, à nonnullis Memphites, hodie Camehuia vocatur à Gemmariis, quaſi alia gemma eſſet. Sic albam Onychen hodie Calcedonium vocant, quam præcedenti capite deſcripſi. Ego hanc differentiam inter Sardonychen, Calcedonium, & Onychen pono. Quod Sardonyx ſit dum Onychi Sardius, aut Corneoli rubicundus color diſtinćte, adiunctus eſt. Calcedonius dum abeſt rubicundus, & niger color diſtinctus; nam confuſi, & mixti, quaſi aqua exigua, portiuncula rubedinis, vel nigredinis tincta eſſet, adeſſe poſſunt. Onyx vero proprie dum adeſt niger, & abeſt rubicundus. Varia itaque Onychum ſunt genera. Aliæ enim nigræ prorſus, aliæ cum albedine, cum fuſco, flavo, lacteo, ſubcæruleo, corneoque colore miram varietatem oſtentant. Omnes zonas, vel lineas habent, quibus colores à ſeſe mutuo diſtinguuntur. Quæ nigerrimo colore tranſlucet Plinius, ut ſupra dixi, Morion Indicam, vel Pramnion vocat. Iſtius generis eſt forte Obſidianus lapis nigerrimi coloris aliquando, & tranſlucidi craſſiore viſu, ex quo gemmas multi faciunt. Habetur in Æthiopia, traditurque in Hiſpania naſci prope Oceanum, Plinio teſte. Nunc vix conſtat quis ſit iſte lapis. Ego pro Onyche non habeo quæ zonis, aut lineis albo colore tinctis caret. Hiſpania hoc tempore mittit calculos nigros ſplendentes zonis

Memphites. Camea.

Differētia inter Sardonichen, Calcedonium, & Onychen.

Morion. Pramnion. Obſidianus lapis.

Onyx in Hiſpania.

nis candicantibus intersectos, quorum pulvis in pollinem redactus, cum vino propinatur, non sine fructu ad calculum. Ex India Occidentali lapis quidem niger adfertur, quem aliqui etiam inter Onychum genera haberi volunt; hic sulcis cælatur, imoque ventri affigitur cucurbitularum instar, ad ilei dolores. Sed nec hunc, quia zonis caret, pro Onyche habeo. Reperiuntur omnia genera in India, Arabia, Armenia, Ponto, America, & Europa.

Lapis ad Ileum.

CAP. XCII.

Magnitudo, dignitas, valor, & usus Onychis.

TAntæ interdum magnitudinis est Onyx, ut columnulæ inde fieri possint. Romæ enim in Basilica S. Petri sex columnulæ Onychinæ conspiciuntur. Coloniæ Agrippinæ in templo trium regum, referente Agricola, Onyx extat latior palmo candidis venis sic distincta, ut duorum iuvenum capita exprimat, ac rursus aliis nigris ut serpentem effingat. Appianus quoque testatur Mythridatem Ponti regem circiter duo millia poculorum ex Onyche in suo thesauro habuisse. Verum non solum ex Onyche, sed Sardonyche, & Calcedonio factitata fuisse certum est, cum Sardonyx, & Calcedonius apud veteres pro Onyche haberentur. Onychina pocula apud Romanos Myrrhina vocabantur, ut præcedentibus capitibus admonui. Quanta autem Myrrhina vasa fuerint in dignitate ex variis authoribus colligere licet. Nunc etiam in pretio sunt, non solum pocula, sed statuæ, effigies ac imagines, quæ ex Onyche elaborantur. Onychen tamen Sardonyx pretio superat. Cæteros omnes valore, & dignitate vincunt, qui subcærulei sunt, ac in imo nigredinem habent; à Iudæis imprimis expetitæ. Nam apud

Myrrhina vasa quæ sint.

eos in magna existimatione est Onyx, fortassis quia una fuit ex 12. illis gemmis, quæ rationali Aaronis insertæ fuerunt. Quanquam hac de re nihil certi constitui possit, cum authores multi aliam gemmam quam Onychen fuisse existiment. *Judæorum Onyx.* Judæi tamen traditione continua Onychen eam quæ subcærulea est, tanquam unam ex numero 12. gemmarum colunt, ac propterea magni faciunt, tantique quanti Sardonium; imo pluris aliquando æstimant. Pocula, statuæ, ac imagines ex Onyche, satis caro pretio venduntur, alias raro cælaturæ pretium excedunt, subcæruleis tamen exceptis qui ut cæteris digniores, ita interdum caro pretio divenduntur, quod venditor pro emptoris luxu, & appetitu statuit. Posteriores isti figuris convexis elaborari solent, tumque Camei, vel Chamehuiæ vulgo vocantur. *Camei.*

Cap. XCIII.

Natura, facultates, & vires Onychis.

Onychis vires. ONyx ceram non recipit, propterea nunc, ut olim, ad sigilla aptissima est. Mentis passionibus conducere, sensusque vivificare creditur; quanquam alii collo suspensam Onychen tristitiam, & timorem, aliaque melancholica symptomata excitare scribant, eamque vim, Sardæ, aut Corneoli præsentia refringi. *Ad comitiales.* Comitiales etiam paroxismos creditur impedire. In globulum politum redacta, oculoque imposita, ut aliæ gemmæ læves omnes, pulverulenta, & quævis alia, quæ in oculum inciderunt, si hinc inde volvatur, una secum educit. Ignem ex illa excuti, ut ex cote aiunt, ac affrictu ita calefieri, *a* ut vix credi possit.

a *De Onyche plura tradunt Georgius Agricola lib. VI. de Natura Fossilium Cap. XX. Andreas Cæsalpinus de Metallicis lib. 2. Cap. 26.*

CAP. XCIV.

Imitatio Onychis, seu adulterium.

ONyx simplicior vix unquam solet ab aliquo imitari. Illa vero quæ corpus album à nigro distinctum habet quam sæpissime: ut nempe cælata, postea pro Cameo divendi possit. Fit autem hoc modo conchæ paruæ marinæ, quibus mulieres Italicæ ad fucum utuntur, in pollinem redigantur, ac in succum limonum, aliquoties per filtrum depuratum, ponantur, ita tamen ut succus tribus, aut quatuor digitis supra natet. Sinatur ita per decem dies succus bene coopertus in calore. Postea effunde succum, residentiam aqua elue, ac tere in Porphiritide albumine ovi, prius optime conquassato, ac in formas proiicito. Postea non formatam partem externam, optime expolito, ut supra stratum nigrum optime, & dextre collocari possit, & fraus non cuivis facile innotescat. Inter terendum alii colores optime triti addi possunt, ita ut Sardonyx hac ratione etiam fingi possit, nec minus aliæ gemmæ, aliive lapilli pretiosi.

Camei imitatio.

CAP. XCV.

De Achate.

PRoxima forma, & coloribus Onychi Achates. Onyx zonis ornata est, Achates nequaquam. Nam loco zonarum lineas, aut maculas variis coloribus, quæ variarum rerum imagines exhibere videntur, à natura mirabili modo exornatur. Inveni un-

Differentia ab Onyche.

niuntur enim quæ nemora, flumina, arbores, animalia, fructus, flores, herbas, nubes, & quicquid excogitari poſſit non obſcure referant. Celebratur ab authoribus Pyrrhi regis Achates, in qua ſpectabantur novem Muſæ, & Apollo cytharam tenens, non arte, ſed ſponte ita diſcurrentibus maculis, & coloribus, ut Muſis quoque ſingulis redderentur inſignia, non ſecus ac ſi arte elaborata fuiſſet. Huic ſimilis eſt Achates, quam refert [a] Camillus Leonardus Piſaurenſis ſe vidiſſe. Quæ ſeptem arbores in planitie collocatas pulcherrime referebat. Ego apud me ſervo Achaten, quæ non maior ungue medii digiti, circulum ita exacte fuſco colore notatum habet, ut circino perfectior exarari non poſſet. In circuli medio Epiſcopi cum mythra effigies exacta apparet. Deinde ſi paululum invertatur alterius imago viſitur. Quod ſi iterum vertatur duæ imagines apparent, & mulieris, & viri; alioque modo inverſa adhuc alia, ita ut aliquot effigies mirabili naturæ artificio in illa conſpiciantur. Sed aliquæ ita leviter coloribus tinctæ ſunt, ut perſpicacem oculum deſiderent.

Pyrrhi Achates.

Achatis mira forma.

Differētia à Iaſpide.

Differt Achates à Jaſpide duritie, & lævore. Jaſpis enim etſi omnes colores habeat, quos Achates, tamen mollior eſt, ac ex craſſiori terreſtri materia conflata, & Achate magis opaca, quæ ex tenuiori conſtat: ob quam cauſam exacte poliri à ſculptoribus poteſt. Jaſpis ſemper pulverulentum quid in ſe habere videtur, neque alia differentia eſt inter Jaſpidem, & Achaten. Interdum Achates ſemitranſlucet, quod in ea laudatur.

a *Libro 3. Cap. 3. Specul. lapid.*

CAP.

CAP. XCVI.

Genera, loci natales, & magnitudo Achatum.

QUia infinitis coloribus variat Achates, hinc fit multa nomina apud veteres habuisse. Vocatur enim Phassachates, Sardachates, Hæmachates, Cerachates, Leucachates, Dendrachates, Antachates, & Perileucos, Leonina quæ leonis pelli similis est, ac Italis *Brocatella* vocatur. Nomina partim à colore, partim à forma quam referunt, partim ab aliis gemmis, quibus admixta est Achates, dantur. Ab adnata illi Sarda, Sardachates, à colore albo Leucachates, à forma arboris quam refert, Dendrachates vocatur, & Corallachates à Coralli forma.

Brocatella.

Omnium pulcherrimas Achates nobis India mittit. Primum in Sicilia iuxta flumen eiusdem nominis dicuntur inventæ. Nunc in Germania sub ditione Landtgravii à Lichtenberg, non procul ab oppido Schindthutten, magna illarum copia invenitur, quæ ita interdum excellunt, ut cum Orientalibus certare possint, & pro iis vendantur. Verum tales non ita passim sese offerunt. In agris reperiuntur. In Bohemia etiam non procul ab Argentina civitate Leucachates, punctulis nigris, vel purpurei coloris inspersis, quæ elegantissima est, reperitur. Achates tanta mole excrescit, ut pocula, & scyphi inde fieri possint. Pisis duæ crustæ ovatæ amplitudine ferme cubitali ad monumentum Gregorianum in campo Sancto dicuntur extare.

Cap. XVCII.

Natura, facultates, & proprietates Achatis.

OMnem Achaten venenis pestiferis, viperarum, átque scorpionum ictibus adversari tradunt complures. Cor enim recreat, ac adversus omne genus contagii tuetur. Sitim Achates ore contenta, manuque detenta febrientium æstus non obscure compescit. Narratur aquilam nido suo Achaten imponere, ut pullos contra animalium venenatorum morsus tueatur. *a* Scribunt aliqui rubram Achaten visum acuere, ac ab omni iniuria defendere.

Ad cor, & contagia.
Ad febres.

a *De Achate multa Orpheus lib.* περὶ λίθων, *laudes eius quater repetens, quasi gemmæ maximæ dignitatis. Idem Psellus de Lapidum virtutibus (post caput 4. huius libri citatus) affirmat Achatem oculorum fluxionibus, & capitis doloribus mederi, & sistere mulierum menstrua, adversarique omni humidæ hydropisi, tantumque virtutis siccificæ ei inesse, ut & aquam ebibere possit, & vas vacuum relinquere. Quod ultimum falsum existimo.*

Cap. XCVIII.

Dignitas, valor, usus, & fictio Achatis.

OLim in magna authoritate fuit Achates, nunc multum dignitatis propter copiam illi discessit, ut solent quæ nobis familiaria sunt in contemptum venire. Nihil enim charum nisi rarum. Pocula adhuc hodie ex Achate fiunt; quæ si ex eleganti, ac semiperspicuo Achate elaborata sint, sat magno æstimantur pretio, nec viliores sunt Sardoniche.

che. Vidi fruſtum duarum palmarum latitudine, cui Julii Cæſaris imago, ac uxoris ipſius ita artificioſe olim inſculpta fuerat, ut octo millibus thalerorum venditum fuerit. Sed antiquitas operis augebat pretium. Utuntur hodie Achate ad coronas precarias, quæ etiam virginum colla, & pectora exornant in Belgio. Ibi enim loco aurearum cathenarum in luxu ſunt, propter miram, quam habent variis coloribus, elegantiam. Onychis pretio æſtimantur, ſi vero colores obſcuri, aut aliis vitiis maculentur, illis viliores ſunt. Artifices hanc vitro imitari ſolent, cui diverſos immiſcent colores. Sed facillime deprehenditur fraus, quod Achates limam reſpuat, ac illius ſuperficiei, propter lævorem ſordes non adhæreant.

CAP. XCIX.

De Beli Oculo, ſeu Oculo Cati, & Leucophthalmo.

DIffert hæc gemma multum à Pſeudopalo, quæ *a* Cardano Oculus Cati appellatur, & à *b* Garſia ab Horto deſcribitur. Quia hæc prorſus opaca eſt, & Achatis ſpecies, peculiare tantum nomen habens, quia figura oculi, quaſi arte depicta in ea diſtinctis coloribus apparet. Corpus enim gemmæ album eſt, in cuius medio nigrum quid pupillæ inſtar, ab iride dilutioris coloris obcingitur, ut plane Oculus videatur. In Pſeudopalo non ita colores diſtincti ſunt. Sed quia ex parte pellucet, ac intus colores aliqui ut in oculo felis, vel cati ſcintillant, nomen hoc illi datum eſt. Solet hic maiori pretio, quam Achates divendi, quia non tanta copia haberi poteſt. Oculis imprimis putatur ſalutaris, quia eos ab omni iniuria tuetur, ac à pulveribus, aliiſque ſordibus liberat, ſi illis imponatur, & huc illuc vol-

Pſeudopali differentia à Beli oculo.

vatur. Una enim omne impedimentum educit. Fuit Beli Oculus olim Assyriorum Deo dicata.

Lycophthalmus.

Huic similis videtur Leucophthalmus (ego lego Lycophthalmus) gemma de qua *c* Plinius lib. 37. cap.2.rutila alias, oculi speciem candidam, nigramque continet, & mox sequenti capite. Lycophthalmos quatuor est colorum, ex rutilo, & sanguineo in medio nigrum candido cingitur, ut luporum oculi, illis per omnia similis. Triophthalmos *d* Plinii tres oculos habet, & proculdubio ad Achatis species referenda est. Nam interdum oculorum effigie luxuriant.

Triophthalmos.

a *Libro* VII. *de subtilitate.*

b *Libro* I. *Aromatum, & simplicium historia cap.*54.

c *Hic Plinii locus male ab Auctore est citatus, nam habetur lib.* 37. *Naturalis historiæ cap.* X. *littera m m.*

d *Libro* 37. *cap.* XI. *littera b.*

Cap. C.

De Iaspide.

IAspis, ut dixi, ab Achate non differt, nisi quod mollior sit, & propterea non ita exacte poliri ut Achates possit. Causa est impurior, & crassior terrestris materia unde coaluit. Omne genus coloris recipit ut Achates. Notissima gemma est, neque tam perspicua, quam Achates, ut plurimum viridis. Quo Smaragdo vicinior, eo nobilior.

Cap. CI.

Genera, loci natales, magnitudo, & mixtio cum aliis gemmis.

PRopter colores varios quos habet Iaspis diversa habet nomina, aut in diversa genera discernitur. A lo-

A loco ubi reperitur etiam illi nomina data ſunt. Deinde à commixtione cum aliis gemmis, à fumi, terebinthinæ, aëris, & roſarum colore, Capnitis. Therebinthiuſa, Æriuſa, & Roſea vocatur. A loco natali Thermoduntiaca, Phrygia, Thracica, Calcidica, Aſſyria, (alias Grammatias, vel Polygrammos virens, & Smaragdo quadantenus ſimilis pellucens craſſiori tamen materia, purpureum quoddam in ſe continens, albaque linea interdum ſignata) Perſica, Cappadocica, Indica, Cypria, Americana, & Germanica vocatur. A commixtione cum Achate Jaſpachates, cum Onyche illa quæ nivem imitatur, ac Cryſtallo ſimilis eſt (quam hodie Calcedonium vocant) Jaſponix à Plinio appellatur. Quæ cum Sarda miſcetur Sardo Jaſpis dici poteſt. Cum variis enim gemmis coaleſcit. Habeo unam quæ Amethiſtum, Sardam, Calcedonium diſtinctis locis in ſe habet. Invenitur in multis Germaniæ locis. Coræ in Miſnia effoditur ſanguineo, & flavo colore, ad ſtrygam è duobus Lygiorum montibus Turcoidi non abſimilis (Borea forte Plinii) & ad Salam nigra rubens, item ad Pagum Cauffungam rubra, ſed ſpuria, multiſque aliis in locis extrahitur. In Bohemia rubras, ſanguineas, purpureas, albas, variiſque coloribus intermixtas, ac pulcherrimas, mirabilique naturæ artificio compoſitas, collegi quamplurimas. Tanta mole reperitur, ut magnæ ſtatuæ ex ea elaborari poſſint.

Borea.

CAP. CII.

Natura, facultates, & proprietates Iaſpidis.

JAſpidi ratione coloris ab authoribus diverſæ facultates tribuuntur. Rubicunda mirifice ſanguinis fluxum cohibet, non ſolum è naribus, & hæmor-

Ad ſanguinis fluxum.

morrhoidibus, verum è vulneribus fluentem. Sed ea eligenda, quæ ſanguinis inſtar, per totum corpus abſque alio colore rubet. Teſtari poſſum me, qui alias lapidibus, & gemmis tantas vires, quantas vulgus ſolet, non tribuo, cum in Phriſia Orientali apud Illuſtriſſimum Baronem à Kniphauſen ad aliquod tempus degerem, credibile vix de Jaſpidis viribus obſervaſſe. Nam cum ancilla dominæ fluxu meſtruorum ita laboraſſet per aliquot dies, ut nullo modo ſiſti poſſet. Jaſpidem rubram quam Dominus multis annis, ut aiebat, apud ſe habuerat, impolitam, & rudem femori alligari iuſſi. Quo facto, ſubito menſium fluor ſubſtitit, nec rediit. Alius ex ipſius familia cum in pede vulneratus eſſet, nec ſanguinis fluxus cohiberi poſſet, admoto lapide, extemplo impeditus fuit, licet vulnus non tegeretur. Memini me virginem Pragæ curaſſe, quæ ſex annis hæmorthagia laborauerat, ita vehementer, ut vix unquam hebdomada præteriret quin aliquoties illi ſanguis efflueret. Hæc cũ nullis remediis iuvari poſſet, à me conſilium petiit. Qui prætermiſſis aliis omnibus, quæ à medicis præſcribi ſolent, utpote quibus ad nauſeam iam diu uſa fuerat, Iaſpidem, cuius facultas ad huiuſmodi ſymptomata mihi experientia nota erat, illi commodato do, ut collo appenſam gerat. Paret illa, ſanguiniſque fluxus ilico ſiſtitur. Geſtat per aliquot hebdomadas, nec redit fluxus. Cum itaque ſe prorſus curatam opinaretur, deponit gemmam, poſt paucos dies redit fluxus, iterum appendit Jaſpidem, cuius beneficio mox liberatur. Cum vero ſingularem huiuſmodi facultatem, & divinam miraretur (ut mihi retulit) experiundi gratia aliquoties à collo depoſuit gemmam, ac ſemper animadvertit redire fluxum, nec curari, quin iterum appenderet. Obſervavit tamen non

Experientia Iaſpidis.

non ſtatim ſepoſita Jaſpide redire, ſed poſt multas prius elapſas hebdomadas, appenſa tamen, ſtatim ſiſti, ita ut nulli aliæ cauſæ fluxus inhibitio aſſcribi ab illa potuerit quam Jaſpidi. Tandem cum per aliquot menſes à corpore gemmam depoſuiſſet, nec unquam hæmorrhagia rediiſſet; mihi gemmam reddidit, ac aſſirmavit per ſemianni ſpatium ſe liberam fuiſſe. Poſtea cum illam ſæpius convenirem, affirmavit non redire amplius fluxum, ac ſe omnino curatam eſſe. Tribuunt alii etiam viridi Jaſpidi, quæ maculas rubicundas habet hanc facultatem, ſed ego quod multoties expertus ſum refero. *a* Viridis collo ita appenſa, ut circa ventriculi orificium pendeat, ſtomachum firmare, nauſeam, vomitumque prohibere, ac calculos, urinamque pellere traditur. Jaſpis omnis conceptum firmat, partumque femori alligata promovet. Geſtata febres, & Hydropes quæ vel à debili concoctione, vel à ſanguinis nimio fluxu oriuntur, ne fiant, corroborando ventriculum, & ſanguinem ſiſtendo, prohibet. Novus medicus etiam epilepſiam viridem Jaſpidem arcere affirmat, idque & nunc à multis aſſeritur, qui ſi circa enſiformem cartilaginem per diem, & noctem ab epileptico geſtetur, aiunt ſi ſudore corripiatur liberari à paroxyſmo, ſin minus emori, idque multoties fuiſſe probatum. Vires has omnes augeri putant, ſi argento includatur, non alteri metallo. Cogitationum etiam tumultum, inconſtantiam, quæ ex ſanguinis impetu oritur prohibet. Calculi etiam generationem ſi portetur omnino arcere vulgo creditur. In quem ſcopum inſculpitur illi ſcorpionis figura ea hora, qua Sol ſcorpionem ingreditur. Hoc enim tempore dum ſcalpitur putant à cœlo peculiares vires ad calculum prohibendum ſuſcipere, ſed figuram quæ

Ad impediendum abortum.

Ad epilepſiam.

Ad cogitationes.

Ad calculum.

neque

neque qualitas, neque ſubſtantia eſt aliquid poſſe, & ſuperſtitioſum, & ſtultum eſt exiſtimare, ut ſuo loco in titulo quales vires gemmæ habeant explicavi. *Grammatias.* Jaſpis Grammatias, aut Polygrammos appellata, quæque virens Smaragdo perſimilis eſt, ac purpureum in ſe quid continere videtur, albaque cingitur linea *Ad venena.* ad venena quævis, ut & aliæ omnes ad venena quævis pro amuleto geſtatur. Grammatias ſi albas duas lineas decuſſatim, ut crucis figuram referant, habeat, prædicatur ferentem contra aquæ iniurias, & ſubmerſionis periculum tueri. *Cruciferæ Iaſpides.* Cruciferæ Jaſpides quæ in Miſnia inveniuntur virides, quales multos in ſcrinio rerum exoticarum apud ducem Saxoniæ vidi, eandem ad aquæ pericula dicuntur habere facultatem. Caſum impedire, & excipere Jaſpidem geſtatam, ac ſudorem compeſcere multi credunt. Jaſpis dragmæ pondere devorata menſes ſiſtere ſcribitur.

a *Aëtius lib.2. tetrabibl. cap.18. Iaſpidis Viridis meminit. Cuius hæc ſunt verba: Iaſpis Viridis proprietate quadam, velut alia multa, collo ſuſpenſus ſtomachum & os ventriculi iuvat, annulis quoque quadam imagine inſculptus alligatur, ſicut Nechepſon Ægyptiorum Rex prodidit: ego autem experientia compertum habeo, amuletum ex eo collo alligatum, ut os ventriculi attingat, nihil ſegnius agere, ac ſi imaginem ſculptam habeat, quam tradit Nechepſon. Author noſter (cap. 26. lib.1.) ut Aëtius optime animadvertit, rationibuſque ſummis probat, Imagines, & characteres, nullas vires lapidibus infundere.*

Cap.

CAP. CIII.

Dignitas, uſus, valor, & imitatio Iaſpidis.

IAſpides propter colorum varietatem, & elegantiam, variaſque imagines quas exprimunt, quibus tanquam picturis ludit natura, ut olim non in minori authoritate quam Achates fuere, ita & nunc niſi in tanta copia reperirentur eſſent. Olim Grammatias quæ apud Indos reperiebatur, ac aliquid purpurei admixtum interiecta alba linea habebat, cæteris præferebatur. Secundum locum habebat quæ roſeum quiddam nacta erat. Tertium quæ Smaragdum imitabatur. Quartum quæ ſereni cœli colorem referebat. Nunc Orientalis Jaſpis, quæ ſubcæruleo, viridique colore obſcura, ſanguineis punctis conſperſa eſt, cæteris omnibus præfertur. Hæc ſi ſemiperſpicua eſt, vulgo Heliotropii nomen habet, de quo Jaſpide ſequenti capite agam. Jaſpis ad ſigilla, hominum effigies, cochlearia, pocula, cultrorum capulos, coronas precarias, variaſque res alias formandas, in uſu eſt. Jaſpis Achatis pretium non ſuperat, quia illius elegantiæ cedit. Quæ tamen à natura variis coloribus, figuris, aut imaginibus ornata eſt, venditoris arbitrio æſtimatur. Habeo tales quam plurimas quæ mihi tam gratæ ſunt, ut iuſto, & ordinario pretio non ſint venales. Vidi in ſcrinio Imperatoris Rudolphi ſecundi Domini mei clementiſſ. quaſdam, nemora, paluſtria loca, arbores, nubes, & flumina ita naturaliter referentes, ut procul aſpicienti non lapis, ſed pictura putetur. Hæ ab Imperatoria Maieſtate in tanta authoritate ſunt, ut ex compluribus, quæ diverſos colores habent, invicem rite applicatis, menſæ ſupremum folium extrui iuſſerit. Id variis gemmis exornatum,

Heliotropius.

Vſus.

Pretium.

Menſæ Rudolphi II Imperat.

natum, variorum locorum, fluminum, arborum, montium, civitatum, ac nubium figuras picturæ instar ita exacte refert, ut non satis quis naturæ artificium, & artificis diligentiam, solertiamque admirari possit. Jaspides enim ita connectere potuit, ut connectionis lineæ vel non appareant, vel ad rem faciant, picturæque munere, dum extremos arborum, ædificiorum, vel montium ambitus faciunt, fungantur. Multis annis laboratum fuit ut opus dictum absolueretur. Id cum pretiosissimum sit, quia multis aureorum millibus constat, ac admirandum, quod naturæ artificium, ac artificis solertiam ostentet, inter mundi miracula recenseri, ac cum templo Dianæ Ephesiæ comparari absque iniuria potest. Jaspides itaque ut aliæ gemmæ, quæ figuras sibi à natura inditas habent, inæstimabiles sunt, ac venditoris arbitrio pretium illarum committendum est. Jaspis quia copiose invenitur imitationem non meretur. Imitari tamen vidi à milite Hastato Imperatoris ita artificiose, ut non nisi duritie cognosci potuerit. Credo ex gypso, calce, lapidum pulvere, & sero lactis, addito glutine massam fuisse. Hanc variis tingebat coloribus, deinde dum pro mensæ folio Jaspidem imitari vellet, inter quatuor ligna quadrangula, ne ad latera efflueret materia, ponebat massas variis coloribus tinctas, pultisque instar diffluentes, atque antequam indurescerent, bacillo hinc inde ducto movebat, eoque modo colores, tanquam per anfractus, ducebantur, venasque naturales Jaspidis referebant. Poterat idem artifex quas volebat figuras ita formare: imo lapidem à se factum, & politum excavare, ac frustum alterius coloris ad libitum inserere, quod ita coalescebat, quasi ab initio illi commixtum fuisset. Ex huiusmodi artificiosis lapidibus colum-

Imitatio Iaspidis.

næ,

næ, ac ſtatuæ fieri poſſunt, multo elegantiores Jaſpidibus, quas longa ætas duriores reddit. Fortaſſis antiqui ſimili uſi ſunt artificio.

CAP. CIV.

De Heliotropio.

HEliotropius gemma à Sole nomen habet, ἥλιον Solem, τροπὴν verſionem ſignificat. Cauſam nominis explicat *a* Plinius, quia videlicet in vas aquæ proiecta, fulgorem Solis accedentem percuſſu, ſanguineo mutat, maxime Æthiopica. Gemma eſt viridis ſanguineis punctis, vel venis diſtincta, ac hodie Jaſpis Orientalis vocatur, apud nonnullos priſtinum nomen retinet, præſertim cum ex parte tranſlucet. Hac enim ratione peritiores gemmarii à Iaſpide diſtinguere volunt.

a *Libro* 37. *Naturalis hiſtoriæ cap.x. littera m m.*

CAP. CV.

Genera, loci natales, magnitudo, & quomodo naſcatur Heliotropius.

VIlioribus Jaſpidibus, & Praſiis adnaſcitur, vel innaſcitur, aliquando mater Praſii, vel Smaragdi, aliarumque viridium gemmarum eſt. Aliquæ ſunt Indicæ, Æthiopicæ, Africanæ, & Cypriæ, *a* teſte Plinio. Germania & præcipue Bohemia illis non caret. Afferuntur etiam ex India Orientali. Tanta magnitudine reperiuntur, ut ſarcophagi, quibus mortuorum corpora teguntur, inde excindi poſſint. Vidi enim in cathedrali Eccleſia D. Donatiani nobiliſſimæ urbis Brugenſis patriæ meæ, poſt ſummum altare, huiuſmodi Heliotropium. Ea

Heliotropii magnitudo.

Bruga.

ex Italia advecta fuerat, ac postea, cum, qui se reformatæ religionis vocant, templa spoliarent, furto ablata est. Paucis hæc gemma nota erat.

a *Loco, capite præcedenti, citato.*

Cap. CVI.

Dignitas, valor, & usus Heliotropii.

Lapis iste, aut gemma, si à Jaspide distinguitur, maiorem habet Jaspide authoritatem, nisi illa imaginibus à natura formata sit, tum enim, ut dixi, quovis pretio æstimari potest. Poculum ex hoc lapide efformatum 200. thaleris vendi potest. Minores duplo cælaturæ pretium raro excedunt, hac ratione Jaspidibus vulgaribus paulo nobiliores. Ex hac gemma, ut ex Jaspide varia efformantur.

Cap. CVII.

Natura, facultates, vires, & imitatio Heliotropii.

Plinius ait, ut antea monui, gemmam hanc in vas aquæ deiectam, fulgorem Solis accedentem, percussu sanguineo mutare. Alii positam in aqua radiis Solis opposita, efficere, ut illa ebulliat, ac in nebulam versa, postea in guttas pluviales resolvatur. Nonnulli etiam existimant impedire, quo minus gestans, à præsentibus conspiciatur, quod tamen Plinius, à magorum impudentia fictum, non approbat. Certum enim est nullam gemmam id efficere naturali sua facultate posse. Effectus etiam prædicti de Sole à nostri seculi Heliotropio non fiunt, ita ut veterum Heliotropius vel alia fuerit, vel illi falso huiusmodi facultates adscriptæ fuerint.

Hodiernam Heliotropium, omnes vires Jaspidis habere,

habere, nemini dubium esse debet. Venenis enim resistit, sanguinem undecunque fluentem sistit, calculi generationem prohibet, ventriculi coctionem auget, & epilepsiam arcet. Fingitur ut Jaspis, sed rarius, quod variis imaginibus, & coloribus non luxuriet ut illa. Dum viridi colore, ac sanguineis guttulis caret, Heliotropii nomen non habet, & ad aliud genus gemmæ referri debet.

CAP. CVIII.

De lapide Nephritico.

UT Heliotropius inter Jaspidis species numeratur, ita etiam lapis Nephriticus. Deinde ut variis coloribus Jaspides habentur, ita etiam lapides Nephritici. Ea differentia inter Jaspidem, & Nephriticum statui potest, quod hic durior sit Jaspide, & nunquam quicquam rubedinis in ipso conspiciatur: deinde quod non exacte poliri possit. Semper enim ipsius superficies pinguis quasi oleo inuncta esset, videtur. Raro hic lapis in se duos colores habet: plerunque uno tantum colore, etiamsi magnus sit, tingitur, ac fere semper is color in ipso spectatur, qui ex albo, & viridi simul mixtis coaluit. Dum in planitiem non crassiorem minimo digito redigitur obscure transparet, vocatur ab Italis *Osiada* à sciatica, quod gestatus illam curare credatur. Belgice *een kalsvvee*, & Germanice *ein kalssuvvyn*, Gallice *vne Siadre*, corrupto vocabulo Italico.

Cap. CIX.

Genera, loci natales, magnitudo, & quomodo nascantur.

SI colorum diversitas varia genera constituit, varia erunt Nephritici lapidis genera. Inveniuntur enim ex albedine virescentes. Viriditas autem interdum subflava, interdum subcærulea videtur, plerunque ex viridi; albo, flavo, cæruleo, & nigro colore mixtio est; non quod omnes isti simul misceantur, sed aliqui tantum. Hinc fit tam diversi coloris inveniri. Habeo apud me multa genera, inter cæteros unum Crystalli instar, sed alba nubecula perspicuum quem à viridiori, cui adnatus erat, separari iussi. Solet Jaspidi, aut Prasio interdum adnasci. Sæpius tamen solitarius (ut Cotes in agris) coalescit. Tanta mole invenitur, ut pocula inde fieri possint. Adfertur ex nova Hispania. In nonnullis etiam Hispaniæ locis, & in Bohemia reperitur, sed paucis adhuc notus est. Quia à lapidariis imperitis, vel pro Smaragdo Prasio, vel pro Jaspide habetur.

Cap. CX.

Natura, proprietates, facultates, dignitas, valor, & usus Nephritici lapidis.

ETsi Nephriticus lapis inter gemmas locum habere non deberet, quia visui non adeo grata est, tamen propter mirandam, & stupendam multorum experientia approbatam facultatem, summam habet apud Principes, & Regulos authoritatem. Vidi frustum apud gemmarium Imperatoris Rudolphi Domini mei clementissimi, mille sexcentis

tis thaleris coëmptum, ex quo poculum satis amplum formatum fuerat. De hoc lapide hæc, scribit Nicolaus Monardes medicus Hispalensis. Nephriticum lapidem gestant Indi variis formis effigiatum, alios piscium forma, alios avium capitibus, alios psittaci rostris similes, nonnullos rotundos sphærularum modo, atque omnes perforatos, quoniam Indi eos appensos gestare etiam olim, adversus Nephritidis, aut stomachi dolores, in quibus morbis valde commendatur, solebant. Sed eius præcipua laus est ad Nephriticos dolores, & calculum expellendum, & arenulas. Nobilis mihi notus unum habet, cui nullum alium comparandum vidi, nam eum brachio gestans, tanta arenularum quantitate liberatur, ut metuens ne ei noceat tanta eiectio, interdum eum deponat, nullumque amplius calculum eiicit. Sed cum dolor eum premit, denuo eum gestat, & statim levatur, aut minuitur dolor, multarum arenularum, atque etiam calculorum expulsione. Ea etiam facultate præditus est, ut ab eiusmodi dolore præservet gestatus, renum calorem mitigando. Ducissa Beiar ter brevi temporis intervallo Nephriticis doloribus afflicta, armillam ex eo lapide sibi confecit, quam perpetuo gestat, ex eo tempore, quod decennium superat, eo dolore nunquam vexata est. Alii multi senserunt idem levamen, eamque ob causam magno in pretio sunt huiusmodi lapides, nec uti initio, tam facile acquiri possunt; quod soli earum provinciarum Reguli, & Domini eos possideant, nec immerito, cum tam admirandæ sint illorum facultates. Hactenus Monardes. Ego Nobilissimum virum N. Dammannum ordinis aurei velleris Heroaldum (cuius atavi, nostræ familiæ ante multos annos iuncti fuerunt, & propterea agnatum meum) sæpe

Ad Nephritin.

referentem audivi, ſe Nephritico lapide, quem à fratre in aula Philippi Hiſpaniarum regis degente acceperat, plurimos qui nullis medicamentis curari poterant, ſubito lapide brachio admoto circa carpum, ubi interna manus pars initium habet, non ſine medicorum admiratione curaſſe. Erat lapis obſcure viridis, opacus non ſecus ac ſi quis viridi colori nigrum immiſcuiſſet. Punctula etiam nigra in ipſo ut in Ophite conſpiciebantur. Argento illum includi iuſſerat, ita enim maiorem facultatem habere aſſerebat. Iſtum omnibus aliis quos habebat præferebat, Pragam miſſus ab Hiſpaniarum rege ut aurei velleris ornamenta offerret principi Tranſilvaniæ, venalem caſu invenit Nephriticum lapidem, vitriolo vulgari colore, & tranſparentia ita ſimilem, ut vitriolum videretur. Efformatus is erat inſtar columnulæ ad longitudinem medii digiti, teres, in altera extremitate duabus anſulis munitus, ut adhærere facilius poſſet, carni inſertus. Nam hunc eſſe illum lapidem, quem nobiliores Braſilienſes cum in publicum prodeunt, labiis ab adoleſcentia perforatis imponunt, aſſerebat. Quod profecto ſolerti coniectura coniecit. Omnibus enim notis reſpondet illi, qui à Geſnero deſcribitur, & quem Oripendulum appellat. Ab hoc Jaſpide fruſtulum abſcindi iuſſit, quod mihi dono dedit, ac pro Nephritico habebat, Pſeudoſmaragdi, aut Praſii genus potius videtur. *a* An vero Nephriticus lapis urinæ movendæ facultatem habeat, ut ille aſſerebat, nondum mihi conſtat.

Oripendulus.

Lapides Nephritici in magno pretio ſunt, quia non facile haberi poſſunt. Vidi non maiores ſemithalero qui 100. coronatis æſtimati fuerunt. Pro illorum viribus augetur pretium. Brachialibus inſeri ſolent, ad mulierum ornamenta, morboſque arcen-

arcendos, ut aliæ gemmæ, quas ſanitatis appellant. Imitatio inutilis eſt, cum non elegantiæ, ſed virium cauſa appetatur.

a *Clariſſimus D. Augerius Clutius Medicinæ Doctor, & Botanicus inſignis apud Amſterodamenſes, totum libellum de Lapide Nephritico, ſive* Calſwee, *eiuſque facultatibus edidit.*

CAP. CXI.

De Malachite, vel Molochite.

MOlochites ad Jaſpidis, vel Praſii ſpecies referri poteſt, opaca eſt maluæ inſtar viridis, unde nomen habet. Malua enim Græce μαλάχη vocatur. Venis albis plerunque ornatur, cæruleuſque color intermixtus illi gratiam dat, ater, quo ſæpe maculatur, illam deturpat. Invenitur in Cypro, in Miſnia, & comitatu Tyrolenſi, adnaſcitur fere chryſocollæ, quam Germani *Berggrüen* vocant. Habeo fruſtum, quod ex Malachite, ac chryſocolla coaluit ita, ut chryſocolla mater ipſius videatur.

Locus ubi invenitur.

CAP. CXII.

Genera.

GEnera videntur poſſe conſtitui quatuor, ut primo contineantur, quæ plane abſque aliis coloribus exacte foliorum maluæ recentium colorem referunt. Secundo quæ albas venas habent, ac maculis nigris inficiuntur. Tertio quibus cæruleus color diſtincte intermixtus eſt, ac ſi ex Lapide lazuli, & Molochite lapis conſtaret. Quarto quæ ad colorem Turcoidis accedunt: quas cæteris præſtantiores exiſtimo. Tanta magnitudine excreſcit, ut exigua

Magnitudo.

exigua pocula, aut cultrorum manubria inde fieri possint. Palma manus maiorem nunquam vidi.

Cap. CXIII.

Dignitas, valor, & usus Molochitis.

QUia non admodum grata aspectui est Molochites, exiguam habet authoritatem, raroque annulis, aut auro fastus gratia includitur. Sanitatis causa cum aliis lapidibus ignobilioribus ad brachialia admittitur. Prædicatur enim maximas habere vires, & facultates. Gestantem nempe defendere ne tonitru, vel fulmine lædatur, ne in animi perturbationem incidat, ne contagium ab alio accipiat, neve fascinetur, ob quam causam pueris appenditur, qui hac ratione à terriculamentis diurnis, vel nocturnis, ac omni fascinatione tuti existimantur. Superstitiosi, & magi qui se solos sapientes opinantur Solis figuram lapidi insculpunt, ut ab incãtationibus, malis spiritibus, ac venenatis animalibus securi sint. Ad syncopen, sevos dolores compescendos, hernias, & casus impediendos, pro amuleto habetur. Pulvis cum lacte propinatus fertur cardialgiam, & colicam sanare, forte purgando. Nam à quodam amico accepi sex granorum pondere antimonii instar purgare, quod tamen nunquam experiri ausus fui. Idem pulvis adiecto melle epotus, fertur menstrua promovere, vulneribus inspersus sanguinem sistere, linteolo humido impositus, ac parti spasmo affectæ, applicatus, eundem curare. Nec non vino ardenti commixtus ulcera virulenta curare perhibetur. Puerorum convulsiones arcet gestata, eosque à nocivis casibus tuetur. Ventriculo etiam applicata. Cratone teste, eum corroborat, nec immerito, cum *a* Galenus Jaspidi viridi

Ad tonitru.

Magorum superstitio.

Ad syncopen.

Ad cardialgiam, & colicam.

Purgandi vis.

Ad spasmum.

Epilepsiã.

Ad ventriculi robur.

viridi hanc facultatem tribuat, ac ista gemma olim pro Jaspide habita fuerit, & forte hæc illa sit, quæ ad ventriculi robur conciliandum ab antiquis ita decantata fuit. Achati pretio, & valore par est.

a *Libro IX. de simplicium Medicamentorum facultatibus.*

CAP. CXIV.

De Turcoide.

INter opacas gemmas omnium nobilissima est Turcosa, Turchina, vel Turchesia Germanice *ein turkes*, omnibus nationibus eo nomine notissima, quod à Turcis ad nos feratur. Multi inter Jaspides numeratam olim existimant, eamque esse, quam *a* Plinius Boream, ac Græci ἰάσπις ἀεριζοῦσα, alii Calaidem appellant, quamque *b* Mesues Feruzegi corrupto nomine (propter literarum vicinitatem in lingua Arabica) à peruzaa quod Turcoiden Arabica lingua significat, vocat. Colorem hæc gemma, ex viridi albo, & cæruleo compositum, habet, ac omnino exacte si præstans sit Æruginis colorem, quam vulgo viride æris vocant, refert.

Boreas.
Feruzegi.

a *Libro 37. Naturalis historiæ cap. 8. littera f.*
b *In descriptione Electuarii de Gemmis.*

CAP. CXV.

Genera, loci natales, & magnitudo.

TUrcoidis duo genera statuuntur. Orientalis, & Occidentalis. Orientalem vocant cuius color ad cæruleum potius, quam viridem tendit. Occidentalem, quæ magis virescit, aut plus æquo albicat.

Reperiuntur primi generis in Perſia, ac India Oriētali, ſecundi in Hiſpania, Germania, Bohemia, & Sileſia ad Strigomum urbem in prato Iſere. In Perſia lapidibus nigris adnaſcitur, quaſi excrementum, aut illorum tranſudatio eſſet, ibique in maxima copia reperitur. Raro nucis iuglandis quantitatem excedere viſa eſt. Tantæ magnitudinis fertur eſſe in repoſitorio magni ducis Hetruriæ, ac in ea exſculpta Caii Julii Cæſaris effigies eſſe dicitur. Ego maiorem nuce avellana nunquam vidi. Porro Orientales duplices ſunt, aliæ colorem ſervant perpetuo, illæque vocantur de rupe veteri, aliæ paulatim colorem amittunt, ac virideſcunt, ac de rupe nova vocantur.

Magnitudo.

Cap. CXVI.

Natura, proprietates, & facultates Turcoidis.

Ad caſum.

OCulos, & ſpiritus corrobare geſtata Turcois creditur. Maxime autem ad caſum commendatur, quem ipſa excipere ne geſtans lædatur ab omnibus creditur. Quæ ſane facultas, & proprietas omnem rationem ſuperat. Ego ſancte affirmare poſſum me unam aureo annulo incluſam perpetuo geſtare, cuius facultatem (ſi gemmæ eſt) nunquam ſatis admirari potui. Geſtaverat eam ante triginta annos Hiſpanus quidam non procul à paternis ædibus habitans. Is cum vita functus eſſet, & ipſius ſuppellex (ut moris apud nos eſt) venum expoſita eſſet. Inter cætera etiam Turcois exponebatur. Verum nemo (licet complures eo concurriſſent, ut eam propter coloris elegantiam quam vivo domino habuerat, emerent) ſibi emptam voluit. *a* Priſtinum enim nitorem, & colorem prorſus amiſerat, ut potius Malachites, quam Turcois videretur. Aderat tum

tum temporis gemmæ habendæ deſiderio etiam parens, & frater meus qui antea ſæpius elegantiam, & gratiam ipſius viderant, mirabundi eam nunc tam eſſe deformen. Emit eam nihilominus pater, ſatiſque vili pretio, quia omnibus contemptui erat, ac præſentes non eam eſſe, quam Hiſpanus geſtarat, arbitrarentur. Domum reverſus pater, qui tam turpem gemmam geſtare ſibi indecorum putabat, eam mihi dono dat, inquiens. Quandoquidem, fili mi, vulgi fama eſt Turcoidem, ut facultates ſuas exercere poſſit, dono dari debere, tibi eam devoveo. Ego acceptam gemmam ſculptori trado, ut gentilitia mea inſignia illi, quemadmodum fieri ſolet in Jaſpide, Calcedonio, aliiſque ignobilioribus gemmis, inſculperet. Turpe enim exiſtimabam, huiuſmodi gemma ornatus gratia, dum gratiam nullam haberet, uti. Paret ſculptor, redditque gemmam, quam geſto pro annulo ſignatorio. Vix per menſem geſtaram, redit illi priſtinus color, ſed non ita nitens propter ſculpturam, ac inæqualem ſuperficiem. Miramur omnes gemmam, atque id præcicipue, quod color indies pulchrior fieret. Id quia obſervabam, nunquam fere eam à manu depoſui, ita ut & nunc adhuc eandem geſtem. In caſu admirandas illius vires (ſi ab illa procedant) obſervavi. Nam cum Patavio ubi Doctoratus gradum acceperam, eques redirem in Bohemiam, poſt Solis occaſum conductitius comes, ut viam oſtenderet, mihi ſemitam pedeſtrem ad latus viæ regiæ monſtravit; in quam dum me equo committo, ac per aliquod ſpatium progredior, in tenebris ſiſtitur equus, nec progredi ulterius vult. Comes vocatus puteum in media ſemita eſſe aſſerit, propterea mihi redeundum eſſe (anguſta enim erat ſemita). Dum equum vertere conor, vacillat, ac ſiniſtrum pedem extra

ſemi-

ſemitam ducit, qua erat via regia. Ilico deprehendo caſum, & in ipſo caſu me ex ſella in viam proiicio, quæ ſemita inferior erat ulnis ad minus decem. Cado in latus, ac equus iuxta me in tergum. Comes quod neque clamarem, neque loquerer me oppreſſum ab equo exiſtimabat. Sed incolumis eram, nihilque prorſus damni acceperam, rurſuſque aſcenſo equo iter perſequor. Mane dum manus lavarem, Turcoiden in duo fruſtra fractam deprehendi, ac fere quartam totius corporis partem à reliqua ſeparatam. Maiorem itaque gemmæ partem alteri annulo committo, ac iterum per aliquot annos geſto. Cum vero quodam die ex flumine longiori haſta onus aliquod elevare ſupra vires tentarem, ſubito oſſa pectoris ſtrepitum, & ſonitum quaſi coſta diffringeretur, ediderunt, mihique obtuſus quidam doloris ſenſus circa coſtas obortus eſt. Dubitabam, num aliquid ruptum eſſet, tandem deprehendi inferiorem, & ultimam coſtam parum ſuo loco eſſe motam, ac ſub penultima finem ipſius pulſum, & detruſum. Quia vero exiguus dolor aderat, nihil applicavi loco affecto, ac eodem die non citra admirationem, Turcoidem meam, iterum in duas partes ruptam animadverti. Verum minor particula vix canabini ſeminis magnitudinem excedebat. Quia vero metuebam ne excidens, etiam maior pars liberior facta excideret. Maiorem partem quæ fere integra gentilitia ſigna adhuc reſervat, alteri aureo annulo imponi curo, ac nunc eundem adhuc ita geſto, ut nunquam à digitis deponam. An autem caſu infortunium, & gemmæ fractio ſimul concurrant, incertum, aliis aliter opinantibus. Hoc certum eſt naturaliter caſus noxam gemmam hanc neque impedire, neque in ſe transferre poſſe. Occulto itaque agenti, id eſt, ſpiritibus bonis, vel malis Deo volen-

volente, vel permittente (ut in capite de gemmarum viribus explicavi) huiuſmodi vires tribuendæ ſunt. Si acceſſerit ſuperſtitio, malis, ſi nulla, bonis. Ego ſancte affirmare poſſum me nunquam (qui non facile tantas vires, ut vulgus facit, gemmis tribuo) credidiſſe, ut nec nunc credo, tale quid naturaliter Turcoidi poſſe contingere. Mutatio coloris naturaliter fieri poteſt. Nam cum non adeo dura ſit gemma facile à vapore, & halitu qui per poros cutis perpetuo tranſpirant, vel pulchrum, vel abſurdum, & deformem colorem accipere poteſt. Quod vero vita defuncto domino colorem, & decorem amittat, ac ipſius ſortem lugere videatur, omnem humanum captum ſuperat, ac metaphyſicum quid eſt, ut de caſu dixi. Verum id non omnibus Turcheſiis contingit. Sed quid ſi illa Turcois, quæ facile colorem mutat, & cuius paulo ante mentionem feci, à ſalſis vaporibus, & halitibus qui perpetuo è viventis corpore tranſpirant afficiatur, ac ab iis priſtinus color revocetur. Quemadmodum, experientia teſte, emendari colorem Turcoidis aceto, & ſale armoniaco, quo abundat ſudor, & halitus per cutis poros tranſpirans, multis notum eſt. Certe ego hanc cauſam naturalem eſſe, cur color emortuo domino pereat, & novo recuperato, reſtituatur, autumo. Non quod domini mors cauſa ſit, ſed quod domino mortuo à nullo geſtetur, neque amplius ab effluviis, & halitibus corporis, color ipſius vividus cõſervari poſſit. Animadverti, cum icteritia, vel obſtructionibus laboraſſem, & iam corpus ſudoribus tranſpirabile, ac bene conſtitutum eſſet, meam Turcoidem pulchriorem eſſe; ita ut mihi valetudinis index ſit. Opinantur nonnulli Turcoidem horologii vicem præſtare, ac diei horas, ſi ex filo, indice, & pollice comprehenſo, intra

An Turcois horas ſignet.

vitri

vitri concavum palmaris vel minoris latitudinis pendeat, oſtendere. Tot enim pulſus ad latera vitri verberare, quot horæ diei ab horologio percuſſæ fuerant. Mirum profecto à vanis, & in rerum natura parum verſatis hominibus id credi. Suſpenſus enim hac ratione lapis, à manu regitur, ac manus ab hominis imaginatione, qui dum tot pulſus, quot veriſimiliter exſpectat, animo concipit, conſentit manus, ac vix perceptibili motu agitat lapidem, donec numerus pulſuum expletus ſit. Horæ non à natura, ſed ab homine inſtitutæ ſunt, ac diverſo modo in diverſis provinciis computantur. Lapis vero ab homine tale quid ordinatum fuiſſe, quomodo abſque anima ſcire poteſt? Deinde quo pacto ſe accommodare ad diverſas provincias, quæ diverſis modis horas computant, abſque cognitione poterit? In aliquibus enim à diei initio, in aliquibus à noctis initio, & in nonnullis à media nocte fit horarum computatio. Profecto animam, hominis anima ſagaciorem habere deberet, cum ne ille à ſe inſtitutas horas, ſemper ſcire poſſit, & propterea horologia ipſe invenerit, & conſtituerit, quibus tẽporis quantitatẽ elapſam metitur. Nonnulli concedunt naturalem, & ut horas diei pulſet non habere facultatẽ, ſed certorum verborum obmurmurationem adhibendam eſſe, qua adhibita lapis ſuum officiũ faciat. Id præſente me aliquoties factitatum fuit. Sed neq; verbis, aut ſpiritibus colludentibus, neq; lapidi, ſed manui, ut ante dixi cauſam motus tribuebã. Expertus enim poſtea, quoties volebam, lapidẽ tam recte, ut nullus prorſus motus in manu mea obſervari potuerit, verberare coëgi. Valeant itaque vanæ vanorum hominum, & magorum impoſturæ. Celebratur præterea Turcoidis geſtatio ad oculorum, capitiſque dolores leniendos, & impediendos, ac à nonnullis

Ad capitis dolores.

nullis inimicitias extinguere, ac inter virum, & uxorem amorem reconciliare creditur.

a *Narrat Franciscus Rueus lib.2.de Gemmis cap. 18. se vidisse similem Turchinam ob colorem amissum, à quodam vili pretio emptam, quæ Domino mortuo omnem splendorem amiserat, & velut rimam contraxerat: quæ postea ad pristinum splendorem rediit, quasi sensu quodam percipiens novum Dominum invenisse.*

CAP. CXVII.

Dignitas, valor, & usus Turcoidis.

TAntam authoritatem apud viros habet Turcois, ut nemo, nisi elegantem aliquam nactus fuerit, manus bene ornatas, suoque luxui satisfactum putet. A fœminis enim nunquam gestari solet. Admodum magno pretio non venditur; quia magna illarum ex Oriente adfertur copia. Color præcipuus pretii index, considerant tamen gemmarii, num color constanter sit permansurus, eo enim casu, carior est, quam ea, quæ colorem mutat, vel potius paulatim amittit. Quæ avellanæ magnitudinem æquat, ac coloris gratiam habet, cœlique sereni instar, nullisque venis nigrioribus obscuratur. 200. thaleris vendi, aut etiam pluris potest. Minores viliores sunt, ac corporis latitudo pretii quantitatem constituit. Pisi maioris quantitate decem thaleris vendi possunt. Cæteris præfertur, quæ æruginis depuratæ colorem exacte refert, ac cærulei lactescentis virorem oculis gratum ostendit. Alii qui venas nigras habent, aut plus æquo virides, aut lactescentes sunt, prorsus contemnuntur tanquam viribus carentes. Mauritani Turcoidem, quam peru-

Pretium.

Quæ præferenda.

Viliores.

peruzegi, vel perozaa vocitant, in medicum usum recipiunt. *a* Mesues in electuario de gemmis, gemmam peruzegi præscribit, quam interpretes Smaragdum putant: sed magno errore, ut Garcias ab Horto notavit, quia Turchesam intelligi vult eam, quæ Arabice, ut codex Mesues habet, Peruzegi scribitur, mutata nempe F, littera in P, quæ affinitatem magnam habent.

a *Quam Smaragdi interpretationem sequuntur Valerius Cordus, Ioannes VVeckerus, Ioannes Renodæus, & Cæteri Nooterici; sed male ut Auctor ex Garciæ ab Horto lib. 1. Aromatum, & simplicium historiæ cap. 48. clare demonstrat, quod idem suboluisse videtur Bellunensis in eadem compositione, & V. Cl. Claudius Salmasius libro (cap. 62. huius libri) citato, fol. 1130.*

Cap. CXVIII.

Imitatio Turcoidis & correctio si color evanuerit.

Turcoidem apprime vitriarii Veneti Venetiis imitantur. Vidi Gallum qui ita dextre imitari potuit ex alia materia, ut à vera gemma propter venulas nigras, quas illi inserebat, cognosci non posset. Pro factitiis illas vendebat, ac satis magno, propter elegantiam, pretio. Puto chrysocollo nativa, ac aqua lapidescente adiectis paucis aliis illum usum fuisse. *a.* Ut amissum colorem recuperet, nonnulli solvunt colorem transmarinum aqua chrysulca, eaque distillatione abstracta, reliquias superstites exsiccant, iisque Turcoidem fricant. Alii aquæ chrysulcæ imponunt, ac abstersum aceto parum committunt, deinde in aquam frigidissimam mergunt, tum

Emendatio. Turcoidis.

tum enim coloratior fit. Verum istis artibus paulatim intrinsecus color in cutim trahitur, evanescit, ac gemma ingratior, & vilior redditur. Rectius oleo vitrioli cutis superior exeditur, ut subiectus color elegantiorem gemmam faciat.

a *Turcoidem Nostrates hoc pacto ab immunditie purgant. Accipiunt Smyridem lapidem (plerumque vero apud nos in officinis eorum invenitur, qui Aurifabrorum instrumenta Vendunt, Belgiceque vocant* afftreck-steen *) eoque superficiem exteriorem fricant. Scabrities autem illa, quæ remanere solet, lævior redditur, si terra Tripela, uti vocant, inspersa, bacillo adhibito diu fricueris. Iudicant vero nativum colorem revocari posse, si cæsium colorem interne effundat, alioquin operam lusurus.*

CAP. CXIX.

De lapide Lazuli.

OPacus est hic lapis Saphiri colore, aut florum Cyani, aureis punctulis, aut flammulis exornatus. Hunc *a* Plinius videtur Saphirum vocare: quia Saphirum nusquam pellucidam facit, & aureis punctis collucere scribit, quæ profecto nostro Saphiro pellucido non conveniunt, sed optime lapidi Lazuli. Nonnulli à Plinio Cyanũ vocari existimant, quia Græce eo nomine vocatur, sed Plinii Cyanus nostra Saphirus videtur. Quia eam adulterari maxime tinctura tradit, idque in gloria regis Ægypti ascriptum fuisse, qui primus eam tinxit. Opacæ vero gemmæ cum tingi non possint, nisi earum superficies conspicua tegatur; (ac ita potius tectæ, quam tinctæ dicantur) perspicuæ vero, ut hodie fit elegantissime supposito illis colore, ita tingantur,

Cyanus. Saphirus.

tur, ut color internus corpus ſubeat. Veriſimile eſt Plinium Cyani nomine non lapidem Lazuli, ſed Saphirum noſtrum intellexiſſe.

Differentia à lapide Armenio.

Differt ab hoc lapide lapis Armenius. Hic enim non ita durus eſt, & facile in pulverem cum friabilis ſit reducitur: deinde auri venas, aut puncta non habet. A Plinio cæruleum vocatur, à Græcis λίθος ἀρμένιος, à Germanis *Bergblau*, utile pictoribus propter colorem. Lapis Lazuli à Græcis κυανὸς λίθος, à Latinis *cæruleus lapis*, ab Arabibus *Hager* aut *azul*, unde nomen Aſuri, aut Lazuli deductum eſt, appellatur. Ex hoc lapide fit color ille Cyaneus, quem Ultramarinum vocant, auro pretioſior, ut poſtea docebimus, aſurum vero ex lapide Armenio. Qui colore elegans quidem eſt, ſed facile mutabilis, & tandem vireſcens, neque in ævum durans, ut alter de quo poſtea fuſius.

Nomina.

a *Libro 37. Naturalis hiſtoriæ Cap. 9. littera e. f.*

Cap. CXX.

Genera, loci natales, magnitudo, & quomodo naſcatur.

Genera tantum duo ſunt, fixus, & non fixus in igne, niſi quis ratione loci ubi inveniuntur plura conſtituere velit. Inveniuntur enim in variis regionibus, ut in Africa, Aſia, & etiam Germania. Illius mater lapis Armenius, qui in fodinis aureis reperitur, interdum eſt, quia ab ea tantum coctura differre videtur, quemadmodum omnes lapides ex molliori materia indurantur. Excreſcit in tantam magnitudinem, ut cultrorum capuli, & cochlearia inde fieri poſſint: maiores raro vidi. Plinius Cyanum, & lapidem Armenium, ſeu cæruleum in Ægy-

Ægypto, Cypro, & Schytia naſci ſcribit, ſed num ille Saphirum noſtrum, aut lapidem Lazuli Cyanum vocet, non plane conſtat. Fixus lapis Lazuli, hoc eſt, qui igni impoſitus colorem non mutat, hæc enim legitimi proba eſt ex Oriente fere adfertur. Non fixus in Germania reperitur, ac vulgo *Laſurſtein* vocatur, ac is medius eſt inter lapidem Armenium, qui friabilis eſt, & lapidem Lazuli cui duritie par eſt. Ex fixo ultramarinus color, ex non fixo, ille quem vocant *Aſurblau* ſeparatur. Verum multi pictores hos poſtremos colores non diſtinguunt, ſed confundunt, quia ex utraque materia ſimiles eliciuntur. Revera tamen lapides duritie diverſi ſunt, & color ex non fixo lapide præparatus, plerunque pulchrior eſt illo, qui ex lapide Armenio præparatur. Ego domi à me præparatos colores habeo, qui tam elegantes ſunt, ut cum ultramarino certare poſſint. Sed, ut antea notavi, ſolus ultramarinus, qui ex Orientali lapide fit ab igne non corrumpitur, & ætate non mutatur. Lapidem Armenium in quodam monte Praga miliari diſtante ante aliquot annos inveni.

CAP. CXXI.

Natura, proprietates, qualitates, & facultates lapidis Lazuli, vel Cyanei.

a DIoſcorides hunc lapidem repercutiendi vim habere, exulcerare, parumque corrodere affirmat; Galenus acri facultate tum detrahendi, quam b Cathericam vocant, tum digerendi potentiore, quam cinnabaris habet, cum nonnulla aſtrictione præditum ſcribit. Poſt hos alii medici purgandi facultatem in eo experientia deprehenderunt, præcipue contra melancholicos omnes affe-

Ad morbos melancholicos.

ctus, quartanam, apoplexiam, morbum comitialem, lienis vitia, aliosque complures, qui à melancholico succo originem trahunt. Quia tamen Galenus, & Dioscorides, corrodere asserunt, nec purgatoriam in illo facultatem agnoscunt, multi medici usum ipsius habent suspectum, sed immerito cum experientiæ à fide dignis authoribus approbatæ compluribus, credere deberent. Multa profecto inveniuntur quotidie, quæ à priscis ignota fuerunt. Deinde thithimallorum omnia genera, chamelæa, thymelæa, euforbium, aliaque multa, quæ exulcerant, quia purgandi habent facultatem legitime præparata, sine noxa sumi possunt. Habet itaque purgandi melancholiam, ut lapis Armenius facultatem. De hoc lapide ita scribit Antonius Musa Brassavolus in libro suo de medicinis purgantibus, sequentibus verbis. Lapidem Lazuli expertus sum, & dragmam nunquam excessi, & semper profuit, neque tamen tormina induxit, qualia putabam, antequam essem expertus, inducere debere, neque ori venticuli multum obesse percepi. Præbui itaque in pillulas confirmatum in hunc modum. Rec. lapidis Lazuli præparati drag. unam camphoræ, anisi, cinnamomi, zinziberis, mastichis an. grana 6. Misce & cum succo salviæ, vel diacatholiconis fiant pillulæ quinque. Hæ enim exquisite eduxerunt, cum aliquibus dragmam unam præbuerim, aliis scrupulos duos, ut convenire videbatur. Exhibui etiam aliis modis in pulverem redactum, cum iisdem aromatibus, in iure, quandoque in aqua boraginis. Sed opus est ut in tenuissimum pulverem redactus sit, ne ob sui gravitatem, in pateræ fundum descendat. Posui quandoque prædictos pulveres in unciam unam conservæ boraginis, & deglutiendos præbui ut eclegmata deglutiuntur.

Purgat sine noxa.

Pillulæ de lapide Lazuli.

Non-

Nonnunquam cuidam puellæ in ientaculi forma, ſcrupulum unum præbui, nonnunquam in placentula ex paſta, ſed qui maſticabant, ſemper dentibus pulverem habere arbitrabantur. Tamen ſi probe ſupra Porphirium lapidem, Porphyrino piſtillo contractetur, non perſentitur. In vino etiam odorato bibendum iuſſi, ut in cretico, aut alio ſimili. Eiſdem modis uſus ſum lapide Armenio, & mirum in modum atram bilem educere percepi. Hactenus Braſſavola. Quia tamen Galeni, Dioſcoridis, & Arabum omnium teſtimonio, vi exurendi præditus eſt, lotura ipſius nocumenta auferenda ſunt. Hæc in antidotariis docetur. Verum quia lapis Armenius vehementius educit atram bilem, quam Cyaneus, & omnia efficacius operatur, legat Lector ſequens caput. Quæ enim virtutes lapidi Armenio tribuuntur, etiam tum Cyaneo Orientali, tum Germanico, quæ ex eo videtur in duritiem excreviſſe, tribuendæ ſunt. Pro amuleto etiam ex collo geſtatur à Germanis, ut puerorum terriculamenta arceat, oculorum aciem roboret, ſyncopen, & prægnantium abortum impediat. Verum partu appropinquante ne fœtum retineat, auferendus eſt.

Doſis.

Ad puerorum terrores.

De lapidis Lazuli viribus, nobilis Empiricus Venetus Leonardus Fioravantus fere ſequentia ſcribit. Vidi, inquit, lapidem Lazuli vomitum excitare, & ſanare quartanam. Calcinavi in fornace laterum, deinde aqua vitæ ſolvi calcinatum, ac ſolutione dicta multos morbos, & febres malignas curavi. Ulcera etiam peſſima in optimum ſtatum, ad miraculum uſque, prædicta ſolutione, redegi. Ex eodem lapide oleum extraxi, quod ſomnum, & requiem conciliat, atque ſi eo caput & ventriculus inungatur, viſus mirum in modum corroboratur. Podagræ

Facultates mirabiles ad quartanam.

Ad ſomnum.

Ad podagram.

dagræ etiam dolores & inflammationes ſubito lævat.

a *Lib. v. de re Medica cap. 66.*
b *Typographi, non Auctoris vitio, id poſitum exiſtimo, cum Galenus lib. IX. de ſimplicium Medicamentorum Facultatibus Capit. de Cyaneo, ſive Cæruleo Lapide non Cathericam ſed* καθαιρετικὴν *vocet.*

Cap. CXXII.

Dignitas, valor, & uſus lapidis Lazuli, ſeu Cyanei.

LApis Lazuli eandem authoritatẽ habet, quam Sardonyx, ac eodem pretio, aut paulo maiori divenditur. Uſus præcipue ad ſigilla, & ad brachialia: nam inter ſanitatis gemmas habetur, ac multos morbos avertere creditur. Fragmenta huius lapidis ſi libram pendeant, 10. thaleris vendi, ut cæruleus, ſeu ultramarinus color inde fiat, ſolent.

Cap. CXXIII.

Quo pacto ex lapide Lazuli Vltramarinus, ſeu Cyaneus color eliciatur, & in illum uſum electio lapidis.

PRimum ne quis oleum, & operam perdat, lapidem aureis venis multis ornatum, ac ſplendentem eligat. Is enim optimus, & operi convenientiſſimus eſt. Hic hac ratione dignoſcitur. Eius aliqua portio ſupra carbones ardentes ponatur, ac follibus, & flammis ignitis committatur per horam; ſi refrigeratus manibus teri poſſit, & colorem

Examinatio Lazuli.

rem amiserit, ineptus est. Sin durus remaneat, & pristinum colorem servet, optimus est. Alii ut illius valorem examinent, supra laminam ferream, particulam ponunt, Vulcanoque credunt, ut simul excandescant. Deinde in aceto forti lapidis particulas extinguunt: quas si colorem servare animadvertunt, bonum lapidem: si vero illustriorem deprehendunt, optimum iudicant. Sed raro non solum, qui augeantur, sed & qui omnino servent pristinum colorem, inveniuntur. Quorum color intenditur, illorum uncia viginti thaleris vendi potest. Qui colorem non exacte servant, medii gradus colores præbent, statuuntur enim tres coloris gradus. In pulverem redactus lapis Lazuli, hac ratione ipsius integritas, & quo valore sit deprehenditur. Tigillo aurifabrorum aliquid imponitur, ac igni ardenti committitur, ut bene excandescat. Si refrigeratus pulvis pristinum colorem, ac consistentiam retinuerit, nec mutaverit, optimus lapis fuit: sin vero pulvis, non amplius pulvis, sed pasta videatur, vitrum potius fuit, & smaltum quam lapis, si partim pulveris, partim massæ formam referat, lapidis cum vitro mixtionem factam fuisse indicium est.

Aliud examen.

Pretium.

Valor.

CAP. CXXIV.

Præparatio lapidis.

REducatur lapis in frustra, magnitudine avellanæ, quæ ablue aqua tepida, ac tigillo impone, igni committe ut excandescant, ac singulas particulas scorsim exemptas extingue in aceto albo optimo, aut distillato per filtrum: idque opus repete aliquoties, quo sæpius eo melius; aliqui septies repetunt. Frequenti enim extinctione optime calci-

nantur, & facilius in pulverem rediguntur, alias difficile contunderentur, ac mortario adhærerent. Ille tamen lapis qui in igne colorem non ſervat, aut parum ſervat, hac ratione tractandus non eſt, niſi quis fruſtraneum, & inutilem laborem cupiat. Calcinata ut dixi lapidis fruſta contunde in mortario æreo optime occluſo, deinde per incerniculum etiam occluſum traiice, ne melior, & ſubtilior lapidum pulvis in auras evolet. Pulverem ſerva diligenter. Interim ſequentem aquam præpara ad abluendum pulverem. ♃. aquæ fontanæ per filtrum diſtillatæ lib. unam & ſemis, huic adde tantum mellis, quantum ovum gallinæ capere poſſit, coque hæc in olla nova tamdiu, donec omnem ſpumam abſtuleris; tum ab igne depone, & ſerva. Poſtmodum ♃ gummi ſanguinis draconis integri, & optimi ſcrupul. quatuor, tere ſupra marmor, cum exigua quantitate aquæ prædictæ, poſtea vitro impone, ac tantum aquæ prædictæ adiice, donec colorem acquirat violaceum, hanc bene tectam ſerva ad uſum: nam ea debet pulveris color dilui. Si enim violacei multum habuerit parum addetur, ſi parum, plus liquoris. Pulveri itaque reſervato affunde paulatim hydromel præparatum, ac tere optime in vaſculo aliquo anguſto, ſi enim amplum eſſet, iacturam faceres, nec tam cito terere poſſes. Semilibram poteris terere pro unica vice, non plus, ac per horam eam terere debes. Deinde ſemper, & continuo humectanda eſt hydromelite, ne lapidi dum teritur adhæreat. Pro ſemilibra pulveris tres, aut quatuor uncias hydromelitis abſumere poteris. Cumque ſemilibra triveris, aufer eam, ac aliam eodem modo tere in eodem loco, nec alia aqua utere, quam prædicta. Si vero explorare velis num rite triveris, dentibus maſtica, ſi crepitet pulvis arenæ

inſtar,

instar, recte trivisti; nam non ita terere debes, ut plane colorem amittat. Tritus pulvis exiccari debet extra Solem supra lapidem. Si exiccatus facile in pulverem digito redigatur, ita relinqui potest. Sin vero non facile pulverisetur, sed sibi ipsi adhæreat, à lapide auferendus est: nam indicium est pinguedinem & viscositatem mellis illi adhærere, ac propterea purgandus est, ut suo tempore ab emplastro trahi possit.

CAP. CXXV.

Lotio præparati lapidis Lazuli.

HAbeas ad manus patinam barbitonsorum, aut simile vas terreum vitreatum, huic impone pulverem Lasuli, ac suprafunde lixivii dulcis sequentis descriptionis tantum, ut quatuor digitis emineat, manuque optime pulverem lavato, ut ima facilius petere possit. Dum resederit, aquam postea in suum vas effunde. Postmodum sine ut pulvis in umbra parum exiccetur, deinde supra Porphyrium lapidem extendatur, donec plane exiccatus fuerit. Tum enim emplastro adiicitur.

CAP. CXXVI.

Lixivii dulcis, & fortis præparatio.

REcipe cinerum sarmentorum vitis per cribrum traiectorum, decem manipulos; impone vasculo quod ad minus contineat triginta aquæ libras. Vas in imo foramen habeat, quod occludatur, huic impone cineres, ac fortiter comprime, ac aquæ calidæ libras viginti paulatim affunde, cum fundum aqua petierit, inferius orificium ita aperi, ut tantum guttatim effluere possit. Dum non amplius fluit,

obtura orificium, ac lixivium quod effluxit per filtrum diſtillabis, atque in vitro, vel terreo vaſe conſerva, id forte vocatur. Supra cineres iterum aquæ calidæ 20. libras affunde, & omnino priorem modum ſerva ut habeas mediocre lixivium. Deinde repete alia aqua tertio, ut habeas lixivium, quod dulce vocatur. Hæc lixivia utilia ſunt, ut facilius ab emplaſtro pulvis Laſuli, ſi repugnet, extrahi poſſit. Miſcentur pro arbitrio opere id flagitante. Fit etiam aliud lixivium ad auferendam emplaſtri pinguedinem, aut unctuoſitatem, hac ratione. Recipe tartari calcinati quantum velis, bulli in aqua pura per quadrantis horæ ſpatium, aut paulo diutius, ac ſerva ad uſum. Hoc lixivium ſcabiem, & impetiginem curat, ac pro fuco etiam utile eſt mulieribus. Pulverem etiam Laſuli eo abluere potes, auget enim ipſius colorem.

Cap. CXXVII.

Quale vas debeat eſſe, in quo colliguntur omnes aquæ, quibus lavati fuerunt pulveres lapidis.

Vas cupreum, vel terreum vitreatum in fundo politum, ſeu lævigatum eſſe debet, ac in lateribus tria foramina habeat oportet. Primum circa medium vaſis, alterum paulo inferius, at tertium duobus digitis à fundo. Omnia debent ab exteriori parte eſſe occluſa, ne aqua effluere poſſit. Lavationes aquæ in hoc vaſe colliguntur, quæ etiamſi nihil coloris habere videntur, tamen ſi per decendium ſteterint, in fundo aliquid apparebit. Id ut colligas foramina aperi, ita effluet abſque motione, nec colori miſcebitur, collectum lava, ac ſibi ſimili adiunge.

Cap.

CAP. CXXVIII.

De emplastro fortiori, cui miscetur pulvis lapidis Lasuli, ut illustrior portio, à minus illustri, separari possit.

PRimum ad manus sint sequentia, terebinthinæ claræ, & puræ unciæ quatuor: resinæ pini unciæ sex, picis græcæ unciæ sex: masticchis optimæ, & puræ unciæ tres, ceræ novæ unciæ tres, olei seminis lini purificati, ut paulo post docebitur, uncia una semis. Postea adsit olla nova vitreata bene lota, cui impones ad lentum ignem carbonum terebinthinam, ut dissoluatur, movendo eam spatula lignea, qua Apothecarii uti solent. Cum bene dissoluta fuerit, paulatim iniice pini resinam, in parva frustula secatam, ac move. Eodem modo picem impone, & postmodum masstichen pulverisatam, ac ut uniantur optime move spatula diligenter materiam, sed exiguo foco opus est. Postmodum adde oleum lini, ac sine ad ignem donec murmuraverit ebullitio per horæ quadrantem, aut paulo diutius; Ut autem scias emplastrum satis coctum esse, spatulam in emplastro agitatam exime, ac ut ab illa, in aquam frigidam aliquot guttæ decidant, permitte. Nam si illæ super aquam se expandant, non satis est coctum. Aliter sic cognosces. Guttam emplastri digitis, aqua frigida humectatis, comprime, ac trahe in diversas partes, si extendatur, & sponte rumpatur; signum est perfecte coctum esse. Coctum emplastrum, & calidissimum funde in manicā hippocratis, primo aqua calida humectatam, ac coletur ita ut in vas aqua frigida plenum decidat. Manicam autem lignis comprimes, ut absque mora transcolari totum possit. Cum iam parum refrixerit,

rit, manibus malaxetur, humectatis oleo lini præparato, donec nihil amplius aquæ habeat. Postea serva in aqua frigida, quæ quotidie, aut alternis diebus effundenda est, recenti rursus affusa: ita enim servabitur ad decennium.

Cap. CXXIX.

De emplastro mitiori, ad separandos colores.

Recip. terebinthinæ claræ uncias quatuor, resinæ pini puræ uncias sex, picis græcæ 6. uncias, ceræ unciam unam, olei seminis lini tres quadrantes, eoque eodem modo, ut primum coctum est. Verum notato istud citius excoqui, quia mitius est, ac citius dimittit à se colorem, quam prius. Id etiam notato, si velis utroque emplastro uti, ut mitiori primo colorem, seu lapidis pulverem excipias. Qui tamen si non fuerit à perfecto lapide, & qui aureis venis ornatur, extructus, utroque emplastro excipi non debet. Nam tota ars habendi ex lapide elegantiorem colorem consistit in recto usu emplastrorum.

Cap. CXXX.

Olei lini præparatio, ad præcedentia emplastra.

Recip. olei lini clari, & pulchri, croceoque colore pellucidi quantum vis, ac imponas vitro, quod habet formam cornu bovini, ac in imo foramen: huic infunde aquam fontanam, ac bacillo agita oleum, & aquam. Deinde sine quiescant simul, donec supranatet oleum, tum per foramen inferius emitte aquam, idque opus decies repetes, aut donec aqua tam clara, quam ante mixtionem fuerat, effluat. Tum enim purgatum erit oleum,

& huic

&huic operi idoneum. Si haberi lini oleum non posset, eius loco amigdalarum amararum accipi potest, idque purgatione nulla opus habet.

CAP. CXXXI.

Quo pacto pulvis Lasuli præparatus adiiciatur emplastro fortiori, aut mitiori.

RECIP. lapidis triturati, & præparati prædicto modo libram unam, ac emplastri fortioris, cuius externam partem manibus abluisti, etiam libram. Deinde scinde in minutas partes, ac impone ollæ novæ vitreatæ, ac humectatæ, eamque supra calidos cineres, ut dissolvatur emplastrum, colloca. Verum cave ne bulliat, si tamen id contingat, error, adiecta modica quantitate olei lini corrigi potest. Cum dissolutum fuerit emplastrum accipe spatulam qua emplastrum agitabas, ac inunge oleo lini. Deinde insperge paulatim pulverem Lazuli optime agitando emplastrum, donec ita uniatur, ut nihil extra emplastrum remaneat. Id cum observaveris, materiam bullientem in pelvim, aqua frigida plenam, iniice, eodemq; momento diligenter omne quod ollæ adhæret eximes. Cum deinde emplastrum parum refrixerit, ut manibus tractari possit, & bene coloratum fuerit bonum indicium erit. Inunge itaque manus, oleo, ac malaxando tracta illud sesquihoræ spatio, ut vesicæ omnes auferantur. Quo enim diutius malaxaveris eo facilius color extrahitur. Cum satis tractaveris fac inde panem, aut rotundam formam, patinæque impone, ac aquam frigidam affunde, ac sine ita per quatuordecim dies, aut diutius, quo enim diutius maceratur, eo facilius extrahitur color, & pulchrior erit.

Cap. CXXXII.

Quo pacto ex emplastro trahendus sit color.

Emplastrum colore præparatum, lava manibus extrinsece, & modeste ea aqua, in qua reservatum fuit. Postea pondera cum oleo, quo uteris, dum id tractas. Deinde patinæ vitreatæ, cuius fundus inunctus est oleo, lini impone, ac superfunde aquam tepidam puram, cuius calor vix percipiatur, ac supernatet duobus digitis. Relinquatur in ea per quartam horæ partem, si æstas fuerit. Sin vero ver fuerit, non tam diu, aquam deinde effunde in vas ante à me descriptum, ac iterum aliam aquam tepidam affunde. Emplastrum enim mollius fit, ac paulatim quod melius est extrahitur. Si enim unica vice extrahere velles, male negotium cederet. Movebis itaque sursum deorsum emplastrum, spatulis postea describendis modeste. Si fortassis emplastrum fundo vasis adhæreret, unge manus, ac leviter inverte tamdiu, donec aqua tingatur, quam priori affunde, ac emplastrum sustenta spatulis, ne fundo vasis adhæreat. Scias tamen, quod parum coloris, multum aquæ, prima lotione tinget. Cum vero jam aptum erit emplastrum, ut dimittat colorem certæ lineæ cæruleæ ab illo in aquam mittentur, quasi radii Solares essent. Hanc aquam alteri affundes per cribrum, ut partes crassiores emplastri in eo maneant. Postea iterum aquam tepidam paulatim affunde emplastro, ac modestè bacillis iterum move emplastrum ne nimium dilatetur, ac uno impetu eiiciat colorem. Cum vero inuerteris quinquies, aut sexies emplastrum: id redige in massam unitam, tum enim videbis quantum à se dimiserit, & si lapis fuerit præstans, & absolutus, invenies in prima

prima hac tractatione circa quatuor, aut quinque uncias. Atque hunc colorem ſeorſim ſervabis, eſt enim præcipuus, & cæteris pulchrior. Eodem modo age ut ſecundum colorem habeas, qui etiam erit unciarum quatuor. Tertium elicies colorem eodem prorſus modo aqua ſemi tepida. Quartum qui cinerei coloris eſt eodem modo elicere poteris: ſed aqua calidiore opus eſt, premes autem bacillis emplaſtrum, ut omnem colorem reddat. Si nolit, poteris lixivium ante deſcriptum adiicere, hos omnes colores ſeorſim ſervare debes. Notandum in extractione colorum conſumi horas octo, antequam vero reſederint decem, aut duodecim horæ elabuntur. Verum ſi aqua tepida tantum parum coloris extrahi poſſet, adde aquæ tertiam partem dulcis, quod ſi nondum id ſufficeret, adde lixivium frigidum. Si neque id iuvaret, fac lixivium ex cineribus ſarmentorum, idque colatum parum ebulli, ut linguam acore feriat, poſtea inclareſcat, atque eo tanquam ultimo remedio utere, quo poſtremum colorem extrahere potes, eodem lixivio calido poteris emplaſtrum lavare, ac poſtea abiicere, quia inutile eſt. In extractione colorum lucrum vel damnum omne verſatur.

CAP. CXXXIII.

De forma bacillorum, quibus verti debet emplaſtrum.

DEbent confici ex ligno aliquo quod facile lævigari poteſt, ut eſt Aceris, Platani, Buxi, aut ſimili. Præterea debent eſſe ſemi ulnæ longitudine, aut paulo maiores craſſitudine pollicis, circa finem latiores, ac nuclei amigdalarum inſtar non exacte rotundi, ſuperior pars rotunda eſſe poteſt.

CAP.

Cap. CXXXIV.

Cuius coloris sit color, cum egreditur emplastrum; & qualia signa edat.

PRimus color cum egreditur, cæteris paulo crassior apparet, idque propter aureas venas, quæ in illo sunt, contingit. Secundus subtilior quidem est, sed non tam pulcher. Tertius adhuc subtilior est, sed pallescit, & clarior est cæteris.

Cap. CXXXV.

Quomodo lavandi sint colores, cum ab emplastro separati fuerint.

CUm extracti fuerint ab emplastro, & aqua effusa fuerit, suprafunde lixivium dulce, manibusque lava singulas species colorum seorsim, singulasque etiam aquas seorsim serva, eæque omnes resideant, priusquam eas in vasa propria effundas. Colores vero toties lava, donec emplastri pinguedo auferatur. Postmodum aqua limpida ter, quaterve iterum lava. Aliter perfecte mundatur color sequenti modo: ℞. vitellos ovorum gallinarum, quæ granis, non herbis pastæ sunt, ac pugione perfora vitellum, & asperge eo æqualiter colores, deinde manibus optime impasta, tum demum iterum lava lixivio molliori, vel dulci, toties donec lixivium tam purum, quam fuit affusum effundatur. Postea iterum ter, aut quater aqua limpida ablue, ac sine aquam bene residere antequam in patinas effundas. Hic est præstans modus depurandi: sed nonnullis in secretis est alius modus. Cum enim, ut dixi, perfecte loti sunt colores, illis inspergunt paulatim fel tauri, postmodum manibus bene fricant, ac po-

ac poſtea iterum aqua limpida abluunt aliquoties, ita excellens redditur.

CAP. CXXXVI.

Quo pacto coletur color iam lotus, & mundatus.

COlatura opus eſt, ut quicquid impuri ab emplaſtro adhuc illis adhæret, auferatur. Poſtremam itaque aquam, quam poſt mundationem coloribus adhibes, cola per cribrum, deinde per aliud rarius, ac poſtremo per ſindonem ſandalinam. Cum vero colaturas adhibes reſideant bene aquæ, donec eas videris limpidas, & claras, aut extrahe aquam ſpongia immiſſa, ita tamen, ne una colorem imbibat. Extractis omnibus aquis, quieſcant in patinis ſuis colores, ac exſicca in umbra: ſiccatos committe ſacculis pelliceis, quibus ligatis, frica, & comprime manibus ſacculos; ita enim ſubtilior fiet color, ac apertis ſacculis pulchior apparebit.

CAP. CXXXVII.

Correctio iam præparati coloris.

SI præparatos colores præſtantiores habere velis, iterum emplaſtro fortiori immiſce, in quo ſine per triduum, ac proſequere ſupraſcriptum modum. Quoties hunc laborem repetieris, toties elegantiorem colorem nanciſceris, verum ponderi ſingulis vicibus aliquid decedet. Hoc tamen beneficii habebis, quod una uncia plus efficies, quam tribus alterius.

Cap. CXXXVIII.

De pretio lapidis, & colorum extractorum, & quantum extrahitur.

Lapidis libra plerunque venditur octo, aut decem thaleris. Qui si optimus fuerit, promet ad minus decem uncias coloris, alias minus, aut vix tantum, ut lucrum præbeat, si non valeat. Ex optimo lapide primi coloris extrahes quinque uncias cum media: cuius uncia valebit viginti thaleros. Secundi generis valebit quinque, vel sex thaleros. Tertii vero unum, aut sesquithalerum: verum si lapidem habueris præ manibus, cuius in examine minuitur color, tantum elicere non potes, & emplastris præterea tractandus est.

Cap. CXXXIX.

Quo pacto aurum ex lapide Lazuli, postquam tritus fuerit, separandus sit.

Lapidis iam ad Poryphyrium triti libram commisce unciæ mercurii purgati, ac misce optime in mortario, deinde exprime per linteum, & mercurius una educet per linteum aurum. Postea expressam materiam tigillo impone, Vulcanoque committe, ita mercurius evolabit in auras, & quod remanebit in tigillo aurum purum erit. Id si relinquatur cum colore eum magis splendentem molliorem & in penicillo ductui, & extensioni faciliorem reddit.

Cap.

CAP. CXL.

Vsus coloris ad picturas.

PRopter immensum coloris ultramarini pretium, non solent eo uti pictores, ut aliis coloribus, sed pingunt imagines, quas cæruleas volunt, communi cæruleo ex Armenio præparato, aut ex vitro illius coloris, quod Smaltum vocant. Deinde partes eas, in quibus lux hæret, cerusa: postmodum coloribus istis, ut res postulat, rite adhibitis, iisque optime exsiccatis, ultramarino colore humectato oleo nucum, & spiritu terebinthinæ, totam illam picturam cæruleam, tanquam vernice, aut linimento quodam tenuissimo, oblinunt. Hoc modo per obductum colorem, tanquam per glaciem, aut vitrum subiecti resplendent, pulchritudinem non solum excellentiorem à velamine nacti, sed & perpetuitatem, ut ne ducentis quidem annis, vel minima lucis, vel pulchritudinis portio decedat; nec mirum, quia quem ignis colorem consumere non potuit, multo minus aër aut Sol exedere poterit.

CAP. CXLI.

Quo pacto ultramarinus color alio modo, & brevius à lapide separetur.

REcipe lib. 1. lapidis in tenuissimum pulverem redacti, ac cum aq. clara ad Porphyrium triti, & impone scutellæ vitreatæ, donec pulvis in umbra exiccetur, quem iterum, si in massam coierit, in pulverem redige. Deinde habeas in promptu picis gr. ℥ iij. resinæ pini ℥ iiij. mastichis ℥ iij. thuris ℥ iij. olivarum ℥ ij. Patellam vitreatam supra lentum ignem pone, ac primo imponas oleum, & cum be-

ne calidum erit, adde resinam, postea picem, deinde thus, ac postremo mastichen, ac move optime: postea, alteri scutellæ infunde, & bulli parum. His peractis habeas ad manum aliud vasculum, in quod pones siccum lapidis pulverem, cui affundes unguentum dictum, paulatim movendo spatula, ut bona fiat mixtio. Tum relinque per diem mixturam, & cum auferre vis colorem, funde pastam supra aquam bullientem, ac move & agita optime materiam, & cum aqua incipit refrigerari eiice, ac aliam calidam affunde, idque fac donec aqua colorem trahat, atque repete toties, donec omnem colorem extraxeris. Singulas extractiones separare potes, ut distinctos colores habeas.

Si color spurcitiem contraxisse videatur, ita restitues : tantum aquæ tartari adiice colori, ut ab aqua tegatur. Sine per diem, postea aqua limpida colorem ablue, & habebis mundatum.

Præparabis lapidem ad dictum opus, hoc modo: Dum in frustra fregeris, vasculo impone, ac ure. Deinde lava cum aceto, sic supererit optima pars, quæ igni resistit.

Cap. CXLII.

De lapide Armenio.

Lapis Armenius lævis est, colore cœlesti, bene unitus, friabilis tamen, qua nota à lapide Lazuli distinguitur, aureis etiam venis caret, neque ipsius color igni resistit. Germanice vocatur *Bergblau*, Gallice *Verdazur*, quasi dicas cæruleus color viridi commixtus. Tendit enim cæruleus iste color ad viriditatem gratam. Quinetiam tandem in viridem colorem, ætate, dum tabulis appictus est, degenerat. Duritiem non habet, quam lapis Lazuli, atque areno-

arenosum quippiam continere videtur. Crysocollæ quam Germani *Berggruen* appellant, admodum similis est, verum plus cærulei habet, sæpe connascuntur. Habeo frustum quod utrumque lapidem habet. *a* Reperitur in variis Germaniæ locis, ut in Tyrolensi Comitatu, aliisque argenti fodinis. Etiam in Hungaria, & Transylvania, nonnulli Molochitis matrem existimant: quibus non repugno, cum Molochiten purgandi facultate, & vehementiori, quã lapis Armenius præditum, iam diu à multis qui illius periculum fecerunt, intellexerim. Ac præterea in eodem frusto, durissima pars Molochiten sæpe omnibus notis referat, ac mollior lapidem Armenium. Melius tamen sentiunt qui non Molochiten, sed Cyaneum lapidem, lapidis Armenii matrem existimant. Magna istorum trium est cognatio, ac fequenter in uno lapide (qualem habeo) & Molochites, & Cyaneus connatus perspicitur.

Locus.

Molochites mater.

Cyaneus mater.

a *Garciam ab Horto Lapidis Armeni solum natale non agnovisse inde patet, quod libro* 1. *Aromatum, & simplicium historia cap.* 55. *hæc tradit de Lapide Armenio. Mixtus est hic Lapis ex Cæruleo, & diluto viridi. Appellatur Arabibus* Hager Armini, *id est, Lapis Armenius. Interrogati autem Armeni an apud eos nasceretur hic Lapis, affirmare non potuerunt. Sed Turci, & Persæ Medici dixerunt exigua quantitate apud se vidisse, verum ignorare, num ex Armenia deferretur, nec ne. Aiunt multos inveniri in Vltabado urbe Celebri Balaguate. Cuius contrarium docet Auctor.*

Cap. CXLIII.

Facultates lapidis Armenii.

Celebratur hic lapis ad melancholicos humores educendos, non ſolum per vomitum, ſed per ſeceſſum. Proinde ad morbum comitialem, Ephialten, inſaniam, maniam, fatuitatem, lieniſque vitia extirpanda, & debel landa plurimum facit, idque abſque manifeſta qualitate: nam neque calefacit, refrigerat, vel exiccat. Movet autem vomitum innoxie, etiam pueris ſi non lavetur. Quem ſi quis movere nolit, quinquagies lavet oportet, lotus enim non vomitum, ſed alvum movet. Huius lapidis mentionem facit Trallianus lib. 1. cap. *a* de melancholia, his verbis. Si oblato ægro hiæra, deliriis, & melancholia adhuc vexetur: dandus illi eſt lapis Armenius. Scio antiquos dum purgantia medicamina, ſymptomata melancholicorum non auferebant, elleboro albo uſos fuiſſe. Verum pluris hunc lapidem facio: nam experientia didici, egregie purgare abſque periculo, & moleſtia, quod elleborus non faciat. Ad vomitum movendum, non loti lapidis dantur ſcrupula tria, aut quatuor plus, minuſve pro ratione morbi, & ægri. Ad alvum vero movendam loti lapidis quinque, vel ſex ſcrupul. cum aqua tepida dandi. Hoc enim modo neque turbat, neque ventriculum premit, minorique moleſtia ater humor, cum ægri magno ſublevamine expellitur. Ubi altera vice ægrum eo indigere cognoveris, audacter iterum offer. Nullam enim hoc medicamentum amaram, venenatam, aut malignam habet qualitatem. Si vero patiens potionis forma ſumere nolit, in pillulas redigi debet addita hiæra picra, vel alio electuario alvi beneficiũ promovente: hoc

Ad omnes morbos melancholicos.

Facultates ad melancholiam.

Pillula de lapide Armeno.

hoc modo Recipe Hiæræ picræ unciæ semissem, Epithimi tantundem, agarici scrupula quatuor, scammonii unciam unam, Gariophillorum scrupulum unum, pistentur omnia simul, ac cum melle rosato, aut Cydoniato incorporentur, Dosis est à scrupulis duobus, ad scrupul. quatuor. Hæ pillulæ omnes humores, sed præcipue atros expurgant absque molestia. Ego sequentes reiectis aliis purgantibus, ad melancholicos humores deturbandos, præferrem. Recipe lapidis loti quinquagies, & donec sapore, & odore careat unciæ semissem, Hiæræ picræ dragmas duas, macis. Gariophillorum, croci ana scrupulum unum, mellis rosati parum, fiat materia pillularum, dosis sit à dragma una ad dragmas duas, pro ratione morbi, & ægri. Guainerius se pulveris forma, ac sequenti dedisse, & nunquam eius usu deceptum fuisse asserit. Recipe lap. armen. scrup. duo, croci grana decem, macis scrip. unum, aquæ saccharatæ quantum sufficit ad sumendum pro una dosi. *b* Aëtius lib.2. cap.47. facultates lapidis Armenii etiam celebrat, ac iubet dari grana quinque melancholicis, item pueris pectoris morbo laborantibus, atque iis, qui morbo comitiali, aut mania correpti sunt, quibus hac ratione dari vult. Tres manipuli centaurii minoris, coquantur cum libris duabus, & semis aquæ marinæ, donec libra supersit. Decoctò colato adde scrupulum unum lapidis Armenii, & propina. Vomitu lapis reiicitur, & sedes faciles subsequuntur absque aliqua noxa per vices. Actuarius etiam usum istius lapidis laudat. Ioannes Crato, aliquibus datum à dragma una ad scrupula quatuor absque noxa: sed lotum narrat. Quia vero imprimis melancholicos, & atros humores eiicit, cancri augmentum dum ipsius materiam educit, prohibet. A pueris gestatus noctur-

Alia pillulæ.

Pulvis ex lapide.

Ad epilepsiam & maniam.

Dosis.

nocturna terriculamenta arcere, & prægnantes ab abortu præcauere creditur.

a *Cap.* XVI.
b *Hic Aëty locus male est citatus, nam non habetur lib.2.cap.47. sed libro 2. tetrabibl. capite 42.*

Cap. CXLIV.

Vsus, valor, & præparatio lapidis Armenii.

Expetitur à Pictoribus hic lapis, qui ut color ipsius quam diutissime maneat, nec ætate mutetur, illi non lini oleum, sed petroleum addunt: hoc enim ipsius colorem conservat: dum pulcher est color, ac ultramarino similis, uncia una semithalero, vel etiam uno thalero divenditur. Eximitur autem è lapide color hoc modo. Teritur lapis, sed non plane in tenuissimum pulverem, tritus imponitur aquæ simplici: quæ mota, sinitur exiguo tempore parum residere, ut color qui gravior est, ima petat. Ubi id animadversum fuerit, effunditur aqua cum lapidis excrementis in aliam ollam, & quod resederit si multum superflui habuerit, iterum lavatur, effuso inutili. Ubi iam quod ima petiit parum excrementi habere videtur, teritur iterum exacte, ac scutellæ vitreatæ impositum affunditur illi aqua limpida, in qua solutum sit gummi Arabicum. Movetur aqua diligenter digitis ut pulvis lapidis non resideat. Tum sinitur per mediam horam, donec resideat ad ima color non totus, sed melior pars (nam dilutior manet in aqua,) tum aqua effunditur in aliam scutellam, quæ ubi resederit, in fundo habebit viliorem colorem; qui seorsim servabitur. Color vero præstantior alia aqua gummata movebitur, ac iterum relinquetur per semihoram,

Coloris extractio.

horam, ut præstantior coloris pars in fundo resideat. Aqua effusa ubi resederit alium dabit colorem primo elegantiorem. Id opus quoties repetieris toties diversos colores suppeditabit, ac posteriores prioribus erunt pulchriores, & graviores, sed crassiores.

CAP. CXLV.

De Astroitide, seu stellari lapide.

ASTroitidis nomen alteri gemmæ quæ ad species Opali referri potest, ac à nonnullis Cati Oculus, aut gemma Solis vocatur, tribuitur. Illam superius proprio capite descripsi: meo iudicio hic lapis, qui Stellaris dicitur, ac inter gemmas referri potest, quod annulis inseratur, & ob miram naturæ elegantiam multis in luxu sit: rectius Asteria, aut Astroites cum *a* Georgio Agricola appellari, quam præcedens potest. Continet enim stellularum formas tam exactas, ut ne pictor accuratiores formare posset. Opaca est gemma, colore candido, subcinerato, fusco, aut griseo, ac si quis lutum nigrius albedine commisceret, stellæ nigriores sunt, quam subiectum corpus. Deteriores, & quæ confusas stellulas, nec apparentes habent ad Garatronii genera referri debere videntut. Lapis stellaris Germanice vocatur *Sternenstein*, alias *Sigstein*, quod gestanti victoriam adferre putetur. Aliquando in hoc lapide non stellæ, sed rosæ, aliquando undarum fluxus, & interdùm in uno lapide omnia simul conspiciuntur: ob quam causam à nonnullis *VVasserSteinlein* vocantur. Liceret hunc lapidem pro Achatis specie habere, Plinio suffragante, *b* qui lib. 37. cap. 10. ita de Achate inquit: Ponticarum plura sunt genera, est stellata, nunc sanguineis, nunc atris

Garatronius.

guttis, quæ inter ſacras habetur. Sed Plinii omnia obſcura ſunt.

a *Libro* VI. *Natura Foſſilium Capite* XI.
b *Littera b.*

Cap. CLXVI.

Loci natales, magnitudo, & genera Aſtroitidis.

QUatuor ſunt genera, unum quod exacte formatas ſtellulas refert, alterum quod roſas, tertium quod undarum, aut vermium gyros, & fluxus, ultimum quod confuſe, & obſcure maculas potius, quam prædictas figuras oſtendit: creſcunt ad humani capitis magnitudinem hi lapides in comitatu Tyrolenſi, & ad Cymmeriam arcem inveniuntur. Marſilius Ficinus ex capite draconis in India eximi exiſtimat, eumq; propterea Dracontium vocat, ſed fallitur cum à ſe viſus, & deſcriptus lapis non alius, quam iſte fuerit, & ab impoſtoribus, qui ignotos lapides ut care divendant, falſis hiſtoriis celebrant, deceptus fuerit.

B

A

Cap.

CAP. CXLVII.

Natura, facultates, qualitates, proprietates, usus, & valor lapidis Stellaris.

a LApis hic aceto impositus movetur hinc inde, subit enim per stellulas, aut lineolas lapidi impressas, tanquam poros humor, ac dum inclusum aërem premit, ille exitum quærens, lapidem commovet.

Commendatur pulvis lapidis quatuor granorum pondere cum aqua appropriata, exhibitus, ad pestis contagia impedienda, item ad vermes ex corpore deturbandos. Tam valide enim circumforanei vermibus adversari iactant, ut si gestatus corpus nudum attingat, vermium generationem impediat, tremorem membrorum arceat, apoplexiam, aliosque subitaneos morbos ne hominem corripiant, impediat, ac victoriam, unde nomen Germanicum habet, gestanti præbeat. Aiunt etiam pulverem in potu exhibitum hepatis & pulmonis vitia corrigere, ac sanguinem puriorem efficere. Deinde in cubiculo suspensum lapidem impedire, ne eo animalia venenata, & araneæ se conferant. Qui primi generis sunt, ac exiguas bene formatas in albidiore corpore stellulas habent cæteris præferuntur, ac annulis inseruntur. Verum non pluris fiunt, quam emptor ipse velit. Nam elegantiæ potius, quam lapidis habetur ratio. Qui unguis humani magnitudinem æquant, ac elegantes sunt, ad unius, aut duorum thalerorum pretium accedere possunt, alias viles sunt.

Ad pestem.

Ad puerorũ vermes.

a *Hæc Auctor desumpsit ex Cardani lib. VII. de subtilitate, qui scribit hoc in veritate ita esse, seseque sæ-*

pius

pius expertum fuiſſe, quem lapidem olim etiam cognovit, & vires eius Rabbi Aben Eſra.

Cap. CXLVIII.

De Aſteria vera, ſeu Stellari lapide.

LApis hic litera E & F expreſſus potius nomen aſteriæ meretur, quam illi qui præcedenti capite deſcribuntur, ac literis A B exprimuntur. Nam ſtellas plures in ſe habet, ita invicem ſuprapoſitas, & connexas, ut ſeparari poſſint, quemadmodum figura littera E notata indicat, quam alteri figuræ annexam fuiſſe intelligendum eſt. Magnitudine ea eſſe ſolet, qua hic exhibetur. A *a* Geſnero Sphragis Aſteros vocatur, quia ſingulis partibus utrinque ſtellæ figura, ceu ſigillo impreſſa, vel inſculpta videtur, ac radii eminent ſuis angulis, quinimo in ſingulis radiis cavitas media eſt. Margines ſtriis tranſverſis ſulcantur. Subſtantia eſt prædura. Reperiuntur in colle edito ad Cimmeriam arcem. Octo, aut plures interdum ſimul cohærent. Ita concinnæ iuncti, & aptati naſcuntur, ut nullus artifex melius iungere potuiſſet, ſeparari tamen facile à ſe invicem poſſunt.

E

F

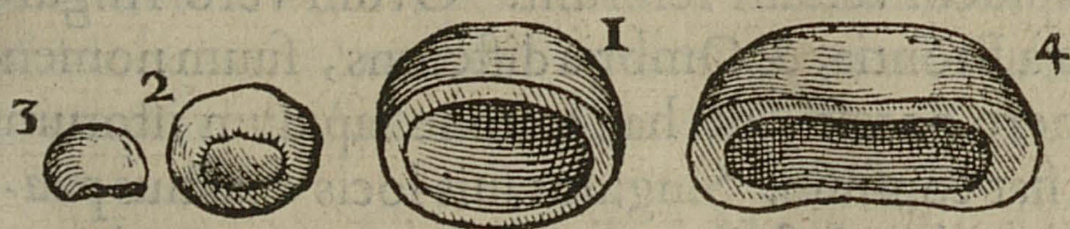
a *Libro de Foſſilibus Impreſſ. Tigur. (ut poſt caput 52. huius libri monuimus) fol. 37.*

Cap.

CAP. CXLIX.

De lapide Bufonis, seu Garatronio.

BUfonis lapis, quem alii Boracem, Chelonitin, Batrachiten, aut Crapaudinam à Gallico vocabulo *vn Crapaut*, quod Bufonem significat, alii Garatronium vocant; Germanis appellatur *Crottenstein*. Vulgi enim fama est à bufone antiquo eructari, licet alii cranium ipsius bufonis esse existiment. Memini me cum puer essem, antiquum bufonem cepisse, ac supra rubrum pannum collocasse, ut lapidem nancisci possem (narratur enim illum non reddere lapidem, nisi rubro panno insideat) verum cum per totam noctem observassem, bufo nihil reiecit, ac ab eo tempore pro nugis habui, quod de Bufonio hoc lapide, eiusque origine traditur. Mihi videtur commode ad Stellares lapides obscuriores reduci posse. Habet enim maculas obscuras, & colorem Stellaris lapidis, nisi quod cinereus, &

griseus color ad rubedinem tendat. Oculi modo convexus est, altera parte planus, aut concavus. Hunc aliqui Batrachiten vocant, alii Brontiam, seu Ombriam.

Batrachites. *Brontia.* *Ombria.*

CAP.

Cap. CL.

Genera, loci natales, & magnitudo.

Duo statuuntur ab authoribus huius lapidis genera. Primo genere continentur illi, qui Brontiæ, & Ombriæ nomen retinent, qui modo subfusci, subrubri, sublutei, vel subvirides sunt, ac interdum ad ovi magnitudinem accedunt: una tamen parte plani sunt, à qua ad cacumen seu apicem plerunque quinque lineæ æqualibus inter se spatiis divisæ, aut globulis exiguis interstinctæ, procedunt. Hos lapides aliqui à serpentibus conflari, aliqui à fulmine deiici, aliqui ova testudinum indurata in lapidem existimant. Vulgus pro Bufonis lapidibus habet maioribus. Ad hoc genus referri potest lapis qui à *a* Gesnero Ovum Anguinum appellatur. Sed omnes isti lapides inter se differunt. Nam alterum genus, quod iam describam, proprie Bufonis lapis, & Batrachites dicitur: Brontias vero, vel Ombrias (etiam inter se non differentes) Chelonites appellatur: quia nuper exclusam testitudinem, & in lapidem versam referunt. Ovum vero Anguinum à Brontia, & Ombria differens, suum nomen retinere potest; ut hac ratione lapidum istorum non fiat confusio. Singulos suis locis exactius paulo, quam hic describam. Altero genere continentur, minores illi, & qui raro unguis humani magnitudinem excedunt, quosque passim pro Bufonis lapidibus gemmarii obtrudunt. Priores in agris, ut & posteriores reperiuntur, quos tamen alii in annosis, ac qui diu in arundinetis inter rubos, sentesque, ac vepres delituerint bufonis capitibus generari pertinaciter affirmant.

Brontias. Ombrias.

Chelonites. Ovum Anguinum.

Cap.

CAP. CLI.

Vires, facultates, proprietates, & natura lapidis Bufonis.

IMprimis prædicatur hic lapis ad tumores, atque inflationes à venenatis animalibus illatas, quas crebro contactu discutit. Nam si scarabei, glires, vespæ, araneæ, aut sorices alicui parti insederint, aut damnum intulerint, admotus parti affectæ lapis, dolor mitescit, tumorque partis subsidet. Præsente poculo venenato fertur hic lapis non solum colorem suum mutare, sed etiam sudare, ac guttas à se emittere. Proinde ad deprehendenda venena utilissimus habetur. Propinatur à nonnullis ad venena magna utilitate. Annulo perforato insertus, ut cutim tangat, præsente veneno cutim calefacere perhibetur. Hodie à multis ad prædicta expetitur, annulisque, licet ingrati coloris sit, gestatur. Præterea ad renum dolores antiquos tollendos, & calculi generationem prohibendam, celebratur. Nam ad ea, singulare, & certum amuletum esse à gemmariis, lucri avidis, prædicatur. Vilis nihilominus est hic lapis, nec maioris venditur, quam à venditore emptoris desiderium æstimetur.

Ad venena.

Ad calculum.

CAP. CLII.

De Corallis.

HActenus de omnibus gemmis, vel lapidibus qui annulis, auro, vel argento includuntur, & ad luxum gestantur, me egisse existimo, nunc de cæteris, ac iis, qui pro *a* lapidibus gestantur, ac gemmis, vel lapidibus pretiosis comparantur, agendum est. Inter hos primum dignitate, & authoritate locum

cum fere obtinent Coralli, qui virginum, & muliercularum brachia exornant. *b* Est autem Corallium frutex sub aqua marina viridis, baccas habens similes cornis, specie, & magnitudine, frutex Coralli è mari extractus lapidescere dicitur; ob quam causam à nonnullis Lithodendron, & Dentritis à Plinio vocatur, aliis Gorgonii nomen habet, Europæi Latinum nomen retinent.

a *Corallum inter gemmas recenset Theophrastus libro* περὶ λίθων, *quem Curallium vocat, rubrum, rotundum, simile radici, ac cum ea Comparat Indicam arundinem in saxum duratam. De Corallio multa Orpheus libro* περὶ λίθων. *Hanc gemmam eleganter describit Publius Ovidius Naso lib. 4. Metamorphoseos, hisce verbis.*

Sic & Coralium, quo primum contigit auras
Tẽpore, durescit, mollis fuit herba sub undis.

b *Auctor hæc habet ex Plinii libro 32. Naturalis historiæ cap. 2. littera p. Petrus vero Andreas Matthiolus in Discord. lib. v. cap. 97. multa contraria tradit, Corallium non baccas ferre ut Plinius asserit, sed baccas istas, quæ in coralliorum monilibus Cornis, ac cerasis similes visuntur, ex ipsorum truncis, torno, & lima prius esse paratas: mox Smyridis lapidis pulvere, & terra quadam, quæ è Tripoli Africæ adfertur expolitas, & lucidum lævorem istorum diutina fricatione habentes. Plura, qui de Corallo scire desideret, consulat Petrum Andream Matthiolum loco iam citato.*

Cap.

CAP. CLIII.

Genera, magnitudo, loci natales, quomodo, & ubi naſcatur.

CORallii variæ ſunt ratione colorum differentiæ: aliud enim rubrum, album, nigrum, viride, ſubflavum, cinereum, fuſcum, aliove mixto colore ornatum eſt. Cæteris omnibus præfertur rubrum minii natiui colore, quod maſculi nomen obtinet. Palleſcens enim fæminæ nomen habet. Huic ſuccedit Corallium album, deinde nigrum. Nam quod alio colore eſt, neque in uſum adhibetur, neque pro Corallio vulgo habetur, etiamſi in iiſdem locis reperiatur, & vere eadem planta ſit. Vidi apud antiquarium Imperatoris variis coloribus Corallia, ac cuius ſurculi lignoſi adhuc ex parte in Corallium mutati erant, ita ut manifeſte planta ipſa lignoſa conſpiceretur, & initium in ipſa Corallii. Fit enim Corallium dum ſuccus lapideſcens ſubit corpus ligni, id alterat, & in ſuam naturam convertit, dum in eo coagulatur. Ex quibus colligitur veriſimile non eſſe ſub aquis, ut aliqui referunt, plantam plane ligneam eſſe, & mollem, ſtatimque è mari extractam congelaſcere, aut coagulari. Si enim hoc verum eſſet, nulla planta Corallii ex parte lignoſa, & ex parte lapidea haberi poſſet. Quævis enim extracta ſubito lapideſceret. Quod tamen falſum eſt, ut dixi. Paulatim itaque ut in aliis aquis lapideſcentibus contingit, ſuccus penetrat, ligni corpus, ac ligni formam & ſubſtantiam acrimonia, aliave qualitate mutat, atque in ipſius locum lapideum id, quod in ſe continet, ſubſtituit, quod concreſcens in Corallii formam abit. An autem Corallium ex lapideo ſucco creſcat, aut generatum alia-

rum plantarum instar, demum succo dicto alteretur, dubitari posset. Ego plantam ipsam, ut corallinam, algam, cæterasque herbas, quæ in mari ipso nascuntur, crescere non absque succo lapidifico autumo. Non tamen lapidescere, priusquam emoriatur. Emori autem ordinario naturæ motu, vel agente in plantam nimis vehementer succo, qui eam necat, ac subiens, & penetrans intimas illius partes facile transmutat. Quod autem succus lapidescens ad plantæ formam à natura adhibeatur: experientia multorum, qui plerunque observarunt è coctilibus lapidibus nasci Corallium, id comprobatur. Nam in insula Tabacco Africæ finitima, quæ ex parte à mari absorpta est, multum Corallii submersis coctilibus lapidibus, radices habens, invenitur. Cur autem Corallium lapidescat, aliæ plantæ nequaquam, hoc tum propter singularem ipsius dispositionem contingit, tum quia succus lapidescens à natura ipsius substantiæ inest: qui facile lapideam formam, plantam recipere cogit, ac in aliis non ita copiose reperitur. Materiæ tamen semper peculiaris dispositio, & præparatio requiritur ut in eam agens agere possit, quæ sæpe abdita est. Coloris ipsius ratio non magis dari, quam rosæ potest. Huius enim investigatio humanum captum superat, nec ad primas, aut secundas qualitates referri debet, ut nasutuli nonnulli existimant, qui omnium rerum causas ex his qualitatibus venantur. Nam non magis à qualitatibus hæc proveniunt, quam oculi visio. Deus huiusmodi coloribus res ornavit, ac eorum seminaria seminibus ita inseruit, ut alii ab insito spiritu architectonico produci non possint. Excrescit Corallii frutex ad hominis fere longitudinem. Antequam rubescat, ac quodammodo maturus sit, videtur variis coloribus

Quomodo Corallum crescat.

tingi.

tingi. Quotquot enim plantas vidi nondum exacte in lapidem converſas, omnes vel fuſco, vel viridi aliove colore, quo arborum rami tinguntur, colorati erant. Soliqueilli, in quibus ligneum vix aliquid apparebat, iam rubeſcere incipiebant, non ſecus ac in pomis, & pyris rubeus color poſtremus, ac maturitatis index eſt. Dum Corallium eruitur multa illi extrinſecus adhærent, quibus depoſitis nativus, & genuinus color ſe prodit. Non ſolum ratione coloris plurimæ ſunt Corallii differentiæ, ſed etiam ratione materiei. Nam aliud molle, durum, ſolidum, fiſtuloſum, ſcabrum, politum, poroſum, aliud racemoſum. Rubrum, & nigrum cæteris magis eſt compactum. Exemptum Corallium plerunque ſcabrum eſt, hinc fit poliri ab artificibus. Nigrum rarius invenitur, olim *a* Antipathes dictum, quod nonnulli ebenum putant, ſed falluntur, cum ebenus lignum ſit, ut ante paucos annos ab Hollandis, inſula quædam deſerta, inter Iavam minorem, & ſancti Laurentii inſulam inventa, ſilvis Ebeni arboribus abundans teſtatur. Invenitur nigrum Corallium in Gallicia Hiſpaniæ urbe: huic ſimile quoddam ſpurium Savalia dictum, ex Mauritania adfertur, cuius interior pars lignea, exterior cornea, & lapidea eſt, colore ex nigro, luteo, & viridi. Corallii albi ſpecies quædam ab Hiſpanis Polo vocatur, ac in Catalania ab iis, qui Corallium rubrum quærunt, invenitur, abiiciturque in littus, quod à prætereuntibus collectum pharmacopolis vili pretio divenditur pro Corallio albo. Caret id cortice, creſcitque in fundo maris, non in ſaxis, ut rubrum Corallium. Corallium album ſolidum eſt, & cavitatibus caret, raroque reperitur, proinde tutius rubrum, quam album ad medicum uſum adhibetur.

Savalia.

Polo.

Plinio teste rubrum Corallium in India, & Syene reperitur, nunc in mari Tyrrheno passim invenitur, ac Neapolin adfertur, ubi expolitur.

a *Lapis Antipathes, id est, resistens dictus, nascitur in Monte Teuthranta teste Philippo Iacobo Maussacco in libello de fluviis Plutarcho adscripto (ut cap. 9. huius libri monuimus) in titulo de Caico Mysiæ fluvio fol. 71. Vbi sub finem hæc Plutarchi verba sunt: Antipathes Vino attritus, sanat vitiligines, & lepras, ut docet Ctesias Cnidius secundo de montibus. V. Cl. Claudius Salmasius libro (cap. 62. huius libri) citato fol. 942. Antipathen Gemmam Plinii, quæ contra effascinationes auxiliari putabatur, & ἀντιπαθὲς Corallii genus ab eodem effectu dictum putat.*

Cap. CLIV.

Natura, proprietates, qualitates, & facultas Corallii.

Corallium omne exiccat, astringit, atque refrigerat, cor præcipue, deinde ventriculum, & iecur roborat, atque confirmat, sanguinemque purificat, ac proinde hilarem hominem efficit. Has vires habet intentiores id, quod quam maxime rubet, nam quod subnigrum est, à multis, hominem tristem, & melancholicum reddere perhibetur. Hoc peculiare observatur in Corallio, quod si à viro sano gestetur, elegantius rubeat, quam si à fæmina portetur. pallidus enim redditur, forte quod neque tanto colore fæmina sit prædita, quanto vir, neque tam puri vapores ab ipsius corpore in Corallium, quam à viri exhalent, à quibus vehementer affici, ac coloris mutationem pati multorum experientia certum

Corallium à viro gestatum.

certum eſt. Conſtat enim Corallium rubrum palleſcere, liveſcere, variiſque maculis fœdari, dum à morti proximo, aut periculoſe ægrotante geſtatur. Imo & futuros morbos coloris mutatione demonſtrat. Amiſſum colorem recuperare dicitur ſi ſinapi ſemine obruatur, aut pane madefacto lavetur. Alii pulverem ex duobus iuglandibus veteribus adiecta ſalis nitri ʒ j. ſem. conficiunt, eo cum panno Corallia fricant ut priſtinum colorem amiſſum recuperent. Alii rurſus urinam puerorum antiquam, & quæ reſidentiam depoſuit, relicta reſidentia in vas vitreum effundunt, ac in effuſione Corallos mergunt, ac vaſe occluſo ſinunt per quatriduum, tum exiccant, ac rubro panno albos redditos fricant, donec egregie rubeſcant. Alii Corallos ut priſtinum colorem recipiant, in ſterquilinium dependent per multos dies, ita tamen ne ſtercus attingant, hoc enim modo pulchri redduntur.

Corallium colores mutat. Corallium morbos oſtendit. Quomodo coloretur.

Celebre Corallium eſt amuletum contra terriculamenta, faſcinationes, incantationes, venena, epilepſiam, dæmonum inſultus, fulmina, marinaſque tempeſtates, ac quævis pericula, ob quam cauſam olim Iovi, Phæboque ſacrum erat. Album appenſum ut pectus contingat hæmorrhagiam ſiſtit multorum experientia.

Amuletũ eſt Corallium. Albũ quid poſſit.

a Corallium cor recreat, & roborat, proinde peſti, omnibuſque venenatis, & contagioſis morbis, febribuſque malignis adverſatur, præcordia adverſus peſtem, omneque venenum munit, ſi ſemidragmæ pondere ipſius pulvis quotidie graſſante peſte ſumatur. Contra vitrioli venenum quod in ventriculo, & inteſtinis corroſiones, vomitum, ſeceſſum, linguæque craſſitiem, & nigredinem, difficilemque reſpirationem inducit ad duas dragmas ex vino exhibitum, omnia illius prava ſymptomata,

Cor confortat in peſte. Contra vitriolum.

b Foreſto teſte, compeſcit. Refert Arnoldus Villanovanus grana decem Corallii rubri ex materno lacte infante primum nato exhibita ante omnem alium cibum, vel potum efficere ne unquam in vita epilepſia corripiatur, quod *c* Camillus Leonardus medicus Piſaurenſis, frequenter expertum fuiſſe teſtatur. Præterea menſtrua nimis fluentia cohibet, gonorrhæam virorum, uterique fluorem reprimit, abſque alia corporis noxa, ſanguinis reiectionem, ac ſputa cruenta, fluxuſque dyſentericos ſiſtit, & ſanat. Renum, & veſicæ calculos expellit, lienemque abſumit, ad quos omnes affectus præſtans eſt ſequens compoſitio, quæ vomitum, lienteriam, dyſenteriam, diarrhæam, alioſque alvi fluxus, peſtiſque contagia impedit, & arcet. Recip. Corall. rubr. præpar. drag. quatuor. Margar. præpar. drag. duas, Rad. torment. ligni aloes, boli armeni ana. ſcrup. duo, ſacchari diſſoluti in aq. Roſarum, & cinnamomi q. s. fiat confectio ſolida. Huius compoſitionis dantur drag. duæ pro una vice. Commendatur præterea Corallium ad ulcera, quæ carne explet, item ad cicatrices, quas extenuat, oculorum etiam lachrymas ſiſtit, viſumque recreat, ſi in tenuiſſimum pulverem tritum, & aqua roſarum aliquoties lotum, collyriis adhibeatur. Dentitionem etiam puerorum promovet, ſi gingivis id mordere tentent, tenuiores enim illorum frequenti morſu redduntur, ut facilius poſtea, & ſine dolore per eas dentes prodeant. Chymici ex Corallis tincturam, oleum, & ſal extrahunt, cuius mirificas ad prædictos omnes affectus prædicant facultates. Solvuntur ſucco limonum, berberis, ribes, vel aceto ſtillatitio, ſolutum effunditur, fæces remanentes calcinantur in tigillo, donec albeſcant. Solutio Corallorum diſtillatur ex balneo, relictæque feces in dante calci-

Ne pueri epilepſia laborent.

Ad gonorrhæam & menſtrua, alboſque fluores.

Ad ſanguinis fluxus.

Ad calculum.

Ad alvi fluxus & contagia confectio.

Ad ulcera.

Ad oculorum lachrymas.

Ad dentitionem.

Tinctura Corallorum.

calcinantur, quibus affunditur iterum extillatum ter repetita cohobatione, ita aſcendit omnis tinctura. Sal habetur in fæcibus poſt primam diſtillationem. Alii ſal ita eliciunt, Corallos bene tritos vaſi vitreo appoſito alembico imponunt, eoſque ut vaſis fundus excandeſcat ad albedinem uſque calcinant. Calcem aceto diſtillato potenti immittunt, ac in loco tepido digerunt ad octiduum, quotidie bis agitando materiam, ita tingitur colore rubro: poſtea colaturam diffundunt, repetunt infuſionem. Deinde tincturas omnes ſimul collectas veſicæ iniiciunt, phlegmaque omne alembico abſtrahunt, liquoremque craſſum, qui in fundo remanſit, in vitrum paulatim infundunt, ſeroſumque omne in calido exhalare ſinunt. Quo evaporato nova Corallorum rudimenta apparent, quæ abluuntur aqua calida ſæpius, qua abſtracta, exiccatam materiam, ſupra cineres calidos fovent per hebdomadas aliquot; ita enim in ſal albiſſimum convertitur, quod in quolibet liquore promptiſſime ſolvitur.

Sal Corallorum.

Tincturam rubeam, quam oleum aliqui vocant, hac etiam ratione colliges. Corallos craſſo modo contuſos, ſolue in aceto diſtillato, cum non amplius ſolvuntur, effunde, aliudque affunde toties, donec omnes ſoluti ſint. Soluti digerantur decem diebus, ita rubeſcet acetum, quod evaporetur, ut ſicci fiant Coralli, quibus affunde aquam puram, ac dulcem redde calcem tertia ablutione, donec nullæ fæces amplius appareant, & Coralli albi appareant. Calcem ſupra Marmor in cellario pone, ut in rubram aquam vertatur, ut autem habeas tincturam affunde calci ſpiritum vini, ut quinque digitis emineat, ac digere per aliquot dies, ſic flaveſcit ſpiritus, quem effunde, aliumque affunde toties, donec non tingatur amplius. Hos collectos ſpiritus circu-

Tinctura Coralli.

lato quatuordecim diebus, ita erit ad ſeparationem idoneus. Pone itaque poſtmodum in arena, ſpiritumque abſtrahe, ut Coralli albeſcant. Supra feces affunde iterum ſpiritum eundem, ac cohobando ſeptem vicibus illum exſtilla, donec nullæ maneant feces in dante, ſed tantum tinctura, aut oleum abſque corpore. Id ſi rite operatus fueris, colorem conſervæ roſarum habebit. Prædictis tincturis, chymici vires admirandas tribuunt. Ego certe teſtari poſſum, me cum extreme febre peſtilenti decumberem, animique deliquia ſingulis momentis haberem, quatuorque dies, & noctes abſque omni ſomno habuiſſem, omneſque aſtantes de mea ſalute deſperarent, me ſex guttulis tincturæ, cum decoctione violarum, ex cochleari propinatis, extemplo, & quaſi miraculoſe fuiſſe liberatum. Quamprimum enim duo cochlearia tincturæ ſumpſeram, cordis ſpiritus ita recreari, & naturæ gratiſſimum quippiam acceſſiſſe, ac omnia præcordia ſubiiſſe ſenſi, ut ilico quaſi luce depulſis tenebris, morbi vim, medicaminis efficacia, manifeſte abigi perciperem. Sudorem enim, & criſim, (cuius tamen nulla indicia præceſſerant,) movebat, maculaſque quampluri-mas purpureas ad cutim pellebat. Quibus ſudore continuo deletis, brevi priſtinam valetudinem recuperabam. Ea facultas tincturæ tribuitur, quod corpus in temperiem redigat cœleſti quadam vi, ac propterea omnes partium interiorum affectus radicitus avellat, propter analogiam, quam habet cum ſpiritibus vitalibus, & calido innato, quod auget, & roborat ut facile contrarios morbos ſuperare poſſit. Morbum comitialem, præſertim ſi ſpiritu vitrioli præparata fuerit, paucis ſeptimanis prorſus tollere perhibetur, etiamſi à iuventute quis eo laborarit. Præcipue commendatur tinctura ad uteri

Tinctura Coralli hiſtoria authoris.

Tincturæ facultas.

Ad comitialem.

uteri fluores albos, & rubros, quos ita sistit, ut nullum aliud inde mulier incommodum incurrat, omne etiam alvi, & sanguinis profluvium, ex quacunque parte profluat, compescit. Gonorrhæam etiam virorum diuturnam sanat, longe efficacius, & minori periculo, quam pulvis ex Coralliis præparatus. Sal pestiferis cum vino Rhenano, aut aqua acetosæ, si adsit febris, mirabili successu exhibetur. Diarrhæis, aut dysenteriis pestilentibus non minus eadem dosi medetur.

Ad uteri fluores. *Sanguinis proflu-vium.* *Ad gonorrhæam.* *Sal ad pestem.* *Ad dysenteriam.*

Ad melancholiam, & tympanitidem celebratur sequens Corallorum præparatio. Recip. Corallorum uncias tres, visci quercini, hypericonis ana uncias quatuor, storacis calamitæ, laudani ana unciam unam cum semisse, spiritus urinæ lib. ij. coquantur simul in cucurbita vitrea per diem, & noctem, postea exstilletur humor, ac iterum affundatur, ita Corallii fiunt duri, & rubri, eos in mortario contunde, & tere supra Porphyrium, ac exhibe sex grana cum aqua hypericonis ad prædicta.

Ad tympanitin.

Ad omnes prædictos effectus, liquor Corallorum admirabili virtute præditus, sequenti etiam modo præparatur. Corallos grosso modo contusos solve in aceto terebinthinæ, ac solutos digere per mensem, ita tingetur acetum, quod effunde, aliudque affunde, donec non amplius coloretur. Postea filtra effusa, & sine humidum evaporet omne, residentiam ablue, exicca, ac cum spiritu vini circula, postea distilla, ac postremo supra Marmor solue, ita habebis dulcem liquorem, cuius propina sex, aut octo guttas in convenienti liquore, ad omnia dicta mala.

Liquor Corallorum.

Tinctura Corallorum etiam rubra, spiritu quercino, sequenti modo extrahitur, decrescente luna, tribus primis diebus ante Solis ortum, dum luna

Tinctura cum spiritu quercino.

vagatur in ſigno terreſtri, aliquot ramos quercinos amputa, quos per retortam ſatis minutim prius ſciſſos, diſtilla lente. Phlegma quod primo prodit abiice, aut ſi omnia ſimul excipere velis, poteris balneo phlegma ſeiungere à ſpiritu, & oleo. Corallos in pulverem tenuiſſimum redige, quos calefac ut fere excandeſcant, deinde in ſpiritum quercinum coniice, qui ſolet in diſtillatione phlegma ſequi: ſinas in digeſtione per triduum, ita ſpiritus colorem extrahet rubrum, quem effunde, iterumque calefac Corallos, ac in recentem ſpiritum quercinum eos iniice, donec omnem colorem habeas, quo habito aufer ſpiritum diſtillatione, & in dante habebis tincturam. Eſſentia etiam Corallorum hoc modo præparatur. Recip. Corallorum in pollinem redactorum lib. 1. vitrioli albi, & ſalis gemmæ ana unc. unam, tere omnia ſupra marmor, impone violæ, & affund. aq. leviſtici lib. 1. obtura vas, & colloca in arena, vel cinere, ignemque da ſecundi gradus, digere per menſem, & rubefiet aqua, quam effunde, & coagula, aut ſi velis abſtrahe alembico humiditatem, donec remaneat in dante liquor rubens, ſi rubedo non placuerit, repete opus: huius eſſentiæ propinantur decem, aut quindecim guttę cum aqua appropriata, dolorem oculorum ſedat, lachrymas ſiſtit, ac maculas in oculis naſcentes prohibet, & diſcutit.

Eſſentia Corallorum.

Ad oculorum vitia.

a *Obſervandum autem eſt, ut Corallorum, & cæterarum gemmarum ramenta ſuper lapidem porphyritem tamdiu atterantur, uſque dum redigantur in pulverem, tenuiſſimi pollinis inſtar. Et ſane advertant Medici, quibus curæ eſt, ut plus honoris, quam auri lucrentur, ne Corallia, cæteraque gemmæ in æriis mortariis conterantur. Amittunt enim gemmæ,*

mæ, plurimaque etiam ſemina, contuſione in ære, vires ſuas, & ab eo, quod perpetuo reſudat ex ære, ab äere etiam adhæret, & in ſordes concreſcit, malignitatemque contrahunt: id quod manifeſte apparet ex iis, quæ diutius in ære remanent, atque poſt eximuntur. Addo hoc, quod in vaſis æreis deſtillata, cum aliis medicamentis tuto non miſcentur. Exſtat Nobile exemplum apud Ioannem Cratonem Medici cuiuſdam, qui præſcripſerat cuidam emulſionem Margaritarum, pharmacopæus eam confecit in mortario æreo, ſimul ac æger aſſumpſerat, vomuit: deguſtavit item Medicus, idem ei evenit. Galenus in libris de ſimplicium Medicamentorum facultatibus Corallii non meminit; ſed diverſis locis Corallium citat lib. VII. *de Compoſ. Medicam. ſecund. loc. cap.* 4. *In iis compoſitionibus, quæ ab Andromacho, ad ſanguinis reiectionem ſcripta ſunt.*

b *Lib.* 30. *obſerv. medic. obſervat* 7. *in ſcholio.*

c *Lib.* 2. *ſpeculi lapidum littera* c.

CAP. CLV.

Dignitas, valor, & uſus Corallii.

Amuletum ad dæmonia & faſcina.

Corallum in tanta olim authoritate apud Indos fuit, ut Margaritas fere pretio æquaret, nunc propter copiam, multum ipſius dignitati, & valori deceſſit. Expetitur tamen à mulieribus, & virginibus, non ſolum pro ornatu, & mundo, verum ad faſcinationes impediendas. Vulgi enim fama conſtans eſt, geſtatum ſummopere prodeſſe, ac non ſolum faſcinationes, ſed dæmonum illuſiones, incubos, ac nocturna terriculamenta, impedire, ut præcedenti capite ubi *a* facultates Corallii explicavi, oſtendi. Rubrum reliquis præfertur, ac quo rubicundius, eo carius. Solet in orbiculos redigi, & perfo-

perforari, ut filo traiecto pro brachialibus, aut coronis precariis inserviat. Uncia rubicundissimorum orbiculorum pisi magnitudine uno thalero vendi solet. Maiores paulo maiori pretio; minores minori venduntur. Fragmenta ad medicum usum idonea si rubeant, ac quisquileis careant, si libram pendent, thalero venduntur. Corallium racemosum quod à Principibus ad ostentationem servatur tanti fit, quanti ab eorum appetitu æstimatur. Vidi Corallii fruticem multis ramis ornatum qui centum thaleris æstimatus fuit. Potest etiam pluris vendi. Appetentis enim luxus æstimari non potest. Multi sunt qui singularia quædam metallica, ac insolentes naturæ excrescentias immenso æstimant pretio cum tamen inutiles sint.

Pretium Coralli.

Corallium racemosum.

a *Quoniam author facultatis Corallorum hic etiam meminit, non abs re erit hoc loco inserere descriptionem nobilis compositionis, & frequenti in usu, quam Diacorallium vocant, quæ ex Corallis, & aliis simplicibus constat, cuius usus, creber est in vomitu, lienteria, dysenteria, & aliis alui fluxibus, quæ hæc est. ℞ Corallorum Rubeorum præparatorum drachmas duas, Margaritarum præparatarum, drachmam unam, Boli Armeni drachmam semis, Ligni Aloes scrupulum unum, sacchari albissimi, dissoluti in aqua rosarum, & cinnamomi, quantum sufficit. Fiat confectio solida,*

CAP. CLVI.

Imitatio Corallii.

VAriis modis conantur artifices imitari Corallium rubrum, nonnulli externam formam, & colorem quærunt, ita ut si procul aspicienti, aut imperito

perito

perito Corallium videatur, contenti sint. Alii ita imitari student, ut à vero discerni vix possit, ac veri Corallii vires,& facultates habeat. Priores pyri sylvestris fruticem, vix pedem altum,& qui ex vetustæ arboris crassa radice expullulat,colligũt. Hunc quia ramos Corallorum instar inflexos habet, mundant, ac supervacaneos surculos, & corticem auferunt. Deinde oblinunt calide emplastro durissimo, facto ex cinnabari,colophonia,ceraq;alba. Oblinitus frutex,ac igne carbonum lævigatus exacte Corallium refert,ut non nisi à peritis fraus agnoscatur. Posteriores Corallorum fragmenta in pulverem redigunt tenuissimum,ovique albumine,ac sufficienti cinnabaris quantitate adiecta,in formas comprimunt. Exemptum deinde, & duriusculum Corallium iterum ovi albumine,ut splendeat, obducunt. Sunt alii qui loco cinnabaris,quia venenum est, massam cocci,& croci colore tingunt, verum nisi quis colores apte miscere sciat; vix exacte Corallii rubedinẽ nancisci poterit. Ioan. Bapt. à Porta Coralliũ in tenuissimum pulverem redigit,deinde in tepido salis alkali lixivio manibus aliquoties nova adiecta aqua lavat. Postea aqua simplici aliquoties abluit. Tandem cum resederint,addit colorẽ cinnabaris, sanguinis draconis, Hæmatitis,minii, boli armeni, rubricæ, cocci,santali, brasilii, erithrodani, aut alium adiecto limonum succo per filtrum purgato, quem bene movet, postea in vitrum violæ transfert, recteque permiscet, ac in fimo condit,donec pulvis solvatur in rubicundissimum liquorem,quem decapulat. Mixturam vero manibus pinguedine illinitis, tractat, ac in formas comprimit, calentique Soli exponit, ac oleo perungit, ut lævigetur, ac durescat veri Coralli instar, quæ postea expolitur.

Alia imitatio.

A Co-

A Corallium verum. C Corallium album. D Corallium album verrucosum. E Pseudocorallium album.

F gypsum

F Gypsum Coralloides. G Lythophitum Coralli formæ. B Pseudocorallium nigrum.

Cap. CLVII.

De Pseudocoralliis nativis.

Corallio albo similis planta invenitur verrucis multis referta, ob quam causam Corallium Verrucarium dici potest. Color intus, & in fracturis cinereus est, circa truncum ex albedine parum, interdum extrinsecus rubescit. Duritiem, & pondus Corallii rubei habet, superficies tota plerunque lineis inæqualibus scatet, ubi frequentes habet verrucas, quæ porosæ sunt, & vesiculas habent, è quibus congri in mari Hispanico sugunt.

Aliud genus Pseudocorallii albi invenitur, *a* Gesnero teste, fungosum, tuberosum, leviterque articulatum, pennæ anserinæ crassitie, & fragile, ambiente crusta albida constans, parte interiori fungosa, ac friabili, plena radiis exilibus, & crebris, qui à communi centro incipiunt, & in crustam desinunt. Substantia asperiuscula, & dentifriciis apta videtur: sapor ei nullus.

Savalia. Nigrum Pseudocorallium etiam habetur Savalia dictum, cuius mentionem feci præcedenti capite, cuius cutim extimam si adimas, & expolias, nigro colore pulchre nitet. Adhæret saxis in mari. Interior pars lignum est, quod per omnes ramos extenditur, hoc cornea, & tenaci crusta, ac lapidea dura non friabili obducitur. Color cutis è fusco luteo, & subviridi constat, verum crusta illa crassa nigredine, aliove colore splendens, minores tantum ramos, & extremos obducit, tenuissimum lignum in se fili instar habentes. Crassiores rami cute tantum teguntur, quam si radas, marinus quidam, ac piscosus odor sentitur, ac mox lignum quod subest, se videndum offert, ac si poliatur, nitet. Putat Gesnerus hanc plantam

plantam ab Agricola pro ebeno fossili haberi. Ad Pseudocorallii species referri potest planta, quæ in littore Baiano invenitur, ac ab incolis Parma vocatur, quam multi Corallium imperfectum, atque ab Aristotele Adarcen, vel antoloden vocari putant. Ad Pseudocorallii species etiam corallina ad vermes necandos celebris, & Gypsum coralloides referri posse videntur.

Ebenum fossile.

Parma.

Adarce.

Corallina.

Gypsum Coralloides.

a *Libro de Fossilibus Impress. Tiguri (ut post caput 52. huius libri monuimus) fol.*138.

CAP. CLVIII.

De Succino.

SUccinum ab Arabibus *Ambra*, à Persis *Carabe*, ab Ægyptiis *Sacal* appellatur, Galli *de l'Ambre* vocant, Germani *achstein* vel *bornstein*, Græci electrum, antiqui Germani *glessum*, vel *glesse* nominabant. Quidam antiquorum Lyncurium putant, verum ego, ut in cap. de Hyacintho exposui, Lyncurium Hyacinthi speciem puto, eamque quæ Succinum ita exacte refert, ut ab illo visu solo discerni non possit. Succinum aliqui Bituminis speciem ponunt. Aliqui arboris lachrymam, aliqui succum ex terra manantem, à maris frigiditate, & salsugine condensatum. Alii balenarum pinguedinem, vel semen. Igni admotum Succinum flammam concipit, ac fricatum ut calescat, ad se paleas trahit. Odorem habet suavem. Dum perspicuum est araneas, muscas, aliaque insecta, aut arborum particulas in se interdum continet, ob quam causam multi olim succum fuisse colligunt, qui vel ex arboribus, vel terra emanans, ac insecta obvia in se mergens, ita ut nunc apparet, coaluerit. Quam sententiam im-

Lycurius.

Quid sit Succinum.

probare non possum. Si quis obiiciat in mari huiusmodi insecta non esse, respondeo ante aliquot secula, ubi iam mare est, terram fuisse, ac olei fortassis fontem, ex quo effluens oleum, facile huiusmodi animalcula in se recipere, & demergere potuit. In Belgio marina loca terrestria fieri, ac terrestria maritima sæpe deprehenditur. Nam in fundis nonnullis prope urbem Brugensem patriam meam celeberrimam, dum ad decem, vel viginti ulnas foditur, integræ sylvæ reperiuntur, arborumque folia, & trunci tam exacte adhuc apparent, ut species arborum dignosci, & foliorum etiam series singulis annis delapsa, distingui optime possit. Utuntur huiusmodi lignis, & foliis carbonis vice, nostro idiomate *Deerynck* vocant. Sylvæ hæ subterraneæ inveniuntur in illis locis, quæ ante 500. annos mare fuerunt, ac postea à mari evicta ac à mari aggeribus separata fuerunt. Ante quos annos nulla memoria est, illa loca unquam extra maris alveum, & in continenti fuisse. Quia tamen sylvæ reperiuntur, & arbores, quorum cacumina, & superiores partes Orientẽ ideo respiciunt, quod à marinis procellis, Occidentalibusq; ventis, Orientem versus, non alio deiici potuerint, necessarium est ante hominum memoriam loca illa aliquando terrestria, ac extra marinos terminos fuisse. Ut hoc illis locis, ita simile etiam iis, ubi Succinum reperitur, potuit contingere; tantaque olei bituminosi quantitas olim effluere, ut frigore, & salsugine maris concretum, ad innumeros annos sui copiam faciat, nunc adhuc effluere verisimile non est, cum in mari huiusmodi animalcula neque conspiciantur, neque vivere possint. In littoribus vero aliarum provinciarum huiusmodi fontes esse, in mare fluere, ac Succinum ibi congelari, deinde tempestate ad littora Boruſ-

Vbi olim mare nunc terra.

Deerynck. Sylvæ subterraneæ.

Borussorum pelli, etsi fingi possit, tamen veritati consentaneum vix videtur hac ætate, qua Daniæ, Sueciæ, Livoniæ, Finlandiæ, vicinarumque regionum littora omnibus notissima sunt. In quibus huiusmodi fontes, & scaturigines nunquam animadversæ sunt. Nisi quis in specubus subterraneis, ex putredine huiusmodi animalia generari asserat. Album Succinum vetustius flavo, & pellucido videtur.

CAP. CLIX.

Genera, loci natales, ubi inveniatur, & qua magnitudine sit.

Succini tria præcipua genera statuerem. Minerale, animale, & vegetabile. Minerale id quod ex aura bituminosa, vel ex oleo bituminoso, eiusve puriore portione concrevit. Animale quod ex animalium pinguedine induratum est. Et vegetabile quod ex lachrymis arborum resiniferarum coaluit. Istorum Succinorum innumeræ sunt differentiæ. Quia succi bituminosi in terra diversi sunt, & resinæ etiam plurimum inter se consistentia colore, & odore differunt. Queadmodum etiam animalium, & piscium olea, & pinguedines sunt differentes; ex quibus, dum à maris salsugine condensantur, variæ species, vel Succini, vel Succino similes efformari possunt. Verum hodie quia a aliqui omne Succinum ab arboribus fluere, aliqui mineralem succum esse contendunt, tantum quatuor illius differentiæ statuuntur. Unum album, seu candidum vix unquam transparens, rarum, cæterisque prætiosius, balsamo viribus simile odorem suavem, & fragrantem spirans, alterum auri modo flavum, & transparens plerunque, in quo varia animalcula insecta, festucæ, herbarum,

Minerale.

Animale.

Vegetabile.

Quatuor differentiæ Succini.

arborumve ſurculi, aut ſemina conſpiciuntur. Id aliquando Chryſolithum, Carbunculum, Hyacinthum, vel Topaſion, reliquaſque gemmarum differentias ſuo colore exprimit. Tertium variis coloribus ornatum, interdum tranſparens, interdum opacum. Quartum opacum, variiſque coloribus ignobilioribus uno, vel pluribus fœdatum, quod è pingui exhalatione bituminoſa, concurrente terreſtri, nitroſaque materia, concretum eſt, ac interdum in agris invenitur, alias omnes hæ Succini ſpecies in Sudinorum Oceano, marique Boruſſico ab incolis piſcantur. Dum enim Favonius, Caurus, aut Traſcias ventus ſpirat, tum Succinum ad littora expellitur, ac piſcatores nudi fervente maris æſtu, illud reticulis, perticis affixis ingrediuntur, Succinumque colligunt, pro quo tantum illis ſalis rependitur. Aiunt nonnulli in Sudinorum Oceano vix triginta à littore ſtadiis, ſereno cœlo, ſcintillare quiddam inſtar pellucidi bituminis in fundo maris, ac ad eum locum convolare piſces. Hic Succini ſcaturiginem, vel congelatam, & induratam maſſam montis inſtar arbitrantur, à qua fluctibus, & tempeſtate maris disfractæ particulæ ad littora pellantur. Sed incerta hæc omnia. Succinum in Balthico mari inter Suevi amnis, & viſtulæ oſtia invenitur. In continenti Iſlebiæ alias maſſa humani capitis magnitudine in fodina inventa fuit. Colligitur quoque in lacu ſalſo, non procul ab eo loco. In Pruſſia in littore Pucici ſinus, non longe à monaſterio oliva effoditur. Item in lacu quodam à mari remotiſſimo, ubi veteris, & nobilis familiæ Truthſiorum à *VVetshauſen* pagus eſt, diſtante ab oppido *Raſtenburg* tribus miliaribus. Item prope Regiomontem Pruſſiæ interdum ex terra effoditur; ſed maior copia ad littora Sudinorũ colligitur. Theophraſtus in Æthiopia,

Modus colligendi Succinum.

Mons ex Succino.

Vbi inveniatur.

pia,

pia, Xenocrates in Numidia, Assubaras iuxta Atlanticum mare, & Nicias in Ægypto nasci tradunt. Verum illorum tempore locus natalis illis fuit ignotus. Primus Cornelius Tacitus ubi reperiatur satis pro sua ætate exacte describit, his verbis, Æstii populi ad dextrum Suevici maris littus mare scrutantur, ac soli omnium Succinum, (quod ipsi glessum vocant) inter vada, atque in ipso littore legunt. Nec quæ natura, quæve ratio gignat ut Barbaris quæsitum, compertumve. Diu quinetiam inter cætera eiectamenta maris iacebat, donec luxuria nostra dedit nomen. Ipsis in nullo usu; rude legitur, informe perfertur, pretiumque mirantes accipiunt. Succum tamen arborum esse intelligas, quia terrena quædam, atque etiam volucria animalia plerunque interlucent, quæ implicata humore, mox durescente materia cluduntur. Fœcundiora itaque nemora, lucosque sicut Orientis secretis, ubi thura, balsamaque sudantur, ita Occidentis insulis, terrisque inesse crediderim, quæ vicini Solis radiis expressa, atque liquentia in proximum mare labuntur, ac vi tempestatum in adversa littora exundant. Si naturam Succini admoto igne tentes, in modum tedæ accenditur, alitque flammam pinguem, & olentem, mox ut in picem resinam lentescit. Hactenus Tacitus. De ipsius origine multæ fabulæ olim à Poëtis, & Historicis confictæ fuerunt. Sophocles concretas lachrymas Meleagridum avium Meleagrum deflentium scripsit. Alii Phaëtontem, cum equos Solis male rexisset, à Iove fulmine peremptum fuisse, ac in fontes Eridani, seu Padi fluvii decidisse, eiusque mortem Nymphas sorores ita flevisse, ut doloris magnitudine in populos fuerint conversæ, quæ singulis annis eodem tempore lachrymas producant, è quibus electrum fiat, tradunt.

Veterum de loco ubi inveniatur opinio.

Fabulæ de Succino.

Sunt qui Lyncis animalis lachrymas induratas Succinum esse scribant. Mithridates è cedrino arborum genere nasci dixit. Ægineta Succum albæ populi putavit. Cardanus nunc maris, nunc phocarum spumam esse arbitratur. Ego pinguem terræ Succum, seu oleum bituminosum olim effluxisse, & induruisse, & nunc adhuc effluere, ac à maris salsugine coalescere, tenuique portione exclusa indurescere, vel à subterraneo calore, pinguedinem hanc in spiritus resolvi, sublimari, ac intra terræ poros, à nitrosis spiritibus, iterum figi, ac coagulari existimo. Spiritus enim salis chymicorum experientia non solum aliòs spiritus, sed oleosa quævis facile congelant, & coagulant. Id smegmata, quæ ex sale, & oleo coaluerunt, & resinæ species, quæ in aqua vitrioli, adiectis aquis astringentibus, multorum experientia indurantur, ostendunt. Succini frusta humani capitis magnitudine interdum inveniuntur. Scribit *b* Plinius Romam Succini glebam XIII. librarum allatam fuisse. Album rarius magnis frustis reperitur, idque aureo vetustius, quia exesum, magisque friabile esse iudicatur, ob hanc causam aureum ab Italis illi præfertur; verum experientia viribus flavo, aureoque præferri debere testatur.

Opinio authoris.

Magnitudo.

a *Inter quos est etiam Petrus Bellonius lib.2.observat. cap.72.*

b *Libro 37, Naturalis historiæ cap. 3. littera g. Hector Boëtius tradit apud Schetlandiæ Buthquamiam, electri massam, equo maiorem, appulisse, qua rustici, & parochi Sacerdotes, ignari quidnam esset, thuris loco utebantur. De Succino plura scripserunt Petrus Andreas Matthiolus in lib.1.Dioscorid.cap.93. Hieronymus Cardanus lib.v.de subtilitate. Georgius Agricola*

Agricola lib. IV. *de Natura Fossilium cap.* 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. *&* 15. *Andreas Aurifaber quondam Illustriss. Princip. Borussiac. Medicus, libellum conscripsit de Succini historia, qui libellus insertus est tomo 4. consiliorum, & epistolarum medicinalium Ioannis Cratonis post epistolas. Aëtius lib. 2. Tetrabibl. cap. 35. Paulus Ægineta lib.* VII. *littera h, & alii, quos hic particulatim recensere nostri non est instituti.*

CAP. CLX.

Natura, facultates, proprietates, & qualitates Succini.

SUccinum astringens, modice igneæ, & calidæ est naturæ, flavum calidius paulo albo, quod non tantum olei in se habet, esse videtur. A medicis album maiores habere vires, quam flavum censetur. Commendatur autem ad varios affectus. Si forinsecus gestetur pueros contra fascinationes, nocturnaque terriculamenta tueri perhibetur. Cervici alligatum Succini frustum, oculorum lachrymas fluxus, & ophthalmias miraculi instar sanare à Myzaldo scribitur. Commansum album Succinnm linguam grata dulcedine, ac nares odore fragrantissimo afficit. Cordi imprimis amicum est, propterea syncopen, animi deliquia, cordis palpitationem, & pestem curat, morbosque contagiosos abigit, & cor contra omnia venena tuetur, Balsami enim instar spiritus cordis recreat, viribus auget, purosque reddit. Cerebro non minus, quam cordi convenit. Illud enim si nimio humore gravetur corrigit, ac proinde vertiginem amovet epilepsiam, apoplexiam, defectum memoriæ, carum, lethargum, ephialten, paralysin, aliaque vitia, quæ à cerebro oriuntur, non solum curat, sed ne quis

Amuletum.

Ad lachrymas oculorum.

Ad cordis affectus.

Ad cerebri vitia.

Ad asthma. in ea præcipitetur, prohibet. Asthmaticos à paroxysmo liberat, urinæ difficultate, calculoque laborantes, statim liberat. Hydropicorum asciticorum aquas miraculi instar brevi, urinæ promotione educit. Gonorrhæam, hæmorrhagiam, ac difficultatem intestinorum compescit, dentium dolores sedat, menses retentos ciet, uteri fluorem sistit. Uteri strangulatum peculiari vi prohibet, & curat. Partum, & uterum retinet, illumque si difficilis fuerit facilem reddit, catarrhis, morboque articulari medetur. Renes, & matricem purgat, ventriculi vitia omnia corrigit, eiusque tunicas ab infarctu vitiosorum humorum liberat, ac ne quid in eo putridi, aut dolor oriatur, prohibet. Ad cordis omnes affectus, pestem, venena, morbosque contagiosos domandos, pulvis sequens mirifice præstat. Recip. Succini albi drag. I. Perl. præp. Coral. præp. ana scrup. sem. ossis de corde cervi, rasuræ eboris, cornu cervini, ana scrup. unum, terræ sigillatæ, Boli armen. fol. auri ana scrupu. sem. fiat pulvis subtilissimus. Dosis est à scrup. uno ad drag. unam cum aqua appropriata, ut melissæ, tormentillæ, aut acetosæ. Ad apoplexiam, epilepsiam, & catarrhos ad pectus decumbentes prohibendos multi præservantur sequenti pulvere, Recip. Succini albi drag. duas, spec. diarrh. dragm. unam, diamarg. frigid. de gemmis ana drag. semis cum aqua bethonicæ detur drag. una, altera à novilunio die. Ad cerebri vitia omnia sequens pulvis admirandæ facultatis est, epilepsiam enim desperatam curat, non solum in pueris, sed & in adultis. Vermesque omnes interficit, unde sæpe epileptici paroxysmi oriuntur. Recip. Succini albi drag. duas, cranii humani, ungulæ alcis, rad. pæoniæ maris sem. pæoniæ, sem. rutæ, cumini, cinnamomi, ana scrupulos duos, cinabrii montani scrup. unum, fol. auri

Ad calculum. *Ad hydropem, Asciten,* *Gonorrhæam.* *Fluxum sanguinis,* *Dentes.* *Menses.* *Fluorem uteri.* *Partum.* *Arthritidem.* *Ad cordis affectus,*

Ad cerebri morbos. *Ad epilepsiam.*

auri ſcrup. ſem. Margaritar. præparat. Corall. præparat. an ſcrup. ſemis, datur pulvis iſte à ſcrup. uno, ad ſcrup. duo cum aqua rutæ, pæoniæ, ceraſorum, aut bethonicæ, die proximo à novilunio. Si pulveris forma non placuerit, adiiciatur ſacchari albi q. s. & fiant rotulæ dragmas duas, aut tres pendentes, quarum una veſperi ante lecti introitum ſumatur. Ante tamen uſum iſtorum ſemper purgatio præmittenda. Ad capitis defluxionem, & tuſſim, ac aſthma decoctus pulvis exhibetur cum aqua decoctionis guaiaci, ad dentium dolores decoquitur cum vino, ac unciæ duæ decocti ſingulis diebus propinantur. Si calor adfuerit, loco vini, aqua meliſſæ, menthæ, aut cuſcutæ adhibetur. In pulverem redactum ex vino propinatur ad album uteri fluorem, ad gonorrhæam ex ovo ſorbili dragm. una præbetur utiliſſime. Ex vino potatum gravidis geſtationem fætus leviorem reddit, calculum pellit miraculi inſtar, ſi paliuri ſemen addatur; menſes provocat, ac uteri ſtrangulationem ſiſtit, partuſque difficiles faciles reddit datum cum vino dragmæ unius pondere, id enim frequenti experientia comprobatum eſt: ſi parum croci addatur, ac cum decocto arthemiſiæ exhibeatur prædictus pulvis efficacior erit. Ad morbos articulares coquitur cum guaiaco, ad ventriculi robur conſervandum, ac tunicis ventriculi humores adhærentes exturbandos, oculorum ac matricis, reniſque vitia emendanda celebrantur mirifice ſequentes pillulæ. Recip. Suc. albi, maſt. ana dragm. tres, extracti aloes ſimpl. drag. ſex, agarici trochiſcati dragm. iij. ariſtolochiæ rotundæ veræ unc. ij. myrrhæ unc. j. croci unc. ſemis, cum ſyrup. de bethonica fiant pillul. 9. ex dragm. una, ac dentur quatuor, vel quinque circa lecti introitum. Succini fumus exceptus utero, eum decidentem, in priſtinum

Ad catarrhos.

Ad dentiũ dolores.

Pro gravidis.

Ad calculum.

Ad articulares morbos.

Ad ventriculi vitia.

locum restituit. Naribus admotus strangulatum ipsius prohibet, ac cubiculis exceptus, aëris putredinem corrigit, pestisque miasmata consumit, eorumque nocumenta emendat.

Ad pestem.

Oleum Succini.

Paratur ex Succino oleum balsami instar, ad omnia prædicta vitia admirabile, multoque efficacius pulvere, hac ratione. Per descensum, vehementi igne è Succino nigrum oleum fœtidum, asphaltique odorem referens, exustum, fluidum, liquido bitummis colore, consistentia vero oleo lini simile depellitur. Id in retortam coniectum, ac elicitum aurei coloris oleum, odore suavius, ac diaphanum, longeque priori tenuius, petrolei instar, promit. Hoc postea per balneum distillatum, aquei coloris oleum tenuissimum, & ad omnis generis obstructiones reserandas aptissimum, adque epilepsiam, apoplexiam, paralysin, & vertiginem prohibendam, & sanandam, hydropemque, & calculum sanandum peridoneum præbet. Huius vires admirandæ sunt, ut propterea Europæum Balsamum vocetur, ac veri Balsami loco haberi possit. Quicquid virium petroleo tribuitur, huic multo magis tribui debet. Succini oleum alii aliter distillant. Sequens modus cæteris videtur facilior. Succini pulvis humectatur lixivio fortissimo, ne intempestive ascendat, postea cucurbitæ æneæ imponitur, eaque aperto igni committitur, supraponitur illi alembicus, ac rostro, seu naso additur alter canalis vitreus, ut longiorem viam habeat oleum, ita enim melius extillatur. Extillatum inditur alteri concurbitæ, addita aqua, quæ committitur balneo mariæ, aut arenæ, ita modeste extillatur iterum, & rectificatur. Quinetiam tertia vice à nonnullis distillatur, ut purius sit, addito sale, vel oleo salis. Alii prima vice in spiritu vini solvunt, Succinum macerant, & deinde

Vires olei.

Oleum aliter.

Aliter oleum.

inde oleum extillant. Alii in aceto forti, vel distillato. Alii per se lento igne distillant, ac postea repetitis distillationibus per balneum rectificant. A multis hic modus celebratur. Recipe fragmenta Succini non subtiliter pulverisati lib. 3. adde pulveris silicum calcinatorum, aut arenæ mundæ lib. 4. imponas retortæ lutatæ, eamque furno probe committe luto, addito vitreo recipiente cum aqua. Urge igne lento, & prodibit album oleum, in aquam decidens. Dum flavescere incipit, muta recipientem, idque seorsim collige, donec rubescere incipiat. Id iterum seorsim collige alio recipiente. Atque hoc modo tria habebis olea. Albi olei ex libra habebis uncias duas, flavi unciam cum semisse, rubri uncias duas. Ignis fortior esse non debet eo, qui requiritur, ut cera fundatur. Si maior fuerit ebullit. Ubi olea nactus fueris, poteris illa rectificare, & aquæ instar limpida efficere.

Aliter oleum.

E Succino etiam magisterium hac ratione paratur. Tunditur minutissime, huic affunditur spiritus vini, ut solvatur. Solutum transfunditur, aliudque affunditur, quousque quod solvi potest solvatur, ac per mensem digeritur. Postea aquæ omnes tinctæ igni solvuntur in auras, ita in fundo reses oleum magisterium est Succini, quo cicatrices in facie delentur, ac vertigines fugantur. Valet ad omnia, ad quæ oleum, ac eodem modo in usum adhibendum est. Verum olei gutta unica, plus virium habet, quam sex magisterii. Olei usus hic est, ad aëris contagia, pestem ac catarrhos prohibendos, nares oleo inunguntur, aut aliquot guttæ gossipio excipiuntur, quod sæpe naribus, olfaciendi gratia, adhibetur, ac præstantius est, si gutta una olei garyophyllorum addatur. Eiusdem efficaciæ tabellæ sunt, ex solo saccharo præparatæ, adiectis guttis paucis olei

Magisteriũ Succini.

Olei usus.

Tabella è Succino.

Vires olei. olei Succini. Præſervant etiam tres guttæ cum ſale abſinthii, & aqua ſcabioſæ, acetoſæ, aut tormentillæ quotidie ſumptæ à peſte. Ac curant ſeptem cum aqua card. bened. & ſale arthemiſia bibitæ, quia ſudorem potenter, vel urinam movent, ac virus omne expellunt. *Ad apoplexiam.* Ad apoplexiam, & paralyſin, vertiginem, incubum præſervationis cauſa cum aqua Bethonicæ, lavendulæ, ceraſorum, cinnamomi, tiliæ, vel ſalviæ, aliquot guttæ quotidie ſumi poſſunt. *Ad loquelam.* Nam correptis loquelam reſtituit oleum, ſi ſtatim 8. illius guttæ, cum prædicta aliqua aqua, offerantur. Imo integre curat ſi nucha, & membra eo inungantur, ac per aliquot dies eius uſus frequentetur, ac pulſus temporum eo inungantur. Poteſt oleum unguento appropriato miſceri, eoque membra paralytica, aut nervi contracti, ut curentur, inungi. *Ad calculum.* Ad veſicæ, vel renum calculum, ac urinæ ſuppreſſionem una, aut duæ guttæ cum aqua pimpinellæ, ſaxifragiæ, Raphani, naſturtii, aut petroſelini propinatæ, calculum pellunt, ac obſtructiones ſolvunt. Idque etiã fit ſi umbilicus, & perinæum oleo inungantur. *Ad partũ.* Dum difficile partus procedit ſex guttæ cum aqua arthemiſiæ, & cinamomi facile fætum promovet. Ad quem etiam effectum pinguedine anguium miſcetur, eaque umbilicus inungitur. *Ad uteri ſtrangulationem.* Ad uteri ſtrangulationem etiam guttæ, tres, cum aqua menthæ, propinantur, ac nares, & umbilicus inunguntur, hoc enim modo facile reſtituitur mulier. *Ad menſes.* Tres guttæ cum aqua aniſi ſumptæ, alba menſtrua ſiſtunt. Septem vero octidui ſpatio bis ſumptæ cum aqua pulegii retenta menſtrua fluere faciunt. Ad eundem ſcopum tabellæ ex ſaccharo cum aliquot guttis olei faciunt. *Ad catarrhos.* Si quotidie ſumantur guttæ quatuor, etiam caput, frigidis catarrhis, & vertigini obnoxium, curant, & roborant, ac anhelitum libe-

liberiorem faciunt, cordiſque robur augent ne ſyncope afficiatur. Dantur autem ſingulis ſeptimanis bis cum aqua appropriata, ut dixi. In deliquio animi cervix, nares, & pulſus temporum inunguntur, ad vomitum orificium ſtomachi. Dum ſanguinis ſputo quis corripitur tres guttæ bis in ſeptimana cum aqua Tuſſilaginis offerendæ ſunt. Ad icteritiam tres guttæ dantur cum aqua Chelidoniæ, ad viſus obſcuritatem cum aqua Eufraſiæ. Ad colicam cum aqua menthæ, aut cinnamomi. Ad febres cum aqua gentianæ. Ad vermes cum aqua Tanaceti. Ad melancholiam, cum aqua roriſmarini, mirabile eſt.

Ad deliquia. *Ad ſanguinis ſputa.* *Ad icteritiam.* *Ad colicã.* *Ad febres.* *Ad melancholiam.*

CAP. CLXI.

Dignitas valor, & uſus Succini.

PLinii *a* teſtimonio taxatio Succini propter dignitatem, & authoritatem, qua colebatur à Romanis, tanta fuit, ut hominis quamvis parva effigies, vivorum hominum, vigentiumque pretia ſuperaret. Domitius Nero in cæteris vitæ ſuæ portentis, capillos quoque coniugis ſuæ Popeæ in hoc nomen adoptaverat, quodam etiam carmine Succina appellando. Hodie coronas, & vaſcula, ſeu pocula ex Succino parantur; illæ brachiis ornandis, & ad *b* preces numerandas, hæc ad medicamenta ſingularia cuſtodienda, menſaſque ornandas, in uſu ſunt. Vaſcula, quæ humani pugni magnitudine ſunt, ac rite elaborata 10. vel 16. Thaleris æſtimantur, niſi cælaturæ artificium ſingulare, materiæ æſtimationem multoties ſuperet. Si figuras in ſe aliquarum rerum contineat Succinum, à poſſidentis affectu æſtimatur: fragmenta Succini aliter æſtimantur. Albi enim fragmenta 6. thaleris venduntur. Mixta ex

albo,

albo, & flavo Succino, duobus thaleris. Nigra vero & impura medio thalero, imo etiam quadrante, si multum impuri contineant. Mixta fragmenta ad olei extractionem imprimis valent. Album enim Succinnm tantum olei non præbet, quia aridius, partibus videlicet oleosis vetustate exhalatis, marisque frigiditate expressis. Valet etiam Succinum ad vernicem faciendum, quo pictores, ac typographi utuntur.

a *Libro 37. Naturalis historiæ cap.3.littera h.*

b *Precatoriæ Sphærulæ è succino, teste Petro Bellonio lib. 2. observat.cap.72.non minore sunt apud Arabes, Syros, Ægyptios, & Indos pretio, quam apud Christianos: nam Turcæ perinde his sphærulis utuntur, ut nostri homines, & suas preces pro eorum consuetudine ad eas demurmurant. Sed & ad alios varios usus applicant, veluti ad ornatum ephippiorum, frænorum, clitellarum, equorum, mulorum, camelorum.*

Cap. CLXII.

Imitatio, & adulterium Succini.

PLinii tempore tingebatur ad libitum Succinum, hædorum, & anchusæ radice, ac etiam conchylio, id est, violæ serotino colore. Hac ætate ars tingendi Succinum periit. Si tamen verum sit, quod vulgo scribitur, in ceram ferventem immissum, molle fieri, facile quosvis colores recipere poterit. Imitatio Succini à multis proponitur. Cardanus ovi candido, & tragacanthi lachryma immissis formicis, culicis, muscis, paleis, Succinique pulvere, ut bene oleat, & festucas trahat, Succinum imitari conatur, ac melius, aptiusque candido ovi,

ovi, vitellum iudicat, quod coctum humiditatem, putredinis authorem amittat, ac in lapidem durescat. Myzaldus, Cryſtalli pollinem, albuminis ovi conquaſſati, aqua croco addito, miſcet, vitro imponit, ac aquæ ferventi committit, dum duram conſiſtentiam adipiſcatur, quam efformat. Verum ſi corpus diaphanum cupiat, ante coctionem materiam percolat; ſed modus iſte mihi non placet. Baptiſta à Porta maſtichen liquidam per colum traiicit, ut expurgetur, parumque radicis curcumæ adiicit, ac Succini ſpeciem imitatur. Sed utilius, & verius imitatur is nativum Succinum, qui id diſſolvere, ac diſſolutum iterum coagulare, vel in maſſam cogere novit. Quomodo autem id fieri debeat, verus phyſicus, ac qui prædicta intelligit, facillime aſſequi poterit. Ignaris, ac Muſarum oſoribus hæc aperire nefas exiſtimo. Sufficiat itaque naturæ ſcrutatori, viam ita facile hoc capite demonſtrari, ut falli non poſſit. Qui exactam Succini hiſtoriam vult, Andreæ Libavii viri Doctiſſ. tractatum legat.

CAP. CLXIII.

De Gagate.

GAgates nigrum Succinum exuſtum, & induratum videtur, ſplendet politum, ſed Succino gravius olet odore ſulphureo. Paleas etiam, Succini inſtar attritu calefactus trahit, ut reſinæ, & bituminoſa dura fere omnia. Nomen habet à loco natali, *a* Plinio teſte, loci, & amnis Gagis Lyciæ Galen. 9. ſimpl. ita deſcribit. Eſt & alius lapis colore nigro, qui ubi igni admotus fuerit, perſimilem bitumini odorem exhibet, quem Dioſcorides, nonnullique alii in Lycia inveniri prodiderunt, ad fluvium

vium nomine Gagaten, unde & ipsi lapidi nomenclaturam dicunt inditam. Pissasphalto non est dissimilis, sed multo durior, nigriorque. A carbone fossili differt, quia Gagates solidior, densiorque est, ob exhalationem, quæ sensim assavit, & excoxit humidum oleosum. Materia Gagatis similis videtur fecibus, quæ extillato Succini oleo remanent in retorta. Hæ enim si diutius omni oleo exstillato assentur, splendent picis instar, ac tandem refrigeratæ iusto modo, in Gagaten permutari posse videntur. Nicander Gagaten in Theriacis suis Engangin, & Gangitin vocat, à Gangæ Lyciæ civitate, aut Gagate fluvio. Agricola Obsidianum lapidem Gagaten putat, quod nigerrimi sit coloris. Sed Plinius inter vitra retulisse videtur. Samothracia gemma à loco eiusdem nominis appellata, videtur politus esse Gagates. Gallis vocatur Gagates *aget*, Germanis *Schvvartzer agstein.*

Obsidianus lapis.

Samothracia.

a *Libro 36. Naturalis historiæ cap. 19. littera f.*

CAP. CLXIV.

Genera, & loci natales.

DUplex invenitur rufus, & niger. Reperiturque non solum ad Gagaten fluvium, sed in Britannia; Sicilia, Agro Leodiensi, Sedunensi, in Gallia, & iuxta Aquisgranum. Aliquando etiam scissilis invenitur, aliquando bene unitus, alter etiam altero durior est. Niger, lævis, & compactus est, igni appositus facile flammam concipiens, thurisque odorem referens. Nonnulli hunc à Thracio lapide distinguunt, alii non, iterum alii à Succino nigro distinguunt, alii Succinum nigrum putant. Natura ut in Succini differentiis, colore, & consistentia, ludit.

Thracius lapis.

ludit. Ita in Gagatis, aut Bituminis induratis ſpeciebus, ut propter mixtionum diverſitatem, nihil certi ſtatuere poſſis, Inter neotericos Andreas Libavius differentias omnes iſtorum lapidum ſatis accurate perſequitur, quem Lector conſulere poterit.

CAP. CLXV.

Natura, facultates, & vires Gagatis.

ATtritu calefactus Succini inſtar paleas trahit, fictilia ex eo inſcripta, Plinio teſte, non delentur. Oleo facilius extinguitur, quam aqua. Oleum enim commiſcetur ei, ac ignitum corpus ſuffocat, aqua cum pinguedini miſceri non poſſit, ignito cedit corpori, niſi omnino id totum tegat, & obruat. Verum id non facile fieri poteſt. Quia lapis levis eſt, & ſuprema aquæ, ut oleum omne petit. Calidæ eſt facultatis. Suffitu ſerpentes fugat, dæmoniacos prodit, ac dæmonibus adverſari creditur. Epileptici, aut morbo comitiali laborantes, ſi ſuffitum ipſius olfecerint, extemplo morbo corripiuntur. Ob id num liberati ſint, necne hac nota facile percipitur. Contra nocturna terriculamenta, ephialten, dæmonumque vexationes, ac præſtigia geſtatus plurimum conducit: ſuffitus menſtrua provocat. Partum pulvis potatus plurimum iuvat, & accelerat. Suffitus naribus exceptus, utero ſuffocantes reſtituit. Diureticæ eſt facultatis, ob id confert hydropicis pellendo humorem per urinam, ſuaque qualitate, ac corroborandi vi, quia hepatis, & ventriculi vitia corrigit, humores ſuperfluos conſumendo, ac in halitum digerendo. Virginitatem prodit, non ſolum ſuffitu, ſed potatu. Nam ſi pulverem bibat virgo, non urinabit, ſi corrupta ſit,

Num epilepticus ſit curatus.

Ad partũ.

Diureticus Gagates.

Virginitatis exploratio.

urinam retinere non poterit, multorum testimonio. Ex vino decoctus pulvis dentibus medetur. Ex Gagate lapide oleum distillatur, petroleo viribus pene simile, calidius tamen. Prodest ad epilepticos, dæmoniacos, paralysin, convulsionem, tetanum. Eius usus præcipue ad frigidam podagram, omnesque frigidas fluxiones commendatur, inuncta parte. Item ad conceptum, & imprimis ad uteri præfocationem, quam brevi compescit. Accensus, ac vino extinctus, syncope correptos restituit. Pulvis drag. unius pondere ex vino haustus septem diebus, colicam integre sanat.

Olei Gagatis vires.

Ad suffocationem uteri.

Ad colicam.

a *Libro 36. Naturalis historiæ cap. 19. littera f. Sed Plinius male Dioscoridis mentem est assecutus, existimans Gagatem aqua accendi, oleo vero restingui, cum tamen Dioscorides lib. V. de re Medica cap. 104. contrarium dicat, id non Gagatæ Lapidi, sed Lapidi Thraciæ proprium esse, cuius hac sunt verba. Lapis Thracias dictus nascitur in flumine quodam Scythiæ, cui Ponto nomen est. Vis ei Gagatæ: traditur aqua accendi, oleo restingui, quod in bitumine accidit. Plinii hallucinatio est, quod Gagatæ lapidi tribuat, quod cap. V. lib. 33. littera e. Thracio lapidi proprium esse docuit, cuius hæc sunt verba. Calx aqua accenditur, & Thracius lapis, idemque oleo restinguitur. Quod una nobiscum sentit V. Cl. Claudius Salmasius lib. (cap. 62. huius libri) citato fol. 253. De vi admiranda Gagatis consule Aëtii lib. 2. tetrabibl. cap. 24. qui plura ibi tradit, ut & Galenus lib. IX. de simplicium Medicamentorum facultatibus. Andreas Cæsalpinus lib. 2. de Metallicis cap. 43.*

Cap.

CAP. CLXVI.

Vſus, dignitas, pretium, & adulterium Gagatis.

PRæter medicum uſum, quem oſtendi, etiam Succini inſtar eſt in luxu, non ſolum ut colla fæminarum albidiora efficere videatur, contrario colore nigerrimo, ſed ut earum pectora exornet. In varias enim figuras formatur, filoque traiectus catenæ aureæ vices ſupplet. Ad preces etiam numerandas in globulos formatur, filoque traiicitur. Pretium illi non materia, ſed forma dat. Vilis enim hic lapis eſt, etſi magnis viribus, ut ſupra dixi, præditus ſit. Adulterium hic lapis non meretur. Si quis tamen velit imitari, è petroleo oleum diſtillet, ac feces aqua ſalſa, aut ſimili coquat, facile voti compos fiet, ubi iuſtum frigiditatis gradum attigerit.

CAP. CLXVII.

De Lythantrace, ſeu Carbone lapideo.

ETiamſi Lythantrax, ſeu Carbo foſſilis, Germanice *ſteincol* ignobilis ſit, lapis tamen, quia Gagatis rudioris ſpecies videtur, nolui ipſius deſcriptionem prætermittere. Nullius fere ipſius in medicina uſus eſt, fabris ærariis, & ferrariis carbonis loco inſervit. Qui nobiliora opera præ manibus habent, iſto non utuntur, quod pinguedine ſua ferrum fragile faciat, & inficiat. Hoc Carbonis genere utuntur Leodienſes ad cibos coquendos, & frigoris iniurias hyeme depellendas. Aërem ita inficit, ut ſi quis non aſſuetus huic aſſideat igni, capitis dolores ſentiat graviſſimos, & niſi recentem ingrediatur aërem, ſuffocari, aut in apoplexiam incidere

Nocumenta.

Ad vinearum vermes.

dere facile poſſit. Mixto oleo tritus hic Carbo emolliri poteſt, eoque unguento agricolæ vites oblinunt, ne earum oculi ab inſectis erodantur. Varia foſſilium Carbonum genera reperiuntur. Nam prope Dreſdam Miſniæ effoditur Carbo Bituminoſus mollis, & fiſſilis. Bohemia etiam aliud genus fert nigrum, ac in terra abſumptum, quod poliri non poteſt. Aliud genus durum, fiſſile non procul à Dreſda reperitur, item aliud cum Pyrite aluminoſo. Invenitur Carbonum foſſilium maxima copia in agro, & civitate Leodienſi, cuius baſis tot antris excavata eſt, ut metus ſit, ne aliquando abſorbeatur. Altera enim pars civitatis, huiuſmodi cavernas, pro fundamento habet. Et ſub ipſo flumine ampliſſimo, foſſorum avaritia flumini occaſionem dedit, ut interdum multa foſſorum millia extinguat, & ſubmergat. Demittuntur catenis ferreis inhærentes in abyſſum, à ſuperiori orificio duobus paſſuum millibus diſtans, miſeri foſſores ob rem viliſſimam. Huius ſpecies putatur eſſe lapis Thracius, quem tamen alii Gagatis ſpeciem faciunt. Lege de his Doctiſſimi Viri Andreæ Libavii ſententiam, in tractatu ſuo de Succino, & Gagate.

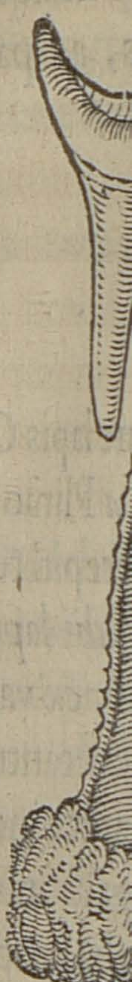
Thracius lapis.

Cap. CLXVIII.

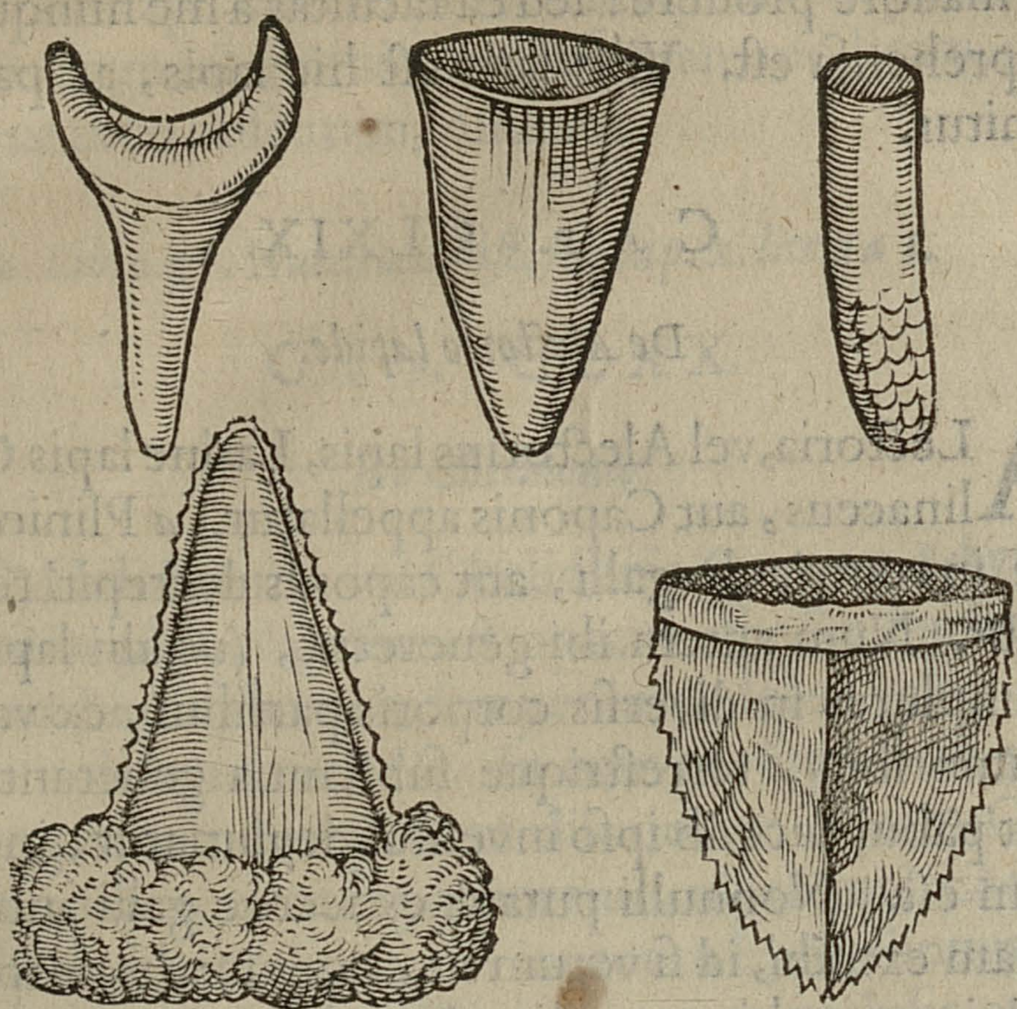
De Gloſſopetra, eiuſque loco natali, natura, & facultatibus.

Gloſſopetra, quia linguæ figuram habet, à multis non ſolum Lingua ſerpentis appellatur, ſed eſſe putatur. Lingua tamen ſerpentis nunquam fuit, ſed lapis ſui generis.

In are-

Glossopetræ figuræ.

In arenis prope Daventriam, vicinaque loca, ac prope Luneburgum in aluminosis fodinis sæpe invenitur, linguamque serpentis satis eleganter refert, ut non mirum sit, vulgo pro ea haberi. Rectius tamen pici linguam refert. Crassior pars lapidis lapidea est, quia lapidibus sæpe innascitur, vel adnascitur. Mucronata vero pars cornea videtur, atroque colore splendet ut sturni unguis. Aliqui cum Cerauniis hunc lapidem confundunt, & fulminis iaculum existimant, propterea Germanice à nonnullis *donderkeil* vocatur. Cardanus Glossopetram Glottidem appellat, aliqui laminarum dentem putant, & nominant, quia interdum dentatis marginibus invenitur, à nonnullis Germanice *Naterzunglein* dicitur. Colore variat, nam subalbida ex roseo colore conspicitur. Multi hunc lapidem magni faciunt ad venena, & fascinationes prohibendas.

Ceraunia.

Ad venena, & fascina.

das. Aiunt præſenti veneno, veneficium ſudore, & madore prodere: ſed ea facultas à me nunquam deprehenſa eſt. Vilis ſatis eſt hic lapis, ac parvo emitur.

Cap. CLXIX.

De Alectorio lapide.

Alectoria, vel Alectorius lapis, Latine lapis Gallinaceus, aut Caponis appellatur. *a* Plinio teſte, in ventriculo galli, aut caponis decrepiti reperitur. Num autem ibi generetur, (ut alii lapides complures in diverſis corporis partibus, ex variis humoribus, terreſtrique ſubſtantia generantur,) aut pabuli vice ab ipſo inventus deglutiatur, incertum eſt. Nonnulli putant ex iecore galli antiqui etiam extrahi, id ſi verum ſit, ex animalis corpore originem trahit, non aliunde, colore variat, interdum enim Calcedonio, & Cryſtallo obſcuro ſimilis eſt, interdum fuſcum, vel cinereum colorem habet. Interdum ſanguineis venis diſtinguitur, Germani *Capaunenſtein* vocant. Raro, Plinio teſte, fabæ magnitudinem excedit. Idemque author refert Milonem Crotoniaten, qui Priſci Tarquinii tempore vixit, in certaminibus invictum lapidis beneficio fuiſſe. Geſtatus enim, aut ore detentus victoriam efficere, Venerem excitare, mulieribus virorum gratiam conciliare, gratiam, conſtantiam, ac eloquentiam geſtatori tribuere, creditur. Certo etiam neotericorum experimento ore incluſus, ſitim, ac cordis æſtum ſedat. Quod mirum videri non debet, ſi verum eſt quod ſcribitur, caponem dum lapidem in corpore geſtat, nunquam bibere. Aiunt præterea eum, qui hunc lapidem geſtat, contra quævis pericula tutum eſſe. Alectorius quia raro reperi-

Varietas. *Vires.* *Ad pericula.*

reperitur, tanti quanti velit emptor æstimari potest. Ille lapis cæteris præfertur, qui in corpore suo, velut stagnantem iniecti cibi micam modicam, nec usque adeo obscuram, ostentat.

a *Libro 37. Naturalis historiæ cap. x. littera c.*

CAP. CLXX.

De Chelidonio.

CHelidonius, vel Chelidonia German. *Schvvalmenstein*, lapillus est opacus aspectu ingratus, figura hemisphærica, semper intrinsecus cavus est, quamobrem tenuis est. In convexa superficie, plerumque colorem pullum dilutiorem, quam Galli *tané* vocant, in cava purpureum, nigris iniectis maculis, habent. In ventre iuvenum hyrundinum reperitur. Authore *a* Plinio, matres exclusis pullis hunc lapidem devorandum dant. Cum autem pulli lapillos hos habent, ita insident nido, ut rostra coniungant. Dum eximuntur, viribus carent, secundum nonnullorum opinionem, nisi matre absente, & antequam primogenius pullus terram contingat, eximantur. Bifariam discriminantur, aut enim ruffi, aut nigri sunt. Qui nigricant, sæpe purpurei aliquid admixtum habent. Probatissimi substantia purissima sunt, aureisque guttis ornantur. Splendent omnes, ac raro semine lini, cui similes sunt, maiores inveniuntur. Dum in uno pullo duo inveniuntur, alter rufescit, alter rubescit. Dum unus tantum reperitur, is duorum vires habet. Ante aliquot dies à Gallo Chelidonii lapidis nomine, tres lapillos rotundos, & tenues pisi magnitudine emi, qui cum supradescriptis parum conveniebant, ac potius Bufonii lapides minores videbantur. In convexa

vexa ſuperficie pallidum, & ſubflavum habebant colorem, aiebat ſe eos ex hyrundinibus excepiſſe. Hyrundinum pullos aliquot aperui, ſed nunquam lapides hos invenire potui.

a *Libro* 37. *Naturalis hiſtoriæ cap.* x. *littera* z.

Cap. CLXXI.

Vires, & facultates Chelidonii.

Trallianus, Marſilius, Ficinus, Dioſcorides, Geórgius Agricola, aliique complures, maximum remedium ad comitialem morbum hunc lapidem aſſerunt, albiorem nempe capiti, aut auribus impoſitum extemplo collapſum excitare, nigriorem idem efficere ſi cuti alligetur. Manu detentos, aut capiti lino alligatos, veterrimos, & antiquos capitis dolores demulcere (modo tamen terræ attactu facultatem non amiſerint) perhibetur, linteo etiam, vel croceo panno incluſos, colloque appenſos, quartanas delere, dextro brachio alligatos hepaticos perfecte ſanare, traditur. Rufi coloris lapis linteolo exceptus, ac ſub ſiniſtra axilla geſtatus maniam, epilepſiam, & inſanos curare, geſtantemque omnibus gratum, acceptumque facere, ac facundiam augere ſcribitur. Nigri coloris lapis ſimiliter à multis putatur gratiam principum conciliare, & efficere, ut incepta negotia quævis quis pro animi ſententia abſoluere poſſit. Aureo globulo incluſus lapis Chelidonius, colloque appenſus, omnem oculorum dolorem, perpetuo avertere, perhibetur: in quem uſum etiam tritus collyriis adhibetur, aut ex aqua decoquitur, oculiſque inſtillatur, quos recreare mirum in modum creditur. Id comprobatum experientia, quod oculis impoſitus lapillus,

Ad comitialem.

Ad capitis doloris.

Ad quartanas.

Ad maniam.

Ad oculorum dolores.

quæ-

quæcunque in oculum inciderint, facile abſque dolore ſecum educat. Verum id omnes lapides læves, & qui angulis carent, ſi oculis imponantur, & hinc inde volvantur præſtant.

CAP. CLXXII.

De Dracontia, ſeu Draconitide.

DE Draconitide ita ſcribit *a* Plinius lib. 37. cap. 10. Draconites, ſive Dracontia è cerebro fit draconum, ſed viventibus abſciſſo nunquam gemmeſcit, invidia animalis mori ſe ſentientis. Igitur morientibus amputant. Sotacus qui viſam eam gemmam ſibi apud Regē ſcripſerit, bigis vehi quærentes tradit, & viſo dracone ſpargere ſomniorfica medicamenta, atque ita præcidere, eſſe autem candore perlucido, nec poſtea poliri, aut artem admittere. Hactenus Plinius, qui aniles fabulas potius, quam veram hiſtoriam referre videtur. Albertus Magnus, vanitate pleniſſimus, maximum draconem hunc lapidem habere putat. Marſilius Ficinus ſe hunc lapidem Florentiæ ex India allatum vidiſſe aſſerit, lupini magnitudine, ſtellis quam plurimis naturaliter inſignitum, qui aceto impoſitus in rectum, & obliquum ferebatur, donec aceti vapor exhalaret. Sed deceptus fuit Ficinus Stellarem lapidem Dracontiam eſſe putans, qui fortaſſe ſuo tempore adhuc ignotus fuit. Etſi autem dracones lapides habere poſſint, mihi tamen nondum viſus eſt. Draconites fertur omnia venena, præſertim ſerpentum fugare.

Error Ficini.

Stellaris lapis.

a *Littera ff. Philoſtratus ſcribit in India dracones eſſe, alios paluſtres, alios montanos, grandiores, acriores, cryſtatos, in horum capite reperiri gemmam ſpecie,*

aspectu floridam, & iucundam, potentia mirabilem. Solinus vero scribit quod Dracontias Lapis non fit, nisi detrahatur viventibus: nam si obeat prius serpens, cum anima simul durities solita evanescit. Quem locum Solini V. Cl. Claudius Salmasius libro (cap.62. huius libri) citato fol. 388. egregie explicat. Alium modum, quam Sotacus, quo acquiri hic lapis possit, edocet Philostratus lib.3. Cuius hæc sunt verba. Pallium Coccineum, litteris aureis superintextum, ante cubiculum extendunt: scripta autem incantatoria verba somnum dicuntur inducere. His draconum oculi, quam durissimi, superantur. Ipsi quoque plura verba ex arcana sapientia superincantantes, eo draconem perducunt, ut litteris pallio intextis superdormitet. Dormientis instantes Indi Cervicem securi feriunt, scissoque capite, lapillos intus exstantes, auferunt. Andreas vero Cæsalpinus lib. 2. de Metallicis cap. 41. testatur hunc lapidem apud se esse, eiusque descriptionem tradit, ut ibi videre est, sed fides sit penes Auctorem.

Cap. CLXXIII.

De Anguium lapide, apud Bohemos celebrato, quem vocant Duchanek.

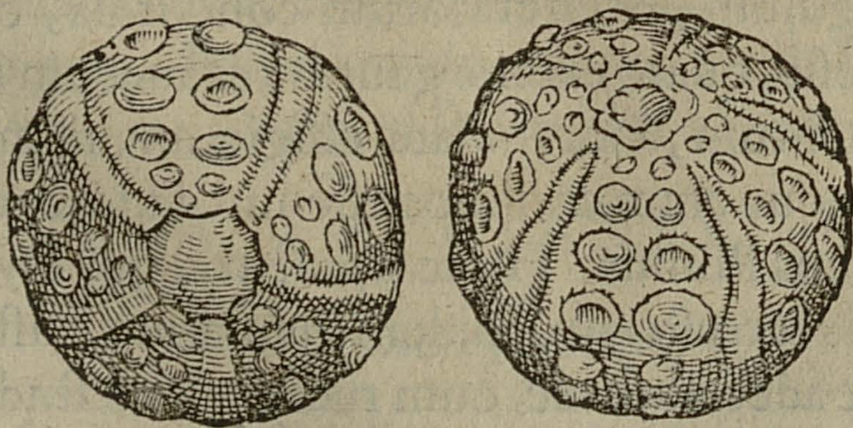
Anguium lapis apud Bohemos celebratur, forma est rotunda, crassitudine minimi digiti pueri sexennalis, in medio foramen habens tam amplũ, ut prædictus digitus immitti possit, quod altera parte latius est. Lapis colore est croceo obscuro, oculos exacte formatos in externa superficie, variis coloribus ornatos, vivi oculi instar habens, is tamen color qui iridem referre debet, cæruleus plerunque est. Bohemi conflari à multis anguibus concurrentibus putant, ac singulos oculũ formare. Propterea ab iis

ab iis *Duchanek* vocatur, quaſi dicas ſpiritalem, aut ex ſpiritu, vel flatu confectum lapidem. Exiſtimant geſtantem ab omni veneno, aëre peſtilenti, faſcinationibus, ac incantationibus immunem reddere. Verum falluntur vehementer, cum lapis iſte ab illis in tanta authoritate habitus, non lapis, ſed vitrum ſit hac forma conflatum, ac mulierum verticillus, qui fuſis dum fila trahunt adhibetur, ut pondere facilius vertantur, ac motus diutius perſeveret. Memini me ante triginta ſex annos, cum puer in Belgio viverem, innumeros huiuſmodi verticillos apud mulieres vidiſſe. Caveant itaque ab impoſtoribus, qui falſa pro veris obtrudunt in poſterum Bohemi, nec ſibi tam facile imponi ſinant.

CAP. CLXXIV.

De lapide Ovum Anguinum appellato.

OVum Anguinum, ſuperius, inter Bufonii lapidis genera, recenſui, quod à multis ita vocetur. Nonnulli à ſerpentibus conflari exiſtimant, forte quia à baſi, quæ plana, & lævis eſt quinæ veluti caudæ ſerpentum, aut lacertorum verſus ſuperiorem partem elatæ, ac paulatim attenuatæ apparent.

Colorem hi lapides habent è fuſco albicantem, intus ſunt candidi, foris mire duri, ambiuntur enim

crusta

crusta silicea, sub qua molliores sunt, formã habent hemisphæricam, vel lenticularẽ. Videntur isti lapides cum Brontiis, vel Ombriis cognationem habere, Plinius Ovum Anguinum, quod ab hoc lapide differre non videtur, adiectis nugis quamplurimis *a* lib. 29. cap. 3. his verbis describit. Est ovorum genus in magna Galliarum fama, emissum Græcis. Angues innumeri æstate convoluti, salivis faucium, corporumque spumis artifici complexu glomerantur, anguinum appellatur. Druidæ sibilis id dicunt in sublime iactari, sagoque oportere intercipi, ne tellurem attingat. Profugere raptorem equo: serpentes enim insequi, donec arceantur amnis alicuius interventu. Experimentum eius esse, si contra aquas fluitet, vel auro vinctum. Atque ut est Magorum solertia, occultantis fraudibus sagax, certa luna capiendum censent, tanquam congruere operationem eam serpentium, humani sit arbitrii. Vidi equidem id Ovum mali orbiculati modici magnitudine, crusta cartilaginis, velut acetabulis brachiorum polypi crebris, insigne Druidis. Ad victorias litium, & Regum aditus mire laudatur: tantæ vanitatis, ut habentem id in lite in sinu equitem Romanum è Vocontiis, à Divo Claudio Principe, interemptum, non ob aliud sciam. Hic tamen complexus anguium, & efferatorum concordia, causa videtur esse, quare exteræ gentes, caduceum in pacis argumentum, circumdata effigie anguium, fecerint: neque enim crystatos esse in caduceo mos est. Hactenus Plinius. Hunc lapidem aliqui Ovum testudinis terrestris in lapidem induratum existimant. Neque adeo absurde, cum rudimenta testudinis, in convexa superficie, satis apte referat. Verum nescio cur lapis sui generis esse non possit, cum varie ludat in mixtis natura. Vulgo hic lapis gestatus, putatur

Brontiæ.
Ombriæ.

tatur geſtantem ſecurum reddere, ne ab aëre peſtilenti, aut à veneno inficiatur, aiuntque præſente veneno id ſudore prodere. Sed duriores omnes lapides, & gemmæ politæ, dum aëri committuntur, facile madent, ſi aër calidior ſit, quam ipſarum ſuperficies. Corpus enim frigidius aërem proximum in humorem ſoluit: non ſecus ac gladii, qui in hypocauſta tranſlati, facile humidi aëris particulas ad ſe trahunt, & in aquam ſolvunt. Vulgus rerum cauſas ignorans, effectuum cauſas ſæpe alias opinatur quam ſint.

Ad venena.

a *Naturalis hiſtoriæ littera c.*

CAP. CLXXV.

De lapide Carpionum.

CIrca initium ſpinæ dorſalis triangularis lapillus, aut oſſeum quid potius, in ciprinis reperitur, quod vulgo lapidis nomen habet. Huius auxilio caput ſpinæ annectitur, colore eſt ſubflavo. Apud Belgas mos eſt ut narium hæmorrhagias, lapide naſo appoſito, ſiſtant. Calculoſis pulvis potui datus, prodeſſe dicitur. Ebullitionem etiam flavæ bilis ore detentus, prohibere perhibetur. Solet id malum poſt crapulam, imbecilli ventriculo, contingere. Belgæ huiuſmodi malo affectum *verzeuet* vocant: Germani ſe *den ſohdt* habere aiunt.

Ad orexin.

CAP. CLXXVI.

De Oculis Cancri.

CAncrorum Oculi in cancris, qui exuvias deponere volunt, forma hemiſphærica, circa oculos reperiuntur. Albi ſunt, ſatiſque duri. Imprimis

ad

ad ſanguinis coagulati diſſolutionem, & expulſionem celebrantur. Tenuium enim partium, ac diureticæ ſunt facultatis, ob quam cauſam vulneratis potionibus magna utilitate adhibentur. Calculos etiam rumpunt, ac per urinam expellunt, triti in pulverem redacti, & cum vino diuretico propinati. A Chymicis in eſſentiam, aut liquorem ſolvuntur: ita enim efficacius multorum experientia id præſtant. Ratio in eſſentiam redigendi hæc eſt. Triti Oculi ſolvantur in aceto aliquoties diſtillato, & acetum indies effundatur, aliudque reponatur, quoad tenuiſſima ſubſtantia ſit exhauſta, quæ aceto communicatur. Dum uſque ad feces veneris, ceſſa. Collecto aceto iniice parum caphuræ, ut defecetur. Poſtea diſtilla per alembicum, & quinta eſſentia una exit. Si non tota exierit, repete diſtillationem refuſo aceto, capiti mortuo trito, cum quo ſine in digeſtione parumper. Si exiit tota acetum lentiſſimo balneo ſegrega: reliquiis affunde vini ſpiritum, digere, & abſtrahe aliquoties, tandem edulcora eam aqua ſtillatitia, & habebis eſſentiam, quam in quovis liquore ſolves. Potes eam etiam retorta exigere forma olei. Aliter hoc modo:

Ad vulnera.
Ad calculum.
Eſſentia Oculorum Cancri.

Aliter.

Oculos Cancri minutiſſime triti, lævigatique impone vitreo vaſi, & diſtilla. Reliquias calcina ad albedinem, ut fundus vitri excandeſcat. Exime, & immite in acetum diſtillatum potens. Digere per octiduum indies bis movendo, poſtea effunde, repone aliud, iterum digere, idque fac donec ſubtiliſſimam partem extraxeris. Acetum per vices abſtractum per partes in alembico diſtilla lento igne, uſque ad liquorem craſſum (alii exigunt per alembicum etiam eſſentiam, ſeu cum aceto, ſeu per ſe forma olei.) Hunc effunde in terreum vas vitreatum, aut concham, & modice divapora ad ſiccitatem,

tem, quemadmodum coagulantur ſales. Siccum pulverem ablue ſæpe cum aqua calida, ut aceti acrimonia decedat. Exiccatum denuo per aliquot ſeptimanas in cineribus calidis detine, vel reverbera, & vertitur in pulverem albiſſimum, qui defluit ut alkali, hunc ſi ſolvas cum quinta eſſentia, circula, ut propior ſit quintæ naturæ. Poteſt etiam ſublimari in florem, & flos circulari. Dantur huius eſſentiæ grana tria, aut ſi in liquorem redacta ſit, tot guttæ, aut paulo plures ad calculum. Alius modus, non vulgaris, mihi ſummopere commendatus, hic eſt. Oculis Cancri in tenuiſſimum pulverem redactis, ac violæ inditis, ſuprafunde acetum terebinthinæ, obtura vitrum, ac per noctem ſupra calidos cineres digere. Sequenti die ſolutum effunde, aliudque affunde, idque toties, donec ſolutos videas. Acetum collectum filtra, in balneo evapora remanebit in fundo ſal Oculorum Cancri. Id contere, Marmori inſperge, ac in cellario relinque, donec in liquorem ſolvatur, cuius guttæ 8. vel 10. dari poſſunt cum aqua Raphani ad calculum, ad venena, & ad ſymptomata, quæ vulneratis ſuperveniunt impedienda, & ſananda. Fit & aliud arcanum ex Oculis Cancrorum pro ulceroſis, & vulneratis mirabile, renovans, purgans, & mundificans omne id, quod contra naturam eſt, quod per vulnus miro modo expellit, ac foras trudit. Fit hac ratione. Reſolvuntur Oculi Cancri cum vini eſſentia, & ſpiritu ſpatio menſis in Balneo Mariæ. Poſtea in libero igne ſedecim vicibus diſtillantur, ſemper fecibus exſtillatum reaffundendo. Poſtremo in Bal. Mariæ vini eſſentia ſexies ab oleo extrahitur, cohobando, tum habetur arcanum, cuius ſcrupulus cum Theriacæ drag. una, & aquæ fumariæ unciis aliquot mane, & veſperi oblatus, prædicta omnia, & maiora præſtat.

Aliter.

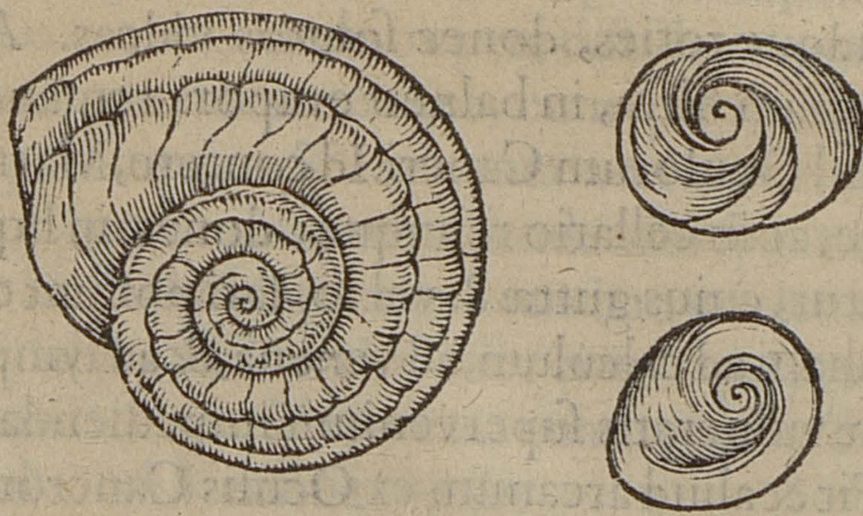
Ad vulnera arcanum.

CAP.

Cap. CLXXVII.

De Vmbilico Marino.

UMbilicus Marinus, umbilici humani ſimilitudinem, & magnitudinem habet, unde nomen obtinuit à nonnullis Umbilicus Veneris, & Garmanice *ein Meerbonen,* ac ſi dicas faba marina, vocatur. Videtur diligenter intuenti conchæ eſſe rudimentum, aut concha compreſſa, ſpiras enim habet in gyrum actas colore rubello, & albo hinc inde diſtinguitur, inferior pars plana eſt, ac nigrior paulo ſuperiori, ac ſi rubedini umbræ color admixtus eſſet, aliquando purpuraſcit, vel albicat.

Reperitur in limacis orificio, dum ſe hyeme occludit, ac oſtioli, vel operculi loco eſt, ut in vulgaribus limacibus cruſta quædam alba. Exterior pars ea eſt, quæ extuberat. Limax vulgaris huic minor eſt, ac Umbilicum Marinum ferentibus ſimilis, niſi quod concha Umbilici Marini craſſa, & duriſſima ſit, ac exteriorem partem habeat quaſi creta obductam, interioremque Margaritarum inſtar ſplendentem, ut quis Margaritiferam coniiciat. Cretenſes hunc lapidem non Umbilicum, ſed Oculum Marinum vocant, ac oculis geſtatum prodeſſe autumant.

Oculus Marinus.

mant.

mant. A Venere nomen habet, quod puellis gratiam conciliare, illas amabiles pulchras, virisque optatas reddere, illarumque morbos abigere credatur. Insuper gestatus amuleti loco præcavere ab erysipelate traditur. Narrat [a] Baccius sanguinem undequaque fluentem mirifice sistere, & præsentaneum afferre auxilium, si ex parte eius plana, & aversa, cum saliva hominis fronti applicetur. Id quod semel atque iterum Patavii se observasse tradit in vetula, quæ per scalas in caput decidit, & plurimum sanguinis per os, & nares, præsertim vero ex vulnere capiti inflicto, profudit, qui cum variis adhibitis remediis sisti non posset, adhibito lapide, mox fuisse cohibitum, non sine admiratione. Ob id ait idem author, à Gallis secreti loco mulieribus, nimio mensium fluore laborantibus, in pulverem tenuissimum redactum, cum aqua appropriata, vel conserva aliqua utilissime exhiberi. Illos quoque qui sanguinem per intervalla reiiciunt, & expuunt, manifestum ab eo percipere auxilium, si pulverem eius cum pari portione cornu cervi usti, vel Corallorum rubeorum præparatorum in ovo sorbili sumpserint.

Veneris oculus. *Ad amorem.* *Ad erysipelen.* *Ad sanguinis fluxum.* *Ad nimiũ menstruorum fluxum.* *Ad sanguinis sputa.*

a *Libro de gemmarum, & lapidum pretiosorum natura cap.* 40.

CAP. CLXXVIII.

De lapide Caymanum.

HUnc lapidem Nicolaus Monardes describit, ac ex civitate nominis Dei, & Carthagine aliis continentis oris adferri, calculis fluviatilibus similes asserit, ac inveniri in ventriculo lacertorum, aut crocodilorum prægrandi specie, quos Caymanes

 vocant.

vocant. Hosque lapides colligi ab Indis, & Hispanis ad quartanam tollendam, binos siquidem, temporibus alligari, ac sic paroxysmum tolli, caloremque febrilem mitigari.

Ad quartanam.

Cap. CLXXIX.

De lapide Palumbellarum.

Romæ aviculæ nonnullæ reperiuntur, quas Romani vulgari lingua Palumbellæ vocant, & lombardi Sassaroli, alii Soloni. Hæ lapillos quosdam ferunt in ventriculo exiguos, aliisque similes, qui calculos renum mirabili, & occulta proprietate comminuunt, forasque pellunt, paucis diebus tam feliciter, ut nullum aliud medicamentum illis comparari queat. Habentur hæ aviculæ Romæ in magna copia, neque unquam his lapillis destituuntur, nisi captivæ detineantur. Nam libertate privatæ, paucis diebus lapis in eorum ventriculo generatur, à quo brevi suffocantur. Dum libertate fruuntur lapillos istos quærunt, & devorant, eorumque beneficio vitam prorogant, & sanitatem tuentur. Porro lapilli isti pistandi, & terendi sunt, quia durissimi. Deinde semidragma cum flor. sambuci, & cinnamomi ana scrupulo uno danda per octiduum cum brodio. Ita enim æger à malo cito liberatur.

Ad calculum mirabile.

Cap. CLXXX.

De lapide Porcino.

In regione Pan, prope Malaccam, reperitur lapis in felle porci, maiorumque est virium, quam Bezoar. Colorem habet rubeum, dilutum, ac saporem amarum, tactuque refert saponem gallicum. Ad venena valet, ad quæ profliganda maceratur in poculo

Ad venena opt.

poculo aquæ ſatis diu, poſtea eximitur, ac aqua quæ redditur amara propinatur, expellit ſiquidem omne venenum, ut ſæpius probatum eſt. Indi vocant maſtica de ſoho, id eſt lapis Porcinus.

CAP. CLXXXI.

De lapide Cenar.

HIc lapis iuventutem conſervare traditur, ac impedire ne rugæ in corpore oriantur, ex eo fiunt pocula in China.

CAP. CLXXXII.

De lapide Malacenſi.

LApidem Malacenſem deſcribit *a* Garſias ab Horto hoc modo, lapis Bezoar alium lapidem mihi in memoriam revocavit, quem unice venenis reſiſtentem in Malacca inveniri tradunt: ſaltem in Pan regni Malacenſis provincia. *b* Invenitur autem iſtic in felle Hyſtricis: ſed tanta eſt in æſtimatione apud Indos indigenas ob raritatem, ut è duobus, qui ſimul reperti meo tempore fuerunt, alter pro ingenti munere miſſus ſit ei, qui pro rege Luſitaniæ Indiam gubernat. Et licet iſtic frequens lapis Bezoar invenitur, hunc tamen longe præferunt incolæ. Unum duntaxat vidiſſe memini, cuius color dilucidioris videbatur purpuræ, guſtu amarus, tangenti lævis & lubricus, quemadmodum Gallicus ſapo. Hactenus eius facultates experiri mihi non licuit. Sed clariſſimus vir & inſignis Medicus Dimas Boſque Valentinus eius facultates experimento comprobaſſe in duobus viris, qui venenum hauſerant mihi affirmavit. Vulgari autem aqua (cum cordialis eſſet in mora,) hunc lapidem aliquamdiu mace-

ravit: eam deinde aquam ægris propinavit, qui illam gustu amarum invenerunt. Attamen eorum stomachus corroboratus est, & venenum nihil obfuit. Multum certe huic viro debent omnes medici Indici, quod huius lapidis facultates nobis aperuerit. Nam necessaria admodum sunt hac in regione medicamenta quæ venenis resistunt, Alexipharmaca Græci vocant. Hactenus Garsias ab Horto. Aliqui putant hunc lapidem Porcinum esse.

a *Libro* 1. *Aromatum, & simplicium historia cap.*46.

b *Interserere hoc loco placet ea, quæ Amplissimus, Clarissimus, Doctissimusque vir Gulielmus Bontius Reip. Leydensis Prætor dignissimus mihi communicavit, ex autographis fratris, is Iacobus Bontius erat, Novæ Bataviæ Medicus Ordinarius, multiiuga scientia, & eruditione præditus, postea autem Fisci Generalis præfectus, & ibidem defunctus: exemplar autem litterarum tale est. Lapis iste Malacensis, cuius author (nempe Garcias ab Horto) hic transitorie meminit, in memoriam mihi revocat lapidem quendam genitum in felle porcorum, aut etiam ventriculis Hystricum, oblongis pinnis præditarum, quem Lusitani propterea* Piedra de puerco *vocant, mollis, ac pinguis est, ac si saponem Hispanicum tractes, ego duos domi habeo, unum parvulum ex Hystrice, alterum ex apro excisum, infunditur hic lapis in vino adversus choleram, quam* Mordexi *hic Insulani vocant, ac hic tantopere timetur, quam pestis in Hollandia, ut pote, quæ hominem aliquando soleat occidere paucissimis horis. Prægnantibus tamen hic lapis non bene datur, nam abortum provocare adeo certum est, ut fœminæ Malaicæ mihi retulerint, ut si quando menstrua earum purgatio non bene procedat, se tantum hunc lapidẽ manu gestare, ac iuvamentum inde sentire.*

Cap.

CAP. CLXXXIII.

De lapide Bulgolda.

NOn minore facultate præditus eſt lapis Bulgolda, quam Malacenſis, & Bezoar. Nam mirifice omnibus venenis reſiſtit. Eſt vero is magnitudine avellanæ, rarus admodum, ut qui è capite animalis, quod Indi Bulgoldalf appellant, eximitur, Ferdinand. Lopez lib. 1. Hiſtoriæ Indicæ.

CAP. CLXXXIV.

De lapide Sanguinali.

LApis Sanguinalis ex nova Hiſpania delatus, Jaſpidis genus eſt, ſed obſcurioris, maculis, ſeu punctis diſtinctus ſanguineis. Ex hoc lapide Indi quaſdam cordium formas magnas, ac parvas conficiunt. Valet ad fluxum ſanguinis, narium, menſium, hæmorrhoidum, vulnerum, ac oris, lapidem aqua frigida intinctum æger dextra comprimit, & ſubinde id facit, ſic eo Indi, & noſtri utuntur. Perſuaſum habent Indi, imo firmiſſime credunt, ſi hoc lapide pars ſanguine manans contingatur, ſanguinem ſiſti, idque verum eſſe experientia probatum eſt. Vtilis etiam eſt ſuſpenſus, aut alligatus eidem parti, unde ſanguis effluit, modo carnem contingat. Vidimus nonnullos hæmorrhoidum fluxu afflictos remedium ſenſiſſe, annulos ex hoc lapide confectos in digito continuo geſtando, nec non & menſtruum fluxum ſiſti. Nicolaus Monardes.

Cap. CLXXXV.

De lapide Manuali.

LApis Manualis dicitur in India esse qui rimas manuum, & pedum à salsa pituita provenientes curet, Nicol. Monard.

Cap. CLXXXVI.

De lapide Hysterico.

ADfertur lapis è nova Hispania, quem uteri morbis adprime utilem esse ferunt. Niger est, admodum politus, ponderosus, maiore ex parte teres, & rotundus. Mirum porro est, quod de hoc lapide prædicant. Nam mihi affirmavit nobilis quædam, & magnæ authoritatis Matrona, quæ eo usa est, & in umbilico gestavit adeo firmiter inhærentem, quasi istic agglutinatus fuisset, ex quo præsens, & certissimum sensit commodum: idem aliæ asserunt, quæ simili modo isto lapide sunt usæ. Cum uteri suffocationem imminentem præsentiunt, adhibito lapide subito levantur, & si eum perpetuo gestent, nunquam simili morbo corripiuntur. Exempla huiusmodi faciunt ut his rebus fidem adhibeam. Nicol. Monard.

Cap. CLXXXVII.

De lapide Manati.

COnsalvus Ferdinandus Oviedus cap. 7. & 10. libr. 13. primæ partis Historiæ Gent. & Natur. Indiæ Occidentalis, In capite piscis Manati binos lapides inveniri refert, paruæ pilæ lusoriæ magnitudine, interdum etiam grandiores, pro piscium corporis

poris magnitudine, non tamen orbiculares illos, ſed eius oſſis pene forma, quod in baliſta tenſum nervum retinet. Horum oſſium crematorum, tenuiterque tritorum, & per interniculum tranſmiſſorum pollinem, ab iis qui nephritide laborant, mane continuis aliquot diebus, ex generoſo vino albo utiliter bibi, ex eorum, qui periculum fecerant, & commodum ſenſerant, ſermone accepiſſe refert: Dolores enim tolli, calculum comminui, & cum lotio arenulas eiici. Hic lapis cum tuberonum lapide confunditur, ita ut idem videatur, Carolo Cluſio authore.

CAP. CLXXXVIII.

De lapide Percæ piſcis.

IN perca piſce paruo, quem coruum vocant, duo lapides inveniuntur, albi, oblongi, plani, altera parte quaſi dentati. Hi cum vino tenui exhibiti calculos minuunt, & pellunt. Dum ureteribus inhæret calculus loco dolenti ſuppoſiti illum trahere, donec in veſicam incidat, credunt Germani, & Bohemi, qui in hunc finem ſæpe iiſdem utuntur.

CAP. CLXXXIX.

De lapide Limacis.

LImaces qui cochlea carent, ac in ſylvis, ac locis ſubterraneis fuſci coloris, inveniri ſolent, in capite lapillum habent qui geſtatus quartanam ſolvere dicitur.

Cap. CXC.

De lapide Tuberonum.

Lapis Tuberonum in capite piſcis Tuberon reperitur, albus eſt, magnus & ponderoſus, ut interdum duas libras pendeat, nullius ſaporis, neque tam durus ut radi non poſſit. In capite Tuberonis plerunque tres, vel quatuor inveniuntur. Huius lapidis pulvis utiliſſimus fertur ad nephritidem, & urinæ difficultatem, renumque, & veſicæ calculos deturbandos. Piſces Tuberonis in mari Indico ferreis hamis capiuntur maximi, validiſſimi, pugnaciſſimi, & truci aſpectu, cum lupis marinis aſſidue præliantes. A Theveto lib.ſing. cap. 71. *a* Manati vocantur utri ſimiles, duos tantum pedes rotundos, quibus natant, ad humeros habentes, & in ſingulis quatuor ungues elephantinis ſimiles: ab umbilico ad caudam uſque gracileſcunt, teterrimo aſpectu, capite bubalino, ſed macilentiore ore, mento vero craſſiore, oculis admodum exiguis pro corporis mole, quæ interdum viginti pedum longitudine, decem craſſitie eſt; corio denſo, pilis quibuſdam cinerei coloris obſito. Fœminæ pariunt vaccarum modo, duoque ubera habent, quibus catulos ſuos lactant. Eorum caro quadrupedis potius, quam piſcis videtur, etenim recens vitulinam ſapit, ſale macerata Thynni carnem, ſed ſapidior eſt, diutiuſque ſervari poteſt. Eorum pinguedo optima, nec facile ranceſcit. Dubitare videtur Cluſius an hic piſcis à Theveto deſcriptus, ac in capite lapides ad calculum habens ſit Tuberon. Penes Lectorem ſit iudicium.

Ad nephritin.

a *Idem Thevetus loco citato, quid admirabile de Manato*

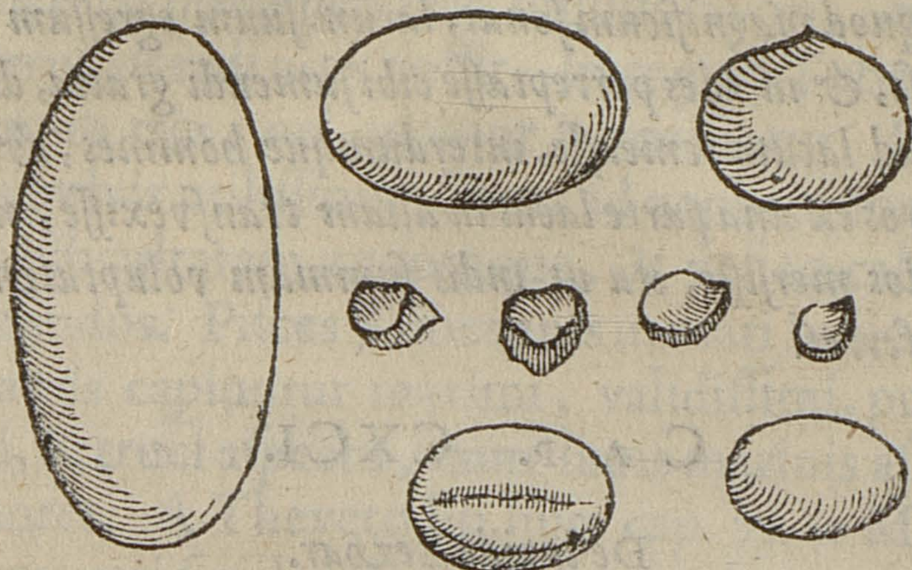
nato pisce refert, quod quoniam notatu dignum, hic addere placuit. Testatur enim Regulum Caramatexi parvum cepisse Manatum piscem, quem 26. annis in lacu quodam dicto Guaynato educavit, adeoque domitum evasisse, & ferociam deposuisse, ut de manu cibum caperet, & inclamato nomine Mato, quod magnificum sonat, lacum suum egressum fuisse, & in ædes perreptasse cibi sumendi gratia, deinde ad lacum remeasse, interdumque homines, & pueros ex una parte lacus in aliam transvexisse, nec illos mersisse, ita ut Indis summam voluptatem adferret.

CAP. CXCI.

De lapide Bezoar.

Bezoar lapis à *a* vocabulo Pazar Persico, vel Pazan, quod hircum notat, nomen habet, vel à Beluzaar Hebraico, & Chaldaico vocabulo, quod dominum veneni significat, Bel enim dominum Chaldæis significat, & zaar venenum quod iste lapis ita domat, & superat, ut propterea ab hoc lapide præstantissima quævis ad venena medicamenta Bezoardica per antonomasian vocentur. Lapides isti forma sunt varia, oblonga, orbiculari, modo compressa aliquantulum, vel inæquali, modo renis, aut castanei forma, eaque semper obtusa non in cuspidem desinente. Color eis nunc niger, nunc subcineritius, interdum flavescens, & subviridis, sed plerunque pullus, spadiceus, ravus, aut ex viridi nigricans. Constat lapis ex tunicis, sive crustulis modo crassioribus, modo levioribus, aliis alias complectentibus, ut in cæpis videre contingit, politis interdum, & splendentibus, semper magis iis quæ subeunt, nonnunquam aliquantulum scabris, ex-

tima præſertim parte, & reliquas complectente, ut in veſicæ, & renum calculis videre licet, ſæpe laminæ, ſeu cruſtæ fractæ apparent, ut in meditullio herbà, aut feſtucæ fragmentum, quæ lapidis generationi baſin præbet, appareat, & conſpectui ſe præbeat.

Habuit Imp. invictiſſ. Rudolphus II. Dominus meus clementiſſimus, ovi anſerini magnitudine, aut paulo maiorem lapidem Bezoar, è quo poculum dum confici iuſſiſſet, in ipſius meditullio herbæ eximie redolentes (circa quas cruſtæ, & laminæ ſuperinductæ à natura fuerant) repertæ fuerunt. Aiunt interdum meditullium concavum eſſe, vel in eo pulverem reperiri, eumque legitimi lapidis notam eſſe aſſerunt. Lævis eſt hic lapis, & blandus, ut Alabaſtri modo abradi poſſit, & in aqua hærens; aut etiam ad linguam facile liqueſcat.

a *Idem Iacobus Bontius (cap. 182. huius libri) citatus, aliud etymon huius vocis Bezoar adfert, cuius hæc ſunt verba. Sed quoniam nullus, quod ſciam, ante me verum etymon huius lapidis edidit, nec quomodo, aut ex quo generetur, paucis auſcultate rem. Perſæ igitur hunc lapidem vocant Pa-zahar, compoſito vocabulo ex Pa, & zahar, quorum prius ſignificat*

gnificat contra, ac secundum, venenum nominatur, ac si Græco vocabulo antidotum dixeris. Hinc perspicitur, quam fallax sit ista etymologia, quæ à Pazar, vel à Bazahar lapidem hunc dictum volunt, cum nullus unquam hunc lapidem venalem in foro viderit. Nascitur hoc porro modo lapis Bezoar in Persia, ut ab Armenis, & Persis Mercatoribus fide dignis certo accepi. Est locus in Persia Stabonon dictus, trium dierum itinere supra Laram civitatem, celebre in Persia emporium, in cuius campis nascitur herba quædam Croco, ac hermodactylis admodum similis, in cuius campis caprorum copia pascitur, in quorum ventriculis ex esu huius herbulæ, hi lapides in ventriculis caprarum concrescunt, qui apud Reges Persiæ in tanto pretio sunt supra reliquos, qui in aliis locis gignuntur, ut Magnus Xaa-Bas Imperatorum Persarũ ultimo mortuus Anno M.DC.XXVIII. *inibi vigiles locaverit, ut omnes istos lapides Ba-zahar, qui certum pondus excederent, sibi vindicarent. Itaque quod causa materialis huius lapidis sit causa supradicta, non solum Armeni, ac Persæ mercatores mihi retulere; sed idem ferme affirmat P. Texeira Lusitanus in tractatu suo eleganti, quem Hispanica sua lingua conscripsit de rebus gestis Regum Persiæ, qui inquit Insulam quandam esse inter Ceylan, ac terram Continentem Chormandel, quæ à Lusitanis Isla de Vacas vocata (quod insulam vaccarum sonat) nostris naucleris etiam optime nota, in qua etiam nascitur copia prædictorum lapidum, quam ob causam etiam ibi multæ capræ pascuntur, atque idem author ait, quod Anno* M. D. LXXXV. *Cum hanc Insulam maxima, ac horribilis inundatio invasisset, ac etiam totam Continentem terram Chormandel, ita ut hæc Insula tota submersa fuerit, quæque servari inde capræ poterant,*

alio

alio translatæ desierunt gignere istos lapides, quod prædicta herba ibi non cresceret: sed elapsis paucis annis, cum Insula salsugine maris liberata, rursus hanc herbam produceret, Capræ eiusmodi iterum eo translatæ, lapides hos, ut antea produxere. Hæc mihi vobis communicare visum est, quoniam idem & mercatores nostri, ac Angli certo confirmant.

Cap. CXCII.

Genera lapidis Bezoar, ubi inveniantur, & quomodo generentur.

GEnera huius lapidis duo statuuntur. Alterum Orientale, quod ex Ægypto, Persia, India, China, Cathaio, aut vicinis regionibus adfertur. Alterum Occidentale quod ex America, & Peruvia adfertur. Uterque lapis omnium authorum testimonio, in animalis corpore gignitur: verum diversa authores statuunt animalia. Nam Arabes medici, in capricervo reperiri hunc lapidem ante quingentos annos Rhasis testimonio scripserunt. Neoterici nonnulli in Persarum Pazan, id est, hirco, unde nomen Bazar accepit, generari asserunt. Alii in sylvestri capra inveniri produnt. Alii, sed ridicule, cervi lachrymam induratam putarunt, Christophorus à Costa qui Indica simplicia descripsit, lapidem Bezoar in ventriculo animalis hirco similis, arietis prægrandis magnitudine, colore rufo, uti cervi propemodum, agilis, & acutissimi auditus, à Persis Pasan appellati, quodque variis Indiæ provinciis, uti in promontorio Comorin, & nonnullis Malaccæ locis, tum etiam in Persia, & Corasone, insulisque quæ à vacca cognomen adeptæ sunt, invenitur, generari scribit. Carolus Clusius animal, ex cuius ventriculo Bezoar lapis eximitur, cervi fere magnitudine,

tudine, & agilitate, ſed cornibus in dorſum reflexis, & corporis forma capreis fere ſimili, quam ob cauſam capra montana vocatur, tametſi Cluſii iudicio cervi capra potius dici debeat, eſſe notavit, ac inſuper ſcribit hoc animal in India ſupra Gangem, montibus Chinarum regioni finitimis, pilo brevi, & colore ut plurimum cinereo, & rufo, reperiri. Ex quibus omnibus authoribus colligi poteſt animal hoc quod lapidem Bezoar Orientalem fert, capræ ſylveſtris cornutæ quandam eſſe ſpeciem, quæ non procul à figura cervi diſcedat; ut propterea non incommode à nonnullis cervi capra appelletur. Cornua habere dicitur duo ex fuſco colore nigra, & fere recta, læviaque non abſque gyris, & nodis caprearum, quam Germani *Gemſen* vocant; cornibus ſatis ſimilia. Quod vero Occidentalem lapidem profert aliud prorſus (etiamſi fortaſſis non diſſimilē priori habeat formam) animal eſſe conſtat, propterea quod cornua nulla, ut cervi capra, habeat. De hoc nobilis quidam ad Nicolaum Monardem (ut ipſe in ſuo libello de ſimp. Medicam. teſtatur) his verbis ſcribit. Formam animalis ex quo lapis Bezoar extrahitur in tuo libro deſcribis. Ea diligentius perpenſa, animalium genus quoddam in iſtis montibus frequens invenimus, valde ſimile iis hircis (niſi quod cornubus orbum eſt) quos in Orientali India reperiri tradis. Rufi ſunt coloris magna ex parte, & herbas ſalutiferas depaſcuntur, (quarum magna eſt copia in montibus, ubi iſta animalia degunt) ita fugacia, ut ſolo tormentorum æneorum ictu, aſſequi poſſimus. Ex collatione iſtorum authorum videtur forma animalis eadem, niſi quod Orientale cornua, Occidentale non habeat. Ante aliquot annos incertum fuit, in qua parte corporis unde, & quomodo generentur hi lapides. Verum

In qua parte animalis nascatur Bezoar.

Verum nunc atteſtantibus iis, qui multoties hæc animalia ſecuerunt, ac ex iis lapides exemerunt, gignuntur in receptaculo quodam, ſeu marſupio faſciæ modo confecto, & villoſa carne conſtante, duorum palmorum longitudine, & trium fere unciarum latitudine ipſi ventriculo parte interiore adhærente. In hoc marſupio depaſtæ herbæ recipiuntur, donec ruminatæ in ventriculum traiiciantur, ac in eodem generati lapides, eo ordine, & modo diſpoſiti deprehenduntur, quo nodi, qui anteriorem tunicæ partem occludere debent, ita tamen ut ſemper alius alio maior ſit. Materia unde lapis generatur, herbarum eſt ſuccus viſcoſus, & terreſtris, aut ſi mavis dicere terreſtris herbarum ſuccus in humorem reſolutus: quæ ſi aromaticæ, & ſalubres fuerint lapidis augent vires, ſi inſipidæ ut gramen, lapidem nullius facultatis proferunt. Quod Indis optime notum eſt. Nam animalium in planis locis degentium lapides floccifaciunt, tanquam ad rem medicam inutiles. In montanis vero degentium ad venena, alioſque morbos difficillimos ſanandos in maximo habent pretio. In montibus enim herbis odoriferis, ac quæ ad varios morbos utiles ſunt, victitant. Generatur autem lapis in marſupio prædicti animalis ſucco herbaceo, ac terreſtri à tenuioribus partibus ſecreto. Cui dum portio ſucci terreſtris ipſius animalis accedit, paulatim humido expreſſo concreſcit in lapidem terreſtrior pars. Quæ, ſi ſimilis ſuccus non ſtatim ſit præ manibus, lævore obducitur, lapilli formam induit, & quandam in extima ſui parte ſpolituram recipit. Huic accedens poſtea circumquaque (abſolutis naturæ coctionibus) nova materia, nova cruſta inducitur, craſſa, vel tenuis pro affluentis materiæ quantitate; quæ iterum exiccata, & indurata, alia cruſta obtegitur; idque

Electio Bezoar.

idque toties à natura fit, donec ad iuſtam quantitatem venerit lapis, aut materia augendo lapidi idonea, non amplius à natura ſuppeditatur. Nam aliquando excreſcit hic lapis ad ovi anſerini quantitatem; qui primo exiguam habuit quantitatem dum creſcit, ut dixi, cruſtis accedentibus uti cæparum radices, Uniones & teſtes concharum Margaritiferarum, paulatim augetur in dicto marſupio, *a* donec intereat animal.

a *Eiuſdem Iacobi Bontii (cap. 182. huius libri) citati verba, hic allegare lubet, quæ hæc ſunt. Lapides hi miſeris hircis, ac capris tam moleſti ſunt, quam hominibus lapides veſicæ, ac renum. Capræ iſtæ non abſimiles valde ſunt capris Europæis, niſi quod habeant erecta, ac longiora cornua, ac quædam ex iis verſicolore ſunt pelle ut tygrides, pulchro aſpectu, quales duas hic in arce Batavia noſtra quotidie videmus: itaque hæ capræ, prout magnum lapidem, aut parvum gerunt, unumque, aut plures, eo moleſtius, vel citius incedunt, quod aſtutiſſimis Armenis, ac Perſis per bene notum eſt. Porro vidi & lapides Pa-zahar natos in ventriculis ſimiorum, qui teretes ſunt, ac longitudinem digiti aliquando excedunt, qui hic præſtantiſſimi omnium cenſentur.*

CAP. CXCIII.

De natura, facultatibus, & virtutibus lapidis Bezoar.

MAnifeſta facultas in hoc lapide nulla, præter exiccandi, ac ſudorem movendi deprehenditur. Occultæ profecto quamplurimæ. Nam nullum hoc tempore ad venena, alioſque difficiles morbos, prædicatur præſtantius medicamentum,

lapide

lapide Bezoar, ſive extrinſecus, ſive intrinſecus adhibeatur. Ad omnium animalium venenatorum ictus, & morſus valet, ſi vulneri imponatur. Nec minus vulneribus toxico, aut veneno à ſagitta, aliove inſtrumento infectis, pulvis inſperſus medetur. Foris ſi alligetur ſiniſtri lateris brachio, ut nudam cutem attingat, perhibetur venenis reſiſtere, & cor tueri, ne à veneno, aëreve peſtilente, aut contagioſo lædatur. Apertis etiam carbunculis peſtilentibus, ſi inſpergatur, venenum omne exugere creditur. Intrinſecus ſi pulvis à granis quatuor ad decem cum liquore aliquo convenienti propinetur, cordis omnibus affectibus mire auxiliatur. Ad ſyncopen in ipſo paroxyſmo, aut paulo ante ex aqua roſacea ſi adſit febris, ſi abſit ex aqua cardui benedicti, meliſſæ, ſcorzoneræ, aut florũ garyophillorum datur pondere granorum quatuor. Ad cordis palpitationem, cum aqua meliſſæ quotidie mane ieiuno ſtomacho duo grana oblata, multum prodeſſe poſſunt. Ad melancholicos humores domandos ſive univerſum corpus, ſive eius duntaxat partem, nempe caput occupent, miros effectus præbet. Nam Arabum lepram, ſeu Græcorum elephantiaſin, malam ſcabiem, prurigines, impetigines, eryſipelata, & reliqua cutis vitia, tanquam præſens remedium, ſanat. Quartanam etiam febrim, etſi non ſanet, tamen eius aufert ſymptomata. Nam animi mœrores, anxietates, cordiſque affectus quæ in iſtis febribus vulgaria ſunt, lenit, & aufert. Ad epilepſiam, morbumque ſacrum, ſive adultos, ſive infantes oppugnet, non parum iuvat. Infantibus lactantibus datur cum lacte, adultioribus, & viris cum aqua lilii convallii, Pæoniæ, aut Tiliæ. Pueris pondere granorum duorum, viris triplum, aut quadruplum, aut etiam plus, pro morbi, & corporis conſti-

Ad venena quævis.

Ad cordis palpitationem.

Ad melancholiam.

Ad quartanam.

Ad epilepſiam.

constitutione, offertur. Ad vermes etiam, & tineas felici successu hic lapis solus propinatur cum aqua graminis, aut cardui benedicti. Laudat Monardes hunc pulverem, quo se mira præstitisse, ac tam pueros, quam adultos innumeros à lumbricis liberasse narrat. Recipe herb. lumbricorum (quam tanacetum puto) dragm. duas, sem. santonici drag. unam. Cornu cervi usti, sem. portul. & carlinæ sing. ana drag. semis. lapidis Bezoar Peruani dragm. semis. fiat pulvis, cuius dosis pro ratione corporis augeatur, & exhibeatur. Verum non solum ad prædictos morbos, sed etiam ad venenatos, & contagiosos, lapis Bezoar summopere celebratur. Nam pestem, febriumque pestilentium virus etiam earum, quæ exanthemata, petechias, herpetes, & papulas malignas producunt, cito, ac miraculi instar compescit, ac extinguit, ad quos effectus Indi quotidie cum aqua rosarum pulverem duorum granorum pondere propinant. Mihi exigua dosis videtur ubi febres iam in statu, aut prope statum sunt. Soleo tum sex, aut octo grana magna utilitate cum aquæ acetosæ uncia una quotidie, donec vel sudore, vel urinæ profluvio melius habeat æger, propinare, eumque ab omni potu alio per horam arcere, ne alterius potus accessu, actio ipsius lapidis hebetur, aut impediatur. Meo enim iudicio errant vehementer, qui vel ante, vel post eius sumptionem aliquid ægro offerunt, etiamsi id æquale viribus lapidi putetur. Nam rerum sæpe occultus dissensus est, nec homini notus, & talis qui effectum optatum impediat, & prohibeat, quem utraque res seorsim usurpata produxisset. Qui id non capit, spiritus vitrioli, & spiritus tartari antipathiam perpendat. Uterque enim istorum acidissimus, & acutissimus est. Si misceas utriusque acrimonia perit, & liquor

Ad vermes. Pulvis.

Ad morbos, venenatos, contagiosos, pestilentes.

Rerum antipathia.

redditur insipidus. Suadeo itaque ut nobile istud medicamentum perpetuo solum, si eius certum commodum desideretur exhibeatur.

Ad venena.

Ad venena quævis, quæ alicui offerri possunt, nihil lapide Bezoar præstantius haberi potest. Nam non solũ corpus præservat à veneno, sed infectum, aut oppressum liberat. Ad præservationem sufficiunt duo grana mane cum uncia vini, aut aqua cordiali, ut melissæ, vel cardui benedicti propinata. Ad curam vero, si quis venenum hauserit, octo, vel decem grana cum vino exhibenda sunt. Qui ab aquæ potu, in qua virulenta animalia versantur, ilico intumuerunt, sumpto bis, aut ter isto lapide, quemadmodum & illi, qui venenum hauserunt, sanantur. Adversus napelli, & arsenici virus quod truculenter in corpus humanum sævit, vix aliquid præstantius reperiri potest. Ut exempla, à *a* Mathiolo in commentariis ad Dioscoridem, aliisque viris doctis publicata, testantur.

Ad omnes morbos diuturnos.

Breviter lapis Bezoar ad omnes diuturnos, & importunos morbos etiam qui à flatu originem ducunt, Panaceæ instar est, si prævia purgatione, per aliquot dies mane exhibeatur. Indi ad iuventutem servandam, omnia membra corroboranda, corpusque à morbis præservandum, bis in anno, præmissa purgatione, per quinque dies continuos decem grana huius lapidis cum aq. Rosarum propinant, magna utilitate.

Adversus medicamenta maligna.

Quinetiam medicamentis purgantibus vehementioribus aliquot grana lapidis addunt, ne maligna illorum qualitas corpori obsit. Hac enim ratione absque dolore & noxa operatur medicamentum. Quæ certe cautio uti non nisi prodesse potest, ita medicis observata digna est.

a *Libro* v. *de re medica cap.*73.

Cap.

CAP. CXCIV.

De dignitate, electione, pretio & adulterio lapidis Bezoar.

PRopter admirandas, quibus pollet adverſus venena lapis Bezoar, facultates, magni fit à Principibus, ac in ſumma non ſolum eſt authoritate, ſed pretio. Solet enim hoc anno 1600. (nam olim in India ipſa, longe pluris vendebatur,) ad pondus in inferiori Germania drag. unam pendens Orientalis, duabus ducatis vendi, in Germania ſuperiori quatuor. Occidentalis vero dimidiato pretio. Dum magni ſunt, quia rari, & à Principibus ad oſtentationem deſiderantur, intenditur ad libitum venditoris, pretium. Eligendi ſunt, qui ex capricervis paſcua in montanis habentibus, extracti ſunt. Nam qui ab iis, qui in planis locis degunt eximuntur, viribus prorſus carent, quod herbis ſalutiferis non paſcantur ut illi, qui victum in montanis quæritant, & aromaticarum herbarum copia ſaturantur. Proinde Malacenſes vilipenduntur: capricervos enim in paſcuis ad lanienam alunt. Perſici vero in pretio ſunt, quod in montanis degant. Præter hæc lapidis ſubſtantia, color, & forma diligenter examinanda eſt. Nam ii laudantur maxime, qui è nigro, ſeu ravo colore virides videntur, & quorum pulvis ſubviridis eſt. (*a* Mathiolus tamen flaveſcentes laudat.) Deinde qui ablata cruſta ſuperiori inferiorem ſplendentem habent, ac in meditullio concavi ſunt, aut arenam lapidi ſubſtantia ſimilem, ſed ad venena efficaciorem continent, quique præterea ad linguam, aut in aqua liqueſcunt, nihilque arenoſum habent. Qui has notas habent ſinceri, & Orientales iudicantur. Nam Occidentales ſubcinereum

Pretium.

Electio.

habent colorem, neque ita ut præfati ſplendent, cruſtas etiam habent craſſiores, & gypſeas. Sinceros Indi flatu dicuntur probare ac lapidem manu compreſſum, continere, per quem ſi flare poſſint, eum adulterinum iudicant. Alii eum factitium iudicant in cuius meditullio vel palea, vel herba reperitur. *b* Verum id ſignum à multis, tanquam (cum potius probi lapidis indicium ſit) reiicitur. Semen, aut granum in meditullio, ſupra quod Indi lapidem formant, adulterium arguit. Cruſtarum vero ſplendor non ab omnibus pro indubitato legitimi lapidis ſigno habetur. Si calce viva aqua admiſta ungatur lapis, ac illa paulo poſt flaveſcat, legitimum lapidem multi iudicant, alii chartam creta fricant, deinde ſupra cretam lapidem fricant, ſi fricationis linea viridis appareat, legitimum lapidem arbitrantur. Nullum tamen certius probitatis indicium, quam ſi venenum homini, aut cani detur, & oblato pulvere evadat. Quis enim montanum à paluſtri, aut adulterinum à legitimo (quem Indi imitari poſſe exacte dicuntur) diſtinguere melius quam effectu, qui à tota lapidis eſſentia manat, poteſt. Quiſquis enim præcipuas notas habet, & venenis omnibus adverſatur, is profecto legitimus, & ſincerus cenſeri debet. Quibus autem modis imitari quis hunc lapidem poſſit, hic docere nolo ne fraudis occaſio impoſtoribus *c* detur.

Proba lapidis legitimi.

a *In Dioſcorid. de re medica lib.*v. *cap.* 73.

b *Quod idem ſcribit Iacobus Bontius (cap.* 182. *huius libri citatus) cuius hæc ſunt verba. Author (nempe Garcias ab Horto) ait lapides Bezoar paleam, vel quid tale intus habere, quod nunquam fallit, niſi in adulterinis, & ſi ſuperficiali tunica abraſa, non ſuccedat alter orbis cæparum modo, donec ad paleam*

iſtam

istam deventum sit, fictitius est lapis proculdubio: sed sequenti modo eius adulterium melius percipitur, si lapidem frices pauca calce, & si in loco fricato puniceus color appareat, constat verum esse, ac genuinum. 2. si ponderatum accurate lapidem coniicias in pelvim aqua repletam, & post duas, aut tres horas eundem eximas, ac rursus ponderes, ac nihil de priori pondere aut perdiderit, aut eo gravior factus fuerit, verus est lapis Bezoar: verum si calce fricatus rimam ducat, aut si aqua exemptus de pondere amiserit, vel eo auctus fuerit, falsum, ac adulterinum audacter dicito.

c *De lapide Bezoar plura scribunt Andreas Baccius de gemmis & lapidibus, & VVolfangus Gabelchoverus in annotationibus suis in eundem cap. 34. Etiam inter Neotericos de lapide Bezoar totum libellum edidit V. Cl. Casparus Bauhinus in 8.*

CAP. CXCV.

De lapide fellis.

IN cisti fellis animalium lapis invenitur ochræ colore, seu obscure flavo, qui ex crassiore, & terrestri bilis portione, prorsus eodem modo, quo lapis Bezoar, crustis se invicem complectentibus, coalescit. Valet ad venena, præsertim ille, qui ex boum cisti exemptus est, ut mihi amicus, qui se multoties id expertum dicebat, sancte affirmavit. Existimarem ad alvum deturbandam aptiorem, quod bilis ex qua coaluit huic scopo à natura destinata sit. Ad venena eum, qui ex cervis, capris, aut aliis animalibus, quæ in montibus salutiferis herbis pascuntur, eruitur, aliis præferrem. Lapis in cisti fellis boum, Alcheron *a* à nonnullis vocatur, qui contusus, ac naribus inditus visum acuit, ac fluxus, ne in oculos fluant,

Ad venena.

Alcheron lapis.

prohibet. Lentis magnitudine cum ſucco betæ naribus inditus, epilepticos paroxyſmos prohibere in poſterum traditur.

a *Arabes hunc lapidem* Haraczi *nominant, eumque valde commendant in morbo regio teſte Petro Bellonio lib.3.obſ.cap.46, cuius hæc ſunt verba. Lanii Turcici aliarum nationum lanios in concinnandis carnibus agilitate longe ſuperant. Et ubicunque ſunt, iugulato bove, extiſque exemptis, fel obſervare ſolent, an lapidem contineant, quoniam plerumque innaſcitur lapis, quem Arabes* Haraczi *nominant, cuiuſque facultates ab Avicenna ſigillatim ſunt deſcriptæ. Iudæi longe pluris æſtimant huiuſcemodi lapides, quam Turcæ, qui Iudæis cum ſint ſaniores, illo magnopere non indigent. Iudæi magna ex parte malo colore ſunt præditi, & regio morbo laborant, naturaque taciturni ſunt, & melancholici, non modo in Turcico dominio, ſed & in Germania, Italia, Gallia, & Bohemia. Qui apud Turcas vivunt, nullum præſentius remedium, adverſus eum morbum norunt* Haraczi *lapide, quod annotatum voluimus, ut quem hæc legere continget, lanios ſuæ regionis admoneat de perquirendo eo lapide in bubulo felle. Non invenitur quidem in omni felle: ſed in decimo quoque forſitan invenientur bini, aut tres eiuſmodi lapides.*

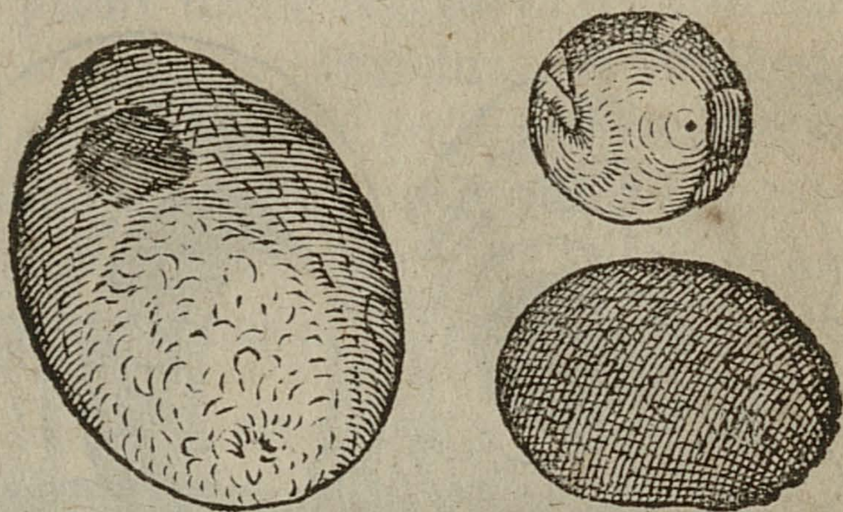
Cap.

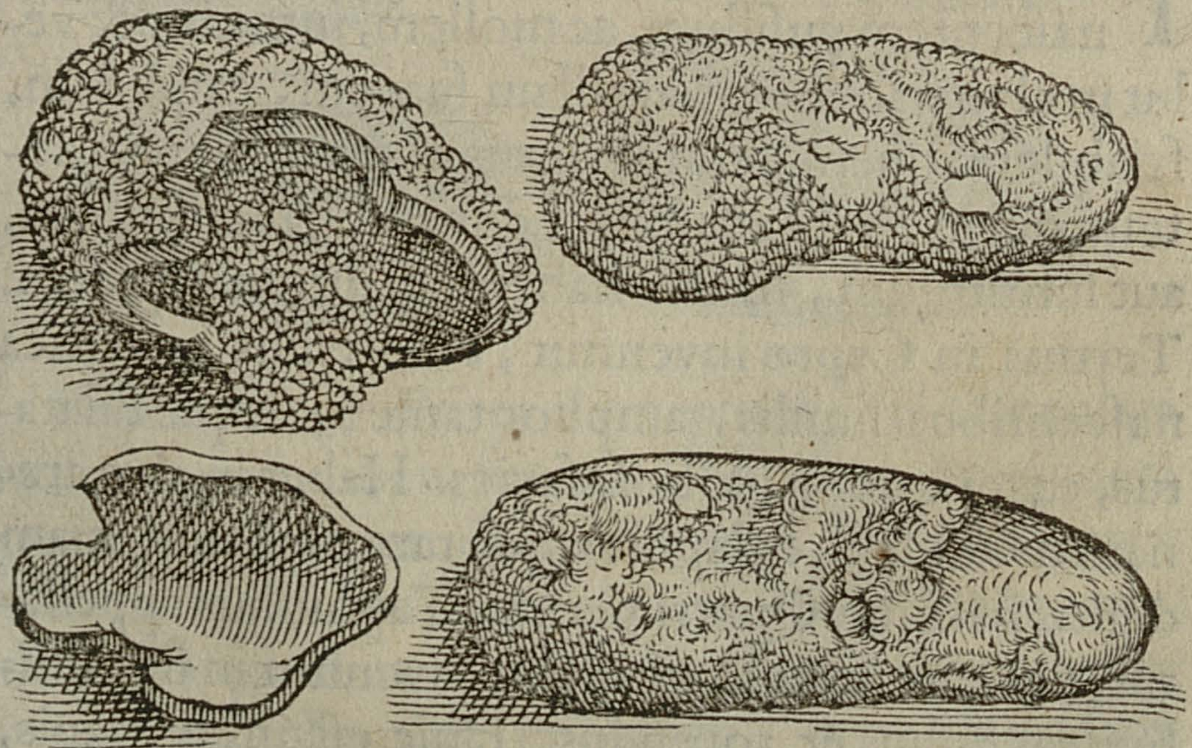

CAP. CXCVI.

De Ætite.

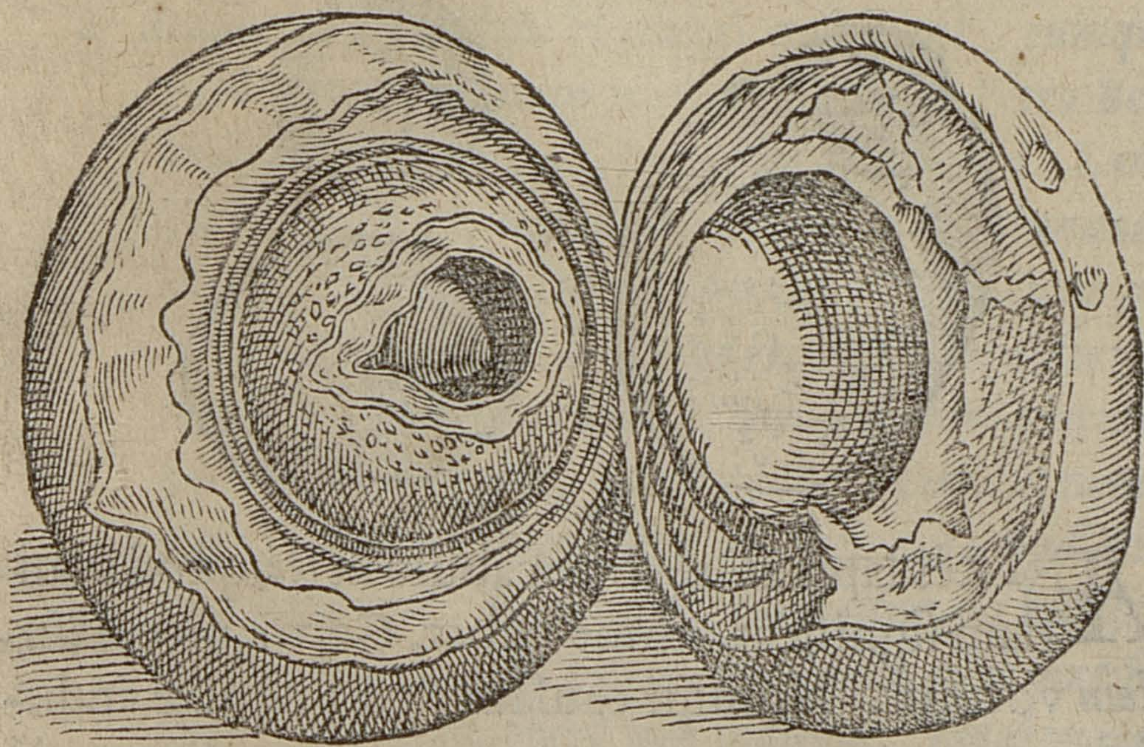
ÆTites lapis à Gręco vocabulo ἀετὸς, quod aquilam ſignificat, nomē habet, Germanice *Adlerſtein* vocatur. Nomini cauſam dedit aquilæ induſtria, quæ ut partum promoveat fertur Ætiten in nidum ferre, alias abſque eo parere non poſſe.

Colore eſt albo, cinereo, pullo, vel fuſco. In ſe continet alium lapidem Callimum dictum, interdum argillam, vel terram, ſed alii eum, qui argillam, vel terram fert, pro Ætite haberi nolunt.

Cap. CXCVII.

Genera, & ubi naſcatur Ætites.

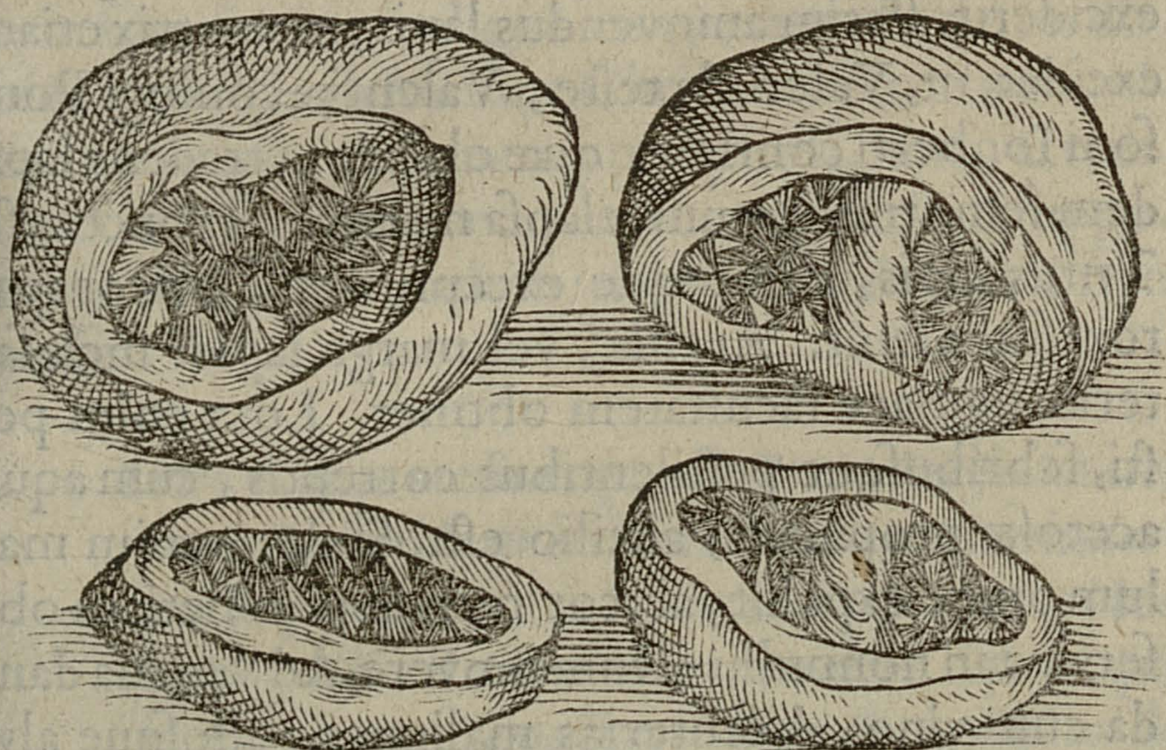
PLinius in quatuor genera *a* diſtinguit. In Africa naſcentem puſillum, ac mollem, intra ſe, & velut in alvo habentem argillam ſuavem, candidam, friabilem, quem fœminei ſexus putant. Marem autem, qui in Arabia naſcitur, durum, gallæ ſimilem, aut ſubrutilum, in alvo habentem durum lapidem. Tertius in Cypro invenitur, colore illis in Africa naſcentibus ſimilis, amplior tamen, atque dilatatus, cæteris enim globoſa facies. Habet in alvo arenam iucundam, & lapillos, ipſe tam mollis, ut etiam digitis fricetur. Quarti generis Taphiuſius appellatur, naſcens iuxta Leucadem, invenitur in fluminibus candidus, & rotundus. Huic eſt in alvo lapis, qui vocatur Callimus. Ego tantum tria genera deprehendi. Primum genus exterius ſcabrum non læve eſt, colore vario, plerunque tamen pullo nigricante. Hoc lapidem Callimum dictum, dumque pulſatur, ſonantem in ſe continet. Secundum cinerei

Taphiuſius lapis.

Tria genera Ætitis.

rei coloris est, ac in se argillam, vel margam continet, quæ alba, flava, rubra, cæruleave interdum est. Cortex eius exterior scabra ex arena crassiore, silicumque particulis facta, vel constructa videtur. Tertium priori simile terram in se, coloribus variantem, concludit. Has duas postremas species Germani *Klapperstein*, vel *Erdstein* vocant, ac ab aliis Geodis nomine appellantur. Secundum genus, quia agitatum, & commotum argillæ sonum prodit, ad Ætitis genera aptius cum Plinio, quam ad Geodis refertur.

Primi generis Ætites raro pruni, vel armeniaci mali magnitudinem superat. Posteriora duo genera pugni sæpe magnitudinem æquant. Primum genus Orientale est, quanquam etiam in Apulia reperiatur: reliqua duo etiam in Germania inveniuntur prope Hildeshemium in Misnia, prope Dresdam, ac non procul Chemnicio, deinde in Bohemia duobus à Pilsna miliaribus. Hi plerunque in torrentibus, decedente aqua, reperiuntur. Habet enim Silesia ad pagum *Smotsteifen* territorii Leobergensis, item ad Goldbergam in Lygiis hos lapides.

a *Libro 36. Naturalis historiæ cap. 21. littera a, & sic deinceps.*

Cap. CXCVIII.

Natura, usus, & facultas Ætitis.

Ad partũ retinendum, vel pellendũ.

ÆTites partum promovet, & fœtum retinet. Ut fœtum retineat brachio, ut vero partum promoveat, femori alligatur. Trahere enim ad se partum experientia, & testimonio multorum medicorum clarum, notumque est. Proinde si partus exciderit, statim amovendus lapis, ne matrix etiam excidat, ut, Valeriola teste, Valentiæ coniugi Ponsoni Ionberti contigit, quæ oblivioni tradens lapidem femori alligatum, elapsa matrice, extincta est.

Ad epilepsiam.

Tritus lapis, ceratoque exceptus epilepticos paroxysmos lenit. Argilla, vel marga lapidi inclusa, terræ sigillatæ facultatem obtinet.

Ad pestẽ.

Lota enim pesti, febribusque pestilentibus correptis, cum aqua acetosæ propinata, auxilio est. Sudore enim malum omne expellit, ac cor recreat: quinetiam observavi in nonnullis alvum movere.

Ad venena.

Ad venena danda cum vino, dysenterias malignas, aliosque alvi malignos fluxus compescit.

Ad Carbunculos.

Carbunculos pestilentes pota cum vino, oligophoro, ac spiritu vitrioli discutit, ac cor ab omni labe tuetur. Serpentes etiam arcere creditur, obque hanc causam etiam ab aquila expeti, ut nempe pullos tueatur. Gestatus amorem, & divitias augere, præterea invictum, omnibusque gratum gestantem efficere, ac comitiales paroxysmos prohibere, traditur. Ad furem deprehendendum, *a* Dioscoride teste, olim panis Ætitis pulvere commixtus suspecto porrectus fuit.

Furis proditor.

Qui si criminis conscius erat, eum deglutire non poterat, Bellonio teste, *b* libro 20. Observationum,

num, capite decimo tertio, adhuc hodie in eum uſum lapide hoc Græci utuntur, ſed variis adhibitis ſuperſtitionibus. Dum enim deprehendere furem volunt, omnes ſuſpectos advocant, atque maſſam pinſunt ſine fermento, variaque verba admurmurant, deinde ex maſſa panes ovi magnitudine conficiunt, ſinguliſque qui convenerunt ternos devorandos nullo potu addito præbent. Tum fur tertium devorare non poteſt, ac parum abeſt, ſi conetur, quin ſtranguletur. Monachi Græci id pro ſecreto habent. Sed huiuſmodi quid ſi contingat tantum furi, ſpiritu maligno cooperante fieri non dubito; proinde ab homine Chriſtiano ſcrutinia ſimilia reiicienda, tanquam ſuperſtitioſa, ſunt. Creditur etiam ſi patinis venenum continentibus ſupponatur Ætites, ferculum in quo eſt, devorari non poſſe.

a *Libro V. de re medica cap. 118. Præter has facultates tam à Dioſcoride, quam ab Auctore citatas, articulari morbo laborantes, ac reſolutos mirifice iuvari hoc lapide, teſtis eſt Aëtius lib. 2. tetrabibl. cap. 32, qui id habuit ex Demoſthenis libro de lapidibus de Ætite.*

b *Hic locus in Petri Bellonii obſervat. lib. 20. cap. 13. non exſtat, ſed lib. 2. cap. 23. Nam tantum tres libros obſervationum conſcripſit.*

CAP. CXCIX.

Dignitas, valor & pretium Ætitis.

ORientalis quem primi generis ſtatui, ac in aquilæ nido invenitur, à generoſis, & nobilioribus fœminis magni fit, ob ſingularem, ad partum promovendum facultatem, ita ut aliquando decem, etiam

etiam viginti thaleris, si grandiusculus, & armeniaci mali magnitudinem habeat, vendatur. Germanici viliores sunt, plerunque tamen si pulli, & ferruginei coloris sint, ac non adeo scabri, singuli thalero uno aut duobus veneunt, etiam pluris si magni fuerint.

Cap. CC.

De Callimo lapillo, qui Ætite includitur.

CAllimus in Ætite reperitur, variatque colore, & duritie, aliquando etiam ex parte transparens est Crystalli instar. Ad albim invenitur Ætites prægnans candido silice durissimo, in cuius superficie cellulæ sunt, quales habent apum favi. Callimus easdem à nonnullis putatur habere vires, quas Ætites.

Cap. CCI.

De Geode.

GEodes lapis est rotundus terram, aut arenam continens, hunc ad tertiam speciem Ætitis redegi. Dum terram continet, vel arenam non sonantem, Geodes proprie, nec inepte, vocari potest.

Quicunque non terram, sed arenam etiam indura-

duratam, sonantemque in se habet, Ætitis nomen non meretur, sed Geodis. Reperitur in Misnia, & prope Pilsnam Bohemiæ, colore est rubiginis, ac pugni sæpe magnitudine, nullius, quod sciam, usus: nisi quis dum exacte rotundi sunt, iis maioribus bombardis explodendis uti velit. Reperitur aliud Geodis genus prope Aretium, candidum, figura oblonga, utrinque acuminata, specie stercoris canini: videtur ex argilla parum condensata constare. Si frangatur, ex crustis eiusdem substantiæ aggregatæ, ac friabilis coaluisse, instar lapidis Bezoar deprehenditur. Fortassis Bezoar est Ægypti fossile vel Ætites fœmina *a* Plinii, & species Osteocollæ, vel Ossifragi lapidis.

a *Libro 36. Naturalis historiæ cap. 21. littera a.*

CAP. CCII.

De Enhydros.

A Geode non differt Enhydros, nisi contento, ut enim superior arenam, vel terram, ita hic aquam continet, absolutæ, *a* Plinio teste, est rotunditatis, in candore lævis, sed ad motum fluctuat intus in eo veluti in ovis liquor.

a *Libro 37. Naturalis historiæ cap. 21. littera b.*

CAP. CCIII.

De Enorchi.

Rotundus est hic lapis ut Geodes, cuius species ut Enhydros statui potest. Ovi columbini plerunque est magnitudine, Germanice *hodenstein* vocatur, quia lapis in illo inclusus *a* testium vide-

videtur habere formam, à qua Græcum nomen illi datum eſt.

Interior lapis ita adhæret exteriori concavo, ut vitellum ovi cocti abſque ſpatio intermedio albumini. Inveni hunc lapidem prope Pragam Bohemiæ, exterior eius pars terræ cinereæ habet colorem. Interior nec fulget, nec nitet, variiſque, & obſcuris coloribus ſordeſcit.

a *Huius meminit Plinius libro 37. Naturalis hiſtoriæ cap. x. littera f f.*

Cap. CCIV.

De Amiantho lapide.

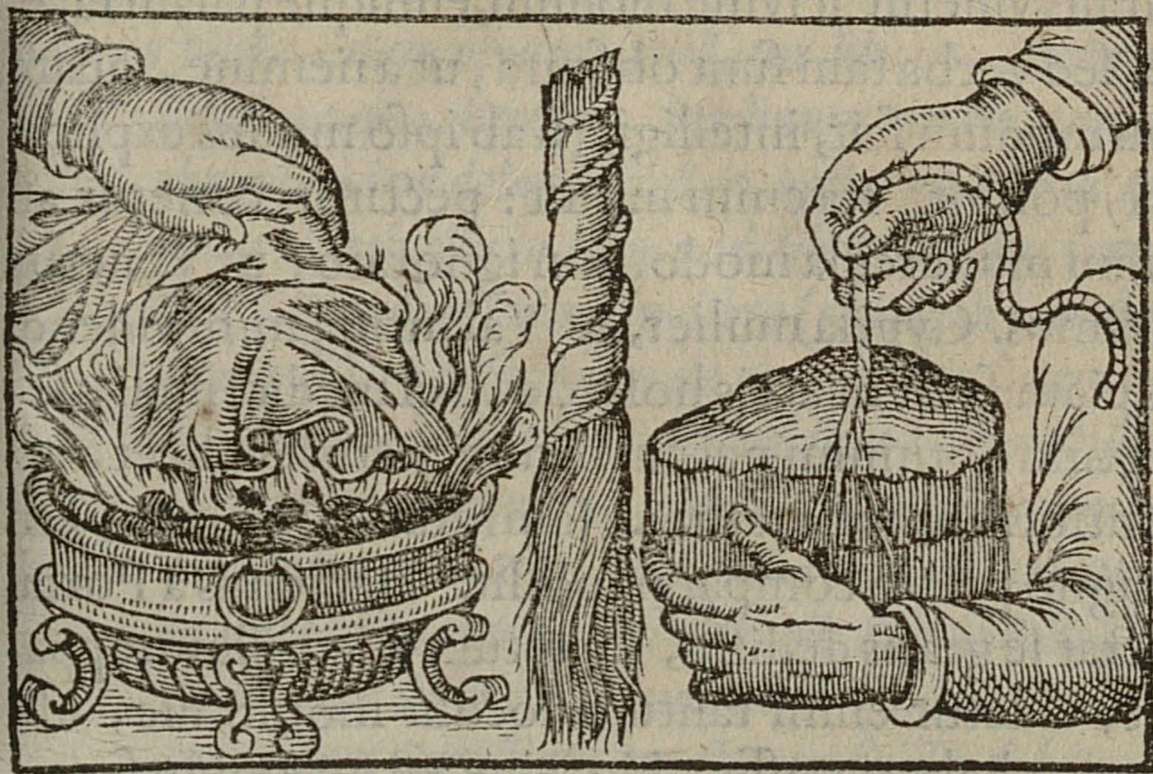
AMianthus lapis, aliis Asbeſtinus, alumini ſchiſto tam ſimilis eſt, ut eo adulteretur. Ignis iniuriam auri inſtar perfert, atque non ſolum uri non poteſt, ſed purior redditur, unde Asbeſtini nomen illi datum eſt. Olim in fila aptabatur, mappæque ex eo tanquam ex lino fiebant. Linum ex Amiantho à *a* Plinio vivum appellatur. Mappæ Amianthinæ ſordibus conſpurcatæ, puriores igne exuſtæ quam ſi aqua laventur fiunt, ac magis ſplendent. Regum inde olim tunicæ funebres fiebant, ut cremata cadavera à reliquo cinere ſepararentur. Naſcitur, Dioſcoride teſte, in Cypro, ſed fuſcus. Item in deſertis Indiæ,

Mappæ Asbeſtinæ.

Locus.

Indiæ, ubi non cadunt imbres, ac in Aſiæ provincia quadam. Reperitur etiam in Italia, ſed adeo breve, ac fragile, ut neri non poſſit. Hinc fit ut pro alumine ſciſſili, vel plumæ vendatur, & pro elychniis perpetuis tantum inſerviat. Attritione ſolvitur facile in tenuia filamenta, inſtar plumæ caneſcentia.

Ligni modo fibroſus eſt, molliſque, & candidus, vel ſubviridis. Id quod dum teritur lapis effloreſcit in plumas, flos petræ vocatur. Cuti applicatus flos urit urticæ inſtar ob aſperitatem aculeorum tenuium qui carnis poros penetrant, & continuum ſolvunt. Id ſciunt paſſim gnatones qui florem impalpabilem inſpergunt internis camiſiarum partibus, ut ſocii iis induti incredibili pruritu, ac dolore afficiantur. Olim Amianthus pretia Margaritarum æquabat, Plinio teſte. A *b* Paulo Veneto vocatur hic lapis Salamandra, quod Salmandræ inſtar in igne vivat, aut eius iniurias abſque noxa perferat. Sed meo iudicio ridiculum eſt credere aliquod animal in rerum natura eſſe, quod humore, ſpiritu, & aqua vix aliquo connexu iunctis conſtans, poſſit in igne

Salamandra.

igne degere, ut partes illæ non ſeparentur, exurantur, & ita animal intereat. Fila huius lapidis lineis non ſunt diſſimilia. Sole ſiccata teruntur in mortario æneo, poſtea lavantur, ac à terra purgantur, nenturque, ac deinde texuntur. Modus texendi hac Ætate periit. *c* Baptiſta à Porta in libro magiæ naturalis videtur ſciviſſe modum, eumque palam facere, ſed verba tam ſunt obſcura, ut à nemine, quam qui modum ſcit, intelligi, (ſi ab ipſo modus explicatur) poſſint. Ita enim inquit: pectitur, & netur ab omni muliercula modo non ignorato, ut Venetiis vidimus. Cypria mulier, & Valentina mihi videndi copiam fecit in arcis hoſpitio, vel medici mali, ſecretum optimum perpulchrum, perutile, licet à recentioribus ignoratum. Jam gratis dedimus, etſi magno pretio comparari poſſit. Hactenus à Porta. Iactat ſe gratis dediſſe, ſecretum hic nullum apparet; videtur enim tantum locum monſtraſſe, ubi modus haberi poſſit. Hoccine eſt magnum ſecretum dare? nullum profecto ſi extincta ſit mulier, vel alio deceſſerit. Si arcis hoſpitio, vel medico malo, aliquid aliud intelligi velit tam obſcurus eſt, ut ne centum Oedipi aperiendo ſecreto ſufficiant. Dubitavi ſæpe num ſuccus mali medici hac in re neceſſarius ſit. Sed obſcuritas ænigmatis me in experiendo negligentem fecit.

Modus texendi.

Miraculoſum Amianthi lapidis linimentum.

Ex Amiantho linimentum ad tineam puerorum, & ad ulcera tibiarum miraculoſum fit ſequenti modo. Accipiuntur Amianthi unc. quatuor, plumbi unciæ 12, tutiæ unciæ duæ, ac calcinantur, deinde pulveriſata in vitro macerantur cum aceto, ac quotidie per menſem materia agitatur ſemel; poſt menſem ebullienda eſt unius horæ quadrante, ac quieſcere ſinitur, donec inclareſcat: deinde illius aceti clari quantitas, cum pari quantitate olei roſacei, miſce-

miſcetur, donec bona fiat unio linimenti forma, eo inungitur caput pueri totum ut cito ſanetur: ad ſcabiem, & ulcera tibiarum veſperi partes unguntur, donec ſanentur. Si lapis hic cum aqua vitæ, & ſaccharo ſolvatur, ac exigua portio mane quotidie mulieri albo menſtruo laboranti detur, mox ſanatur.

Ad ulcera.

Ad alba menſtrua.

a *A Plinio linum vivum appellatur lib. 19. Naturalis hiſtoriæ cap. 2. littera t. Per linum vivum Amianthum lapidem debere intelligi Auctor eſt Petrus Andreas Matthiolus in Dioſcorid. lib. v. cap. 113. verum V. Cl. Claudius Salmaſius libro (cap. 62. huius libri) citato fol. 178. ſcribit male & imperite facere eos, qui Plinium eo nomine reprehendunt, quum Plinius de lino revera loquatur, quod ἐπιθετικῶς vivum, & Asbeſtinon dicebatur, & in India proveniebat. Multo imperitius agere, inter quos eſt Mercurialis, qui Plinium ſic defendit, ut non neget quidem linum ab eo lapidem Caryſtium appellatum fuiſſe, ſed Græcorum id auctorum exemplo feciſſe contendat, quandoquidem & Pauſanias ante ipſum Carpaſium linum nominarit, & Strabo Caryſtium: de Strabone falſum eſt, ut ſupra oſtendimus. Pauſanias quidem vocat καρπάσιον λίνον, ſed improprie, ſiquidem intelligit de Cyprio lapide: profecto videtur confudiſſe linum Asbeſton cum Cyprio lapide, ea re inductus quod ſimili poteſtate contra ignes utraque eſſet prædita. Cæterum quod à Plinio deſcribitur Indicum linum, toto genere, ac cœlo diverſum à Caryſtio, ſive Cyprio lapide. Præterea niſi Plinius per linum vivum quid aliud intelligeret, quam Amianthum lapidem, non diverſis locis (ne in tautologiam incideret) de iis tractaſſet. Nam Amianthi lapidis meminit Plinius lib. 36. cap. 19. littera d. Huius etiam Amianthi lapidis mentionem faciunt Georgius Agri-*

cola lib. v. de Natura Fossilium cap. 9. Andreas Cæsalpinus lib. 2. de metallicis cap. 49. Antonius Musa Brassavolus Ferrariensis tradit, impostores, lapidem Amianthum simplicibus mulierculis ostendere, vendereque sæpenumero pro ligno Crucis Servatoris nostri. Id quod facile credunt cum igne non comburatur, quodque ligni modo plurimis constet lineis intercursantibus. Amianthus lapis etiam fuit in aurea illa lucerna quam Athenis Callimachus fecit, oleo non nisi post annum dissipato. licet semper arderet.

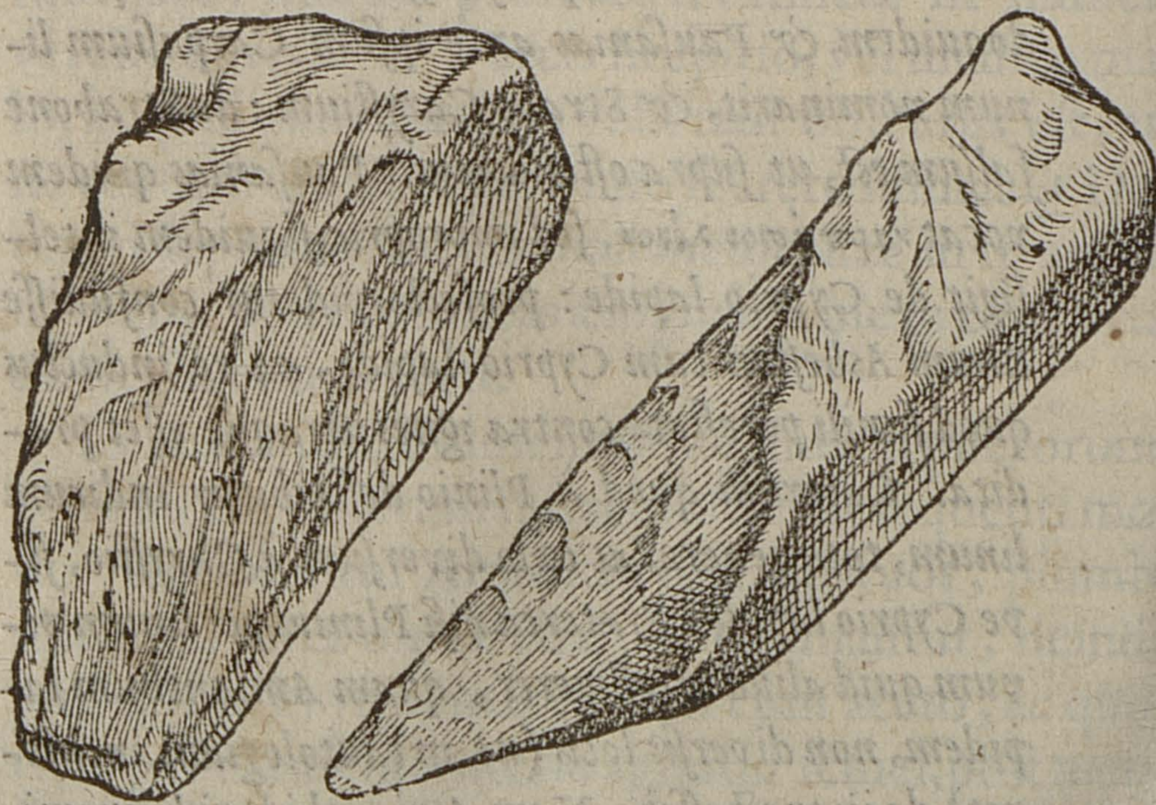
b *In Itinerario suo.*

c *Libro 4. cap. 25.*

Cap. CCV.

De Hæmatite.

HÆmatites à sanguine nomen habet, *a* vel quod aqua commixtus sanguineum colorem referat, vel quod sanguinem sistat. Germanice *Bluetstein*

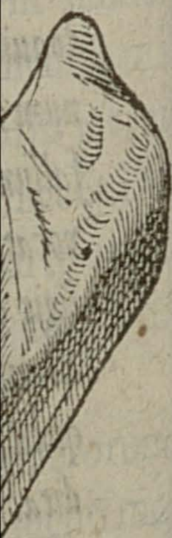

vocatur. Color illi sanguine est obscurior, non secus, ac si quis ferri scobem minio nativo, id est, cinna-

cinnabari commisceret. Quanquam interdum niger, interdum flavus, interdum ferri colorem habeat. Strias antimonii instar habet. Dum uritur minii colorem imitatur.

Pulcher color ex Hæmatite.

a *Theophrastus lib.* περὶ λίθων *Hæmatiten dici vult, non quod tritus sanguineum succum reddat, non quod sanguienm sistat, sed quod similis sit* αἵματι ξηρῷ πεπηγότι, *arido sanguini, & concreto.*

CAP. CXCI.

Genera, & loci natales.

PLinius de Hæmatitis generibus ita scribit libro. 36. cap. 20. Sotacus è vetustissimis authoribus quinque genera Hæmatitum tradit, præter Magnetem. Principatum dat ex iis Æthiopico, oculorum medicamentis utilissimo, & iis quæ panchresta appellant, item ambustis. Alterum Androdamantha dicit vocari, colore nigro, pondere, ac duritie insignem, & inde nomen traxisse, præcipueque in Aphrica. repertum. Trahere autem in se argentum, æs, ferrum. Experimentum eius esse in cote ex lapide Basanite. Reddere enim succum sanguineum, & esse ad iecinoris vitia præcipui remedii. Tertium genus Arabici facit simili duritie, vix reddentis succum ad cotem aquariam aliquando croco similem. Quarti generis Elatiten vocari, quamdiu crudus sit, coctum vero Miltiten, utilem ambustis, ad omnia viliorem rubrica. Quinti generis Schiston, hæmorrhoidas reprimentem.

Hodie unum tantum genus supra descriptum pro Hæmatite habetur, idque videtur quartum esse Elatite dictum, Rubricæ enim quamproximum est. Ad secundum genus Plinii videtur ille lapis referri

posse, cui minium nativum adnascitur. Nigricat enim, ponderosus est, & argentum, æs, ferrum, ac aurum in se trahit, propter argentum vivum, quod in se continet, eam naturam habet, ut metalla appetat, iisque uniatur. Si quis coloribus Hæmatitum genera distinguere velit, varia habebit, cum aliqui flavescant, rubescant, nigricent, & ferri colorem habeant. Lapis qui hodie pro Hæmatite habetur, in variis Germaniæ locis reperitur. Sæpe inter rubricas, & ferri fodinas, quales prope Ioachimicam vallem Bohemiæ, item circa Bressam sunt, invenitur. Aliquando ex Ostracite nascitur, ut prope Hildeshemium contingit. Copiose etiam invenitur in Ilva ubi ferri metalla sunt. Sed meliores fert compostella Hispaniæ, qui constant figura angulosa, quemadmodum Pyrites, qui ferri nigricantis splendorem habet. Excoquitur in ferrum hic lapis, ac in cavernulis rubricam continet. Interdum, sed obscure ferrum trahere animadvertitur. Fit etiam Hæmatites ex Magnete usto.

Locus.

Cap. CCVII.

Natura, facultates, qualitates, dignitas, & valor.

ALiis omnibus præfert *a* Dioscorides friabilem, & saturato colore, nigroque qui per se durus, & æqualis est, nulla sorde admista, aut septo intermedio, habetque cinnabari similem colorem, sed saturatiorem. Ustus, vinoque aspersus minii colorem nanciscitur. Frigidæ, siccæ, glutinantis, attenuantis, & astringentis est facultatis; quamobrem *b* oculis cruore suffusis, & lachrymantibus mire convenit cum lacte muliebri instillatus, ac mulierum profluvia, dysenterias, hæmorrhagias, hepaticos, aliosque sanguinis fluxus compescit. Ex vino ad serpen-

Minii color ex Hæmatite.

Ad sanguinis fluxus.

serpentum ictus propinatur. Ad pulmonis ulcera sanguinisque eiectiones à c Tralliano celebratur. qui pollinem tenuissimum cum vino sæpius à scrup. uno ad scrup. quatuor non sine magna utilitate exhibet. Vilis est admodum hic lapis.

Ad sputa sanguinea.

a *Libro* V. *de re medica cap.* 101.

b *Raphaël Volateranus in Comm. Vrbanis lib.* 27. *de lapidibus tradit eundem lapidem tritum cum melle, ophthalmiis, morbisque oculorum omnibus impositum mederi: ex aqua vero epotum, ad omnia venena prophylacticum esse: præterea digito gestatum victoriam contra lites omnes, gratiamque conciliare.*

c *Libro* VII. *cap.* I. *circa finem miris laudibus Hæmatiten lapidem extollit, vide etiam ad hanc rem insignem, notatuque dignum, de hoc lapide, locum Aëtii lib.* 2. *tetrabibl. cap.*13.

CAP. CCVIII.

Adulterium Hæmatitis.

ADulterari solet gleba rotunda, & densa lapidis Schisti (qualis est quæ eius radix vocatur) torrefacta in fictili inter cineres. donec ad cotem colorem Hæmatitis reddat. Sed fraus deprehenditur, primum quidem intersectionibus, Schistus in laminas rectas frangitur. Hæmatites autem non eo modo; deinde colore, Schistus enim floridum reddit, Hæmatites autem saturatiorem cinnabari similem.

Cap. CCIX.

De Hæmatite ſpurio triplici.

Naſcitur in Sileſia non procul ab arce Lehnenci ad Boberum flumen lapis ſimilis Hæmatiti, ab incolis *Bluetſtain, Braunſtain*, aut *Braunfarbe* vocatus. Is durus non eſt, eoque figuli tingunt fictilia Hirsbergi. Uſtus crocum martis colore, & effectu refert, nam ad ſanguinis eruptiones compeſcendas utiliſſimus eſt. Alterum genus reperitur in ferri metallis, globoſum, colore partim rubricæ, partim ferri nigricantis, friabilis ob inæqualitatem, durus tamen. Hoc à Dioſcoride deſcribi videtur. Nam cæteri ſolidiores adulterari nequeunt, neque colore ſanguineo, ſed ferri perpoliti ſpectantur. In hoc genere quidem colore ſaturiore reperiuntur, croceum pulviſculum fundentes, quales Plinio in Æthiopia naſcuntur. Tertium genus ferrugineum, & grave eſt rubrica obductum, & ſupra rubricam creta pallida. Deinde tectum cruſta ſimili Ætiti, tenuiore tamen, & fragiliore, quæ ſepti modo peruadit ad intima. Lapis hic ad cotem croceum, & ſanguineum ſuccum profert. Reperitur Aretii ubi fons eſt acidulæ congener Oſtraciti. Vim habet aſtringentem, & aliquantulum excalfactoriam, & extenuantem, ut Dioſcorides tradit, ideo exterit oculorum cicatrices, & ſcabritias cum melle, facit etiam ad lippitudines, oculos contuſos, ac cruore ſuffuſos, cum lacte muliebri. Bibitur ad difficultatem urinæ, fluxuſque muliebres, ac iis prodeſt, qui ſanguinem reiecerunt.

Ad ſanguinis fluxus.

CAP. CCX.

De Smiri lapide.

SMiris Germanice *Smergel*, Italice *Smeriglio*, Gallice *Emeri*, ad Hæmatitis tertiam Plinii speciem referri posse videtur. Nam eam durissimam statuit, ac vix ad cotem aquariam succum reddere, eumque aliquando croco similem asserit. Lapis est ferrugineo, ad nigredinem tendente, colore, adeo durus, ut gemmarii eo ad gemmas scalpendas, & arma expolienda utantur. Contunditur enim in pulverem tenuem papaverini seminis instar, aut paulo minorem, deinde addito oleo, vel aqua operi adhibetur. Tantam habet duritiem, ut eo vitra non secus, ac si Adamas verus esset, scindantur. Ad loricas annulatas emundandas, & à rubigine liberandas vasi rotundo cum loricis imponitur, quod frequenti rotatione commotum, ac hinc inde iactata lorica, Smirisque pulvere per annulos sæpius decidente, partesque illius affricante, ita lorica abstergetur ut nova videatur. Enses etiam hoc lapide, aliaque arma expoliuntur. a Ad gingivas humentes, & dentifricia Smiris pulvis etiam adhibetur. Abstergentem enim habet facultatem.

Hæmatitis.

Ad loricas mundandas.

a *Smiridis facultates demonstrant Dioscorides, & Petrus Andreas Matthiolus lib.* V. *cap.* 123. *de simplicium medicamentorum facultatibus. Oribasius lib.* XV. *Collect. Medic. de lapidibus. Aëtius lib.*2. *tetrabibl.cap.*26. *V. Cl. Claudius Salmasius, Smiris per simplex* I. *non Smyris, scribendum tradit, libro (cap.*62. *huius libri) citato, fol.* 1101. *Cuius hæc sunt verba: Smiris etiam veteribus notus lapis, quo gemmas atterebant, ac poliebant. Dioscoridi* σμύρις *dicitur*

dicitur, ſed legendum ζμίεις *ex Heſychio* ζμίεις λίθος ἐστιν, ᾗ τὰς ψήφους οἱ δακτυλιογλύφοι σμήχουσι· *quo gemmas atterunt, gemmarum ſcalptores. Heſychius:* ζμίρις, ἄμμον εἶδος, ᾗ σμήχονται σκληροὶ τῶν λίθων. *Smiris quoque hodie id nomen habet, & eundem uſum exhibet &c.*

CAP. CCXI.

De Schiſto.

SCiſtus, ſeu ſciſſilis lapis, friabilis, & ſciſſilis eſt, unde nomen habet, componitur, & cohæret inſtar ſalis ammoniaci. Glebas habet duras, & rotundas quæ Schiſti radices vocantur, quibus uſtis olim Hæmatites adulterabatur. Fraus deprehendebatur quod in rectas laminas frangebantur, quod Hæmatiti non contingebat. Crocei eſt hic lapis coloris ſi optimus fuerit; alias nigricat, laminas habens tenues invicem hærentes ut lapis Specularis, ſplendentes, & perſpicuas, per quas ſi Sol inſpiciatur videtur croceus. a Plinius ex ſotaco Schiſtum Anthracitin vocari, naſcique in Aphrica nigrum, attritumque aquariis cotibus reddere ab ea parte, quæ fuerit à radice nigrum, ab altera croci colorem, utilemque eſſe oculorum medicamentis aſſerit. Reperitur in Bohemia, Romæ in Vaticano, ac in Montacuto prope Anglarium; cuius montis cacumen ex hoc lapide conſtat. Videtur Talci quædam ſpecies; ſed hac ratione à Talco differt, quod in rectas laminas ſcindatur. Talci vero laminæ flexiles ſunt, ac vario modo complicatæ.

a *Libro 36. Naturalis hiſtoriæ cap. XX. littera c.*

CAP. CCXII.

De Oſtracite.

OStracites à teſta, *a* quæ Græce ὄςρακον dicitur, nomen habet; teſtæ enim ſimilis eſt, cruſtoſus, & ſciſſilis. Teſta ſuperiori ablata, alius continetur lapis in plures ſciſſilis, intercedente ſemper cruſta non lamina, ita ut plures lapides Ætitides uno lapide contineri videantur. Ab hoc differt Oſtracites Germanorum vulgo *Topfſtain*, ſeu olla foſſilis. Nam argilla potius videtur, quam lapis. Has ollas Æthnici olim cineribus mortuorum impoſitis telluri committebant. Molles ſunt in terra, exemptæ in aëre lapideſcunt. Oſtracite à nobis ante deſcripto utuntur mulieres pumicis loco ad pilos auferendos. Potus in vino dragm. pondere menſes fluentes ſiſtit. Ad nomas, & mammarum inflammationes imponitur utiliter. A purgatione ſumptus conceptionem prohibet. Tertia ſpecies ad gemmas à Plinio refertur, quam etiam Oſtraciam appellat. His verbis lib.37.cap.10. Oſtracias, ſive Oſtracitis eſt teſtacea durior, altera Achatæ ſimilis, niſi quod Achates politura pingueſcit: duriori tanta ineſt vis, ut aliæ gemmæ fragmentis eius ſcalpantur. Oſtraciti oſtrea nomen, & ſimilitudinem dedere. Hæmatitis etiam ſpecies quædam Oſtraciti ſimilis eſt. Reperiuntur hæ ſpecies omnes in variis Germaniæ locis, in Italia prope Levanen qua tenditur Aretium, in collibus ſabuloſis, & argilloſis, ubi Geodes invenitur, ibi & Oſtracitis.

Ollares lapides.

Ad menſium fluorem.

Ad impediendam conceptionem.

Locus.

a *Iuniores Græci (teſte Georgio Agricola lib. v. de Natura Foſſilium cap. 19.)* λιθόςρεον *nominarunt, ut ab Oſtracorum teſtis diſtinguerent. Plura de hac re*

vide in Conrado Gesnero de Fossilibus Impress. Tiguri (ut monuimus post caput 52. huius libri) fol. 85.

Cap. CCXIII.

De lapide Samio.

SOlet hic lapis in terra Samia, quæ linguæ adhæret, & alba est, reperiri: eo utuntur aurifabri ad nitorem auro comparandum. *a* Facultatem habet astringendi, & refrigerandi, candidior, & durior cæteris præfertur, partus accelerat, & conceptus custodit ut Ætites. Interdum hic lapis nigricat, tum à nonnullis exhebenus, aut ebur fossile vocatur.

a *Samii lapidis facultates, & multa plura, tractant Petrus Andreas Matthiolus in Dioscorid. cap. 130. lib. v. de re medica & Andreas Cæsalpinus lib. I. De Metallicis cap. XI. ad quæ loca lectorem relegamus.*

Cap. CCXIV.

De Talco.

Stella terræ.

Argyrodamas.

TAlcum Germanice *Talck*, à nonnullis Stella terræ appellatur, quod stellarum instar, argenteoque nitore splendeat. Putant nonnulli veterum fuisse Argyrodamantem, quia ignis iniuriis resistit, lapidis Speculari simile est Talcum: item Schisto, à quo distat non solum colore, sed & quia non in rectas laminas scinditur, flexiles enim sunt, & vario modo complicatæ. Ex tenuissimis laminis argenti æmulis constat, igni resistit, in eoque perenne est. Nam neque funditur, neque comburitur, neque colorem amittit: propterea elychnia ex eo compli-

çata

cata fiunt, ut ex Amiantho lapide. Talcum plerunque candidum, & argentoſum habet colorem. Ex eo chymici eliciunt oleum ad æs dealbandum, ac figuli fictilibus eius opera argenteum dant nitorem. Talco utuntur etiam mulieres ad faciem eximie dealbandam, in liquorem prius ſolvendo. Contunditur in pollinem tenuiſſimum piſtillo ferreo, poſtea forti ollæ committitur, operculo addito, ferreis deinde filis ligatur, figulari creta illinitur, in Sole triduo ſiccatur, ac tandem furno vitriariorum, ubi maximæ flammæ ſunt, imponitur. Poſt triduum aut quatriduum eximitur, vas frangitur, & ſi in calcem redactum ſit, ſervatur, ſin minus, repetitur labor, donec perfecte calx dealbuerit. Poſtea ſuper Marmor Porphyreticum accommodatur, humidiſſimoque loco relinquitur, donec in liquorem ſolvatur, ad prædicta utilem, *a* Ioanne à Porta teſte. Alii ad prædictum uſum Talci pollinem cum cochleis ollæ immittunt, ut Talcum devorent, ubi devorarint cum teſtis tuſas vitro imponunt, ac ab iis aquam extillant pro mulierum magonio, ut dixi.

Talci liquor.

Alius liquor ad fucum.

Avicenna authore, Talci lapis periculoſus eſt ſi devoretur, propterea ut ſolvatur eget magna induſtria. Frigidum eſt Talcum in primo, ſiccum in ſecundo gradu, aſtringit, retinet ſanguinem, prohibet abſceſſus mamillarum & teſticulorum, & quæ poſt aures fiunt. Iufunditur dyſentericis, ad ſputum ſanguinis, fluxum menſtruorum & hæmorrhoidarum, datur cum aqua plantaginis. Talci genera variis coloribus diſtingui poſſunt. Reperitur genus quoddam cruſtoſum & fragile in colle petræ ſanctæ, quod ignis non abſumit ac aliqui Galaicon *b* Plinii putant.

Galaicon.

a Libro

a *Libro* x. *Magiæ Naturalis cap.*19.

b *Libro* 37. *Naturalis historiæ capite* x. *littera kk.*

Cap. CCXV.

De Selenitide, ac lapide Speculari.

SElenites à Luna nomen obtinet, quod decreſcente, vel accreſcente Luna augeatur, vel minuatur, à Romanis olim Lunaris gemma vocabatur. Nam Selenites inter gemmas ponebatur. *a* Plinius ex candido tranſlucere melleo fulgore, imaginem Lunæ continere, eamque reddere in dies ſingulos creſcentis, minuentiſque numero, naſcique in Arabia ſcribit. Alii lacteo colore eſſe, noctuque non ſolum lucere, ſed loca proxima illuſtrare affirmant. A *b* Galeno hæc gemma Aphroſelinites, quaſi Lunæ ſpumam dicas, vocatur. *c* Dioſcorides Selenitem vocari ſcribit, quia noctu invenitur plenus Luna creſcente. Albertus tradit naſci in quodam genere teſtaceorum in India, Perſide & Arabia. Ego neque Seleniten, neque alium lapidem noctu lucentem unquam vidi, nec neotericorum aliquem deprehendi, qui vere oſtendere potuerit, quænam fuerit veteribus Selenites gemma. Nonnulli exiſtimant Margaritas eſſe, quod *d* Garſiæ ab Horto medici proregis Indiæ teſtimonio plene reperiantur creſcente Luna, ac poſt plenilunium ſi capiantur, cum tempore minuantur & decreſcant, ut è contra ſi ante capiantur, in eodem ſtatu permaneant. Deinde quod candidæ, & læves ſint, ac in iis corniculatæ Lunæ imago (poſtulante id propter corporis umbram, & ſubiecti corporis reflectionem ſphærica figura) appareat, cui accedit, quod ad comitiales propinetur, & à mulieribus ad pericula evitanda geſtentur; ut olim Selenites. Verum

Margarita an ſint lapides Selenitides.

rum quia à nullo veterum, neque à Plinio Margaritas hoc nomine appellatas deprehendo, aliam gemmam Selenitis nomine notatam fuiſſe non dubito. Recentiores lapidem Specularem, quem Germani *vnſer lieben Fravven eys* appellant, Selenitem ſtatuunt. Quod facile Lunæ imaginem in ſe recipiat, variiſque modis viſui offerat. Lapis hic Cryſtalli inſtar pellucidus eſt, ac in bracteas tenuiſſimas ſcinditur, omni papyro vulgari tenuiores, nec propterea diaphanitatem amittit. Aliqui alumen Scaiolæ vocant, cum tamen alumen non ſit, neque eius ſaporem habeat. In igne in pulverem candidiſſimum facile vertitur, quo mulieres ad faciem dealbandam, & rugas depellendas utuntur. Ad quæ commodior eſt hic lapis, ſi in liquorem ſolvatur, ut in capite de Talco explicavi. Tener eſt hic lapis, flexilis, ac in gypſum facile excoquitur. Laternis, & feneſtris conficiendis inſervit vitri inſtar. Maxima eius quantitas in Moſcovia invenitur, item in Hiſpania, Cypro, Cappadocia, Sicilia, Africa, in agro Boninienſi, in Thuringia, Saxonia, Marchia, in Miſnia ad Salam, aliiſque locis Germaniæ. Reperiuntur Speculares lapides variis coloribus, mellei, nigri, & fuſci, ſæpeque Saxo Marmoreo implicantur, aliquando laterculis diſtinguuntur, aliquando ſexangula figura excreſcunt, ut Cryſtalli videantur. Ex omni lapide Speculari ſi uratur, Gypſum fieri poteſt. Plinius de lapide Speculari ſequentia ſcribit. Specularis vero (quoniam & hic lapis nomen obtinet) faciliore multo natura finditur in quaſlibet tenues cruſtas. Hiſpania hunc olim citerior tantum dabat: nec tota, ſed intra centum millia paſſuum, circa Segobricam urbem: iam & Cypros, & Cappadocia, & Sicilia, nuper inventum Africa: poſtferendos omnes tamen Hiſpaniæ, & Cappadociæ molliſſimis

Speculare lapidem recentiores ſtatuunt Selenitem.

Alumen Scaiolæ.

Locus.

Colorum diverſitas.

ſimis & ampliſſimæ magnitudinis, ſed obſcuris. Sunt & in Bononienſi Italiæ parte, maculoſi complexu ſilicis alligati, quorum tamen appareat natura ſimilis eis, qui Hiſpania puteis effodiuntur profunda altitudine. Nec non & ſaxo incluſus, ſub terra invenitur, extrahiturque aut exciditur. Sed maiori parte foſſili natura, abſolutus ſegmenti modo, nunquam adhuc quinque pedum longitudine amplior. Humorem hunc terræ quidam autumant Cryſtalli modo glaciari, & in lapidem concreſcere manifeſte apparet: quod cum feræ decidere in puteo tales, & medullæ ex oſſibus earum, in eandem lapidis naturam, poſt unam hyemem, figurantur. Invenitur & niger aliquando. Sed candido natura mira, cum ſit mollitia nota, perpetiendi ſolis, rigoriſque, nec ſeneſcit ſi modo iniuria abſit, cum hoc etiam in cementis multorum generum accidat. Invenere & alium uſum in ramentis quoque circum maximum ludis Circenſibus ſternendi, ut ſit in commendatione candor. Hactenus Plinius lib. 36. Natur. Hiſt.

a *Libro 37. Naturalis hiſtoriæ cap. x. littera a a a.*
b *Libro 9. de ſimplicium Medicamentorum Facultatibus.*
c *Libro 1. Aromatum, & ſimplicium hiſtoria cap. 57.*

Cap. CCXVI.

De Gypſo lapide.

Gypſum *a* proprie dicitur calx ex lapidibus quibuſdam uſtis, ſed exigua, & brevi uſtione. Lapides autẽ illi unde Gypſum fit Alabaſtro non ſunt diſſimiles à Gallis Gypſum *du plaſtre ou du gyps* vocatur, à Germanis *ſpat*, vel *gyps*, ab Italis *geſſo*, ab Hiſpanis

ſpanis *yeſſo*. Reperiuntur huiuſmodi Gypſi lapides variis coloribus,qui tamen uſti albi redduntur. Vulgares illi lapides qui Alabaſtri nomen habent,& unde vaſcula fiunt, facillime in Gypſum uſtione vertuntur. Huiuſmodi in Myſnia, comitatu Burgundiæ, ac in agro Volaterano inveniuntur, ſplendent, & lævorem ſuſcipiunt, tantumque deeſt durities,ut inter nobilia Marmora ſint. Gypſum adſtringit, emplaſticum eſt, & obſtruit. Ad ſanguinis eruptiones impoſitum convenit, citiſſime enim poſtquam madefactum eſt lapideſcit, ideoque etiam potum ſtrangulat. Quod uſtionem non eſt expertum ex oxycrato impoſitum repercutit. Maximi uſus eſt ad ſtatuas ingentes, & leviſſimas faciendas. Nam ex lana, vel ſtupa linea,aut cannabina, vel fœno ſemiformatæ ſtatuæ Gypſo humido, & molli obducuntur, ut tenuem cruſtam nanciſcantur, deinde formantur. Formatæ ingenti mola, muroque exigua portiuncula annexæ, ſpectatorem in admirationem trahunt. Cum polline lapidum duriorum, plumbi pulvere, & lacte in veros lapides tranſit, ac ſi colores adiiciantur Marmor pondere, nitore, & colore imitatur quam proxime. Pictoribus etiam Gypſum inſervit, eo enim colores commiſcent, ac ex maſſa penicilla duriora conficiunt,quibus abſque alio humido quævis pingunt; hoc vocant ſiccis coloribus pingere.

Gypſum ſtrangulat.

Ad ſtatuas.

Coloribus ſiccis pingere quid ſit.

a *Gypſi deſcriptionem, & plura ad Gypſum pertinentia,tradidi in comm. à me editis,in praxin Auream Ioannis Stockeri excuſ. typis Ioannis Maire typographi celeberrimi Lugd-Bat. Anno* 1634. *in* 12.*fol.*123. *ad quæ lectorem relegamus.*

Cap. CCXVII.

De Pumice.

PUmex Virgilio lapis bibulus, item ſpongia ut & Vitruvio, quod ſpongiæ inſtar fiſtuloſus ſit, dicitur. Lapis eſt eroſus, ſpongioſuſque, exiguis cavernulis ſeu foraminibus plenus Græce κισηρὶς quod veluti à vermiculis, qui κιὲς dicuntur, ſit exeſus, ἁλκυόνιον à Theophraſto vocari putant, quod è marina ſpuma coactus ſit, Germanice *Bynſtein, pins Kratſtein*, quia in Balneis eo ad cutim fricandam utuntur, dicitur. Gallice *pierre ponce*, Italice *pumice*, Hiſpanice *piedra eſpongia*. Pumicis nomine etiam appellantur eroſa ſaxa, in ædificiis quæ muſæa vocant dependentia ad imaginem ſpecus arte reddendam, talia inveniuntur prope *Rotvvilam* ad Neccarum.

Cap. CCXVIII.

Pumicis genera, loci natales, & facultates eiuſque uſus.

DIfferunt inter ſe Pumices colore, ſunt enim aut nigri ut ſiculi, aut cinerei, aut candidi, alii molles ſunt, manibuſque teri in arenam poſſunt, alii duri, omnes rari ſunt, & leves, ac ob fiſtulas, aëremque iis contentum aquæ innatant quamvis magni. Inveniuntur in Melo, Sciro, Æoliis inſulis, in Niſyeo inſula, Sicilia, in Campania ad montem Modernum, & Veſuvium, in Ænaria, & ad confluentiam Germaniæ, item in littoribus maris undis detruſis, & in tractu maris Tyrrheni. Veteres è ſpuma maris coaleſcere in inſula Cyclade, & Niſiro teſtantur. *a* Sæpe ab exuſtione, aut coctione lapidum fit, ut circa Æthnam, & in collibus Myſiæ. Probantur cando-

Locus.

Electio.

candore, minimoque pondere, & ut quam maxime ſpongioſi, aridique ſint, ac teri faciles, nec arenoſi in fricando, quique ex capillis caneſcentibus coagmentati videntur, ut alumen ſciſſile. Hi ad corpora fæminarum læviganda ſoli utiles ſunt. Uſus etiam Pumicum eſt ad lævigandas telas pro pictoribus, item ad corpora fæminarum, vel virorum fricanda in balneis, vis eorum in medicina eſt, *b* Plinio teſte, extenuare, ſiccare trina uſtione, ita ut torreantur carbone puro; ac toties vino reſtinguantur albo. Lavantur deinde ut Cadmia, & ſiccati conduntur quam minime vliginoſo loco, uſus farinæ eius oculorum medicamentis adhibetur, quia ulcera purgat leviter, expletque cicatrices, & emendat. Quidam tertia uſtione refrigeratos potius, quam reſtinctos terere malunt ex vino. Adduntur etiam ad malagmata, capitum, verendorumque ulceribus utiliſſima, fiunt ex his dentifricia. Theophraſtus author eſt potatores in certamine bibendi præſumere farinam eius, ſed niſi immenſo potu impleantur periclitari, tantamque refrigerandi naturam eſſe ut muſta fervere deſinant Pumice addito.

Pro pictoribus.

a *Pumicem, ambuſtum eſſe lapidem in montium concavitatibus, omnes fere fatentur naturæ operum exploratores, ob id enim ſæpius eructat mons Æthna in Sicilia, & in Campania Veſuvius, qui hoc tempore, ingentibus flammis exarſit cum magno Puteolorum, & adiacentium locorum detrimento, igne in terræ viſceribus genito, è ſulphureis vaporibus, & bitumine, quo quam plurimi referti ſunt montes, eoque præſertim, quod piſſalphaltum dicunt.*

b *Libro 37. Naturalis hiſtoriæ cap. 21. littera d.*

Cap. CCXIX.

De Poro, Topho, aliisque lapidibus Pumici cognatis.

POrus, vel Tophus Græce πῶρος dicitur, Germanice *Topffstein*, vel *tugstein*. Asper est, facileque in arenam resolvitur, scaber natura, fortassis lapis Sabulosus Thomæ Erasti est, qui prope Heidelbergam invenitur, & ad Podagram ab ipso prædicatur. Porum Plinius lib. 36. cap. 17. Cherniten vocat, sed Sarcophagi species est. Ad Pumicis & Tophi speciem proxime accedit salis spuma, quæ dum patinæ aqua salsa plenæ ebulliunt illa effluxa coire in Tophum solet. Tales tophi in salinis Burgundiæ, & ad Oeni vallem colliguntur. Fistulosi, ac spongiosi Halæ in valle Oeni *Saltzzepstein* vocantur, albissimi sunt. Burgundici duriores, graviores, solidioresque lapidis fere instar, colore minus albo, & interdum subrubente, ab incolis Salegre appellantur. Hi Tophi aviculis, quæ in caveis aluntur, exhibentur: quia eius usu recreantur cum alio sale pereant. Quod sane mirum, nullo manifesto discrimine inter hoc sal, & reliquum apparente. Ad Tophi, vel Pumicis genera referri potest Acopis Plinii nitro similis, pumicosa, aureis guttis stellata, quæ fortassis lapis ille est qui in Ilva, & alibi ubi alumen fossile, & chalchantum effoditur, reperitur. Sed hunc lapidem quidam Assium putant, qui etiam Pumici similis est. In Tmolo monte gignitur lapis Pumici similis rarus inventu, qui quater in die colorem mutat, Plutarcho teste, ubi Pactoli fluvii mentionem facit. A Pumice non multum distant, spuma maris Halosachne, Alcionium petreum, *a* Adarces, & Paretonium, sed quia ad terræ genera paulo indurata commodius referuntur,

Lapis Sabulosus.

Chernitis.

Salegre.

Acopis.

Halosachne.

Alcioniũ.

Adarces.

Paretoniũ.

tur, illorum deſcriptionem in alium locum reſervo.

a *Adarces deſcriptionem tradit Plinius lib.16. Naturalis hiſtoriæ cap.36.littera e e. Eamque lib.32. cap.x. littera t. Calamochnum vocat. De Adarce conſule V. Cl. Claudium Salmaſium libro (cap.62. huius libri) citato fol. 301. Sunt quidam qui exiſtimant Adarcem Plinii eſſe Pallam Marinam, ſed male: ſiquidem Palla Marina in mari tantum naſcitur, non in paludibus aquæ dulcis, & ibi non arundinibus, neque herbis inhærens viſitur, ſed in ſicco reperitur littore, undis ſimul cum alga proiecta, pilæ omnino ſimilis, quæ in lactantium hædorum ventriculis ex exuctis una cum lacte pilis, plerumque reperitur: adde quod Palla Marina guſtata nec acris, nec cauſtica (ut Plinius inquit) eſt. Huius etiam Pallæ Marinæ meminit Galenus lib. 1. de Compoſit. Medic. ſecund. loc. quam σφαῖραν θαλασσίαν vocat, quem locum Interpres Cornarius vir alioquin Doctiſſimus perperam ſpongiam interpretatur. Qui vero Pleniorem Pallæ Marinæ cupiat habere deſcriptionem conſulat Conradum Geſnerum lib. de Aquatilibus cap. de Palla Marina.*

CAP. CCXX.

De Sarcophago, & Aſio, ſeu Aſſio lapide.

SArcophagi vulgo hi lapides vocantur quibus mortuorum ſepulchra teguntur. Verum hoc loco veterum Sarcophagum deſcribo, ſeu Aſſium lapidem qui in Aſſo Troiadis carnem exedens reperitur, de quo ſequentia Plinius lib.36.cap.XVII. In Aſſo Troiadis Sarcophagus fiſſili vena ſcinditur. *a* Corpora defunctorum condita in eo abſumi con-

ſtat intra quadrageſimum diem exceptis dentibus. Eius generis & in Lycia ſaxa ſunt, & in Oriente quæ viventibus quoque adalligata erodunt corpora. Mitior eſt autẽ ſervandis corporibus, nec abſumendis Chernites ebori ſimillimus, in quo Darium conditũm ferunt: Parioque ſimilis candore, & duritie, minus tamen ponderoſus, qui Porus vocatur. Aſſius guſtu ſalſus, podagras lenit; pedibus in vaſe ex eo cavato inditis. Præterea omnium crurum vitia in iis lapidicinis ſanantur, cum in metallis omnibus crura vitientur. Eiuſdem lapidis flos appellatur in farinam mollis ac quædam perinde efficax. (pro appellatur, legerem præparatus.) Eſt autem ſimilis Pumici rufo. Admiſtus æri Cyprio mammarum vitia emendat; pici autem reſinæve ſtrumas, & panos diſcutit. Prodeſt & phthiſicis linctu, cum melle vetera ulcera ad cicatricem perducit, excreſcentias erodit, & ad beſtiarum morſus utilis. Repugnantia curationi ſuppurata ſiccat, fit & cataplaſma ex eo podagris, miſto fabæ lomento. Hactenus Plinius. *b* Galenus Aſſium lapidem ait eſſe non durum, ſed laxum, friabilem conſiſtentia, & colore quaſi Tophi. Innutriri ei quiddam farinæ tenuiſſimæ adſimile, qualis in piſtrinorum parietibus adhærere viſitur, quod petræ Aſiæ florem vocant. Eſſe vero ſubtilium partium, ut ſine morſu carnes nimis molles, & fluidas eliquet. Petram vero in qua naſcitur ſimilem, ſed infirmiorem vim habere: ſalſedinem quandam in guſtu florem participare. *c* Dioſcorides Aſſium inquit ſeligendum colore Pumicis levem, fungoſum, friabilem, habentem venas luteas ad imum actas. Eius flos ſalſugo ſubflava eſt, ſummo lapidi inſidens, tenuis nunc alba, nunc inſtar pumicis ad luteum vergens, linguam aliquantulum mordens. Authorum præcedentium teſti-

Chernites. *Porus lapis.* *Ad podagram.* *Ad mammas & ſtrumas panoſque.* *Phthiſis.* *Electio.*

testimonio Assius lapis detergentem, exiccantem, leviter exedentem, & discutientem habet facultatem, proculdubio propter nitri, & salis, aluminisque mixturam qua constat.

Vbi reperiatur.

Hodie vix dignoscitur Assius lapis. Mathiolus circa Tridentum in Vitrioli minis prope montem Liveginem reperiri existimat: propterea quod notæ conveniant. Reperitur enim ibidem lapis levis Pumicis instar spongiosus, frangibilis, venisque luteis. Alii Germanorum Tophum, aut illi admodum similem, eum qui reperitur in Ilva, & ubi alumen fossile, & calchanti vena foditur, colore candido instar sacchari, venis, vel maculis luteis, gustu subastringente, & linguam modice mordente, iterum eum qui ibidem sine maculis luteis, Pumici similis, fungosus, cum superficie sali simili, sed lapidosa, & insipida invenitur, esse existimant. Vel etiam eum, qui durior est, venis se intersecantibus in profundum, quique exterius in tenuem farinam candidam solvitur, modice mordentem, qui eius flos est. Non emanat autem flos luteus, nisi ex habente maculas luteas, cuius sapor etiam est efficacior. Hi profecto lapides omnes, qui alumen nitrum, & sal in se continent, ac leves, & spongiosi non inepte pro Asio lapide haberi possunt, præsertim quod propter prædicta mineralia iis contenta, easdem facultates, quæ Assio ab authoribus tribuuntur, habeant.

a *Hoc lapide, quod carnes absumat, utebatur antiquitas, ad defunctorum sepulchra, ut absumptis ab eo carnibus, corpora non computrescerent; ob idque Græci appellavere sarcophagum. Quod manifeste declarat Dioscorides, cum inquit,* ϗ σοροὶ σαρκόφαγοι γίνονται, *id est, loculi defunctorum carnes absumentes ex*

 tes ex

tes ex eo fiunt; omnes interpretes male σοροὶ pulverem interpretati sunt, excepto Plinio loco ab Auctore iam tradito, qui mentem Dioscoridis probe assecutus videtur. Quod idem nobiscum sentit V. Cl. Claudius Salmasius libro (cap. 62. huius libri) citato fol. 1204. littera c, cuius hæc sunt verba. Græci σοροὺς vocant arcas mortuales. Eæ ex sarcophago lapide etiam fiebant, quas appellat σοροῖς σαρκοφάγοις Dioscorides. Sic tamen vulgo hæc vertunt: Fit ex eodem etiam farinæ modo pulvis minuendis carnibus utilis. *Quæ nihili sunt, modumque quo hæc legenda, ac distinguenda sint, ibidem tradit, multaque de Assio.*

b *Libro* IX. *de simplicium medicamentorum facultatibus.*

c *Libro* V. *de re medica cap. 99.*

Cap. CCXXI.

De Phrygio lapide.

PHrygius lapis, *a* Plinio teste, gentis nomen habet, estque gleba pumicosa, uritur ante vino perfusus, flaturque follibus, donec rufescat, ac rursus dulci vino extinguitur, & hoc trinis vicibus, tingendis vestibus tantum utilis. *b* Dioscorides in Cappadocia inveniri tradit, eumque qui pallescit, pondusque mediocre absque solida compage, ac lineis albis cadmiæ instar distinctus est, cæteris præfert. Vim habere ait astringendi, expurgandi, & crustas inducendi, lavarique ut cadmia, usumque eius esse sive crudus sive combustus sit. *c* Galenus oculis utilem facit, item ad ulcera & scabritias. Hodie ignotus est hic lapis, quia tamen tingendis vestibus utilis fuit olim, aliqui chalchanti glebam, quæ ad tingendum utilis est Phrygium esse lapidem opinan-

opinantur, huiusmodi glebæ pallent, candicant, virescunt, aut cinereæ sunt, pallescentem habeo quæ astringit & mordicat ut chalchantum, ac propterea iisdem viribus prædita est.

a *Libro 36. Naturalis historiæ cap. 19. littera k.*
b *Libro V. de re medica cap. 89. Huius etiam meminerunt Galenus lib. 9. de simplic. medic. facultat. Paulus Ægineta lib. VIII. littera λ. Aëtius lib. 2. Tetrabibl. cap. 21. Inter Neotericos Andreas Cæsalpinus lib. 2. de Metallicis cap. 52.*
c *Galenus lib. 9. de simpl. medicam. facultat.*

CAP. CCXXII.

De Agerato.

PHrigio lapidi non dissimilis videtur Ageratus, quo *a* Galenus coriarios usos fuisse testatur, eumque digerentis, & astringentis facultatis esse asserit, quamvis gustu evidentem astrictionem, aut acrimoniam habere non videatur. Ad columellæ inflammationes utilissimus est, ut hinc colligi possit, non tam acrem esse, quam Phrygium lapidem. Prædicatur etiam hic lapis ad nitorem calceis conciliandum.

a *Libro IX. de simplicium medicamentorum facultatibus.*

CAP. CCXXIII.

Lapis Spongiæ.

Ad calculum.

SPongiæ, lapides in se continent candidos, friabiles, qui in succum lacteum solvuntur, facultate extenuandi absque insigni caliditate, ad calculos

renum, & vesicæ frangendos utiles, quique ob illam facultatem Cysteolythi vocantur, propinantur autem ex vino.

Cysteolythus.

Cap. CCXXIV.

De lapide Rhenali.

AD Ostracitis, aut Geodis species lapis hic referri posse videtur: regitur enim crusta ferrea satis dura, sub qua latitat lapis rotundus Rhenis figura. Invenitur prope Pragam, colore est terreo subrubro, cortex terreo tantum: nullas hactenus ipsius facultates expertus sum.

Cap. CCXXV.

De Hysterapetra.

AGricola *a* narrat in Diœcesi Trevirensi cum fundamenta arcis Erebreitstemensis eruerentur, inventos fuisse lapides nigricantes, & duros, qui muliebre pudendum exprimerent, hos *b* Cardanus ob similitudinem Hysterapetras vocat, rectius Hysterolythi dicerentur. Addit Agricola etiam Mariæburgi inveniri. Nullius sunt usus quod sciam.

Hysterolythus.

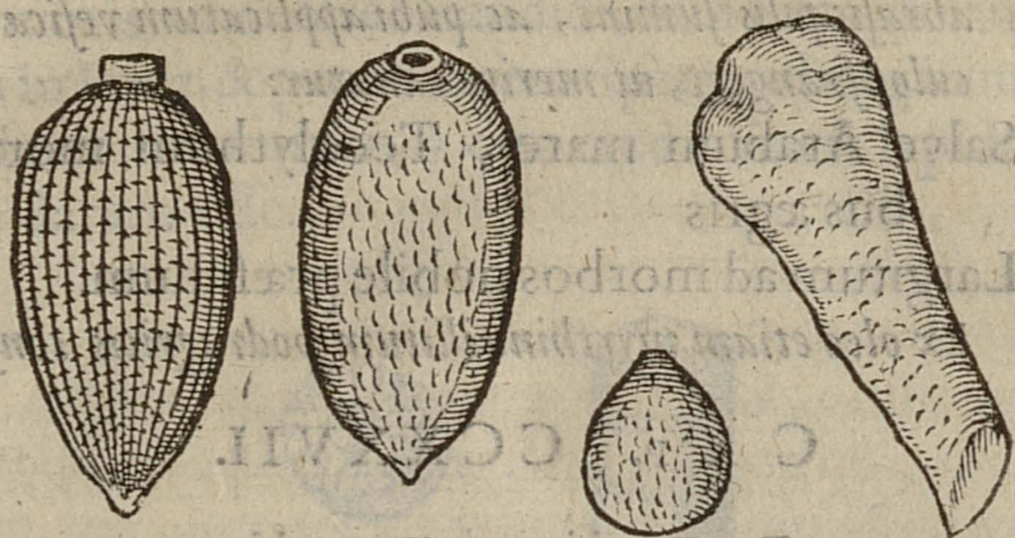
a *Libro* v. *de Natura Fossilium cap.*14.
b *Libro* vii. *de subtilitate.*

Cap. CCXXVI.

De lapide Iudaico.

IUdaicus lapis olivæ specie subrotundus, tener, & friabilis est, striis secundum longitudinem discur-

discurrentibus, & æquidistantibus, ac si arte factæ essent.

Colore est albo, aut subcinereo. Ab Aëtio lapis Syriacus, ab aliis Phenicites, Pyrene, vel Eurrheus, à *a* Plinio Tecolythos vocatur, quasi lapidem frangens aut liquefaciens. Tritus enim aut aqua calida exhibitus difficultati urinæ medetur, ac calculos vesicæ & renum rumpit. Aliqui sexum distinguunt, & minores fœminas, ad vesicæ lapidem fundendum utiles, maiores masculos, inter quos aliqui sunt longiores minimi digiti quantitate ad renum lapidem expellendum commodi, arbitrantur. *c* Reperitur in Judæa, & Silesia.

Phenicites. Pyrene, Eurrheus, Tecolythus. Ad calculum.

a *Libro 2. Tetrabibl. cap. 19.*

b *Libro 37. Naturalis historiæ cap. x. littera c c c.*

c *Plura qui de lapide Iudaico scire desideret Consulat. Dioscorid. & Petrum Andream Matthiolum lib. v. cap. v. Item Andreæ Cæsalpini lib. 2. de Metallicis cap. 45. Aëtius lib. 2. tetrabibl. cap. 19. Iudaici lapidis meminit. Cuius hæc sunt verba: est & alius facultate insignis à Syria Palestinæ delatus, forma conspicuus, lineis tanquam tornatilibus intersectus, Iudaicus, vel Tecolythus appellatus, ad calculum renum efficax tritus, & è calida potus: nec segnior*

est ad vesicæ calculos. Tradit Nechepson Tecolythum cum aqua subactum ad glutinis consistentiam, ut abrasis pilis sumini, ac pubi applicatum vesicæ calculos frangere, ut merito canatur:

Salve Arabum mare, Tecolythum mortalibus ægris
Largitum ad morbos nobile præsidium.

Ex oleo etiam myrthino illitum podragricis confert.

Cap. CCXXVII.

De Trochite, & Entrochio.

CUm Judaico lapide cognationem habet Trochites, Germanice *Spangestein*, aut *rederstein*, quia rotæ, aut tympani refert figuram, appellatus. Pars eius rotunda lævis est, utraque vero plana habet modiolum, à quo, ut in rotis fieri solet, radii eminentes ad extimam orbis partem ita procedunt, ut inter illos striæ fiant. Fractus lapis Judaici instar nitet, & lævis est. Frangitur autem, ut ille in obliquum, longum, & latum. Ex Trochitis nondum separatis constat Entrochos, ita ut plurimorum Trochitorum sit coniunctio. Coniunguntur autem invicem suprapositi tam eleganter, ut arte videatur coniunctio facta. Nam radii unius alterius striis inseruntur, quemadmodum in commissuris cranii humani videre licet. Interdum viginti hoc modo committuntur. Dum æqualiter teres est Entrochos radios eminentes habet, & cingulum, dum inæqualiter, mediaque pars tumet, & extrema strictiora sunt, similes habet radios, vel nullos, & tum cingulo plerunque caret. Differt colore Trochites unus ab alio. Nam reperiuntur albi, cinerei, ac lutei. Differunt etiam magnitudine. Maximus latus est digitum transversum, crassius tertiam eius partem,

tem, aut amplius. Reperitur in Saxonia ad Hildeshemium ultra montem Mauricii in commissuris Marmoris, in cinereo candidi, & in terra glutinosa, item in Italia, & prope arcem Spangenberg in monte eiusdem nominis, à quo credibile est lapidi nomen datum esse.

CAP. CCXXVIII.

De Morochtho lapide.

MOllis est hic lapis, alias Leucophragis, Galaxias, aut Graphida, quia usum calami scriptorii præstat, appellatur. *a* Georgio Agricola teste nascitur in Saxonia, & prope Hildeshemium ubi *Milchstein* vocatur. Dioscorides in Æygpto reperiri asserit, itaque ad lineas vestes dealbandas, quia tener est, facileque in liquorem solvitur utilem esse scribit. Ac præterea poros corporis reserare, ac imprimis conferre sanguinem expuentibus, cæliacis, iisque quibus vesica dolet, si ex aqua propinetur. Ad fluxus matricis cum lana pessi forma imponitur. Commiscetur etiam collyriis ad cavitates oculi explendas, lachrymasque sistendas, cerato admixtus cicatricem promovet, exiccantem enim, sed vix adstringentem habet sine morsu facultatem. Repeeriuntur in Saxonia Morochthi duri, & in fossa arenaria Hildeshemiana qui nigri sunt, & lacteum succum emittunt. Hi Germanice *ein Schvvart Zermilchstein* vocantur. Variat enim colore hic lapis, nam aliqui

Ad sanguinis sputa.

Ad fluxus matricis.

Vbi reperiantur.

Differentia à Galactite & Melite.

aliqui subvirides, nigri, & mellei sunt coloris. Si differentia statuenda sit inter Morochthum, Galactiten, & Melititen. Morochthus lacteum succum edit absque mellis dulcedine, deinde neque albus, neque cinereus est. Galactites vel albus, vel cinereus, lacteum succum absque mellis sapore emittit. Melitites vario colore lacteum succum, sed melleo sapore promit. Reperiuntur etiam Morochthi in Apennino, Lunensi regione, & Æthruria, ubi pictores, & mathematici ad lineas ducendas eo utuntur. Nitet dum durior est saponis, aut gemmæ instar, lineasque notat siccus non madefactus.

a *Libro* V. *de Natura Fossilium cap.* VI.
b *Libro* V. *de re medica cap.*109. *Plura Petrus Andreas Matthiolus in idem caput, Aëtius lib.* 2. *Tetrabibl. cap.* 16, *& Andreas Cæsalpinus lib.* 2. *de Metallicis cap.*60. *tradunt.*

Cap. CCXXIX.

De Galactite.

Galactites lapis à Morochtho parum differt, ob quam caussam itidem Leucas, Leucogea, Leucophragis, & Synephites vocatur. Germanice *Milchstein*, lacteum enim succum, licet cinereus sit, emittit, & dulcis est. *a* Dioscoride teste, laudatur ad oculorum fluxiones, & ulcera. Custoditur aqua tritus in plumbea pixide ob vim glutinis, quæ in eo continetur. Temperatas habet primas qualitates ob dulcedinem, *b* Galeno authore. Nam lactis succum, & saporem omnino refert. Nutricum lac auget, infantiumque alligatus collo salivam facere dicitur, ac in ore liquescere, memoriæ tamen plurimum nocere. Invenitur in Saxonia, Apennino monte, Lunensi

Ad oculorum vitia.

Ad lactis ubertatem.

nensi regione, ac Æthruria, & prope Hildeshemium.

Ad Galactiten videtur lapis ille posse referri, quem ita describit c Gesnerus. Est & quod lac Lunare à nostris appellatur, quod in altissimorum quorundam montium Helueticorum speluncis reperitur, ut Stocchornii in ditione Bernensium, & Fracti, sive Palatini Lucernensium, De quo repetam hic ea vere verba quæ in Fractimontis descriptione nostra, ante annos sedecim posui, mutatis nonnullis, & additis: in spelunca quadam per summum montem fornici adhærens nascitur substantia quædam fungosa, friabilis alba, levissima: quam Fungum petreum dixeris, vel agaricum saxatile: tam similis huius est facies. Incolæ Germanice *Monmilch* appellant, id est, lac Lunæ, à substantia alba, & spumosa, ex qua concretus videtur hic lapis, si lapidis nomen meretur. Aquæ mixtus, albo lactis colore eam inficit. Insipidum est, siccat sine morsu. Nulla in ea asperitas: & totum cum saliva mandentis liquescit, præsertim quod melius fuerit. Nam & crassius, asperiusque reperitur, immaturius nimirum & crudius: quod odore etiam caret. Concoctum autem, & perfectum ut asperitatem amittit, ita albius colore, & pondere levius, & suaviter odoratum redditur. Videtur autem naturam Holosteis dictis lapidibus, qui in terra arenosa in Palatinatu effodiuntur, proximam habere, & lapidi quem ego ab odore Cydoniten nomino. Superstitiose quidam adversus quemcunque morbum ægroti cuiusvis, propter quem expresso ipsius nomine è spelunca petatur, salutarem esse putant. Lucernæ in pharmacopolio venire solet, pollinem eius Chyrurgi ulceribus desiccandis inspergunt. Sunt qui nutricibus ad augendam lactis copiam, pollinis huius

Lac Lunæ.

Holosteis.

Cydonites.

Ad lactis ubertatē.

huius dragmam exhibeant, è iure, ni fallor: poteſt autem commodius ex lacte amigdalarum, cui immixtus hic pollen aliquot horis fuerit, colato propinari, cum pauco ſaccharo, & aqua fœniculi. Aiunt autem mammillas evidenter hoc auxilio turgere, & repleri lacte. Præterea à docto quodam viro, nuper proditum invenio lac Lunæ in profluvio ſanguinis utiliter dari tanquam ſomniferum, idque ſibi experimento conſtare. Quod ad nomen priſcum, ego aut ipſum Morochthum veterum eſſe aliquando putavi, aut eaſdem certe illi facultates eſſe. Sed amicus quidam rerum foſſilium omnium cognitione clarus *d* margæ friabilis genus eſſe vult. Hactenus Geſnerus. Meo iudicio, quia agarici colorem habet, ut narrat Geſnerus, eaſque omnes facultates quæ Galactiti tribuuntur, potius Galactites veterum dum lapideam habet duritiem videtur. Nam ſi mollior ſit recte ad margæ ſpecies referrem. Non puto enim Morochthum, Galactiten, & Meliticen lapidem, aliud eſſe quam margam induratam, ac lapidis ſpeciem præ ſe ferentem. Verum aliis hac de re, ſi ſit aliud iudicium, non repugno.

Narcoticum.

Marga.

a *Libro* V. *de re medica cap.* 107.

b *Libro* IX. *de ſimplicium medicam. facultat.*

c *Conradus Geſnerus libro de Foſſilibus &c. (ut cap.* 52. *huius libri monuimus) fol.* 49. *verſo.*

d *Georgius Agricola lib.* 2. *de Natura Foſſilium cap.* 9. *de marga hæc ſcribit. Marga nihil aliud eſt, quam terra pinguis, & ſpiſſa. Parui vero refert, utrum fuerit dura, an mediocris, an mollis. Quin ea ſive exiccata vertitur in arenam, vel Tophum, vel lapidem duriorem: ſive humore madefacta mutatur in quendam quaſi ſuccum, idem optinet nomen. Paulo poſt tradit margæ verbo ſignificari medullam,* quam

quam interdum ita fluidam & albam esse scribit, instar medullæ ossium animantis &c. Qui plura ad margam pertinentia scire desideret, consulat eundum Agricolam capite iam citato.

CAP. CCXXX.

De Thyite.

THyites, *a* Dioscoride teste, in Æthyopia gignitur, colore subviridi, similitudine Jaspidis, ac dilutum succum lacteum reddit, qui vehementer mordet, ob quam rem tenebras pupillis obversantes expurgat. *b* Galenus inquit quia acrem habet facultatem tantum adhiberi ad purgandum, & abstergendum quæ pupillam offuscant absque phlegmone. Ex quibus sunt cicatrices recentes, quas attenuare potest, sed & oculorum ungues, pterygia utique si non admodum duri fuerint. Hermolaus Thyiten à τύα quod mortarium significat deduci putat; & ab Hyppocrate Acone, quia cotes ex eo fiebant dictum aliqui opinantur. Dubitant etiam aliqui num hic sit lapis quem Itali *verdello* vocant, & quo aurum affrictu examinant. Inveniuntur in fluminibus quibusdam lapides virides succum lacteum remittentes, quos quis verum Dioscoridis Thyiten vocare posset.

a *Libro* V. *de re medica cap.* CXI. *& plura Petrus Andreas Matthiolus in eundem de eadem materia tractat.*

b *Libro* IX. *de simplic. medicam. facultat.*

CAP.

Cap. CCXXXI.

De Melitite.

MElitites à Galactite tantum colore, & dulcedine differt, habet enim mellis dulcedinem, unde etiam nomen, virtutes, & facultates etiam easdem quas Galactites, habet. Abstergere paulo magis, ac paulo calidior *a* Galeno Galactite videtur. Tusus, ceræque mixtus eruptionibus pituitæ, maculisque corporis medetur, vulvarumque dolores velleri impositus compescit. Varium habet colorem, proprium illi ut melleum habeat saporem. Germanicæ *Honig stein* appellari potest.

a *Libro* IX. *de simplic. medicam. facultat.*

Cap. CCXXXII.

De Steatite.

PRioribus tribus similis est Steatites, cuius mollior substantia, quia sevo similis inde nomen habet. Duriusculus hic lapis fusci in rubro coloris, ligno tamen si affricetur in eo albas relinquit lineas. Ad hoc lapidis genus referri potest terra Saponis Germanice *Fulberde*, vel *feifeerde* si durior sit, & lapidi similis.

Cap. CCXXXIII.

De Ossifrago lapide.

LApis Ossifragus albo, vel cinereo colore ossis figuram refert. Concavus enim est ac medullam habet friabilem linguæ adhærentem, ac facile in liquorem solubilem. Osteites, Ammosteus, Osteo-

Osteocolla, Osteolythus, Holosteus ac Stelechites appellatur Germani *Beinbruch, Bruchstein, Beinvvol, VValstein, Sandstein,* vel *Steinbein* vocant.

CAP. CCXXXIV.

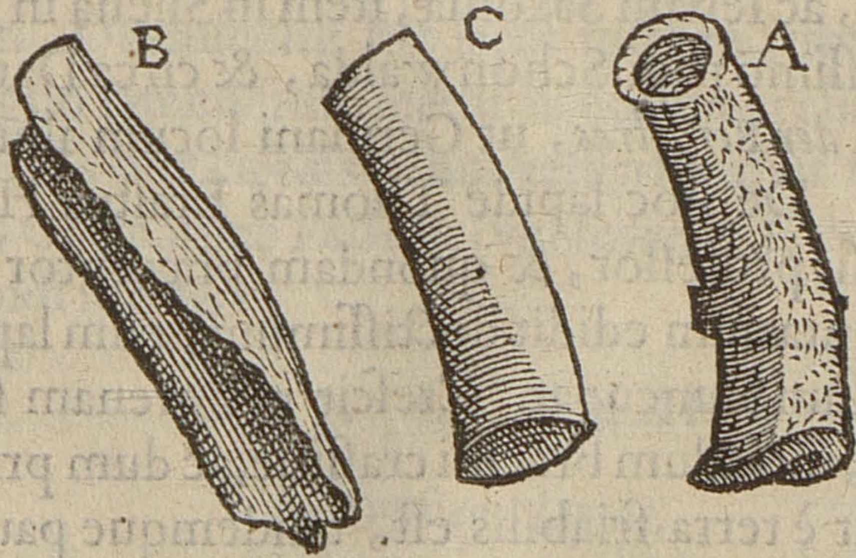
Differentiæ Ossifragi, loci natales, & facultates admirandæ.

TRes huius lapidis observatæ sunt differentiæ. Prima littera B notata continetur is qui ossi usto similis, paruisque foraminibus in superficie plenus est, ac intus ossium spungiosam compagem habere videtur, non secus ac si os in lapidem versum esset, quod fortassis verum est. Hic attritus, vel ustus lotii veteris, aut ossis usti instar olet, nec eas facultates habere creditur quas sequens species. Secunda differentia notata litera A is continetur, qui truncorum forma cum rudimentis ramorum, videtur arboris truncus in lapidem ossi similem, & concavum commutatus, hic proprie Stelechitis nomen meretur à forma. Nascitur in Palatinatu locis arenosis non procul à Spira. Item prope Heidelbergam, ac Ienam Saxoniæ, item in Silesia in fonte limpidissimo pagi Schonwalda, & circa Darmstadium in *der Bergstras*, ut Germani locum illum appellant. De hoc lapide Thomas Erastus Heidelbergensis professor, & quondam præceptor meus commentarium edidit doctissimum, eum lapidem Sabulosum nuncupat. Crescit per arenam forma Coralli, interdum brachii crassitie, ac dum primum erumpit è terra friabilis est, tandemque paulatim magis indurescit. Huic lapidi similem mihi dono dedit Generosus, & nobilis Vir Christophorus Udalricus à Burchsdorp. Sacr. Cæsa. Maiestatis Rudolphi II. Imp. & Domini mei clementissimi dapi-

Locus ubi nascatur.

Lapis Sabulosus.

fer, quem in patria ſua Marchionatu Brandeburgenſi plantæ inſtar excreſcere mirabili modo aiebat, ac à conſolidandis oſſibus *bainbruch* vocari. Primum aiebat initio veris pullulare è terra quaſi exiguam braſſicam capitatam, foliis cinereis, & ſubnigris, deinde expanſis quaſi foliolis ad terram (nam vix caput hoc è terra prorumpit) reperiri in medítullio medullam, ſeu pulverem quendam facile in liquorem ſolubilem. Tum effodi plantam, eiuſque ramos reperiri oſſeos pulvere iſto ad oſſa paucis diebus glutinanda fœcundos. Inveniuntur etiam odorati Oſſifragi in ditione Comitis à Solms non procul à Iena in monte Arenoſo, femoris quandoque figura, & magnitudine. Tertia porro differentia notata litera C ſubſtantia à prioribus differt, nam neque arenoſus lapis, neque terreus, aut friabilis eſt, ſed tenax, oſſique ſimilis, & ſolidus odorem, ac ſaporem Cornu Monocerotis vulgo dicti, guſtu ſubaſtringente referens. Hanc ſpeciem Oſſifragi quis Enoſteum vocare optime poſſet, ſed alium eo nomine deſcribam.

Cap.

CAP. CCXXXV.

Oſſifragi lapidis facultates.

SEcundi generis, & tertii imprimis ad oſſa glutinanda celebrantur, quæ multorum teſtimonio cito ferruminant. Cum enim natura 40. dies requirat antequam callum oſſeum ex alimento gignere poſſit. Lapis iſte in liquorem ſolutus, & potentia proxima os, facultati alteratrici laborem nullum parit, ac aſſimilatrici materiam idoneam citiſſime ſuppeditat. *a* Matthiolo enim teſte trium & quatuor dierum ſpatio multorum oſſa huius lapidis potu rite conglutinata fuerunt. Hoc tamen neceſſario requiritur ut oſſa fracta diligentiſſime primum componantur & ligentur aſſulis, aut alia ratione, ne loco moveantur. Deinde ut æger ſe quietum & diætam ſervet, ac locus affectus unguento Geranii ungatur. Fit autem unguentum hac ratione. Radices Geranei cæruleum florem gerentis in pulverem rediguntur; deinde cum axungia ſuis lactantis in mortario fit unguentum. Id ſupra linteum cera odorata imbutum extenditur, ac fracto loco adalligatur. Interea medullæ lapidis ſeſquidragma ex rubro vino meraco mane, & veſperi propinatur per quatriduum. De huius lapidis admiranda facultate ſcribit Joſephus *b* Quercetanus doctiſſimus noſtri temporis medicus ſequentia. Memini me Reyſtadii non procul à Rheno didiciſſe loci eius incolas uti lapide quodam, qui in illa vicinia naſcitur, & ab effectis *Beinbruch* appellatur, unam enim illius dragmam in vino rubro exhibent, in quo prius vinca pervinca madefacta fuerit per noctem, idque mane per dies quatuor, aut quinque, atque hac ratione dolores eximunt, graviaque ſymptomata, fractu-

Ad oſſa fracta.

Ioſephus Quercitanus.

raſque intra quatuor, aut quinque dies ſanant, magna cum omnium admiratione; cuius rei ocularis ipſe ſum teſtis, eiuſque rei Mathiolus in commentariis ſuis mentionem facit. Eodemque lapide uti præterea ſolent in formam cataplaſmatis redacto, cum Geranio contuſo, & oleo olivarum, vel roſato, tam fœlici ſucceſſu, ut ſine ullo dolore, ac inflammatione partis oſſa coagmententur. Quod incredibile videri poſſet, niſi præter me innumerabiles alii oculati, & idonei teſtes extarent. Quamobrem coniecturam facio, genus illud medicamenti ad ſclopetaria vulnera fracturis oſſium complicata eſſe accommodatiſſimum. Magna enim iam operis pars effecta eſt, cum oſſa confracta tam facile, & tam brevi tempore ſanantur ſine ullo ſymptomate quodam; præſertim cum id non prohibeat nos vulnus tanquam contuſum, & quemadmodum decet tractare. Quinetiam viam nobis compendiariam ad brevem curationem patefacit, & ad ſauciatum ſublevandum accommodatiſſimum. Hactenus Quercetanus. Utuntur etiam hodie Oſſifragi pulvere ad dentes dealbandos plures. Proculdubio ille qui odoratus eſt, & margam in ſe continet ad venena utiliſſimus eſt, ſi propinetur ad ſudores movendos, nec minus ad peſtem, febreſque malignas. Suaviſſimus enim ille odor qui Cydonii mali & lactis, ſaccharique halitum præ ſe fert cordi, & ſpiritibus noſtris amicus eſt, & cum illis ὁσίᾳ quadam conſpirans, illos roborat, firmat, ac à contagio, non minus, quam putatum vulgo Monocerotis cornu, tuetur. Ad hunc ſcopum in paſtillos prius ablutus pulvis, ut arenoſa ſubſideant, redigi poteſt, ac terræ ſigillatæ inſtar ſervari.

Ad venena.

a *In Comment. lib.* V. *Dioſcorid. cap.* 109.

b *Oſſi-*

b *Ossifragi lapidis etiam mentionem facit Guilhelmus Fabricius Hildanus observat. Chirurg. centuria 3. observat. 90. in qua circa finem hæc scribit. Ego, & si ipsum in fracturis ossium præstantissimum esse, in controversiam vocare, minime contendam, attamen intra tam paucos dies, ut scribunt Mathiolus, & Quercetanus, ossa fracta, sanare posse, non facile mihi persuadere possum.*

CAP. CCXXXVI.

De Encosti.

ENcostis à tertio genere Ossifragorum tantum odore differre videtur, Germanice ab *a* Agricola *Knochenstein* vocatur. Hic neque suavem odorem neque tetrum habet, sed qualem arena, invenitur nigri, candidi, mixtique coloris.

a *In Libello, annexo libro de Fossilibus, cui titulus, de rerum metallicarum interpretatione.*

CAP. CCXXXVII.

De aliis lapidibus qui ad Ossifragi genera referuntur, & primum de Stalactite, seu Stillatitio lapide.

EX aquis lapidificam vim habentibus, aut si mavis in se resolutos lapides continentibus, aut potius materiam terrestrem subtilissimam ex cuius coalitu lapides fiunt, concrescit stillatitius lapis Germanice *VValstein*, seu *Tropfstein* appellatus. Cum enim aqua per terræ canales effluit, & ex alto decidit, extremitati canalis pyramidis forma paulatim coalescit, & augetur terrestris aquæ portio, ac induratur prorsus eodem modo, eademque forma,

qua à canalibus defluens aqua in glaciem ex ore canalis dependens, hyeme à frigore mutatur. Et ut glacies inæqualis est propter fluentis aquæ motum, sic & hic bullas, seu eminentias habere videtur. Ex fluente aqua, in canalibus crustaceam formam adipiscitur, sicut in balneorum vasis, & Thermarum canalibus fit, in quibus aqua calida coquitur, aut servatur. Ad parietes antri si decidat aqua, aliã formam lapidibus præbet, & variam. Omnes albi, graves, duri, intus splendentes, Talci instar inveniuntur in variis Germaniæ locis, in Moravia prope Brinam in ditione Abbatis Ostriwicensis. Ad sanctum Iuanum in Bohemia, ad thermas Carolinas, & in antro *Baumansholtz*, laudatur à chyrurgis ad ossa fracta ferruminanda, unde Osteocollæ nomen obtinuit, ac inter species Ossifragi referri potest, quia ossa glutinat. Si pulvis bibatur, drag. unius pondere sudores potenter movet.

Ad ossa fracta.

Cap. CCXXXVIII.

De Stalagmite.

Stalagmites è guttis rotundis in lapidem gypseæ substantiæ conversis, totus coagmentatur in terra arenosa, qui pro terræ, & aquæ fluentis qualitate, modo fuscus, candidus, aut griseus fabarum, pisorum, vel coriandri refert magnitudinem. Reperiuntur in una massa plurimi quasi favis inclusi. Copiose isti in Thermis Carolinis. Nam aqua ibidem tantam in se lapidescendi facultatem habet, ut lignum per noctem impositum lapidea crusta tegatur, quæ calcis naturam colore & substantia præ se fert.

CAP. CCXXXIX.

De Hammite, seu Ammonite.

AMmites, vel Ammonites ex arenis ita componitur, ut ovis piscium similis videatur, nucis iuglandis est magnitudine, aliquando maior, Germanice *Rogenstein* vocatur, invenitur prope Alfeldam, & Hildeshemium. Huius generis repe- riuntur qui ex lapillis pisi, aut orobi magnitudine constant, quos Ammites maiores, aut Pisolythos recte vocare possis. Item qui ex arenulis milii, aut seminis papaveris magnitudine coaluerunt, illos Cenchritis, istos Meconitis nomine non male appellaveris.

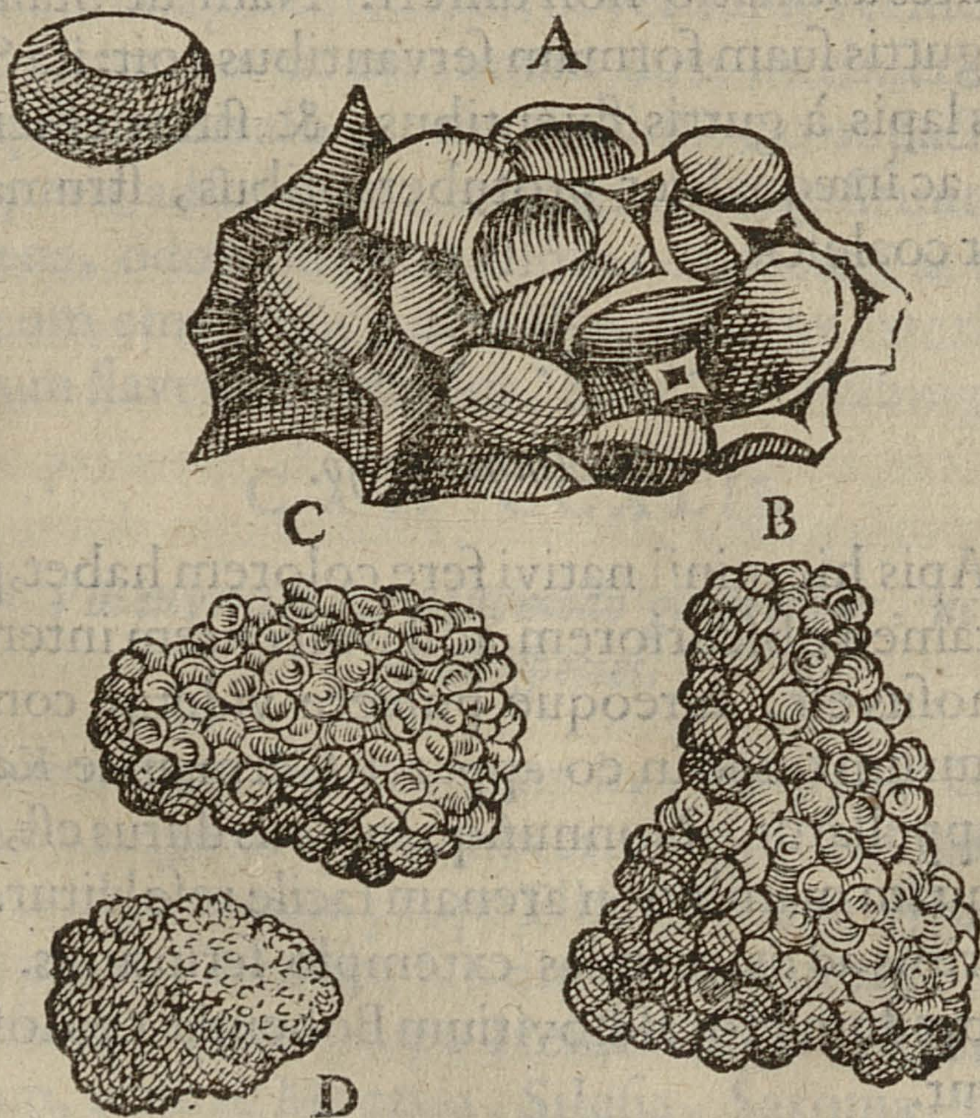
Pisolythus.

Cenchritis.

Meconitis.

Pisi magnitudine Ammites, notatur litera A

Figuræ Ammitis.

hunc vere quis poſſet Bezoar minerale appellare, ſquammis enim, ſeu cuticulis conſtat ut Bezoar, deinde ſubiacens cutis ſplendet, color etiam ſimilis, aut paulo plus rufeſcit.

Orobi magnitudine litera B notatur.

Cenchrites litera C.

Meconites litera D.

Reperiuntur in Iura monte, & prope Bernam Helvetiæ, facile iſti lapides in arenulas, ex quibus conſtant, reſolvuntur. Quæ tamen duræ, inſipidæ, & inodoræ ſunt. Diſtat à Stalagmite Ammites, quod Stalagmites è guttis rotundis in lapidem gypſeę ſubſtantiæ converſis totus coagmentetur. Ammites tantum ex arenis. Stillatitius lapis à nonnullis Ammites vocatur, ſed aptius, ut ſupra, præcedentes à ſe invicem diſtinguuntur. Subſtantia Stalagmites à ſtillatio non differt. Nam ut Stalagmites à guttis ſuam formam ſervantibus coit: ita Stillatitius lapis à guttis fluentibus, & ſtrias efficientibus, ac inæqualiter protuberantibus, ſtrumarum inſtar coaleſcit.

Differentia Stalagmites ab Ammite.

Cap. CCXL.

De Ammochryſo.

Lapis hic minii nativi fere colorem habet, paulo tamen obſcuriorem, ac flaveſcentem interdum. Arenoſus eſt, aureoque pulvere videtur conſperſus, aurum quod in eo apparet Germanice *Katzengold* appellatur. Nonnunquam ſatis durus eſt, nonnunquam manibus in arenam facilę reſolvitur. Uſui eſt ſcribis ad exiccandas extemplo ſcripturas. Prope oppidum Horaſdiovitium Bohemiæ copioſe reperitur.

CAP. CCXLI.

De Cornu Fossili, quod vulgo Monocerotis Cornu appellant, & an verum Monoceros inveniatur.

Etiamsi vix ad lapides referri posse Cornu Fossile videatur, tamen quia ab Osteocollis non longe recedit, ac lapidescit, operæpretium existimavi, huius historiam non præterire, præsertim quod magni pretii, authoritatis, & dignitatis sit, dum multi Principes id pro vero Cornu Monocerotis emant. Cornu Fossile lapis Ceratites dici potest, colore, & lævore Cornu refert, forma etiam interdum: nam sæpius tam crassum, ac magnum reperitur ut à nullo unquam animali produci potuerit. Substantia lapidea semper, & vel dura, vel mollis illi est. Exterius ut plurimum dura intrinsecus plerunque mollis alba, levis, friabilis, compacta absque poris, adstringens, exiccans, linguæ firmiter adhærens, odoreque gratissimo non secus, ac si quis lac cum amygdalis miscuisset. Cortex exterior interdum flavescit, cinereus, albus, vel subniger est.

Ceratites.

CAP. CCXLII.

Vbi inveniantur, quomodo generentur, ac eorum species.

Inveniuntur hæc cornua in variis locis Germaniæ nempe in specu subterraneo, quem *Baumansholtz* vulgo vocant, prope Elbingerodam sylvæ Hercyniæ, sive Cheruscæ sub ditione comitum Stolbergensium. Item prope Heidelbergam, Hildeshemium, item in Moravia, Silesia, Saxonia, multisque aliis locis. Materiam proximam generationis

horum cornuum *a* margam, vel margæ speciē esse existimo, quæ dum lapidescente, & subterranea aqua fluente irrigatur, vel solvitur, lactis instar fluit per terræ cavitates: in quibus si à terra adstante aquæ serosior pars absorbetur, aut imbibitur, vel præterfluit, tum crassior pars cavitates implendo sistitur, & absumpto humore omni coalescit, lapidisque formam & cornuum præ se fert, aut margæ tantum, si aqua exiguam vim lapidificandi habuerit. Hæc causa est quod interdum huiusmodi frusta crassa, interdum exigua, & tenuia conspiciantur. Verum si lacteus hic humor non in cavitatem, sed in lignum aliquod iam vetustate arefactum incidat, illiusque corpus iam leve, & porosum subeat, tandemque vel exhalata aquæ tenuioris portione crassior remaneat, tandem coagulata lignum transmutat eiusque partes sibi assimilat, ita tamen ut species ligni nosci, & interdum odor deprehendi possit. Quod ligno contingit, id etiam cornubus ceruinis, dentique elephantis, aliisque quadrupedum partibus si in huiusmodi loca decidant contingere potest. Hinc fit cornua ista fossilia inter se multum interdum differre, & pauca eandem faciem ostendere, imo aliqua dentes, tibias, maxillas, aliasve corporis partes referre. Habeo ego domi plures quam viginti differentias, cum tamen omnes mihi pro Cornu Monocerotis datæ fuerint, una manifeste exteriori cortice fraxini lignum ostendit. Alia differentia prope Brinam Moraviæ urbem inventa ita exacte figuram trunci iuglandis intrinsecus, & extrinsecus refert, ut nemo nisi cœcus animadvertere non possit, truncum illius arboris fuisse, ac in terra transmutationem accepisse. Odor etiam exacte nucis arboris odorem reddit. Donatum mihi fuit etiam frustum illius trunci Monocerotis

Lignum quomodo in lapidem mutetur.

rotis

rotis titulo. Eodem in loco trunci, & caudicis maioris portio pro capite animalis distracta fuit. Silices adiacentes truncis suis cavitatibus eandem materiam, sed longe molliorem, magisque friabilem, neque nucis odore præditam continebant, ita ut nemo de generatione horum cornuum dubitare debeat.

a *Quid marga sit vide post caput 229. huius libri.*

CAP. CCXLIII.

Facultates Cornuum Fossilium, quæ vulgo pro Monocerotis Cornu distrahuntur.

CORnua ista Fossilia non omnia habent eandem facultatem, aut æque validam, ut enim forma, origine, & substantia inter se differunt, ita etiam qualitatibus, & facultate. Quæcunque lapidum instar dura sunt, inodora, neque medullam habent vix alia, quam exsiccante pollent vi. Quæ vero facile in pulverem rediguntur, linguæ adhærent, molliaque sunt, maximas habent vires. Imprimis enim exsiccant, adstringunt, ulcera ad cicatrices perducunt absque morsu, alvi profluvia, gonorrheæ, alborumque menstruorum effluvium, sanguinem è naribus, hæmorthoidibus, vulneribus aut è thorace erumpentem sistunt. Oculorum etiam lachrymas effluere non sinunt, si cum lacte in pollinem tenuissimum redactæ oculis instillentur. Quod si præterea his medullis odor gratus accedat, cordi imprimis gratæ sunt, idque roborant, & confirmant, boli armeni, aut terræ lemniæ instar, ut non facile ab affecto aëre, aut à veneno assumpto opprimi possit. Quinetiam si substantia medullæ ante transmutationem fuerit à cervo; elephante, fraxino, nuce, arbore,

Exiccant, astringunt.

Fluxus sistunt.

Oculorum lachrymis.

Ad cordis robur.

Ad venena.

bore, aut ab alia re, quæ venenis adverſatur, maximam ad expellenda, & ſuperanda venena habebit energiam, eoque maiorem ſi odor ipſius arboris, vel prioris ſubſtantiæ adhuc deprehendi poſſit. Tum enim certum eſt qualitates adhuc in tranſmutato corpore aliquas remanſiſſe, ac vires quæ in ſubtiliori materia hærent, nondum periiſſe: ſed accedente nova, & ſubterranea materia auctas eſſe.

Ad peſtem, & febres peſtilentes.

Ad venena itaque omnia, febreſque peſtilentes, & peſtem ipſam abigendam huiuſmodi Cornu præſtantiſſima eſt antidotus, ſi cum aqua aliqua appropriata, aut vino oligophoro abſente vehemente febri, ægro propinetur dragma una, aut ſcrupula quatuor, iſque ſumpto pharmaco ſeſe ad ſudandum componat. Sudoribus enim venenum omne etiamſi ad venas, habitumque corporis deductum ſit facile expelletur, & cor, ne eius noxam ſuſcipiat, munietur. Quod certe plurimis exemplis expertus ipſe ſum, & ab aliis quibus particulam Foſſilis Cornu (quod prius fraxini lignum fuiſſe notavi) dono dedi, expertum audivi.

Puer quidam deglutita plumbea pila, quæ multos ante annos ſub aranearum telis latuerat, extemplo ventre ita intumuerat, ut crepaturæ periculum adſtantibus videretur adeſſe. Hic ebibito ſcrupulo medullæ omnibus admirantibus ſtatim conualuit. Alia mulier intoxicata, ventreque utri modo inflato ut morti proxima videretur, ſubito hauſto pulvere præter omnium expectationem conualuit.

Ad cordis affectus, & epilepſiam.

Facit ad epilepſiam, ſyncopen, cardiacam paſſionem, cordis tremorem, alioſque cordis affectus, ſi cum aqua appropriata ſcrupuli pondere ægro offeratur. Sudores egregie movet, ob id febribus malignis, & peſtilentibus conducit, ac venenum omne foras ad cutim pellit.

CAP. CCXLIV.

De vero Cornu Menocerotis, & an id reperiatur.

A Multis annis in tanta dignitate, & existimatione apud Gemmarios, & Principes Monocerotis Cornu, tanquam nihil præstantius ad cognoscenda, præcavenda, & superanda omnia veneni genera sit, habetur: ut auri pretium longe superet. Quia vero à multis dubitatur num animal id, cuius Cornu tam admirandas facultates habere debet in rerum natura sit, nec ne, aliis id affirmantibus, & describentibus, aliis negantibus, operæpretium puto, quandoquidem plura animalia sunt, quæ unum cornu in fronte gerunt, & proinde generaliter illis Monocerotis nomen convenit, illa omnia obiter, illorumque cornuum formam describere, ac deinde examinare quodnam illud sit, quod tantæ facultatis cornu gestet. Nam negare tale animal quale à Plinio, Æliano & Vartomanno pro Monocerote describitur, in rerum natura esse, mihi prorsus ineptum videtur. Etsi enim hoc tempore complures orbis partes navigantium industria detectæ sint, quis tamen omnes Asiæ, Chynæ, Cathaiæ, Tartariæ, Africæ, Americæ angulos perlustravit, & investigavit num tale animal præ manibus sit. Affirmantibus itaque sese, & animal vidisse, ac cornu facultates experientia didicisse, tamdiu credi potest, donec exploratis omnibus mundi angulis constet, ab illis descriptum animal nullibi reperiri. Verum, ut dixi, plura sunt, quæ unum cornu gerunt, ac fortassis uni ex illis etiamsi aliud nomen habeat, (ut tempore rerum nomina sæpe mutantur) contingit ut verum, & decantatum illud cornu gestet, alteri vero

vero etſi nomen Monocerotis ſervet, & cornu habeat, tamen viribus illis careat. Plinius libro VIII. cap. XXI. ſcribit in India boves ſolidis ungulis, & unicornes reperiri. Deinde paulo poſt. Aſperrimam feram Monoceroten eſſe, reliquo corpore equo ſimilem, capite cervo, pedibus elephanto, cauda apro, mugitu gravi, uno cornu nigro, media fronte cubitorum duum eminente. *a* Garſias ab Horto proregis Indiæ medicus Rhinoceroten qui unum cornu geſtat in fronte breve, nigrum brachii ad conum craſſitie, colore pellis aſinini, & fibroſum, ab Indis pro Monocerote haberi ſcribit eiuſque cornu ab iis ad venena uſurpari, verum ipſe peculiare hoc animal quod proprie ab authoribus Monoceros appellatur, Rhinoceroten eſſe nequaquam arbitratur, verumque Monoceroten ab authoribus, à quibus deſcribitur non viſum exiſtimat, quæque de eo audierit, hoc modo enarrat. Referam quæ à viris fide dignis accepi. Inter promontorium Bonæ ſpei & aliud promontorium de currentes nuncupatum vidiſſe ſe affirmabant terreſtre quoddam animalis genus, licet mari etiam delectaretur, quod caput, & iubam equi haberet (minime tamen equum eſſe) cornu præditum, duos palmos oblongo, mobili, quodque nunc in dextram, nunc in ſiniſtram obverteret, modo illud attolleret, modo dimitteret. Id animal cum Elephante ferociter præliari, eiuſque cornu adverſus venena laudari. Eius experimentum factum propinato duobus canibus veneno: alterum enim canem cui dupla quantitate propinatum eſſet venenum, ſumpto huius cornu pulvere ex aqua convaluiſſe: alium vero cui exigua quantitate venenum eſſet datum, nec exhibitum hoc cornu, ſtatim mortuum corruiſſe. Hactenus Garſias. Aliud præterea animal eſt quod unum

Boves unicornes.

Monoceros.

Rhinoceros.

De Monocerote.

unum tantum cornu gestat in fronte quod Plinius Asinum Indicum vocat libro XI. cap. XXXVII. nat. Histor. & capite XLVI. ait unicorne Asinus tantum Indicus: unicorne & bisulcum Oryx. Talos asinus Indicus unus solidipedum habet. De asino Indico, & Orige unicornibus mentionem fecit etiam Aristot. lib. 2. de Histor. animal. cap. VIII. & III. de part. animal. cap. 2. ac asserit Asinum Indicum cornu gerere in fronte, pedesque solidos, & talos habere. Orygem etiam in fronte unicornem, sed scissis esse pedibus. Quinque itaque animalia reperiuntur diversa, quæ unum cornu gerunt. Bos Indicus, Rhinoceros, Monoceros, Asinus Indicus, & Oryx. Quod autem Monocerotis nomen peculiari animali ab antiquis datum fuerit, à bove Indico, Rhinocerote, & Oryge differente Æliani testimonio clare docetur, is enim lib. 2. de animalibus, ait se audisse (nam ocularis testis non est.) Monocerotem, quem vocant cartaronum magnitudine ad confirmatæ ætatis equum accedere, iubaque, & pilis fulvum esse, pedum, & totius corporis bonitate excellere, atque similiter ut elephas pedum digitis indivisis esse, apri caudam habere, inter supercilia cornu uno, eodemque nigro non levi quidem, sed versuras quasdam naturales habente, atque in acutissimum mucronem desinente ornatum existere, omniumque maxime animalium absonam vocem, & contemptam mittere, & ad alias quidẽ bestias ad se accedentes mansuescere, cum gregalibus vero suis pugnare, neque modo cum maribus naturali quadam contentione dissidere, sed contra etiam fæminas certare, pugnamque usque ad mortem ingravescere. Nam & maximo robore præditus, & expugnabili cornu armatus est, desertissimas regiones persequitur, simul, & errat. Notandum hic Ælia-

Asinus Indicus unicornis.

Oryx unicornis.

Quinque animalia uno cornu.

Monoceros habet nigrum cornu.

Ælianum nullas facultates Cornu Monocerotis describere. De Asino porro Indico Ælianus lib. 5. sequentia scribit. Sylvestres Asinos equis magnitudine non inferiores, apud Indos nasci accepi, eosque reliquo corpore albos, capite vero purpureo, oculisque nigris esse, cornuque in fronte gerere, cuius superius puniceum, inferius autem album, medium vero nigrum sit. Atque non omnes quidem Indos, sed potentiores cum tanquam armillis quibusdam brachia, sic Cornua certis spatiis auro ornarunt, ex ipsis bibere solere. Ex hoc Cornu bibentem ab insanabilibus morbis tutum fieri, neque eum ipsum convulsionibus corripi, neque sacro morbo, neque venenis ullis ferunt. Quinetiam si quid prius pestilens biberit, tum id vomere tum ad sanitatem redire. Ex quibus duobus Æliani locis facile colligi potest Asini Indici Cornu id esse, quod ab omnibus expetitur ad venena, & nequaquam Monocerotis Cornu quod uno tantum, eoque nigro colore præditum est, & versuras habet, ac passim à Principibus pro vero Monocerotis Cornu ostenditur, omni facultate adversus venena carens. Causa cur facultates quas Cornu Asini Indici habet, attributæ fuerint Monocerotis Cornui, nomen Monocerotis, quod ut ante dixi, Asino Indico tribui potest, fortassis fuit. Unicornu enim est animal Asinus Indicus, non minus quam proprie dictum Monoceros. An autem hoc animal quod à Garsia ab Horto describitur Monocerotis nomine, & prope caput bonæ spei reperitur idem sit cum Asino Indico ex signis, & notis non satis deprehendi potest. Vartomannus se duos vidisse Monocerotas testatur, traditque unicum Cornu, equi magnitudinem habere, crura, pe-

Vires ad omnes morbos, & venena.

dcs.

des, & caput cervi, pili colorem balium, equi iubam rariorem, coxas villoſas, & manſuetum eſſe animal. Hæc deſcriptio cum Æliani deſcriptione ſatis convenit ita ut idem animal deſcribi videatur.

De Oryge.

Quod ad Orygem attinet, nunc incertum eſt quodnam animal fuerit. Certum tamen eſt capræ ſylveſtris ſpeciem fuiſſe, quæ unicum cornu geſtat. Nunc aliqui moſci capreolum, vel gaſellam, aut pygargum eſſe autumant, quibus tamen animalibus aliqui unum tantum cornu, aliqui duo tribuunt.

Reperiuntur apud Principes, & Magnates variæ particulæ Cornuum, nomine Cornuum Monocerotis. Sed hactenus (etiamſi plures quam viginti differentias collegerim) nunquam particulam Aſini Indici Cornui ſimilem deprehendi. Quotquot habeo omnes nigreſcunt, palleſcunt vel albicant, ita ut ebur, cervinum cornu, aut *b* Roſmari dentem referant, aut ſi è terra erutæ fuerint, ibi ætate exeſas, mollioreſque redditas quis iudicare poſſit. Habuit mater fratriæ meæ particulam à cornu ſatis magno, quod multis millibus venditum fuerat, abſciſſam, qua mira præſtitiſſe matrem affirmabat. Erat illa particula eboris inſtar albiſſima, intrinſecus concava, ut cornua eſſe ſolent. Exterior pars craſſitie pellis porcinæ fere pellucida, ac ad flavedinem tendens conſpiciebatur, exacte lardum porcinum cum ſua pelle in cornu tranſmutatum dixiſſes. Ab interiori enim, & albiſſima parte ad amuſſim lineola diſtinguebatur id quod cutim porcinam referebat. Duriſſimum fuerat hoc cornu, vixque lima ſuperari poterat, odorem etiam qualem cornua omnia dum lima fricantur edere ſolent, emittebat. Sed neque hoc Cornu Monocerotis, aut Aſini Indici fuit. Nec refert cum natura etiam aliorum animalium cornu,

Roſmari dens pro Monocerote.

viribus, & facultatibus dicare poſſit. Cornu profectoCervinum multorum experientia non exiguas adverſus venena habet vires, ita ut recte deficiente Aſini Indici Cornu in illius locum ſubſtitui poſſit. Dum Venetiis eſſem ante annos viginti quinque duo Cornua mihi oſtenſa fuerunt à quodam ſimpliciſta rerum exoticarum ſtudioſiſſimo, unum quatuor pedum ad minus longitudine, ovi gallinacei maioris circa baſin craſſitie, quod paulatim deſinebat in mucronem obtuſum, color externus erat eburneus, internus albiſſimus; à baſi ad mucronem fere ſtrias habebat, dicebat ille cornu eſſe Hyppopotami animalis, ac verum Unicornu, facultatibuſque Unicornui attributis præditum. Hyppopotamum ſæpe depictum vidi, & antiqui Romanorum Imperatores illius effigiem tum in nummis tum ſymbolis exhibuerunt; verum abſque cornu, cuius autem animalis hoc cornu fuerit hactenus ſcire non potui. Viſum tamen mihi fuit Roſmari dentem eſſe. Alterum cornu ſex pedes longum fuit, ad baſim ovi columbini maioris, aut ovi gallinacei minoris craſſitie, paulatim in acutum mucronem deſinens, intus ad pedum duorum longitudinem à baſi concavum. Color externus fere niger fuit, ut ligni guaiaci nucleus interior etiam niger eſſe ſolet. Tanto lævore præditum erat, ac à baſi verſuras paulatim ad mucronem tam eleganter æqualique diſtantia procedentes habebat, ut arte elaboratum fuiſſe videretur. Id non Monocerotis Cornu, ſed Gazellæ eſſe, (quam aliqui moſci capreolum vocant & Unicornem faciunt, ſed errore, ut Geſnerus notavit) dicebat. Nam Gaſella aliis aliud animal eſt, & à muſci capreolo diverſum, fortaſſis Pygargus, quem aliqui etiam Unicornem faciunt, capræque ſylveſtris ſpeciem. Verum gemmarius, aut ſimpliciſta

plicista ille qui hoc cornu habebat, Gazellam duo huiusmodi cornua proferre, sed curua asserebat, curvaturam vero tolli aqua calida, mollescere in illa cornu, ac postea manu in rectitudinem cogi. Id profecto Cornu vero Monocerotis animalis cornui omnibus notis respondebat, atque pro eius cornu habui, licet ille aliter senserit. Nam huiusmodi viris parum exercitatis à mercatoribus quibus credunt, facile imponitur: fortassis, quia ad venena expellenda, & arcenda vires non habuit, pro Monocerotis Cornu habere noluit, cum tamen, ut dixi, Monocerotis Cornu viribus illis careat. Simile plane Cornu vidi apud Philibertum. De Bois mercatorem Pragensem, qui id à legato Ducis Moscoviæ Pragæ degente pignoris loco ad se pro mille ducatis receperat. Sed cum nullæ ipsius ad venena vires deprehensæ fuissent: iudicatum fuit à gemmariis Monocerotis Cornu non esse, licet omnibus notis attestantibus fuerit.

Electio.

Qui itaque cum effectu verum Unicornu cupit, is sibi vel Asini Indici Cornu, vel Rhynocerotis, vel illud quod lardi porcini faciem repræsentat, vel etiam Fossile, quod prius ebur, cornu cervinum, lignum iuglandis, aut fraxini, vel etiam alterius materiæ ad venena commendatæ, fuerat, & medullam linguæ adhærentem, albam odoratam in vino bullientem continet, sibi procuret. Ita enim voti compos fiet, nec exigui momenti ad venena quævis habebit medicamentum.

a *Libro* I. *Aromatum, & simplicium historia cap.*14.

b *Rosmari dentem pro Vnicornu venditum fuisse testatur Petrus Bellonius observationum suarum lib.* I. *cap.* 14. *Cuius hæc sunt verba. Quisnam obsecro è veteribus tum Græcis, tum Latinis fidem facit, rei incogni-*

incognitæ portiunculam, quam tamen plerumque ſcimus eſſe dentis illius, quem Galli Rohart, ſeptentrionalis maris accolæ (ut & Olaus Magnus) Morſs appellant, trecentis ducatis æſtimari debere? Etenim data nobis ſunt fragmenta inſpicienda, an agnoſceremus, quæ pro Vnicornu trecentis ducatis empta fuerant, quum tamen orbiculi eſſent è dente piſcis Rohart, & plura ad Vnicornu pertinentia, ibi tractat.

Cap. CCXLV.

De lapide Crucifero.

AD Cornuum Foſsiliũ genera non inepte referri poteſt lapis Crucifer bubuli cornu magnitudine, & facie, qui dum tranſverſim ſcinditur in planos orbiculos crucem nigro colore refert. Reliqua ſuperficiei pars cineritium habet colorem, cui interdum ruber intermixtus videtur. Extrinſecus ex cinereo nigreſcit, maculiſque interdum nigris diſtinguitur, ac tactu inæqualibus. Tam mollis eſt, ut cultro facile ab eo pulvis albus abradi poſſit. Invenitur viginti milliaribus à fano Divi Iacobi in Compoſtella Hiſpaniæ. Fertur geſtatus ut carnem tangat, ſiſtere ſanguinem undecunque fluentem, præterea lactis ubertatem efficere, ac dæmonia arcere, febres etiam omnes curare collo appenſus dicitur,

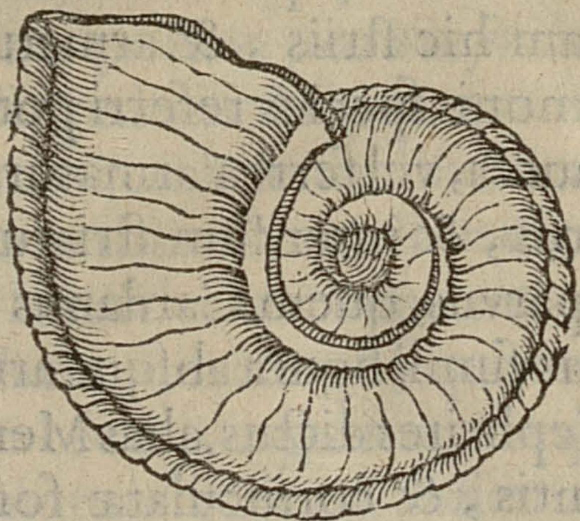
Cap. CCXLVI.

De Cornu Ammonis.

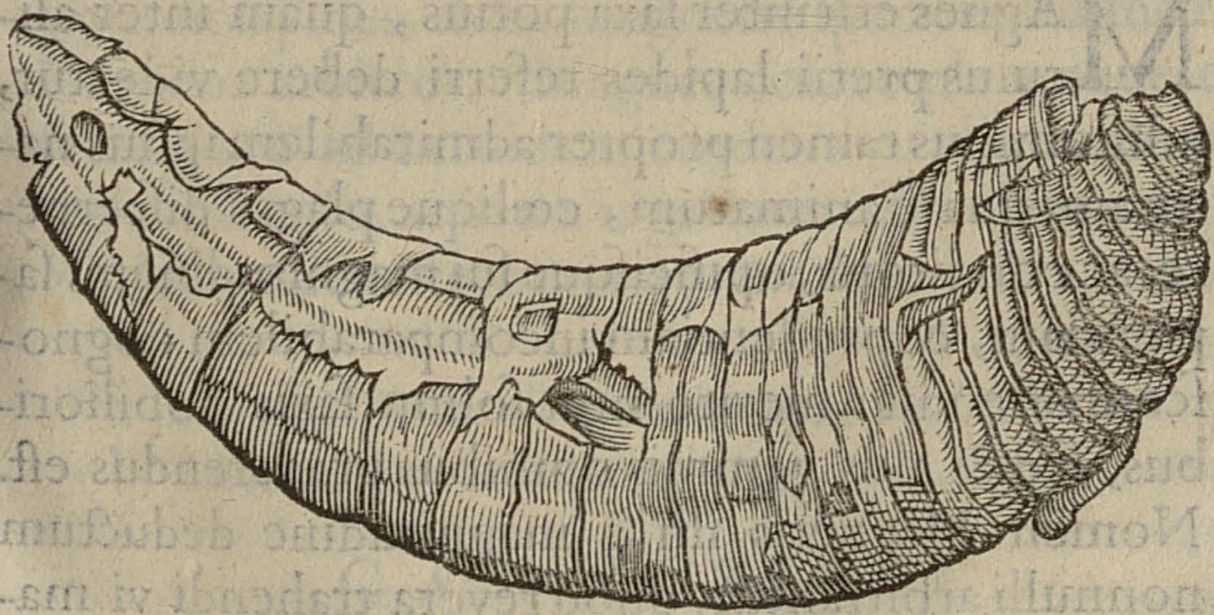
AMmonis Cornu ſpeciem Cornu arietini in ſe revoluti refert, ac aurei coloris armatura, obductum

ductum esse videtur. *a* Plinius lib. 31. cap. 10. inter gemmas refert, ac sequentia scribit.

Hammonis Cornu inter sacratissimas Æthiopiæ gemmas aureo colore arietini Cornu effigiem reddens. Promittitur prædivina somnia repræsentare. Solet ferreo armari hoc Cornu colore, qui aluminis succo accedente, in æreum, vel aureum facile mutatur; quemadmodum ferro ipso facile contingit.

Ad Hoplitis species reduci potest, quia armatura constat. Interdum tamen armatura caret, ac cinerei est coloris, & nodosus quasi juncturis cohæreat, Germanice vocatur *ein Scherhorn.* Reperitur prope Hildeshemium, ac in aliis Germaniæ locis. Sæpe octo digitos latum est, ac aliquando pondere

Hoplitis.

Locus.

tres libras ſuperat. Nonnunquam ita exiguum eſt, ut nucis magnitudinem non excedat. Ab hoc differt anguis putrefactus, qui in ſaxum commutatus, reperitur, nam hic ſtriis, & armatura caret. Ad Cornu Hammonis ſpecies referri poteſt lapis novæ lunæ figura, aurea, vel ferrea armatura veſtitus mediocriter durus, & interdum ſtriatus, modo magnus, modo parvus, quem Cardanus Seleniten vocat. Item alius ſimili figura abſque armatura à cinereo colore Tephrites dictus, alias Menois ab eadem Lunæ creſcentis, & corniculatæ forma quam repræſentat.

Selenites.

Tephrites.

Menois.

a *Hic locus Plinii non habetur lib. 31. cap. x. ſed lib. 37. Naturalis hiſtoriæ cap. x. littera m m.*

Cap. CCXLVII.

De Magnete.

MAgnes etſi inter ſaxa potius, quam inter alicuius pretii lapides referri debere videatur, nihilominus tamen propter admirabilem ipſius naturam, qua ſe animatum, cœlique plagas diſcernere, ac conditoris, opificiſque ſui magnitudinem, ſapientiam, & prudentiam incomparabilem cognoſcere oſtendit: merito non ſolum ſaxis nobilioribus, ſed & aliis gemmis omnibus præferendus eſt. Nomen Magnetis illi à magnitudine deductum nonnulli arbitrantur, quod revera trahendi vi magnus ſit, ac non niſi cœlum ipſum, quod omnium rerum maximum eſt, cognoſcat, & reſpiciat. Alii à Magnete armentario cum *a* Plinio nomen illi datum exiſtimant. Is enim cum armenta in Ida paſceret, ac baculos humi poſuiſſet illorum cuſpides ferreos lapidi fixius adhærere primum obſervaſſe, aliiſque

Nominis ratio.

que ſignificaſſe dicitur. Lucretius à Magneſia regione, ubi reperitur, nomen deducit.

Quem Magneta vocant patrio de nomine Graii
Magnetum quoniam patris in finibus ortus.

Plato ab Empedocle Magnetem vocatum in Ione ſcribit, eumque à nonnullis Heraclion vocari. Theophraſto authore Heraclion dicitur, quod circa civitatem Heracleam inveniatur. A multis Herculeus appellatur, quia ferro, quod omnia domat, & cui omnia cedere coguntur, imperet, id ad ſe trahat, ac ad nutum obſequi faciat. A ferro etiam Sideritis dicitur, nam ferrum Græce σίδηρος vocatur.

Magnes proprie dicitur lapis qui ferrum, vel alium Magnetem ad ſe trahit, vel à ſe reiicit, ac plagas mundi oſtendit, Qui ferrum reiicit Theamedes à veteribus dictus fuit. Verum hic omni Magneti inſidet, ac altera ipſius pars eſt, tractoriæ parti oppoſita. Qui carnem, aurum, vel argentum ad ſe trahunt lapides, inter Magnetis ſpecies minime referendos arbitror. Magnes colore plerunque eſt ferrugineo ad cæruleum tendente: aliquando exterius ſubrufo, ac intus nigricante. Cæruleus etiam, *b* Dioſcoride teſte, cæteris præſtantior eſt.

a *Libro 36. Naturalis hiſtoriæ cap.* XVI. *littera a.*
b *Libro* V. *de re medica cap.* 105.

CAP. CCXLVIII.

Genera, & loci natales Magnetis.

PLinius ſequentibus verbis Magnetis genera ita deſcribit. Quinque genera Sotacus demonſtrat. Æthiopicum, Magneſiacum è Magneſia Macedoniæ. Tertium in Echio Beotiæ. Quartum circa

 Alexan-

Alexandriam, & Troadem. Quintum in Magnesia Asiæ. Differentia prima mas sit, an fæmina, proxima in colore. Nam qui in Macedonia, & Magnesia reperiuntur, rufi, nigrique sunt. Beotius vero rufi coloris plus habet, quam nigri. Is qui in Troade invenitur niger est, & fœminei sexus, ideoque sine viribus. Deterrimus autem in Magnesia Asiæ candidus, neque attrahens ferrum, similisque Pumici, compertum tanto meliores, quanto sunt magis cærulei. Æthiopico laus summa datur, pondusque argento rependitur. Invenitur hic in Æthiopiæ Smiri, ita vocatur regio arenosa. Ibi & Hæmatites Magnes sanguinei coloris. Sanguinemque reddens si teratur, sed & crocum. In attrahendo ferro non eadem, quæ Magneti, Hæmatite natura, Æthiopici argumentum est quod Magnetem alium ad se trahit. Ex his Plinii verbis constat Magnetem Hæmatiten qui ferrum non attrahit, nunc inter Magnetis genera non referri, ut nec quintum genus hodie pro Magnete habetur: nisi forte ille lapis sit, quem Itali *Calamita bianca* vocant, quique linguæ admotus illi adhæret. Commodius meo iudicio ab effectu tria Magnetum genera statuuntur. Ut primo genere contineantur qui ferrum trahunt. Secundo qui plagas mundi tantum ostendunt, nec ferrum trahunt. Tertio vero qui alium Magnetem ad se alliciunt. Quicunque ferrum trahunt illi omnes plagas mundi monstrant. Id enim proprium omni, & soli Magneti videtur. Qui vero plagas tantum mundi ostendunt vi trahendi carere possunt. Tales habui ex monte S. Georgii, qui tribus Praga distat miliaribus, in planitie agri Leutmericensis solitarie constitutus. Tertium genus quod Magnetem trahit nondum vidi, id si olim fuerit, ut Plinius testatur, verisimile est, & nunc esse. Scio Magnetis partem borea-

Optimi notæ.

Tria Magnetis genera.

borealem, borealem alterius respuere, ut alterius australem ad se trahit. Verum id omni Magneti plagas mundi ostendenti proprium est, & necessario, ut uniti, plagæ, plagis respondeant, ac nativus plagarum situs conservetur, boreales boream, australes austrum respiciant. Si Magnes multum ferri in se contineat facile ab alio Magnete trahi potest. Verum non lapidis, sed ferri ratione attrahitur. Quod ad Theameden, quem vetustas ferrum abigere tradidit, attinet, nec ille diversum genus statuit, cum & illius facultas omni Magneti, qui ferrum allicit, plagasque mundi demonstrat insit. Affrictum enim ferrum Magneti, si ad æquilibrium ponatur, ab adversa Magnetis parte, ferri contacta pars, aut ab eadem Magnetis parte, quæ ferrum tetigit, ferri adversa pars abigitur. Vocatur Theamedes, Germanice *ein bleser*.

Theamedes ferrum reiicit.

Reperitur Magnes circa ferri fodinas in Germania prope vallem Ioachimicum, Swartzburgum, Schneburgum in Misnia, item ad fontes albis, & rivulum *den Hirsprunnen*, ac prope Cupfferbergam Silesiæ. In Italia in montibus Viterbii, & in Ilua, qui exterius subruffus est, intus in fracturis nigricans, & parum tendens ad cæruleum obscurum, atque admodum efficax in attractione, quique dum percutitur, inhorrescit, lanugine quadam oborta, quæ transmigrat ad ferrum si admoveatur. Nascitur Magnes plerunque in ferri fodinis, aut in vicinis locis, interdum Magnetes visuntur in quibus plus ferri, quam lapidis sit. In Germania ex Magnete optimum ferrum elicitur, ac is qui circa ferri fodinas eruitur, eiusque colorem habet, plerunque vegetior esse cæteris solet.

Locus natalis.

Cap. CCXLIX.

De natura, facultatibus, & viribus Magnetis.

MAgnes id admirabile, & quod nunquam humana conſequi poteſt ratio, habet, quod ferrum, aut eius meliorem partem chalybem appetat, illique uniri cupiat: quemadmodum ferrum ipſius complexum exoptat. Nam ſi Magnes magnis viribus ſit, ac ferrum liberum, id ad Magnetem properat. E contra ſi Magnes exiguus ſit, ac liber, ferrum vero grave, aut alicui rei affixum, Magnes ad ferrum ut illi coniungatur ſe movet. Ita ut non tam Magnes ferrum, quam ferrum Magnetem trahere videatur. Si Magnes ad ſe trahendi ferrum facultatem tantum haberet, nunquam, ſe ultro ad ferrum moveret, & conferret. Videtur itaque & ferrum trahendi Magnetem vim habere. Verum veriſimilius eſt Magnetem ferrum trahere; quam ferrum Magnetem, quia ſepultus in ſcobe ferri Magnes vires ſuas conſervat, & auget. Ferrum vero rubiginem contrahit, & perit. Quod fieri non poteſt, niſi puriorem, & ſubtiliorem ferri ſubſtantiam ad ſe traxerit. Deinde actionem, ac vim trahendi communicat ferro, quam ſi non haberet alteri dare non poſſet. Quod itaque Magnes ad ferrum ſe moveat, hoc fit, quia ipſius concupiſcit amplexum, quo potiri aliter non poteſt. Reſiſtit enim cupienti ferri pondus, quod à leviori moveri non poteſt. Id ſi unius unciæ ſit, non poteſt trahi niſi à Magnete cuius corpus gravius ſit uncia, & cuius facultas etiam unciam trahere poſſit, utrumque enim neceſſarium, ſi liber ſit Magnes. Nam ſi ab aliquo detineatur, aut alicui rei affixus ſit, non eſt neceſſe ut gravior ſit ferro. Sufficit enim vires ipſius tractrices fortio-

fortiores eſſe, quam ferri pondus. Poteſt enim hoc modo unam unciam pendens Magnes libram ferri attrahere; imo plus. Audivi enim ab amico meo ſe vidiſſe exiguum Magnetem tres libras traxiſſe, ac ita firmiter retinuiſſe ut non niſi vi avelli à Magnete potuerit, Vix ille pendebat duas uncias. Si quis dixerit & Magnetem ad ferri, & ferrum ad Magnetis amplexum properare, fortaſſis non aberrabit. Parum tamen refert ſi quis hunc motum tractionem vocet. Vis hæc attractrix quæ eſt in Magnete nullo obice impediri poteſt, trahit enim per lignum, per lapidem, imo per vitrum. Unde colligi poteſt incorporeum eſſe quid, quod ad ferrum per vitrum tranſmittitur. Si enim ſubſtantia eſſet corporea dum vitrum tranſiret, duo eſſent in eodem loco corpora, quod phyſicis abſurdum eſt. An autem ſubſtantia ſit incorporea, aut qualitas aliqua, difficile eſt coniectu. Qualitas ſane videtur, eaque, quæ cum luce, vel ſono comparari poſſit. Ut enim lux vitrum tranſit momento temporis, & ſonus per opaca corpora, & ſolidiſſima defertur ad aures, & agnoſcitur: ita etiam facultas Magnetis per quævis corpora ad ferrum, quod cum illo ſympathiam habens ipſius motum ſequitur & cum ipſo tanquam amico conſentit, idque non ſecus contingit quam fidibus, quæ dum ita extenſæ ſunt, ut ſi pulſentur à ſe diſtent diapaſon, id eſt, octava, una contacta altera intacta movebitur, & conſonabit, cæteris fidibus interiacentibus, aut intermediis immotis; quod profecto non niſi ſoni qualitate ad aliam fidem tranſmiſſa fieri poteſt.

Trahit per vitrum Magnes.

Sympathia.

Harmonia.

Cauſa cur mutuo amplexu gaudeant, aut Magnes ferrum trahat, inventu non ſolum meo iudicio difficillima eſt, ſed omnino impoſſibilis. Multi exiſtimarunt ideo appeti à Magnete ferrum, quod illo

Cur appetat Magnes ferrum.

illo nutriatur, conſervetur, & ſuſtentetur, approbante, ut illis videtur, id experientia dum in ſcobe ferri ſepultus vegetior redditur, ferro paulatim in rubiginem mutato. Verum ex ſequentibus hanc cauſam non ſufficere illi, qui veram cauſam ſcire cupit, facile qui pollet ingenio perſpiciet. Omni tamen dubio procul conſenſus iſte intimus à ſimilitudine eſſentiæ, quam habet Magnes cum ferro proficiſci debet, quæ ut nobis ignota eſt, ita & cauſa, quæ ab illa dimanat. Videtur quidem ſpiritum quendam in ſe habere Magnes, qui ut ſe, ſuamque actionem conſervet, puriorem ferri partem ſibi addi deſiderat, non ſecus quam ignis pabulum, ſine quo mox evaneſcit, ac extinguitur. Sed ſi ſpiritus Magnetis, aut aliud quid in Magnete ex ferro quid deſiderat, cur interdum, ut poſtea explicabo, ferrum reiicit, & eiuſdem maſſæ ferreæ alteram partem? an non una pars alteri parti ſimilis eſt ſubſtantia, eſſentia, & qualitatibus? ſi una idonea fuit alendo, vel conſervando Magneti, aut ſimilitudinem cum illo habet, cur altera non eſt? imo non ſolum non eſt, ſed plane reiicitur.

Aliud itaque hic latet, quam quod humana conſequi poſſit mens, id naturæ relinquimus, quæ multa in ſinu ſuo recondita habet, ac admirari ſæpius, quam intelligi vult. Dubitari poſſet num ferrum Magnetem appetet, ut illius facultatibus potiatur, quæ ſunt ferrum aliud trahere, & plagas mundi, ſeu univerſi conſtitutionem oſtendere. Quarum ſane facultatum poſtrema eximia, & admiranda eſt, cum eius beneficio Oceanus noctu, obſcuro, aut nubilo cœlo navigari, & ad omnes orbis partes, etiam ad antipodas abſque errore viæ & itinera inſtitui poſſint. Magnes enim vias, tanquam digito, dum plagas mundi indicat, oſtendit, eamque facultatem ferrum

ferrum illi appoſitum adipiſcitur. Sed nihil hic definio, ut aliis quod rimentur relinquam. Solent imperfecta quævis perfectionem ſui appetere, ut materia formam, ſed ferrum perfectum ſine hac facultate videtur. Perfectius tamen cenſeri debet ſi illi nobilis hæc, & admirabilis facultas, (qua quaſi animatum redditur) accedat.

CAP. CCL.

Quomodo Magnes plagas mundi oſtendat, ac ferrum eadem facultate exornet.

DUbitavi in fine præcedentis capitis num ferrum, quia materia conſtat, quæ apta, & idonea eſt ad ſuſcipiendam formam, animam, ſeu facultates Magnetis, ut perfectius ſit, propterea Magnetem à quo prædicta facile conſequi poteſt, ambiat. Præterea præcipuam, & nobiliorem facultatem Magnetis eam dixi, qua plagas mundi oſtendit. Ea nunc explicanda eſt; multa enim obſervatu digna, & admiranda habet. Magnes dum in ſcutella lignea ponitur, eaque aquæ quieſcenti immittitur, voluitur ſcutella donec ſponte quieſcat. Quem ſitum quieſcens habet, eundem etiamſi millies moveatur, ſcutella perpetuo habebit, eaque pars lapidis, quæ boream reſpiciet, ſemper reſpiciat, quæ auſtrum, etiam auſtrum, neque aliter quieſcere poterit. Pars quæ boream reſpicit borealis vocatur, oppoſita auſtralis. Idem continget, ſi ex filo ſuſpendatur Magnes. Nam perpetuo pars borealis boream reſpicere ſolet, Orientalis orientalem, & ſic de cæteris, unde autem id habeat, quod plagas mundi obſervet, difficile eſt divinare. Arbitror Magnetem, quem ſitum habuit in ſolo natali, eum perpetuo, ni impediatur, exoptare. Ac propterea quæ pars

Quare plagas oſtendat mundi.

pars tunc boream reſpiciebat, ſemper reſpicere velle, ac dum libera eſt borealem plagam quærere, qua inventa, nativi ſoli ſitu congruit, quieſcere. Hinc facile colligi poteſt quemvis Magnetem in extremitate ſua punctum habere boreale. Quo cognito etiam auſtrale, Orientale, Occidentale, & quodvis aliud, aliquot gradibus ab illo declinans, facile inveniri, & haberi poteſt. Invenitur autem punctum boreale modis prædictis, nam quæ pars boream reſpiciet, ubi quieverit Magnes borealis erit, & adverſa auſtralis. Ducitur enim vis hæc per centrum corporis recta linea. Si fregeris Magnetem in plures partes, ſingulæ lineas ſuas meridianas per corporis centrum tranſeuntes habebunt; à centro enim corporis ut à centro mundi plagarum diſtinctio oritur. Polaris punctus non plaga ſolummodo ſequenti ratione certius reperitur. Iube Magnetem in ſphæricam figuram redigi, & expoliri, ac ferrum gracile concinnari æquale ſphæræ diametro, idque ſupra lapidem ſphæricum colloca, nam vertet ſe donec ſupra meridianam lineam per borealem, & auſtralem punctum tranſeuntem quieſcet. Ubi quieverit, ſignato lineam, ac transfer ferrum in alteram lapidis partem: cum reſederit, & quieverit, iterum ſignato, idque tertio, & quarto repete. Deinde ubi lineæ ſe decuſſabunt, erunt puncta borealia, vel auſtralia. Aliter eadem puncta reperies. Frange acum tenuem, partemque minorem ſupra lapidem ſphæricum ponito, eamque moveto. Nam dum in borealem punctum inciderit erigetur ad perpendiculum; movere itaque donec id fieri videris, ne pertædeſcat.

Punctum boreale invenire.

C a p.

CAP. CCLI.

Ferrum Magnetis vires, & puncta suscipit.

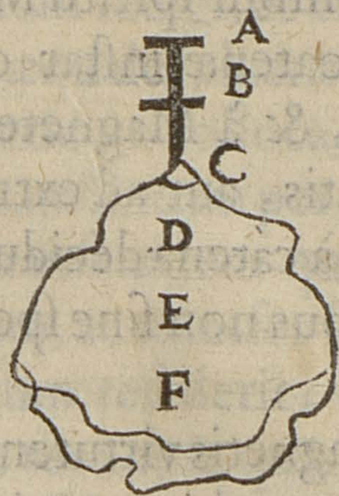
MAgnes non solum ipse ferrum attrahit, & plagas mundi ostendit, ac instar maioris mundi centrum suum habet, & utrumque polum arcticum, ac antarcticum; sed eandem vim contactu, vel ferro tribuit, vel ferrũ ab ipso extorquet. Quinimo etiamsi Magnetem non attingat ferrum, modo tamen intra circulum virtutis Magnetis constituatur, ac ibidem parumper moretur, vires easdem nanciscitur. Circulus virtutis vocatur distantia illa, ad quam vis Magnetis extenditur: quæ à ferro acquisita, aut illi tradita tam efficax est, ut plagas mundi ostendere, & aliud ferrum attrahere sibique affigere possit. Hoc modo complures annuli separati sibi invicem invisibili spiritu Magnetis connexi, & adhærentes catenæ instar ostendi possunt. Quorum postremi, & à Magnete remotiores, si extra circulum virtutis, aut ad extremam illius circumferentiam sint, à catena decidunt, aliis & vicinioribus adhærentibus non sine spectantium admiratione.

Annulorũ catena.

Ferrum quod Magnetis virtutem non accepit, ab omni parte Magnetis trahitur, etiam quævis ipsius pars si ad æquilibrium constituatur. Ubi attigerit Magnetem, aut ut dixi, paululum in circulo virtutis illius hæserit, iam virtutem Magnetis adipiscitur, & trahendi aliud ferrum, & ostendendi plagas. Fit enim simile Magneti, ac ut ille maiorem mundum refert centro, & polis, ita & ferrum. Recipit autem ferrum plagas, & polos in se prorsus eosdem, quos habuit dum Magneti astaret, vel admoveretur, eosque perpetuo postea conservat. Exempli causa,

Ferrum ab omni parte Magnetis trahitur.

causa, sit ferrum A B C, ac pars ipsius C attingat Magnetis D E F partem, videlicet D, hoc contactu, quia utriusque corpus unum quodammodo efficitur, & virtus per utrumque corpus diffusa unitur (ita ut A sit una extremitas, F altera, & medietas inter A & F centrum) fit, ut si F extremitas fuerit pars borealis ipsius Magnetis, & altera A australis, semoto ferro à Magnete (quasi corpore uno diviso in duas partes, ferri extremitas A quæ fuerat australis, maneat australis, altera vero opposita C, quæ dum Magnetem attingeret, & vires susciperet extremitas non erat, nunc vero ab unione separata extremitas est: necessario borealem partem faciat. Nam inter duas extremitates centrum est, quod australem plagam à boreali discriminat, deinde australi opponitur semper borealis.

Ferrum his viribus dotatum non ingratum est suo benefactori, pars enim ea, quæ vires accepit, perpetuo complexum illius, quæ dedit beneficium ambit, cupit, ac ad se trahit, adversam vero respuit. Quia itaque ferri borealis pars ab australi D virtutem recepit, illam tantum nequaquam borealem ambiet, & vice versa ferri pars, quæ tetigit borealem Magnetis partem, non borealem plagam, sed austra-

Similes partes se adversantur.

auſtralem oſtendet, appetet tamen illam partem Magnetis, quam tetigit, quia attactu facta fuit non borealis, ſed auſtralis; ac non ſolum ita erga illum Magnetem quem tetigit, ſed erga omnem alium, aut ferrum illius virtute imbutum ſe geret. Nam partem ſimilem reſpuet borealis nempe borealem, contrariam vero amplectetur, borealis auſtralem. Cupit enim perpetuo eundem ſtatum, quem habuit, dum vires nanciſceretur. Non potuit autem borealis pars Magnetis borealem plagam alteri dare (cum ſitus det plagas) magis quam fieri poteſt, ut duæ lineæ (dum ſe mutuo attingunt) aut duæ ſuperficies ligneæ (dum coniunguntur) eandem plagam mundi oſtendant. Una ſi Orientem reſpexerit, altera huic annexa neceſſaria Occidentem reſpiciet. Quicunque quæ prædicta ſunt recte intellexerit, in Magnete etiam aliter fieri non poſſe facile percipiet. Nam dum ferrum contingit Magnetem, Magnes qua parte attingit ferrum aliam plagam, & ferrum oppoſitam reſpicit. Hunc reſpectum ab utroque ſervari, natura cupit. Hoc bene intellecto multorum effectuum Magnetis & ferri, ratio dari commode poteſt: nec mirum erit amplius reſpui à Magnete ferrum. Reſpuitur enim à boreali Magnetis, borealis ferri, & ab auſtrali, auſtralis ferri pars. Quæ porro ferro ex contactu Magnetis contingere dixi, eadem ferro contingunt, ſi intra circulum virtutis Magnetis moretur. Nam etſi non attingat Magnetem, tamen quia Magnetis facultas per totum circulum extenſa eſt, quicquid in eo conſtitutum eſt, quaſi illi unitum ſit haberi debet.

Egregia ſimilitudo.

Id mirum videri poteſt, quod ſi ferrum Magnetis vi imbutum ad æquilibrium ponatur, ac ipſius extremitati boreali, Magnes ſupra teneatur, attrahatur ea pars; ſi vero ſubtus teneatur, repellatur. Contrarii

Supra & infra contraria.

trarii effectus fiunt, quia partes lapidis contrariæ ferrum respiciunt. Nam superior pars lapidis, dum supponitur ferro alia est, quam inferior, quæ supra ferrum tenetur, imo prorsus opposita. Si eadem facies opponeretur infra, vel supra, eadem attractio fieret; vicinior itaque operatur in Magnetem, si sit australis, vel borealis. Perpetuum enim est, similem similem abigere, & dissimilem appetere. An non contrarias partes ostendo ferro si supra id volam manus detineam; infra vero subducta manu exteriorem manus partem ferrum versus habeam. Facierum itaque, & partium diversitatem agnoscit, & percipit Magnes.

Theamedes. Quod vero à Plinio, aliisque nonnullis authoribus Magnetis genus statuatur quod ferrum abigat, Theamedis nomine insignitum; id hactenus ut videre nunquam potui, ita neque eum vidi, qui assereret se talem vidisse, qui ab omni sua parte ferrum abigeret. Proinde si quidam Magnetem ferrum abigere animadverterunt, eos deceptos fuisse, quod à plagarum distinctione id fieri ignorarent, arbitror. Quilibet enim Magnes ferrum ipsius viribus imbutum ab aliqua sui parte repellit.

Punctum tractionis. Inter Magnetis admiranda id etiam notandum est, quod ea pars, quæ in æquilibrio ferrum positum, respuit, nihilominus ubi attigerit id retineat. Nec minus mirum est quod etiamsi à quavis parte ferrum virtute sua nondum imbutum trahat, id ex uno puncto efficacius faciat. Quod deprehenditur si Magnes supra ferrum asseri plano superpositum detineatur, & manibus volutetur, donec ferrum tremat, & ad contactum currat. Ubi enim tetigerit ibi punctum tractionis est à quo, tanquam centro, radii virtutis Magnetis in ambitum sparguntur.

Sed ſupra hæc omnia nihil mirabilius in Magnete, & quod magis ingenia acutiora torqueat mihi videtur, quam quod ferrum illius virtute imbutum, & ad æquilibrium poſitum, ut ad omnes plagas verti poſſit non præciſe polare punctum ubique terrarum oſtendat. Nam hic in Germania octo, aut plures gradus Orientem verſus ferrum à polo declinat. Videtur vel in firmamento, vel in aliis orbibus cæleſtibus, vel ſupra firmamentum, vel in terra fixum aliquod punctum eſſe, ad quod Magnes ducitur, vel à quo trahitur. In firmamento, vel orbibus inferioribus hoc eſſe non poteſt; quia id, dum cum illis quotidie circuit globum terreſtrem una moveretur, eiuſque motum neceſſario ferrum ab illo tractum ſequeretur: verum id quia non fit (ferro tota die immoto idem punctum oſtendente) ſequitur in firmamento, vel inferioribus orbibus hoc eſſe non poſſe. Supra firmamentum aliquid immobile eſſe, quod iſtam vim trahendi habeat, licet ſtatui poſſit, nihilominus variæ mutationes Magnetis, aut acus ferreæ id etiam eſſe non poſſe facile oſtendunt. Temerarium etiam videtur ibi tale quid eſſe poſſe ſtatuere, ubi forte Dei ſedes abſque loco eſt. Reſtat itaque ut in terra, vel ſupra terram id punctum ſit. Si ſupra terram ſit, ut neoterici nautæ affirmant, facile, quo in loco ſit, inveſtigari poteſt. Nam notate declinatione hic Pragæ alia obſervanda eſt vel in Goa Indiæ, vel in Mexico, aut alio loco Orientem, vel Occidentem verſus multum à Praga diſtante, quæ tranſlata in mappam, aut globum terreſtrem, ductiſque lineis à locis illis duobus per puncta declinationis, ubi lineæ ſe decuſſarint, ibi punctum eſt Magnetis, aut ferri Magnetis vi imbuti. Id noſtris ſeculis à nonnullis inventum putatur, & ab Hollandorum obſerva-

Cur non præciſe oſtendat polos.

ſervatione confirmatum. Qui ſe inveniſſe putant, intra Americæ, & Aſiæ partem ſeptentrionalem in freto Anian montem Magneticum, quem ſtatuunt 17. gradibus à polo arctico diſtantem, atque ab Iſlandiæ medio ſeu ab inſulis capitis viridis, quæ ſub eodem meridiano ſunt gradibus longitudinis 180. ita ut hac ratione neceſſe ſit in Iſlandia, & prædictis inſulis neceſſario Magnetem à polo non declinare, ut nec in Aſſoribus Orientalioribus videlicet S. Mariæ, & quas *las borgas* vocant inſulis, quæ ſub eodem meridiano ſunt. An autem vere in prædicto freto Magneticus *a* mons ſit, incertum adhuc eſt, cum fretum hoc nondum exploratum ſatis ſit. Si eſſet, mirum eſſet in tam longinqua loca virtutem ſuam iacere, ac ferrum non quodlibet, ſed tantum id quod Magnetis vi imbutum eſt, ad ſui obſequium trahere. Sed quid miramur, cum omnia miraculis plena ſint, & quidvis in hoc orbe ſui Creatoris laudes hoc modo celebret. An non Sol lucem, & calorem nobis à longe maiori diſtantia momento temporis communicat, & luna aëris motu impedita abſque contactu, ac ſine conſtanti & quieto medio mare univerſum ad ſe trahit. Deſinamus itaque mirari, aut miremur omnia, cum nihil altero ſit mirabilius, & quicquid eſt mirabile ſit in oculis noſtris. Authorem, & opificem colamus, celebremus, & adoremus, qui admiranda iſta efficit, ut opera ſua, ſi non hic, in alia vita intelligamus.

Magnes Auſtrum oſtendit.

Sed hic aliud mirabile occurrit à nautis nonnullis obſervatum, quod videlicet pixis nautica, quando æquinoctialem lineam pertranſit, & polo antarctico vicinior eſt, non amplius ſeptentrionem, ſed auſtrum oſtendat. An quia non tam plagas, quam polum oſtendit? eumque ſemper qui illi vicinior eſt? ſed putatum fuit Magneticum montem reſpicere,

cere, quem certe quocunque in loco ſit obſervare deberet, niſi forte alius apud antarcticum illi directe oppoſitus, eandem vim habeat, ac ad ſimilia officia, tanquam vicinior, cogat. Sed talem ibi eſſe incompertum eſt, quinetiam multi non verti borealem plagam ad auſtrum aſſerunt.

Non video itaque ubi polus Magnetis, ac illi oppoſitus commode ſtatui poſſit, niſi ſupra firmamentum ſtatuantur duo, unus borealis, alter auſtrinus, ac eiuſdem facultatis, ut vicinor Magneti imperet potius, quam remotior. Sed hic nihil ſolide definiri poteſt, præſertim cum ut dixi antea, quid ſupra firmamentum ſit ne coniectura aſſequi humanum ingenium valeat, ac præter Beatorum ſedes divinæ literæ nihil ibi aliud eſſe teſtentur. Deinde etiam quod nondum exploratum habeam, an Magnes in longam formam pennæ ſcriptoriæ inſtar aptatus, & ad æquilibrium poſitus, polum ipſum, aut idem punctum à polo diſtans, quod acus nautica demonſtrat, oſtendat, nec ne. Præterea dubito num Magnes punctum, aut axem ambiat: ac veriſimilius videtur axem ambire propter varias declinationes, quæ ad nullum certum punctum dirigi poſſunt. Si axim ambit, ad terræ viciniorem partem ſe parum inclinabit, ut à terra, quæ firma iacet, vim axis ipſius, quæ ad omnes extremitates mittitur, in ſe recipiat, quam ſane per maria, & aquas hinc inde fluctuantes nequaquam tam commode ſuſcipere poteſt. Hinc fortaſſis fit dum navigatur in mari prope Americam Magneticam cuſpidem aliquot gradibus ad Occidentem, dum vero inter inſulam S. Helenæ, & Africam ad Orientem declinare, ac forte propterea in Bohemia ad Orientem aliquot gradibus declinare, quia ſeptentrionem verſus occurrit mare Balticum, meridiem

Declinationis Magnetis cauſa.

verſus mediterraneum, quæ vim axis nonnihil infringere poſſunt, quam ſane vim declinationis linea, quæ à Bohemia duci poteſt, uſque ad mare glaciale, per Moſcoviam, & Poloniam, ubi continuatio terræ eſt, ſervare, & communicare Magneti poteſt. Sed alii diligentius iſta rimentur.

a *Quoniam autor montis Magnetici hic meminit, non abſonum erit errorem quorundam enodare, qui naves in quibuſdam regionibus (nempe in India & circa mare rubrum) ferreis clavis non compingi, ob Magnetis metum, exiſtiment: nam licet Magnes ferri ad ſe trahendi facultatem habeat, minime tamen credendum eſt, eum tanta vi pollere, ut navem ferreis clavis coniunctam, vel è longinquo pertrahere poſſit. Huiuſmodi vero naves fabricant Incolæ, quod magnis arboribus, quarũ aſſeres ferreos claves ferre queant, reliquaque materia neceſſaria deſtituantur, adeoque egeni ſint, ut aliunde comparare non poſſint, cumque præterea ferro, aut ære veterum more coniungere uſus apud eos iam deſierit, funibus cymbas conſuentes, levibus expenſis eas conſtruunt. Huc accedit quod magnis navigiis opus non habent; exigua enim illis ſufficiunt cum ad piſcationem tum ad merces hinc inde per canalem, & æſtate per mare rubrum tranſvehendas. Verum quidem eſt magnas onerarias naves, triremes, aliaque varii generis navigia iſtic conſpici, ſed aliunde advecta.*

Cap. CCLII.

De abolendis, reſtituendis, & augendis viribus Magnetis.

HActenus miras Magnetis facultates explicavi, nec omnibus cognitas. Reſtat ut explicem, quo

quo pacto illius vires augeri, & restitui possint, si illas amiserit. Amittere enim potest contactu alterius Magnetis, dum nempe similem faciem attigerit, nempe borealis unius borealem alterius. Id cum factum fuerit fortiori affrictu utriusque facultas perit, & neuter officium facit, aut saltem errone è, quasi ebrius esset. Restituitur autem in integrũ si in chalybis limatura per aliquot dies sepeliatur, cuius etiam beneficio, si imbecillis sit Magnes, vegetior redditur, ut aliqui asserunt. Magnetis vires in immensum augeri posse tradit Theophrastus Paracelsus, ita ut etiam ex pariete clavum extrahere possit: si igniatur, deinde in oleum Martis multoties extinguatur. Sed discipulos suos decipit, cum Magnes igne vires omnes amittat, ac spiritus ille vivificus, tanquam anima Magnetis, & cui vires omnes inhærent, ignis iniurias non ferat, & à corpore suo colore subcæruleo expellatur, ac tantum cadaver, quod nunquam ad vitam redigi potest, post se relinquat. Magnes ut igne vires omnes amittit, ita à nonnullis putatur cæparum, alliique odore effætus reddi, sed falsum id esse neotericorum declarat experientia, qui allii succo inunctum nihil virium amisisse testantur, ut & nautarum qui dum quotidie allium, cæpasque vorantes acui Magnetico adstant, nihil illi iniuriæ inferri, sed suo officio strenue fungi, observant. Sunt alii qui Adamantem Magnetis vires impedire scribant, ut Plinius his verbis, Adamas dissidet cum Magnete lapide in tantum ut iuxta positus, ferrum non patiatur abstrahi: aut si admotus Magnes apprehenderit, rapiat, atque auferat, & Mardobeus his versibus,

Omnibus æqua tamen vis est adducere ferrum
Quod facit & Magnes absente potens Adamante,

Nam præsens Adamas, Magneti, quod rapit aufert.

Sed Ioan. Bapt. à Porta negat se experientia id verum deprehendisse. Interim tamen ipse docet ferrum Adamante tactum volvi ad septentrionem, ac obversam partem (ut in Magnete ad meridiem ferrum abigere.) Id si verum est, quod nondum probavi, verisimile est Adamantis borealem partem, borealem Magnetis abigere, ac propterea vim ipsius trahendi impedire, quod forte veteres voluerunt.

Cap. CCLIII.

De qualitatibus, & viribus medicis Magnetis.

a GAleno teste Magnes Hæmatitis vires habet. *b* Dioscorides cum aqua mulsa trium obolorum pondere ad crassos humores, & melancholicos educendos propinari tradit, ac uri, & vendi pro Hæmatite, cuius vires, ustus proculdubio adstringendo, sanguinemque sistendo æmulatur. Nonnulli cum mulsa exhibitum hydropicos sanare referunt. Paracelsus quia ferrum ad se trahit emplastris non solum ad sagittæ ferrum è corpore humano extrahendum: sed omnem aliam saburram vulneribus inhærentem, adhibet, & non inutili conatu. Inter alia autem emplastra sequens celeberrimum est, & admirandæ facultatis quod à multis hactenus celatum, & in secretis habitum fuit. Curat omnia vulnera punctim, vel cæsim inflicta subito, ac symptomata, quæ vulneribus supervenire solent, impedit. Quicquid malignum in vulnere est, aut inutile separat ab utili, ac sanam carnem generat, à me emplastrum Magneticum vocatur, à Paracelso Opodeldoch barbaro vocabulo. Recip. ceræ virgineæ lib. duas, terebinthinæ vulgaris turbulentæ,

Magnes purgat melancholiam.

Emplastrum Magneticum.

lentæ, (non vero claræ ex picea arbore, quam impostores claram efficiunt) lib. unam, olei olivarum unc. iij. funde omnia ſimul, addendo ſucci chelidoniæ, ſucci fol. querci, ſucci alchimillæ, ſucci veronicæ ana unciam unam cum ſemiſſe, coque omnia ſimul ad ſuccorum conſumptionem, poſtea adde ammoniaci, galbani, ac oppopanacis aceto expurgati ana dragm. ſex, colophoniæ unc. unam cum ſemiſſe, ſuccini unciæ ſemiſſem, maſticis, myrrhæ, thuris, ſarcocollæ ana drag. tres, immiſce omnia emplaſtro. Dum parum refriguerit immiſce Magnetis contuſi, ac præparati unciam unam cum ſemiſſe, croci martis uncias duas, croci veneris unciam unam, tutiæ præparatæ drag. ſex, lapidis Calaminaris præparati uncias decem. Hæc omnia poſtea immiſce emplaſtro, ac cum iam fere refriguerit, adde terræ dulcis vitrioli tantum ut emplaſtrum ſubrubrum fiat bene miſcendo, poſtea extrahe, malaxa manibus, ac in baculorum formam redige, ac ſupra tabulam ligneã oleo roſarum inunctam in tabulas forma thaleri craſſitie, ac ad uſum ſerva. Ita excoqui debet, ut cum calefit bene molleſcat, & dum refrigeratur, non flectatur, ſed vitri inſtar frangatur. Prædicta nonnulla ingredientia hac ratione præparantur. Magnes hac ratione præparatur. Primum in pulverem contundatur; is tigillo impoſitus igniatur, ac in oleum martis dulcificatum eiuſdem ponderis, iniiciatur, deinde ad ignem temperatum exſiccetur, ita Magnes præparatns eſt. Oleum vero martis hac ratione concinnatur, Rec. aluminis lib. j. ſalis communis uncias quatuor, ex his diſtilla aquam, cum aqua limaturam ferri aliquoties in die humecta, ita brevi ferruginem habebis, quam ablue aqua, eamque inde evapora ad olei conſiſtentiam. Quod iterum una diſtillatione

Magnetis præparatio.

Oleum martis.

dulcificabis, sequenti modo, Affunde iterum aquam, ac sine evaporet, ut prius, ita præparatum erit oleum. Lapis vero Calaminaris hac ratione præparandus est: Redige in pulverem tenuissimum, ac igniatur, ignitum coniice in ollam, acetum fortissimum continentem, ac subito ollam tege, donec pulvis extinctus fuerit, postea acetum quiete effunde. Pulverem iterum ignias, ac in idem acetum extingue, postremo iterum pulvis igniatur, ac refrigerari sinas. Tutia præparatur ut lapis calaminiaris, nisi quod loco aceti utendum sit aqua fæniculi, aut chelidoniæ. Crocus Veneris ita præparatur. Recip. tenues cupri laminas, imponas ollæ, sepeliantur laminæ in sale communi, ac ollam igni impositam sine excandescere, postea effunde laminas cum sale in frigidam, ac laminas ablue ab omni nigredine, iterum adde salem, ac ollæ impone ut antea, ignias iterum, ac in frigidam coniice, & ablue, id opus repete, quamdiu placuerit, aquæ vero in qua extinxisti laminas, affunde aquam calidam, postea paulatim effunde aquam, ita in fundo habebis crocum Veneris sanguinis instar rubrum, hunc lava, & munda optime, donec nihil salsuginis habeat, exicca illum optime tela linea, ac serva ad usum dictum. Crocus martis hoc modo fit: Recip. limaturam ferri mundam absque rubigine, reverberetur in furno longo fortissimo igne quarti gradus, donec purpureum colorem habeat, tum exime, & cum refrixerit, in vas aqua plenum coniice, move optime, ac subito in aliud vas decapula, ita relinquetur in primo vase ferrum quod calcinatum nondum est. In altero vero crocus, quem ut habeas ad ignem aquam exhalare omnem sinito, & etiamsi resideat, aquam ne effundas, continet enim subtiliorem croci partem vix conspicuam. Restat terra vitrioli:

Calaminatis præparatio.

Tutiæ præparatio.

Croci Veneris præparatio.

Croci martis præparatio.

vitrioli: hanc ita concinnabis. Recip. quantum voles vitrioli, id ollæ imponas, eamque in igne circulari colloca, ut in rubedinem optime calcinetur. Dum intrinsecus, & extrinsecus rubuerit, contunde, eique aquam affunde, ac per diem, & noctem ita relinque, aquam postea claram effunde, aliamque affunde, iterum illa clarescat, ac postmodum effundatur. Id opus toties repete, donec aqua non amplius acris fuerit, sed dulcis, tum exiccari sinito, ita habebis terram subrubram, & squammis æris similem, cuius colorem Germani vocant *kessellbraun*, longe aptiorem ad vulnera, & ulcera bolo armeno. Hoc emplastro medicus, & chyrurgus mira præstabit, & quævis vulnera cito sanabit absque omni symptomate.

Terræ vitrioli præparatio.

Ex collo gestatus Magnes spasmum sanare, ac nervorum dolores compescere, manuque detentus partum accelerare perhibetur. Supra vulnera venenata positus vim veneni extinguere dicitur, capitique admotus omnem eius dolorem auferre; Ab altero coniugum portatus alterius gratiam conciliare, timores arcere, & eloquentiam augere creditur. Nugatur Marbodeus, Veneris intellectum habere Magnetem, & viri erga uxorem amorem conciliare, ac adulteria prodere his versiculis.

Conciliare potest uxoribus ipsa maritus,
Et vice conversa nuptas revocare maritis:
Num qui scire cupit sua non sit adultera coniunx,
Suppositum capite lapidem stertentis adaptet,
Mox quæ casta manet, petit amplexura maritum,
Non tamen evigilans, cadit omnis adultera lecto
Tanquam pulsa manu, subito fœtore coacta,
Quem lapis emittit celati criminis index.

Credit etiam Marbodeus furum esse fautorem, ac suf-

ac suffitu domesticos abigere, ut furibus furandi occasio sit commodior.

Si fur claustra domus spoliis, gazisque referta
Ingrediens prunas ardentes per loca ponat,
Et supra ponat Megnetis fragmina prunis,
Vt per tetragonum fumi vopor alta vaporet
Mentibus eversis veluti impendente ruina,
Diffugiunt omnes in ea quicunque manebunt,
Et fur securus rapiet quæcunque libebit.

Fœtidum, & exitialem, ut carbones, habere auram, seu vaporem Magnetem, & qui ad cerebrum delatus illud conturbet, ac dormientibus terribilia, & melancholica phantasmata, aut vertiginem, epilepsiam, vel apoplexiam inducat, multi produnt authores. Quinimo nonnulli ore detentum lunaticos, & melancholicos homines efficere tradunt, ac pulverem ipsius pondere sex granorum cum sevo serpentis, & succo urticæ alicui in potu oblatum, eum ita dementare, ut ex patria sua, vel habitatione fugere cogatur. Ita ut si hæc vera sint, non mirum sit suffitum fœtore, & maligna qualitate caput turbando homines ex ædibus propriis abigere.

a *Libro IX. de simplici. medic. facult.*

b *Libro V. de re medica cap. 105. Multa plura ad Magnetem pertinentia tradidi in Comm. à me editis in praxin auream Ioannis Stockeri (ut cap. 216. huius libri monuimus) Comperimus insuper eum, qui primus huius lapidis usum invenerit, Flavium fuisse nuncupatum. At Albertus Magnus primus omnium eius facultates scriptis tradidit: quem cum suo tempore in usu iam esse animadverteret, veteribus non ignoratum fuisse credidit, atque Aristoteli eius facultates fuisse perspectas. Attamen & ipse Aristoteles, & qui*

& qui aliquot sæculis eum subsequuti sunt, plane ignorarunt hunc lapidem talibus facultatibus esse præditum, ut altera eius pars ferrum de septentrionem convertere faciat, altera ad Meridiem. Aristoteles quidem non ignoravit ferri attrahendi facultatem habere: at quod navigationibus utilis esset, plane nescivit. Nunc autem cum Magnetis facultates omnibus sint perspectæ, navigatio adeo facilis reddita est, ut bini viri cum levi navicula, omni momento, omnibus periculis, vehementissimisque ventis sese committere, & mare traücere non vereantur: quod veteres ipsa meridie tentare non fuissent ausi, cum nauticam pyxidem non haberent, cuius acus Magneti adfricata esset. Itali hunc lapidem Calamita, *Galli* Aimant *vocant, huius lapidis Gallicæ appellationis affinitas ansam præbuit nonnullis Chymicis imposturas excogitandi de ipsius efficacia in rebus amatoriis, ut etiam polliceri, atque persuadere ausi sint, non minus hominum amorem pellicere, quam ferrum attrahat, quod tamen falsum est, atque ad eam rem candidum Magnetem longe prætulerunt, non ignorantes difficilius, & rarius inveniri, quam eum, qui ferruginei coloris sit.*

Per Magnetem hoc modo quis Oraculum fingere potest, mensa in cubiculo sit parata, non admodum crassa, undique rite clausa, & convenias cum aliquo, qui per aliud cubiculum propinquum intret mensam, qui de omnibus sit instructus, quid agendum tibi sit, nemine conscio nisi tibi, in qua mensa supra, & infra scriptæ sint Alphabeti litteræ in circulo rotundo, nempe ubi littera A in superiori parte mensæ sit scripta, sic eadem in inferiori parte scribatur, in superiori parte in medio circuli finge diabolum ex charta, vel alia levi materia, cuius pedibus infigantur acus, & in manibus habeat stramen, quod arcte conti-

contineat, & cum vis fingere Oraculum, intret iam nominatus mensam, qui sciat movere Magnetem, secum habeat candelam, ut secundum ordinem Alphabeti moveat Magnetem, secundum quod quæratur, & diabolus movebit se secundum motum Magnetis, & notet, qui quærit responsum omnes litteras, & ubi diabolus quiescit, & non movetur, habebit verbum totum, & sic de cæteris, donec totus sensus appareat.

Eodem modo poteris efficere ut charta vel homuncio per mensam ambulet, supposito sub mensa Magnete, eoque huc illuc ducto.

Simili modo si chalybis pulverem super chartam, vel asserculum ponas, supposito Magnete, assurgent in cuspidem pulveres isti, & ducto Magnete huc illuc, eam pulveres isti sequuntur, magna astantium admiratione.

Eodem quoque modo poteris efficere ut navicula sponte adnaviget lembo circulari, in quo Alphabeti litteræ sint descriptæ, ut ita etiam oraculum effingere possis.

CAP. CCLIV.

De usu Magnetis.

MAximus usus Magnetis est ad navigationes, & itinera etiam terrestria instituenda. Sine hoc enim certa nulla institui, aut scopuli evitari possunt: præsertim cœlo nubilo, noctu, & in Oceano dum præter undas nihil conspicitur, quemadmodum nec in sylvis amplissimis, dum præter cœlum, arboresque nihil sese oculis offerat. Ut autem certiora omnia fiant acus ferrea, aut potius chalybeata Magnetis virtute imbuenda est, ac prius ita concinne fabricanda, ut supra cupri, aut argenti cuspidem, ad æqui-

æquilibrium ſuſtentetur, & in orbem verti poſſit. Quod ut commode fieri poſſit pyramidale concavum in medio acus fabricatur, à cuius baſi reliquæ partes ſibi averſo oppoſitæ, illiuſque cacumini inferiores, procedunt. Hoc modo dum cuſpis concavum excipit, ſuſtentatur acus, ac in omnem partem verſatur. Communicatur autem acui ferreæ Magnetis virtus hoc modo. Primum punctum Boreale, vel auſtrale in Magnete modo à me ſupra tradito, quæritur, inventum levi mallei ictu percutitur, ut à ſordibus liberetur. Illi puncto adfricatur acus altera pars, quæ latiuſcula, ut melius virtutem Magnetis ſuſcipere poſſit, eſſe debet. Si punctum fuerit boreale, pars acus quæ tetigit auſtrum oſtendet. Si velis ut non auſtrum, ſed boream oſtendat, auſtrali Magnetis puncto affricare debes. Si utraque acus extremitas idem punctum tetigerit, vel nullam plagam oſtendere acus, vel ab utraque plaga deflectet, vel Orientem, aut Occidentem monſtrabit. Sed ut eximias vires ſuſcipiat acus, ac probe munere ſuo fungatur, conſultum eſt ut altera ipſius pars boreali puncto, altera auſtrali affricetur, ita enim quodammodo duplicatus ſuſcipiet vires, & borealis contactus ad auſtrum, Auſtralis ad boream ſe convertet. Cum acus ferrea Magnetem tetigerit, ſedulo cuſtodienda eſt, ne aliud ferrum, aliumve Magnetem attingat, aut in circulo virtutis illorum detineatur. Nam illorum contactu, & præſentia inebriatur, nec exacte cœli partes amplius oſtendit. Ita ut denuo igniendum ſit, ut omni facultate privatum, novo affrictu poſſit novas vires recipere. Bene cuſtodita acus ad centum annos vires ſuas retinere poteſt.

Modus tangendi ferrum.

Itinerum Dux eſt Magnes, aut acus Magnetica quia ſeptentrionale punctum oſtendit, quo oſtenſo etiam

Itinera inveſtigare.

etiam omnia alia, & minutissima cognoscuntur. Ut autem facilius oculis reliqua essent perspicua, propterea orbi versatili in cuius margine triginta duo venti, seu plagæ potius describuntur, acum Magneticam nautæ affigunt. Hac enim ratione si ab itineris linea deflectatur, facile quod gradibus (si orbis in 360. partes divisus sit) id fiat, cognoscitur. Sed possunt nautæ gubernaculo navim ita dirigere, ut à puncto ad quod dirigunt iter, acus nunquam deflectat. Si per silvas terrestre iter instituendum sit, ne quis multum aberret à via, acus Magnetica illa, quæ horologiis sciotericis inclusa est, inservit. Maiori tamen cautione propter itinerum anfractus opus est, quam in mari ubi omnia pervia sunt. Nam primum constituta acu Magnetica supra lineam meridianam, observanda est in loco, unde quis proficiscitur linea, aut hora quæ itineris scopum respicit, ac perpetuo iter ad illam horam instituendum est. Si deflectat ad aliam horam ad sinistram, certum est ad dextram iterum ut ad veram itineris lineam perveniatur, deflectendum, & proportione, & longitudine deflectionis plus, vel minus ad dextram iter instituendum esse.

An Magnete quis sua arcana patefacere possit.

Putant aliqui Magnetem, aut acum Magneticam usui esse ad animi secreta patefacienda amico à nobis centum, *a* aut ducentis miliaribus distante, sed vehementer errant. Causam errori præbuit virtus Magnetis, quæ acum ferream etiam per tabulatum movet, ac deinde facultas poli arctici, vel montis Magnetici in freto Anian à Cosmographis constituti, qui ad multa centena miliaria in acum Magneticam, ut illi arbitrantur, agere potest. Existimant enim Magnetem qui tetigit acum, ac illi virtutem suam communicavit, similem habere, & talem cum illa consensum: ut si moveatur, exempli causa decem

cem gradibus orientem versus, etiam tot gradibus acum moveri, etiamsi centum miliaribus ab illo distet. Sed ut dixi falluntur: quia certissimum est Magnetem, qui ferream acum tetigit, tantum intra certum spatium, & exiguum, forte trium, aut quatuor pedum illud movere. Deinde etiam experienti constat, acum Magneticam extra circulum virtutis Magnetis positam, non mutare situm, mutato situ Magnetis. Si magnes tam procul in acum à se tactam ageret, facillime quis animi sententiam amico centum miliaribus distante (eo modo quo id per tabulatum fieri potest) significaret. Per tabulatum autem ita id fit. Acus Magnetica longiuscula, ut distinctius suo fungatur officio, accipitur, ac pixidi imponitur ut verti in omnem partem commode possit. Margo deinde pixidis in viginti quatuor æquales partes dividitur, ac in illis viginti quatuor literæ alphabeti pinguntur. Similis pixis, sed maior, ac cum acu Magnetica longe maiori, & addito alphabeto etiam construitur, ac supra tabulatum ligneum superioris cubiculi collocatur. In inferiori vero cubiculo supra mensam minor collocatur pixis, hoc modo ut centrum pixidis superioris & inferioris, ad perpendiculum respondeant, ac pars utriusque borealis literam A respiciat. His ita rite collocatis: si acus pars borealis digito versus litteram D superioris pixidis moveatur, etiam acus pars altera inferioris pixidis eandem literam D in inferiori cubiculo ostendet: modo tamen virtus Magnetica tam procul vires suas extendat, id enim necessarium est, ut dixi. Si id acus beneficio fieri non posse credatur, ex centro maioris pixidis supra tabulatum circulus cuius diameter duorum sit pedum describendus est. Isque in viginti quatuor partes secandus, ac in singulis alphabeti literæ notandæ

 sunt,

ſunt, ita tamen ut A litera boreali puncto reſpondeat. Deinde literis, quæ vocabula faciunt, apponendus Magnes ſatis vegetus, & qui inferioris cubiculi pixidem intra circulum ſuæ virtutis habeat. Tum enim trahet acum inferioris cubiculi ad ſe, quæ eaſdem literas oſtendet, quas adſtans colligere debet, ut vocabula habeat, ſenſum alterius qui Magnetem movet explicantia. Iſtud experimentum illos fefellit, qui idem ad 100. miliaria Magnetem efficere arbitrati ſunt. Ex prædicto experimento elegans modus colligitur faciendi ſtatuā ligneā palmæ longitudine, quæ cuſpidi ex ære inſideat, ita ut verti commode ſedens poſſit. Pes alter extendatur parumper, ac in eo globulus chalybeus occultetur: manu teneat ſtatua virgulam tenuem ligneam, vel argenteam. Sedeat autem in medio pixidis latiuſculæ, in cuius margine ſint alphabeti literæ omnes notatæ. Quiſquis itaque reſponſum dari petenti cupit, teneat ſceptrum ligneum manu, in cuius extremitate ſit Magnes. Id ſub menſa detineat, & ad literas dirigat. Nam hoc modo ſtatuam ſupra menſam collocatam, eas literas quas volet, oſtendere, non ſine adſtantis admiratione, faciet, quæ poſtmodum collectæ, ſtatuæ reſponſum declarabunt. Poſſunt alia multa admiranda Magnetis occultati beneficio fieri, quæ ſi quis ſcire velit, alios authores legat, nos hic ludicra tractare nolumus, cum quilibet ſibi, ſi ingenio valeat, varia invenire facile poſſit. Unum ſupereſt quod an à Magnete fieri poſſit dubitatur. Num videlicet ferrum in aëre ita ſuſpenſum tenere duo, vel plures Magnetes poſſint, ut id utroque trahente neutri adhæreat. Hac ratione ferreum Mahometis ſepulchrum in aëre hærere traditur, & Plinius *b* ſcribit Dinocratem architectum Arſinoës templum concamerare inchoaſſe ex Magne-

An Magnes ferrum in aëre poſſit ſuſtinere.

Magnete, ut in eo ſimulachrum eius è ferro pendere in aëre videretur, ſed interceſſiſſe mortem ipſius, & Ptolomæi, qui id ſorori ſuæ iuſſerat fieri, unde quod inchoaverat non perfeciſſe. Ego etſi concedam paribus viribus Magnetes ita conſtitui poſſe, ut æque vehementer uterque trahat, tamen propter aëris continuum motum, non magis ſubſiſtere poſſe exiſtimo, quam ſphæra metallica ſupra cuſpidem acus perpendicularē collocata. Licet enim Sphæra ita exacte poni poſſit ut pondus illius ab omni parte cuſpidis ęqualiter promineat: nunquam tamē conſiſtere poterit, quin ad latera decidat. Idē ferro futurū puto, ut vel delabatur ad inferiorem Magnetem, vel attrahatur à ſuperiore. Si ferrū tenui filo, vel capillo muliebri alligetur, proculdubio in aëre à ſuperiori Magnete ita trahi poterit ut in aëre ſuſpensū videatur, filo prohibēte ne ulterius à Magnete trahi poſſit.

Magnetis uſus etiam ad vitra conficienda ut olim celebris fuit, ita & nunc eſt. De eo *c* Plinius his verbis: Poſt vitri originem ut eſt aſtuta, & ingenioſa ſolertia, non fuit contenta vitrum miſcuiſſe, cœptus addi & Magnes lapis, quoniam in ſe liquorem vitri quoque in ferrum trahere creditur. Et Agricola ſequentibus: Si materiæ unde vitrum conflatur, adiiciatur minuta Magnetis particula, ita in ſe liquorē vitri trahere videtur, ut ad ſe ferrum allicit, tractum autem purgat, & ex viridi, vel luteo candidum facit. Sed Magnetem poſtea ignis conſumit.

Ad vitra.

Utilis etiam Magnes ad ferri venas, num divites, vel pauperes ſint, examinandas. Eius uſus docetur his verbis ab Agricola: Venam ferri experimur in Camino fabri ferrarii, eadem uritur, comminuitur, lavatur, ſiccatur, Magnes in ramentum lotura collectum imponitur, qui ſcobem ferream ad ſe trahit, ea pennis deterſa catino excipitur, atque Magnes

Magnes ferri venas oſtendit.

uſque eo in ramentum lotura collectum imponitur, & ſcobs detergitur, dum reſtet quam ad ſe alliciat. Ea autem ſimul cum ſale nitro coquitur in catino, donec liqueſcat, & ex ea terrea maſſula conflетur. Quod ſi Magnes cito, facileque ſcobem ad ſe traxerit, venam ferri divitem eſſe coniicimus: ſi tarde, pauperem. Si prorſus eam reſpuere viſus fuerit, ferri paululum, aut nihil in ſe continere. Quemadmodum ferri ſcobs à ſordibus ſeparatur Magnetis opera, ita auri, vel argenti pulvis à ferri ſcobe. Admotus enim Magnes ſcobem ad ſe trahit, ac aurifabris compendium præſtat.

Ichnographiarum beneficio Magnetis deſcriptio.

Sed dum hic celebres Magnetis uſus explico, præcipuus, nobiliſſimus, neque ſatis admirandus, ac pauciſſimis notus fere animo exciderat, & à me prætermiſſus fuit. Nempe quod eius beneficio ichnographiæ deſcribantur, & inſtrumentum aliquod confici poſſit, in quo Magnes ipſe ichnographias, & anfractus itineris, ac diſtantias locorum in charta, abſque hominis opera, ad amuſſim notet. Prior ratio vulgo omnibus geographis nota eſt. Imponitur enim acus Magnetica circulo, in plano deſcripto, ac in illius centro dioptra verſatilis accommodatur, ut per illius extrema anguli (virgulis, aliove ſigno notati) vel turres, aut domus, ſi civitatis ichnographia deſcribenda eſt, conſpici poſſint. Deinde dum ichnographia notanda eſt, inſtrumentum hinc inde vertitur, donec acus Magnetica incumbat lineæ meridianæ, ut moris eſt, dum horæ diei explorantur. Dum recte incubuerit, verſatur dioptra, donec per ipſius extrema utraque, vel turris, vel arbor, vel ſignum videatur, atque tum notatur ubi dioptra ſecet circuli circumferentiam. Simili modo omnia loca circumquaque conſpiciuntur, & notantur. Quibus notatis ex alio loco viciſſim

ciſſim eodem prorſus modo eadem loca conſpiciuntur, & notantur, & ſi quis velit, ex tertio.

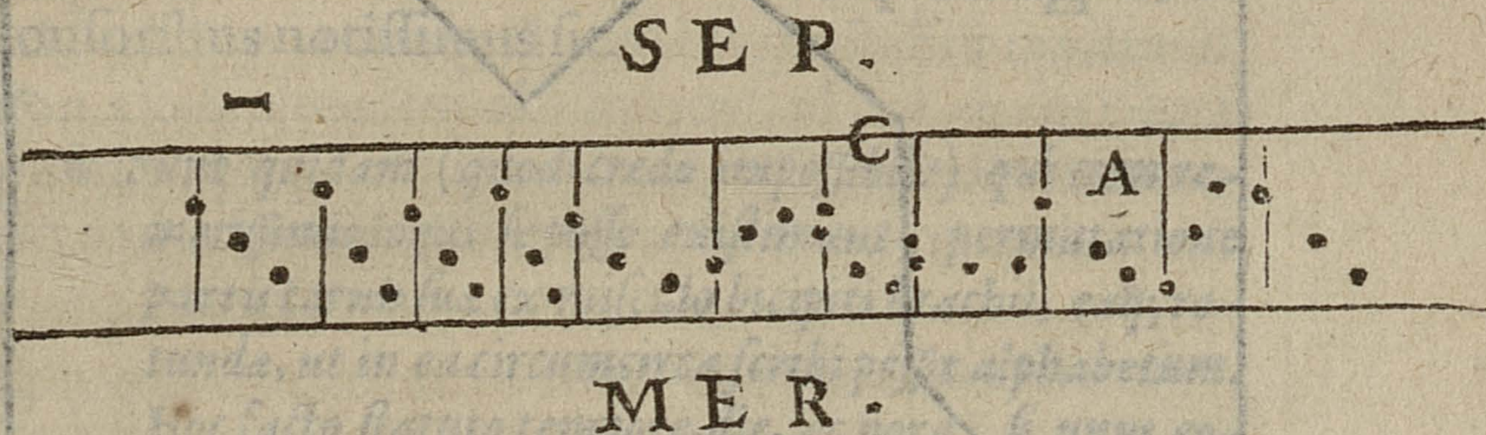
His abſolutis Geographus in chartam deſcribit circulum æqualẽ, ſi velit, circulo inſtrumenti (nam poteſt maiorem, vel minorem facere, ſed minori labore voti compos fit, ſi æqualem acceperit) ac in deſcriptum circulum transfert puncta viſionis. Deinde ex centro circuli per eadem puncta ducit lineas, uſque ad extremum chartæ, loca enim quæſita in lineam incident. Sed quam procul à centro nondum ſcitur, id enim ſecundus oſtendet circulus: qui in chartam transferendus eſt, ea diſtantia ab altero circulo, qua quis velit. Si magnam diſtantiam fecerit, magna erit ichnographia: ſi parvam, parva,

Poſtea in ipſius circumferentiam transferenda ſunt puncta viſionis ſecundi circuli, ſed hac ratione, ut punctum viſionis, quod oſtendit prioris circuli centrum, primo notetur, & incidat in lineam, quæ ducitur à centro prioris circuli ad ſtationem, ſeu centrum ſecundi circuli. Id ubi factum fuerit, alia puncta omnia ſecundi circuli transferantur in ſecundum circulum, qui in charta deſcriptus eſt. Deinde ex centro circuli per ſectionis puncta uſque ad extremum chartæ ducantur lineæ. Nam ubi eiuſdem loci notati lineæ ſe mutuo ſecabunt, ibi locus locari debet. Quia vero anguli interdum nimis acuti fiunt; propterea tertius circulus adhibetur, prorſus eodem modo, ut ſecundus. Notandum hoc modo, etiam abſque Magnetica acu, deſcribi poſſe ſitus locorum. Sed multis placet Magnetis adhibitio. Poſterior modus quem nobiliſſimum, paucíſque notum dixi, profecto admirandus eſt. Eo enim vel iter faciens Geographus, vel civitatem, aut locum circumiens, inſtrumentum apud ſe habet, quod iter, locum, & diſtantias in charta

abſque ope geſtantis notat. Fit notatio ab acu Magnetica, quæ ſupra caput quod inſidet cuſpidi, tridentem habet, cuius tres dentes lineæ meridianæ reſpondent, id eſt, longitudini acus: dens ſeptentrionalis plus diſtat à medio dente, quam auſtralis, id ideo ut cum cuſpis acum excipiens ſurſum pellitur in chartam (fere tridentem attingentem) ſciatur, quæ pars borealis, quæ auſtralis ſit. Charta digiti eſt latitudine ut dixi, ac tridentem Magneti affixum fere attingit. Deinde poſt ſingulos attactus ſupra rotulam tantum voluitur, ut ſequentem tactũ, integra ſui parte excipere poſſit. Nam & chartula ipſa ſupra rotulam voluta eſt, à qua devolvitur, ut acus ictus, & notas excipiat. Ferit tridens non ante, quam centum paſſus fecerit homo. Inſtrumentum zonæ alligatur, ac cochlearis maioris formam cum manubrio imitatur, niſi quod non concavum, ſed planum ſit. Circa manubrium quod inferior illius pars eſt, prominet lamina cum annulo, cui funis una pars alligatur. Nam altera ſub genu hominis vincitur, ut dum it, & paſſum progreſſus eſt, trahatur lamina, & rota quædam, quæ centum habet dentes moveatur, qua circumacta ſurſum truditur acus, & chartam ferit tridens, eamque tribus foraminibus perforat, Acus Magnetica tridentata in ſuperiori parte inſtrumenti, & quæ à manubrio longiſſime diſtat, conſiſtit. Rota quæ abſolutis centum paſſibus circumvoluitur, circumſpici per foramen ſatis amplum exterius poteſt: illa conſiſtit in manubrio inſtrumenti clavum habentis in plana ſua ſuperficie, & pennam, quæ dentibus opponitur, ne dum mota eſt, rota iterum retrocedat. Clavus affigitur rotæ, ut dum rota circumvoluta eſt elevet lamellam quandam æream, habentem in ſuperiori extremitate filum æreum, quod pellit Magne-

ticam

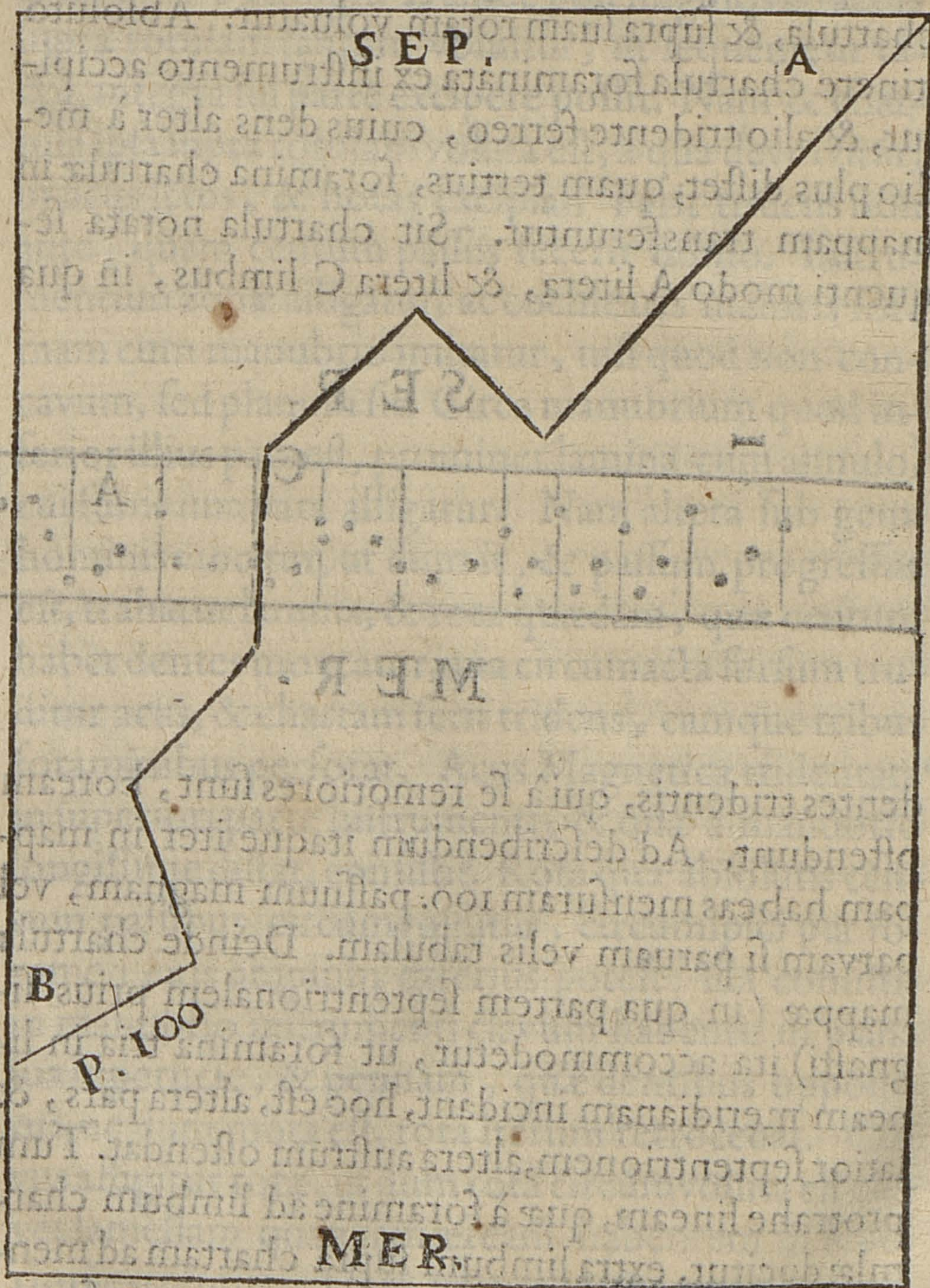
ticam acum in chartam. Cuſpis autem cui Magnetica acus incumbit falci innititur, aut æreo ſemicirculo. Inſtrumentum quod ſupra manubrium eſt tres rotas in ſe habet: minor 48. habet dentes, alia 30. & tertia etiam 30. quæ abſolutis paſſibus 3000. hoc eſt miliari (nam 3000. paſſuum pro miliari computantur) circumvoluitur. Secunda rota abſolutis tribus miliaribus, & prima, ſeu minima abſolutis 12. miliaribus ſemel circumvoluta eſt. Nec ulterius quid amplius notari poteſt, niſi nova aptetur chartula, & ſupra ſuam rotam voluatur. Abſoluto itinere chartula foraminata ex inſtrumento accipitur, & alio tridente ferreo, cuius dens alter à medio plus diſtet, quam tertius, foramina chartulæ in mappam transferuntur. Sit chartula notata ſequenti modo A litera, & litera C limbus, in qua

dentes tridentis, qui à ſe remotiores ſunt, boream oſtendunt. Ad deſcribendum itaque iter in mappam habeas menſuram 100. paſſuum magnam, vel parvam ſi paruam velis tabulam. Deinde chartula mappæ (in qua partem ſeptentrionalem prius ſignaſti) ita accommodetur, ut foramina tria in lineam meridianam incidant, hoc eſt, altera pars, & latior ſeptentrionem, altera auſtrum oſtendat. Tum protrahe lineam, quæ à foramine ad limbum chartulæ ducitur, extra limbum ſupra chartam ad men-

ſuram centum paſſuum. Deinde ad finem horum paſſuum ſequentia tria foramina iterum ſupra lineam meridianam ita conſtitue, ut linea quæ ad limbum ducitur, finem lineæ ante deſcriptę in mappa attingat, tum lineam limbi protrahe ad centum paſſuum menſuram. Id opus perſequendum eſt, donec omnia puncta chartulę in mappam tranſtuleris, Tranſlata anfractus omnes itineris oſtendent, atque ſupradictæ chartulæ iter hoc modo reperietur.

Initium itineris eſt ad literam A. finis ad literã B.

Clarius

Clarius hæc deſcribi non poſſunt: qui valet ingenio, facile id, quod tradidi, aſſequetur. Aliud inſtrumentum iſto elegantius, & commodius ab Imperatore Rudolpho II. Domino meo glorioſiſſimo, & invictiſſimo inventum eſt. Nam id translatione nulla opus habet, quia mappam ipſam in plano chartaceo aſpiciente eo, qui iter pedes facit, deſcribit. In ſuperiori enim ſui parte vitrum eſt ſub quo tota mappa ſolitariis punctis notatur, quæ non ab acu Magnetica perforantur, ſed ab orbiculo ſub charta latitante, quem cum alio illi adiuncto agitat in hanc, vel illam partem Magnes. Id inſtrumentum, quia difficillimum eſt, à me nunc non deſcribitur: nam reſervatur pro volumine, & theatro inſtrumentorum mechanicorum.

Uſus Magnetis ad horas in horologiis ſolaribus oſtendendas, à me non explicatur, quod lippis, & tonſoribus notiſſimus ſit.

a *Sunt quidam (quod credo impoſſibile) qui cum remotiſſimis loqui ſe poſſe exiſtimant, permutatione partis carnis ſuæ ex miſculo bicipiti brachii, eæq; rotundæ, ut in ea circumcirca ſcribi poſſit alphabetum. Hoc facto ſtatuto tempore, die, ac hora, ſi unus eorum pungat ſe in A verbi gratia, alter etiamſi deceſſerit in Indiam, ſentiet ſe quoque vellicari in A. Quomodo autem permutatio carnis fiat, conſule Chirurgiam novam curtorum Taliacotii.*

b *Libro 34. Naturalis hiſtoriæ cap.* XIV. *littera g.*

c *Libro 36. cap. 26. littera a.*

Cap. CCLV.

De Magnete carneo, quam Calamitam albam vocant.

Calamita alba ab Italis dicta, lapis est albus, ac lineis nigris inscriptus, qui linguæ admotus illi firmiter adhæret, ego ad Osteocollas aut porosos lapides, & qui inter terras, & lapides medii sunt, nec admodum duri, referrem.

Adhæsio enim firma fit, quia humor linguæ se immittit intra poros lapidis, ac mollior lapidis pars, intra poros linguæ. Hunc *a* Cardanus inter Magnetis genera recenset, ac ut ille ferrum, ita istum carnem ad se trahere recenset, ac istius facultatis esse, ut si stili ferri mucro eo fricetur, ac in musculi carnem agatur, extracto ferro subito vulnus coeat quasi nullum inflictum fuisset. Reperitur in Elba Hetrusci maris insula, verum ille miracula dicta non præstat. Refert Cardanus se vidisse, qui præstaret, sed dubitat num magica ars adhibita fuerit, nec ne.

a *Libro* VII. *de subtilitate.*

Cap. CCLVI.

De Pantarbe, seu Magnete aureo.

Plures authores neoterici Pantarben aurum, ut Magnes ferrum, attrahere scribunt. Sed nemo se huiusmodi lapidem vidisse, qui id præstaret, asserit. Si in rerum natura esset, profecto utilissimus esset ad venas auri, & thesauros inveniendos. Nam monstrante lapide ex diversis partibus locum, in linearum decussatione invenirentur. Num itaque sit, necne, disputari non potest: si sit, suo tempore cum

eum in lucem promet natura, quæ multa adhuc ignota in ſinu ſuo continet. *a* Plinius lib.39.cap.10. aureum Magnetem his verbis videtur deſcribere: Amphilane alio nomine appellatur Chryſocolla in Indiæ parte, ubi formicæ eruunt aurum, in qua invenitur auro ſimilis quadrata figura, affirmaturque natura eius, quæ Magnetis, niſi quod trahere quoque aurum traditur, forte marchaſitæ aureæ ſpecies, quæ facie quadrata, & quaſi auro tincta apparet.

Amphilane.

a *Hic locus non habetur lib.39. cap.x, ſed lib.37. Naturalis hiſtoriæ cap.x. littera g.*

CAP. CCLVII.

De Magnete argenteo.

SCribunt nonnulli Magnetis genus eſſe quod argentum trahat, ut vulgaris Magnes ferrum, quos Cardanus falli putat. Quia ſi argentum trahitur à Magnete, id propter ferrum, quod in ſe continet, fieri arbitratur. Ego Hactenus lapidem non vidi, neque quiſpiam eſt, qui ſe vidiſſe ſcribat. Cur autem natura æque bene, qui argentum trahat, quam qui ferrum, habere non poſſit, non video, cum rerum varietate ludat, & ſe exornet. Argentum vivum ad ſe trahere aurum, & argentum, Spagyricis & Pyrotechnis iam diu notum eſt. Imo impoſtores chymici, huius rei notitia, multos defraudant. Dum enim Cynabrii partes ſe in argentum transmutare poſſe aſſerunt, id cum argenti laminis urunt, vocant id cæmentare. Tum argentum vivum quod latitat in Cynabrio, ad ſe aliquam argenti portionem allicit, qua abſoluto opere reddita, putant ſe aliquam, ut dixi, Cynabrii partem tranſmutaſſe.

mutaſſe. Sed falluntur cum id argenteis laminis deceſſerit, & ſæpe plus (igne aliquid conſumente) quam extraxerint. Simili fuco multos decipiunt, dum mercurium præcipitatum aureæ patinæ imponunt, illumque ſpiritu vini perfundunt. Quo accenſo, & extincto, præcipitatus mercurius excalefactus nonnihil auri ex patina ad ſe nulla viſibili in patina nota, aut macula relicta fugit: qui poſtea eadem forma, qua antea fuit, exemptus, quantum attraxit auri tantum reddit. Quod tamen ex auro attractum eſſe negant chymici, aſſerentes ex mercurii aliqua portione, à vi auri in illum agentis, generatum. Sed id falſum eſt, cum tantum auro deceſſerit, quantum mercurius attraxerit. Ut ergo argentum vivũ metalla attrahit, ita lapides eſſe poſſe qui idem efficiant, nemo negare in tanta naturæ ubertate debet.

Cap. CCLVIII.

De Belemnite officinarum, Lyncurio, & Dactilo Ideo.

BElemnites lapis, ſeu Dactilus Ideus ſagittæ (quæ Græce βέλεμνον dicitur) effigiem ita exacte refert, ut videatur ferrea, aurea, argentea, aut lignea cuſpis ſagittæ in lapidem verſæ, habet enim interdum armaturam ferrei, aurei, aut argentei coloris, ac intus quid ligno non abſimile, nunc plenus, nunc concavus, ut ligna eſſe ſolent, & lineas à medulla ad extremitates procedentes, ut in rotis fieri ſolet. Si concavus ſit, intus habet terram, arenam, vel lapidem in conum acutum, turbinatum, etiam concavum, nec minus terra, vel arena repletum. Lapis quem continet Belemnites aurei coloris armatura tectus plerunque conſtat ex cruſtis tanquam membranis quibuſdam, primo latis, mox magis, ac magis ſtri-

ſtrictis. Raro etiam pollicis, aut digiti longitudinē, & communium ſagittarum craſſitiem excedit. Inventæ tamen ſunt tibiæ, humanæ tibiæ craſſitudine, ita ut quis baliſtarum, & machinarum bellicarum ſagittas veterum in lapides commutatas non inepte exiſtimare poſſit. In officinis horum lapidum nonnulli Lyncurii vocantur, præſertim illi qui Succini Falerni colorem habent, & pellucent, aut paleas aliaſque res minutas tanquam Succinum ad ſe trahunt. Omnibus à natura ineſt quædam quaſi rima, qua fit ut facilius in longitudinem diffindantur; ſed ea pellucidis quam cæteris magis eſt conſpicua, Germanice vocatur *Alpfeſſcht albſchos*, id eſt incubi ſagitta, *Schoſtein, Luchſtein, Rappenſtein.* Uſtus hic lapis grave olet, videlicet cornua, vel oſſa uſta, vel felium urinam, & ne uſtus quidem odorem deponit. Dum niger eſt Coracias, aut corvinus lapis dicitur Germanice *Rappenſtein.* Maximi interdum Ceraunitis, proprie Belemnitis nomine appellantur. Qui humani digiti magnitudinem habent proprie Idei Dactili vocantur à digiti ſimilitudine, & ab Ida Cretæ monte. Olim Corybantes vocabantur. Omnes uſti, vel candidi, vel cinerei efficiuntur. Ac ſi confricentur non uſti, cornu bovis lima-

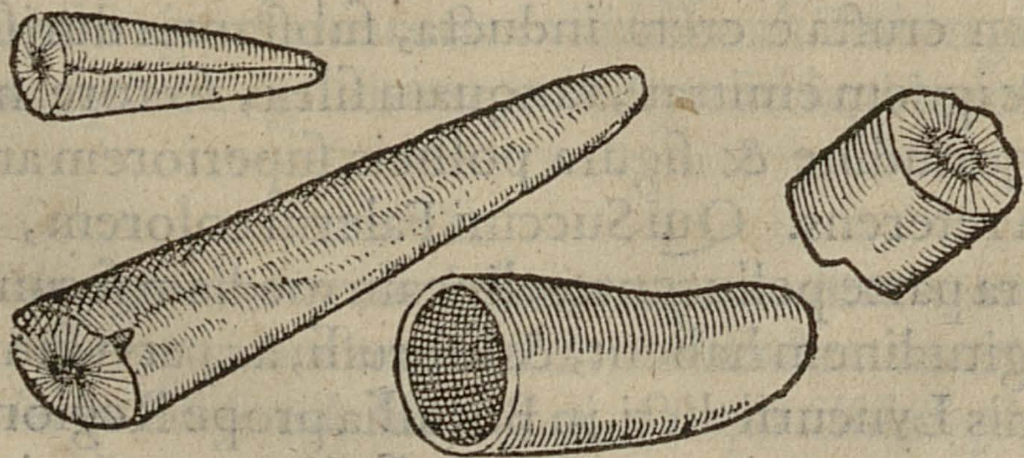
Lyncurii.

Coracias.

Ceraunitis.

Ideus Dactilus.

Corybantes.

tum, vel uſtum olent, Omnes iſti lapides ex ampla radice deficiunt in tenuiſſimam aciem, ac ineſt quæ-

quædam quaſi rima; qua fit ut ſi malleo percutiantur facilius in longitudinem diffindantur, ea in pellucidis magis eſt conſpicua, & interdum aurea armatura veſtitur. Subſtantia omnium fere friabilis eſt, ac plerunque conſtant cortice, & parte interiore carnis inſtar; nonnullis etiam medulla ineſt mollior.

Cap. CCLIX.

Differentiæ, & loci natales.

Differentiæ eius plures ſunt, inveniuntur enim albi, nigri, cinerei, pellucidique vini Falerni inſtar, & ſemipellucidi linea per medium diviſa è fuſco candicantes, vel ſubruffæ obſcurius radiatæ, nec adeo fœtentes, quam pharmacopæi pro lapide Lyncis, vel Lyncurio venditant: deinde alii armatura aurea, vel argentea ornati, alii oſſa, vel cornua uſta, vel felium urinam olent, alii nihil. bene olent candidi Hildeshemii, qui in ſe lapidem durum, & nigrum continent Succini odore. Alii intus pleni, alii concavi, alii intus alium lapidem, alii arenam, vel terram continent, alii paleas trahunt, ut Lyncurii dicti, alii non. Una invenitur ſpecies intus atra, & leniſſima, nullis radiis, foris albicans, tanquam cruſta è creta inducta, ſubſtantia duriſſima, ut & ignem emittat, tanquam ſilex, fœtore nullo, magnitudine & figura pollicis ſuperiorem articulum referens. Qui Succini Falerni colorem, & ex altera parte pellucentes, lineam mediam ſecundum longitudinem habent, & ſubruffi, ac parvi ſunt, officinis Lyncurii dicti, in Boruſſia prope Regiomontem magna copia ex monte effodiuntur, ut etiam in Pomerania. Cinerei, & candicantes inter urbem Hildeshemium, & arcem Mariæburgum in Marmoreo

Lyncurites.

moreo

moreo antro, quod à nanis appellatur, ad ſiniſtram inveniuntur. In foſſa etiam meniorum Hildeshemii generatur lapis hic aurea armatura extrinſece ad radicem conveſtitus, quæ ſine arte mirifice nitet, atque imaginem ſpeculi inſtar reddit. In foſſa vero meniorum, quæ ſpectat ſeptentrionem, reperitur Belemnites ſeſqui pedis longitudine, ac brachii craſſitudine, à pluribus Ceraunites appellatus. Reperitur Belemnites non ſolum in prædictis, ſed variis Germaniæ locis, ut circa Siblingam pagum, qui Schafuſia Heluetiæ itinere duarum horarum diſtat, & in vicinia ſupra Halloniam, & iuxta Æzingam, in agris aſperis, & lapidoſis iuncti aliquando reperiuntur baſibus. *a* Plinius in Creta ferreo colore pollicem humanum exprimere aſſerit, ac inveniri in monte Ida, unde nomen Dactili Idei proculdubio obtinuit. Petrus Bellonius ſingularium ſuorum lib.1.cap.15. tradit Dactilum Ideum, ſeu Belemniten, in monte Divi Ioannis dicto prope Lucemburgum oppidum naſci tanta copia, ut cum Gallorum Rex Franciſcus munimentum eo in monte extrui iuſſiſſet, foſſores cum ad profunditatem trium paſſuum fodiſſent, nihil uberius invenerint, eoſdemque falſo lapidum Lyncis nomine pharmacopæis vendiderint. Gippingæ in ducatu Wirtembergenſi quatuor miliaribus à Tubinga in magna copia ex agris inter arandum hi lapides eruuntur.

Ceraunites.

Locus.

a *Libro 37. Naturalis hiſtoriæ cap. x. littera mm, Lyncurij etiam meminit Petrus Andreas Matthiolus in Dioſcorid. lib. 2. cap. 74. qui ibidem plura tradit.*

CAP.

Cap. CCLX.

Facultates, natura, & dignitas.

DIximus ſupra Belemnitem ab Ephialte, & ſagitta Germanice dici *Alpſchos*, putant enim Germani potum contra huiuſmodi ſuppreſſiones, noctiſque ludibria valere, ac faſcinationibus occurrere. Boruſcicis, & pomeranicis chirurgi curant vulnera, ac medici Saxones, & Hiſpani calculos non aliter, quam lapide Judaico frangunt. Putatur etiam ad pleuritidem, quia mucronem habet, valere, & ad dentes expurgandos, ſi uſtus fuerit. Sunt qui oculis equorum ad exterendas cicatrices, uſtum inflent. A pharmacopæis pro lyncurio lapide expetitur, præſertim minor, qui ſemipellucidus eſt, ſubruffi coloris, ac cum media linea ſecundum longitudinem.

Ad calculum.

Cap. CCLXI.

De Ceraunia.

CEraunias (inquit *a* Georgius Agricola) ex eo nomen invenit, quod cum fulmine, ut vulgus credit, decidat. Caret ſtriis, & lineis, atque in hoc differt à Brontia. Lævis eſt, nunc rotunda, nunc oblonga. Eius genera coloribus diſtinguuntur, Germanice *Straalhamer, Donnerſtein*, *Schlegel*, *Donnerkeil, Stralkeil, Stralpfeil,& Stralſtein* appellant, imo aliqui *gros krottenſtein* vocant. Itali *ſagetta*, quo nomine etiam Gloſſopetram appellant. Longi ſunt ſæpe digitos quinque, lati tres in ea parte qua latiſſimi ſunt. Cuneum plane referunt. Craſſitudo eis pollicaris. Interdum in medio corporis graviſſimi, & duriſſimi ſunt, ſilici vulgari, ex quo ignis excuti-

cutitur, ſubſtantia ſimiles, interdum tam duri ſunt, ut limam non ſentiant. Carent omnes ſtriis, & lineis, atque in hoc differunt à Brontiis, quos aliqui fulmine deiici putant. Plerunque omnes ea in parte, in qua æquilibrium lapidis conſiſtit, foramen pollicis, aut maiori craſſitudine ſi magnus ſit lapis, habent; idque exacte rotundum eſt, eaque conſtitutione, ut una pars foraminis latior ſit altera parte, non ſecus quam in malleis arte factum foramen conſpicitur. Ea enim pars, quæ manui percutientis proximior eſt, & per quam lignum intromittitur alteri foraminis parti, latior viſitur. Quia autem omnes iſti lapides, vel malleum, vel cuneum, vel ſecurim, vel vomerem, vel ſimilia inſtrumenta foramina habentia pro immittendo manubrio, forma ſimillima ſunt, nonnulli non fulminis eſſe ſagittas, ſed ferrea inſtrumenta, in lapides longo tempore mutata, exiſtimarunt. Illorum profecto opinionem probarem, niſi multi fide digni viri reclamarent, qui poſtquam à fulmine ictæ domus, aut arbores ſunt, ſe tales lapides in ictus loco reperiſſe aſſerunt. *b* Kentmannus Ceraunium lapidem per molam venti Torgæ anno 1561. Maii 17. fulmine proiectum narrat, qui è terra erutus, latitudinis fuit trium digitorum, longitudinis quinque, Biſalte lapide, quo in Germania in locis ubi effoditur incudis loco utuntur, durior. Idem author prope arcem Juliam alium lapidem per ingentem quercum deiectum, & effoſſum, atque in pago Siplitz eodem modo per quercum traiectum effoſſum, & quæſtori Torgenſi dono datum refert. *c* Geſnerus lapidem è cœlo delapſum anno ſalutis 1492. Enſishemii in templo ſuſpenſum ſervari pondere trecentarum librarum ſcribit. Audivi etiam à multis ſe præſentes fuiſſe, cum poſt fulminum ictus huiuſmodi lapides

effoderentur, penes quos omnes fides maneat. Extant de hoc lapide versiculi sequentes, prioris ævi barbariem olentes,

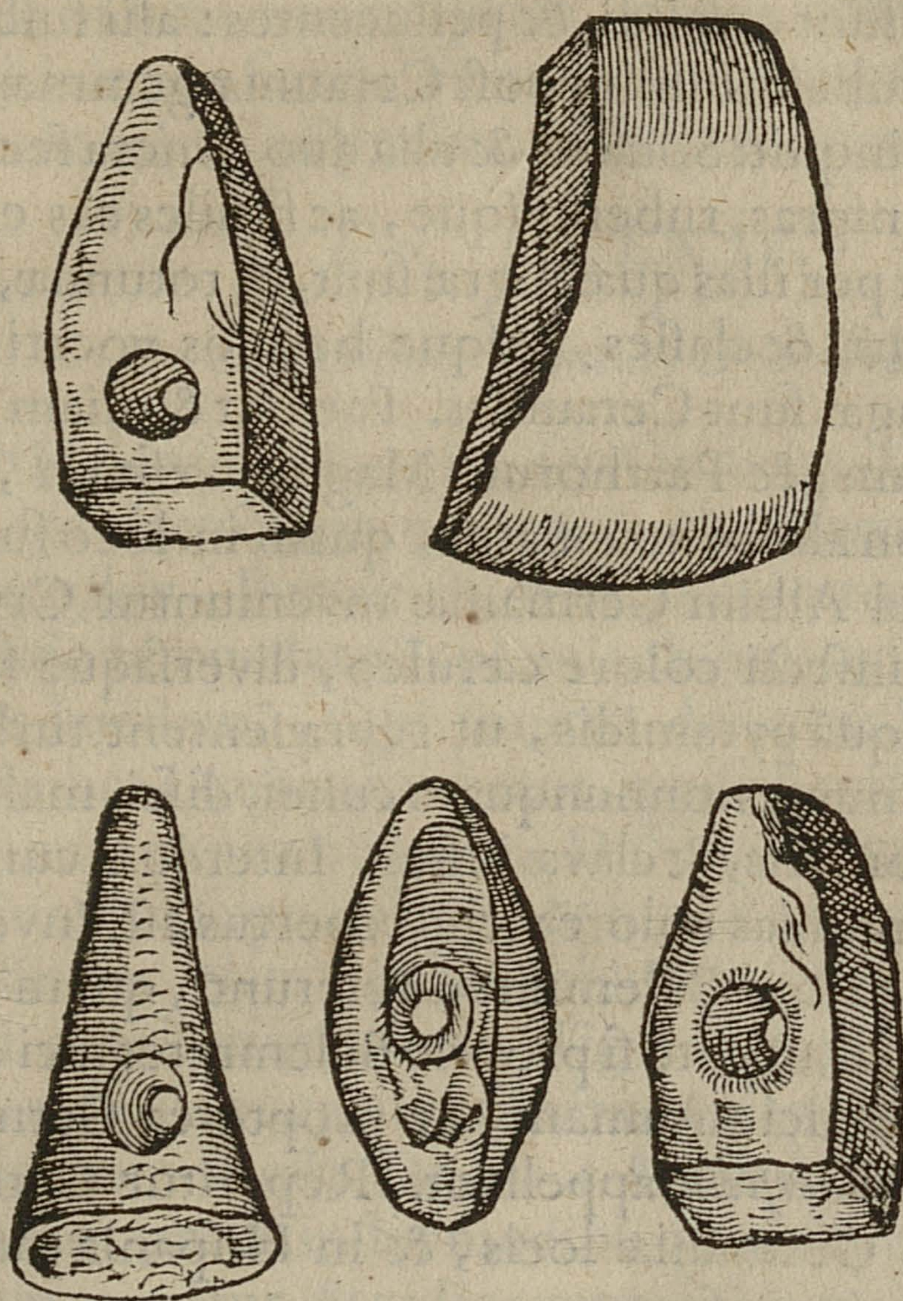
Cum tonat horrendum, cum fulminat igneus æther,
Nubibus illæsus cœlo cadit iste lapillus,
Qui caste gerit hunc, à fulmine non ferietur,
Nec domus, nec villæ, quibus adfuerit lapis ille.

Tam constans est fama fulminis esse sagittam, ut si quis hanc vulgi opinionem refellere velit, insipiens videatur. Sed quo pacto in nubibus huiusmodi lapis, & tam gravis generari possit, multi mirantur. Physici hunc modum tradunt. Exhalatio fulgurea, & fulminea, cum metallica quadam materia mista, in nube plerunque viridi, aut nigricante conglobatur ab humore circumfuso, & conglutinatur, sicut farina conglutinatur in massam ab infusa aqua. Deinde vero superveniente intensissimo calore, partim ex Sole, & stellis, partim ex antiperistasi, illa fulminea massa subacta quasi excoquitur, & ab igne fulgureo in solidissimum corpus lapideum induratur, sicut lateres ex luto humectato compacti, coquuntur, & in lapideam formam ab igne in lateritia fornace ardente indurantur. Fulminis autem telum acuminatur eo, quod humidum admistum, à sicco effugere nitens, ad inferiora tendat, ibiq; reprimatur: superiore vero parte densius redditur, quia siccum ibi conglobatur. Lapis itaque Ceraunias cum adiuncta exhalatione in nube ab humido frigido circumstante ita pressus, ut in tam parvo loco amplius consistere non possit, nubem in qua tanquam in ovo conclusus est, rumpit, tonitrum, & fulgur efficit, ac in obvia quævis celerrimo motu fertur, quæ scindit, dissipat, inflammat, atque prosternit. Sed si hic verus modus est quo lapis ille generari inter nubes potest, mirum est quod

In nubibus lapides generari.

quod rotundus non sit ex omni parte, & quod foramen habeat circa mediam partem, idque non æquale, sed altera parte latius. Lapides tam subito nasci tali duritie, tantoque pondere in nubibus un-

Cerauniæ figuræ.

dique perviis vix credibile est. Tempestatum vi ex rupibus ad nubes tolli, ac deinde in terram proiici æque difficulter admittit ratio.

a *Libro* v. *de Natura Fossilium cap.*13.
b *Hæc verba habentur in Conrado Gesnero de Fossilibus (edit. ut cap. 52. huius libri monuimus) fol. 62. verso.*
c *Libro de Fossi libus fol.*66.

Cap. CCLXII.

De Ceauniæ differentiis, & loco natali.

CErauniæ genera coloribus distinguuntur. Nam alii sunt candidi, & pellucentes: alii fusci, nigri, vel rubei. Plinius post Cerauniæ gemmæ mentionem, inquit: Sotacus & alia duo genera fecit Cerauniæ, nigras, rubentesque, ac similes eas esse securibus: per illas quæ nigræ sunt, & rotundæ, urbes expugnari, & classes, easque betulos vocari; quæ vero longæ sunt Ceraunias. Faciunt & aliam raram admodum, & Parthorum Magis quæsitam, quoniam non aliubi inveniatur, quam in loco fulmine icto. Ad Albim Germaniæ inveniuntur Crystallo similes infecti colore cæruleo, diversaque forma, nonnunquā pyramidis, ut repræsentent turbinem saccharinum, nonnunquam cunei, disci, mallei, securis, vomeris, & clavæ instar. Interdum cuneiformis Ceraunias colore viridi repertus est. Inveniuntur etiam qui Belemniten referunt, quem aliqui si maior sit, utpote si proprie Belemnites dici debet, tonitru deiici autumant, ac propterea Germanice etiam *Donnerstein* appellant. Reperitur Ceraunias in variis Germaniæ locis, & in Hispania candenti colore ut ignis ferme.

Cap. CCLXIII.

De natura, & facultatibus Cerauniæ.

HOc proprium, ac admiratione dignum (si verum sit) Cerauniæ tribuitur: quod filum illi ita applicatum, ut nusquam duplicatum omnes eius partes tegat, si prunis ardentibus imponatur, uri non possit, sed madescat, atque ea ratione deprehenda-

hendatur num genuinus ſit, necne. Exiſtimant Germani lactentes pueros ſi herniis corripiantur, lapide cunis impoſito reſtitui, aut ſi vitium hoc nondum ſuſceperint, ab eo præſervari. Marbodeus eum, qui caſte hunc lapidem gerit præcedenti verſiculo indicat, neque ipſum, neque domum in qua eſt, à fulmine feriri. Fertur etiam ſomnum provocare, & valere ad prælia, cauſaſque vincendas.

Ad hernias.

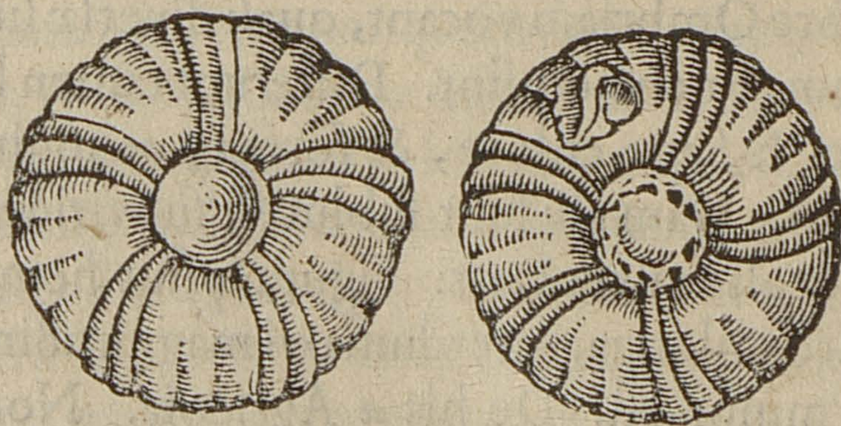
CAP. CCLXIV.

De Chelonitide, Brontia, & Ombria.

CHelonitis, Brontias, ſeu Ombrias, Germanice *gros krottenſtein* vocantur, alias *donnerſtein*, vel *VVetterſtein.* Putant enim aliquando tonitru, aliquando tempeſtate, & pluviis abſque tonitru, deiici hunc lapidem. Qui tonitru deiicitur Brontiam, qui imbre Ombriam vocant, quaſi diverſæ ſint ſpecies, cum tamen non ſint. Differunt tamen hi lapides inter ſe ſæpe colore, & forma, ut multis aliis contingit. Nam alii ſunt ſublutei, ſubvirides, ſubfuſci, aut alterius coloris. Figura ipſius hemiſphærica, raro oblonga, interdum ovi magnitudine, ſed ſæpius minor eſt. De his *a* Agricola. Nonnullis bini ſunt circuli inſtar modioli quod ſupra axim rotarum movetur, & radios rotæ ſuſtinet; à quorum modiolorum ſuperiori parte, quinæ lineæ eminentes æqualibus inter ſe ſpatiis diviſæ procedunt ad inferiorem, quarum ſingulæ utrinque ſtriam habent. Totidem rurſus lineæ eminentes à ſuperiore circulo per media ſpatia diſcedunt ad inferiorem, è quarum ſingulis utrinque multæ lineæ tranſverſæ pertinent ad ſtrias proximas. Inter eas autem ſemper ſunt humilia ſpatia quadrata. Aliqui vero tantummodo habent has poſtremas quinas lineas de-

ſcendentes cum multis tranſverſis, & ſpatiis non admodum longis: reliqua autem media ſpatia tota eminent, carentque & lineis, & ſtriis. Nonnulli eodem modo ſe habent, niſi quod linearum loco habeant ſtrias, & quod ſpatia tranſverſa emineant. Scribit *b* Plinius Brontiam capiti teſtudinum eſſe ſimilem, ſed mihi teſtudinis corpus potius referre videtur: ut quis exiſtimare non inepte poſſit, eſſe nuper ex ovis excluſas teſtudines in lapidem converſas. Sunt enim hemiſphæricа figura teſtudines, & convexum operimentum variis quadrangulis diſtinctum habent, quod in minoribus ſtrias referre poteſt. Deinde eum habent plerunque colorem, quem teſtudinum chelis, ut & à forma non inepte Chelonitidis nomen habeant. Ab hoc lapide Ceraunias, ſi ſimili forma hemiſphærica ſit, differt,

Chelonitio.

quod lævis ſit, & nullas eminentias habeat. Ombriam volunt quidam à Brontia diſtinguere. Quod hic magnas eminentias habeat, ille exiguas. Ab Ovo Anguino Brontias differt, quod Ovum caudas ſerpentum in unum punctum concurrentes videatur habere, Brontias vero lineas tantum. Ut tamen dicam quod ſentiam, puto ovum anguinum à Brontia tantum exteriori forma diſtingui.

Ovum Anguinũ.

a *Libro* v. *de Natura Foſſilium cap.* 13.

b *Libro 37. Naturalis historiæ cap. x. littera o.*

CAP. CCLXV.

Vires & facultates.

PRædicatur Brontias, vel Ombrias, omnes eas habere facultates, quas lapis Bufonius, Belemnites, & quas Ovum Anguinum, fortaſſis quod aliqui à Bufone generari, alii à fulmine deiici, alii ab Anguium ſufflatu generari opinentur. Id ſi verum ſit prohibebit ne quis à fulmine lædatur, aut à veneno intoxicari poſſit. Veneno enim præſente Bufonis lapis ſudare, ac prodere venenum, nec non Belemnites ſomnum, victoriamque conciliare geſtanti dicitur. Virtutes ſane non contemnendæ ſi illas habeant, ſed fides ſæpe veritate maior.

CAP. CCLXVI.

De Marmoribus.

MArmor lapis eſt inſigniter durus, ac ad ſplendorem ſuſcipiendum ſi poliatur ita aptus, ut ſtatuæ, vel columnæ egregie nitentes inde ſculpi poſſint: Græce μάρμαρος παρὰ τὸ μαρμαίρειν, id eſt, à ſplendore ſic vocatus. Germanice *ein marmelſtein*, dicitur, idque nomen omni fere in lingua ſervat. Duritiem habet marmor propter optimam concretionem, ac nitorem propter materiæ æquabilitatem, & puritatem. Concreſcit autem beneficio exhalationum, & aquarum, quæ ſubtiliſſimam terram ſubingrediuntur. Exhalatio colores ſuppeditat calore agens in materiam, & aqua partes unit, & coniungit: qua expreſſa elapſa, vel exſiccata, indureſcit lapis. Aqua huiuſmodi raro ſimplex eſt, ſæpe enim nitro, Sale, aliove metallico liquore imbuta

 eſt,

eſt, ut terreas partes minuere, & melius coniungere poſſit. Ad promovendam autem Marmoris generationem non ſolum calor, ſed interdum frigus ſubterraneum, aut remiſſus caloris gradus, ut melius compingi materia poſſit, neceſſarius eſt, exiccat enim ſæpe frigus, & humorem ſuperfluum cogendo è materia exprimit. Pro exhalationum, & materiæ accurrentis diverſitate, varia Marmorum genera fiunt. Si materiæ non unius generis ſint, ac lapilli molliores, vel duriores, terreis particulis miſceantur, Marmora fiunt ignobiliora, ac quodammodo ſcabioſa, non æqualiter cohærentibus partibus. Iſta commode ſculpi non poſſunt, quod ſilicis inſtar diſſiliant, & recte Granulata vocari poſſunt. Omne fere Marmorum genus cum primum eruitur è fodinis mollius eſt, ac tempore poſtea adeo indureſcit, ut vix ſcalpi poſſit, idque omnibus lapidibus commune, ut ætate magis indureſcant. Quædam tamen Marmora citius, quædam tardius indurantur, ac longo ævo iterum emolleſcunt, exeduntur, tandemque in terram reſoluuntur. Marmoris omnes partes non eodem tempore ſemper generantur, ſed interdum ſucceſſive: Sæpe enim Marmoris particulæ variis coloribus ab exhalationibus tinctæ, primum indurantur: deinde accedente nova exhalatione, & materia tanquam calce, particulæ illæ ferruminantur, ac tota maſſa in unum lapidem diſtinctis maculis, & coloribus, coit. Si exhalatio tenuis, & ſubtilis fuerit, ac intimas partes penetraverit, optimus, æqualis, & exactus lapidis fiet coalitus. Coloris varietas in Marmore, exhalationis varietatem oſtendit. Deinde facile quivis notare poterit, in eodem Marmore, quæ ſimul aſcenderit, & concreverit, quæque poſterius advenerit, ac quæ corpus ferruminarit. Sed, ut dixi paulo ante, exhalatio

Granulata Marmora.

latio ſola, abſque minerali ſucco, cuius vehiculum aqua eſt, id vix præſtare poteſt, exemplo calcis, & arenæ. Ferruminatur enim arena cum calce ſimplici quidem aqua: verum dum iis commiſcetur, ſale & nitro calcis prægnans fit, ac utriuſque ſubſtantiam in aquam ſoluit, atque in ſe recipit. Deinde utramque materiam humectans ſubit, complectitur, iungit, & unit. Quo facto in auram ipſa aqua evaneſcit relicto nitro, & ſale, diffuſis per calcis & arenæ omnes partes, à quibus illæ tandem omni humido privatæ firmiter connectuntur, & lapideſcunt. Marmorum genera multa ſunt, cum nulla certa illis figura, neque color ſit. Aliqua alba ſunt ut Parius lapis, & Alabaſtrites. Alia nigra ut Baſaltes, & Lydius lapis, alia variis coloribus, ut Porphyrites, Ophites, & cæteri de quibus ſequentibus capitulis agam.

CAP. CCLXVII.

De Pario marmore.

MArmoris eximii ſpecies eſt Parius lapis ab Inſula Paro, vel ſculptore Agoracrito Pario nominatus, qui Venerem ex eo lapide primus ſculpſit. Hodie *VVeiſſermarmelſtein* vocatur, ac à nonnullis ei Alabaſtri nomen tribuitur: cum tamen Alabaſtrum varios colores habeat, & longe mollius Pario ſit. A veteribus etiam Lychnitis appellabatur, *Lychnitis.* quod, Varrone teſte, ad lucernas in cuniculis cæderetur. *a* Cardanus omne Marmoris genus fere Parium vocat; ſed candidiſſimum, duriſſimum, & quod politum egregie ſplendet, Parium ſolum vocari debet, ſimilitudine veri Parii Marmoris, quod ſolum in Paro inſula reperiebatur, ac vix unquam humanam magnitudinem mole ſua ſuperabat. Re-

peritur nunc in variis Italiæ locis. Parii lapidis duo ſunt genera. Alterum tranſlucens, alterum non. Prius, Phengites *b* Plinii, eſt in Cappadocia repertum, ex quo Nero ædem fortunæ, quam Seiam, à Servio rege ſacratam appellant, conſtruxit. In ædibus illis interdiu claritas ibi diurna fuit, tanquam incluſa luce non tranſmiſſa: prorſus eodem modo, quo per chartam ſimplicem non tranſparentem, nec oleo inunctam, lux tranſmittitur. Ab Alabaſtro vulgari tantum duritie diſtat, & ſplendore cum politus eſt. Nam vulgare Alabaſtrum etiam lucem tranſmittit. Effoditur candidiſſimum Marmor in agro Lunenſi Hetruriæ, quod Carrarienſe vocatur ab oppido vicino. Ex eo Piſis in templo D. Ioannis Baptiſtæ ſpectatur pulpitum variis ſtatuis inſculptum nitore eximio, ad Alabaſtritis genera referendum ſi molle ſit.

Phengites.

a *Libro* VII. *de ſubtilitate.*
b *Libro 36. Naturalis hiſtoriæ cap. 22. littera d.*

Cap. CCLXVIII.

De Alabaſtrite, & Alabaſtro vulgari.

Alabaſtrites, ſeu Alabaſtrum veterum, olim inter Marmoris ſpecies referebatur, meo tamen iudicio ab illis, ſi non colore, duritie diſtingui poteſt. Mollior enim eſt, ac ita ut vaſcula ad unguenta ſervanda inde fieri poſſint; unde nomen obtinuit. Si tam mollis ſit, ut cultro ſcindi poſſit, etſi vulgo Alabaſtri nomine appelletur (quod nomen omnibus fere linguis ſervat) tamen Gypſi potius ſpecies eſt. Videtur dum ita molle eſt Alabaſtrum, incoctus eſſe Alabaſtrites, & ille incoctum, & imperfectum Marmor. Omni enim dubio procul dum incipit

cipit Marmoris generatio; primo ipsius substantia lutosa est, ac paulatim per gradus magis, magisque indies indurescit, donec in solidissimum Marmor evadat. Alabastrum vulgare ab Agricola interdum Germanice *spat*, vel *gyps* appellatur. Cum egregium est, & pulchrum, Alabastri nomen retinet.

CAP. CCLXIX.

Differentiæ Alabastritidis, locus ubi inveniatur, & usus.

OMni genere colorum invenitur Alabastrites. Circa Thebas, Ægyptias, & Damascum Syriæ candidissimus invenitur. Præstantissimus in Caramania, India, & Asia. Probantur *a* Plinio maxime mellei coloris in vertice maculosi, atque non tranflucidi, vituperantur, quæ corneum habent colorem, aut vitro similes sunt. Eximii candoris sunt Lydini vocati in Tauro reperti, amplitudine, qua lances, craterasque non excedant: antea ex Arabia tantum advehi soliti. Coralicius in Asia repertus, candorem eboris habet, eiusque similitudinem. Alius ab unguis humani colore, Onyx dictus est, qui à gemma illius nominis, magnitudine, mollitie, & ustione differt. Uritur enim Alabastrites, nequaquam Onyx gemma. Inter Arabiæ montes primum inventus fuit, postea tempore Plinii in Italia, ubi ex eo fiebant vasa potoria, pedes lectorum, sellæ, amphoræ, urcei, & similia. Ex hac specie etiam columnæ inventæ fuerunt. Ad Alabastriten referri potest Alabandicus niger Mileti nascens, ad purpuram aspectu declinans, quia igni liquatur, ac funditur ad usum vitri. Alabastrites Thebaicus dictus intertinctus aureis guttis invenitur in Africæ parte Ægypto asscriptæ, coticulis ad terenda colly-

Onyx.

ria

ria quadam utilitate naturali conveniens. Circa Syenem vero Thebaidis adhuc alius reperitur Syenites, alias Pyrrho pœcilon dictus, ex quo trabes fecere reges, obeliſcos vocatos Solis numini ſacratos. Hoc tempore candidum Alabaſtriten fert ager Lunenſis in Hetruria, is Marmor Carrarienſe vocatur à vicino oppido. Ex eo conſtitutum pulpitum, variis figuris inſculptum nitore eximio Piſis in templo D. Ioannis Baptiſtæ. Fert etiam candidum ager Patavinus, ſed omnibus aliis præferendus Ratiſbonenſis, è quo tabulæ menſarum fiunt, & ex quo ara Anabergica conſtructa eſt, eximia pulchritudine lapis. Candidiſſimus etiam in Thermis Carolinis reperitur, ac Ebori ſimilis Hildeshemii cinerei coloris, & ſubviridis Zeblicium Marmor vocatum, Germanice *Serpentinſtein*, quod in Miſnia invenitur, & ex quo pocula, & cochlearia fiunt. Ego id Alabaſtrum Ophites vocarem. Varii coloris variis in locis Germaniæ, Italiæ, & Hiſpaniæ inveniuntur ad vaſcula formanda. Ut Alabaſtritidis, ita Alabaſtri varia ſunt genera, quod tanto mollius eſt Alabaſtrite quanto ille mollior Marmori. Hoc videtur proprium Alabaſtro præſertim candido, quod uri, ac in Gypſi locum (cuius ſpecies à nonnullis ſtatuitur) ſuccedere poſſit, ob quam cauſam etiam Germanice, ut ante admonui, à nonnullis *Gyps*, vel *ſpat* vocatur. Mihi tamen magis probatur (cum & Alabaſtrites uri poſſit) ſi tantum mollitie differre ab Alabaſtrite ſtatuatur, ut videlicet Alabaſtrum cultro ſcindi, Alabaſtrites non poſſit, aut ſi mavis Alabaſtrites impoſita unguenta, vel humorem in ſe non trahat. Alabaſtrum vero plane in ſe ſorbeat, ut interdum per corpus ipſius tranſudet. In Volaterano, ſicut in Miſnia, in Burgundia, ad S. Claudium, multiſque aliis Europæ locis Alabaſtrum effoditur pul-

Marmor Carrarienſe.

Zeblicium.

Ophites.

Locus.

pulcherrimum, & candidissimum. Volateranum facillime uritur, nec ingenti mole reperitur. Id aliquando Onychis instar pellucet, fragile admodum, ac aspectu, quia varium, gratissimum. Variis præterea coloribus, Jaspidis instar, prope Moguntiam invenitur, ex quo monumenta, & Epitaphia fiunt visu iucundissima. Molle est admodum, ac potius nondum perfectus Jaspis, quam imperfectum Marmor videtur. Vividos enim habet colores, ac frustulis non magnis (ut in Marmore) sed exiguis interiectis etiam venis subtilioribus, distinguitur.

a *Libro 36. Naturalis historiæ cap. 22. littera d.*

CAP. CCLXX.

De Alabastritis, & Alabastri viribus.

ALabastrites lapis in vascula aptatus, optime imposita unguenta, ne corrumpantur, conservat. Qui Onychis colorem habet, ustus, ac resinæ commixtus, *a* Dioscoride teste, durities resoluit, ac cum cera mixtus dolores stomachi compescit, gingivas adhibitus constringit. *b* Galenus etiam ad ventriculi dolores propinari asserit.

Alabastrum candidum in pulverem redactum, ac cum lacte ebibitum scrupuli pondere, dysenterias, alvique fluxus certo experimento sanat, vehementer enim constringit. Si magna copia sumatur, Gypsi instar, nocere potest. Ustum quia humore quovis concrescit, intrinsecus sumi non potest, strangulat enim, vel gravi dolore ventriculum premit. Aqua in qua solutum est Alabastrum ustum, oculorum lachrymis exiccandis non parum prodest, omnesque alias, quas Gypsum, obtinet facultates.

Ad dysenterias, & alvi fluxus.

a Libro

a *Libro* V. *de re medica cap.* 110.

b *Galenus lib.* IX. *de simplicium medicament. facultat. Notandum ex hoc lapide sumpsisse nomen, Vnguentum Alabastrinum Benedicti Victorii Faventini, descriptum in Empirica sua cap.*1.*de dolore capitis, quod iam in frequenti usu est, prodestque in omni dolore capitis, sive per essentiam, sive per consensum, sive febris adsit, sive non: ac in omni tempore paroxysmi, excepto principio.*

Cap. CCLXXI.

De cinereis Marmoribus.

IN Germania, & Italia cinerei coloris variæ Marmoris, Alabastritidis, & Alabastri species reperiuntur. Hildeshemii effoditur quod cornu ustum oleat, aliud quod incolæ serpentinum vocant venis, punctisque candidis, flavis, & nigris distinctum, id Zeblicium ab oppido Misenæ in Saxonia ab Agricola vocatur. De quo plura, quia plerunque viride est, scribam in cap. de viridibus Marmoribus, ubi etiam Tiberium, & Augustum Marmor describam, quæ videntur cinerea fuisse. Reperitur aliud Rochlicianum interdum maculis luteis ornatum, interdum nigris, quæ sunt cornicum ungulis similes. In Italia aliud est nigris maculis, quæ serpentibus similes sunt.

Zebliciū.

Tiberium. Augustū,

Cap. CCLXXII.

De nigris, fuscis, ac lividis Marmoris speciebus.

INter nigra Marmora narratur Basaltes, seu Basanites, lapis Lydius, seu Chrysitis Alabandinus, de quo in capite de Alabastrite egi, Obsidianus lapis, Buga Hispanorum, & veterum Marmor Numidicum

Chrysitis. Alabandinus. Obsidianus. Buga.

cum quod interdum livescit, interdum flavescit. Lividum eximie splendet: tale Pisis in templo cathedrali conspicitur. Nam ex eo Herculis statua à Pisanis ex Numidia translata, Marmorei suggesti fulcrum, vice columnæ est. De eo *a* Plinius ita scribit: M. Lepidus Catulli in senatu collega, primus omnium limina ex Numidico Marmore in domo posuit magna reprehensione. Hoc primum invecti Numicidi Marmoris vestigium invenio, non in columnis tantum, crustisve, ut Mamurra Carystium Marmor posuit, sed in massa, ac vilissimo liminum usu. Ex Numidico flavescente multæ columnæ Romæ extant. Nigrum Marmor est Luculleum à Lucullo consule dictum, qui primus id Romam invexit ex Nili insula, ubi reperitur. Obsidianus lapis nigerrimi coloris, ab Obsidio primum inventus in Æthiopia, Marmoris genus est. Hic aliquando translucet, crassiore visu, atque in speculis parietum pro imagine umbras reddit. Gemmas multi ex eo faciunt, teste Plinio, qui sic inquit lib. 36. cap. 26. Videmus (supple ex Obsidiano) solidas imagines D. Augusti, capti materia huius crassitudinis: dicavitque ipse pro imiraculo in templo Concordiæ Obsidianos quatuor elephantos. Remisit & Tiberius Cæsar Heliopolitarum ceremoniis repertam ibi in hæreditate eius, qui præfuerat Ægypto, Obsidianam imaginem Menelai. Ex quo apparet, antiquior materiæ origo, nunc vitri similitudine interpolata. Xenocrates Obsidianum lapidem in India, & in Samnio Italiæ, & ad Oceanum in Hispania nasci tradit. Huic non dissimile Marmor effoditur Seravitiæ, & Carrariæ in Hetruria, adeò nigrum, ut cum perpolitum est speculi instar sinceras imagines reddat. Huiusmodi Pisis ad valvas Ecclesiæ cathedralis conspicitur. In Seravitia fodina extant

Luculleum.

Obsidianus.

tant

tant atra Marmora, distincta venis candidis, & aureis. Ex priore Marmore quod venas albas habet, duæ columnæ positæ in campo sancto Pisano ad monumentum, quod Gregorius 13. Pont. Max. fratri posuit, extant. Vocant Itali hoc Marmoris atri genus Paragone, quia eo lapidis Lydii vice utuntur ad aurum examinandũ. Reperitur huiusmodi nigri Marmoris genus etiam in Belgio, quod à Belgis *Toutstein*, à Gallis *Pierre de touche*, à Germanis *probierstein* vocatur, quia examinando auro & argento, quorum signum ad se rapit, utile est. Ex hoc Marmore monumenta aliquot, & sedes tres egregie elaboratę, splendentes, & nigerrimæ, in choro templi cathedralis in urbe celeberrima Brugensi spectantur. Ex eodem lapide Tumba illustrissimi ducis Mauritii electoris dicitur constructa, & tabulæ nonnullæ in quibus epitaphia inscribuntur. Invenitur etiam atrum Marmor in Belgio, quod sulphur, & aliud, quod cornu ustum olet. Atra Marmora Annabergæ, Ratisbonæ, & prope Galliæ Andegavum, aliisque multis in locis inveniuntur.

Paragone.

a *Libro 36. Naturalis historiæ cap.* VI. *littera b.*

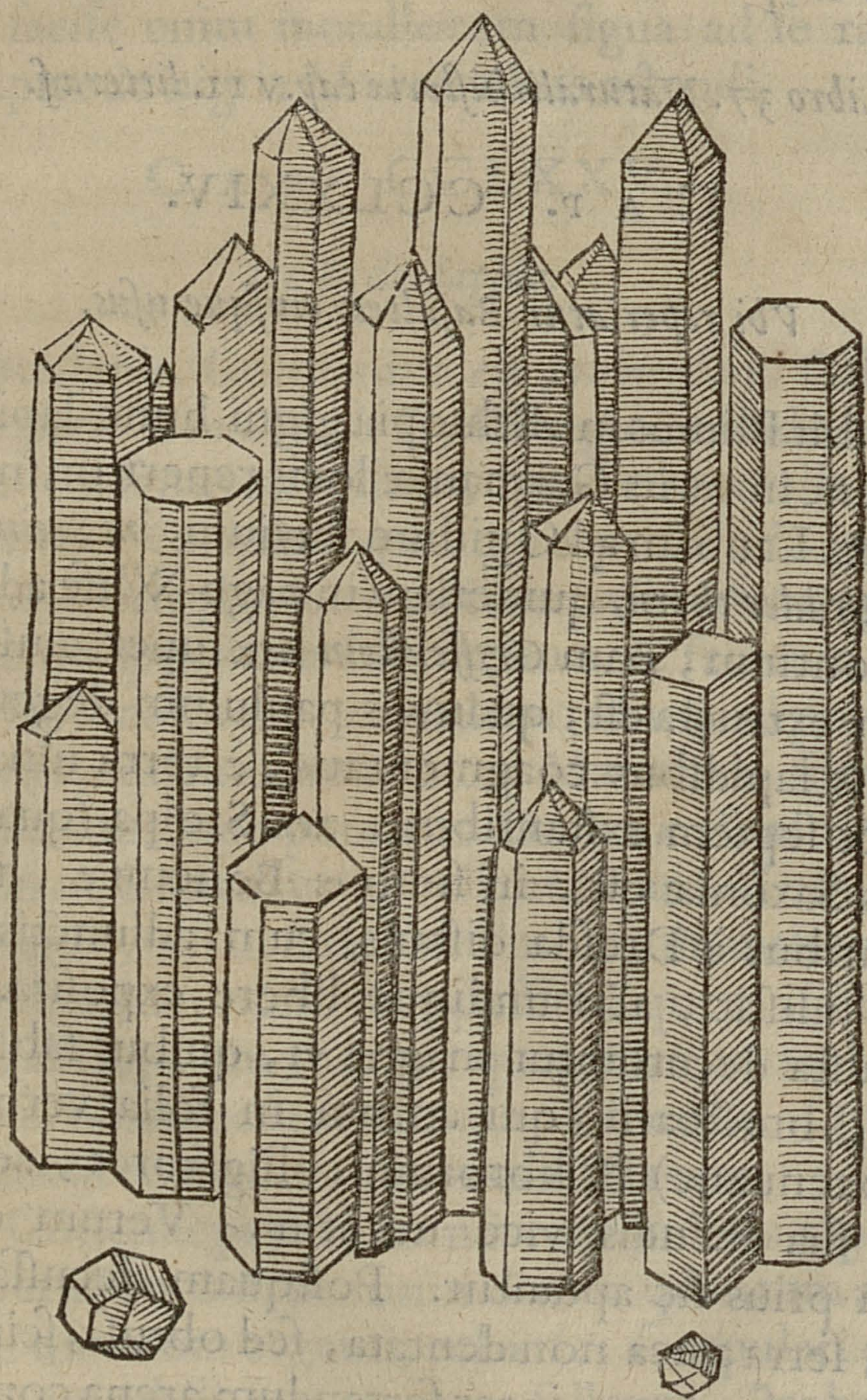
Cap. CCLXXIII.

De Basalte, aut Basano atri Marmoris genere.

Basaltes à *a* Plinio ad Marmora refertur, quia exactissime poliri potest. Marmoris itaque genus est durissimum, limis resistens, ferrei coloris, à basal, quod Æthiopice ferrum significat, sic dictum. Appellatur etiam Basanus à Βασανίζω, id est diligenter examino, quia eo argentum, & aurum examinatur, & probatur, non minus, quam Lydio lapide, Germanice vocatur *ein meisner probierstein*, aut *ein*

meisni-

meiſniſcher harter eyſenfarbner marmer. Creſcit forma, & craſſitudine ligni mediocris, ſingularis quidem, verum copioſus, atque ita iunctus, coaptatuſque, veluti ſi à fabro lignario commiſſus eſſet, ſeptem, ſex, quinq; nonnunquam, ſed rarius quatuor habet angulos, figura, & trabis erectæ, foris lævis & tactu minime aſper, ferrugineus, ponderoſus, duritie Adamantina. De Baſalte Plinius hoc modo:

Invenit Ægyptus in Æthiopia, quem vocant Baſal-

ten, ferreo colore, atque duritie, unde & nomen ei dedit. Nunquam hic maior repertus est, quam in templo Pacis ab Imp. Vespasiano Augusto dicatus: Argumento Nili XVI. liberis circa ludentibus, per quos totidem cubiti summi incrementi augentis se amnis intelliguntur. Non absimilis illi narratur in Thebis delubro Serapis, ut putant, Memnonis statua dicatus: quem quotidiano Solis ortu contactum radiis, crepare dicunt.

a *Libro 37. Naturalis historiæ cap.* VII. *littera f.*

Cap. CCLXXIV.

Vbi reperiatur Basaltes, eiusque usus.

SCribit Plinius in Æthiopia gigni hunc lapidem. Nunc in variis Germaniæ locis reperitur, in Silesia extra Laubam ad Quislum fluvium, *im Steinbruch vorm Brüder thorn,* quinetiam in pago Wise ad Gryphimontium, nam *Gryffenstein* arx super eiusmodi saxum extructa est, quamvis paululum degeneret. Basaltis lapidibus coagmentatis, è terra ulnas decem & septem exstantibus, arx Stolpa (quæ Electoris Saxoniæ est, in finibus Bohemiæ, tribus milliaribus à Dresda distans) cum adiunctis ædificiis insistit, aëri undique libere exposita. Inde frusta decutiuntur magna vi, quibus fabri ferrarii, bractearii (qui aurum in folia verberando extenuant) & librorum colligatores, ad artificia sua incudis vice utuntur. Verum ea ad usum prius sic aptantur. Postquam decussa fuerint, serra ænea non dentata, sed obtusa, scinduntur, aut secantur: inter serrandum arena continuo interseritur, ac aqua affunditur: ita æs durum remanet,

Bractearius quid sit.

Modus secandi Basalten.

manet, quod abſque aqua, continuo affrictu incaleſceret, & emolleſceret, & arena ab ære duriore preſſa lapidem ſecat. Sed aliquot diebus opus eſt antequam hujuſmodi lenta ſectio perficiatur. Redigitur hic lapis in coticulas, auri & argenti examinandi gratia, tum Baſani nomen ab officio, non minus quam Lydius lapis, qui ſolus huic muneri olim dicatus videbatur, meretur. Obſervavi omne nigri Marmoris genus ad examinanda metalla uſui eſſe poſſe, facile enim metallorum ſigna ad ſe rapit, ut in capite de nigris Marmoribus oſtendi.

CAP. CCLXXV.

De Lydio lapide.

LYdius lapis, Germanice *ein probierſtein*, Gallice *vne pierre de touche*, à Lydia regione unde adferebatur, Baſanus ab officio, quod eo metalla examinarentur, Chryſitis quia auro probando inſerviebat, & Coticula, quia tali forma in uſum aptabatur, olim appellatus fuit. Atrum, & ferreum habet hic lapis colorem, interdum rufum; ad polituram aptus, quamobrem inter Marmoris ſpecies etſi numeretur, non peccatur. De eo *a* Plinius ita: Lapis quem Coticulam appellant, quondã non ſolitus inveniri, niſi in flumine Tmolo, ut author eſt *b* Theophraſtus: nunc vero paſſim, quem alii Heraclion, alii Lydium vocant, quaternas uncias longitudinis, binaſque latitudinis non excedit. Quod à Sole fuit in eo melius, quam quod à terra.

Coticula.

Heraclion.

Hac Coticula periti, cum è vena ut lima rapuerint experimentum, protinus dicunt qnantum auri ſit in ea, quantum argenti, vel æris, ſcrupulari differentia, mirabili ratione non fallente. Probatur lapis hic ſi politus, in halitu hominis ſudet proti-

Proba lapidis.

nus, nubemque diſcutiat. Hodie ad auri explorationem nigro Marmore, vel Baſalte, ut dixi, utuntur. Item in Italia ſubviridi quodam lapide quem *verdello* vocant. Inveniuntur paſſim in variis Germaniæ locis circa flumina Cotes nigerrimæ, quæ expolitæ, lapidis Lydii vices ſupplent, ac pro iis haberi poſſunt.

Verdello.

a *Libro 33. Naturalis hiſtoriæ cap. 8. littera b.*
b *Libro* περὶ λίθων.

Cap. CCLXXVI.

De Marmoribus viridibus, & cinereis.

INter viridia Marmora *a* Plinio authore, pretioſiſſimi generis Lacedæmonium viride, cunctiſque hilarius, ſic & Auguſtum, ac deinde Tiberium, in Ægypto, Auguſti, ac Tyberii primum principatu reperta. Differentiaque eorum eſt ab Ophite lapide, qui ſerpentium maculis ſimilis eſt, unde & nomen accepit, illa vero maculas diverſo modo colligant. Auguſtum enim undatim criſpum in vortices, Tiberium ſparſim convoluta canitie, utrumque enim cinereum non minus, quam Tephria Ophitis ſpecies. Præterea ex Ophite columnæ non niſi parvæ admodum inveniuntur, ex prædictis maximæ. Lacedæmonio inſunt in viriditate maculæ parvæ, & frequentes clariores ſimilitudine Ophitis, ob id ex Alberto Serpentinum Marmor vocatum fuit, ſed falſo, cum Serpentinum Marmor, aut Ophites tum ſolum vocari debeat, cum maculæ ſerpentium maculis, ſitu, & forma ſimiles fuerint, ut ex paulo ante Plinii verbis colligi poteſt. Huius Lacedæmonii Marmoris, quod à nonnullis Laconium vocatur, non niſi parva fragmenta reperiri dicuntur. Ex iis

Tephria.

Serpentinum Marmor.

Laconiū.

Pisis pavimentum Cathedralis ecclesiæ ornatum est, uti & parietes opere Mosaico: alibi quoque incrustationes ex eo habentur. Aliud genus est ex atro obscure viride, quod crucibus dilutæ viriditatis ita eleganter depictum est, ut quis in ipso Marmore non natas, sed depictas arbitretur. Id in Musæo ducis Saxoniæ mihi ostensum fuit. Frusta ibidem capitis humani magnitudine conspexi. Dicebatur in Mysnia effodi, ac pro Ophitis specie habebatur. Inveniuntur varia macularum compositione ornata Marmora, huiusmodi sunt duæ crustæ quadratæ amplitudine cubitali ad monumentum Gregorianum in campo S. Pisano, ac duæ columnæ ad sacellum S. Reinerii in templo: omnes hilari viriditate splendentes. Ex hoc genere putatur Thyites *b* Dioscoridis, quem in Æthiopia gigni colore subviridi similitudine Jaspidis asserit. Verum quia mollis est, ad Alabastri species potius referrem, vel potius ad Galactitis genera, quia lacteum succum reddit. Aliqui hunc verdellum Italorum, quo aurum probant, arbitrantur. De Thyite capite 230. huius libri egi.

Thyites.

a *Libro 36. Naturalis historiæ cap.* VII. *littera b.*
b *Libro* V. *de re medica cap.* III.

CAP. CCLXXVII.

De Ophite veterum, & recentiorum Serpentina.

VEteribus Ophites dicebatur Marmor, vel Alabastrum, quod serpentis forma maculas distinctas, & dispositas, etiam cuiuscunque coloris habebat. Non enim color lapidi nomen Ophitis tribuebat, sed linearum, & macularum constitutio similis ea quæ in serpentibus spectatur. Nunc vel cinereum

Marmor durissimum Serpentinum appellatum, vel ex viridi album Marmor, aut Alabastrum nigriusculis maculis, aut punctulis maculatum, pro Ophite Europæo habetur. Tale & Zeblicium, Germanice *Serpentinstein*, vocatur, in Mysnia repertum, ac molle, & Lacedæmonium Marmor, ac ei simile quod ex Asia maiori adfertur pro Orientali.

Zeblicii.

CAP. CCLXXVIII.

Ophitis genera, & loci natales.

DIoscorides multa *a* Ophitis genera esse scribit, forte propter colorum varietatem, quæ tamen ad tres differentias reducit, unum ponderosum, & nigrum, alterum cinereo colore punctis distinctum, tertium lineis albis. *b* Plinius duo tantum Ophitis genera facit, unum molle candidum ex quo vasa, & cadi olim fiebant, alterum nigrum, durumque. Postea tamen tertium genus videtur addere, quod à colore cinereo Tephria vocatur, & ab Augusto, & Tiberio differt nisi maculorum positione, & magnitudine. Ex Ophite enim veterum non nisi parvæ columnæ haberi potuerunt, hodie cinereum Marmor durissimum, & è quo magnæ columnæ construi possunt, Serpentinum vocatur. Id Seravitiæ, aliisque multis locis Italiæ, & Germaniæ effoditur. Aliud genus, à Germanis multum laudatum, sed sæpe molle, ut Alabastris, aut Alabastri species potius, quam Marmoris esse debeat, effoditur in Misnia Zeblicium vocatum. Cinereum, subnigrum, vel subviride id est, maculis albis virdibus vel nigris egregie variegatum, interdum etiam lineas nunc nigras, nunc albas habet. Solent cochlearia, & pocula inde conficere. Verum quia plerunque admodum mollis est lapis, sæpe humorem

Tephria.

Serpentinum.

Zeblicii.

morem combibit. Id ut impediatur, multi poculum oleo nucis moſcatæ inungunt. Dum Marmoream duritiem habet, id neceſſarium non eſt. Ex Ophite nigro hodie viſitur parva columna inter alias, quæ ſuſtinent ſuggeſtum in templo D. Ioannis Baptiſtæ Piſis, hanc vulgus vocant viperam Ægypti. Conſtat punctis nigris in livido corpore. In eodem loco quatuor aliæ eiuſdem magnitudinis ex Ophite cinereo, quem Granitum Syriæ vocant, ſpectantur. Habet is puncta nigra in corpore candicante, unde cinereus apparet. Ophites candidis lineis in nigro corpore, etiam foditur Seravitiæ, cum aliis multis.

a *Libro v. de re medica cap. 119.*
b *Libro 36. Naturalis hiſtoriæ cap. 7. littera c.*

CAP. CCLXXIX.

De facultatibus, & uſu Ophitis.

OPhitis veterum omnis alligatus, teſte Dioſcoride, ad ſerpentium ictus, ac capitis dolores prodeſt. Tephria, Plinii teſtimonio, ad ſerpentes præcipue laudatur: & qui lineas habet candicantes phreniticis, & lethargicis geſtatus auxiliatur, propter frigiditatem forte capiti, & præcordiis communicatam. Arcere putatur peſtilentiam in qua apparent exanthemata, ac ſerpentium omne virus. Gal. lib. 9. de ſimpl. med. facultat. Ophiten lapidem extergendi, confringendique vim poſſidere, ceu vitrum aſſerit; ac propterea ex vino albo, & tenui potum, lapides veſicæ conterere, ac confringere. Ex Seravitienſe Ophite globuli conficiuntur parvi, ut manibus detineantur ab iis, qui febre ardente æſtuant. His enim non parum recreari viden-

Ad calculum.

Vires Ophitis zeblicii.

tur. Zeblicius Ophites Germanorum ad multa prædicatur. Scribam quid illi Typographicis typis de illius facultatibus ediderint. Vereor ne illo divendito, aurum aucupentur, plura promittant, quam præstare possit.

Ad venena. Ad colicam. Pleuritin. Ventriculum. Ad febres. Ad podagram.

Lapis Serpentinus nullum patitur venenum, ubi poculum è lapide factum venenum susceperit, id sudore prodit. Conducit etiam colicæ, pleuritidi, torminibus, ac ventriculo refrigerato. Præterea iis qui haustum nocivum, aut cibum ad concoquendum ineptum sumpserunt. Quotidianis, tertianis, aut quartanis febribus vexatis opitulatur. Dolores etiam nephriticos, & Podagricos mitigat. Ad prædictos affectus calefieri lapis, aut aqua calida, aut igne debet, ac involvi linteo: deinde loco affecto applicari. Quo sæpius ex hoc, vel de hoc lapide bibitur, eo maius auxilium percipitur. Fæminæ si quotidie ex hoc, vel de hoc lapide biberint, eumque aliquoties in die calefactum sinu exceperint, matricem refrigeratam excalfaciunt, partu instante, aut post partum pectori, aut lumbis applicatus lapis, utilis est. Phtisicis etiam conducit, quia si quis vel eum, vel ex eo bibat, pulmonem & hepar confortat.

Ex Ophite Zeblicio Germani pocula, cochlearia, variaque conficiunt, sed Alabastri vulgaris instar mollia sunt, facileque franguntur. Qui hilarem habent viriditatem, cæteris præferuntur, qui cinerei sunt, apud illos non tanti fiunt. Inveni in campis circa Getsinum Bohemiæ cinereum frustum maculis nigris, Jaspidis instar durum: Marmoris cinerei species proculdubio est, ac id quod ab Italis Marmor Serpentinum vocatur.

CAP. CCLXXX.

De flavis Marmoribus.

MArmor Phengites, de quo ante egi, interdum venis flavescit, & transparet ut apud *a* Plinium legitur, qui in Cappadocia reperiri, ac ex eo Ædem fortunæ ita constructam scribit, ut foribus opertis per id lux transmissa diurnam efficiat in templo claritatem. Romæ in templo S. Mariæ in porticu ex hoc Marmoris genere columna dimidiata, colore flavo, parietis rimam obstruens, ac externam lucem Solari fulgore intromittens, spectatur. Alabastritis veterum præstantior qui (*b* Plinio teste) mellei coloris est, & recentiorum lapidariorum. Si duritiam habeat Marmoream, & politus splendeat, iam in Marmoris flavi genus abiit. Dicuntur Seravitiæ in Italia tum mellei, tum Terebinthinæ colore Marmora effodi, ac Pisis in cathedrali ecclesia conspici. In Germania etiam flava, tum Marmora, tum Alabastri species inveniuntur. Si mollia sint *gelber spat* vocant. In Belgio Sardæ non pellucidæ genus quoddam invenitur simile.

Phengites.

a *Libro 36. Naturalis historiæ cap. 22. littera d.*
b *Libro 36. cap. 8. littera a.*

CAP. CCLXXXI.

De rubri Marmoribus,

INter rubra Marmora principatum obtinet Porphyrites Ægyptius, propter duritiem, & splendorem. Si candidi interveniant puncti, Leucostictos *a* Plinio teste dicitur. Utroque genere utuntur pictores ad levigandos colores, & medici ad fragmen-

Porphyrites.

ta gemmarum atterenda, attritione enim nihil à se remittit. E priori, quem Itali *Porfido* appellant, duæ extant columnæ maximæ ante fores S.Ioan.Baptistę Florentiæ. Huic simile genus est Ratisponense rubrum, & rutilans Marmor, & Bohemicum ex rubro nigrum, aliudque prope Carlostainium inventum, maculis lineisque albis variegatum, Leucostictos veterum: nec minus Belgicum variis maculis distinctum. Præterea Anabergicum, ac in candido rubrum, quod in metallis passim invenitur. Prope Dolam Burgundiæ, ut & in aliis locis Galliæ, Germaniæ, & Italiæ, varia Marmorum genera inveniuntur. Foditur quoddam genus Seravitiæ, & in monte Pisano, maculis vario modo agglomeratis, ut in templo D. Ioannis Pisis videre licet. Quod minus maculosum est, vocatur *Porfido di Liguria.* Alterum quod ex monte Pisano effoditur, magis varium est. Ad Porphyritiden reducitur, qui colore constat violaceo, cuiusmodi visitur in campo Sancto Pisano ad monumentum Gregorianum. Hic interdum albo interstinctus est colore, ac effoditur Seravitiæ. Rubet Thebaicum Marmor aureis guttis distinctum, ex quo coticulæ ad collyria terenda olim fiebant, Itali *Brocatello* vocant, ob similitudinem telæ, ex auro & serico contextæ, quod brocatum dicitur. Ex hoc lapide dicuntur Pisis extare parvæ columnæ, sustinentes suggestum in templo episcopali, & in templo S. Ioannis. Sanguineis maculis est candidum Marmor Lunense, quod Florentiæ in templo S. Reparatæ conspicitur. Subrubet præterea Syenites circa Syenem Thebaidis, vel ut alii legunt apud *b* Plinium, Stignites. Nam punctis nigris interstinctum est. Italice *Granito rosso* vocatur, olim Pyrrhopœcilon dicebatur, quasi fulvo colore variatum; de hoc Plinius his verbis: Trabes ex

Leucostictos veterum.

Thebaicum.

Brocatello.

Marmor Lunense.

Syenites.

Stignites.

Pyrrhopœcilon.

ex eo fecere reges, quodam certamine, Obeliſcos vocantes, Solis numini ſacratos. Radiorum eius argumentum in effigie eſt, & ita ſignificatur nomine Ægyptio. Primus omnium id inſtituit Mitres, qui in Solis urbe regnabat, ſomnio iuſſus, & hoc ipſum inſcriptum eſt in eo. Etenim ſcalpturæ illæ, effigieſque quas videmus, Ægyptiæ ſunt literæ. Poſtea & alii regũ in ſupra dicta urbe; Sochis quatuor numero quadragenum octonum cubitorum longitudine. Ramiſes autem is, quo regnante Ilium captum eſt, quadraginta cubitorum. Idem digreſſus inde, ubi fuit *c* Mnevidis regia, poſuit alium longitudine undecenis pedibus, per latera cubitis quatuor. Ex his Plinii verbis conſtat Romæ ſuo tempore fuiſſe, ac ex eorum numero eſſe maximum illum Obeliſcum è Circo maximo erutum, & ad templum Lateranenſe erectum, & alterum in Vaticano, qui ex latere templi S. Petri tranſlatus eſt in Plateam Sixto V. regnante, & nunc ante Ædes ſacras eminenti in loco conſtitutus conſpicitur.

Quo pacto olim pyramides tranſlatæ fuerint.

Hos immenſæ molis lapides, multi artificio ſingulari fuſos ex Marmorum fruſtulis, arbitrantur, ob id, quod in Italia fodinæ nullæ, quæ tam ingentia fruſta ferant, reperiantur. Deinde quod aliunde per mare vehi non poſſint. Verum ex Plinio luce clarius eſt antiquos per mare tranſtuliſſe. Is lib. 36. cap. 9. inter cætera ita ait. Alexandriæ ſtatuit unum octoginta cubitorum Ptolomæus Philadelphus, quem exciderat Nectabis Rex purum: maiuſque opus fuit in devehendo, ſtatuendove multo, quam in excidendo. A Satyro architecto aliqui devectum tradunt rate: Callixenus à Phœnice foſſa perducta uſque ad iacentem Obeliſcum è Nilo: naveſque duas in latitudinem patulas pedalibus ex eodem lapide ad rationem geminati per duplicem men-

menſuram ponderis oneratas; ita ut ſubirent obeliſcum pendentem extremitatibus ſuis in ripis utrinque: poſtea egeſtis laterculis allevatas naves excepiſſe onus ſtatutum. Exciſos autem ſex tales in monte eodem, & artificem donatum talentis 50. Hic autem obeliſcus fuit in Arſinoe poſitus à rege ſupra dicto, munus amoris in coniuge, eademque ſorore Arſinoe. Inde eum navalibus incommodum, Maximus quidam præfectus Ægypti tranſtulit in forum, reciſo cacumine, dum vult faſtigium addere auratum, quod poſtea omiſit. Et alii duo ſunt Alexandriæ in portu ad Cæſaris templum, quos excidit Meſphees Rex quadragenum binum cubitorum. Super omnia acceſſit difficultas mari Romam devehendi ſpectatis admodum navibus. Divus Auguſtus priorem advexerat, miraculique gratia Puteolis navalibus perpetuis dicaverat: ſed incendio conſumpta eſt. Divus Claudius aliquot per annos aſſervatam, qua Caius Cæſar importaverat, omnibus quæ unquam in mari viſæ ſunt mirabiliorem, turribus puteolano ex pulvere exædificatis, perductam Oſtiam portus gratia merſit: alia ex hoc cura navium, quæ Tiberi ſubvehant. Quo experimento patuit, non minus aquarum huic amni eſſe, quam Nilo. Is autem obeliſcus quem D. Auguſtus in circo magno ſtatuit, exciſus eſt à rege Semneſerteo, quo regnante Pythagoras in Ægypto fuit, centum viginti quinque pedum, & dodrantis, præter baſin eiuſdem lapidis: is vero qui eſt in campo Martio, novem pedibus minor, à Seſoſtride. Inſcripti ambo, rerum naturæ interpretationem Ægyptiorum opera Philoſophiæ continent. Ex his Plinii verbis tantæ molis ex lapidicina exciſos, & per mare tranſlatos fuiſſe Porphyritides, aliaque Marmorum genera, quæ pene infinita ſunt, nemo dubitare debet.

a *Libro*

a *Libro 36. Naturalis historiæ cap. IX. littera d.*

b *Libro 36. cap. VIII. littera d.*

c *Apud Heliopolin Mnevis bos, non aliter colebatur, quam apud Memphytas Apis, testibus Strabone lib.17. & Diodoro Siculo lib.2.*

CAP. CCLXXXII.

De Marmorum imitatione.

MArmor omne colore, & splendore, multi imitari hoc seculo possunt, sed duritie, & pondere pauci. Fuit satelles quidam Pragæ Imperatoris Augusti Domini mei clementissimi, qui satis egregie id ementiri, & ponderosum reddere potuit. Verum Alabastri instar molle fuit. Mensas, & sphæras fundebat pulchras, quas exiccatas politura splendidas reddebat. Materia fuit ut opinor Gipsum, & pulvis aliorum lapidum, cui ad pondus augendum forte cineres plumbi addebat. Liquor, quo materiam solvebat, ut ex odore coniicere potui, vel acetum in quo caseus solutus fuit, vel lac, vel serum lactis fuit. Acetum ut eius penetratione partes melius coniungerentur, & caseus ut glutinis vices subiret. Alii ut audio bubulum sanguinem dum rubrum lapidem cupiunt, addunt, indurescit enim annis, ac optime glutinat: alii glutine utuntur, ut factitium Marmor firmiter cohæreat, & excavari, ac iterum partes illi forinsecus misceri possint. Dum sero utuntur materiam commiscent, ut pultis instar sit. Deinde quos volunt colores, aut diversas massas coloratas fundunt in planitiem: si mensas velint, fusas bacillo, prout venas & gyros cupiunt, hinc inde circumagitant, exiccatum postea lapidem æquant, ac deinde smegmate poliunt. Satelles ille cuius mentionem feci, excavare lapidem ubi volebat,

bat, alioque colore maſſam, in locum evacuatum infundere, hoc ita potuit, ut tam firma fieret infuſæ maſſæ cũ excipiente lapide connexio, ut innata vel adnata, cum exiccata eſſet, videretur. Hac ratione gentilitia inſignia, lineas, & literas ita exacte inſerere, ut lignarii fabri aſſeres coloratos ſolent, non ſine multorum admiratione potuit. Cardanus Marmorum, vel aliorum lapidum diverſi coloris fruſta, iungi pulvere Marmoris, & ovi candido, aut pice, vel etiam glutino tenaci docet, eaque ratione Lithoſtrata Conſtantinopoli in æde Sapientiæ, Venetiis in æde S. Marci, Florentiæ in æde S. Ioannis Baptiſtæ, & Mediolani in æde S. Laurentii eſſe conſtructa affirmat. Nonnulli ſilices, lapidum variorum fragmenta, ſanguinem hirci, aut bovis, vinum ardens, & fel bovinum commiſcent, ac in formas premunt, ut Marmoris formam æmulentur. Sunt qui aqua calida caſeum contundunt, addendo calcem vivam, & quoſvis colores. Ad id apti ſunt, qui corpus habent, ut cinnabrium, chryſocolla, ochra, Hæmatitis, ſandaracha, auripigmentum, viride æris, Cæruleum, ceruſſa, & ſimiles. Loco aquæ aliqui oleo lini utuntur, ne factitia Marmora ab humido diſſolvantur. Vidi Italum in Bohemia, qui Alabaſtrum pulchre imitari poterat. Is ſilices fluviatiles in pulverem redigebat addita calce viva, ac aqua glutinis, deinde ex ea paſta formabat imagines, quæ politæ elegantiſſime erant. Ut autem vera Marmora factitia imitentur, meo iudicio, ſalſæ aquæ adhibendæ ſunt, & acutæ, quæ penetrare poſſint, parteſque iungere. Deinde ubi induruerint, fervens lini oleum inſtillandum, ut ſuperficiem permeet, eamque ſolidam faciat, & ne aquam combibat, prohibeat. Has omnes facultates in ſe bubulus ſanguis calidus, & recenter effuſus habere videtur,

tur, ſpiritus enim ſalis in ſe habet, ut omnis ſanguis, deinde glutini quiddam ſimile, & pinguedinem. Hinc lapidis inſtar indureſcit, ſi calci admiſceatur, nec ulla aqua unquam diſſolvitur. Sed propter colorem uniformem, quem factitio Marmori tribuit, non facile in uſum admittitur.

CAP. CCLXXXIII.

De variis Saxorum generibus.

MArmora omnia materiæ æquabilitate, & puritate, Saxa antecedunt. Hæc enim ex craſſiore, & impuriore materia generantur, nec alio modo à Marmoribus differe videntur. Ut enim maxima mole concreſcunt Marmora, ita Saxa, ex quibus integri montes, & maris ſcopuli interdum conſtant. Et ut Marmora coloribus variant, ita Saxa. Colores tamen Saxorum obſcuriores, & fœdiores ſunt. Interdum etiam conchis, ſilicibus, Cryſtallis, pectinibus, vel aliis rebus gravia ſunt.

Saxorum genera partim à conſiſtentia, partim à qualitatibus, partim ab uſu diſtinguuntur. A conſiſtentia aliud arenarium, cruſtoſum. A qualitatibus aliud leve, ut tophus, aliud liquabile, ut ſilicis quoddam genus, aliud olidum, ut lapis Aldenburgicus, aliud uſtibile, ut calcarium. Ab uſu aliud Cos, aliud calcarium, quia calx inde fit, aliud quadratum, quia ædificiis inſervit dum in quadratam figuram redigitur. Aliud molare, quia eo moliuntur frumentacea, dicitur.

CAP.

Cap. CCLXXXIV.

De Saxo arenario.

Saxa arenaria triplicia à me obſervata ſunt. Unum quod aſperum eſt, ex arenis craſſioribus ſatis firmiter compactum, ob quam cauſam lævorem non ſuſcipit, utile ædificiis, quia calcem bibit. Alterum ex arenis tenuiſſimis, ſed mixtis argenteis interſplendentibus, ſed adeo molle, ut digitis atteri fere poſſit. Id prope Pragam invenitur ubi ad ædificia expetitur, & à ſcribis ad atramenti humiditatem abſorbendam. Levi enim affrictu in arenam convertitur albam, & ſubtiliſſimam. Variat arenarium colore, Fribergi enim arenaria lutea, Rochlicii rubra, Querfordiæ cinerea, Eitbeccæ in Saxonia in rubro ſubnigra. Prope Horaſdiovitium Bohemiæ rubra aureis micis ſplendentia, inveniuntur. Variant etiam diverſis rebus gravida. Nam in nonnullis ſilices, conchæ, pectines, aut alia corpuſcula naſcuntur.

Cap. CCLXXXV.

De Saxo cruſtoſo, & ſciſſili.

Cruſtoſum eſt quod finditur in cruſtas, utiles ſtratis, ac tectis, Germanice *Schiferſtein*, Belgice *shailgen*, Gallice *eſcailles* dicitur, variæ enim ſunt differentiæ. Aliud enim tam molle, ut ex eo nihil fieri poſſit. Tale eſt Pragenſe apud arcem S. Viti regiam quod interdum micis argenteis ſplendet ſubnigrum. Aliud durum quod nonniſi ſerra artificis findi poteſt.

Rurſus colorum in iis magna varietas. Nam aliud cinereum, è cinereo candidum, in cinereo viride, cæru-

cæruleum, rubrum, ſubluteum, nigrum ut Andegavenſe, & Rhenanum è quo templorum tecta conſpiciuntur, vel cæruleum ut Namurcenſe, quo ſimiliter ædes teguntur. Formæ etiam varietas apparet in cruſtoſo Saxo. Nam reperiuntur in quibus arborum rami cum foliis, quaſi arte depicti eſſent, conſpiciuntur. Item alia cinerea in quibus tam exacte ex erica herba ſylvulæ depictę fuſco colore apparent, ut nullus pictor neque melius, neque elegantius eas exprimere penicillo poſſet. Id genus Saxi ad flumen non procul Florentia invenitur, ut mihi retulit amicus meus Friſler Rudolphi II. Imp. Glorioſiſſimi, & D. mei clementiſſimi pictor, qui mihi fruſtum lapidis ibidem inventum oſtendit.

Prope Wirſburgum Franconiæ ad Pagum Somberg ſimiles prorſus lapides ericeti, quos incolæ *VVaſſerſteinen* (quia ſub aquis naſcuntur) vocant, reperiuntur. Ex his lapidibus formas faciunt, ut iis infundant plumbum pro globulis tormentariis. Læves, & pingues ſunt hi lapides ſaponis inſtar, cuius colorem referunt.

Piſces in Saxis.

In comitatu Mansfeldiæ, Iſlebiæ, ſciſſile Saxum aliud nigrum reperitur cui piſcium imagines variæ nigræ, flavæ, vel orichalceæ innaſcuntur, eæque tam egregie elaboratæ ſunt, ut ſquammæ ſingulæ appareant. Habeo apud me fruſtum quod percæ imaginem refert, ſed orichalci colore etiamſi reliquum lapidis nigrum ſit. Exiſtimo eo in loco quondam Piſcinam fuiſſe, eamque poſtea tenui terra obrutam, ac ab exhalationibus metallicis ſubterraneis condenſatam, in Saxum abiiſſe, ac piſcium corpora, quia terram non ſuſceperint, exhalationem metallarem, terra ſubtiliorem, magiſque penetrantem facile in ſe recepiſſe, ac cum ea æris non ſolum colorem, ſed etiam ſubſtantiam. Conflatur enim ex

eo Saxo quod ab Agricola lapis Islebianus vocatur æs optimũ. Pisces qui in eo lapide apparent sunt Lucii, Percæ, vel passeres marini, raro aliorum animalium in eo lapide imagines spectantur. Putat *a* Agricola à priscis hunc lapidem Spinum vocatum fuisse.

Spinus.

a *Libro* V. *de Natura Fossilium cap.* XV.

Cap. CCLXXXVI.

De Saxo limoso.

Limosum dicitur, quod in limum ab humido facile solvitur: videtur initium futuri Saxi esse, huiusmodi prope Lovanium, & Viluordam inveniuntur alba quibus agri fœcundi redduntur. Dum enim ad aliquot menses sub dio iacent à pluviis in limum calci concolorem solvuntur, suaque pinguedine, stercorationis vices supplent. Videntur ad margæ genera referri posse. Reperiuntur etiam alterius coloris.

Cap. CCLXXXVII.

De Tophaceo Saxo.

Tophacea Saxa à Græcis Pori dicuntur, Pario Marmori candore, & duritie. Theophrasto teste, similia. Verum levitas eis est pumicis. Reperiuntur tamen nigra, rubentia, ac colore terreo. Dum cæduntur è subterraneis sæpe tam mollia sunt, ut præcidi ligni modo, serraque secari possint. Nam postea aëri exposita indurescunt. Artifices dum ad opus præparant, ea quæ extuberant non malleo, aut scalpello, sed securi auferunt. Commodissima sunt ad rimas parietum collabentium replen-

replendas. Nam ob levitatem non premunt, & quia porosa, facile calcem bibunt, & extrema parietum sibi agglutinant.

CAP. CCLXXXVIII.

De Silice.

SIlex durissimum genus Saxi est, durius Marmore ad scalpendum, & ad ædificia, murosque construendos ineptum, quia calcem non bibit; extrinsecus enim læve absque poris, & angulis est. Variis coloribus, sed obscuris à natura tinguntur Silices: inveniuntur enim nigri ut lapidis Lydii vices supplere possint, rubri, albi, flavi, virides, fusci, mixtisque coloribus. Differentiæ illius plurimæ sunt. Nam aliqui liquabiles sunt, qui plerunque foris albi sunt, & translucidi, hos Aristoteles Pyrimachos vocat. Germani vocant *Flussteinen*, aut *VVeisserkiesling*. Metallarii metallis fusis super iniiciunt, ut iis supernatent, & nimium liquati metalli evolet in auras prohibeant. Vitriarii ex illis vitra, & chymici factitios lapides conficiunt. Aliqui prorsus diaphani sunt, qui in gemmarum formam à gemmariis sculpuntur, ac pro Adamantibus Bohemicis divenduntur. Aliqui ita duri sunt ut ex iis ignis excutiatur: Hi *Feversteinen* à Germanis vocantur. Aliqui prorsus opaci sunt, Belgis *Keyen* vocantur. Qui molliores sunt Marmore, non Silices, sed lapides simpliciter appellandi sunt. Tales sunt ii qui pro plateis sternendis in usu sunt. Inter Silices nonnulli ab igni patiuntur ut calcinari, & calcis, sed improbi vices subire possint, nonnulli igni resistunt, & contra vetustatem incorrupti permanere possunt, ex quibus formæ fiunt, in quas æs funditur, & mortaria ad gemmas terendas. Verum si non scalpello, sed arena, aut

Pyrimachos.

na, aut Smiris lapidis pulvere, magno labore, longoque tempore addita aqua excavantur. Græci olim è lapide duro, ac silice construebant veluti lateritios parietes: Isodomos vocabatur hoc structuræ genus. Plerunque prope aquas, vel in aquis, duriores etiam in Marmoribus reperiuntur, qui serra non denticulata, adiecta aqua, & arena, ut priores secari debent, cum scalpellum non admittant.

Isodomes.

Cap. CCLXXXIX.

De Pyrite, Silicis specie.

PYrites, alias Pyrimachus proprie vocatur, quia plurimus illi ignis, sed est alius etiamnum Pyrites similitudine æris. In Cypro eum reperiri volunt, & in metallis, quæ sunt circa Acarnaniam, unum argenteo colore, alterum aureo, coquuntur varie, ab aliis iterum, tertioque in melle, donec consumatur liquor, ab aliis pruna prius, dein melle, & postea lavantur ut æs, usúsque eorum in medicina excalfacere, siccare, discutere, humorem extenuare, & duritias nimias mollire. Utuntur & crudis, rursusque ad strumas, atque furunculos. Pyritum etiamnum aliqui genus unum faciunt, plurimum habens ignis quos vivos appellamus, & ponderosissimi sunt. Hi exploratoribus castrorum maxime necessarii, qui clavo, vel altero lapide percussi, scintillas edunt, quæ exceptæ sulphuratis, aut fungis aridis, vel foliis, dicto celerius ignem præbent. *a* Plin. lib. 35. cap. 19.

a *Hic locus Plinii non habetur lib. 35. cap. 16. Sed libro 36. Naturalis historiæ cap. 19. littera b.*

Cap.

CAP. CCXC.

Pyritum genera.

PYritum Germanice *Kiesen* tam varia genera inveniuntur, ut mirum ſit. Illi hoc nomen vere merentur, è quibus ignis excutitur. Aliqui argento polito ſimiles, vel è tenuibus cruſtis ſunt, vel quadratis teſſeris ſimiles, vel è Marmore rubro metallico ſplendentes, vel ornati fluoribus purpureis, Amethiſtinis, quadrangulis, & pellucidis, vel ſpongioſi, & micantes, vel Pumicoſi, vel ex Marmore minus argenteis ſplendentes. *a* Aliqui angulis octo, vel duodecim excreſcunt, aliqui Biſmuto ſimiles ſunt. Aliqui aureo colore tincti ſunt, unde marchaſitæ nomen habent. Alii rubro colore, aut aurichalci quos *Kupferkies* Germani vocant. Aliqui variis coloribus, & formis componuntur, aliiſque lapidibus miſcentur. Inter hos aliqui in igne fluunt, quos *Fliſſigekies* vocant. Hi metallis loco plumbi adduntur, ut liquidiora in excoquendo fiant, aliqui vocant *Flusſteinen*, ac fracti ſaccharum candidum ſplendore referunt. Pyritis quod metallum minerale, terram, fluorem, gemmam, vel lapidem ſecum vehere, vel habere poteſt. Hinc fit tot diverſa genera haberi. Multi ſunt lapides Pyriti ſimiles qui ignem non dant concuſſi, quas ad Pyritis genera referri non debere arbitror, quod Pyritis ab igne, qui ab illo excutitur, nomen habeat.

a *Libro* IX. *de ſimplic. medicam. facultat.*

Pyritis facultates ex a *Galeno.*

PYritis validam poſſidet facultatem, eoque utimur digerenti emplaſtro admiſto, adiicitur etiam ei, & Schiſtos. Ab hoc medicamine & pus ſæpenumero, & conſiſtentia grumoſa in ſpatiis intermediis muſculorum nata per halitum ſunt digeſta. Niſi autem dum in uſum veniunt, pollinis inſtar, comminuantur omnes hi lapides, ut profundum corporum, quibus applicantur ſubeant, aſſimiles manent iſtis marinis fluviatilibus arenis, quæ & ipſæ communem omnium lapidum vim poſſident, ſiquidem exiccant tumentem, ab aqua intercutem, carnem, ſi in ipſis excalfactis decumbat æger. Non tamen ad aliud quippiam eis utimur.

a *Libro* v. *de re medica cap.*100.

Ex Dioſcoride.

PYritis, aut Marchaſita, ex qua æs conflatur, ea optima eſt, quæ æri ſimilis eſt, ac quæ facile ſcintillas emittit. Uritur hac ratione. Dum melle aſperſa eſt igni exiguo committitur, ac ignis paulatim inflatur, donec rubeſcat. Alii dum in magna mellis quantitate humectata eſt, ignem amplum carbonum iniiciunt, ac dum rubere incipit, extrahunt. Poſtea cineribus adhærentibus flatu amotis, iterum melle inungunt, ac urunt, donec exiccata, friabilis fiat. Nam interdum ſuperior pars tantum friabilis fit. Si opus eſt uti uſta, & lota, lavanda ut Cadmia. Tum cruda tum lota, excalfacit, mundificat, ac oculorum offuſcationes, duraque quævis emollit, ac matura reſolvit. Mixta cum reſina carnis

nis excreſcentias prohibet. Verum parum excalfacit, & aſtringit, uſtam aliqui Diphrigem appellant. Hactenus Dioſcorides.

Cur autem ferrum ignem è Pyrite excutiat, reliqua metalla non? ſolam ferri duritiem in cauſa eſſe arbitror. Nam & abſque ferro Pyrites in Pyritem actus ignem excutit. Cauſa cur Pyrites ignem reddat, partim motus eſt velox, tanquam cauſa efficiens, partim ſulphur, ſeu inflammabilis quædam materia ipſi Pyriti inhærens, cum quo concurrit tanquam cauſa materialis, potentia ignis exiſtens, ac propterea facile in ignem faceſcens. Hoc modo omnia inflammabilia, & quæ pingue oleoſum in ſe habent facillime affrictu, vel celeri motu, ſi modo dura ſint ignem producunt: ut rotarum axes dum celerrime rotantur, & ligna dum ſibi mutuo affricantur docent, facile enim hæc ignem ex motus celeritate ſuſcipiunt. Cur autem corporum durorum affrictus calorem, & ignem pariat non facile eſt aſſequi. Nam ſi quis id contingere, quia celerrime hac ratione mixtum ad corruptionem, vel interitum deducitur, arbitretur; ac quæcunque paulatim ad interitum per putrefactionem vergunt, paulatim calefieri (cum nihil partes hæterogeneas ſeparare, quam calor poſſit) afferat, ac proinde motum, quia cito id præſtat magnum calorem inducere; unde tandem ignis generatur, qui omnium citiſſime heterogenea mixti ad ſua elementa reducit: nunquam omnino ſibi ſatisfaciet. Tam itaque difficile eſt veram cauſam cur durorum, & inflammabilium corporum affrictus ignem creet inveſtigare, quam cur ignis lucem ſibi agnatam habeat.

Materiam vero inflammabilem, ſeu ſulphur habere, & continere in ſe Pyritin docet ars Spagyrica, quæ eius ſeparationem à Pyrite non difficilem

in lucem prodit. Hanc descriptionem eliciendi sulphur, ab amico consecutus sum.

Recipe Pyritin, seu marchasitam auream, tere in pulverem, affunde aquam tartari, ut tres digitos emineat aqua. Coque in cucurbita terrea bene obturata sex dies: cum refrigerata fuerit effunde in vitrum, ac iterum aliam aquam tartari affunde, & coque ut prius, opusque quater repete. Deinde construe duos furnellos sinistrum, & dextrum invicem iunctos. In sinistro furnello imponas bociam B cum suo alembico rostrato, in dextro vero furnello imponas bociam A, cum alembico sine rostro. Bocia vero A non procul à suo alembico habeat duos canaliculos, seu duo rostra, unum, ut excipiat rostrum alembici B, alterum, ut ingrediatur recipientem retortam, quæ ad latus dextri furni posita est. His ita paratis, infunde bociæ A aquam tartari, ac vasi seu bociæ B aquam fluviatilem, ac sub Bocia B, & A fac ignem, ita aqua tartari pelletur in retortam, & sulphur manebit in bocia A eiusque alembico. Sed ex B & A non debes extillare omnem humiditatem.

Cap. CCXCI.

De lapidibus proprie dictis.

Lapides proprie dicuntur Saxa illa minora, quæ ex impuriori terrestri materia conflata non tam lævem habent superficiem, quam Silices, & Marmora, sed scabram, ac porosam: quæque Silicum duritie, ac rotunditate propter angulos, nisi vi aquæ fluentis in rotundiorem figuram paulatim redacti fuerint, carent. Hi plerunque fusci coloris in agris, & fluminum ripis reperiuntur, omne tamen coloris genus habere possunt, & Marmora imitari, ac etiam Ophi-

Ophiten; tales Pragæ in flumine nigris punctis, & lucentibus antimonii instar reperiuntur, inserviunt lapides ad ædificia, quia calcem imbibunt, & ad planetarum pavimenta. Et qui molliores igni liquescunt, ad fundenda metalla.

CAP. CCXCII.

De olentibus Saxis.

SAxa quædam bene, quædam male olent. Violam olent Lavenstainia, Aldenbergica, quæ vel rubei, vel cinerei coloris sunt. Mariæbergica in vena D. Fabiani, & Sebastiani inventa malleo percussa, interdum muscum olent. Thuringica, qui è cuniculo aquæductus in arcem Berchlinum ducti effossi sunt, serpillum olent. Hildeshemii sunt, qui cornu ustum, si percutiantur malleo, olent. Habui qui violas olebant, & albos, & cinereos, sed deprehendi è lapide illum odorem non prodire, sed è muco quodam ex luteo viridi, qui tanquam pellis affixus erat. Pars enim lapidis obversa nullo muco tecta, nihil prorsus odoris habebat. Suspicabar Iridis odoriferæ radices his Saxis forte institisse: nisi hoc muci genus à natura ita oleat. Hoc peculiare ista Saxa habuerunt, ut, dum mucus aqua tepida conspergeretur, odore Iridis Florentinæ potius, quam violarum totum hypocaustum repleretur. Sed Germani Iridis radicem *Violvvurtzel* vocant, forte inde odori huic violaceum nomen tributum est. Ablato muco non olet amplius Saxum. Num in cæteris olentibus idem contingat hactenus expertus non sum.

CAP. CCXCIII.

De Saxo Calcario.

SAxum unde calx fit, Calcarium dicitur, passim obvium, ac interdum Marmori simile, quale est Pragense, nigrum, venis Alabastrinis, albisque refertum. Nam & plane album, & fuscum reperitur. *a* Plinio referente Cato Censorius calcem è vario lapide improbabat. Ex albo melior, quam ex puro, & structuræ utilior, quæ ex fistuloso tectoriis, ad utrumque damnatur ex Silice, candidissima ex fistuloso qualis è Saxo Tiburtino, ex quo Romæ ædes Divi Petri in Vaticano constructæ sunt.

Trevertinum Saxum ad dealbandos parietes commodissimum est. Calcarium Saxum ut calcem præbeat, uri debet, ustum ignem potentia in se continet, qui aquæ affusione in actum prorumpit, eamque calidissimam, ac ferventem efficit. Calor ille in sale calcis calidissimo, & siccissimo consistit, cui cum aqua frigidissima, & humidissima miscetur, ob subitum contrariorum motum in actum caliditas calcis deducitur, eadem prorsus ratione, qua oleum sulphuris verum, si aquæ misceatur frigidæ, tum calidum in vitro redditur, ut id manu vix teneri possit. Potentia huiusmodi oleum siccissimum, & calidissimum est, ut cauterii instar cuti admotum urat.

Cur calx incalescat aqua.

Putant alii propter obstructionem in calce viva caliditatem fieri, sed errant, oleo enim calx melius obstrui potest, nulla tamen ab eo in calce caliditas excitatur. Causa itaque potius motus subitus contrariorum, & eorum quorum intima misceri possunt.

Vires calcis.

Calcarii Saxi calx in medicina usui est. *b* Plinio enim

enim teste, urit, discutit, extrahit, incipientesque serpere ulcerum impetus coërcet. Aceto & rosaceo temperata perducit ad cicatricem, luxatis quoque cum adipe suillo aut liquida resina ex melle medetur, eadem compositione & strumis. c Maltha è calce fit recenti, Gleba vino restinguitur, mox tunditur cum adipe suillo, & ficu, duplici linimento, quæ res omnium tenacissima, & duritiem lapidis antecedens. Quod malthatur oleo perfricatur ante. Hactenus Plinius. De calce Gal. 9. Simp. sequentia scribit: calx viva quidem, quæ ἄσβεστος Græce dicitur, vehementer urit, adeo ut crustas efficiat: exstincta vero protinus etiam crustam molitur & ipsa: at post diem unum, aut alterum minus urit, minusque inducere crustam potest. At vero temporis progressu prorsum nec crustam quidem gignere queat, tametsi etiamnum calfaciat, carnemque liquet. Porro si lavetur in aqua, suam mordacitatem exuit, efficitque nuncupatam Græce κονίαν Latine lixivium. At ipsa absque morsu resiccat, ac si bis, terque aut amplius abluta fuerit, plane mordacitatis expers constituitur, ac strenue absque mordacitate exiccat. Hæc Galenus de calce. Hodie quia lota valenter exiccat, cum oleo, & cera mixta ad cicatrices obducendas utilis est. Si cum aceto extinguatur ter lavetur, ac cum oleo rosaceo ad linimenti formam redacta fuerit combusta absque cicatricis vestigio sanat, nec bullas elevari permittit. Si non extincta cuti applicetur urit, ac cum sapone mixta cauterium potentiale, ut vocant, constituit. Quod urit in calce nitrum est, id ablutione tollitur. E calce viva paratur aqua mirificæ virtutis ad ambustionem, fistulas, cancrum, maculas, & rubedinem oculorum, ac ad vestium bissinorum maculas auferendas, hoc modo. Recipe calcis

Ad ulcera.
Maltha.

Ad ambusta.

Potentiale cauteriũ.

Aqua ad fistulas, cancrum, oculos, maculas vestium.

calcis vivæ uncias tres aq. pluviæ lib. unam cum ſemiſſe miſceantur, & ſtent triduo in vaſe. Poſtea agita, agitata quieſcat per 24. horas in vaſe obturato. Deinde coletur per linteum materia, & adde ſalis ammoniaci albiſſimi drag. decem bene triti, miſce optime, poſtea diſtilletur aqua per filtrum, oculis inſtilla quotidie tres guttas, pro veſtibus utere ea calida, & ad reliqua. Aliqui aquam relinquunt in vaſe æneo, ut cæleſtem colorem acquirat, neque tam facile dignoſci poſſit. Circumforanei ad oculorum fluxus, & vitia, pro Saphyri aqua eam venditant.

a *Libro 36. Naturalis hiſtoriæ cap. 23. littera a.*

b *Libro 36. cap. 24. littera a.*

c *Maltha vetus dictio, mollem ſignificat, Lucullius 28. Satyr.*

Inſanum vocant, quem fæminam, & Maltham dici volunt.

Cap. CCXCIV.

De Saxis molaribus.

Molares lapides à Saxis rumpuntur, ac plerunque parvis Silicibus conſtant, cum quibus arena ſubtilior videtur iuncta. Paſſim in variis regionibus inveniuntur, ac ab uſu nomen, quod iis frumenta moliantur, obtinent.

Cap. CCXCV.

De Cotibus.

Cotes ab uſu dicuntur. Nam ex lapidibus à nobis ante deſcriptis, vel è Saxis ad ferra acuenda lapides, gemmas, aut Marmora ſculpenda, atque liman-

limanda oblonga, aut rotunda forma aptantur. Olim à loco ubi reperiebantur nomina obtinebant. Multa, inquit *a* Plinius, earum ſunt genera. Creticæ diu maximam laudem habuere, ſecundam Laconicæ, ex Taygeto monte, uti æque oleo indigentes. Inter aquarias Naxiæ laus maxima fuit, mox Armeniacæ de quibus diximus. Ex aqua, & oleo Ciliciæ pollent, ex aqua Arſinoeticæ. Repertæ ſunt & in Italia aquæ trahentes aciem acerrimo affectu. Nec non & trans Alpes, quas Paſſernices vocant. Quarta ratio eſt ſaliva hominis proficientium in tonſtrinarum officinis, inutili fragili mollitia, flamminitanæ ex Hiſpania citeriore in eo genere præcipuæ. Ex his Plinii verbis cotes alias oleo, alias utroque humore, alias vero ſaliva ad terendum indiguiſſe conſtat. Nunc in Germania & Oleares, & Aquariæ reperiuntur. Zeblitiana cos aquaria eſt, eaque pocula, quæ ex Ophite fiunt lævigantur. Reperiuntur duræ, & molles, albæ, & nigræ paſſim in Germania. Oleariæ etiam ſubviridis coloris inveniuntur. Deinde & aliæ è ligno querno in lapidem mutato, ac nonnullæ è fago in lapidem mutato. Nam in Germania ſæpe ligna in lapides verſa deprehenduntur. In valle Ioachimica ante aliquot annos fagus cum trunco, ramis, foliis, altitudine 170. ulnarum in Saxo cinereo duriſſimo ſub terra reperta fuit. In Italia etiam varia genera Cotium tum Aquaticarum, tum Oleariarum habentur. Oleariæ nigræ, & perpolitæ ſunt, barbitonſoribus utiles ad cultri aciem lævigandam. Aquaticæ ex lapide conſtant arenoſo, molli, & æquali, colore cinereo, qui in orbem rediguntur, ut motu circulari acti, atque aquam cadentem excipientes, adhibitum ferrum terere poſſint. Oleares plerunque oblongam figuram, & planam habent, ut placidiori motu lævigetur

tur potius, quam teratur ferri acies. Cotes illæ quæ ad aurum, & argentum explorandum fiunt, è Marmorum genere sunt, ac probatoriæ vocantur: de iis actum in capite de Lydio lapide.

a *Libro 36. Naturalis historiæ cap. 22. littera f.*

Cap. CCXCVI.

Vsus Cotium in medicina.

a Dioscorides Naxiæ ramentum ferro attritum Alopecias pilis explere, mammas prohibere ne intumescant, lienem extenuare cum aceto potum, & comitialibus prodesse scribit. Verum hanc facultatem Cotes nancisci à ferro existimo, id enim lienem potum absumit.

a *Libro* v. *de re medica cap.* 125.

Cap. CCXCVII.

De Hæphestite.

HÆphestiten in Coryco natum, dicit *a* Plinius speculi habere naturam in reddendis imaginibus, quanquam rutilum, nomen ex eo invenisse quod in Solem positus aridam materiam accendat, non aliter ac speculum concavum sulphurata stramina, & stramenta. Id genus lapides in rubro nigri coloris reperiuntur Hildeshemii in fossa mœniorum quæ spectat septentriones. In modum vero patinæ excavati sunt, & aurea armatura rutilant, quare & reddunt imaginem, & ob Solis radios obversi aridam materiam accendunt.

a *Libro 37. Naturalis historiæ cap.* x. *littera m m.*

Cap.

CAP. CCXCVIII.

De lapide Fungifero.

LApis Fungifer, teſte Geſnero, apud Romanos magno in pretio eſt, invenitur in regno Neapolitano, cruſta eſt craſſa, ea terræ dodrante operta, aſperſaque tepida irroratione, quarto poſt die fungos edit. De hoc Geſnerus in lupi Cervarii hiſtoria.

CAP. CCXCIX.

De variis lapidibus qui nomen à ſimilitudine rerum quas referunt, aut è rebus ipſis in lapides mutatis habent.

A Forma mathematica nomina habent, Quadratum Saxum quod in quadratam figuram ad ædificia extruenda facile redigi poſſit: Pentagonus; quod quinque, Hexagonus quod ſex, & Pangonius quod multos angulos habeat.

Pentagonus. Hexagonus. Pangonius.

A ſimilitudine figuræ nomen habent. Enhorchis teſtium figuram referens. Panis dæmonum, qui prope Rotwilam Sueviæ, invenitur, ac panem refert.

Panis dæmonum.

Pentexoche, ſeu Meſpileus, meſpili figuram habens. Cryſtallus glaciei formam, Aſtroites ſtellarum, Ophites ſerpentum, Meconites ſeminum papaveris, Cenchrites ſem. milii, Narciſſites narciſſi floris, Trochites rotæ, Belemnites ſagittæ, Ceraunites teſtæ, & Calamites calami figuram exhibet, & inde nomen ut & cæteri, habet. Præterea ab adipis forma Steatites: ab oculorum figura Triophthalmus quaſi tribus oculis ſignatus, A lupi oculo Lycophtalmus, à Caprino oculo Ægophthalmus, & ab

Pentexoche. Meconites. Narciſſites. Calamites. Steatites.

ab oculo humano Beli Oculus, & Leucophthalmus, A gruis oculo Geranites, ab accipitris oculo Hieracites, nomen obtinuerunt.

Geranites. Hieracites.

Myrmecites. Cantharias. Polytrix. Sycites. Boſtrychites. Hienia. Myrmecias. Sarcites. Dryites. Ciſſites. Pyrene. Chalaxias. Polyzonos. Anthracitis. Botrytis. Lepidotes. Phænicites. Phycites. Spongites.

Myrmecites à formicæ innata forma, Cantharias à ſcarabei, Polytrix à capillorum ſimilitudine, Sycites à fici, Batrachias à ranarum, Boſtrychites à crinium muliebrium forma, Bucardia in Babylonia naſcens à bubuli cordis figura, Gloſſopetra à linguæ, Hammonis Cornu, à Cornu arietini, Hienia ab oculorum Gyenæ, Myrmecias à verrucæ, Sarcites à carnis, Telicardios à cordis ſimilitudine nuncupantur. Dryites à truncis arborum, quæ ligni modo ardet, Ciſſites ab hædere folio, Cyamea à fabæ ſimilitudine, Pyrene ab olivæ nucleo cui piſcium ſpinæ interdum inhærent. Chalaxias à grandinum colore, & figura, Polyzonos à zonarum candicantium in nigro corpore multitudine, Anthracitis à ſcintillarum ignearum copia. Botrytis ab incipientis uvæ ſimilitudine. Lepidotes à piſcium ſquammis, Oſtracias à teſtæ, Phænicitis à balani, Phycites ab algæ forma, Spongites à ſpongiæ, Tecolithos ab oleæ nuclei nomen obtinuerunt.

Muytes. Conchites. Tillinites. Ctenites. Strombites. Echinites. Scolopendrites.

Ab animalibus ipſis nomina dantur lapidibus à gallo Alectorius, quia in ipſius ventriculo reperitur, Chelonitis à teſtudine, Draconites à dracone, Chelidonia ab hyrundinibus nomen habet, Muytes à mure, Conchites à concha; Tillinites à tillinis, Oſtreites ab oſtrea, Ctenites à pectine, Strombites à cochleis aquaticis nuncupantur, Echinites ab Echino marino, Scolopendrites à vermeſcolopendra, Lyncurius à lynce, ita dicitur.

A figura confectas vocant Itali lapillos albos criſpos qui ſemina incruſtata ſaccharo referunt, tales iuxta

iuxta balneum Bulicame, vel oche in agro Viterbienſi reperiuntur. Syringites ſtipulæ internodio ſimilis, perpetua fiſtula cavatur inde nomen conſequutus.

Syringites.

Corallina à coralli forma.

Corallina.

Piſolithus à piſo propter ſimilitudinem in thermis Carolinis Bohemiæ invenitur.

Piſolithus.

Cicerum ager in Iudæa eſt in monte quodam ex quo Ieruſalem, & Bethleem ſpectari poteſt, hi colore, forma, & magnitudine cicer Arietinum ita exacte referunt ut quis vix à vero diſcernere poſſit.

A forma dantur etiam nomina ſequentibus lapidibus, Rhodites à Roſæ, Melitites à mali, Dendrites ab arboris, Stelechites à ſtipitis, vel trunci, Elatites ab abietis, Clethrites ab alni Amigdaloides ab amigdali oſſe, Daphnia à lauri, Cydonites à mali cotonei, Dryites à quercus, Onyx ab unguis, Dactilus ideus à pollicis, Hyſtera petra ab uteri, Enoſteos ab oſſium, Cardiſce à cordis figura.

Rhodites. Melitites. Dendrites. Stelechites. Elatites. Clethrites. Amigdaloides. Daphnia. Cardiſce.

Ut à forma, ſimilitudine, & figura, ita etiam à colore nomina dantur. Ab auri colore Chryſitis, Chryſolampis, Chryſolithus, Chryſophis, Chryſelectron, Chryſopraſus, Chryſoberillus, Ammochryſus, Leucochryſis dicuntur. Ab argenti colore Argyrites, Argyrodamas. A ferri Syderitis, à plumbi colore Molybdos, ab æris Chalcitis, ab armaturæ colore Hoplites.

Chryſolampis, Chryſophis. Syderites. Molybdos. Hoplites.

Ab Hepatis colore Hepatitis, A cancri marini colore Carcinas. A viperæ colore Echites. A Scari piſcis colore Scarites à mulli piſcis colore Triglites. A pavonis colore Taos. A leonis pellis & Pantheræ colore Leontios & Pardalios. A flavo, & melleo colore Melychlorum, à croci colore crocian. A canitiei colore Polia, vel Spartoplios. A fumi colore Capnites. A ceræ Cerites.

Hepatites. Carcinas. Echites. Scarites. Triglites. Taos, Leontios. Pardalios. Crocian. Polia. Spartoplios. Capnites. Cerites.

A lactis Galactites, vel Galaxias, à ſanguinis Hæmatites, A myrthi Myrthites, & carnis Sarcites. A cineris colore Tephritis nomen habet.

Coracias. *Cepites.* *Cepoides.* *Catoptrites.* *Perdicites.*

Lychnites etiam à lucernarum accenſarum colore, vel ſimilitudine, Coracias à corvi colore, Cepites, vel Cepoides ab hortis ob colorum varietatem, & Catoptrites à ſpeculo, quia imagines reddit, Myrrhites à myrrhæ colore, Sarda à carnis colore, aut potius Sarcites, Perdicites à perdicum colore nomina obtinuerunt.

A contentis nomen habet Enhydro quod aquam in ſe contineat.

Ab effectu lapis Nephriticus quia nephritidem curat, & Aſbeſtos, quia igne non conſumitur, deinde Heliotropion quod Solis radios girat, nomina habent.

Myrſinites. *Calcophanos.*

Ab odore Myrſinites, & Aromatites myrrham olens vocatur, à ſonitu Calcophonos lapis ille dicitur niger, in quo æris tinnitus percipitur.

A patria, & loco ubi inveniuntur multæ gemmæ, multique lapides nomen habent.

Hoc notandum veteres, eiſdem generis, vel ſpeciei gemmis, vel lapidibus propter formam, vel colorem, vel effectum, aut ob aliam cauſam ut ex prædictis apparet, alia nomina dediſſe. Deinde etiam quia nihil fere eſt in rerum natura (niſi lapide durius ſit) quod ſucco lapideſcente accedente, non poſſit in lapidem converti, non mirum eſt (arboribus, floribus, ramis, foliis, fruticibus, herbis, fructibus, ſeminibus, animalibus eorumque partibus, & artificialibus rebus variis in lapidem verſis) tot genera lapidum inveniri, & ab iis nomina habere.

Cap.

CAP. CCC.

De locis ubi variæ res in lapides mutantur.

AQuæ quæ vegetabilia, aut artificialia in lapides vertunt in variis locis reperiuntur.

Strabo lib. 3. ſcribit contra Laodiceam Hierapolis ubi calidæ aquæ ſcaturiunt, & ubi Plutonicum eſt aquam in tophum ita indureſcere, ut qui aquæductus deducunt integra ſepta ex eo aquis conficiant.

F. Leander Albertus Bononienſis in deſcriptione Italiæ narrat, ad Senam torrentem è Saxo fontem prorumpere cuius aqua 15. dierum ſpatio quicquid immerſeris in lapidem convertit, vel lapideo cortice tegit. Deinde idem paulo poſt Taliamentum maius, de quo nunc agimus, ex monte Mauro naſcitur, ſupra vicum Phornium ubi fons mirabilis, in quo lignum deiectum lapideo cortice obducitur, & virgulta, & folia immerſa lapideſcunt. In agro Piſano, & antris quibuſdam montis ſancti Iuliani prælongæ concreta aqua ſtriæ, ut in Lucenſi iuxta convallem dictum pagum prægrandes columnæ ex aquis paulatim concreſcunt.

Prope Avernorum Hergobiam fons limpidiſſimus eſt, qui ſucci lapideſcentis tantam copiam evehit, ut accolæ pontem ex eo ſubſtructum, & aquæ curſum impedientem, ligonibus quotannis diruere cogantur. Non procul Vienna Allobrogum in vico Hiuret fons limpidiſſimus, & potu ſalubris, & ſuavis, ſuo ſucco lapides gignit, dureſcentibus ſilicea ſoliditate, quæcunque in eius alvum proiiciuntur.

Anienis fluvius quacunque pertingit lapideam facit terram, & ligna, & cortices, & tamen Tybure

toto fere anno turbida bibitur, nec aliquem calculi vitio afficit.

In Cappadocia, authore Cœlio, inter Mazaccam, & Tuanam lacus est in quem Harundinis pars immissa altero die spectatur in lapidem versa.

In Elbogano tractu iuxta oppidum Falkenaw integræ abietes in lapides vertuntur. Et Domitius Brusonius in Silare amne, qui radices montis eius, qui est in agro urbis Ursentinorum olim, nunc Contursii, lambit, folia & arborum ramos in lapides transire, non fide aliorum, sed propria, ut qui incola sit regionis, narrat. Cortices autem lapidum annos numero ostendere.

In Zepusio Ungariæ aquæ multæ sunt lapidescentes. Est enim fons eximius ad pagum cui apud Zepusienses Germanos à rivi murmure nomen est, qui instar Piscinæ stagnat, & plurimam aquam reddit, in quam item ligna iniecta lapide seu cortice obducuntur. Alter ad pagum qui vocatur Ioannis. Nam qui angustius scatent, statim atque paululum profluxerint lapidescunt, & ita in tumulos exurgunt, cuiusmodi videtur unus ad pagum D. Andreæ nomine, alter cæteris insignior prope arcem Zepusiensem ad ædem D. Martini, quæ sacrarum ædium præcipua est in Zepusio. Ex hoc fonte scaturiens aqua, quacunque vadit, lapis fit, sed eius generis lapides subterranei pluviis expositi tandem iterum dissoluuntur, & cementi vices explent. Qui sub dio lapidescunt, tophi sunt levitate, & raritate pumicibus similes. Ex his construunt ædes incolæ, ac se ex aqua domus ædificatas habere ænigmatice iactitant. Ad arcem Fileg in comitatu Neogradiensi specus est, in quo superne destillans aqua, continuo durescit. Ibi vero videas ceu hominum statuas, consistere Saxa ex hac destillatione con-

creta. Alba hæc ſunt colore, ac trita pictoribus uſui ſunt.

Prope oppiduli Veronei in Gallia mænia fons perennis ſcaturiginis, aſpectu iucundiſſimus, lympha lympidiſſima, colore, & odore inſipida. Sed ſapore non ita commendabili, incolis tamen non ingrata extat. Erumpit aqua ex altiſſimis ſubterraneis cuniculis, labroque, vel potius cratere excipitur ita affabre in orbem circumducto ut neſcias illamne peripheriam natura dederit, an vero ars Euclidis exquiſitiſſimum iſtum circulum elaboraverit: ſic autem ad labri margines exundat aqua, ut ſtatim & breviſſimo aquæductu decurrat in rota, quæ molam frumentariam circumagit, indeque cum glarea, quam currente alveo ſecum abradit, guttatim in ſubſtratum lutum, & proximam ulneam decidit, quæ omnia ſua frigiditate ita ſubigit, fermentat, & cogit, ut tandem in lapides induret, leves quidem illos, & foraminulentos, quorumque unam aliquando partem videas iam petrefactam, alteram vero adhuc agnoſcas muſco herbaceo virentem & cœnoſam quæ tantum lapideſcere incipiat. Coguntur vero illi lapides tanto aggere, ut niſi ex intervallis molitor eos ferreo malleolo conterat, & ſubtrahat impedimento ſint ipſi moletrinæ, quo minus libere circumvolvatur.

Narrat Thomas Moreſinus in Moravia Scotiæ aquam eſſe, in qua neque materia aliqua craſſa, neque viſcoſitas apparet, aut deprehenditur ulla, quæ tamen in ſaxum concreſcat, quod iterum igne querno diſſolvi poſſit in liquorem, ſimilemque aquam ſe vidiſſe ait in Gallia Occitanica, apud Sevenos, & alibi.

In Baldenſibus fiſtulis, & tubis æquæductuum, ut Bechlingi ex eo fonte qui in arcem derivatus eſt,

Tophi ſolidiores inſtar botri in ſuperficie, coloris ſpadicei duriſſimi fiunt. Ex ſcaturigine thermarum Carolinarum (in quibus folia quercus, & alni impreſſa, in calidarum canalibus ſtriarum figura pendent) ligna, ſtramina & quævis res iniectæ lapideſcunt: fabæ item, & piſa ibidem lapidea naſcuntur. Prope Beffordiam in Alſatiæ finibus, item in ditione Ieſtemiana, non longe à Scaffhuſia agri leguminoſi, & quaſi fabis, orobis, & piſis lapidoſis inſtrati, & conſiti reperiuntur, an ſponte ita nata ſint legumina, an in lapidem verſa, incertum eſt.

In piſcina prope Schellebergam arcem in Miſnia rami folia, cortices, ligna, manicæ, chyrothecæ in ſaxa mutantur.

Prope Torgam in Albi trabes molares mutatæ in ſaxa reperiuntur.

Tribus miliaribus à Francofurto ad Oderam fons eſt, qui folia, & arborum ramos in lapides transformat.

In Brittannia magna ſpelunca eſt, ad Devernam ſita, in quam quicquid aquarum influit in lapidem coagulatur.

Iuxta Carthuſiam Francofurti ad Oderam aqua præterlabitur, quæ ligna, cochleas, & nucum putamina in lapides mutat, etiamſi in ea vivæ Ranæ degant ſine noxa.

In lacu Hyberniæ omne quod iniicitur, vel in ferrum convertitur, vel ſi fundum petit in lapidem tranſit.

Similiter in Ungaria in comitatu Barſiæ invenitur ingens fluvius, qui quamprimum ex ſcaturigine erumpit, in ſubſtantiam ſaxeam non aliter, quam tempore hyemis, aqua frigore congelaſcit.

Aqua Berilli, & Adamantis omne vegetabile in lapidem tranſmutat ſi Paracelſo credendum eſt.

Eſt

Eſt fons apud Ginetri caſtrum, ſexto à Vienna lapide ſemotus, qui à culina ad moletrinam currit, per ligneos canales, in quibus ſi quid imprimas, vel ſculpes, altero die lapidem invenias cum impreſſa concretum effigie.

Aquæ Tophaceæ viſuntur non procul à Leffingen Bollam verſus, ubi balneum innotuit paucis aliquot hinc ab annis, apud Wutt dictum flumen. Ubi aqua ex tubo effluens ſubiectum monoxycon, totum incruſtavit poroſo lapide. Ita circum Badenas Helveticas, Tigurum, Eggliſon, Engen, aliaque vicina loca viſuntur aquæ, quæ omnia vel in lapides convertunt, vel ſaltem foris poroſa ſubſtantia incruſtant, obducuntque. Andernaci etiam iſta obſervantur.

In Thermis Carolinis Bohemiæ quævis aquis quibuſdam impoſitis una nocte cruſta lapidea obducuntur.

In Veronenſi agro lapideæ tabellæ inveniuntur, quales Iſlebianæ ſunt (de quibus in capite de Saxo Sciſſili egi) quæ piſces in ſe habeant, quaſi inſculptos, mutati enim ſunt in lapides.

In quibuſdam Ponti locis, Theophraſto authore, piſces etiam foſſiles reperiuntur.

In agro Luneburgenſi oſſa belluarum in lapides verſa inveniuntur, & prope Heidelbergam circa Hildeshemium Cornua, vel Cornu Ammonis.

Ut in variis terræ locis varia lapidum genera reperiuntur, & creſcunt, ita etiam in variis animalibus, variiſque animalium partibus. Nam in conchis Margaritæ, in Bufone Bufonius lapis, in cervi capra Bezoar, in gallo gallinaceo Alectorius, in hyrundine Chelidonius, ac in aliis alii naſcuntur, & reperiuntur qui omnes ab animalibus nomen obtinent. Solus homo qui in quavis corporis parte

lapides gignit illis nullum peculiare nomen dedit.

In capite, pulmonibus, ſtomacho, hepate, veſicula fellis, renibus, veſica, articulis, & inteſtinis hominis ſæpiſſime deprehenſos fuiſſe maximos calculos medicis omnibus luce meridiana clarius eſt. Habui hic Pragæ nobilem quendam in cura qui cum diu colica laboraſſet, eaque in paralyſin deſiiſſet, calculum per inteſtina ovi gallinacei magnitudine ſubruffum, nec adeo durum per alvum eiecit. In hepate fabæ maioris magnitudine, & qui colore lapidem Bezoar referebat, habuit aurifaber quidam ſenex Pragenſis; Eundem adhuc ſervat ſenis filia Sonteri aurifabri uxor.

Narrat Ægineta lib. 3. cap. 31. quendam qui diu ſanguinem eiecerat quatuor calculos aſperos tribulorum modo ad magnitudinem ſiliquarum tuſſi eieciſſe.

Benivenius Henricum quendam Alemannum cum diu tuſſi inani laboraſſet, tandem calculum avellanæ magnitudine egeſſiſſe tuſſi ſcribit.

Fernelius itidem ſe quendam Alemannum cum diu tuſſi inani laboraſſet tandem calculum avellanæ magnitudine egeſſiſſe tuſſi ſcribit.

Fernelius itidem ſe quendam noviſſe qui ſæpe duros hordei, & piſi magnitudine calculos tuſſi expelleret affirmat. Geſnerus recenſet in Bodehorni Iuriſconſulti fellis veſicula 22. calculos fuiſſe inventos, & Fallopius ſimiliter in veſicula fellis ſe *a* 123. calculos reperiſſe narrat.

In veſica, & renibus calculos reperiri tam vulgare eſt ut ſuperfluum ſit ideo exempla in medium adducere.

a *Simili modo, hic Leidæ, Cl. V. Henricum Florentium Medicinæ Doctorem apud Lugd-Bat. peritiſſimum, mulie-*

muliebri corpore (cuius nomen erat Catharina Hamburgensis, Amstelredami patibulo affixa) publice in loco Anatomico dissecto Anno M. DC. XVIII. *è vesicula fellis* 124. *calculos, quadratos omnes eiusdem ferme magnitudinis, & crassitiei, cinerei coloris, extraxisse vidimus.*

CAP. CCC.I

De modo quomodo, & cur variæ res in lapidem mutentur.

QUo pacto variæ res in lapides mutentur à multis traditum est. Fallopius in libro de metallis, & fossilibus succum lapidescentem, id est, humorem quendam optime elaboratum, & coctum, ac genitum ex materia lapidosa cum aqua commixtum, causam præcipuam docet, eundemque succum si cum aqua tantum confusus sit, & non commixtus, non transmutare res, sed saxeo cortice obducere. Idemque fieri si ramenta lapidum, ac exiguæ illius portiones aquæ commisceantur. Efficientem causam mixtionis calorem ponit non frigiditatem: ac herbas quasdam ut Corallium, aut corallinam nutriri succo lapideo, & allicere quem aliæ vicinæ respuunt; non tamen prius lapidescere, quam humidum aqueum, quod succus lapidescens pro vehiculo habuit, semotum fuerit. Succum præterea lapidescentem Fallopius statuit triplicem, unum non purum, alterum purum, clarum, limpidum, & gemmeum, qui exhalationem siccam pro materia in suo humore habet, & cum corpus aliquod imbibit in nobiliorem lapidem, aut gemmam transformat. Hoc modo ligna in Jaspides vel Achates transmutari existimat. Tertium eum, qui alimenti causa à plantis appetitur, ut à Corallio, & in nonnullis par-

tibus marinis tantum reperitur. Impurum ſuccum in quavis terra reperiri tradit, ac propterea lithoſpermum lapidea ſemina quæ nec urantur, nec emoleſcant, nec eliquentur in quavis terra producere.

Mauritius Cordæus Corallium non ſolum ab ambiente frigore indurari putat, ſed quod abſconditam habeat in ſe ſuæ duritiei energiam, quæ à circunſtante aëre affecta illam produxit.

Mathiolus materiam quæ quævis in lapidem tranſmutat dicit eſſe lutum, in quo multo plus ſit tenacis terræ, quam aquæ, præterea ramenta ſaxorum quæ aquarum decurſus abradit. Deinde ſuccum lapideſcentem, qui cum in cavitates corporis irrepſerit quieſcens frigore concreſcit.

Paracelſus coagulationem per ſpiritum ſalis, qui omnia ſalis corpora coagulat fieri exiſtimat, ac aquam qui hunc ſpiritum cum ſubtiliſſimis lapidum partibus fert corporum vacuas partes, permeare, opplere, ac penetrare ſicuti tinctura pannum in quo permanet, & tandem ſimiliter in iis manere, ac lapideſcere. Alibi mucum in torrentibus adhærere lapidibus, qui tandem lapideſcat, vel exiccatus in vitro in lapidem commutetur, docet. Alii alio modo, aliiſque efficientibus cauſis tranſmutationem fieri autumant. Ego ut quid in lapidem tranſmutetur & patientis, id eſt, rei tranſmutandæ, & agentis, id eſt, efficientis cauſæ cum ſua materia, qua tanquam proximo inſtrumento utitur, diſpoſitionem aptam requiri, & præ manibus eſſe debere autumo. Rei enim traſmutandæ, ſeu patientis diſpoſitio talis eſſe debet, ut corpus habeat poroſum, vel penetrabile, ut hoc modo omnes, & minutiſſi-

mæ,

mæ, intimæque illius partes proprio, vel agentis humido humectari poſſint. Deinde ut humiditas propria, vel adventitia ab eo facile ſecedere poſſit. Agens, ſive calor intenſus, ſive remiſſus ſit etiam humidum actu, vel potentia patienti, vel ſibi adiunctum habere debet, idque aquoſum, vaporoſum, oleoſum, vel combuſtibile. Deinde agentis materia aqua, vel ſpiritus vel aliud quiddam acutum ad intima penetranda, & partes patientis alterandas, & diſſecandas eſſe debet. Præterea agentis materia partes terreſtres ita ſubtiles, & in minima reſolutas contineat oportet, ut in aquam iniectæ, aut exhalationibus commixtæ diaphanitatem non impediant, aut conſpici non poſſit, id eſt, per tota humido commixtæ ſint: quemadmodum vinum cum aqua miſcetur commixtum eſt, aut tartarus vini in puriſſimo vino reſolutus conſiſtit. His omnibus adiungi vis quædam aſſimilatrix materiæ agenti inſidens, quam aliqui virtutem lapidificandi vocant, debet. Huius eſſentia, ut formarum omnium effectrices cauſæ, & eſſentiæ ignotæ ſunt, ita hominis ingenium, & inveſtigandi induſtriam illudit, & ſuperat. Dixi agentem humidum debere habere aquoſum, ut nempe vehiculi loco ſit terreſtri materiæ quam in ſe continet, & rem tranſmutandam (ſi pinguis, & oleoſa non ſit) ſubire poſſit. Dixi vaporoſum, ut ſi ſub materia tranſmutanda poſitum ſit, in illam deferri, & ſublimari poſſit. Dixi oleoſum, ut ſi res tranſmutanda pinguis, & oleoſa ſit illam penetrare, illique commiſceri poſſit. Dixi combuſtibile propter exhalationes, aut ſpiritus ſulphureos mineralium, qui ignis naturam referunt, & materia lapidifica gravidi non ſolum lapides in meteoris generare, ſed longe facilius corpus poroſum ſubeuntes in lapidem (humido proprio, vel patientis exſpirato) com-

commutare possunt. Deinde dixi agentis materiam, vel spiritum debere esse acutum, quia sine acumine non fit penetratio, & vera commixtio, sed tantum confusio. Hanc ad rem idonea sunt salium mineralium corpora, eorumque spiritus quorum proprium est corpora solvere, & spiritus coagulare, testante Chymicorum experientia. Vidi enim multoties salis spiritu, spiritum Corallorum, Margaritarum, Oculorum Cancri, & aliorum mineralium etiamsi vini essentia solutus esset, paucis guttulis iterum coagulari, & in corpus redigi. Et licet huiusmodi salia, vel eorum spiritus non cuivis statim appareant, tamen sciendum nullam fere esse terram, quæ huiusmodi sal non ferat, nisi prorsus sterilis sit. Nam quæcunque herbarum, & fruticum ferax est, plurimum salis continet, quod in herbarum, & fruticum alimentum cedit, à quibus iterum arte chymica separari non difficulter potest.

CAP. CCCII.

Quomodo in corpore humano lapides generentur.

MEdici fere omnes materialem calculi causam statuunt lentam, & viscidam materiam quæ à calore renum, (ut lutum in fornace ab igne) coquitur, & induratur, sed decipiuntur. Nam veras, & proximas calculi causas omittunt, remotioribus tantum intenti. Si enim roges unde lentor ille materiæ manet, quibus partibus constet, & an quivis lentor, & quare in lapidem mutetur? apte respondere non possunt. Si iterum cur cum lenta materia in intestinis, & naribus copiosa sit ibidem calculus non generetur, nihil aptius respondent. Nam nec calore in naribus deesse, nec in intestinis (ubi non minor quam in renibus est) obiicere possunt. Si iuvenes,

venes, adoleſcentes, & pueros huiuſmodi abundare, & ſcatere viſcida materia, & cruda, ac renes ſenibus calculoſis calidiores habere quis illis obiiciat: reſpondent ſenum calorem eſſe præternaturalem, iuvenum naturalem. Sed frivola eſt hæc reſponſio, quod iuvenes multique alii ſæpe renum calida intemperie laborent, non tamen propterea calculum generent. Deinde quod lotia excepta, & in frigido loco ſervata lapideſcant citius, quam quæ in calido ſervantur. Si enim calor calculi generationem efficeret in veſica, calculus non minus quam in matula concreſceret: præſertim illis quibus ſtatim emicta concreſcit. Si nempe illam tanto tempore in veſica poſt eiiciendi appetitum retinerent, quanto ut matula concreſcat, opus eſt. Deinde etiam quævis materia viſcida ab illo in lapidem concreſceret. Verum cum utrumque experientia falſum oſtendat, nequaquam calor intenſior indurationis materiæ calculoſæ cauſa erit; ſed potius ipſa materiæ apta diſpoſitio, non diſſimilis ab ea, quam requiri dixi, ut lapidis fiat generatio in terra. Materia itaque ex qua calculus in homine generatur humor eſt ſuperfluus ſeparatus ab alimento. Conſtat is ex aqua ſimplici elementali, & terreſtri materia. Terreſtris materia pro alimenti natura varia eſt. Nam vel eſt craſſa, & difficulter liquabilis vel eſt tenuis, & facile liquabilis. Craſſa luti, vel boli inſtar ex terreſtribus alimenti portionibus à natura in minimas particulas reſoluta eſt. Liquabilis eſt quæ ſalis communis inſtar, diaphana, clariſſima, & limpidiſſima, in aqua diſſolui poteſt. Hæc ut ſalium multæ differentiæ ſunt, ita multiplex eſt. Nam vel aluminis ſalis communis, nitri, vitrioli, armeniaci, tartari, vel aliorum naturam refert. Humor itaque hic ex terra, aqua, & ſale conſtans dum à natura per ordinaria emuncto-

ria

ria non expellitur, ſed in viſceribus hæret varia obſtructionum genera, varioſque morbos generat, & ſi humidum aqueum ab ipſo, vel totum vel ex parte decedat, in lapidem coagulatur, & fatiſcit. Lutum enim bolus aut terra illa in minimas partes ſoluta lapideſcit propter remanens ſal, quod illi adiungitur, & inſita proprietate niſi nimia aquei humoris copia diluatur, aut ei nimius humor adſit, in ipſa aqua indureſcit, & congelaſcit ut vitri confectio oſtendit. Non enim neceſſe eſt omni humore deſtitui ut lapis generetur, ſufficit enim præcipuam partem decedere. Terreſtris hæc materia, & ſal hoc non generatur in homine, ſed ex alimentis manat, quæ ſine his neque ſuſtentari, neque conſervari poterant. Ut illa his indigebant, ita & homo cuius ſolidæ partes, ut oſſa, caro, dentes, & cæteræ, terra, ſed multas alterationes paſſa opus habent; Ad huius, & illorum connexionem promovendam, & corruptionem impediendam non levis momenti eſt ſal, naturæ quaſi balſamum: quod prius ipſi alimento, & poſtea humori qui ex alimento provenit, inſidet, & ſanguini commiſcetur, ac poſtea ſi ſuperfluum ſit, recte valente excretrice facultate à natura ſecernitur, & per urinam, & ſudores expellitur, ut & terreus, feculentuſque ſanguinis humor, qui in urina hypoſtaſin facit, & calculo materiam præbet: qui facile in renibus (ſi illorum calor imbecillus ſit) ut in ſenibus, aut morbo afflictis contingit, concreſcit. Calor enim renum magnus, non ſolum non iuvat calculi coagulationem, ſed potius impedit: ut iuventus quæ raro calculis propter caloris abundantiam obnoxia eſt, & excreta urina, approbat. Nam ſi calida ſervetur, ut ante notavi, non tam cito calculos ponit quam ſi refrigerari ſinatur, idque omni ſalis generi proprium eſt. Dum enim in liquore

quore Cryſtalli formam accepit, eo iterum calefacto, ſolvitur. Id itaque ut extra corpus humanum faciunt ſalia, ita multo citius in corpore. Concurrere itaque debent ad calculi generationem in corpore humano concoctricis & expultricis facultatis imbecillitas, renum frigida intemperies, & copia terreſtris materiæ, & ſalis in humido ſoluti. Hæc enim duo iuncta humidi beneficio tanquam medio partes partibus apponendo facile glutinantur, ac glutinata tartari nomen chymicis à vini lapillo ſimili fere modo generato, obtinent. Hic tartarus ſi multum terræ habeat lapidis vulgaris formam refert, ac pro quantitate ſalis adiuncti durior, vel mollior eſt. Quo enim plus ſalis habet eo magis compingitur, & induratur terreſtris materia. Non tamen maxima ſalis quantitas minimam terreſtrem in lapidem cogere poteſt. Quia proportio quædam certa utriuſque requiritur. Terreſtris portionis quantitas tanta eſſe debet ut impedire poſſit ne ſal illi unitum ſolvi poſſit, ſaliſque tanta ne terra fatiſcat, ac pulveris inſtar diffluat. Hanc proportionem natura ipſa obſervat, & experientia chymicorum deprehendere poteſt. Viſcida materia hic nulla glutinis inſtar ad glutinandum, ut vulgares medici ſomniant, requiritur. Si enim talis adeſſet me iudice calculi generationem impediret. Viſcidum enim aquæ mixtum calculum efficere nemo ne in rebus quidem exteris unquam vidit, ſed potius contrarium, cum mollius ab aqua, & citius ſi calida ſit reddatur. Vulgare enim gluten aqua diſſolvitur, non lapideſcit. In renibus vero, vel veſica, aliiſve corporis partibus cum nunquam deſit humor calidus quo pacto viſcida materia cuius proprium eſt ab humido calido diſſolvi, lapideſcere poterit? Glutinis vices in calculi generatione pręſtat ſal, quod ut

dixi

dixi in proportionata quantitate humoris congelatur, & indurescit. Id si lutosæ terrestri materiæ optime commixtum beneficio aquei humoris fuerat, eo diminuto, ac ad requisitam quantitatem redacto sibi adiunctas terrestres portiones indurat, & in lapidem secum cogit: prorsus eodem modo quo si lutum aquæ communi optime commisceas, & frigori exponas aqua congelatur, ac luto consistentiæ firmæ causa est, non quidem Crystalli, aut glaciei, sed lapidis forma. Si parum aquæ luto adiunctum fuerit, neque plus quam ipsius humectationi sufficiebat lapidem plane refert. Ut in luto frigus, absque glutine, duritiem, consistentiam, & cohærentiam efficit, ita in lapidibus sal, quod in glaciei, vel Crystalli speciem in humore apto congelatur, & induratur ut spagyricis notissimum est. Si quis obiiciat caseum qui lentus, & viscidus est experientia certissima calculosis nocere, ac calculi generationem promovere. Utrumque concedo, nempe & viscidum esse, & lentum, & calculo materiam præbere. Verum visciditatem, seu lentorem ipsius in causa esse nego. Imo opinor caseum nocere non posse quamdiu visciditas, ipsius substantiæ iam ad alimentum paratæ, adhæret: idque propter rationes supra allatas. Nocet itaque propter aliam causam, quia videlicet multum terrestris materiæ ex qua ossa, & solidiores partes fœtus ali debent continet. Hæc dum propter acrimoniam salis adiuncti in minimas partes resolvitur, visciditas illi prius annexa ab acrimonia, & tenuitate salsi humoris exeditur, & consumitur, ut totus humor tenuis, & detergens reddatur, quemadmodum in vino contingit. Id enim recens expressum, ac in dolium immissum primum viscidum est, & lentum diluti glutinis instar, postmodum tamen tempore tam tenue reddi-

redditur ut in vitra effuſum propter partium tenuitatem atomorum ſimilitudine exiliat. Eo cum redactum eſt tum primum calculos, ſeu tartarum ad vaſis latera ſe ponere deprehenditur. Sed obiici poteſt iterum exemplum luti, aut argillæ, quæ aqua imbuta tam viſcida eſt, ac tam firmiter equorum pedibus adhæret, ut ſæpe ferreos calceos in illa relinquere, prius quam pedem eximere poſſint, debeant: quæ etiam ſolo ignis calore tanquam præcipua efficiente cauſa in lapidem teſtaceum abit. Reſpondeo abſque aqua argillam viſcidam non eſſe, cum viſciditas, abſque humido eſſe non poſſit, aquam vero conſumi igne, nec prius argillam lapideſcere, ignem præterea eſſe quidem cauſam, ſed non propter ſolum calorem id facere, ſed propter materiam quam exurit, & cætera quæ cum flamma, & fumo ſecum fert, ac ut lutum, vel argilla lapideſcat ſunt neceſſaria. Deinde quia ea aufert, quæ impediunt ne argilla lapideſcat: aqueam enim humiditatem quæ argillam viſcidam facit tollit, à corpore ſeparat, & in auras reſolvit. Fert autem ſecum ignis, humiditatem oleoſam, quæ eius pabulum eſt, præterea ſalſos, ac ſulphureos ſpiritus, ac exhalationes ſiccas cum terreſtribus portionibus in minima reſolutis; quæ omnia materiæ combuſtibili inſunt; ut fuligo à fumi copia in maſſam redacta clare, & perſpicue docet. Terra enim inde elici, & ſal deinde humiditas inflammabilis, & ſpiritus poſſunt, ita ut ignis noſter non ſimplex quiddam & elementum, ſed mixtum dici poſſit. Niſi quis calorem ſummum ignem eſſe velit, & à reliquis quibus ineſt ſecernat. Sed ita qualitatem non ſubſtantiam inde efficiet, utpote quæ ſubiecto inſit, & ſine ipſo, ac per ſe ſubſiſtere non poſſit, quod omnibus qualitatibus proprium eſt. Ignis itaque pabulum ſuum

hoc eſt terram,ſalem,ſpiritus,ac exhalationes, quæ in materia, quam comburit continentur in argillæ, vel luti corpus (expulſa prius ipſius viſcoſa humiditate) deferens,facile illam in lapideam formam vertere poteſt. Nam & ſine his argilla, vel lutum proprii ſalis beneficio quod quævis terra in ſe continet, iuvante intenſo calore,tanquam externo efficiente, parteſque ſuo motu coniungente, lapidis formam accipere poteſt. Calor itaque intentus, ſeu ignis noſter tanquam cauſa quædam communis efficiens, & ſine qua nihil fieret, dum ad lapidis formam inducendam aptam materiam, & quæ externam habet cauſam efficientem ſibi annexam nanciſcitur, lapidem facere poteſt. qui putat ignis ſubiectum, ſeu materiam combuſtibilem nihil ad terræ coagulationem facere, accipiat cineres, ac à ſale abluat: Deinde eos adiecta aqua, cucurbitæ vitreæ indat, ac igni committat, videbit nunquam lapideſcere poſſe, primum quod nullum ſal proprium habeant: præterea quod per vitrum,ignis ex materia combuſtibili cui inhæret illis neque ſpiritum, exhalationem, ſalem, neque aliud quicquam communicare poſſit. Si vero ſalem à cineribus non auferat, mox lapideſcere proprio ſale in cucurbita vitrea deprehendet. Eſt itaque vera interna efficiens lapidis cauſa tum in materia ipſa, quæ lapideſcere debet, tum in ea materia, quæ ut aliquid lapideſcat accedere debet. Ac calor tantum externus efficiens, quia principium motus eſt: quem ego verum non appello, ſed eum tantum quo præſente effectus fit, & abſente non fit. Sed etiamſi verum eſſet lutum à calore tanquam efficiente cauſa lapideſcere, non tamen ideo ſequitur in corpore humano ſimili modo calculum fieri. Quia ut ex præcedentibus colligi poteſt: lutum quamdiu humidum manet in lapi-

dem

dem abire non poteſt; Sed tum primum cum ab igne hoc depulſum, aut abſumptum eſt. In corpore humano vero cum lutoſa materia nunquam abſque copioſo humore præſertim in veſica, renibus, & ureteribus ſit, quo pacto à calore non potente depellere humidum indurari poterit ? Aliud itaque quippiam quam calor eſſe debet quod coagulet, & vere efficiat lapidem, vel calculum. Cauſa formalis lapidis eſt occulta quædam in renibus, aut aliis partibus diſpoſitio ad lapidem generandum.

CAP. CCCIII.

Sequuntur nonnullorum Lapidum, & Gemmarum ex variis Authoribus ſecundum alphabeti ordinem deſcriptiones, num autem lapides iſti omnes, aut gemmæ in rerum natura ſint non ſatis conſtat, quod ignotæ ſint.

A Plinio, Alberto Magno, Evace, Bartholomæo Anglico, Ludovico Dulci, variiſque authoribus, qui de gemmis ſcripſerunt, aliquæ gemmæ, vel lapides tam paucis notis deſcribuntur, ut nemo quinam ſint diſcernere poſſit. Aliquorum etiam nomina à Barbaris authoribus ita corrupta ſunt, ut quis dubitet, num veterum lapides ſint, ad quorum nomina accedunt, num vero alii. Ne itaque à nonnullis authoribus tractati lapides à me videantur omiſſi, placuit ſecundum alphabeti ordinem illos hic deſcribere.

A.

Absinthus Alberto Magno lapis est niger rubeis virgulis, vel guttulis, dicitur permanere calidus per septem dies si semel calefiat, videtur esse Asyctos Plinii corrupto vocabulo.

Acopis nitro similis est pumicosa aureis guttis stellata. Cum hac oleum subfervefactum perunctis lassitudinem (si credimus) solvit. Plin. lib. 37. cap. 10.

Agapis lapis est, colore pellis leoninæ ab ἀγάπη, id est, dilectione sic dictus, quod ab omnibus diligatur. Facultatem admirandam contra scorpionum ictus, ac viperarum morsus habet. Alligatus vulneribus, aqua prius madefactus, extemplo dolorem mitigat, & sedat. Ludovico Dulci authore.

Amatides est lapis, vel gemma à qua si vestis fuerit contacta, igni resistit, & si illi imponatur non ardet, sed potius splendore nitidior apparet similisque est alumini scissili, omnibus magorum maleficiis obvians, & resistens. Bartholomæus Anglicus ex Isidoro. Videtur esse amianthus corrupto vocabulo.

Chrysocolla. Amphitane alio nomine appellatur Chrysocolla in Indiæ parte, ubi formicæ eruunt aurum, in qua invenitur auro similis, quadrata figura, affirmantque naturam eius quæ Magnetis, nisi quod trahere quoque aurum traditur. Plin. lib. 37. cap. 10. Videtur hic lapis fictitius, cum nunquam inventus sit qui aurum trahat.

Anachites gemma dicitur qua in hydromantia dicuntur evocari imagines deorum. *a* Plin. lib. 37. cap. 11. Plinio putatur eadem quæ Adamas.

Andromadas argenti nitorem habet, ut Adamas quadrata, semperque tessulis similis. Magi putant

tant nomen impoſitum ab eo quod impetus hominum, & iracundias domet. Eadem ſit an alia Argyrodamas authores non explicant. Plin. lib. 37. cap. 10.

Androas à nonnullis vocatur Androdamas.

Antachates Achatis ſpecies eſt, cum uritur myrrham redolet. Plin.lib.37.cap.10.

Anterotes Opali, vel Pederotidis ſpecies, Plin. teſte.

Antipates quam aliqui Corallium nigrum putant, nigra non tranſlucet. Experimentum eius ſi coquatur in lacte, facit enim hoc myrrhæ ſimile immiſſa, eamque contra effaſcinationes auxiliari Magi volunt. Arabica ebori ſimillima eſt, & hoc videretur niſi abnueret duritia. Putant contra dolores nervorum prodeſſe habentibus. Plin. lib. 37. cap. 10.

Aphrodiſiace ex candida rufa eſt. Plin. lib. 37. cap. 10.

Aquileus eſt Ætites.

Apiſtos non eſt alia quam Plinii Aſyctos.

Ægyptillam Iacchus intelligit per album Sarda nigraque vena tranſeunte, vulgus autem in nigra radice Cæruleam facit. Plin. lib.37. cap.10. Videtur eſſe Camea recentiorum. Tritam in aqua colorem, & ſaporem vini reddere neoterici ſcribunt.

Argiritis gemma eſt argento ſimilis, habens ſtigmata aurea, ſimilis Androdamanti. Barth. Angl. lib.15.cap.16.

Aſbeſtos in Arcadiæ montibus naſcitur coloris ferri. Plin. lib.37. cap.10. Albertus Magnus vocabulum corrupit, & abeſton inde facit. Ignotus lapis niſi amianthus ſit.

Aſpilaten Democritus in Arabia gigni tradit, ignei coloris, eam oportere cameli pilo ſpleneticis

alligari, invenirique in nido Arabicarum alitum, & aliam eodem nomine ibi in Leucopetra naſci argentei coloris radiantem, contra lymphatum habendam. Plin.

Aſinius, aut Aſininus lapis ab aſino nomen habet, quia ab aſino ſylveſtri eruitur, colore albo eſt ad citrinum tendente, ac figura plerunque ovali, magnitudine nucis iuglandis minoris, mollis, atque aperturas habens, quæ non penetrant. Dum finditur lucido ſmalto ſubcitrino ſimilis eſt. Duo eius ſunt genera, Maxillaris, & Cephalicus. Cephalicus capiti impoſitus eius dolorem ſedat, ac epilepſiam ſanat. Maxillaris quia in maxilla reperitur geſtatus laſſitudinem prohibet, & victoriam pugnanti dat, ac hoſtes laſſos ſuperat, venenatiſque animalibus reſiſtit. Cum vino ebibitus febres quartanas pellit, ac ad vermes necandos mirabilis efficaciæ eſt. Venenum ebibitum ne noceat prohibet. Ad anguium morſus valet, parturientibus ſubvenit, ac fœtum mortuum eiicit. Lud. Dulcis. Forte Ludovicus Bezoar lapidem deſcribere voluit.

Aſiictos ſeptenis diebus calorem tenet excalfacta igni nigra, ac ponderoſa, diſtinguentibns eam venis rubentibus. Putant prodeſſe contra frigora. Plin.lib.37.cap.10.

Altizoen in India & in Perſide ac Ida monte naſci tradunt, argenteo nitore fulgentem magnitudine trium digitorum ad lenticulæ figuram, odoris iucundi, neceſſariam Magis regem conſtituentibus. Plin.lib.37.cap.10.

Augitis nonnullis non alia videtur eſſe quam quæ Callais.

Autoglyphus lapis in Sagari fluvio Phrygiæ reperitur ab eo quod nativa matris deorum imago illi

go illi insit sic dictus. Plutarchus de fluviis.

a *Hic locus male est citatus, nam habetur in Plinio Libro 37. Naturalis historiæ cap. IV. littera g.*

B.

BAlanitæ genera duo habent, subvirides, & corinthii æris similitudine, illa à Copto, hæc ex Trogloditica veniens, medias secante flammea venas. Plin.lib.37.cap.10.

Baptes mollis, alioquin odore excellit. *a* Plin. lib.37.

Baroptenus, sive Baroptis nigra sanguineis, & albis nodis alligata dicitur velut portentosa. *b* Plin. lib.37.

Boleniæ nimbo inveniuntur glebæ similitudine. *c* Plin. lib. 37.

Borsycites in nigro ramosa candidis, aut sanguineis frondibus in ea ratio nominis non est. *d* Plin. lib. 37.

a *Libro 37. Naturalis historiæ cap.* x. *littera l.*
b *Ibidem littera m.*
c *Ibidem littera p.*
d *Libro 37. cap.* XI. *littera l.*

C.

CActonites nonnullis Sarda putatur, verum falso scribit Solinus in corsica reperiri. Facultatem habet victoriam tribuendi, illi à quo attingitur. Si quis eius scrupulum capiat, resistit maleficiis magicis. Lud. Dulcis.

Cadmitis eadem esset quam Ostracitin vocant, nisi quod hanc cæruleæ interdum cingunt bullæ. Plin. lib.37.cap.10.

Callais Saphirum imitatur candidior, & littoroſo mari ſimilis, in rupibus inviis, ac gelidis oculi figura extuberat, leviterque adhæret. Plin. lib. 37. cap.10. videtur aqua marina recentiorum.

Callainas ferunt plures coniunctos ſemper inveniri. Plin.lib.37.cap.10.

Calondronius ſi corpori applicetur geſtanti victoriam præbet, melancholiam, faſcinationes, maloſque ſpiritus arcet. Birellus.

Camaſeus factitius eſt lapis.

Cambnites lapis eſt colore Cryſtalli obſcuro, quem qui geſtat, omnibus gratus, affabilis, & amabilis fit, alligatus ſiniſtro brachio hydropem ſanat. Lud. Dulcis.

Capnites quibuſdam videtur ſuum genus habere pluribus ſpiris fumida in Cappadocia, & in Phrygia naſcitur ebori ſimilis. Plin.lib.37.cap.10.

Caratobates factitius ex auro eſt.

Cardiſce, vide Encardia.

Cariſteus viridis eſt, grato colore, unde nomen habet. Lud. Dul.

Catochites, Corſicæ lapis eſt, cæteris maior mirabilis, ſi vera traduntur, impoſitam manum veluti gummi retinens. Plin.lib.37.cap.10.

Cegolites Alberti magni, eſt Techolithus Plinii.

Cælicolor eſt opalus.

Cepocapites id eſt Cepites.

Ceramites teſtæ colorem habet. *a* Plin. lib.37.

Cepionides in Æolidis atarne, nunc pago, quondam oppido naſcuntur, multis coloribus tranſlucentes, alias vitreæ, alias Cryſtallinæ, alias Jaſpideæ. Sed & ſordidis tantus eſt nitor ut imagines reddant, ceu ſpecula. *b* Plin.lib.37.

Chabrate eſt lapis tranſlucidus Cryſtallo ſimilis, qui creditur dare eloquentiam, honorem, & gratiam,

tiam, defenditque geſtantem à noxiis, ac venenoſis, curatque tumorem hepatis, & ſplenis. Barth. Anglicus.

Chelonia oculus eſt Indicæ teſtudinis vel portentiſſima magorum mendaciis, melle enim colluto ore impoſitam linguæ futurorum divinationem præſtare promittunt, quindecima Luna, & ſilente tota die, decreſcente vero ante Solis ortum, cæteris diebus à prima in ſextam horam. Plin. lib. 37. cap. 10.

Chlorites herbacei coloris eſt, quam dicunt magi inveniri in motacillæ avis ventre congenitam ei, ferroque includi iubent ad quædam prodigioſa moris ſui. Plin.lib.37.cap.10.

Choaſpites à flumine dicta eſt, viridis, fulgoris aurei. *c* Plin.

Chryſopterus Topaſii ſpecies eſt ſimilis Chryſopraſio, eius enim tota ſimilitudo ad porri ſuccum dirigitur. *d* Plin.

Chryſanterinus frangibilis eſt, collo alligatus phthiſicos curat, & pueros à dentium dolore in dentitione liberat. Lud. Dulc.

Chryſopilon Berilli ſpecies eſt, teſte Lud.Dulc.

Chryſopagion Albertus Mag. ab Æthiopia adferri, in tenebris lucere, ac in luce colorem amittere ſcribit. Ignota gemma eſt, niſi Chryſopation corrupto vocabulo putet, ſed notæ illi datæ non conveniunt.

Chalazias grandinum & colorem,& figuram habet Adamantinæ duritiei. Narrant enim in ignem additæ manere ſuum frigus.Plin.lib.37. cap.11. Barbari authores Geloſiam vocant.

Cholo Smaragdi genus, quod in Arabia ædificiorum ornamentis olim includebatur. Plin.lib.37. cap.5. A nonnullis Cola vocatur.

Chalcoſmaragdus in Cypro habetur turbida æris venis. Plin. lib.37.cap.5.

Ciſteolithus lapis eſt albus ad flavedinem tendens in ſpongia marina repertus, calculum pellens cum vino ſumptus. Suſpenſus ex puerorum collo illos à tuſſi liberat. Lud. Dulc.

Cimilianthus Marmoris colore in medio habet pupillam auream, aut flavam, ac in littore Euphratis reperitur. Lud. Dulc.

Ciſſites circa Capton naſcitur candida, & videtur intus habere partum, qui ſentiatur intus ſtrepitu. *e* Plin. Ætitis puto eſſe ſpeciem.

Clites factitius eſt lapis ex auro, argento, & ferro.

Coaſpis, id eſt, Choaſpites.

Colontes Alberti eſt Chelonitis.

Cornelius Alberti eſt Corneolus.

Corſoides canitiem hominis refert, unde nomen habet, puto Achatis, vel Jaſpidis ſpeciem eſſe.

Corvinus lapis à Belemnite diverſus à Lud. Dulci deſcribitur, ac in capite corvi piſcis cum ſocio reperiri colore albo, obſcuro, forma ovali, ab una parte concava, ab altera conexa, in cuius medio tuberculum ſit, ac è piſce excavari creſcente Luna Maio menſe dum adhuc palpitat. Dolores inteſtinorum depellere ſi carnem attingat, aut bibatur, traditur. Corvinum lapidem alium deſcribit idem Ludovicus colore flavo. Sed non niſi hac induſtria habere poſſe. Prima Aprilis corvi ova coquantur ad duritiem, refrigerata nido imponantur, ita corvus ovorum iacturam percipiens, hunc lapidem quærit, ac inventum nidoque impoſitum ova in priſtinum ſtatum reſtituuntur, proleſque inde Suſcitantur. Verum lapis cito auferendus eſt, ut geſtatus divi-

divitias augeat, honores conciliet, ac futurorum eventum prædicere faciat. Sed vana hæc ſunt, ac pura, putaque mendacia.

Coravus Marmoris ſpecies eſt.

Craterites inter Chryſolithon, & electrum colorem habet prædura naturæ. *f* Plin.

Crocallis ceraſum repræſentat. *g* Plin.

Cyſſites ab hedera nomen habet.

Cynedia invenitur in cerebro piſcis eiuſdem nominis candida, & oblonga, eventuque miranda, ſi modo eſt fides præſagire eam habitum maris nubile colore, aut tranquillitate. *h* Plin.

Cyamea nigra eſt, ſed fracta ex ſe fabæ ſimilitudinem parit. *i* Plin. forte eſt neotericorum Camehuia.

a *Libro 37. Naturalis hiſtoriæ cap.* x. *littera f.*
b *Ibidem littera d d.*
c *Ibidem littera a a.*
d *Libro 37. cap.8. littera a. & b.*
e *Libro 37. cap.* x. *littera y.*
f *Ibidem littera x.*
g *Ibidem.*
h *Ibidem littera t.*
i *Ibidem littera g.*

D.

DAphnia à lauri figura dicta comitiales demonſtrat *a* Plin.

Demonius duobus coloribus mixtus eſt iridis inſtar, valet ad febres, ac venena pellit, geſtantemque ſecurum, & victorioſum reddit. Lud.Dulc.

Dendrites ab arbore dicta, & alba defoſſa ſub arbore, quæ cædatur, ſecuris aciem non hebetat. *b* Plin.

Diado-

Diadochus pallidus est lapis similis Berillo, dæmones apparere facit, præsertim si certis carminibus in aquam proiiciatur, in qua diversas species dæmonum ostendit, quæ interroganti respondent. Ori detentus quem quis dæmonem ex inferno velit ad se venire compellit, ac ad interrogata, desideratum responsum consequitur. Cadavera adversatur, quia cum corpus mortuum attingit omnes vires amittit. Lud. Dulc.

Diacodus idem *c* qui diadochus.

Dionisias nigra, ac dura mistis rubentibus maculis, ex aqua trita saporem vini facit, & ebrietati resistere putatur. *d* Plin. Hanc Ludovicus dulcis narrat ferruginei esse coloris, ac aspersam maculis albis, invenirique in Oriente.

Diphris duplex, candida, ac nigra, mas, ac fæmina genitale utriusque sexus distinguente linea. *e* Plin.

Dorialtides dicitur reperiri in capite mucilaginis animalis, quando acervo formicarum imponitur lucidus fit. *f* Aliqui ex capite galli sumi putant, ac eam facultatem habere ut quis quæcunque desiderare possit consequatur. Lud. Dulc.

Dotto lapis est viridis, aliquomodo transparens, Lud. Dulcis ait Chrysolithi esse speciem.

Drosolithus varii coloris est, igni appositus sudare videtur. Lud. Dulc.

a *Libro 37. Naturalis historiæ cap. x. littera e e.*
b *Libro 37. cap. x i. littera m.*
c *Libro 37. cap. x. littera e e.*
d *Ibidem.*
e *Ibidem.*
f *Libro v. de Natura Fossilium cap. 14.*

E.

Echidna à ſerpente dicta Ophites eſt.
Echiſtis eſt Ætites.

Egittilia eſt Ægyptilla.

Eloſſites pulcher lapis non eſt, facultatem habet geſtatus ſanare capitis dolores. Lud. Dulc.

Electrum, id eſt, Succinum.

Emites lapis eſt colore eboris, albo Marmori ſimilis, verum eo mollior eſt, ex eo Darii ſepulchrum fuiſſe narratur. Credo Alabaſtri genus eſſe.

Emetres vide eumetres.

Encrinos lilia repræſentat, cum enim angulata pars una ab altera ſeparatur, utraque quina lilia oſtendit. Nam alterius eminentiæ ingrediuntur in alterius ſtrias. Quælibet vero talis pars quinos habet angulos latera totidem utrinque quina lilia, unde pentacrinos græce poteſt dici. Conſtat autem ex pluribus interdum coniunctis. Adnaſcitur lapidibus in rubro nigri coloris ipſe rufus, fractis ſingulis ineſt lapidis Judaici color, lævor, ac ſplendor. Quare obtinet eandem vim medendi. Reperitur in foſſa mœniorum urbis Hildeshemiæ in Germania *a* Agricola teſte. Germanice vocatur *Lilienſtein*, mihi nondum viſus eſt.

Encardia cognominatur, & Cardiſce, una in qua nigra effigies cordis eminet, altera eodem nomine viridi colore cordis ſpeciem repræſentat, tertia nigrum cor oſtendit, reliqua ſui parte candida. *b* Plin.

Epiſtites, aut Hephiſtrites rubet, & ſplendens eſt lapis qui certis carminibus cordi admotus geſtantem ab omni periculo ſecurum reddit, arcet etiam locuſtas, aliaque inſecta nociva, ac nubes turbu-

turbulentas diſcutit ab ea terra in qua locatur. Lud. Dulc.

Eriſtalis cum ſit candida ad inclinationes rubeſcere videtur. *c* Plin.

Erotylos eadem Amphicome & Hieromnenon, à Democrito laudatur in argumentis divinationum. *d* Plin.

Eumeces in Bactris naſcitur ſilici ſimilis & capiti ſuppoſita viſa nocturna oraculi modo reddit. *e* Plin.

Eumetren Beli gemmam ſanctiſſimi deorum ſibi Aſſirii appellant, porracei coloris; ſuperſtitionibus gratam *f* Plin.

Eureos nucleo olivæ ſimilis eſt, ſtriata concharum modo non adeo candida. *g* Plin. Videtur eſſe neotericorum lapis Judaicus.

Eurotias ſitu videtur operire nigritiam. *h* Plin.

Etindros Alberto eſt lapis Cryſtallo ſimilis qui guttas aqueas perpetuo extillat, ob frigus aërem circunſtantem reſolventem in aquam.

Euſebes lapis eſt, ex quo Tyri in Herculis templo facta ſedes traditur, ex qua dii facile ſurgebant. *i* Plin.

Eunoſius Ætitis putatur ſpecies.

Eupetalor quatuor colores habet, cæruleum, igneum minii mali. *k* Plin. videtur Opalus.

Exhebenum zoroaſtres ſpecioſam, & candidam tradit qua aurifices aurum poliunt.

Execantholithus vide Hexecantholithus.

Eſtimione eſt Harmeſion.

Exolicetus lapis eſt ſic dictus eo quod quadraginta coloribus eſt diſtinctus, & eſt parvus valde, & efficit oculos intuentis hominis tremulos. In Lybia apud Troglodytas invenitur. Bartholomeus Anglicus. Eſt Hexecantholithus

l Pli-

l Plinii Barbaris scriptoribus nomina corrumpentibus.

a *Libro* V. *de Natura Fossilium cap.* V.
b *Libro* 37. *Naturalis historiæ cap.* X. *littera f f.*
c *Ibidem.*
d *Ibidem.*
e *Ibidem.*
f *Ibidem.*
g *Ibidem littera g g.*
h *Ibidem littera h h.*
i *Ibidem.*
k *Ibidem littera g g.*
l *Ibidem littera m m.*

F.

FIngites, vide Phengites.

Fongites lapis est diversi coloris. Aliqui flammeum colorem, aliqui Crystallinum habere putant, ac in Perside reperiri tradunt. Euax tradit gestatum manu sinistra Fongitem rubri coloris solvere corporis dolores, & iram compescere. Lud. Dulc.

Filaterius lapis Chrysolithi colorem habet, pellit timores, ac passiones melancholicas, hilaritatem inducit, & cor confortat. Lud. Dulc.

G.

GAgatronica Alberti est Garatronius.

Galaxiam aliqui Galactiten vocant intercurrentibus sanguineis, aut candidis venis. *a* Plin.

Galaicos Argyrodamanti similis est paulo sordidior. Plin.lib.37.cap.10.

Galaricides, vel Galarictis cinereo colore invenitur in Nilo. Tritus lactis saporem edit, oreque reten-

retentus mentem turbat, collo appenſus lac auget, femorique alligatus partum facilem reddit, cum ſale, & aqua pulvis mixtus, ac ovili inſperſus oves lacte privat, ac ſcabiem curat. Albertus.

Gallerica lapis eſt ex virore palleſcens, ſatis magnus, aſpectu iucundus. Lud. Dulc. forte Smaraldopraſſius eſt recentiorum.

Gemites, vel potius Gamites teſte Plinio lib. 37. cap. 10. alba gemma eſt, manus utriuſque ſe mutuo complectentis ſpeciem edens, A nuptiis quas Græci γάμον vocant, in quibus ſponſi, & ſponſæ manus tanquam fidem invicem dantium copulantur. Geſner.

Geloſia vide chalaſias.

Galachides, aut Garatides, Bartholomeo Anglico Ceramites, & Alberto Gerachides, ſubnigro colore eſt, geſtantem amabilem, omnibuſque gratum reddit. Ore detentus homini iudicium rectum de omnibus rebus tribuit, ac cogitationes aliorum geſtanti aperit. Ut autem quis dignoſcat hunc lapidem, corpus humanum melle inungitur, ac manui imponitur lapis. Statuto autem homine in loco ubi muſcarum copia eſt ille à muſcis, aut fucis non attingitur, ſi verus ſit Geratides. Lud. Dul. & Albert. Fabuloſus eſt hic lapis, aut magicus, qui tamen cardiognomos eſſe non poteſt, nec id habere quod ſoli Deo competit.

Gecolitus corrupte ſcribitur pro techolito.

Genianes inimicorum pœnas efficit *b* Plin.

a *Libro 37. Naturalis hiſtoriæ cap.* x. *littera h h.*
b *Ibidem littera m m.*

Hexe-

H.

HExecantholitus in parva magnitudine multicolor, hoc sibi nomen adoptavit, reperitur in Trogloditycà regione *a* Plin.

Hormezion inter gratissimas aspicitur ex igneo colore radians auro, portante secum in extremitatibus candidam lucem. Plin. ibidem.

Horminodes ex argumento viriditatis in candida gemma, vel nigra, & aliquando pallida, ambiente circulo aurei coloris appellatur. Plin. ibidem.

Horcus lapis ab Alexandrinis Catemia dictus niger est tritu facilis, utilis ad argenti glutinationem. Lud. Dulc.

Hydrinus ab aliquibus Serpentina vocatur, sanat catarrhos, ac corpus humanum ab omni aquosa humiditate liberat, ac hydropicorum corpus pristinæ valetudini restituit, si cum eo Soli per tres horas exponatur. Sudore enim elicit humiditatem. Verum cautione opus est, ne utilis humiditas etiam evacuetur. Vermes venenatos, eorumque morsus sanat. Sumptus etiam hic lapis, lapidem vesicæ comminuit. Lud. Dulc.

Hyeniæ ex oculis hyæne, & ob id in vase inveniri dicuntur, & si credimus linguæ hominis subditæ futura prædicere. *b* Plin.

a *Libro* 37. *Naturalis historiæ cap.* x. *littera m m.*
b *Ibidem.*

I.

ICterias aliti lurido similis, ideo existimatur contra regios morbos. Est & alia eodem nomine liquidior. Tertia folio viridi similis latior prioribus,

pene ſine pondere venis luridis. Quartum genus in eodem colore nigris venis deſcendentibus. Plin. lib. 37. cap. 10.

Intrita eſt maltha qua pavimenta parantur.

Iſcuſtos Alberti ignota gemma, niſi Aſbeſtos corrupto vocabulo ſit.

Indica gemma gentium ſuarum habet nomen ſubrufo colore, in attritu ſudorem purpureum emanat, alia eodem nomine candida pulvereo aſpectu *a* Plinius.

Ion apud Indos violacea eſt, ſed raro ſaturo colore lucet. Plin. ibidem.

a *Libro 37. Naturalis hiſtoriæ cap. x. littera m m.*

K.

KAkabre, Karate, aut karadre, colore eſt Cryſtalli cum fuſca albedine. Hominem eloquentem, & iucundum facit, honores dat, geſtantem amabilem facit, ac à rebus nocentibus tuetur, atque hydropem curat. Lud. Dulc. & Albert.

Kalkabre eſt Gagates. Albert.

Kaman, aut Kakaman lapis albus eſt variis coloribus diſtinctus, dictus à Kaumate quod incendium denotat. In locis ſulphureis, & calidis invenitur. Non habet ſingularem vim, niſi eam à ſculpturis nanciſcatur. Lud. Dulc.

Kenne eſt lapis qui in oculi cervi generatur ad venena valens ut Bezoar. Lud. Dulc.

Kimedinus id eſt Cynedia. idem.

Kinocetus dæmones fugare creditur. Lud. Dulc.

L.

LActea lapis eſt coloris flavi, qui alicui liquori impoſitus colorem lacteum efficit ac oculis adhibi-

adhibitus lachrymantibus fluxum ſiſtit. Ludov. Dulc.

Lauraces lapis eſt qui capitis dolores ſanat, alioſque morbos aufert. idem.

Lapis fabalis niger (ut Stobeus ait) fabæ ſimilis in Nilo naſcitur, quo viſo canes non latrant. Idem optime facit ad vexatos Dæmonio, Aiunt enim quamprimum naribus appoſitus fuerit dæmonium egredi. Traſylus apud Stobeum ſermone 98. & Plutarch. de fluviis, recenſente Geſnero, Leucopetalos candorem nivis ex auro diſtinguit. *a* Plin.

Leucoſtitus eſt Porphyrius.

Lythodæmon Silvatico eſt lapis dæmonum, alias Gagates.

Lynurgus in Acheloo fluvio naſcitur, lapis lineus dictus ab eventu. Linteolo enim ſi imponas δι' ἔρωτος ἔνωπιν τὸ σχῆμα λαμβάνει καὶ ἄργιον γίνεται. Plutarchus de fluviis. Videtur autem locus depravatus. Forte homines ſuperſtitioſe creduli, lapidem in linteolo ligabant, cuius colorem (χρῶμα non σχῆμα) ἄργιον vel ἀργοὸν, id eſt, candidum, ſi acciperet lapis livore depoſito, bene ominabantur, & ſperabant de ſuis amoribus *b* Geſn.

Lignites colore vitri, è collo pueri geſtata eum tuetur contra faſcinationes, fronti alligatus hæmorragiam ſiſtit, mentiſque alienationes aufert, ac futura prædicere facit. Lud. Dulc. Deſcribit hic author multos lapides quos nunquam vidit, & qui in rerum natura non ſunt.

Lichinus, id eſt, lychnites.

Lince eſt lapis ab urina lincis generatus, verum à Lincurio, vel lapide Lincis differt. Nam cum terra abſconditur; mollis eſt. Sed cum in loco arido ponitur indureſcit. Colorem album nigro commixtum habet. In terra detentus, aut loco humido,

fungos producit, Lud. Dulc. forte fungifer lapis est de quo supra peculiare caput est.

Limoniates eadem videtur quæ Smaragdus. *c* Plin.

Linficus lapis bibitus caducum sanat, ac à doloribus, & incommodis hominem liberat. Lud. Dulc.

Lithus, id est, Magnes.

Liparis lapis est cuius suffitu omnes bestiæ evocantur. *d* Plin.

Libanochros thuris similitudinem ostendit, sed succum mellis. *e* Plin. ibid.

Lunaria, id est, Selenites.

Lychnites appellata à lucernarum accensarum præcipua gratia, nascitur circa Orthosiam, totaque Caria, ac vicinis locis, sed probatissima in Indis, quam quidam remissiorem Carbunculum esse dixerunt. Secunda bonitate similis est Ionis appellata à prælatis floribus, & alias invenio differentias, unam quæ purpura radiet, alteram quæ cocco à Sole excalfacta, aut digitorum attritu paleas & chartarum fila ad se rapere dicitur. Plin. lib. 37. cap. 7.

Lysimachus Rhodio Marmori similis est aureis venis politur: ex Marmore, amplitudine in angustias coëunte ut inutilia exterantur. *f* Plin.

a *Libro* 37. *Naturalis historiæ cap.* x. *littera m m.*

b *Libro de Fossilibus, &c. (ut post caput* 52. *monuimus) fol.* 120.

c *Libro* 37. *cap.* x. *littera m m.*

d *Ibidem.*

e *Ibidem.*

f *Ibidem.*

M.

MAchera lapis reperitur in Berecintho monte Phrygiæ ferro ſimilis, quem ſi quis invenerit, quo tempore myſteria matris deorum peraguntur, in furorem incidere fertur. Plutarch. in libro de fluviis.

Magneſia eſt Alabandicus.

Medea nigra eſt à Medea illa fabuloſa inventa, habet venas aurei coloris, ſudorem reddit croci, ſaporem autem vini. *a* Plin.

Medus à Media regione nomen habet, alius niger, alius viridis. Etiam Medinus vocatur. Niger ſi cum lacte cutem mulieris attingat partum maſculum efficit, viſumque amiſſum reſtituit. Cum lacte ovis quæ ſemel agnum peperit mixtus ſanat podagram. Per os ſumptus præſens venenum eſt. Viridis lapis cum felle bovino, ac lapidi Calaminari mixtus ſeptem diebus collyrii loco uſurpatus, viſum mirum in modum acuit Lud.Dulc.& Albert. Ignotus eſt lapis.

Melochites, id eſt, Malachites.

Meroctes porracea, lacte ſudat. *b* Plin.

Memphites à Memphi civitate dicta eſt, Bibita, aut cum aceto macerata ſtuporem inducit membris, ut abſque dolore amputari poſſint. Ludov. Dulc.

Morion Indica, quæ nigerrimo colore tranſlucet vocatur Pramnion, in qua miſcetur & Carbunculi colos Alexandrinum, ubi Sardæ Cyprium. Naſcitur & in Tyro, & in Galatia. Xenocrates & ſub alpibus naſci tradit. Hæ ſunt gemmæ quæ ad ectypas ſcalpturas aptantur. *c* Plin. videtur Bohemorum Topaſius qui nigredine exuſta aureus apparet, alias ex nigredine tranſparente ignis ſcintillat.

Mythridates in Persia reperitur, quæ excipiens Solis radios, resplendet variis coloribus. Lud. Dulc.

a *Libro 37. Naturalis historiæ cap. x. littera, o o.*
b *Ibidem.*
c *Ibidem.*

N.

NArcissites venis hederæ distincta est. *a* Plin.

Nasamonites est sanguinea nigris venis *b* Plin.

Nebrites libero patri sacra nomen traxit à Nebridum similitudine. Sunt & aliæ nigræ generis eiusdem *c* Plin.

Nemesites. Hanc Athenienses se ab altari deæ Nemesis elevare tradunt. Lud. Dulc.

Nosus, vel Nisus est Alabastrum.

Nympharena urbis, & gentis Persicæ nomen habet similis Hyppopotami dentibus. *d* Plin.

a *Libro 37. Naturalis historiæ cap. x. littera g.*
b *Ibidem littera p p.*
c *Ibidem littera q q.*
d *Ibidem.*

O.

OLea est coloris flavi, nigri, albi, & viridis. Lud.

Oritorius lapis minor Ætite intus resonat, exteriori superficie lævis, & fragilis, liquefactus succo ocymi cum sanguine ocheritis, & capite omidis adiecta aqua, ac impositus vitreo vasi vires ostendit. Quia si quis digitum imponat unguento, eoque attingat lignum, metallum, aut lapidem durissimum statim rumpet. Lud. Dulc. Quis non miretur stultitiam huius authoris?

Ornicus, id est, Saphirus.

Orca

Orca barbari nominis è nigro, fulvoque, ac viridi, & candido placet. *a* Plinius.

Ophicardelon barbari vocant nigrum colorem binis albis includentibus. *b* Plin.

Onagrus, id est, asininus lapis de quo supra.

Orites globosa specie à quibusdam, & Siderites vocatur, ignem non sentiens. *c* Plin. Orites est trium generum. Una nigra rotunda, quæ trita, & uncta oleo rosato, sanat vulnera animalium sylvestrium, & morsus venenatos, relinquens qui eam portat salvum inter reliqua animalia. Alia species viridis est maculis albis, quæ portata adversis casibus resistit. Tertia subtilis est laminis ferreis instar, quæ portata conceptionem impedit, conceptumque partum expellit. Lud. Dulc. & Albert.

Ophthalmius ad oculorum morbos valere traditur, ac gestantem invisibilem facere. Alber. fictitius est lapis.

Orphanus est ignobilioris Opali species, seu Pseudopalus, vini colore, & lactescens. Tales Opali in Hungaria inveniuntur, sed Alberto pretiosus Opalus videtur, quia Imperatoriam gemmam facit. Orphani nomen illi dat, quia Germanica lingua à pupillo, seu orphano nomen habet, vulgo *ein VVeisse.*

Othonna lapis in Ægypto exigua magnitudine æreo colore Piritis, vel Marchasitæ species.

a *Libro 37. Naturalis historiæ cap.* x. *littera r r.*
b *Ibidem littera t t.*
c *Ibidem littera ſſ.*

P.

PAlmati lapides circa Mundam in Hispania ubi Cæsar dictator Pompeium vicit reperiuntur, id-

que quoties fregeris. Sunt & nigri, quorum authoritas venit in Marmora sicut Tænarius. Varro nigros ex Africa firmiores esse tradit quam in Italia. E diverso albos tornis duriores quam Pario. Plin. lib. 36. cap. 18.

Panthera alias Euanto habet diversos colores in uno corpore mixtos instar Pantheræ, unde illi nomen est. Habet signa in se nigra, rubra, pallida, viridia, rosea, & purpurea, invenitur in Media. Si aliquis hunc lapidem intuetur dum Sol oritur victor erit eo die in omnibus artibus suis; fertur tot facultates habere quot colores. Albert. Jaspidis speciem putarem quia coloribus variis ludit.

Pausebastos, id est, Paneros.

Pagurus est lapis figuram habens cancri marini.

Pallacius, vide Rubinus Ballacius.

Panchrus fere ex omnibus coloribus constat. *a* Plin.

Paneros qualis sit à Methrodoro non dicitur. Sed carmen Timaridis reginæ in eadem dicatum Veneri non inelegans ponit ex quo intelligitur additam ei fæcunditatem. Plin. lib. 37. cap. 10.

Peantides quas quidam Gemonides vocant prægnantes fieri, & parere dicuntur, mederique parturientibus. Nam tales in Macedonia iuxta monumentum Tiresiæ inveniuntur specie aquæ glaciatæ. *b* Plin.

Peonitis, id est, peantides.

Peranites lapis est generatus de mecheton fæminei sexus. Nam certo tempore dicitur concipere, & parere similem lapidem. Valere dicitur prægnantibus. Albert. Videtur corrupto vocabulo describi Peantides.

Pentaurea ab Apollonio Tyaneo inventa, omnes alios lapides Magnetis instar ad se trahit, gestantem contra

contra venena tuetur. Omnium aliorum lapidum virtutes habet. Birellus.

Perithe sive Peridonius fulvi coloris, valet contra arthritidem. Si fortius constringatur manu, eam adurit; eius alia species Chrysolitho similis, sed viridior. Albertus cum Pyrite confundit, ut ex capite de Pyrite facile colligi potest. Sed nec Pyrites, nec alius lapis manum adurit.

Ploginos quem, & Chrysitin vocant ostreæ Atticæ assimilata invenitur in Ægypto. *c* Plin.

Phycites algæ similitudinem habet. *d* Plin.

Ponticæ gemmæ sunt diversorum generum, est stellata, nunc sanguineis, nunc atris guttis, quæ inter sacras habetur. Alia pro stellis eiusdem coloris lineas habet, alia montium convalliumque effigies. Plin.lib.37.cap.10. Forte Jaspidis, vel Stellaris lapidis species est. Ludovicus tres species facit, eiusque beneficio, & ope, cum dæmonibus colloqui, & ad responsa cogi posse, ac deinde fugari, asserit, sed ab eo nunquam visam existimo.

Portus gemma alba est, quæ solo candore ab unione superatur. Ludovicus Dulcis.

Præconissus Saphiri colore ad Calcedonium accedit. Lud. Dulc. Forte Luco Saphirus, aut Camea.

Punicus, huius lapidis duo sunt genera, invenitur in insulis Æoliæ. Lavatus & siccatus, oculorum vitia curat, ulcera purgat, & cicatrice explet, bibitus ebrietatem arcet. Lud. Dulc.

Pavonius lapis cum sudore propinatus, eum amore incendit, cuius sudor lapidi admixtus fuit. Lud. Dulc.

Pheonicites glandis habet similitudinem. Lud. Dulc.

Pyrobolus est Pyritis species.

Prontea similis est capiti testudinis, contra toni-

trua utilis, quia eius ardorem extinguit, ac in terra reperitur. Birellus. Forte Brontiam putat corrupto vocabulo.

a *Libro 37. Naturalis historiæ cap.x. littera t t.*
b *Ibidem littera x x.*
c *Ibidem littera u u.*
d *Ibidem.*

Q.

QUandros est lapis colore quidem vilis, sed eximiæ virtutis, & invenitur in capite vulturis, valet contra quaslibet causas nocivas, & ubera lacte replet. Barth. Ang. & Lud. Dulc.

Quiris, Quirinus, vel Quiricia Alberti est lapis qui in upuparum nidulis invenitur. Hic secretorum proditor est in somno. Capiti enim dormientis suppositus facit hominem loqui omnia quæ somniat dormiendo, augetque mirabiliter phantasias, vnde & magi hunc lapidem diligunt; nam per eum maleficia operantur. Barth. Ang. & Alber.

R.

RAbri, Ranio, Ramai est Bolus Armenus.

Rosten sive Reiben sec. Avicennam est lapillus qui invenitur in capite cancri, & est aliquando albus aliquando vergens in flavum colorem. Est autem quo ad substantiam mollis, parum durior quam pupillo oculi piscis. Quo ad formam vero est exterius rotundus, & planus, interius vero parum concavus; quo ad virtutem autem est naturaliter frigidus & humidus. Valet contra morsus scorpionum, & mustelæ si contritus more emplastri supponatur. Dicitur etiam quod valet contra morsus canis

nis rabiosi, si pulvis eius in potu assumatur. Si comburatur pulvis eius, mundificat dentes, & desiccat vulnera, & confert scabiei, & prohibet lachrymas Barth. Ang. fortassis sunt Oculi Cancri qui hic describuntur.

Radainus, seu Radain est nigra gemma, & translucens quæ in capite galli reperitur, aut ut aliqui volunt in capite cati marini. Dum caput animalis abscissum est, ac id in acervo formicarum ponitur depasta à formicis carne, facile gemma apparet Gestanti honorem conquirit, ac ad mandandum idoneum reddit. Lud. Dulc. & Albert.

S.

SArciten in ventre lacerti harundine dissecti tradunt inveniri. *a* Plin. lib. 37. cap. 10.

Sarmenius à Sarmia insula in qua invenitur nomen habet, inservit auro poliendo. Portatus vertiginem sedare dicitur, ac manu parturientis alligatus partum impedire. Albertus.

Sallius lapis est ab insula eiusdem nominis dictus cum quo aurum politur, albus est, gravis, & frangibilis, soluit vertiginem, si bibatur abortum prohibet, oculorum vitia curat, præsertim si lacte teratur, & oculis supraponatur. Lud. Dulc.

Sinochites, id est, Galatites.

Sedehego, id est, Hæmatites.

Spartepolios, id est, Polia.

Syrus est à Syria dictus qui integer natat, & comminutus fluctuat. Albert.

Strasites lapis est non admodum pulcher, sed magnarum virium, tritus, & propinatus cum satyrionis radice venerem auget. E collo suspensus digestionem auget ac venerem accendit. Ludov. Dulc.

Syno-

Synodontides è cerebro piscium est, qui Synodontes vocatur. *b* Plin.

Syderopœcillus in Æthiopia nascitur ea fit variantibus guttis. *c* Plin.

Syrites nonnullis est Saphirus. Sed Plin. lib. 11. cap.37. in vesica lupi nasci scribit.

Syfinus colore est cinereo non durus, Oleo inunctus in igne induratur, & nigrescit. Lud. Dulc.

Syringites stipulæ internodio similis, perpetua fistula cavatur. *d* Plin. forte recentiorum Ossifragus.

a *Plinius lib.37. Naturalis historiæ cap. x. littera z z. non Sarciten in ventre lacerti reperiri scribit, sed Sauriten, nam teste eodem Sarcites bubulas Carnes repræsentat.*

b *Ibidem littera b b b.*

c *Ibidem littera a a a.*

d *Ibidem littera c c c.*

T.

TArac lapis est irreparabilis, omnem fluxum sistit, in eius loco supponitur à medicis Sanguis Draconis. Lud. Dulc.

Trapendano est Pyritis species. Lud. Dulc.

Tarti lapis est pulcherrimi coloris, pavoni similis visui grata, & magnis facultatibus. Ludov. Dulc.

Trachinus duorum generum est, alter niger, alter ad viriditatem tendens non translucens. Lud. Dulc. forte Nephritici Lapidis species.

Thracia trium generum est viridis, aut pallidior, tertia sanguineis guttis. *a* Plin.

Thyrisites Corallo similis est.

Thyrreus lapis quamvis grandis aquæ innatat, com-

comminutus mergitur. *b* Plinius lib. 2. cap. 103.

Trichrus ex Africa niger eſt, ſed tres ſuccos reddit à radice nigrum, media ſanguineum, ſummo candidum. *c* Plin. 37. cap. 10.

Telirrhizos cinerei coloris aut rufi candidis radicibus ſpectatur. Plin. ibid.

Telicardios colore cordis Perſas apud quos gignitur magnopere delectat, maculamque appellant. *d* Plin.

a *Libro* 37. *Naturalis hiſtoriæ cap.* x. *littera ccc.*
b *Littera f.*
c *Littera ccc.*
d *Ibidem.*

V.

VEientana Italica gemma eſt Veiis reperta nigram materiam diſtinguente limite albo *a* Plinius.

Virites, id eſt, Pyrites.

Vulturius, vel Vulturnus, id eſt. Quandros.

a *Libro* 37. *Naturalis hiſtoriæ cap.* x. *littera ccc.*

X.

XAnthos ab Indis Henui vocata, Hæmaticis eſt ſpecies, è fulvo candicat. *a* Plinius lib. 37. cap. 10.

Xiſinus, id eſt, Saphirus.

a *Littera mm.*

Y.

YEttus ſanguinei coloris eſt durus, & obſcurus, vices lapidis Lydii ſubit. Lud. Dulc.

Ydri-

Ydrinus, vide Hydrinus.

Z.

ZAnthenen in Media naſci Democritus tradit electri colore, & ſi quis terat in vino Palmeo, & croco, ceræ modo lenteſcere, odore magnæ ſuavitatis. *a* Plin.lib.37.cap.10.

Zamech eſt lapis lazuli.

Zmilaces in Eufrate naſcitur Proconneſio Marmori ſimilis, medio colore glauco. *b* Plin.

Zingnites alias zingrites ſecundum Albertum lapis eſt vitrei coloris, qui geſtatus in collo valet contra nyctalopam, & ſanguinem ſiſtit, & mentis alienationem repellit, & ſi teneatur ad lignum accenſum extinguitur flamma eius. Barthol. Anglicus. A Ludov. Dulci Zirites vocatur. Ego hunc lapidem fabuloſum autumo.

Ziazaa à loco natali nomen habet, è tot coloribus miſcetur ut nullus verus appareat. Geſtantem litigioſum facit, ac in ſomno videre terribilia. Ludovicus Dulcis.

Zozoniſios in Indo fluvio naſcitur. Magorum gemma eſſe narratur, neque aliud amplius de ea *c* Plin. cap.10. lib.37.

a *Littera c c c.*
b *Ibidem.*
c *Ibidem.*

Cap. CCCIV.

De fluoribus.

INter gemmas, & lapides medium locum videntur obtinere fluores, qui nihil aliud ſunt, quam gemmæ legitima, & requiſita duritia deſtitutæ, & imper-

imperfectæ. Tantam enim mollitiem habent ut cultro ſcindi, & interdum humanis unguibus rumpi poſſint. Pellucidæ tamen, & tranſparentes ſunt, ac variarum gemmarum ſimilitudinem referunt.

Ab his diſtant fluores lapidei, (quos ad pyritum, aut ſilicum genera retuli) qui ideo tantum fluores appellantur quod igni impoſiti fluant aquæ inſtar, ac metallorum liquefactorum exhalationes ſuperiniecti, ac liquefacti prohibeant. Priores fluores tam varie, & tam multipliciter diſtinguuntur quam gemmæ ipſæ. Alii candidi, & pellucidi ſexanguli, quadranguli, pentagoni, pangonii Cryſtallo ſimiles, alii non pellucidi quavis forma, & variis lapidibus metallicis innaſcentes. Alii rurſus rubri Granatis, vel Rubinis ſimiles, varieque formati. Alii nigri multorum etiam angulorum ex quibus interdum ſtannum excoquitur, quinetiam & nigri ſunt Gagati ſimiles. Alii flavi lapidem Specularem, Chryſolitum, Topaſion, Crocum, Succinum, aut Hyacinthum referunt. Alii virides Praſſium, Smaragdum, aliaſque gemmas imitantur. Alii cærulei Saphiro, Berillo, aliiſque gemmis non ſunt diſſimiles. Alii purpurei Amathiſti gratiam habent. Alii phenicei coloris, ſeu caſtanei, alii cinerei coloris ſunt, ita ut vix aliquem colorem eſſe putem quem non habeant fluores, eumque non ſimplicem, ſed commixtum interdum aut confuſum, & aliquando in uno corpore à ſe invicem diſtinctum. Nam ut natura in gemmis, ita in fluoribus, variis ludit coloribus. In Germaniæ, aliarumque regionum metallicis fodinis reperiuntur, ac lapidibus metallicis plerunque adnaſcuntur, ac ex eadem materia ex qua gemmæ generantur oriri, vix dubium

bium est. De viribus nemo hactenus scripsit. Gemmarum quarum referunt formas, vires habere verisimile est.

INDEX

INDEX RERUM ET VERBORUM MEMORABILIUM.

D.

E.

Epita-

H.

I.

C.

L.

R.

S.

V.

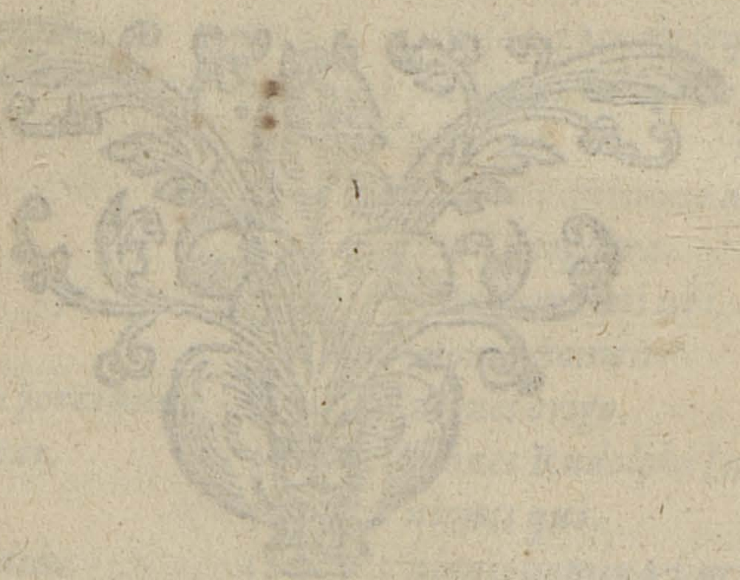

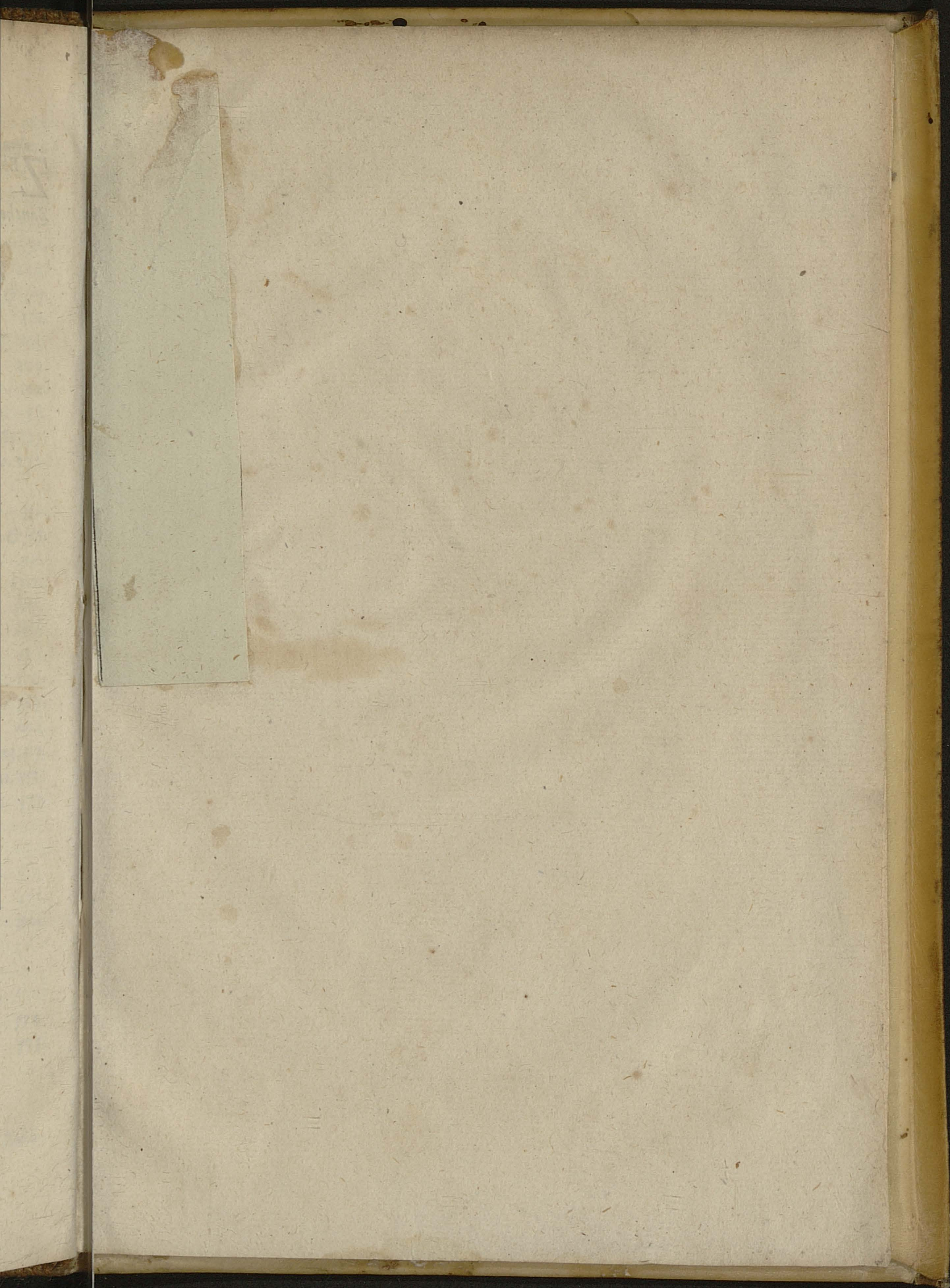
X.

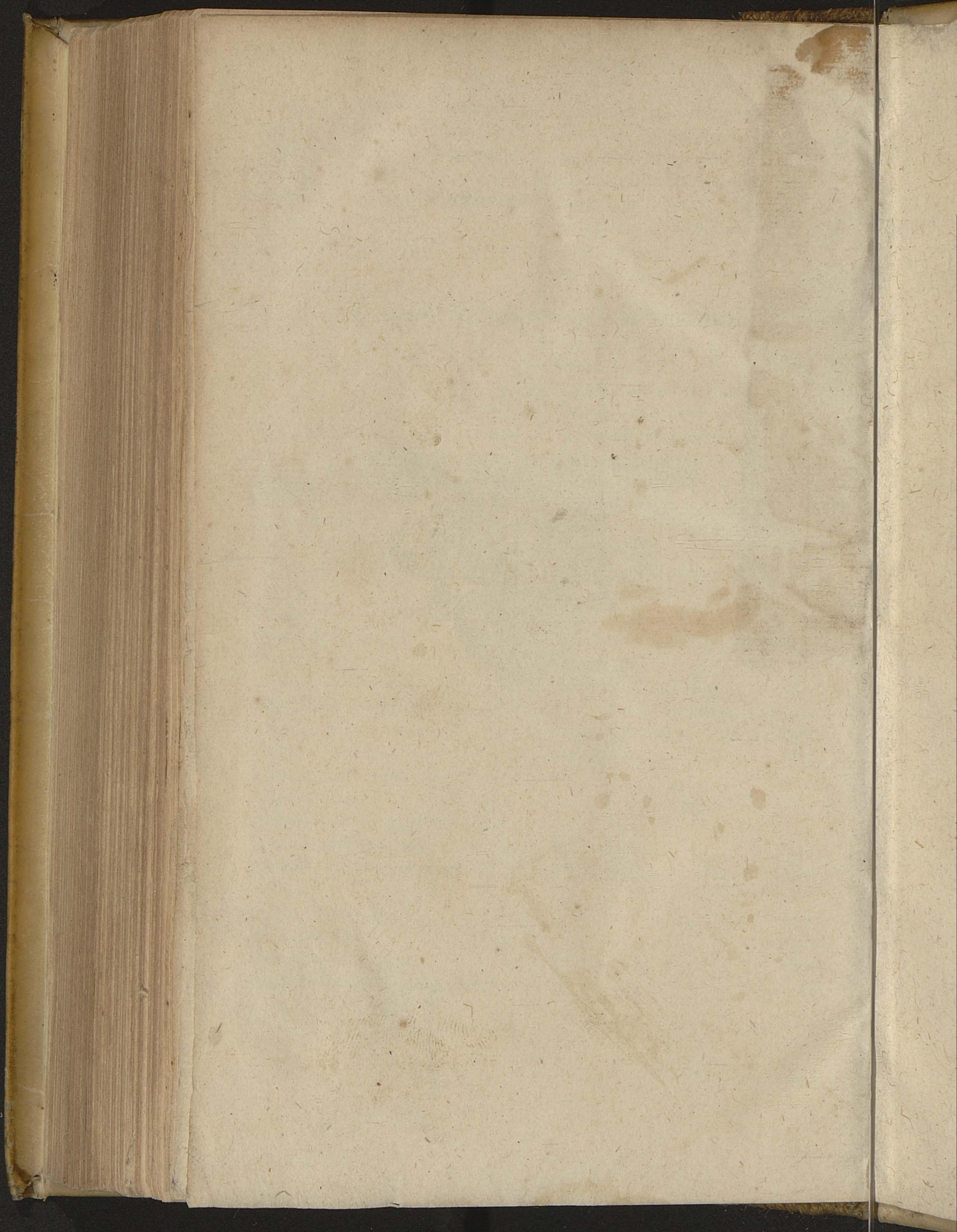
Y,

Gemmarum & Lapidum Indicis FINIS.

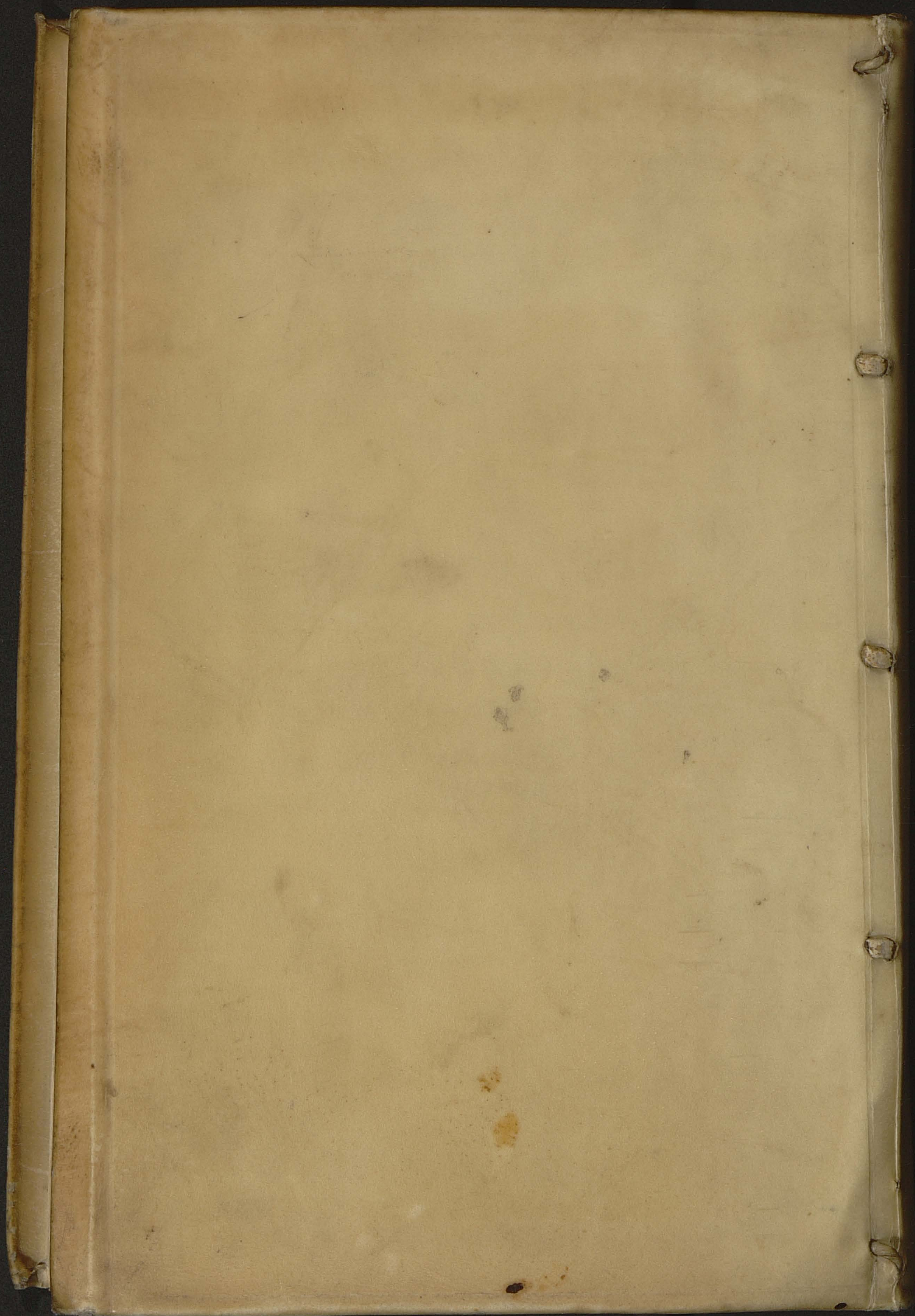

Gemmarum et lapidum Historia